

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

อ้าซ่าเร่ขาย : ชาติพันธุ์ ร่างกายกับ
ความเป็นคนอื่นที่เลี้ยงไม่ได้

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์

1 ธันวาคม 2555

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

อ่าน่าเร่ขาย : ชาติพันธุ์ ร่างกายกับ
ความเป็นคนอื่นที่เลี้ยงไม่ได้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

เมืองเชียงใหม่ ศูนย์กลางทางอำนาจในทุกด้านของล้านนาไทยกำลังถูกท้าทายและต่อรอง ทั้งโดยกระแสอำนาจขนาดใหญ่ที่หลั่งไหลมาในนามของโลกาภิวัตน์และอำนาจขนาดน้อยๆ ที่เกิดจากปฏิบัติการในระดับชีวิตประจำวันของชนชาติพันธุ์ชายขอบที่พยายามเบียดแทรกตัวเองเข้ามาสู่สังคมเมืองอย่างต่อเนื่อง การปะทะกันของพลังอำนาจทั้งสองระดับที่มีอุดมการณ์ฐานคิดและทุนที่เป็นวัตถุดิบของการปฏิบัติการต่างกัน ส่งผลให้เมืองเชียงใหม่กลายมาเป็นพื้นที่ของการเจรจาต่อรองทางสังคมและวัฒนธรรมอันน่าตื่นใจ โดยเฉพาะภายในอาณาบริเวณที่เฉพาะพิเศษเช่น เชียงใหม่ในทิวเขาที่การเจรจาต่อรองมิใช่สิ่งที่ทำไปแค่เพื่อปากท้อง

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นทั้งในพื้นที่ราบและบนดอยตั้งแต่ปี พ.ศ.2510 มาจนถึงปัจจุบัน เช่น นโยบายป่าไม้ระดับชาติที่ควบคุมการใช้ที่ดินอย่างเข้มงวด โครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนดอยของภาครัฐและเอกชน การรุกขึ้นมากว้านซื้อที่ดินของนายทุนชาวพื้นราบ การถูกชักนำเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจที่ใช้เงินตราเป็นหลัก คลื่นข่าวสารจากสื่อมวลชนที่ถาโถมขึ้นมาสู่การรับรู้ของผู้คนบนดอยสูง การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่มุ่งสร้างความทันสมัยให้เกิดขึ้นกับเมืองเป็นหลัก การผลักดันให้เชียงใหม่กลายมาเป็นเมืองท่องเที่ยวระดับนานาชาติอย่างจริงจังจนทำให้เกิดตลาดแรงงานขนาดใหญ่ในเมืองและธุรกิจการท่องเที่ยวที่ชัดเจนในการหาประโยชน์จากความแตกต่างทางวัฒนธรรม ฯลฯ เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันและดึงดูดกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงจำนวนไม่น้อยให้เคลื่อนย้ายเข้ามาสู่เมืองเชียงใหม่ และกลุ่มหนึ่งในนั้นที่น่าจับตามองก็คือชาวอำเภอ

ชาวอำเภอที่เข้ามาอยู่ในเมืองทุกวันนี้มีมิติอันแตกต่างไปจากกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงกลุ่มอื่นในแง่ที่ว่าพวกเขาถูกระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและค่านิยมของสังคมสมัยใหม่ชักนำให้เกิดความต้องการในเงินสดมากขึ้น (ขวัญชีวัน และคณะ, 2546: 4) กรทำงานหาเงินของกลุ่มชาติพันธุ์ภายในเมืองโดยส่วนใหญ่ไม่ได้มีความจำเป็นที่จะต้องหรือไม่ควรต้องแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ออกมา กลุ่มชาติพันธุ์ทุกกลุ่มทำมาหากินไปโดยแทบมิได้ใช้ประโยชน์จากนัยทางชาติพันธุ์ของตนเอง แต่กระนั้นก็ยังคงมีบางพื้นที่ภายในเมือง เช่น เชียงใหม่ในทิวเขาที่คาดหวัง เรียกร้องให้กลุ่มชาติ

พันธุ์แสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ออกมาในเวลาหากิน ที่น่าใส่ใจก็คือในปัจจุบันแทบจะมีเพียงอำเภอผู้เดินเร่ขายเท่านั้นที่ยอมโอนอ่อนผ่อนตามคำเรียกร้องของพื้นที่แห่งนี้ ทุกคำคืนพวกเขาจะพากันปรากฏกายขึ้นในชุดชาติพันธุ์แล้วเดินเร่ขายสินค้าไปตามริมทาง แต่การเดินเร่ขายในเชียงใหม่ในท่าบารวในความหมายหนึ่งก็คือการเดินเร่ขายอยู่ภายในความสัมพันธ์ทางอำนาจที่รุนแรงและยากหลบเลี่ยง บ่อยครั้งพวกเขาจะถูกผลักไสอย่างไร้ไมตรีทั้งจากผู้ค้าที่มีร้านของตนเองและจากนักท่องเที่ยวบางคนที่รำคาญกับการเสนอขายสินค้าของพวกเขา กล่าวไปก็คือพวกเขาถูกมองว่าเป็นคนอื่น ถูกทำให้กลายเป็นคนอื่นผู้ไม่เป็นที่ชื่นชอบของคนในนี้ แต่พวกเขาก็ยังพากันเข้ามาเดินเร่ขายสินค้าในที่นี้อยู่ต่อไป

ชาวอุโละอำเภอเวียงสาที่เดินเร่ขายสินค้า

คำถามก็คืออะไรคือเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดปฏิบัติการทางการค้าเช่นนี้ การเดินเร่ขายอยู่ภายในความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เป็นรองส่งผลให้พวกเขาต้องปรับใช้นัยทางชาติพันธุ์ของพวกเขาอย่างไร พวกเขามีศิลปะและยุทธวิธีอย่างไรในการจัดการกับความเป็นชาติพันธุ์ของตนเพื่อให้สอดคล้องกับพื้นที่ เวลา และปฏิกริยาเฉพาะหน้าของผู้อื่นที่มีอยู่มากมายในเชียงใหม่ในท่าบารว ภายในปฏิบัติการทางการค้าเช่นนี้ที่มีร่างกายกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นทุนอันสำคัญมีการเมืองเชิง

วัฒนธรรมอันใดแฝงอยู่ การเมืองเชิงวัฒนธรรมอันนั้นมีนัยสำคัญอย่างไรต่อการทำให้ความเป็นอำเภอกลายมาเป็นสิ่งที่พอจะมีคุณค่าสำหรับพื้นที่แห่งการท่องเที่ยวภายในเมืองเช่น เชียงใหม่ในทันทูบาศาร์

โครงการนี้นอกจากจะทำให้เกิดความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นชาติพันธุ์กับความเป็นเมืองที่ดำเนินไปในบริบทของการท่องเที่ยวแล้ว ยังมีความสำคัญต่อการพัฒนามุมมองที่มีต่อความเป็นชาติพันธุ์ในระดับปฏิบัติการจริง ซึ่งเป็นสิ่งหรือเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างเป็นปกติในบริบทของชีวิตประจำวันภายในเมืองที่มากไปด้วยความเป็นคนอื่น การมองความเป็นชาติพันธุ์ผ่านปฏิบัติการจริงในพื้นที่การค้าของเมืองที่มากไปด้วยผู้อื่นน่าจะช่วยให้เราสามารถทำความเข้าใจในความเป็นชาติพันธุ์ได้อย่างยืดหยุ่นมากขึ้น เนื่องจากปฏิบัติการจริงในพื้นที่การค้าก็คือปฏิบัติการที่ผลิตนัยทางการเมืองใหม่ๆ ให้กับรูปลักษณ์และความเป็นไปทางชาติพันธุ์ซึ่งในที่นี้หมายถึงความเป็นอำเภออยู่ตลอดเวลา

ภาพถ่ายชาวอำเภอเร่ขายในโปสเตอร์ของบริษัทการท่องเที่ยว

การเดินเร่ขายสินค้าชาติพันธุ์ของอำเภอในเชียงใหม่ในทันทูบาศาร์จึงเป็นปฏิบัติการที่น่าจะช่วยให้เราเข้าใจถึงความซับซ้อนของการเมืองแห่งความเป็นชาติพันธุ์ได้กระจ่างชัดขึ้น เมื่อต้องเข้า

มาขึ้นอยู่กับพื้นที่ของเมืองสมัยใหม่ ชาวอำเภอจำนวนหนึ่งซึ่งมีเพียงร่างกายกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นทุนมีศิลปะและยุทธวิธีอย่างไรในการทำให้ความเป็นอำเภอกลายมาเป็นส่วนประกอบหนึ่งของพื้นที่ท่องเที่ยวในเมืองแห่งนี้ ศิลปะและยุทธวิธีหรือการเมืองเชิงวัฒนธรรมเหล่านี้มีผลสะท้อนอย่างไรต่อการดำรงอยู่ภายในเมืองในฐานะคนที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมเมืองของพวกเขา และต่อความเป็นชาติพันธุ์ของพวกเขาซึ่งมักจะถูกนิยามว่าเป็น “ความเป็นคนอื่น”

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและเอกสารอ้างอิง

งานวิจัยที่พยายามชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองสมัยใหม่กับกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือตอนบนในภาษาไทยที่ได้รับการตีพิมพ์แล้วยังมีไม่มากนักที่น่าสนใจมีอยู่ 2 ชิ้น ชิ้นหนึ่งคือ “จากขอดคอยสู่สลัม การปรับตัวของชาวเขาในเมืองเชียงใหม่” ของ ทวิช จตุรพฤกษ์ และคณะ (2540) ชิ้นที่สองคือ “วิถีชาติพันธุ์ในเมือง” ของ ขวัญชีวัน บัวแดง ปนัดดา บุญยสาระนัย และประสิทธิ์ ลิปรีชา (2546)

งานวิจัยเรื่อง “จากขอดคอยสู่สลัม การปรับตัวของชาวเขาในเมืองเชียงใหม่” ได้กล่าวถึงการอพยพโยกย้ายเข้ามาสู่เมืองใหญ่ของบรรดาชาวเขาที่ไม่สามารถดำรงชีวิตตามวิถีทางของตนเองอยู่บนพื้นที่สูงได้อีกต่อไปว่า เป็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ผิดทิศทางของรัฐ หรือเป็นผลของปฏิสัมพันธ์อันสลับซับซ้อนระหว่างกำหนดแนวทางการพัฒนาไปสู่สังคมทันสมัยที่ให้ความสำคัญกับความเจริญทางเศรษฐกิจการเติบโตของเมืองและการขยายตัวของธุรกิจที่เพิ่มความสะดวกสบายให้กับวิถีชีวิตแบบฉาบฉวยของสังคมทันสมัย

การเข้ามาอยู่ในเมืองมิได้เป็นเพียงการย้ายที่อยู่อาศัย การเปลี่ยนอาชีพหรือที่ทำมาหากินเท่านั้น แต่เป็นการเปลี่ยนวิถีชีวิตไปโดยสิ้นเชิง ต้องเริ่มเรียนรู้ใหม่ ต้องปรับเปลี่ยนตนเองทั้งระบบคิดระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจที่เป็นมาของปัจจัยการดำรงชีวิตและการบริโภคที่จำเป็น ด้วยเหตุที่ว่าชาวเขาส่วนใหญ่ที่อพยพเข้ามาสู่เมืองไม่ได้เข้ามาพร้อมกับเงินทุนก้อนใหญ่ และไม่ได้เข้ามาในฐานะผู้ทรงความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านหรือมีทักษะพิเศษเพื่อให้ได้รับค่าตอบแทนที่พอสมควร การเคลื่อนย้ายเข้าสู่ศูนย์กลางความเจริญเช่นนี้จึงเป็นการเข้ามาในฐานะแรงงานไร้ทักษะที่มาหางานทำเพื่อให้ได้รับค่าตอบแทนที่พอสมควร การเคลื่อนย้ายเข้าสู่ศูนย์กลางความเจริญเช่นนี้จึงเป็นการเข้ามาในฐานะแรงงานไร้ทักษะที่มาหางานทำเพื่อให้ได้เงินสดมาเป็นค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตประจำวัน พวกเขาเข้ามาในฐานะชนกลุ่มน้อยผู้ด้อยโอกาส ต้อง

คอยเผชิญกับปัญหาใหม่ๆ และความไม่มั่นคงในชีวิตแบบเมืองอย่างโคเคเคียว การขาดแคลนทุนทรัพย์ส่งผลให้พวกเขาต้องเข้าไปอยู่อาศัยในชุมชนแออัด ซึ่งนอกจากจะมากไปด้วยปัญหาทางกายภาพ (ความแออัด สกปรก ไม่ถูกสุขลักษณะ ฯลฯ) แล้วยังเต็มไปด้วยปัญหาทางสังคม และความแปลกแยกทางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ภายในวิถีชีวิตแบบเมืองอีกด้วย

ชีวิตในเมืองเป็นชีวิตที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนอย่างหนักเพื่อให้ได้เงินสดมาเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและตอบสนองความอยากได้ใคร่มีที่เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว การอยู่ในเมืองทำให้ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมแบบจารีตที่มีทั้งการแข่งขัน การช่วยเหลือพึ่งพากันในระดับเครือญาติและชุมชนค่อยๆ ถูกลดความหมายลงเป็นความสัมพันธ์เชิงการค้า ซึ่งมีลักษณะตอบแทนผลประโยชน์กันบนฐานของการจัดการในระดับปัจเจกบุคคลมากขึ้น

นโยบายการพัฒนาไปสู่สังคมความทันสมัยผลักดันให้ชุมชนชาวเขาต้องเผชิญกับกระแสความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมในระดับโครงสร้างอย่างรวดเร็ว จนสูญเสียอำนาจในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตและการควบคุมทรัพยากรตามจารีตประเพณี เช่น การทำไร่หมุนเวียน เนื่องจากการควบคุมการเข้าถึงและการใช้ทรัพยากรบนที่สูงอย่างเข้มงวดของรัฐ ระยะต่อมารัฐได้ยื่นมือเข้าไปจัดการกิจกรรมทางสังคมของท้องถิ่นจนถึงรายละเอียดจนเกือบหมดในนามของการพัฒนาชาวเขา มีการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน การนำระบบการเกษตรเชิงพาณิชย์เพื่อทดแทนการเพาะปลูกแบบหมุนเวียนและระบบตลาดเข้าไปสู่ชุมชนบนที่สูง ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำในทางสถานภาพและการเข้าถึงปัจจัยการผลิตใหม่ๆ ผู้ที่ปรับตัวเข้ากับกระบวนการเชิงพาณิชย์ไม่ได้ทั้งยังไม่มีอาจเข้าถึงที่ดินด้วยการเคลื่อนย้ายตามจารีตเดิมได้อีกจึงค่อยๆ จมสู่วงจรของความยากจน การล่มสลายของการเกษตรทั้งแบบจารีตและสมัยใหม่ก่อให้เกิดภาวะแตกกระจายของชุมชน เพราะเท่ากับว่าชุมชนได้สูญเสียงานของท้องถิ่น ซึ่งเคยเป็นเวทีของการให้ความหมายกับชีวิตและกำหนดพฤติกรรมไป หนทางของการอยู่รอดจึงอยู่ที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบใหม่ ซึ่งไม่จำเป็นต้องกระทำร่วมกันในชุมชนและไม่จำเป็นต้องใช้ทรัพยากรของท้องถิ่น เช่นเป็นแรงงานรับจ้าง ขายของเก่าที่ในทึบซาร์ เป็นพนักงานร้านอาหารและสถานบริการน้ำมัน เป็นต้น การเคลื่อนย้ายของชาวเขาในปัจจุบันจึงมีทิศทางตรงข้ามกับการเคลื่อนย้ายที่ผ่านมาคือ ย้อนเข้าหาศูนย์กลางความเจริญหรือเมือง แต่นั่นก็ไม่ได้ทำให้บรรดาชาวเขาที่อพยพเข้าสู่เมืองก้าวพ้นจากความเป็นคนชายขอบไปได้ เพราะพวกเขาซึ่งเดิมอาศัยอยู่ในชุมชนบนภูเขาอันห่างไกลที่ถูกจัดให้เป็น “พื้นที่ชายขอบทางภูมิศาสตร์” เวลาอพยพเข้าสู่เมืองกลับยังต้องมาอยู่อาศัยในชุมชนแออัดซึ่งถูกจัดให้เป็น “พื้นที่ชายขอบทางวัฒนธรรม” อันเป็นพื้นที่ชายขอบเช่นกัน (ทวิช และคณะ, 2540 : 1-99)

งานวิจัยชิ้นนี้ให้ข้อสรุปไว้อย่างน่าสนใจว่า “การตัดสินใจเคลื่อนย้ายไปประกอบอาชีพเชิงพาณิชย์ในเมือง นอกจากจะเป็นแนวทางการปรับตัวของผู้ค้าโอกาสวิธีการหนึ่งแล้วยังเป็นการแสวงหาพื้นที่ทางวัฒนธรรมใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการแสดงออกถึงการเลือกมีชีวิตใหม่ท่ามกลางปัญหาที่รุมล้อมให้ได้ แต่ปรากฏว่าการเคลื่อนย้ายเข้าสู่เมืองโดยที่ไม่มีความเข้มแข็งของเศรษฐกิจระดับครัวเรือนเป็นฐานรองรับ กลับทำให้ชาวเขาที่หลบหนีความยากจนเหล่านี้ต้องถลำลึกลงไปสู่หลุมพรางของลัทธิบริโภคนิยมอย่างคืบไม่หยุด” (เรื่องเดียวกัน : 100)

แต่สิ่งที่สมควรได้รับการหยิบยกขึ้นมาพิจารณาเพิ่มเติมจากผลสรุปของงานวิจัยข้างต้นคือคำว่า “ลัทธิบริโภคนิยม” กับคำว่า “หลุมพราง”

ในปัจจุบันคงเป็นไปได้ยากยิ่งที่จะมีเมืองๆ ใดดำรงอยู่ได้โดยมิมีความสัมพันธ์กับลัทธิบริโภคนิยม ลัทธิบริโภคนิยมเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับความเป็นเมืองของทุกวันนี้ยิ่งอย่างลึกซึ้งความเป็นไปต่างๆ นานาในสังคมเมืองทุกวันนี้ล้วนมีความเกี่ยวพันไม่โดยตรงก็โดยอ้อมกับกระแสพลังอันนี้ มานูเอล คาสเทลส์ (Manuel Castells) ได้เคยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับการบริโภคนิยมไว้ว่า “เมืองไม่ได้เป็นแค่เพียงอาณาบริเวณแบบเมืองที่มีความเฉพาะพิเศษแตกต่างจากอาณาบริเวณอื่นในสังคม แต่เมืองยังเป็นส่วนประกอบที่สำคัญอันหนึ่งของกระบวนการการบริโภคร่วม (collective consumption) ซึ่งเป็นสิ่งที่แฝงฝังอยู่ในระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมมาตั้งแต่ต้น” (Castells, 1983 อ้างใน Giddens, 1993: 575) แล้วลัทธิบริโภคนิยมจัดวางหลุมพรางของมันขึ้นมาได้อย่างไร ในความเป็นจริงเป็นสิ่งที่ยากจะทำให้กระจ่างชัดเจนกลายเป็นคำตอบที่ได้รับการยอมรับไปทั่วทุกวงการได้ แต่สิ่งหนึ่งที่ควรสังเกตคือหลุมพรางเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาได้ก็ต่อเมื่อมีความกำกวมพรวมว

ดอรีน แมสซี (Doreen Massey) เคยกล่าวไว้ว่า “เมืองจะไม่ใช่เมืองถ้าไม่กำกวม” (The city is nothing if not ambiguous) ความกำกวมพรวมวในที่นี้หมายถึงการมีอยู่ดำรงอยู่ของทั้งความเป็นไปได้และปัญหานานาประการ หรือสภาวะที่มีความตึงเครียดแย้งกันระหว่างความเป็นไปได้และปัญหาอยู่ตลอดเวลา (Massey et al, 1999 : 1) เมื่อเมืองเป็นพื้นที่ที่ทั้งความเป็นไปได้และปัญหาต่างๆ นานาอาจดำรงอยู่ด้วยกันจนกลายมาเป็นพื้นที่ของความกำกวมพรวมวที่ยากจะระบุให้ชัดเจนลงไปได้ว่าเป็นพื้นที่เช่นไรกันแน่ จึงมิใช่เรื่องแปลกที่ภายในเมืองสมัยใหม่ซึ่งเป็นภาพปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมของการบริโภคนิยมเสียเป็นส่วนใหญ่จะเต็มไปด้วยหลุมพรางที่ถูกจัดวางไว้อย่างแยบยลโดยการบริโภคนิยม

ชาวเขาส่วนใหญ่ที่มุ่งหน้ามาสู่เมืองลั่วถูกทำให้ถดถอยลงสู่หลุมพรางของการบริโภคนิยม แต่การตกอยู่ในหลุมพรางก็มีได้หมายถึงเพียงการสยบยอมให้กับอำนาจของการบริโภคนิยมในทุกสถานและกาลเวลา ตรงกันข้าม กับชาวเขาบางคนบางกลุ่มการตกอยู่ในหลุมพรางของลัทธิบริโภคนิยมอย่างคึกคักไม่หลุดอาจเป็นแรงบีบคั้นที่นำไปสู่การริดเค้นเพิ่มพูนศักยภาพในการดำรงอยู่ในสังคมเมืองให้กับพวกเขาเหล่านั้น ท่ามกลางสภาวะการณ์เช่นนี้ชาวเขาซึ่งในงานวิจัยนี้หมายถึงชาวอำเภอตั้งหน้าเผชิญกับการต้องมาตกอยู่ในหลุมพรางนี้อย่างไร ความเป็นเมืองและธรรมเนียมปฏิบัติแต่เดิมมาของพวกเขาได้เข้ามาเกี่ยวพันกับการปรับตัวและความเป็นไปทางชาติพันธุ์ของพวกเขาอย่างไร

กล่าวโดยรวบรัด อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของพวกเขาได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการบุกเบิกและยืนยันพื้นที่ทางสังคมรวมทั้งปรับความสัมพันธ์ทางอำนาจในบริบทของเมืองให้กับพวกเขาซึ่งได้เข้ามาติดอยู่ในหลุมพรางของการบริโภคนิยมอย่างถอนตัวไม่ขึ้นแล้วอย่างไรมันนับเป็นประเด็นที่สมควรได้รับการวิจัยให้กระจ่างชัดต่อไป

รายงานการวิจัยเรื่อง “วิถีชาติพันธุ์ในเมือง” ของขวัญชีวัน บัวแดง และคณะเป็นรายงานการวิจัยในปีแรกของแผนงานวิจัยเรื่อง “ทุนทางสังคม : กรณีศึกษาองค์กรและเครือข่ายของกลุ่มชาติพันธุ์ในสภาวะการณ์เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลง” ซึ่งมุ่งทำความเข้าใจข้อมูลพื้นฐานทางประชากร เศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง 6 กลุ่ม ได้แก่ อำเภอ ลาหู่ ม้ง เมี่ยน กะเหรี่ยงและลื้อที่เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่

งานวิจัยนี้พบว่าประชากรของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหกส่วนใหญ่แล้วเป็นกลุ่มที่มีอายุระหว่าง 11-30 ปี ซึ่งเป็นนักเรียน นักศึกษาและวัยแรงงาน การประกอบอาชีพในเมืองนั้น แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะมีประเภทอาชีพที่เด่นชัดเฉพาะตน เป็นต้นว่ากลุ่มอำเภอนิยมทำธุรกิจผลิตสินค้าหรือหาสินค้ามาขายในย่านไนท์บาซาร์ กลุ่มเมี่ยนนิยมทำธุรกิจขายน้ำเต้าหู้กับเป็นช่างเครื่องประดับเงินและทอง กลุ่มม้งทำโรงงานผลิตตุ๊กตาเรซินและขายปลีก-ขายส่งของที่ระลึกให้แก่นักท่องเที่ยวกับขายผลผลิตทางการเกษตรตามตลาดสด กลุ่มลื้อทำการค้าขายของที่ระลึกให้นักท่องเที่ยวและทำงานบริการ ส่วนกลุ่มกะเหรี่ยงกับลาหู่ก็นิยมทำงานรับจ้างทั่วไปเช่นตามปั้มน้ำมัน บ้านและสถานที่ทั่วไป

นอกจากการปรับตัวในด้านอาชีพและความเป็นอยู่ในเมืองเชียงใหม่แล้วงานวิจัยนี้ยังได้พยายามทำความเข้าใจในบริบททางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนต้นทางที่ส่งผลให้เกิดการหลั่งไหลของพวกเขาเข้าสู่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งการศึกษาในปีแรกนี้พอจะทำให้เกิดความเข้าใจได้ว่า

การพัฒนาที่เน้นระบบการผลิตพืชเชิงพาณิชย์ การศึกษาในระบบโรงเรียน การได้รับการบีบคั้นจากนโยบายของรัฐในการขยายพื้นที่ป่าอนุรักษ์เข้าไปทับที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวบ้าน ล้วนแล้วแต่ส่งผลให้เกิดการอพยพเข้าเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่สูง (ขวัญชีวัน และคณะ, 2546)

ขวัญชีวัน และคณะต้องการนำข้อค้นพบดังกล่าวสานต่อไปในโครงการวิจัยระยะต่อไปที่จะเน้นประเด็นการปรับใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในการพัฒนาอาชีพ และในการรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือกันในเมือง ซึ่งนับเป็นความคิดที่น่าสนใจมาก เพียงแต่งานวิจัยนี้เป็นแผนงานวิจัยขนาดใหญ่ ซึ่งจำเป็นต้องใช้การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเป็นวิธีการหลักทำให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ อาทิเช่น ข้อมูลที่จะได้มาจากการเฝ้าสังเกตปฏิบัติการในระดับชีวิตประจำวันของพวกเขาซึ่งถึงแม้จะเป็นเพียงปฏิบัติการน้อยๆ แต่ก็มีความสำคัญต่อการผลิตคุณค่าและความหมายใหม่ให้กับการดำรงอยู่ของพวกเขาภายในเมือง ต้องถูกละวางหรือมองผ่านเลยไปอย่างน่าเสียดาย ซึ่งหากเราสามารถสืบหาข้อมูลเชิงคุณภาพมาเสริมประกอบให้กับงานวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ดังที่กล่าวไปได้น่าจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นชาติพันธุ์กับความเป็นเมืองที่ซับซ้อนได้มากขึ้น

นอกจากงานวิจัยทั้งสองชิ้นที่กล่าวไปแล้ว ยังมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของอำเภอแม่เมืองโดยตรง ซึ่งก็คือ “Urban Migration and Cross-Border Networks : A Deconstruction of the Akha Identity in Chiang Mai” ของโทโยตะ มิกะ (Toyota Mika, 1998)

โทโยตะเห็นว่าปัจจุบันชาวเขาที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่กำลังเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว การเพ่งพิจารณาถึงการเคลื่อนย้ายและพลวัตของเครือข่ายทางสังคมของอำเภอแม่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาอัตลักษณ์ของอำเภอแม่ในปัจจุบัน ทั้งยังจะช่วยให้เห็นแนวโน้มความเป็นไปด้านอัตลักษณ์ของพวกเขาในอนาคตด้วย เหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกิดงานวิจัยชิ้นนี้คือการมองว่าการที่เราจะเข้าใจสภาพการณ์ของชาวอำเภอแม่ในปัจจุบันได้นั้นเราจำเป็นต้องทำการวิจัยในเมืองขึ้นมาเพื่อเสริมองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาหมู่บ้านอำเภอแม่ตามดงคอยโนอดีต

ประเด็นในการวิจัยอำเภอแม่เมือง (Urban Akha) ของโทโยตะไม่ได้อยู่ที่การศึกษาว่าภายในการอพยพเข้าสู่เมืองของชาวอำเภอแม่ธรรมเนียมปฏิบัติของพวกเขาได้ถูกทำลายลงไปอย่างไร แต่อยู่ที่ความพยายามที่จะอธิบายถึงลักษณะอันไม่ตายตัวของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของอำเภอแม่ โทโยตะต้องการชี้ให้เห็นว่าอัตลักษณ์ไม่น่าจะเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่สืบมาแต่อดีตโดยไม่เปลี่ยนแปลง (primordial identity) เพราะถูกกำหนดไว้โดยลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมที่เฉพาะพิเศษและความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่แยกห่างจากผู้อื่นโดยสิ้นเชิง แต่น่าจะเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตาม

สภาพแวดล้อมทางสังคมและการเมือง ด้วยความคิดเช่นนี้โทโยตะจึงให้ความสนใจกับกระบวนการที่ความแตกต่างเฉพาะตัวเชิงสัญลักษณ์และลักษณะร่วมเชิงสัญลักษณ์ (symbolic distinctions and alliances) ได้ถูกสร้างขึ้นมา ถูกยืนยันหรือปฏิเสธ พร้อมทั้งให้ความสนใจกับวิธีการที่อัตลักษณ์ของอำเภอเมืองถูกจัดการภายในกระบวนการเหล่านั้น (Toyota, 1998 : 197-200)

โทโยตะมองว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่เกิดจากการผสมผสานระหว่าง “ปัจจัยเชิงอัตวิสัย” (subjective factors) เช่น การกำหนดว่าตัวเองเป็นใครของคนๆ นั้นเองและ “ปัจจัยเชิงวัตถุวิสัย” (objective factors) ซึ่งก็คือสภาพแวดล้อมทางสังคมและการเมือง และเพื่อให้เห็นถึงการทำงานของปัจจัยทั้งสองโทโยตะจึงแบ่งบริบททางสังคมและการเมืองออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่

1. ระดับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล ซึ่งมีนัยของความแตกต่างด้านอำนาจ
2. ระดับภูมิภาคคือมองเชียงใหม่ว่าเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์
3. ระดับชาติเช่น นโยบายและมุมมองของรัฐบาลที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์บนดอย
4. ระดับนานาชาติ คือสภาพการณ์ทางสังคมและการเมืองแบบสากลที่ก่อให้เกิดความต้องการที่จำเพาะเจาะจง เช่น การแสวงหาวัฒนธรรมอันแปลกตาผ่านการท่องเที่ยว

จากนั้นก็วิเคราะห์ดูว่าบริบททั้ง 4 ระดับนี้ได้เข้ามามีส่วนต่อการสร้างทางเลือกด้าน อัตลักษณ์ (identity options) ที่แตกต่างกันในระดับปัจเจกบุคคลของอำเภอแต่ละคนที่เป็นครณีศึกษาจำนวน 4 คน อย่างไร

ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษานี้คือประสบการณ์อันแตกต่างของปัจเจกบุคคลและปัจจัยทางสังคมและการเมืองที่หลากหลาย คือสิ่งที่ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อตัวเลือกเกี่ยวกับความเป็นตัวตนของพวกเขา และที่น่าสนใจคือโทโยตะเห็นว่า การเลือกอัตลักษณ์ที่เป็นไปตามสถานการณ์ (situational selections of identities) ไม่ใช่ปรากฏการณ์ใหม่สำหรับอำเภอ ไม่ใช่เป็นแค่ผลที่เกิดจากการอพยพสู่เมือง แต่กลับเป็นสิ่งที่อำเภอใช้กันมานานเป็นศตวรรษแล้วในการปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่รายล้อมพวกเขาอยู่ (เรื่องเดียวกัน : 202-220)

งานศึกษาของโทโยตะเป็นงานที่ให้ภาพ “กระบวนการการปรับสร้างอัตลักษณ์ของชาวอำเภอที่ปรับเปลี่ยนไปตามครองชีวิต ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับฝ่ายตรงข้าม สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจการเมือง” (เรื่องเดียวกัน : 197) ได้อย่างชัดเจนและน่าสนใจ เพียงแต่ความเป็นเมือง ซึ่งควรจะเป็นบริบทหลักของการวิเคราะห์อันหนึ่งกลับถูกกล่าวถึงน้อยเกินไป งานชิ้นนี้มองเมืองเชียงใหม่กลายเป็นแค่ปัจจัยดึง (pull factor) ที่จะดึงเอาชาวอำเภอออกมาจากวิถีชีวิตแบบหมู่บ้านบนดอย แต่ยังไม่ได้อธิบายต่อไปว่าแล้วอะไรหรือคุณลักษณะใดของเมืองเชียงใหม่ที่ทำให้เมือง

เชียงใหม่กลายมาเป็นปัจจัยตั้งสำหรับพวกเขา และที่สำคัญงานนี้ไม่ได้มองเชียงใหม่ในฐานะพื้นที่ ซึ่งจะช่วยให้เราเข้าใจถึงปฏิบัติการและการเมืองในเรื่องของ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ภายในเมืองได้กระจ่างชัดขึ้น การดึงเอาลักษณะเด่นของสังคมเมืองโดยเฉพาะลักษณะเด่นในฐานะพื้นที่ (space) ขึ้นมาพิจารณาด้วยน่าจะช่วยให้เราเห็นถึงการเมือง และความสามารถในการบริหารจัดการกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของบรรดาอำเภอเมืองซึ่งโทโยตะเห็นว่า “ไม่น่าจะเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่สืบมาแต่อดีตโดยไม่เปลี่ยนแปลง” ได้อย่างใกล้เคียงกับความเป็นจริงยิ่งขึ้น

งานวิจัยเกี่ยวกับชาวอำเภอที่น่าสนใจอีกชิ้นหนึ่งคือ “การรับคริสต์ศาสนากับการปรับตัวทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนอำเภอในอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย” (2541) ของสรินยา กิจประยูร งานวิจัยนี้แม้มิได้ศึกษาชาวอำเภอในเมืองแต่ก็มากไปด้วยนัยที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาชาวอำเภอในเมือง

สรินยามุ่งความสนใจไปที่การปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวอำเภอที่เกิดขึ้นท่ามกลางการไหลบ่าเข้ามาของกระแสทุนนิยม โดยพยายามทำความเข้าใจในกระบวนการจัดเรียงความหมายใหม่ภายในจักรวาลวิทยาของชาวอำเภอหลังจากรับความเชื่อทางคริสต์ศาสนา ซึ่งจะเห็นได้จากการวิเคราะห์คำบอกเล่าและการปฏิบัติตัวในชีวิตประจำวันของปัจเจก รวมทั้งการตีความหมายของการกระทำในพิธีกรรมต่างๆ ของอำเภอ

กระแสทุนนิยมได้นำพาสิ่งแปลกใหม่และการเปลี่ยนแปลงมากมายเข้ามาสู่ชุมชน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงภายนอกที่มองเห็นได้เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการปรับเปลี่ยนวิธีคิดและความเชื่อที่เคยถูกใช้ให้ความหมายต่อสิ่งต่างๆ รอบตัว ซึ่งไม่สามารถจะให้คำอธิบายกับประสบการณ์แปลกใหม่ที่เกิดขึ้นได้อย่างเพียงพออีกต่อไป วิธีคิดแบบใหม่ที่สามารถให้คำอธิบายกับชีวิตที่กำลังดำเนินอยู่ในปัจจุบันได้จึงถูกนำเข้ามาเพิ่มเติมและถูกใช้เพื่อให้ความหมายใหม่แก่ชีวิตของพวกเขา เช่น การที่ชาวอำเภอในพื้นที่ศึกษาได้เลือกนำความหมายทางคริสต์ศาสนาเข้ามาเพิ่มเติมให้กับวิธีคิดของพวกเขา โดยเชื่อมโยงความหมายทางคริสต์ศาสนาให้เข้ากับความเชื่อในวิธีคิดแบบเดิมของพวกเขา รวมทั้งมีการจัดเรียงความหมายทั้งสองขึ้นใหม่จนเกิดเป็นชุดของคำอธิบายแบบใหม่ของพวกเขาเอง ที่สามารถให้คำอธิบายแก่ประสบการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นๆ ของพวกเขาได้อย่างมีความหมาย และในกระบวนการนี้เองที่ชาวอำเภอคริสต์ได้นำคุณค่าของความเชื่อเป็นอิสระในคริสต์ศาสนามาใช้ปลดปล่อยพวกเขาออกจากข้อจำกัดของกฎของอำเภอเพื่อการดำเนินชีวิตประจำวันที่สอดคล้องกับชีวิตปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไป ความเป็นอิสระนี้ทำให้ชาวอำเภอคริสต์สามารถเป็นผู้เลือกที่จะกระทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง โดยเฉพาะพิธีกรรมโดยไม่ต้องตกอยู่ใต้ข้อบังคับ

ที่เคร่งครัดของกฎของอ่าน่าเพียงฝ่ายเดียว ชาวอ่าน่าจำนวนไม่น้อยเลือกที่จะเป็นอิสระจากกฎของอ่าน่าด้วยการหันมานับถือคริสต์ แต่พวกเขาก็ไม่ต้องการที่จะตกอยู่ใต้ข้อบังคับของคริสต์อย่างสมบูรณ์เช่นกันเพราะพวกเขาก็เห็นว่าข้อบังคับของคริสต์บางข้อก็ขัดต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบันของพวกเขา ชาวอ่าน่าคริสต์หลายคนจึงเลี่ยงการเข้าเป็นคริสตชนที่สมบูรณ์ซึ่งต้องผ่านการรับพิธีล้างบาป

อย่างไรก็ตามแม้พวกเขาต้องการเป็นอิสระจากกฎของอ่าน่าแต่ในอีกด้านหนึ่งพวกเขาก็ต้องการรักษากฎของอ่าน่าบางอย่างเอาไว้เพื่อใช้เป็นสารหล่อเลี้ยง “ความเป็นอ่าน่า” ในวิถีคิดของพวกเขา เช่น การคงไว้ซึ่งพิธีกรรมการตั้งชื่อให้เด็กแรกเกิดอันเป็นพิธีกรรมที่จะบ่งบอกความเป็นอ่าน่าให้แก่บุคคลนั้นๆ โดยได้สอดแทรกรูปแบบบางอย่างของพิธีกรรมคริสต์ลงไป ทำให้พวกเขายังคงสืบทอดความเป็นอ่าน่าของพวกเขาไว้ได้ แน่แน่นอนว่าการนำวิถีคิดทางคริสต์ศาสนาเข้ามาเชื่อมโยงและจัดเรียงลงไปใหม่ (rearticulation) ภายในวิถีคิดเดิม รวมทั้งการปรับเปลี่ยนรูปแบบของพิธีกรรมต่างๆ ย่อมส่งผลให้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ต้องได้รับการปรับเปลี่ยนตามไปด้วย แต่ นี่เป็นการปรับเปลี่ยนที่อยู่บนฐานของวิถีคิดแบบเดิม จึงกล่าวได้ว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของอ่าน่าได้ถูกผลิตใหม่ด้วยความหมายทางคริสต์ศาสนา ปรากฏการณ์นี้แสดงถึงความสามารถในการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวอ่าน่าท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่ยังคงดำเนินต่อไป

งานของสรินยาชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าชาวอ่าน่ารู้จักปรับเอาคริสตศาสนามาเป็นเครื่องมือสำหรับการดำรงอยู่ในสังคมที่กำลังถูกโหมกระหน่ำด้วยกระแสความเปลี่ยนแปลง การปรับตัวที่มีนัยของการเมืองเชิงวัฒนธรรมนี้แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่ากระทั้งกลุ่มชาติพันธุ์บนดอยเช่นอ่าน่าก็ยังรู้จักหาวิธีที่จะยืนอยู่ให้ได้อย่างมีความหมายที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางสังคมทั้งเก่าและใหม่ ซึ่ง “นี่คือรูปแบบของการปรับตัวเพื่อให้สามารถมีชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นชาติพันธุ์ของตนต่อไปได้ในโลกของชีวิตจริงที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา” (สรินยา, 2541 : 119) อย่างไรก็ดีโลกของชีวิตจริงของอ่าน่าในทุกวันนี้ก็มีได้มีเพียงชุมชนระดับหมู่บ้านตามดงดอย ชาวอ่าน่าจำนวนไม่น้อยกำลังขยายโลกของชีวิตจริงของพวกเขาเข้ามาสู่เมืองซึ่งเป็นอาณาบริเวณที่มากไปด้วยความเป็นคนอื่น อาณาบริเวณที่ “ทุกสิ่งทุกอย่างไม่เว้นแม้แต่ความเป็นปัจเจกบุคคลจะถูกกลดทอนลงไปเป็นคุณค่าทางเงินตรา ความแตกต่างทางคุณลักษณะของทุกสิ่งสามารถถูกแสดงออกมาได้โดยผ่านคำถามว่าเท่าไร” (Simmel, 1964 : 639) ภายในสังคมเมืองที่แตกต่างอย่างเกือบจะสิ้นเชิงจากชุมชนบนดอยชาวอ่าน่าผู้ก้าวข้ามไปมาระหว่างความเป็นสังคมแบบเก่ากับความเป็นสังคมแบบใหม่ได้เลือกหยิบอะไรมาใช้เป็นเครื่องมือของการปรับตัว โดยเฉพาะการปรับตัวเพื่อดำรงอยู่ให้ได้ใน

สังคมเมืองซึ่งดูคล้ายจะเป็นจุดที่เรียกร้องให้พวกเขาต้องปรับตัวมากกว่าที่เคยทำกันมา และการเลือกหยิบนี้มีผลกระทบเช่นไรต่อความเป็นอ่าน่าและการดำรงอยู่ในฐานะอ่าน่าของพวกเขาภายในเมือง

งานวิจัยที่พอจะให้คำตอบระดับพื้นฐานกับคำถามเหล่านี้คืองานวิจัยเรื่อง “อ่าน่าในทันทบซาร์ การค้ากับความเป็นชาติพันธุ์” ของไพโรจน์ กองทวิศักดิ์ (2549) ที่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นอ่าน่ากับความเป็นเมืองที่ดำเนินไปในเชียงใหม่ในทันทบซาร์ โดยเลือกศึกษาชาวอ่าน่ากลุ่มหนึ่งที่ค้าสินค้าชาติพันธุ์อยู่ที่ร้านแบกะดินและร้านที่เป็นรถเข็นริมทางเท้าของถนนช้างคลาน ผลการศึกษาพบว่าการค้าของชาวอ่าน่าเหล่านี้ในเชียงใหม่ในทันทบซาร์ไม่ได้เป็นเพียงการค้าเพื่อแสวงหากำไรทางเศรษฐกิจ แต่ยังเป็นการค้าที่มีนัยทางสังคมและวัฒนธรรมต่อความเป็นชาติพันธุ์ของพวกเขาและต่อการดำรงอยู่ของพวกเขาภายในเมืองอีกด้วย ในลักษณะที่ว่าพวกเขาจะรู้จักใช้การค้าสินค้าชาติพันธุ์ของพวกเขาเป็นเครื่องมือต่อยอดความสำคัญในฐานะคนกลุ่มหนึ่งที่ช่วยสร้างความแปลกตาให้แก่เชียงใหม่ในทันทบซาร์โดยผ่านสินค้าชาติพันธุ์นานาชนิดที่พวกเขาเสาะหาและผลิตขึ้นมาจำหน่าย สินค้าชาติพันธุ์หลายชนิดที่วางจำหน่ายในร้านของพวกเขาเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นภายใต้กระบวนการผสมผสานความเก่า ความใหม่ ผสมผสานองค์ประกอบทางวัฒนธรรมแบบลื่นไหลข้ามชาติพันธุ์ มันจึงมีบทบาทต่อการผลิตเนื้อหาใหม่ให้กับความเป็นอ่าน่าของพวกเขาและต่อการบอกเล่าให้กับสังคมเมืองโดยเฉพาะเมืองท่องเที่ยวเช่นเชียงใหม่ว่าความเป็นอ่าน่าก็เป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญ

อย่างไรก็ดี งานวิจัยชิ้นนี้เพิ่งพิจารณาชาวอ่าน่าที่มีที่ทางจัดวางสินค้าของตนเป็นหลักแหล่ง ทำให้มีข้อจำกัดในการนำมาใช้ทำความเข้าใจชาวอ่าน่าอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นผู้สร้างสีสันและบรรยากาศอันแปลกตาให้กับเชียงใหม่ในทันทบซาร์โดยตรงโดยผ่านร่างกายของตนเอง แต่กลับเป็นผู้ที่มามีต้องมาเผชิญกับการเมืองในระดับชีวิตประจำวันที่รุนแรงในในทันทบซาร์อยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ชาวอ่าน่ากลุ่มนี้ก็คือ “อ่าน่าเร่ขาย” ซึ่งงานวิจัยนี้เลือกให้ความสนใจเป็นพิเศษเนื่องจากพวกเขาคือชาวอ่าน่าที่จำเป็นต้องสร้างความเป็นคนอื่นให้เกิดขึ้นกับร่างกายของตนเองแล้วออกมาเดินเร่ขาย แต่ขณะที่เดินเร่ขายอยู่นั้นพวกเขาก็ต้องเรียนรู้ที่จะจัดการและต่อรองกับ “ความเป็นคนอื่น” ที่พวกเขาสร้างมันขึ้นมาเพื่อให้ปรากฏสู่สายตาของผู้อื่นในพื้นที่หากิน ด้วยตัวของพวกเขาเอง

ประวัติศาสตร์ของอ่าน่าคือเรื่องราวของการอพยพเคลื่อนย้ายที่ยาวไกลจากถิ่นฐานเดิมของบรรพบุรุษสันนิษฐานกันว่าชาวอ่าน่าสืบเชื้อสายมาจากพวกหยี (Yi) หรือโลโล (Lolo) กลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีถิ่นฐานเดิมอยู่บริเวณตะวันตกเฉียงใต้ของมณฑลเสฉวนกับด้านตะวันออกของทิเบตในปัจจุบัน

(Grunfeld, 1982; Alting von Geusau, 1983) ชาวอำเภอในไทยเชื่อว่าบรรพบุรุษของพวกเขาเริ่มต้นการอพยพที่ยาวไกลลงมาสู่ทางใต้จากดินแดนแห่งหนึ่งในจีนซึ่งอาจเป็นมณฑลเสฉวนและมณฑลกว่างสีในปัจจุบัน หรือไม่ก็มาตุภูมิแห่งนั้นอาจอยู่ในมณฑลยูนนาน (Alting von Geusau, 1983 : 245; Pulleybank, 1983 : 418; Lewis and Lewis, 1984 : 204 อ้างใน Kammerer, 1986 : 71) การคุกคามของชนเผ่ารอบข้างที่เข้มแข็งกว่าและสถานะสงครามคือสิ่งที่กดดันให้อำมาตย์จำนวนไม่น้อยทยอยอพยพลงสู่ทางใต้ไม่ว่าจะเป็นตอนใต้ของยูนนาน รัฐฉานในพม่า ตอนเหนือของเวียดนามลาวและไทย การอพยพนี้เป็นปรากฏการณ์ที่ค่อยเป็นค่อยไปโดยโยกย้ายมาตามแนวเขาซึ่งเป็นภูมิประเทศที่โดดเด่นของอาณาบริเวณนี้ อย่างไรก็ตามการอพยพมาตามแนวเขานี้ก็มีอันต้องมาถึงจุดสิ้นสุดในภาคเหนือของไทย ประเทศไทยคือถิ่นที่อยู่ทางตอนใต้สุดที่อำเภอจะมาถึงได้โดยการเคลื่อนย้ายมาตามแนวเขา ชาวอำเภอในไทยตระหนักได้เป็นอย่างดีว่านี่คือจุดสิ้นสุดของการเดินทางแบบเดิมของพวกเขา และประเทศไทยก็คือบ้านของพวกเขา (Kammerer, 1986 : 72; 86)

แต่เมื่อบ้านหรือถิ่นฐานใหม่ทางตอนใต้สุดนี้ถูกกระแสนิยมโหมกระหน่ำ การจะดำรงอยู่เฉพาะบนดอยจนชั่วอายุขัยก็เริ่มเป็นไปได้ยากต่อไป โดยเฉพาะในยุคของโลกาภิวัตน์ที่ “โลกถูกทำให้กลายมาเป็นที่ที่มากเกินไปด้วยกระแสและการเคลื่อนที่” (Appadurai, 2001) ภายใต้สถานการณ์ที่เป็นเงื่อนไขเช่นนี้ ชาวอำเภอจำนวนไม่น้อยในไทยก็เริ่มลุกออกมาเดินทางกันใหม่ แต่ในครั้งนี้เป็นการเดินทางมาตามแนวถนนและมุ่งหน้ามายังเมือง ซึ่งเป็นอาณาบริเวณแห่งความหวังครั้งใหม่ของชาวอำเภอ

เชียงใหม่ เอกนครระดับภาคของไทย (ดวงจันทร์, 2541: 127) คือเป้าหมายการเดินทางที่สำคัญอันหนึ่งของชาวอำเภอ พวกเขาเริ่มเข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2512 การเคลื่อนย้ายเข้าสู่เมืองเชียงใหม่เป็นจำนวนมากเริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2531 และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมาจำนวนชาวอำเภอที่อพยพเข้ามาเมืองเชียงใหม่ก็เพิ่มทวีขึ้นไปอีกเป็นเท่าตัว จากรายงานการวิจัยของขวัญชีวันที่เก็บข้อมูลเมื่อปี พ.ศ. 2546 ทำให้ประมาณได้ว่าชาวอำเภอที่เข้ามาอยู่อาศัยและทำงานในเมืองเชียงใหม่และเขตปริมณฑลในปีนั้นมีอยู่ประมาณ 1,700 คน (ขวัญชีวันและคณะ, 2546 : 93-94) และจำนวนนี้ย่อมเพิ่มทวีขึ้นมาอีกในปัจจุบัน

ชาวอำเภอในเมืองเชียงใหม่กระจายตัวอยู่ในงานอาชีพที่หลากหลายเช่นพนักงานเสิร์ฟอาหารและเครื่องดื่มตามร้านอาหารและสถานบันเทิง พนักงานขับรถและบีบนวดตามห้องนวดร้านอาหาร พนักงานปั้มน้ำมัน ช่างตัดผม ช่างเสริมสวย พนักงานบรรจุน้ำแข็ง ลูกจ้างในอู่ซ่อมรถ พนักงานล้างจาน พนักงานโรงแรม กู้ทำอาหาร (เรื่องเดียวกัน : 99) อาชีพเหล่านี้แทบไม่มีความ

เกี่ยวพันได้กับการใช้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของอำเภอ แต่ทว่ามืองอาซีพหนึ่งที่มีลักษณะเช่นนั้น และนั่นก็คือการค้าสินค้าหัตถกรรมในเชียงใหม่ในท่าบารว เน้นอนว่าการค้าสินค้าชาติพันธุ์ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นเฉพาะในเชียงใหม่ในท่าบารว แต่เชียงใหม่ในท่าบารวก็เป็นพื้นที่ที่มีเงื่อนไขที่เอื้อให้เกิดละครทางชาติพันธุ์หรือการเมืองทางชาติพันธุ์ของชาวอำเภอที่มีชีวิตชีวาที่สุดแห่งหนึ่ง

หากมองว่า “เมืองคือโรงละครของการกระทำทางสังคม คืออาณาบริเวณของละครทางสังคม” (Mumford, 1937) เชียงใหม่ในท่าบารวก็คือส่วนหนึ่งของโรงละครที่เนืองแน่นไปด้วยผู้เล่นและผู้ชมเป็นพิเศษ ชาวอำเภอเริ่มก้าวเข้ามาในเชียงใหม่ในท่าบารวในฐานะผู้ค้าสินค้าชาติพันธุ์เมื่อประมาณ พ.ศ. 2518 (Toyota, 1998 : 205) ทุกวันนี้พวกเขาได้กลายมาเป็นตัวประกอบเล็กๆ ของเวทีละครแห่งนี้ที่น่าจับตามอง เพราะพวกเขาโดยเฉพาะชาวอำเภอผู้เร่ขายก็คือผู้ที่ต้องร่ายรำไปในบทของ “ผู้ถูกระทำที่จำเป็นต้องโคเคน” ซึ่งเป็นบทบาทที่มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ในฐานะคนที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมเมืองของพวกเขาผู้มีเพียงร่างกายและ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นทุนอันสำคัญ

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในศิลปะ ยุทธวิธี ความหมายและเงื่อนไขของปฏิบัติการเพื่อการดำรงอยู่ในเมืองเชียงใหม่ในฐานะอำเภอผู้เร่ขายได้มากขึ้น มโนทัศน์เรื่องพื้นที่ ร่างกาย อำนาจ ชาติพันธุ์ ความเป็นเมือง รวมทั้งปฏิบัติการในระดับชีวิตประจำวันจะถูกนำมาใช้เป็นมโนทัศน์สำคัญในกรอบของการวิจัย ซึ่งสามารถกล่าวถึงโดยสังเขปได้ดังต่อไปนี้

หากมองว่า “ความเป็นเมืองหรือชีวิตแบบเมือง” (urbanism) คือปฏิบัติการทางสังคมอย่างหนึ่ง (Lefebvre, 1996 : 23) ซึ่งต้องดำเนินไปบนพื้นที่ (space) ที่เป็นฐานสำคัญของการใช้อำนาจในรูปแบบใดๆ ก็ตาม (Foucault, 1982 : 361 อ้างใน Coles and Church, 2007 : 29) เราจะเห็นได้ว่าความเป็นเมืองและชีวิตแบบเมืองก็คือสิ่งที่สัมพันธ์อยู่กับปฏิบัติการ (practice) (หรือการกระทำจริงๆ ในระดับชีวิตประจำวัน) ของผู้คนทุกกลุ่มทุกชนชั้นที่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับเมือง และความเป็นพื้นที่ (spatiality) ซึ่งทั้งสองอย่างนี้ล้วนมีนัยของอำนาจแฝงอยู่ การเพ่งมองมาที่เรื่องของอำนาจปฏิบัติการและพื้นที่จึงน่าจะเป็นสิ่งที่ทำให้เราเกิดความเข้าใจในความเป็นเมืองและชีวิตแบบเมืองได้ดีขึ้น โดยเฉพาะความเป็นเมืองชีวิตแบบเมืองในแบบของกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงซึ่งเป็นผู้ที่ต้องปฏิบัติการเพื่อการดำรงอยู่ให้ได้ภายในเมืองที่มากไปด้วยอำนาจและพลวัตของพื้นที่

ขณะเดียวกัน หากมองว่าการท่องเที่ยวก็คือปฏิบัติการทางสังคมอย่างหนึ่ง (Urry, 1990 : 2) เราก็จะพบได้เช่นกันว่าอำนาจไม่เคยห่างหายไปจากการท่องเที่ยวเลย (Coles and Church, 2007 : 2-4)

เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงผู้มีทุนทางเศรษฐกิจต่ำเช่น ชาวอำเภอราชายต้องได้ก้าวเข้ามาสู่พื้นที่ท้องที่ภายในเมืองเช่นเชียงใหม่บาชาร์ พวกเขาจำเป็นต้องสร้างหรือมีปฏิบัติการอย่างไรเพื่อจะดำรงอยู่ให้ได้ทั้งในฐานะของชาวเมืองและชาวอำเภอราชายไปพร้อมๆ กัน ซึ่งแน่นอนว่าภายในปฏิบัติการเช่นนี้ของชาวอำเภอราชายย่อมต้องมีการเมืองในลักษณะที่คอรีน แมสซี (Doreen Massey) เรียกว่า “การเมืองเพื่อการก้าวไปข้างหน้า” (progressive politics) (Massey, 2005 : 9) แฝงอยู่ ซึ่งนี่คือประเด็นหนึ่งซึ่งงานวิจัยนี้ต้องการศึกษาวิจัยให้กระจ่างชัด โดยมองผ่านปฏิบัติการการเดินเร่ขายสินค้าชาติพันธุ์ของสตรีอำเภอราชายในเชียงใหม่ในบาชาร์

ปฏิบัติการคือสิ่งที่ต้องดำเนินไปในพื้นที่และจะมีอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้องกับด้วยตลอดเวลา อำนาจคือสิ่งที่เกิดขึ้นภายในการปฏิบัติหรือปฏิบัติการจริงไม่ใช่สิ่งที่ถูกใครถือครองไว้ ปฏิบัติการและอำนาจจะดำเนินไปด้วยกันภายในอาณาบริเวณของการกระทำนั้นๆ (Allen, 2003 : อ้างใน Coles and Church, 2007 : 31) จึงกล่าวได้ว่าปฏิบัติการ อำนาจ พื้นที่ล้วนกำกับ กำหนด และผลิตกันและกันอยู่ตลอดเวลา

พื้นที่ (ทางสังคม) คือผลผลิต (ทางสังคม) ในตัวมันบรรจุไว้ด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมที่มากมาย (Lefebvre, 1991 : 26-27) พื้นที่จึงเป็นผลผลิตของความสัมพันธ์ระหว่างกันนานาชนิด (Massey, 2005 : 9) เมื่อพื้นที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ทางสังคมและเป็นผลผลิตทางสังคมมันจึงไม่เคยว่างเว้นจากอำนาจ เพราะอำนาจเองก็คือสิ่งที่เกิดขึ้นมาบนฐานของความสัมพันธ์ทางสังคมและก็เป็นผลผลิตทางสังคม (Coles and Church, 2007 : 17) เช่นกัน อย่างไรก็ตามก็ได้มีความหมายว่าอำนาจจะครอบคลุมเหนือพื้นที่หรือหากจะกล่าวให้ถูกต้องยิ่งขึ้นคือ เนื้อชีวิตทางสังคมที่ดำเนินไปในพื้นที่นั้นๆ ได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากอำนาจเป็นปรากฏการณ์ที่อยู่บนฐานของความสัมพันธ์ (relational phenomenon) ฉะนั้นที่ใดที่มีอำนาจที่นั่นก็ย่อมมีการต่อรองกับอำนาจ (Miller, 2003 : 205 อ้างใน Coles and Church, 2007 : 25) การเกิดขึ้น ดำรงอยู่และดับหายไปของพื้นที่จึงสัมพันธ์อยู่กับทั้งการใช้อำนาจและการต่อรองกับอำนาจของผู้กระทำต่างๆ ในสังคม ความคิดเช่นนี้จะมีพลังในการอธิบายมากขึ้นเมื่อนำมาผสมให้เข้ากับข้อสมมติฐานเกี่ยวกับพื้นที่ของแมสซีที่ว่า “พื้นที่คืออาณาบริเวณที่ความแตกต่างหลากหลายมาดำรงอยู่ด้วยกันได้” และ “พื้นที่คือสิ่งที่จะต้องตกอยู่ภายใต้การก่อสร้างอยู่ตลอดเวลา มันจึงเป็นอะไรที่ไม่มีวันเสร็จสมบูรณ์หรือปิดตายตัวเองได้” (Massey, 2005 : 9) ข้อสมมติฐานเช่นนี้จะช่วยให้เราเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจกับพื้นที่ได้อย่างมีพลวัตและความซับซ้อนมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อนำมามองผ่านปฏิบัติการหรือการกระทำจริงในระดับชีวิตประจำวันของบรรดาอำเภอราชายผู้จำเป็นต้องทำมาหากินอยู่ในพื้นที่ที่มีการพลิก

ผันของอำนาจที่สุดจะคาดเดาได้ในแต่ละวัน เพราะมันต้องขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์กับคู่กรณี (ผู้อื่นที่ชาวอ่าน่าเร่ขายต้องพบเจอ) ที่มีเงื่อนไขด้านพื้นที่ เวลา รวมทั้งประวัติศาสตร์ส่วนตัวที่แตกต่างกันไป

การมองว่าพื้นที่ที่ก่อผลผลิตที่ไม่มีวันสมบูรณ์ของอำนาจและปฏิบัติการทางสังคมของคนกลุ่มต่างๆ คืออาณาบริเวณที่ “ผู้อื่น” ผู้มีเส้นทางความเป็นมาและเป็นไป (trajectories) รวมทั้งเรื่องราว (stories) เฉพาะตัวที่หลากหลายมาดำรงอยู่ด้วยกัน (เรื่องเดียวกัน : 9-11) จะช่วยให้เราตระหนักได้ถึงมิติทางการเมืองของพื้นที่ในฐานะที่เป็นอาณาบริเวณของการผลิตซ้ำและสร้างใหม่ ความเป็นชาติพันธุ์ที่ที่ไม่มีวันจะเสร็จสมบูรณ์เช่นกัน

อย่างไรก็ดี อำนาจก็มีใช้สิ่งที่จะแผ่ตัวปกคลุมเหนือพื้นที่อย่างมีเอกภาพและเท่าเทียมกันไปทั่วถึง แม้อำนาจจะรายล้อมตัวเราอยู่และพวกเราจะถูกกำหนดตำแหน่งแห่งที่ไว้โดยอำนาจ แต่แต่ละคนก็จะมีประสบการณ์เกี่ยวกับอำนาจ สัมผัสรู้ได้ถึงอำนาจอย่างแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับจังหวะเวลาและความสัมพันธ์ที่พวกเขาได้พบเจอในที่แต่ละที่มีลักษณะเฉพาะ (particular places) (Allen, 2003 อ้างใน Coles and Church, 2007 : 30) การรับรู้ถึงอำนาจ การเรียนรู้ที่จะอยู่กับอำนาจของคนแต่ละกลุ่มแต่ละคนจึงต่างกัน ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของแต่ละสถานที่

หากมองเมืองเชียงใหม่ในฐานะพื้นที่ทางสังคม เราก็จะเห็นได้ว่าอำนาจซึ่งไม่ว่าจะเป็นอำนาจระดับข้ามชาติ อำนาจระดับชาติ อำนาจระดับท้องถิ่นหรือแม้แต่อำนาจระดับปัจเจกบุคคล ล้วนมีผลกระทบกับเมืองเชียงใหม่ อย่างไม่มีเอกภาพและความเท่าเทียมกัน ที่บางที่ในเมืองเชียงใหม่ อาทิเช่น ในท่าบารมีคืออาณาบริเวณหนึ่งที่ถูกอำนาจกระทำและกำกับไว้อย่างเข้มข้น แต่ที่ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นแล้วว่าอำนาจคือสิ่งที่เกิดขึ้นมาภายในปฏิบัติการและภายในความสัมพันธ์ ฉะนั้นที่ใดมีอำนาจก็ย่อมมีการต่อรองกับอำนาจ (Miller, 2003 อ้างใน Coles and Church, 2007 : 25; 30) เชียงใหม่ในท่าบารมีจึงมีใช้สถานที่ที่สามารถจะสงวนไว้ให้เฉพาะกับผู้ค้าที่มีอำนาจ (ในความหมายของอำนาจทางเศรษฐกิจและสังคม) เท่านั้น กระทั่งผู้ค้าขายขอบที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงเช่นชาวอ่าน่าเร่ขายก็สามารถจะเข้ามาหากินในที่นี้ได้ หากพวกเขาสามารถเรียนรู้ที่จะอยู่กับอำนาจในสถานที่แห่งนี้ได้ แต่การกล่าวเช่นนี้ก็มิได้หมายความว่าพอหยิบชูด่านเข้ามาสวมใส่ก็จะสามารถเดินเร่ขายอยู่ในเชียงใหม่ในท่าบารมีได้อย่างราบรื่น การแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวอ่าน่าออกมาในพื้นที่เมืองเป็นสิ่งที่มีความเป็นดาบสองคมอยู่ในตัว ในแง่หนึ่งมันเป็นการสร้างสีสัน บรรยากาศของความเป็นชาติพันธุ์อันแปลกตาซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มมูลค่าทางชาติพันธุ์ให้กับพื้นที่ท่องเที่ยวแห่งนี้ แต่ในอีกแง่หนึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อันนี้ของชาวอ่าน่ากลับกลายมา

เป็นอุปสรรคต่อการทำมาหากินในฐานะอำชำเร่ขายโดยเฉพาะเมื่อมันต้องมาเผชิญหรือสัมผัสกับ
 คู่กรณีที่มีได้มีความชื่นชอบในความเป็นอำชำหรือมีภาพลักษณ์ในแง่ลบต่อชาวอำชำ เช่นผู้ค้าและ
 นักท่องเที่ยวชาวไทยพื้นราบบางราย เจ้าหน้าที่เทศกิจ รวมถึงนักท่องเที่ยวต่างชาติบางรายที่รำคาญ
 กับการเสนอขายสินค้าของพวกเขา

พื้นที่ท่องเที่ยวเช่นเชียงใหม่ในทศวรรษในแง่หนึ่งเป็นพื้นที่ที่ถูกทำให้เปิดกว้าง (โดย
 ปฏิบัติการทางพื้นที่ของชนกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับมัน) มันอ้าแขนรับคนทุกชนชั้นทุกชาติพันธุ์
 จากนานาสารทิศ (เช่นเดียวกับตัวเมืองเชียงใหม่ที่เป็นบริบทหนึ่งที่ทำให้กำเนิดมัน) ส่งผลให้มันกลาย
 มาเป็นพื้นที่ที่มากไปด้วยคนอื่น เข้มข้นไปด้วยการปฏิสัมพันธ์กับผู้แปลกหน้า ซึ่งชาวอำชำเร่ขาย
 แทบจะคาดเดาไม่ได้ถึงอคติทางวัฒนธรรมที่แต่ละคนพวกคิดตัวมา อคติทางวัฒนธรรมเหล่านี้เป็น
 สิ่งที่มีลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างกันไปตามความคิด ประสบการณ์และภูมิหลังของแต่ละปัจเจก
 บุคคล และมันก็เป็นสิ่งที่ชาวอำชำต้องพยายามอ่านให้ออกให้มากที่สุด ในขณะที่ออกเดินเร่ขายไป
 ตามรายทาง เพราะการอ่านอคติทางวัฒนธรรมที่ฝ่ายตรงข้าม (ผู้อื่น) มีได้ในระดับหนึ่งจะช่วยให้
 ชาวอำชำผู้เร่ขายสามารถเข้าใจได้ถึงรหัสอำนาจที่แฝงอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างตัวเขากับคู่
 ปฏิสัมพันธ์ในขณะนั้น ซึ่งจะมีผลต่อปฏิบัติการทางการเมืองในเรื่องพื้นที่ของพวกเขาซึ่งจำเป็น
 จะต้องถูกปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขเฉพาะหน้าอยู่ตลอดเวลา

อาจกล่าวได้ว่า เชียงใหม่ในทศวรรษคือสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งในเมืองเชียงใหม่ที่คอย
 ทดสอบและท้าทายความเป็นชาติพันธุ์ของชาวอำชำว่าสามารถจะอยู่ร่วมสมัยกับความเป็นเมืองของ
 เชียงใหม่ได้หรือไม่ ในรูปลักษณะใดและภายใต้เงื่อนไขทางการเมืองของความเป็นชาติพันธุ์แบบใด

เนื่องเพราะในทศวรรษคือที่ที่เต็มไปด้วยความสัมพันธ์ทางอำนาจและอคติทางวัฒนธรรมที่
 ยากจะแก้ไขให้กลับกลาย แต่กระนั้นก็ยังคงมีชาวอำชำจำนวนหนึ่งที่ยืนหยัดหาकिनอยู่ในที่นี้โดย
 อาศัยเพียงร่างกายเป็นพื้นที่ทำกินอันสำคัญ เราจะสามารถทำความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่าง
 ความเป็นชาติพันธุ์อำชำกับความเป็นเมืองที่ปรากฏตัวออกมาในรูปแบบนี้ได้อย่างไร

มโนทัศน์เรื่องร่างกาย (body) ที่มองว่า “ร่างกายของทุกคนมีความสามารถพิเศษเฉพาะตัว”
 (Pile, 1996 : 12) และ “ร่างกายคือสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาจากในกลุ่มของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ
 (ที่เกี่ยวกับร่างกายนั่นๆ : ผู้วิจัย) แต่ร่างกายที่ว่ามันก็ได้เป็นเพียงร่างกายที่เป็นฝ่ายนิ่งเฉย
 (passive bodies) ที่แลมีพื้นที่และเป็นพื้นที่ แต่ร่างกายเหล่านี้ยังสามารถสร้างพื้นที่ของพวกเขา
 ขึ้นมาเองอีกด้วย” (เรื่องเดียวกัน : 209) น่าจะช่วยให้เราเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นชาติ
 พันธุ์อำชำกับความเป็นเมืองได้อย่างมีพลวัตมากขึ้น เพราะทั้งความเป็นอำชำและความเป็นเมืองใน

แห่งหนึ่งก็ล้วนอาศัยร่างกายเป็นอาณาบริเวณของการปรากฏตัว ซึ่งร่างกายนี้ย่อมเป็นร่างกายที่รู้จักปฏิบัติการเพื่อประโยชน์ของตัวเอง มันจึงเป็นร่างกายที่มากไปด้วยการเมือง

มิเชล เดอ เซร์เตอู (Michel de Certeau) กล่าวว่าไว้ว่า การเดิน (walking) ของคนทั่วไปภายในเมืองคือปฏิบัติการทางพื้นที่ในระดับชีวิตประจำวันอย่างหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดความเป็นพื้นที่แบบอื่น (another spatiality) (ซึ่งต่างไปจากพื้นที่ที่ถูกบริหารจัดการด้วยหลักการที่เป็นเหตุเป็นผลของทางการ หรือเป็นพื้นที่ที่อยู่นอกเหนือการรับรู้ การควบคุมของทางการ) ขึ้นมา ซึ่งผู้เดินหรือในความหมายหนึ่งก็คือผู้ใช้เมือง (user of a city) จะรู้จักเลือกใช้ความเป็นไปได้ในพื้นที่นั้นและรู้จักปรับเปลี่ยนระเบียบ (อันเป็นทางการ) ของพื้นที่หรือตัวกำหนดในพื้นที่ (spatial signifier) นั้นๆ ให้สอดคล้องกับการใช้จริงของพวกเขา (de Certeau, 1983 : 92-93; 97-99)

ความคิดเรื่องปฏิบัติการทางพื้นที่ในระดับชีวิตประจำวันของเดอ เซร์เตอู นี้มีประโยชน์ต่อการนำมาทำความเข้าใจ การเดินเร่ขายของชาวอ่าข่า อย่างน้อยมันก็ช่วยให้เราตระหนักได้ว่าการเดินคือการสร้างพื้นที่เพื่อเปล่งเสียงบ่งบอกการมีอยู่ของตน (space of enunciation) (เรื่องเดียวกัน : 98) แต่นี่ก็มิได้หมายความว่าปฏิบัติการทางพื้นที่ในรูปของการเดินจะสามารถหลุดพ้นจากระบอบที่ถูกสร้างขึ้นไว้ได้ (เรื่องเดียวกัน : 100) การเปล่งเสียงเพื่อบ่งบอกการมีอยู่ของตนของชาวอ่าข่าผู้เร่ขายอยู่ในเชิงใหม่ในท่าบาชาร์ จึงเป็นอะไรที่มีความซับซ้อนมากกว่าแค่ “พอออกเดินเร่ขายก็จะได้พื้นที่มา” เพราะอย่างน้อยมันก็เป็นเรื่องของการปฏิบัติการภายใต้ความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เข้มข้นเสียจนทำให้ชาวอ่าข่าเหล่านั้นจำเป็นต้องใช้ “ร่างกายมาเป็นแหล่งสำคัญของการสร้างความต่างทางสังคมและอำนาจ” (Coles and Church, 2007 : 5) ให้กับตนเอง

คำว่า “ร่างกาย” ที่ใช้ในงานวิจัยนี้เป็นร่างกายที่มีนัยของความเป็นชาติพันธุ์ (ethnicity) และความเป็นเพศ (gender) อยู่ในตัว เนื่องจากทั้งความเป็นชาติพันธุ์และความเป็นเพศ (ซึ่งในแง่หนึ่งเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาโดยสังคม วัฒนธรรม และตัวปัจเจกบุคคลนั้นๆ) ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เราเข้าใจถึงอำนาจและกลไกทางอำนาจที่สัมพันธ์อยู่กับการท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้ง ซึ่งการเข้าใจในประเด็นนี้ยังมีผลสะท้อนกลับให้เราเกิดความเข้าใจในพลวัตของความเป็นชาติพันธุ์และพลังของความเป็นเพศที่ถูกสร้างใหม่อยู่ตลอดเวลาผ่านปฏิบัติการทางการค้าและร่างกายของสตรีชาวอ่าข่าที่ออกมาเดินเร่ขายสินค้าไปในแต่ละคืน

ชาวอ่าซ่าเร่ขายที่ต้องสะพายทั้งลูกและตะกร้าสินค้า

งานวิจัยนี้จะมองความเป็นชาติพันธุ์หรืออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) ว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างปัจจัยเชิงอัตวิสัย (subjective factors) และปัจจัยเชิงวัตถุวิสัย (objective factors) ทานาเบะ ชิงฮารุ ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “ความเป็นตัวตนทางชาติพันธุ์ของคนกลุ่มหนึ่งจะถูกสร้างขึ้นมาในกระบวนการอันต่อเนื่องและซับซ้อน ไม่ใช่แค่โดยพลังอำนาจภายนอกหรือการปะปายตีตราเอาตามอำเภอใจโดยคนนอก แต่ยังเกิดขึ้นโดยกระบวนการทางสังคมของพวกเขาในการประดิษฐ์สร้างภาพลักษณ์ของตนเองอีกด้วย” (Tanabe : 1991 : 3 อ้างใน Toyota, 1998 : 200) คอร์เนลกับฮาร์ทแมนก็ได้พยายามเสนอว่าความเป็นชาติพันธุ์เป็นเรื่องเชิงอัตวิสัย โดยให้เหตุผลว่า “ประเด็นสำคัญจะอยู่ที่ว่าพวกเขามองตัวเองอย่างไร แต่แน่นอนว่าการกล่าวเช่นนี้มีได้หมายความว่าความเป็นชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่ไม่ได้รับผลกระทบจากการพูด การคิดและการกระทำของคนอื่น ตรงกันข้ามสิ่งที่คนอื่นพูดหรือกระทำอาจเป็นแหล่งอิทธิพลสำคัญที่ชี้นำไปสู่สำนึกเกี่ยวกับตนเองในฐานะคนของชาติพันธุ์นั้นๆ” (Cornell and Hartmann, 1998 : 16-21) แม้ทั้งสองคนจะให้

น้ำหนักกับปัจจัยเชิงอัตวิสัยเป็นพิเศษ แต่กระนั้นก็ยังไม่สามารถจะตัดปัจจัยเชิงวัตถุวิสัยออกไปได้อย่างเด็ดขาด การมองความเป็นชาติพันธุ์ว่าเป็นผลรวมที่ไม่ตายตัวของปัจจัยทั้งสองเป็นการมองที่จะช่วยให้เราเข้าใจถึงพลวัตของความเป็นชาติพันธุ์ได้ดีขึ้น แต่มันจะดียิ่งขึ้นไปอีกหากเรามองว่าทั้งปัจจัยเชิงวัตถุวิสัยและปัจจัยเชิงอัตวิสัยเป็นสิ่งที่แปรเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของพื้นที่ เวลา รวมทั้งประวัติศาสตร์เฉพาะตัวและประสบการณ์เฉพาะหน้าของแต่ละปัจเจกบุคคลผู้ไม่เคยปราศจากความ เป็นเพศเลย

ความเป็นเพศเป็นมโนทัศน์ที่สำคัญอีกอันหนึ่งของงานวิจัยนี้ ทั้งด้วยเหตุผลในทางปฏิบัติ (เช่น ส่วนใหญ่สตรีอ่านจะเป็นผู้มาเร่ขายสินค้า) และเหตุผลในทางทฤษฎี กล่าวคือ นอกจากความเป็นชาติพันธุ์แล้วงานวิจัยนี้ยังมองว่าความเป็นเพศโดยเฉพาะความเป็นเพศที่มีนัยของความเป็นชาติพันธุ์เข้ามากำกับ (เช่น ในกรณีของสตรีอ่านที่ถูกนิยามอยู่หลายๆ ว่าเป็นผู้ที่สมควรออกมาเดินเร่ขายสินค้าในเชิงใหม่ในท่าบาชาร์) คือพื้นที่ (ในทางทฤษฎี) ที่เกิดจากการปะทะประสานกันของความแตกต่างเฉพาะตัวทางวัฒนธรรม (ความเป็นอ่าน) กับความสัมพันธ์ทางอำนาจในระดับโครงสร้างของสังคมที่กว้างใหญ่กว่า (ความเป็นเมืองสมัยใหม่ที่ให้กำเนิดพื้นที่ท่องเที่ยวเช่นในท่าบาชาร์) ด้วยนัยนี้ความเป็นเพศที่ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมผ่านร่างกายและการเดินเร่ขายสินค้าของสตรีอ่านในท่าบาชาร์จึงเป็นพื้นที่ที่จะช่วยให้เราเห็นถึงการเมืองเพื่อการดำรงอยู่ภายในเมืองทั้งในฐานะของชาวอ่านและในฐานะของชาวเมืองได้

เชิงใหม่ในท่าบาชาร์เป็นพื้นที่ที่เกิดขึ้นมาโดยปฏิบัติการของบุคคลหลายกลุ่ม หลายวัฒนธรรมและหลายความเป็นมา เป็นพื้นที่ที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ทางอำนาจและความสัมพันธ์ทางสังคมที่ซับซ้อนอิงขณะเดียวกันมันก็เป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยการปะทะเผชิญหน้ากันเพียงชั่วคราวชั่วคราวแล้วผ่านเลยไป ผู้กระทำทุกคนในพื้นที่นี้ (ไม่ว่าจะเป็นนายทุน ผู้ค้า เจ้าหน้าที่ นักท่องเที่ยว ฯลฯ) ล้วนต้องเผชิญกับอำนาจ เรียนรู้ที่จะอยู่กับอำนาจ ต่อรองกับอำนาจ หรือแม้แต่สร้างอำนาจขึ้นมาตามสภาวะการณ์ที่เป็นเงื่อนไขของตน ปฏิบัติการทางอำนาจเหล่านี้เป็นปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติ (practical knowledge) ที่สะสมเก็บเกี่ยวมาได้จากชีวิตประจำวัน ซ้ำมันยังมีผลต่อความหมาย การได้มา การสูญเสียไปของพื้นที่ของผู้ปฏิบัติการเป็นอย่างยิ่ง สำหรับกับผู้ปฏิบัติการ (ในกรณีนี้คือชาวอ่านเร่ขาย) “พื้นที่คืออะไร คำตอบนั้นคงต้องขึ้นอยู่กับปฏิบัติการของพวกเขาเอง” (Harvey, 2006 : 125-126)

สำหรับกับชาวอ่านเร่ขายเมืองคืออะไร เชิงใหม่ในท่าบาชาร์คืออะไร ความเป็นอ่าน (ซึ่งในความหมายหนึ่งก็คือพื้นที่ชนิดหนึ่ง) คืออะไร คำตอบนั้นน่าจะค้นหาได้จากปฏิบัติการในระดับ

ชีวิตประจำวันของพวกเขาที่มากไปด้วยการเมืองของการต่อรองกับการถูกทำให้เป็น “คนอื่น” ซึ่งไม่ค่อยจะเป็นที่ชื่นชอบนักของผู้คนส่วนใหญ่ในเชียงใหม่ในทาบซาร์

ภายใต้สถานการณ์ที่เป็นเงื่อนไขเช่นนี้ ชาวอำเภอเร่ขายมีการปรับตัวอย่างไร มียุทธวิธีและปฏิบัติการอย่างไรในการจัดการกับความเป็นชาติพันธุ์ซึ่งถูกนิยามว่าเป็น “ความเป็นคนอื่น” ของตน เพื่อให้ได้มาซึ่งทั้งส่วนแบ่งทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีความจำเป็นเป็นอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตอยู่ภายในเมือง และนี่ก็คือประเด็นพื้นฐานที่งานวิจัยนี้ต้องการศึกษาวิจัยให้กระจ่าง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

โครงการวิจัยนี้เป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจในการเมืองเชิงวัฒนธรรมของความเป็นชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นภายในความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นอำเภอเร่ขายกับความเป็นเมือง โดยเน้นศึกษาชาวอำเภอเร่ขายที่เดินเร่ขายสินค้าชาติพันธุ์ในเชียงใหม่ในทาบซาร์เป็นสำคัญ เนื่องจากการเดินเร่ขายสินค้าของพวกเขาถือปฏิบัติการทางการค้าที่มีเพียงร่างกายกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นทุน แต่มันกลับมากไปด้วยการเมืองในระดับชีวิตประจำวันทั้งการเมืองเพื่อปากท้องและการเมืองเพื่อการดำรงอยู่ทั้งในฐานะของอำเภอเร่ขายและในฐานะของชาวเมืองกลุ่มหนึ่งไปพร้อมๆ กัน ปฏิบัติการทางการค้าอันนี้ในแง่หนึ่งก็คือผลผลิตของการพัฒนาสังคมที่ไม่เป็นธรรมซึ่งกำลังดำเนินต่อไปแม้สังคมไทยจะก้าวเข้ามาสู่ยุคโลกาภิวัตน์หรือยุคของการกร่อนสลายพรมแดน (deterritorialization) (Appadurai, 1990) ของสิ่งต่างๆ แล้วก็ตาม โครงการนี้จึงมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้ คือ

1. เพื่อศึกษาการปรับตัวของชาวอำเภอเร่ขายในฐานะผู้เร่ขายสินค้าชาติพันธุ์ในเชียงใหม่ในทาบซาร์ ซึ่งเป็นบริบทและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่แตกต่างไปจากชุมชนเดิมเป็นอย่างยิ่ง
2. เพื่อสำรวจว่าชาวอำเภอเร่ขายที่จำเป็นต้องเข้ามาเร่ขายสินค้าในพื้นที่ที่มากไปด้วยอำนาจและผลประโยชน์เช่นเชียงใหม่ในทาบซาร์ มียุทธวิธีและปฏิบัติการอย่างไรในการจัดการกับความเป็นชาติพันธุ์ของตนเพื่อให้ได้มาซึ่งทั้งส่วนแบ่งทางเศรษฐกิจและสังคม ที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ในเมือง
3. เพื่อสร้างเสริมมุมมองใหม่ให้กับความเป็นชาติพันธุ์ของชาวอำเภอเร่ขายที่ปัจจุบันถูกดึงให้เข้ามาสู่สังคมเมืองอย่างเป็นเรื่องปกติธรรมดา แต่ทว่าในชีวิตประจำวันผู้คนส่วนใหญ่มักก็ยังคงมองความเป็นชาติพันธุ์ของพวกเขาด้วยฐานคิดของ “ความเป็นคนอื่น”

ระเบียบวิธีวิจัย

โครงการนี้จะใช้วิธีการวิจัย 3 วิธีหลัก คือ

1. วิธีการศึกษาและเก็บข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์อำเภอ ปฏิสัมพันธระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงกับสังคมเมือง เพื่อให้ได้มาซึ่งมุมมองและมโนทัศน์ที่จะช่วยในการกำหนดทิศทางของงานวิจัยมีความชัดเจนขึ้น
2. วิธีการลงเก็บข้อมูลภาคสนามระดับพื้นฐานจากพื้นที่ที่สัมพันธ์กับงานวิจัย เช่น ชุมชนต้นทางของชาวอำเภอเหล่านั้น ที่พักอาศัยในเมืองเชียงใหม่ เชียงใหม่ไนท์บาซาร์ ฯลฯ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นเงื่อนไขให้ชาวอำเภอที่เป็นกรณีศึกษาต้องเข้ามาในเมืองเชียงใหม่และเลือกการเดินทางสินค้าชาติพันธุ์เป็นหนทางทำกิน
3. วิธีการลงเก็บข้อมูลภาคสนามระดับที่ซับซ้อนขึ้นในพื้นที่กรณีศึกษา ด้วยการสัมภาษณ์และการเฝ้าสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในปัญหาและอุปสรรคของการทำมาหากินในลักษณะนี้รวมทั้งปฏิบัติการและยุทธวิธีที่ชาวอำเภอเหล่านี้นำมาใช้จัดการกับปัญหา ซึ่งมีผลให้พวกเขาสามารถดำรงชีวิตอยู่ในเมืองได้ทั้งในฐานะของชาวอำเภอและในฐานะของชาวเมืองไปพร้อมๆ กัน

ขอบเขตของการวิจัย

โครงการวิจัยนี้เน้นศึกษาชาวอำเภอที่เป็นผู้เดินเร่ขายสินค้าชาติพันธุ์ในเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ พื้นที่หลักของการศึกษาจึงถูกกำหนดให้เป็นเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ อย่างไรก็ตามชาวอำเภอเหล่านี้มีชีวิตประจำวันที่สัมพันธ์อยู่กับพื้นที่หลากหลาย การจะทำความเข้าใจในปฏิบัติการทางการค้าของพวกเขาจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเฝ้ามองไปที่อาณาบริเวณของการใช้ชีวิตแห่งอื่นของพวกเขาด้วย ฉะนั้นนอกจากเชียงใหม่ไนท์บาซาร์แล้ว ที่พักอาศัยภายในเมืองและชุมชนต้นทางที่เป็นหมู่บ้านเดิมบนดอยบางแห่งจะถูกผนวกเข้ามาสู่พื้นที่การศึกษาในครั้งนี้ด้วย

บทที่ 2

ประวัติและเหตุแห่งการมาของชาวอำเภอ

งานวิจัยเรื่องอำเภอราชาย ชาติพันธุ์ ร่างกายกับความเป็นคนอื่นที่เลียงไม่ได้ เป็นงานวิจัยที่พยายามจะทำความเข้าใจว่าเหตุใด ชาวอำเภอจำนวนไม่น้อยโดยเฉพาะสตรีอำเภอ ที่มุ่งหน้าเข้ามาหาถิ่นในเมืองจึงเลือก “การเดินเร่ขาย” สินค้าชาติพันธุ์ในพื้นที่ท้องที่ของเมืองเป็นอาชีพหลักทั้ง ๆ ที่อาชีพนี้เป็นอาชีพที่มากไปด้วยปัญหา

ปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับความเป็นชาติพันธุ์ของชาวอำเภอที่ถูกทำให้ปรากฏออกมาอย่างเป็นรูปธรรมทั้งในรูปของการแต่งกาย ภาษา กิริยาท่าที รวมทั้งจิตนิสัยที่แฝงฝังอยู่ใน (1) ร่างกาย และ (2) การเดินเร่เพื่อขายหรือการขายของของชาวอำเภอ ความเป็นชาติพันธุ์นี้ถูกทำให้ปรากฏขึ้นในพื้นที่เมืองโดยอาศัยร่างกายของชาวอำเภอราชายเป็นสื่อกลาง ร่างกายของอำเภอราชายจึงเป็นคล้ายพื้นที่ที่เป็นผลผลิตของการขับเคลื่อนกันระหว่างความเป็นชาติพันธุ์อำเภอ กับความเป็นเมืองที่ถูกสร้างหรือรังสรรค์ขึ้นมาอย่างแตกต่างกัน

ในระดับสามัญสำนึก ความเป็นอำเภอถูกสร้างขึ้นเพื่อให้อยู่ในบริบทของดงคอย ขณะที่ความเป็นเมืองถูกสร้างขึ้นเพื่อให้เป็นที่อยู่ที่ทำกินของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นใดก็ได้ที่มีใช้กลุ่มชาติพันธุ์ชั้นที่สูงเช่นอำเภอ หรือถ้าอำเภอจะมาอยู่ในบริบทของเมืองอำเภอก็ไม่ควรแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ออกมาอย่างชัดเจนเช่นผ่านการแต่งกายด้วยชุดอำเภอ แล้วถูกออกมาเดินตามท้องถนนอย่างเป็นปกติ ชาวอำเภอในเมืองส่วนใหญ่รับรู้ได้ถึงพลังของสามัญสำนึกอันนี้และทำตัวให้สอดคล้องกับบริบทของเมืองได้อย่างไม่มีปัญหา แต่สำหรับอำเภอราชายกลับทำเช่นนั้นไม่ได้

อำเภอราชายก็แปลกเช่นเดียวกับชาวอำเภออื่นทั่วไปในเมืองที่ตระหนักรู้เป็นอย่างดีว่าสังคมเมืองไม่ใช่สังคมที่มีไว้เพื่อการแสดงออกทางชาติพันธุ์ตามอำเภอใจ แม้โดยเนื้อแท้เมืองส่วนใหญ่ในทุกวันนี้ จะถูกทำให้เป็นเมืองพันธุ์ผสม (heterogenetic cities) ที่เต็มไปด้วยพลเมืองผู้มาจากหลากหลายทางวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลาย (Redfield and Singer, 1954 อ้างใน Hannerz, 1996 : 127) เต็มไปด้วยประชากรที่มีความแตกต่างเฉพาะตัว แต่ในอีกด้านหนึ่ง เมืองก็มีอิทธิพลที่จะทำให้ประชากรที่แตกต่างหลากหลายเหล่านี้ต้องยอมลดทอนความแตกต่าง เฉพาะตัวลงบ้างเพื่อให้สามารถเข้าได้กับการจัดการ การบริการสาธารณะต่าง ๆ ภายในเมืองที่มี ลักษณะเป็นกลาง ๆ ภายใต้อาณัติการเช่นนี้ ปัจเจกบุคคลที่มีลักษณะเฉพาะพิเศษ (particular individuals) จะถูกทำให้กลายเป็นบุคคลธรรมดาสามัญที่มีลักษณะเป็นกลาง ๆ (average person) ปัจเจกบุคคลใดก็ตามที่

ปรารถนาจะเข้าร่วมสร้างชีวิตทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองให้กับเมือง เขาจำเป็นต้องยอมกตัญญูความเป็นปัจเจกบุคคลของตนไว้ภายใต้ความต้องการของชุมชนเมืองที่ใหญ่กว่า กตัญญูตัวตนของตนลงไปสู่กระแสความเป็นไปของมหาชนในเมือง (Wirth, 1938 : 194) ในห้วงเวลาปกติที่อยู่นอกการทำมาหากิน ชาวอำชำเร่ขายทำตามวิถีที่กระแสของสังคมเมืองเรียกร้อง แต่ทันทีที่ได้เวลาต้องเข้ามาทำมาหากินในพื้นที่บางแห่งของเมือง อาทิเช่น ถนนข้าวสาร ซอยนานา ย่านพัฒนาของกรุงเทพมหานคร บางเขตของหัวหิน เกาะสมุย พัทยา ภูเก็ต หรือ แม้แต่เชียงใหม่ในท่าบารซึ่งพื้นที่หลักของงานวิจัยนี้ อิทธิพลของเมืองเช่นที่หลุยส์ เวิร์ธ (Louis Wirth) แห่งสำนักชิคาโกกล่าวถึงกลับถูกท้าทายและต่อรองอย่างออกหน้าออกตาเพื่อให้ได้มาซึ่งเงินตราที่มีค่าเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ทั้งในเมืองและบนดอย

แน่นอนว่าภายใต้การต่อรองและท้าทายซึ่งมีร่างกายเป็นเครื่องมือเช่นนี้ ปัญหาต่าง ๆ นานา ล้วนเฝ้าคอยจังหวะเวลาที่จะกระหน่ำซ้ำเติม ในขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่มีอยู่อย่างคายนึนในเมือง รวมทั้งชาวอำชำส่วนใหญ่ในเมืองเองพยายามทำตัวให้เหมือนกับชาวพื้นราบทั่วไป อำชำเร่ขายกลับเป็นชนชาติพันธุ์กลุ่มเดียวที่จงใจนำเสนอตัวเองออกไปในรูปของชนชาติพันธุ์ที่แตกต่าง แตกต่างทั้งจากคนรอบข้างและจากความเป็นอำชำในระดับชีวิตประจำวันของตนเอง

อาจกล่าวได้ว่า ในปัจจุบันอำชำเร่ขายคือชนชาติพันธุ์กลุ่มเดียวที่จงใจทำมาหากิน อยู่กับความแตกต่างทางชาติพันธุ์ของตนบนพื้นที่เมืองอย่างจริงจัง ความแตกต่างทางชาติพันธุ์ อันนี้เป็นประดิษฐกรรมของการเมืองเชิงวัฒนธรรมที่มีลักษณะร่วมพื้นที่และเวลาอย่างแตกต่างที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้การปะทะผสานของพลังความต้องการในระดับข้ามชาติ (เช่นกระแส การท่องเที่ยว ระดับโลก, นักท่องเที่ยวต่างชาติ) ระดับชาติ (เช่นนโยบายการท่องเที่ยวของภาครัฐและธุรกิจการท่องเที่ยวของไทย) และระดับปัจเจกบุคคล (ตัวอำชำเร่ขาย) ที่ว่าความ แตกต่างทางชาติพันธุ์นี้มีลักษณะ “ร่วมพื้นที่และเวลาอย่างแตกต่าง” นั้นหมายความว่าในขณะที่ชนชาติพันธุ์อื่นซึ่งมีอยู่อย่างมากมายในพื้นที่ เช่นเชียงใหม่ในท่าบาร ทำตัวตามปกติจนกลมกลืนกับชนพื้นราบ อำชำเร่ขายกลับเป็นชนชาติพันธุ์กลุ่มเดียวที่เลือกปรากฏกายออกมาในพื้นที่ นี้อย่างแตกต่าง ทั้งในเรื่องของการแต่งกาย รูปแบบการขาย จริตนิสัยที่พอพบเห็นก็รู้ได้ ทันทีว่านี่คือชาวเขา นี้อีกกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างจากคนอื่นทั่วไปในพื้นที่เมือง แม้จะเป็นพื้นที่ ท่องเที่ยวเช่นเชียงใหม่ในท่าบาร หรือพื้นที่ท่องเที่ยวอื่นในเมืองต่าง ๆ ที่มีอำชำเร่ขายไปปรากฏกายอยู่

ความแตกต่างทางชาติพันธุ์ที่อำชำเร่ขายจงใจสร้างขึ้นมานี้มีลักษณะเป็นดาบสองคม คมที่หนึ่งคือโอกาสและความเป็นไปได้ (possibilities) ในการทำมาหากินในเมือง คมที่สองคือ ปัญหา

(problems) ที่จะเกิดตามมาจากการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ออกไปอย่างเลื่องไม่ได้ในพื้นที่ และเวลาของการทำมาหากิน อะไรคือเงื่อนไขที่ทำให้อำเภอเร่ขายต้องมาใช้ชีวิตอยู่ในระหว่างคม ดาบทั้งสอง อำเภอเร่ขายต้องมีเทคนิควิธีและปฏิบัติการอย่างไรจึงจะสามารถมีชีวิตอยู่ได้กับดาบ สองคมที่พวกเขาได้ตีหรือสร้างขึ้นมาด้วยมือของพวกเขาเอง เหล่านี้คือคำถามพื้นฐานของงานวิจัย ชีวนี้

เหตุแห่งการมา

เหตุปัจจัยหลักที่ผลักดันกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงหรือชาวเขาให้เข้ามาสู่เมืองก็คือนโยบายการ พัฒนาของรัฐที่มาขัดแย้งกับวิถีชีวิตจริงของชนชาติพันธุ์บนที่สูง กับการแผ่ขยายตัวของระบบทุน นิยม ลัทธิบริโภคนิยม รวมทั้งระบบการศึกษาสมัยใหม่ที่เน้นการสร้างคนให้กลายมาเป็นแรงงาน ของเมือง

ทั้งนโยบายการพัฒนา ระบบการผลิตแบบทุนนิยม ธรรมเนียมการบริโภคแบบคนสมัยใหม่ และนโยบายการศึกษาของรัฐล้วนเป็นเหตุปัจจัยที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีคิด วิธีการผลิตและวิธีการ บริโภคของชนชาติพันธุ์บนดอย บ่อยครั้งที่เหตุปัจจัยเหล่านี้แทรกตัวเข้ามาสกัดขัดขวางเส้นทางวิถี ชีวิตแบบเดิม จนทำให้ชนชาติพันธุ์เหล่านี้เกิดความรู้สึกว่าอยู่บนดอยต่อไปไม่ได้ และจำต้อง โยกย้ายมาสู่เมือง

งานวิจัยเรื่อง “จากยอดดอยสู่ส้วม การปรับตัวของชาวเขาในเมืองเชียงใหม่” ของ ทวิช จตุรพฤกษ์ สมเกียรติ จำลองและทรงวิทย์ เชื้อมสกุล (2540) ได้กล่าวถึงการโยกย้ายเข้ามาสู่เมือง ใหญ่ของบรรดาชาวเขาที่ไม่สามารถดำรงชีวิตตามวิถีทางของตนเองบนพื้นที่สูงได้อีกต่อไปว่า เป็น ปรัชญาการณที่เกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาที่ผิดทิศทางของรัฐ หรือเป็นผลของการปฏิสัมพันธ์อัน ซับซ้อนระหว่างกำหนัดแนวทางการพัฒนาไปสู่สังคมทันสมัยที่ให้ความสำคัญกับความเจริญ ทางเศรษฐกิจการเติบโตของเมืองและการขยายตัวของธุรกิจที่เพิ่มความสะดวกสบายให้กับชีวิต อย่างฉาบฉวยของสังคมทันสมัย (ทวิชและคณะ, 2540)

งานวิจัยเรื่อง “มั่ง หลากหลายชีวิตจากขุนเขาสู่เมือง” ของประสิทธิ์ ลิปรีชา (2548) ได้ กล่าวถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้ชาวม้งบ้านแม่สาใหม่ต้องเข้ามาหากินในเมืองโดยการขายของที่ระลึก ให้กับนักท่องเที่ยวในเชียงใหม่ในท่าซาร์ ตลาดนัดสวนจตุจักร พัทยา ภูเก็ตและแหล่งท่องเที่ยว อื่น ๆ ว่าเป็นเพราะหนึ่ง เกิดจากความกดดันจากการที่พื้นที่ทำกินในหมู่บ้านถูกประกาศให้เป็นเขต

อุทยานแห่งชาติ เจ้าหน้าที่รัฐบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายอย่างเข้มงวด มีการออกตรวจและจับกุมชาวบ้านไปลงโทษบ่อยขึ้น สอง ราคาผลผลิตล้นจี่เริ่มตกต่ำจากเดิมกิโลกรัมละ 50 – 100 เหลือเพียง 10 บาท และ สาม เกิดการระบาดของยาเสพติดในชุมชนจนทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน บางคนที่เกี่ยวข้องจึงต้องการหลบลงมาอยู่ในเมืองแทน

ชาวม้งเริ่มเข้ามาในเมืองตั้งแต่กลางพุทธทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือเพื่อการศึกษาและเพื่อการค้าขายโดยเฉพาะการขายของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว การอยู่บนดอยเริ่มเป็นไปได้ เพราะราคาพืชผลที่นำมาปลูกแทนฝิ่นราคาตกต่ำ ที่อยู่อาศัยและที่ทำกินถูกประกาศให้เป็นเขตอุทยานแห่งชาติ อีกทั้งระบบการศึกษาแบบใหม่ก็มุ่งเน้นแต่การสอนวิชาความรู้ที่ห่างไกลจากวิถีชีวิตจริงของกลุ่มชาติพันธุ์ เมืองจึงกลายมาเป็นจุดหมายปลายทางแห่งใหม่สำหรับผู้ที่ต้องการเรียนสูงขึ้นเพื่อไปทำงานนอกภาคการเกษตร ผู้ที่ชอบทำการค้าและขายแรงงาน (ประสิทธิ์, 2548 : 26-29)

ในกรณีของชาวกะเหรี่ยง ขวัญชีวัน บัวแดงกล่าวว่า ความยากจน งานที่หนัก และความไม่ฝันที่จะได้เรียนสูงขึ้น รวมทั้งขนาดของที่ทำกินที่เล็กลง คือเหตุปัจจัยสำคัญที่ผลักดันชาวกะเหรี่ยงให้เข้ามาอยู่อาศัยในเมือง เงินตราที่ได้มานอกจากจะนำไปใช้ปลดหนี้สิน ปรับปรุงการเกษตรที่ทำอยู่แล้วยังถูกนำไปซื้อหายานพาหนะ สิ่งอำนวยความสะดวกเช่น โทรทัศน์ โทรศัพท์มือถือและเครื่องอุปโภคบริโภคในครัวเรือน (ขวัญชีวัน, 2549 : 136 – 143) การหันมาให้ความสำคัญกับเงินตราในฐานะของตัวผลิตความสะดวกสบายและความทันสมัยให้กับชีวิตเป็นปรากฏการณ์ที่พบเห็นได้ทั่วไปในทุกกลุ่มชาติพันธุ์ และนับวันก็มีแต่จะรุนแรงขึ้น ลัทธิบริโภคนิยมที่แผ่คลุมโลกนี้ไว้เกือบทั้งใบได้ทำให้สำนึกเช่นนี้กลายมาเป็น “สำนึกร่วมระดับโลก” หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ “สำนึกร่วมแบบข้ามชาติพันธุ์” ที่เข้ากันได้เป็นอย่างดีกับชีวิตสมัยใหม่ของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งผูกพันอยู่กับการบริโภคอย่างลึกซึ้ง

ชาวลาหู่เอง ชาวอาข่าเองก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ นี่คือนิยามร่วมซึ่งเป็นผลผลิตของยุคสมัยนี้ ยุคสมัยที่ระบบทุนนิยมทำให้ประชากรโลกส่วนใหญ่ต้องเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่เมือง ยุคสมัยที่พื้นผิวโลกถูกทำให้กลายมาเป็นพื้นที่เต็มไปด้วยเมือง (urban place) (Clark, 1996 : 1) กล่าวในเชิงพื้นที่สำนึกร่วมที่ว่าเงินคือทุกสิ่งทุกอย่างนี้ คือสำนึกร่วมที่ถูกผลิตขึ้นมาโดยบรรดาสังคมเมือง และถูกน้อมนำเข้ามาเป็นวิถีปฏิบัติในระดับชีวิตประจำวันของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ อย่างเข้มข้นสุดในรูปของการบริโภคนิยมก็ภายในพื้นที่เมืองนี้เอง

การบริโภคมีบทบาทสำคัญต่อการทำให้การใช้ชีวิตในเมืองเป็นไปได้ เมืองคืออาณาบริเวณหลักของการบริโภค คืออาณาบริเวณที่เกิดการบริโภคมากที่สุด แต่ในอีกแง่หนึ่งเมืองก็เป็นอาณาบริเวณที่การบริโภคจะถูกสกัดกั้นไม่ให้เกิดขึ้น (กับคนบางกลุ่มหรือบางคน : ผู้เขียน) มากที่สุดเช่นกัน (Miles and Miles, 2004 : 2 – 7) ปีเตอร์ ซอนเดอร์ส (Peter Saunders) เคยตั้งข้อสังเกตไว้ว่า โอกาสในการบริโภคคือปัจจัยที่สำคัญยิ่งกว่าชนชั้น (class) ในการเข้ามากำหนดความสัมพันธ์ทางสังคมต่าง ๆ ภายในเมือง (Saunders, 1981 อ้างใน Miles and Miles, 2004 : 3) เมืองคืออาณาบริเวณที่ทำให้ การบริโภคนิยม (consumerism) กลายมาเป็น วิถีชีวิตอันชอบธรรม นั้นหมายความว่า การไม่บริโภค (non-consumption) ก็คือพฤติกรรมเบี่ยงเบนในบริบทของเมือง (Miles and Miles, 2004 : 13)

ชนชาติพันธุ์ทั้งหลายที่เข้ามาอยู่อาศัยในเมืองล้วนต้องมีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับการบริโภค การจับเกี่ยวแข่งขันกันเพื่อให้ได้มาซึ่งโอกาสในการบริโภคได้กลายมาเป็นวิถีชีวิตที่ธรรมดาสามัญของพวกเขา นอกจากเรื่องที่ว่าเมืองคือสถานที่หลักของเศรษฐกิจแบบเงินตรา (money economy) (simmel, 1964 : 636) แล้ว ปัจจัยสำคัญอีกอันหนึ่งที่ช่วยหล่อหลอมสำนึกที่ว่าเมืองคือที่ของเงิน คือ ที่ของการบริโภคและโอกาสที่จะได้บริโภคก็คือการสื่อสารมวลชน และการโทรคมนาคมที่ก้าวล้ำอย่างล้นหลาม เทคโนโลยีทั้งสองนี้ได้เชื่อมโยงผู้คนทุกชนชั้น ทุกชาติพันธุ์เข้าสู่กระแสการบริโภคระดับโลกอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเศรษฐกิจของเมืองเริ่มเปลี่ยนฐานจากการเน้นการผลิตสินค้าแบบเดิม ๆ มาสู่ระบบเศรษฐกิจที่เน้นให้เกิดการบริโภคสินค้าที่มีคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ และคุณค่าทางข่าวสารอยู่ในตัว (symbolic and informational goods) (Lash and Urry, 1994 อ้างใน Graham and Marvin, 1996 : 4)

ประสิทธิ์ ขวัญชีวัน และปณิดดา เคยให้ข้อสังเกตไว้ว่า การพัฒนาบนพื้นที่สูงของรัฐบาลในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการเกษตร การใช้ที่ดิน การศึกษา การสาธารณสุข ด้านสังคมที่มุ่งเน้นไปที่การสร้างความทันสมัย การสร้างรายได้ที่เป็นเงินตรา แนวคิดทางการศึกษา ทั้งหมดทั้งมวลล้วนยึดแนวทางที่เป็นหลักการทางวิทยาศาสตร์ทั้งสิ้น การพัฒนาระบบการศึกษาที่เน้นการผลิตคนเพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาเศรษฐกิจแบบใหม่ เพื่อเปลี่ยนความคิด จิตสำนึกแบบเดิมของผู้คนที่รัฐมองว่าขัดขวางต่อการพัฒนาแบบใหม่ การจำกัดพื้นที่ทำกินและยับยั้งการทำไร่หมุนเวียนแบบเดิม การที่กรมป่าไม้ประกาศขยายเขตป่าอนุรักษ์ ซึ่งประกอบไปด้วยเขตอุทยานแห่งชาติ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า และเขตต้นน้ำชั้นหนึ่งทับที่ทำกินของชาวบ้าน และการบังคับใช้กฎหมายป่าอนุรักษ์โดยการจับกุมชาวบ้านตลอดจนการข่มขู่ให้โยกย้ายหมู่บ้าน

ปัจจัยเหล่านี้ ล้วนเป็นเหตุให้กลุ่มชาติพันธุ์ต้องพากันอพยพมาอยู่ในเมืองมากขึ้น (ประสิทธิ์, ขวัญจิวัน และ ปันดดา, 2546 : 2 – 3) ข้อสังเกตนี้แม้สะท้อนปัญหาได้อย่างตรงไปตรงมาว่าเหตุใดบรรดาคนกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงจึงพากันอพยพเข้ามาสู่เมือง แต่ก็ดูเหมือนจะบ่งบอกอยู่กลาย ๆ ว่า “รัฐ” คือตัวการสำคัญที่เข้ามาผลิตบริบททางสังคมและเศรษฐกิจอันใหม่ให้เกิดขึ้นในชุมชนต้นทาง ซึ่งบริบทนี้ได้มากดดันชาวเขาให้จำเป็นต้อง เข้ามาสู่เมือง ทั้งที่ตามความเป็นจริงแล้วระบบทุนนิยมซึ่งปรากฏกายออกมาในรูปของสังคมเมืองที่เนื่องแน่นไปด้วยสิ่งที่มีไว้เพื่อการบริโภค โอกาสที่จะได้บริโภค การสื่อสารมวลชน และการโทรคมนาคมที่เป็นตัวผลิตคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ใส่ลงไป ในวัตถุสำหรับการบริโภค และตัวการบริโภคเอง (เช่น การบอกเป็นนัยกับผู้บริโภคอยู่ตลอดเวลาว่า การอยู่ในเมืองเราจำเป็นต้องบริโภคและจำเป็นต้องรู้ด้วยว่าคนอื่นเขาบริโภคอะไรกัน) รวมทั้งตัวของชาวเขาเองในฐานะที่เป็นผู้กระทำที่รู้จักคิดพิจารณา (agency) ถึงเส้นทางการดำเนินชีวิตภายใต้ความกดดันของตน ก็ล้วนเป็นเหตุปัจจัยที่ชักนำให้ชาวเขาต้องเข้ามาหากินในเมือง

รัฐมิใช่ปัจจัยเดียวที่มาบงการการเคลื่อนที่โยกย้ายของชาวเขา นอกจากนโยบายและโครงการต่าง ๆ นานาของรัฐแล้ว อุดมการณ์การบริโภคนิยมที่ถูกส่งผ่านเข้าสู่หมู่บ้านบนดอยอย่างแบบยลโดยการทำงานของสื่อมวลชน เทคโนโลยีการโทรคมนาคมก็เป็นเหตุปัจจัยที่ไม่อาจมองข้าม

การบริโภคนิยม วิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับการบริโภคอย่างเข้มข้นในความหมายหนึ่งก็คือวิถีชีวิตแบบเมือง เพราะเมืองในทุกวันนี้ได้ทำให้การบริโภคกลายมาเป็นวิถีปฏิบัติอันชอบธรรมของเมืองไป และมีใช่แค่นั้นวิถีปฏิบัติอันนี้ยังได้รับการผลิตซ้ำให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่เว้นแม้แต่ในพื้นที่ชนบทและตามดงดอย ชาวเขาหลายต่อหลายเผ่ามุ่งหน้าเข้ามาสู่เมืองเพื่อเติมเต็มการบริโภคและโอกาสของการบริโภคให้แก่ตนเอง จนถึงกับกล่าวได้ว่า การกลายเป็นเมืองหรือการกลายมาเป็นผู้มีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับการบริโภค ก็เป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ทั้งผลักดันและชักนำชาวเขาให้เข้ามาทำมาหากิน ในเมือง ซึ่งนี่คือประเด็นที่ถูกมองข้ามมาโดยตลอดในการพูดถึงเหตุแห่งการมาเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูง โครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนที่สูงของรัฐ กฎหมายป่าไม้ทั้งหลายของรัฐ ระบบการศึกษาแบบใหม่กดดันให้ชาวเขาต้องหาทางเข้ามาอยู่ในเมืองก็จริง แต่อีกปัจจัยหนึ่งที่แทบไม่ได้ ได้รับความใส่ใจก็คือ การแผ่ขยายตัวของวิถีชีวิตแบบเมือง หรือการกลายเป็นเมืองในระดับนามธรรม

การกลายเป็นเมือง (urbanization) เป็นปรากฏการณ์ที่สามารถจำแนกได้เป็นสองระดับ

หนึ่ง คือ การเปลี่ยนสภาพมาเป็นสังคมเมืองในมิติทางกายภาพ ตามความหมายนี้การกลายเป็นเมืองจะผูกพันอยู่กับอาณาบริเวณทางกายภาพแห่งหนึ่งเสมอ (เช่น อาณาบริเวณที่เรียกได้ว่ากรุงเทพมหานคร เมืองเชียงใหม่ เมืองพัทยา)

สอง คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของผู้คนที่ถูกทำให้มีลักษณะเป็นแบบชาวเมือง การกลายเป็นเมืองตามความหมายนี้เป็นการกลายเป็นเมืองในระดับนามธรรม ไม่จำเป็นต้องผูกพันกับอาณาบริเวณทางกายภาพที่เรียกได้ว่าเป็นเมืองเสมอไป (เช่น เราอาจจะพบเห็นวิถีปฏิบัติแบบชาวเมือง อาทิ ตกเย็นมานั่งชมรายการโทรทัศน์ ดื่มชาที่ร้านกาแฟเพื่อน ค่ำมาที่โรงการาโอเกะ ฯลฯ ได้ในเขตชนบท ตามหมู่บ้านบนดอย)

การกลายเป็นเมืองแบบที่สองนี้คือการกลายเป็นเมืองในแง่วิถีชีวิต (urbanism) ที่เรียกร้องให้ชาวเขาต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับเงินตราและการบริโภค ทั้งการบริโภคเชิงวัตถุ และการบริโภคเชิงสัญลักษณ์มากขึ้น ข้อสรุปของปนัดดาเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้ชาวอำเภอพยุหะเข้ามาในเมืองช่วยสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการขยายตัวของวิถีชีวิตแบบเมืองกับการโยกย้ายเข้าสู่เมืองได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะข้อสอง

ปัจจัยที่ทำให้ชาวอำเภอพยุหะเข้ามาในเมืองมีดังนี้

1. ความต้องการด้านการศึกษา

เมื่อรัฐมีนโยบายส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนบนพื้นที่สูง เด็กและเยาวชนอำเภอเริ่มได้รับการศึกษาโดยการส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่ของกรมประชาสงเคราะห์ โดยชักชวนเด็กผู้ชายผู้มีความสนใจในการศึกษาลงมาบวชเรียนที่วัดในจังหวัดเชียงใหม่และกรุงเทพมหานคร ในสมัยแรก ๆ นั้นชาวบ้านไม่รู้เรื่องการศึกษาและไม่มีเงินจะส่งลูกเข้าเรียน จึงพากันส่งบุตรหลานผู้ชายมาบวชเรียนก่อน จากนั้นกระแสความนิยมในการศึกษาก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ชาวบ้านต่างส่งลูกหลานทั้งชายและหญิงมาเข้าเรียนหนังสือในเมืองเพิ่มมากขึ้นตลอดมา

ประมาณปี พ.ศ. 2518 – 2519 พ่อแม่ของเด็กเริ่มมองเห็นความสำคัญของการศึกษามากขึ้น จึงส่งลูกหลานของตนทั้งหญิงและชายเข้าโรงเรียน และเริ่มมีชาวบ้านออกไปเรียนหนังสือนอกหมู่บ้านมากขึ้น โดยจะส่งลูกหลานเข้าเรียนที่โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์และอาศัยอยู่ประจำที่โรงเรียน บ้างก็บวชเรียนและพักอยู่ที่วัด บ้างก็ส่งไปตามสถานสงเคราะห์ต่าง ๆ ที่รับเลี้ยงดูเด็กที่พ่อแม่ยากจน การออกไปศึกษานอกหมู่บ้านจึงเริ่มมีมาตั้งแต่นั้นและเพิ่มมากขึ้นทุกปี

2. การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามเศรษฐกิจกระแสหลัก

การพัฒนาที่นำความเจริญเข้ามาสู่หมู่บ้านได้ทำให้สภาพเศรษฐกิจของหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ปัจจุบันชาวบ้านต้องต่อสู้ดิ้นรนกับค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นหลายเท่าตัว เมื่อก่อนไม่มีไฟฟ้าใช้ ถนนเข้าไม่ถึง ปัจจุบันความเจริญทุกอย่างไหลเข้าสู่หมู่บ้าน ชาวบ้านเริ่มต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น ทำให้ต้องดิ้นรนเพื่อให้ได้สิ่งเหล่านั้นมา เช่น เมื่อถนนเข้าสู่หมู่บ้าน ชาวบ้านก็เริ่มต้องการรถยนต์ รถจักรยานยนต์เพื่อใช้ในการเดินทาง เมื่อมีไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้านทำให้เริ่มมีสื่อบันเทิงต่าง ๆ เข้ามาในหมู่บ้าน เช่น โทรทัศน์ วิทยุ พัดลม ตู้เย็น โทรศัพท์ อุปกรณ์ไฟฟ้าทุกชนิด ฯลฯ เมื่อเห็นคนอื่นมีอะไร ทุกคนก็อยากมีเหมือนเขาบ้าง เมื่อเป็นแบบนี้ต่างคนต่างก็ต้องดิ้นรนทำงานให้ได้เงินมาเพื่อสนองความต้องการของครอบครัว หนทางที่จะหาเงินได้ง่ายที่สุดคือ การออกมาหางานในเมืองทำ แม้ว่าค่าตอบแทนที่ได้รับจะไม่มากก็ตาม แต่ถ้าเทียบกับการรอคอยรายได้จากผลผลิตทางการเกษตรแล้วต้องถือว่าเป็นรายได้ที่ดีกว่ามาก เพราะการลงมาทำงานในเมืองจะมีรายได้เป็นรายวัน หรือรายเดือน ทำให้ชาวบ้านเก็บเงินซื้อข้าวของที่ตนเองต้องการได้

การออกมาทำงานนอกหมู่บ้าน เริ่มตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2525 โดยมีคนหนุ่มสาวออกมารับจ้างทำงานในเมือง ส่วนมากจะเป็นเด็กผู้หญิง บางคนมาอยู่ตามร้านอาหารทั่วไป เป็นเด็กเสิร์ฟ พนักงานล้างจาน บางคนก็ถูกหลอกให้ไปทำงานอยู่ในสถานบริการทางเพศ เมื่อคนเหล่านี้กลับบ้านก็ได้ชักชวนเพื่อน ๆ ในหมู่บ้านมาทำงานในเมืองมากขึ้น หลังจากที่หมู่บ้านได้รับการพัฒนามากขึ้นแล้ว ชาวบ้านพบว่าเงินกลายเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการดำรงชีวิตมากขึ้นกว่าเดิม

วิถีแบบเมืองคืบคลานเข้ามาสู่หมู่บ้านบนดอยนานแล้ว มาพร้อม ๆ กับกระแสการพัฒนาของรัฐ แต่มีมิใช่ผลผลิตของรัฐฝ่ายเดียว เพราะตามความจริงชาวเขาก็ตึงเข้าไปไขว่คว้ามาใส่ตัวเองด้วย เหตุปัจจัยนี้มีพลังผลักดันชาวเขาให้เข้าสู่เมืองไม่น้อยไปกว่านโยบายของรัฐ ที่ป็นดลบันดาลไว้ในข้อที่สาม

3. นโยบายรัฐเรื่องการจำกัดที่ทำกิน

นโยบายรัฐอีกด้านหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เป็น อย่างมากคือ นโยบายการจำกัดพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน เมื่อเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาปลูกป่าในพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน ชาวบ้านไม่สามารถจะโยกย้ายพื้นที่ทำกินจากที่เดิมหรือไม่สามารถขยายพื้นที่ทำกินได้ ทำให้ผลผลิตที่ได้ไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร ชาวบ้านไม่มีความรู้เรื่องการบำรุงรักษาดินตามแบบการเกษตรสมัยใหม่ มีแต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้และบำรุงรักษาพื้นดินซึ่งคือการใช้ที่ดินแบบหมุนเวียน

กันหลายแปลง แต่เมื่อมีการจำกัดที่ดินทำกิน จึงไม่มีที่ดินเพียงพอต่อการหมุนเวียนเพื่อทิ้งให้สภาพดินฟื้นตัว ชาวบ้านจำเป็นต้องใช้ที่ดินแปลงเดิมทำการเกษตรซ้ำไปมา ทำให้สภาพดินเสื่อมลงไปทุกปี

ชาวอำเภอส่วนใหญ่ไม่มีที่นาแต่จะทำไร่ข้าวเป็นอาชีพหลัก ซึ่งต้องรอน้ำฝนตามธรรมชาติเท่านั้น หากฝนไม่ตกตามฤดูกาลชาวบ้านก็จะเดือดร้อน ข้าวไม่พอกินทำให้ต้องหาทางดินรนต่อสู้ชีวิตมากขึ้น การส่งลูกหลานให้มารับจ้างทำงานในเมืองจึงกลายเป็นทางออกวิธีหนึ่ง ปัจจุบันเยาวชนส่วนใหญ่จะไม่อยู่ในหมู่บ้านกันแล้ว ทุกคนต่างพากันลงมาทำงานในเมือง ที่เหลืออยู่ก็จะมีแต่คนเฒ่า คนแก่และเด็กเล็กเท่านั้น (ปนัดดาและหมื่นยิ้ม , 2547 : 34 - 36)

อันที่จริงปนัดดาก็เห็นว่าเทคโนโลยีทางการสื่อสาร การคมนาคมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการอพยพเข้าเมืองมากขึ้นในระยะเวลาที่ผ่านมา ถนนหนทาง โทรศัพท์มือถือ โทรทัศน์ ล้วนแล้วแต่เป็นสื่อที่ดีในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารจากในเมืองเข้าไปยังหมู่บ้านบนพื้นที่สูง ทำให้ชาวบ้านเริ่มรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับในเมือง แล้วเกิดการเปรียบเทียบกับสิ่งที่ตนมีอยู่ หรือเป็นอยู่ในชุมชน ซึ่งมีผลให้เกิดการตัดสินใจอพยพเข้ามาในเมืองมากขึ้น (เรื่องเดียวกัน : 41 - 42) ภาพชีวิตแบบเมืองถูกลำเลียงเข้าสู่การรับรู้ของผู้คนบนดอยอยู่ทุกวันโดยผ่านสื่อมวลชนและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ในขณะที่ถนนเป็นเส้นทางลำเลียงคนและสิ่งของระหว่าง หมู่บ้านกับเมืองและเมืองกับหมู่บ้าน สื่อมวลชนกลับเป็นเส้นทางลำเลียงค่านิยม อุดมการณ์ (เช่น ความสะดวกสบาย ความทันสมัย ความมากมายของสินค้า การบริโภคนิยม เงิน ฯลฯ) ที่จะได้รับการเติมเต็มได้ก็ต่อเมื่อเข้ามาอยู่ภายในเมือง

เมือง พื้นที่ที่ไม่ใช่ถิ่นที่อยู่หลักของกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงในอดีตในทุกวันนี้กลับกลายมาเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนดอยเป็นอย่างยิ่ง จนถึงกับกล่าวได้ว่าถ้าไม่มีเมืองการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงในทุกวันนี้คงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ไม่ได้ หรือถ้าจะได้ก็ต้องมากมายไปด้วยปัญหากว่าที่เป็นอยู่ เมืองในปัจจุบันจึงถูกกลุ่มชาติพันธุ์ใช้เป็นที่สืบทอดมหายใจทางชาติพันธุ์ของพวกเขา เนื้อหาของความเป็นชาติพันธุ์บนที่สูงในยุคนี้จะขาดซึ่งความเป็นเมืองไม่ได้เลย

ความเป็นอำเภอเราขายแห่งในทาบซาร์ (รวมทั้งพื้นที่ท้องที่อื่น ๆ ทั่วไทยที่มีอำเภอไปปรากฏอยู่) เป็นตัวอย่างหนึ่งของการผลิตซ้ำและสร้างใหม่ความเป็นชาติพันธุ์ที่กำลังดำเนินไปภายใต้การปฏิสัมพันธ์กับความเป็นเมือง

ย้อนหาอ่าน¹ และมาตุภูมิ

เลโอ อัลติง วอน เกอเซา (Leo Altling von Geusau) นักวิชาการชาวเนเธอร์แลนด์เคยให้ข้อสังเกตไว้ว่า แต่เดิมมาอ่านน่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ราบ การต่อสู้เพื่อแย่งชิงที่ราบลุ่มอันสมบูรณ์ในอดีตที่เกิดขึ้นหลายต่อหลายครั้งได้บีบบังคับพวกเขาให้โยกย้ายขึ้นสู่ภูเขาสูงซึ่งเข้าถึงยากกว่าและดึงดูดใจน้อยกว่า

ในอดีตกาลนานโพ้นอ่านคือชนกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นองค์ประกอบของอาณาจักรโลโล (Lolo kingdoms) ที่กระจายตัวอยู่ระหว่างทิเบต เชนวนและยูนนานตอนใต้ แต่สภาพการณ์ของพวกเขาในฐานะชนกลุ่มน้อยได้ค่อย ๆ เลวร้ายขึ้น ประวัติศาสตร์ของพวกเขา นับแต่นั้นก็ดูเหมือนจะกลายเป็นประวัติศาสตร์ของสังคมก่อนรัฐอันเปราะบางที่ต้องมาเผชิญหน้ากับอาณาจักรต่าง ๆ ในที่ราบลุ่มซึ่งแม้ในตอนนั้นอาณาจักรเหล่านี้จะมีขนาดเล็ก กว่าแต่ก็เข้มแข็งกว่า ชาวอ่านให้เหตุผลของการเป็นผู้ดำรงชีวิตอยู่ตามดงคดอยว่าเกิดจากความขัดแย้งกับบรรดาชนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่เข้มแข็งกว่า

(Altling von Geusau, 1983 : 243, 245, 260)

วิถีชีวิตบนดงคดอยของพวกเขาได้ถูกหล่อหลอมขึ้นมาโดยการดำรงอยู่ในฐานะชนกลุ่มน้อยที่ได้แต่ยอมทนมานานหลายศตวรรษ (Grunfeld, 1982 : 18)

ประวัติศาสตร์ของอ่าน คือเรื่องราวของการเดินทางหรือการอพยพเคลื่อนย้ายที่ยาวไกลจากถิ่นฐานเดิมของบรรพบุรุษในเอเชียตอนกลาง อ่านคือผู้สืบเชื้อสายมาจากพวกหยี่ (yi) ซึ่งเป็นคำที่ชาวจีนหรือฮั่นใช้เรียกชนกลุ่มชนที่แต่เดิมพวกเขาขนานนามให้ว่าโลโล (Lolo) หรือหลอลอ ซึ่งเป็นอู๋มาน (Wu-man) พวกหนึ่ง ชาวจีนเรียกหาชนกลุ่มชนที่พูดภาษาตระกูลทิเบต – พม่าที่ดูมีอารยธรรมต่ำกว่าตนเองว่า “หมาน” หรือ “เถียง” อู๋มานหมายถึงชนอนารยะผู้มีผิวสีคล้ำ (Altling von Geusau, 2000 : 127)

ถิ่นฐานเดิมของพวกโลโลคือชายแดนด้านตะวันออกของทิเบตในปัจจุบัน เมื่อกว่าพันปีที่แล้วโลโลพวกหนึ่งได้แยกตัวเคลื่อนย้ายจากถิ่นฐานเดิมของตนบนเขาเข้ามาสู่ที่ราบระหว่างหุบเขาของแม่น้ำแยงซีตอนบน ทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ของมณฑลเสฉวนติดกับด้านตะวันออกของทิเบต โลโลเหล่านี้ได้สร้างวัฒนธรรมของตนที่ต่างไปจากพวกโลโลเดิมอยู่บ้าง และพวกนี้คือพวกที่ถูก

¹ คำนี้โดยทั่วไปจะเขียนว่า “อ่าน” ในที่นี้จึงเขียนว่า “อ่าน” เพราะเห็นว่าคำนี้เป็นสำเนียงที่ใกล้เคียงกับการออกเสียงของกลุ่มชาติพันธุ์นี้มากที่สุด (ดูเพิ่มเติมใน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค. (2546) อ่าน พิธีกรรม ความเชื่อ ความจริง และความงาม คุศโลบายดำรงวิถีแห่งชนเผ่า.)

ชาวฮั่นเรียกกันว่า “หยา” ทุกวันนี้ชาวหยาส่วนใหญ่ยังคงอาศัยใช้ชีวิตอยู่บริเวณนั้น ขณะที่ชาวหยาหรือโลโลอื่นรวมทั้งโลโลที่ถูกชาวจีนเรียกว่า ฮาหนี (Hani) และพวกที่เรียกตัวเองว่า อ่าน่า (Akha) ได้พากันอพยพโยกย้ายลงมาทางใต้ได้หลายศตวรรษแล้ว แม้ในตอนนั้นจะยังไม่ได้มาไกลถึงพม่าและไทยก็ตาม ภาษานับเป็นเครื่องยืนยันอันหนึ่งถึงความเกี่ยวเนื่องกับกลุ่มชนที่เป็นบรรพบุรุษภาษาอ่าน่าซึ่งอยู่ในตระกูลทิเบต-พมานั้นถือกำเนิดขึ้นมาจากภาษาโลโลยุคต้น คำบางคำเช่นพิม่า (Phima) หรือ เบวี่เหม่อ (Boemaw) ในภาษาอ่าน่าซึ่งหมายถึงหอมสวดในพิธีกรรมก็คล้ายกับคำว่าพิม (Pi-mo) หรือ เบโม (Bemo) ซึ่งหมายถึงชนชั้นผู้รู้หนังสือในสังคมหยาหรือโลโล (Alting von Geusau, 2000 ; Grunfeld, 1982 : 18 ; Goodman, 1996 : 25 และ Kammerer, 1986 :100)

หลิน หยื่อ ฮวา นักมานุษยวิทยาชาวจีนได้จำแนกพวกโลโลออกเป็นห้ากลุ่ม ได้แก่ โลโลดั้งเดิม โวหนี่ (Woni) ลีซอหรือลีซู (Liso / Lisu) หล่อเฮยหรือ ลาหู่ (Lohei/Lahu) และอ่าน่า พวกโลโลดั้งเดิมซึ่งมีถิ่นที่อยู่เดิมแถบเทือกเขาตาเหลียงซานที่ทอดตัวกั้นมณฑลยูนนาน ซิ่จาง (Sikang) หรือทิเบตตะวันออกในปัจจุบันและเสฉวนได้แตกสาขาย่อยลงมาทางใต้และตะวันตกเฉียงใต้ และทุกวันนี้ได้กระจายตัวออกไปสู่ตอนเหนือ ตะวันออกและตอนกลางของยูนนาน ด้านใต้ของอาณาจักรโลโลมีพวกโวหนี่อาศัยอยู่ตามแนวแม่น้ำแดง พวกลีซอจะอยู่ก่อนไปทางยูนนานตะวันตกกระจายตัวจากทางเหนือมาตามแนวฝั่งของแม่น้ำสาละวินจนถึงเขตชายแดนตะวันตกเฉียงใต้ ได้ลงไปอีกคือพวกลาหู่ที่อยู่ระหว่างแม่น้ำสาละวินและแม่น้ำโขง ขณะที่พวกอ่าน่ายึดถิ่นที่อยู่แถวชายแดนตอนใต้สุด (Lin Yueh – hwa, 1944 : 47 อ้างใน Kammerer, 1986 : 76)

ชายแดนตอนใต้สุดของยูนนานก็คือเขตสิบสองปันนา ในช่วงนั้นอ่าน่าคือกลุ่มชนที่อยู่ใต้สุดของอาณาจักรโลโล

คำว่าโวหนี่ ฮาหนี และอ่าน่าสื่อถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความคาบเกี่ยวกันในทางภาษาและวัฒนธรรม แม้โดยทั่วไปจะกล่าวว่าฮาหนีและอ่าน่าเป็นคนละกลุ่มชาติพันธุ์แต่ก็มีหลักฐานยืนยันเป็นระยะ ๆ ว่าทั้งสองกลุ่มมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และยากที่จะแบ่งแยกให้ขาดจากกันอย่างตายตัวได้

อิงกา – ลิล ฮานส์สัน (Inga – Lill Hansson) ได้วิเคราะห์ภาษาฮาหนีในยูนนาน แล้วพบว่าไม่ว่าจะเป็นในด้านเสียงหรือในด้านคำศัพท์ ภาษาฮาหนีในยูนนาน มีความคล้ายคลึงกับภาษาอ่าน่าที่พูดกันในประเทศไทยมาก (Hansson, 1982 อ้างใน Kammerer, 1986 : 77) คอร์เนเลีย แอน แคมเมอร์ (Cornelia Ann Kammerer) ก็มีความเห็นว่า บางส่วนหรือทั้งหมดของกลุ่มชนที่เรียกว่าฮาหนีหรือ

โหวนที่อาศัยอยู่แถบแม่น้ำดำ และแม่น้ำแดงในมณฑลยูนนานก็คือ อำเภอآنเอง (Kammerer, 1986 : 78)

เทือกเขาในทิเบตเป็นแหล่งกำเนิดแม่น้ำสำคัญหลายสาย เช่น พรหมบุตร อิรวดี โขงและแยงซี แต่กลับมีทรัพยากรที่จำกัด บรรพบุรุษของอำเภอจึงต้องอพยพลงมาตามที่ราบลุ่มน้ำสู่ดินแดนที่สมบูรณ์กว่า เมื่อพวกเขาเคลื่อนย้ายออกจากทิเบตอย่างช้า ๆ มาทางตะวันออกเฉียงใต้เข้าสู่มณฑลเสฉวนตอนใต้และยูนนานในปัจจุบัน พวกเขาได้เริ่มแตกตัวออกเป็นกลุ่ม ๆ แยกย้ายกันไปตามที่แตกต่างกัน ๗ ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๗ ชาวหิหรือโลโลกกลุ่มที่เป็นอำเภอ์บรรพบุรุษได้กระจายตัวมาสู่ทางใต้ของยูนนาน สันนิษฐานกันว่า ณ ที่นี้พวกเขาได้สร้างวัฒนธรรมที่แตกต่างจากวัฒนธรรมของโลโลกกลุ่มอื่นขึ้นมาทีละเล็กละน้อย ภายหลังแม้จะมีอำเภอจำนวนไม่น้อยอพยพมา แต่อำเภอจำนวนมากสุดพร้อมทั้งพวกโลโลกกลุ่มอื่นหรือหิก็ยังคงตั้งรกรากและใช้ชีวิตอยู่ในมณฑลยูนนานตราบจนทุกวันนี้ (Grunfeld, 1982 :22)

ยังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัดว่าเหตุใดอำเภอจึงได้แยกตัวออกมาเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เฉพาะโดยไม่ยอมเป็นเพียงหนึ่งในหลายสาขาของหิ เหตุผลที่เป็นเพียงการคาดเดาคือภายในสังคมของชาวหิซึ่งเดิมมีบรรพบุรุษของอำเภอรวมอยู่ด้วยนั้นมีการแบ่งผู้คนออกเป็น ๒ วรรณะ คือ หิดำ (Blackbone Yi) กับหิขาว (Whitebone Yi) หิดำคือ วรรณะของผู้ปกครอง ขณะที่หิขาวซึ่งมีจำนวนมากกว่าเพราะประกอบไปด้วยทั้งชาวหิวรรณะล่างกับชาวจีนผู้ยากไร้ที่ถูกหิดำนำมาเป็นทาสกลับถูกรีดรอนสิทธิ ผลประโยชน์และถูก กดขี่ให้อยู่ในสภาวะนั้นเรื่อยมา ภายใต้สภาพการณ์เช่นนี้อำเภอซึ่งในขณะนั้นเป็นหิขาวกลุ่มหนึ่งในบรรดาหิขาวทั้งหลายอาจจะรู้สึกไม่พอใจกับการกระทำของพวกหิดำมาตั้งแต่ต้น เพราะแม้พวกเขาจะไม่ได้ต้องการให้เกิดความเท่าเทียมอย่างเข้มงวดแต่ในสังคมอำเภอที่แทบจะไม่มีแบ่งชนชั้น ด้วยเหตุนี้พวกเขาจึงตัดสินใจแยกตัวออกจากสังคมของพวกหิที่เป็นกลุ่มบรรพบุรุษมากกว่าที่จะทนอยู่ต่อไป (Goodman, 1996 :25 – 26 : The Encyclopedia Americana, 1999, 6 : 502 และEncyclopedia Britannica , 1967, 23 : 893) ไม่ปรากฏหลักฐานใดที่บันทึกรายละเอียดของการแยกตัวนี้ ทั้งในคำขบขันที่ท่องจำสืบต่อกันมาแต่โบราณของหมอสวดพิธีกรรมหรือพินาและในบันทึกของจีน

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับถิ่นฐานเดิมยังแดนไกลของโลโลหรือหิแบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มแรกเชื่อว่าเป็นทิเบตตะวันออก แต่กลุ่มที่สองมองว่าน่าจะเป็นแถบที่ราบเสฉวนมากกว่า (Weins, 1967 : Bradley, 1979 : Boucherie, 1995, Vol. 1 อ้างใน Altling von Geusau, 2000 : 129) แต่มิว่าจะเป็นที่ใดก็ตามในช่วงหนึ่งพวกเขาได้เคลื่อนย้ายจากถิ่นฐานเดิมอันเป็นเขตเขาสูงลงมาสู่

ตอนใต้ ในอดีตอันไกลโพ้นที่พังค้ายเทพนิยายคือเมื่อ 2,000 – 3,000 ปีก่อน บรรดาบรรพบุรุษของอำเภอได้โยกย้ายลงมาจากเขตเทือกเขาเข้าสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำคำ แม่น้ำแดงที่อยู่ในยูนนานตะวันออกเฉียงใต้ เหนือลาวและเวียดนามในปัจจุบันขึ้นไป บรรพบุรุษของชาวฮาหนีและอำเภอซึ่งเป็นชาวหิหรือโลโล ได้เข้ามาอาศัยอยู่ในยูนนานตอนใต้ตั้งแต่สมัยฉิน (221 – 207 ปีก่อนคริสตกาล) และฮั่น (206 ปีก่อนคริสตกาล – ค.ศ. 220) หรือเป็นเวลากว่า 2,000 ปีมาแล้ว

จวบจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 8 (ค.ศ. 750) หรือประมาณ พ.ศ. 1293 อาณาจักรน่านเจ้าซึ่งเป็นอาณาจักรของกลุ่มชนผู้ใช้ภาษาตระกูลทิเบต – พม่าได้เกิดขึ้นภายใต้การนำของโก๊ะ ล่อ ผงแห่งราชวงศ์หนองเสบนฝั่งแม่น้ำแดงซึ่งเป็นดินแดนของพวกหิหรือบรรพบุรุษของชาวฮาหนีและอำเภอมาก่อน ในช่วงนั้นบรรพบุรุษของชาวฮาหนีและอำเภอจึงได้กลายมาเป็นผู้อยู่อาศัย ในตอนใต้ของอาณาจักรน่านเจ้า ซึ่งก็คือตอนใต้ของมณฑลยูนนานที่พวกฮาหนีส่วนใหญ่ได้อยู่อาศัยในทุกวันนี้ รวมถึงอาณาบริเวณชายแดนของพม่า ลาวและเวียดนามเหนือในปัจจุบัน ในยูนนานตอนใต้พวกเขา คงได้พบและผสมผสานไปกับผู้คนที่พูดภาษาตระกูลมอญ – เขมรไปบางส่วนรัฐบาลจีนเองก็มองว่าบรรพบุรุษของชาวฮาหนี อำเภอกับชาวหิหรือโลโลที่อยู่ในเสฉวน ยูนนานตะวันออกและยูนนานได้รวมทั้งบางส่วนของกุ้ยโจวซึ่งอยู่ติดกันคือ หนึ่งในชนพื้นเมืองกลุ่มหลัก ในอดีตพวกเขาคงไม่ได้จำกัดตัวเองให้อยู่อาศัยเฉพาะในแถบเทือกเขาตาลีเยงซาน (Taliang Shan) หรือ หู่ เหลียง ซาน (Wuliang Shan) และอายหล่าวซาน (Ailao Shan) แต่น่าจะเป็นผู้ปลูกข้าวอยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำคำ แม่น้ำแดง หรือบางทีอาจรวมถึงแม่โขงอีกด้วย (Alting von Geusau, 2000 : 129)

มีการสันนิษฐานว่าโคตรตระกูลเก่าแก่บางอันของอำเภอแต่เดิม ได้เคยเป็นส่วนหนึ่งของพวกหิหรือโลโลคำ พวกเขาถูกผู้ครองน่านเจ้าเกณฑ์ให้ลงมาอยู่ทางใต้ของอาณาจักรเพื่อเป็นผู้ปลูกข้าว (Backus, 1981 : 66 อ้างใน Alting von Geusau, 2000 : 139)

ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับจำปีอาหล่อง (Jabioelang) หรือ จำปีเออหล่า (Jabioelah) วีรบุรุษในตำนานของอำเภอที่มอบหมายให้เหล่าบรรพบุรุษของอำเภอมาเป็นผู้ปลูกข้าวทางตอนใต้ มีการกล่าวถึงตระกูลมาเยอ (Majeu) ในพวกหิหรือโลโลคำ ที่อยู่แถวเสฉวนและยูนนาน มาเยอเป็นตระกูลใหญ่ที่เก่าแก่อันหนึ่งของอำเภอ นี่คือหลักฐานหนึ่งที่ช่วยยืนยันว่าในระหว่างพวกหิคำในแถบเสฉวนและชายแดนยูนนานกับอำเภอมีการใช้ชื่อตระกูลเก่าเช่นมาเยอคล้ายกัน (Alting von Geusau, 2000 : 139)

ในแถบตะวันตกเฉียงใต้ช่วงนั้น ชาวฮาหนีหรืออำเภอคงเป็นส่วนหนึ่งของระบบรัฐบรรณาการของจีน ซึ่งจีนได้แต่งตั้งหัวหน้าเผ่าในท้องถิ่นนั้น ๆ ที่ขึ้นตรงต่อตนเป็นผู้ปกครองดูแล

เหตุการณ์นี้ได้รับการบ่งชี้ไว้ในสายโคตรตระกูลที่มีการกล่าวอ้างถึงความสัมพันธ์กับสวรรค์

(Weins, 1976 : 208 – 266; Bai Yu, 1989 อ้างใน Altling von Geusau, 2000 : 139)

อำเภอปรากฏขึ้นในบันทึกทางประวัติศาสตร์ครั้งแรกเมื่อพวกเขาได้อพยพเข้าสู่ยูนนานเรียบร้อยแล้ว ในยูนนานตอนนั้นชาวฮาหนี หรืออำเภอเจริญรุ่งเรืองมาได้ระยะหนึ่ง พวกเขาอาจใช้ควายไถนา ปักกล้า ปลูกข้าว ดำนาจนถึงเทพนิยายของฮาหนีและอำเภอกล่าวถึง ช่วงเวลาที่พวกเขาได้สร้างเมืองของตนที่มีกำแพงล้อม บันทึกของจีนได้ช่วยยืนยันเรื่องนี้ เมืองนี้มีนามว่า “ทุ่มหล่อง” (Tm-lang) หรือ ทุ่มหล่า (Tumlah) หรือ ทาหล่อง (Ta-lang) เป็นเมืองป้อมปราการ ตั้งอยู่ใกล้ที่ราบลุ่มแม่น้ำดำเหนือรอยต่อระหว่างจีน ลาว และเวียดนามในปัจจุบันขึ้นไปประมาณ 100 กิโลเมตร หรือที่ละติจูด 23 องศา 30 ลิปดาเหนือ ถึง ประมาณ 24 องศาเหนือ ชื่อที่กล่าวไปข้างต้นเป็นภาษาตระกูลทิเบต-พม่า ภายหลังเมืองนี้ถูกเรียกหาในภาคภาษาอื่นว่า “โหมเจียง” (Mojiang) หากเมืองนี้พัฒนาสืบมา ชาวฮาหนีหรืออำเภออาจพัฒนารัฐศูนย์กลางของตนขึ้นมาได้

ทุ่มหล่องน่าจะเกิดขึ้นมาท่ามกลางสุญญากาศของอำนาจในแถบตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ช่วงนั้น ที่เกิดขึ้นระหว่างความอ่อนแอของอาณาจักรน่านเจ้า (พ.ศ. 1293 – 1798) กับราชวงศ์ซ่งของจีน (พ.ศ. 1503 – 1822) ตอนนั้นรัฐบาลบริหารหลายแห่งพากันไขว่คว้าอธิปไตยการปกครองตนเอง ระบบวงศาวินาศและระบบเครือญาติรวมทั้งระบบของกฎจารีตอันเป็นเอกภาพของอำเภอก็ได้ถูกสร้างขึ้นมามีในตอนที่² เนื้อหาคำขบขันโบราณของพิมาไม่สามารถบอกให้ทราบได้ว่าช่วงนั้นคำว่า “อำเภอ” มีใช้อยู่หรือยัง แต่คาดว่าน่าจะยังไม่มี (Backus, 1981 : 163 ; Lewis, 1968, Vol.1 : 42 อ้างใน Altling von Geusau, 2000 : 139 และ Gaide, 1905 : 787; Davies, 1970 : 394 อ้างใน Kammerer, 1986 : 78) แต่คำขบขันโบราณที่ใช้กันอยู่ในทุกวันนี้เช่นในบทสวดศพมีคำว่า “อำเภอ” ซึ่งหมายถึงอำเภอปรากฏอยู่ คำว่าอำเภอน่าจะเป็นคำที่ใช้สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษแล้ว ที่ไม่มีปรากฏในคำขบขันโบราณเลยคือคำว่า “ก้อ” (อาจุ จูเปาะ อ้างในปนัดดาและหมี่ฮู่ม , 2547: 3-4)

บันทึกประวัติศาสตร์ของจีนยืนยันถึงผู้นำของชาวฮาหนีแห่งทุ่มหล่องหรือโหมเจียงที่เข้มแข็ง และการล่มสลายพ่ายแพ้ของเมืองนี้ต่อทัพมองโกล แต่ก็หาใช่มีเพียงกองทัพมองโกลที่รุกรานมาตีทุ่มหล่อง ประมาณ พ.ศ. 1723 ก่อนที่ทัพมองโกลจะโหมเข้ามา ขุนเจืองจอมทัพไทลื้อก็เคยกรีธาทัพมาแย่งชิงที่ราบลุ่มในยูนนาน และผลักดันฮาหนีหรืออำเภอ ปะหล่องรวมทั้งกลุ่มชาติพันธุ์อื่นบางส่วนให้ขยับร่นสู่ภูสูง เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าเดิมกลุ่มชนที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร

² ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์.(2549) อำเภอในทัศนะ การค้ากับความเป็นชาติพันธุ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ซึ่งมีไพร่พลอยู่ในนั้นด้วยได้อาศัยอยู่บริเวณรอยต่อจากทางใต้ของอาณาจักรน่าน เจ้าของบรรดา
กลุ่มชนที่พูดภาษาตระกูลทิเบต-พม่า กลุ่มชาติพันธุ์ไทกระเจาอาศัยอยู่ตามที่ราบลุ่มในรูปของรัฐ
ขนาดเล็ก ชว่นนั้นชาวฮานี่และอำเภอซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผู้ผลิตข้าวอยู่ทางตอนใต้ของอาณาจักรน่าน
เจ้า คงได้ใกล้ชิดกับพวกไทในที่ราบลุ่มใกล้เคียง ตำนานอำเภอเล่าเห็นพ้องกันว่าเผ่าไทคือพวก
ที่มาทีหลังในยุคนั้น ในแง่ของการเป็นผู้ที่พึ่งพิงพัฒนาจากสภาพชนกลุ่มน้อยมาเป็นกลุ่มที่มีอำนาจ
ในลักษณะกึ่งรัฐที่ตั้งอยู่บนฐานของการทำนาตามที่ลุ่ม กระนั้นก็ดีชนเผ่าไทก็ได้ทำทั้งการผนวก
กลืนและเบียดขับพวกเขาเข้าสู่สภาวะชายขอบบนดอยสูง คำขบขันโบราณที่ท่องจำสืบทอดกันมา
โดยพม่าหรือหมอสวดพิธีกรรม ล้วนกล่าวถึงไทใหญ่ ไทลื้อ และไทดำในลักษณะที่ว่าเป็นตัวการ
หลักที่ผลักดันพวกเขาขึ้นสู่ภูเขา อาทิเช่น คำขบขันที่กล่าวว่า เดิมอำเภออาศัยอยู่ในดินแดนอัน
สมบูรณ์มากไปด้วยสาหร่ายน้ำ³ แต่พวกไทรุกจากทางใต้ขึ้นมายังต้นน้ำ พวกเขาชอบที่ดินนั้นและพา
กันเขียนข้อความลงบนไม้หรือใบไม้แล้วปล่อยลอยมาตามลำธารให้ไหลผ่านมาทางใต้เพื่อบอก
พวกพ้องเขาให้พากันขึ้นมาและพากันยึดครองที่ดินไป นี่ย่อมนำมาสู่สงครามแต่ท้ายสุดฝ่ายไทก็
ชนะ (Alting von Geusau, 2000 : 129-138)

จากคำขบขันของอำเภอเห็นได้ว่าอำเภอตระกูลต่าง ๆ หนีออกจากหุบหล่องแบบตาม ๆ กัน
มา พวกเขาพลัดกระเจาขึ้นสู่ภูเขาดอยและอาณาบริเวณใกล้เคียง การอพยพของอำเภอจากหุบหล่องมี
ลักษณะค่อยเป็นค่อยไปที่ละตระกูล ๆ และกินเวลานาน

อำเภอส่วนใหญ่อพยพทางตะวันตกเฉียงใต้ข้ามแม่โขงบริเวณเหนือเมืองเชียงรุ่งในแคว้นสิบ
สองปันนาปัจจุบัน บางพวกลงใต้มาอีกแต่ยังไม่ไกลกว่าฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงที่อยู่ภายใน
หรือใกล้ ๆ ประเทศลาวตอนเหนือในปัจจุบัน ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นราว 700-800 ปีที่แล้วซึ่ง
สอดคล้องกับช่วงเวลาของราชวงศ์จื๊อบองเมื่อ 30 รุ่นก่อนหรือประมาณ 700-750 ปีที่แล้วมานาม “จื๊อบ
อง” ได้รับการยืนยันจากบันทึกสายตระกูลของอำเภอตระกูล “อาจื้อ” เมื่อ 30 รุ่นก่อนหน้านี้ จื๊อบ
องกับบริวารน่าจะมีความใกล้ชิดกับฮานี่ชั้นผู้นำที่มีที่มั่นอยู่แถบที่ราบหงเหอ (Honghe) และแถบ
แม่น้ำแดง อำเภอกลุ่มอื่นในไทย⁴ ก็เห็นว่าภาษาของ “อาจื้ออำเภอ” กระเจียดไปทางภาษาฮานี่มาก

³ ดูตัวอย่างได้จาก Cornelia Ann Kammerer. (1986) Gateway to the Akha World : Kinship, Ritual , and Community among Highlanders of Thailand. Ph. D Thesis, The University of Chicago. (pp: 68-70)

⁴ อำเภอในไทยมีประมาณ 8 กลุ่ม คือ อุโลอำเภอ โลมิอำเภอ อุเบืออำเภอ (หรือผามอำเภอ) เบืออำเภอ หนาค้าอำเภอ อุฟิอำเภอ อา
เก่ออำเภอ และอาจื้ออำเภอ

กว่าอำเภอ (Alting von Geusau, 2000 : 140) ในเรื่องของสำเนียง แต่ก็สื่อสารกันได้เป็นปกติ ไม่มี ความยุ่งยากใดในระหว่างอาชีพอำเภอ กับ อำเภอกลุ่มอื่นในไทย

มีคำอธิบายและข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับคำว่า “อำเภอ” อยู่มากมาย

อังรี รู (Henri Roux) กล่าวว่าคำว่าอำเภอหมายถึง “ระหว่างกลาง” หรือ “ระหว่างของสอง สิ่ง” ชื่อนี้ได้มาจากการที่บ้านของชาวอำเภอมักจะปลูกในลักษณะที่ตัวบ้านด้านหนึ่งตั้งวางอยู่บนเสา ตัวบ้านอีกด้านตั้งอยู่บนพื้นดินโดยตรง (Roux, 1924 : 374 อ้างใน Kammerer, 1986 :53)

ส่วนเลโอ อัลดิง วอน เกอเซาเห็นว่าคำว่าอำเภอ หมายถึง “ผู้อยู่ตรงกลาง” กลางใน ความหมายว่าอำเภอชอบตั้งบ้านเรือนอยู่ตามที่ลาดเนินเขาระดับกลาง ที่เชื่อมอยู่ระหว่างพื้นที่ราบลุ่ม กับที่อยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ชอบอยู่สูงกว่าขึ้นไปคือม้ง และเมี่ยน (Kammerer, 1986 : 53) คำขบขัน เริงตำนานอันเก่าแก่ของ

อำเภอมักสะท้อนภาพว่า “อำเภอคือผู้ที่ถูกกักอยู่ในที่ลาดเขาระดับกลาง และในระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ อันหลากหลาย” สูงขึ้นไปบนคอยเหนียวพวกเขามีวัว ปะหล่อง และขมุ ที่อำเภอมองว่าอันตรายกว่า อีกพวกคืออาลซึ่งอาจเป็นลาหู่ ถ้าได้ลงไปจากลาดเขาที่ชาวอำเภออาศัยอยู่ก็อบรรดาชนกลุ่มไทที่ดู ารยะกว่า (Alting von Geusau, 2000 : 128-142)

คอร์เนเลีย แอน แคมเมอร์อธิบายว่า คำว่าอำเภอถ้าจะมีที่มาจากวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ของ

อำเภอเมื่อก่อนจริง คำนั้นน่าจะคือคำว่า “ข้า” ที่ปรากฏอยู่ในคำว่า “เลาะข้า” ซึ่งแปลว่าผนังกันห้อง ระหว่างห้องของผู้หญิงกับห้องของผู้ชายในบ้านอำเภอแบบสมัยก่อน ฉะนั้นอำเภอจึงน่าจะหมายถึง “กลุ่มชนที่ชอบการแบ่งแยกหญิงชายออกจากกัน” (Kammerer, 1986 : 30-38, 53)

อาจุ จูปะระ อดีตผู้นำสมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวอำเภอ จังหวัดเชียงรายเคย อธิบายว่าอำเภอ แปลว่า “ผู้ที่อยู่ห่างไกลจากที่ขึ้นและ” (อำเภอ แปลว่า เปียกชื้น ข้าแปลว่า ไกล) (ปนัดดาและหมื่นยิ้ม , 2547: 3)

จิตร ภูมิศักดิ์อธิบายว่า คำว่าข้ามันแปลว่าเชลยหรือทาส ทั้งนี้เนื่องจากพวก อำเภอพ่าย แพ้แก่พวกไทลื้อ และตกเป็นผู้ถูกปกครองตลอดมา พวกอำเภออพยพจากตะวันตกเฉียงใต้ของเมือง ต้าหลี่ลงมาตอนไทลื้อ เมื่อลงมาครั้งแรกก็อยู่ตามที่ลุ่มแม่น้ำ ภายหลังพวกไทลื้อยกลงมาแย่งชิงที่นา ริมน้ำของพวกอำเภอไปหมด พวกอำเภอพ่ายแพ้จึงถูกเรียกเป็น ข้า (ข้าทาส) เมื่อพ่ายแพ้แล้วก็เลยต้อง ร่นขึ้นไปอยู่ตามป่าเขา จิตรตั้งข้อสมมติฐานว่าเวลาที่ชาวไทลื้อเรียกตัวเองว่าอำเภอนั้นเป็นการเรียกตาม ภาษาจีน และจีนก็เรียกตามคำภาษาไทลื้ออีกทอดหนึ่ง อย่างไร ก็ดีจิตรได้ออกตัวไว้ว่า “นี่ยังเป็น

สมมติฐานอยู่ จะตอบได้อย่างชัดเจนก็ต่อเมื่อได้เข้าไปศึกษาชนชาตินี้อย่างใกล้ชิดด้วยตนเอง ซึ่งข้าพเจ้าไม่มีโอกาสทำได้เท่านั้น”

ความจริงจิตรได้อ้างถึงงานของอังรี รั (1924) โดยกล่าวว่าคนที่ชาวก่อเรียกตัวเองว่าอำเภอ ก็เพราะพวกนี้บางทีก็สร้างบ้านแบบกระต๊อบติดดินเหมือนชาวจีน แต่บางทีก็สร้างเป็นเรือนมีเสายกพื้น ลักษณะการสร้างที่อยู่เปลี่ยนไปมาระหว่างสองสิ่ง การอยู่ในระหว่างสองสิ่งหรือเป็นกลาง ๆ นี้ ภาษาก่อเรียกอำเภอ จึงได้เรียกตัวเองว่าอำเภอ และบังเอิญไปพ้องกับคำว่า อำเภอของลาวเข้าเท่านั้น (จิตร, 2519 : 470 – 473)

จิตรไม่ได้สรุปลงไปอย่างตายตัวว่า “อำเภอแปลว่าผู้ที่เป็นข้าทาส” แต่ผู้อ่านงานเล่มนี้ของจิตร จำนวนไม่น้อยมักจะตีความให้เป็นเช่นนั้น

น่าเสียดายที่เราไม่อาจทราบได้ว่าข้อสรุปของรู เป็นข้อสรุปที่อยู่บนฐานของการคาดคะเนเอาจากรากศัพท์หรืออยู่บนการกล่าวออกมาอย่างแข็งขันโดยชาวอำเภอเอง (Kammerer, 1986 : 53)

หากจะกล่าวถึงฐานะของการเป็นข้าของอำเภอให้ละเอียดขึ้น เราอาจต้องย้อนกลับมามองความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นภายในชนกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน แต่มีสถานะทางสังคมต่างกัน ซึ่งนั่นก็คือความสัมพันธ์ระหว่างชาวฮานี่กับชาวอำเภอ

มีข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับคำเรียกหาว่า “อำเภอ” ว่าจะเกิดจากการเป็นผู้อพยพหนีภัยสงครามเข้ามาอาศัยอยู่ในสังคมระบบทาสที่มีชาวฮานี่เป็นใหญ่ ตอนนั้นชาวอำเภอคงถูกกำหนดให้เป็นผู้ปลูกข้าวอยู่ภายในและรอบ ๆ เมืองห่มหล่อง หมายความว่าพวกเขาหลายคนต้องเป็นทั้งเกษตรกรและพลทหารไปพร้อม ๆ กัน (Boucherie, 1995, Vol.1 : 87 อ้างใน Altling von Geusau, 2000 : 140) หากเป็นเช่นนั้นจริงยมนั้นชาวฮานี่ย่อมมีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าชาวอำเภอ และชาวฮานี่อาจมองว่าชาวอำเภอคือพวกแรงงานด้านการเกษตรและทหาร

ชาวฮานี่กับอำเภอแทบจะไม่ได้มีการติดต่อกันมาเป็นเวลาเกือบ 800 ปี จนกระทั่งนักภาษาศาสตร์ชาวจีนเชื่อมโยงพวกเขาเข้ามาหากันอีกครั้งในคริสต์ทศวรรษ 1950 การติดต่อเริ่มมีมากขึ้นภายหลังการประชุมนานาชาติว่าด้วยการศึกษาวัฒนธรรมฮานี่/อำเภอ ที่จัดขึ้นครั้งแรกที่เขตปกครองตนเองฮานี่/อำเภอ จังหวัดหงเหอ (แม่น้ำแดง) เมื่อปี ค.ศ. 1993 อำเภอกลุ่มย่อยต่าง ๆ ซึ่งกระจายตัวกันอาณาบริเวณกว่า 600 กิโลเมตร บ้างก็อยู่ตามแนวชายแดนที่ยากเข้าถึง และแทบไม่ได้ติดต่อกันเป็นเวลาประมาณ 200 – 700 ปีกลับมีความคล้ายคลึงกันหลายอย่าง อาทิเช่น มีการจัดระเบียบสังคมและการเมืองของหมู่บ้าน ปฏิทินงานเทศกาลในรอบปี เนื้อหาคำขับขานโบราณ ถิ่นนำเพลง เทพนิยายและระบบกฎจาริตที่คล้ายกัน

ทั้งชาวฮานี่และอำเภอได้พบว่าพวกเขามีระบบวงศ์ญาติร่วมกัน ชุมมีโอะ (Sm-io) คือ บรรพบุรุษร่วมผู้ให้กำเนิดเผ่าพันธุ์ของพวกเขา คือผู้ที่ชาวฮานี่และอำเภอใช้อ้างอิงเพื่อบ่งบอกว่า พวกเขาต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ บรรพบุรุษรุ่นที่ 1 คือ อู่มมา (M-ma) ซึ่งเป็นบรรพบุรุษแบบเทพนิกายไม่ใช่ทั้งวิญญาณและมนุษย์ ทั้งยังเป็นบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น แต่ชุมมีโอะบรรพบุรุษรุ่นที่ 12 คือบรรพบุรุษคนแรกที่แท้จริงตามความเชื่อของพวกเขา การแยกตัวทางโคตรตระกูลเริ่มเกิดขึ้นในบรรพบุรุษรุ่นที่ 25 คือ เจว่ถ่องผ่อง (Dzoe Tang Pang) (Alting von Geusau, 2000 : 142 – 147)

อำเภอและอาจบางที่รวมถึงชาวฮานี่ด้วยอาจเคยเป็นส่วนหนึ่งของระบบช่วงชั้นของอาณาจักรน่านเจ้าก่อนที่จะล่มสลาย ความต่างระหว่างชาวฮานี่กับอำเภอข้อหนึ่งคือ ชาวฮานี่ได้มีผู้นำหรือเจ้ารัฐบรรณาการที่เป็นชาวฮานี่เองมาหลายศตวรรษแล้ว ผู้นำเหล่านี้จะได้รับการแต่งตั้งจากจีน พวกเขาถูกผนวกกลืนให้เป็นจีนเพื่อก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งที่สูงยิ่ง ๆ ขึ้น ตรงกันข้ามชาวอำเภอในจีนช่วงนั้นส่วนใหญ่กลับถูกปกครองโดยเจ้ารัฐบรรณาการชาวไทยในบริเวณชายแดนซึ่งจีนเป็นผู้แต่งตั้งขึ้นมา (เรื่องเดียวกัน : 142 – 143)

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับความหมายของคำว่าอำเภอมีมากมายและแตกต่างกันไปตามการเลือกตีความ แต่มิว่าจะหมายถึงการเป็นผู้อยู่ตรงกลาง ผู้ชอบแบ่งแยกหญิงชาย ผู้อยู่ไกลจากความชื้น ข้าเชลยหรืออะไรก็ตาม สำหรับชาวอำเภอในทุกวันนี้คำว่าอำเภอก็เป็นเพียงแค่ชื่อหรือคำเรียกหา (Kammerer, 1986 : 54) ที่พวกเขายินดีและเต็มใจที่จะให้นำมาใช้เรียกหา มากกว่าคำว่าอีก้อ

ในลักษณะภาพรวมเราสามารถกล่าวได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ย่อยจำนวนไม่น้อยที่อาศัยอยู่ในยูนนานได้มีความเกี่ยวพันกับพวกหยีหรือโลโล กลุ่มชาติพันธุ์ย่อยเหล่านี้ในปัจจุบันถูกจัดไว้เป็นพวกเดียวกันในนาม “ฮานี่” พวกเขากระจายตัวอยู่ท่ามกลางกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในแถบเทือกเขาตามแนวชายแดนของจีน เวียดนาม ลาวและพม่า เมื่อหลายศตวรรษที่แล้วชาวอำเภอโดยเฉพาะพวกที่จีนเรียกว่าอายหนี (Aini) ได้อพยพเข้ามาสู่อาณาบริเวณที่เรียกกันในทุกวันนี้ว่า สี่เหลี่ยมลุ่มน้ำโขง (Mekong Quadrangle) และประมาณ 150 ปีที่แล้วบางส่วนก็น่าจะมาถึงเทือกเขาตอนเหนือของไทย ผู้คนเหล่านี้น่าจะเป็นส่วนหนึ่งของชนพื้นเมืองในยูนนานตอนใต้มานาน แต่บางพวกเช่นอำเภอและโวหนี (Woni) น่าจะย้ายมาจากดินแดนที่ออกไปทางเหนือในสมัยนานเจ้า ชาวฮานี่และกลุ่มชาติพันธุ์ย่อยเหล่านี้ได้เคยเป็นส่วนหนึ่งของรัฐขนาดย่อมที่กระจายตัวอยู่ตามลุ่มแม่น้ำแดงแห่งยูนนาน ตะวันออกและตะวันตกเฉียงใต้มาจนกระทั่งถูกผนวกเข้าสู่อาณาจักรน่านเจ้าในคริสต์ศตวรรษที่ 8 ช่วงนั้นดำเนินได้และตะวันตกของพวกเขาคือ กลุ่มชนที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร และกลุ่มชนที่พูด

ภาษาตระกูลทิเบต-พม่า กลุ่มอื่นเช่น ลาหู่ ภูมิภาคนี้ในตอนนั้นเป็นคล้ายเวทีของการแย่งชิงอำนาจ และทรัพยากร ของบรรดารัฐใหญ่ เช่น น่านเจ้า ถัง (Tang) และพม่าหรือพยู (Pyu) อาณาจักรโบราณ ในพม่า รวมกระทั่งทิเบต

ชาวอำเภอในฐานะกลุ่มชาติพันธุ์เฉพาะแยกตัวออกจากพวกฮานี่ในช่วงของเมืองห่มหล่อง ที่เกิดขึ้นมาท่ามกลางสูญญากาศทางอำนาจ ก่อนที่ทัพมองโกลจะบุกมาประมาณ กลางคริสต์ ศตวรรษที่ 13 คำขัซขานโบราณได้กล่าวถึงดินแดนของชาวฮานี่แถบแม่น้ำดำ แม่น้ำแดง ซึ่งรวมทั้งที่ตั้งของเมืองห่มหล่องไว้ในนามของ “ยาเดมิห่อง” หรือ “จยาเดมิห่อง” (Dzadeh Mikh'an) ชาวอำเภอได้มาอาศัยอยู่ที่นี้ร่วมกับผู้นำชาวฮานี่หรืออาบือ ยาเด/จยาเด (Abaw Dzadeh) และชาวจีน ชาวอำเภอเป็นผู้ทำนาปลูกข้าว ณ ที่นี้ และที่นี่ก็ได้กลายมาเป็นบ้านเกิดอันแท้จริงของชาวอำเภอ (Alting von Geusau, 2000 :123-151)

ตำนานของยาเดมิห่องยังคงได้รับการกล่าวถึงแม้ในหมู่อำเภอในไทย ในทำนองว่าตอนนั้นพวกอำเภออยู่ในแผ่นดินของตระกูลยาเด ซึ่งเป็นแซ่หนึ่งของจีน ครั้นเมื่อจะอพยพลงมาทางใต้ ชาวจีนพวกนี้ซึ่งชาวอำเภอเรียกว่า “ปู้ยาเด” หรือ “อาบือยาเด” ได้มอบสิ่งของให้พวกเขามากมาย ทั้งเครื่องใช้ เครื่องประดับเงินรวมทั้งเมล็ดธัญพืช ชาวอำเภอเชื่อว่าอาบือยาเดนี้เป็นบรรพบุรุษผู้ใจดีของพวกเขา (สรินยา, 2541 : 165)

คำเล่าขานถึงอาบือยาเด และยาเดมิห่องไม่ว่าจะในภาควิชาการหรือในภาคชีวิตประจำวัน ล้วนสะท้อนถึงประเด็นทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจว่า ชาวอำเภอมองว่า (1) มาตุภูมิของพวกตน คือ ดินแดนแห่งหนึ่งในจีน ซึ่งเป็นดินแดนของบรรพบุรุษผู้ใจดี และ (2) พวกเขาได้มีความสัมพันธ์กับชาวจีนซึ่งน่าจะหมายถึงชาวฮานี่ที่ก็เป็นชาวจีนในความหมายที่ว่าเป็นผู้อยู่อาศัยในดินแดนจีนด้วยมานับนานแล้ว

ชาวอำเภอในไทยเชื่อว่าบรรพบุรุษของพวกเขาริเริ่มการเดินทางสู่ทางใต้จากที่แห่งหนึ่งในจีน พอล เลวิส (Paul Lewis) ผู้ชำนาญในภาษาและวัฒนธรรมอำเภอกับเอลเลน เลวิส (Elaine Lewis) (1984 : 204 อ้างใน Kammerer, 1986 : 71) ลงความเห็นว่าบ้านเกิด ของชาวอำเภอก็คือ “ยูนนาน” ในคำขัซขานเกี่ยวกับเส้นทางโยกย้ายที่อยู่จะสื่อให้เห็นอย่างชัดเจนถึงถิ่นที่อยู่ในอดีตที่โยกย้ายจากจีนลงมาสู่ทางใต้เป็นทอด ๆ จนถึงปัจจุบัน และก็เช่นเดียวกันเมื่อมีการสวดคำขัซขานเพื่อนำวิญญาณผู้ตายกลับคืนสู่หมู่บ้านบรรพบุรุษ คำขัซขานนั้นจะเป็นเรื่องของการเดินทางย้อนกลับขึ้นไปสู่จีน เส้นทางของบรรพบุรุษเป็นเส้นทางที่ตั้งต้นจากจีน แล้วมุ่งหน้ามาสู่ไทย เส้นทางของการกลับไปหาบรรพบุรุษหลังการตายก็คือเส้นทางจากไทยไปสู่จีน (Kammerer, 1986 : 71-72)

แดนดินถิ่นที่อยู่ของปู่ย่าเคยเป็นดินแดนที่ดี แล้วทำไมชาวอ่ามาถึงต้องจากมา

เส้นทางของผู้ถูกบีบคั้น

การศึกสงคราม การกดขี่ข่มเหง รวมทั้งการรุกขึ้นมาจากชนเผ่าไทยบีบคั้นให้ชาวอ่าต้องทยอยหนีออกจากเมืองหุ่มหล่องและดินแดนลุ่มแม่น้ำดำ แม่น้ำแดงเข้าสู่ยูนนานตะวันตกเฉียงใต้ข้ามแม่น้ำโขงเข้าสู่สิบสองปันนา และที่นั่นพวกเขาได้ถูกชนเผ่าไทขับขึ้นเขากระจัดกระจายไปหลายทิศทาง

ภายหลังการล่มสลายของรัฐบาลนี้ และเมืองหุ่มหล่องที่ถูกกองทัพมองโกลโจมตี บรรดาอ่าข่าที่เหลือก็ได้อพยพตาม ๆ กันมาทั้งตะวันตกเฉียงใต้จนข้ามแม่น้ำโขงมา พวกเขาพยายามจะครอบครองที่ทำกินตามที่ราบลุ่มแต่ชนเผ่าไทก็มาเบียดขับให้ขึ้นไปอยู่ยังที่สูง ปัจจุบันอ่าข่ากระจายตัวอาศัยอยู่ตามแนวชายแดนระหว่างแม่น้ำดำในเวียดนามมาจนถึงแม่น้ำสาละวินในพม่า แหล่งที่มีการกระจุกตัวกันมากที่สุดคือแคว้นสิบสองปันนาในมณฑลยูนนาน บางส่วนของลาวที่อยู่ใกล้กันคือหลวงน้ำทา และเชียงตุงในพม่า ตามที่เหล่านี้พวกเขากระจายอยู่ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อื่น และในทุกสถานการณ์ซึ่งก็เป็นเช่นนั้นมานานหลายศตวรรษแล้ว พวกเขามักจะต้องแอบอิงอยู่กับเขตการปกครองหรือรัฐของชนเผ่าไทไม้อันใดก็อันหนึ่ง แรงกดดันให้เคลื่อนย้ายต่อมายังลาว พม่าและไทยในระยะต่อมา โดยทั่วไปมักเป็นเรื่องของความรุนแรงในสังคมนั้น ๆ การสู้รบและการถูกกดขี่โดยอำนาจรัฐในเรื่องเกี่ยวกับที่ดินทำกินและป่าไม้ (Alting von Geusau, 2000 :137- 151)

ตัวอย่างเช่นหลังการถอยร่นสู่ดงคอย อ่าข่าพากันเคลื่อนตัวสู่ทางตะวันตกเฉียงใต้และทางใต้อย่างช้า ๆ เป็นเวลาหลายศตวรรษ แต่ส่วนใหญ่ยังอาศัยอยู่ในยูนนานเป็นหลัก แต่พอถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ความวุ่นวายครั้งใหญ่ก็ได้เกิดขึ้น ชาวจีนมุสลิมยูนนานก่อการกบฏ ต่อราชวงศ์แมนจู ชนเผ่าต่าง ๆ หลายเผ่าในแถบนี้ เข้าร่วมกับพวกจีนมุสลิมยูนนาน นอกจากนี้ อังกฤษกับฝรั่งเศส สองมหาอำนาจตะวันตกที่มีความต้องการในทรัพยากรธรรมชาติของยูนนานก็เร่งแผ่อิทธิพลเข้ามาจากทางตะวันตกเฉียงใต้ และตะวันออกเฉียงใต้ ภายในสภาพการณ์เช่นนี้ ชาวอ่าพบว่าพวกเขากำลังตกอยู่ท่ามกลางความวุ่นวาย และบางส่วนอาจออกเดินทางหาที่ตั้งถิ่นฐานใหม่อีกครา (Alting von Geusau von Geusau , 2000 : 130 ; Goodman, 1996 : 27 ; Grunfeld, 1982 : 23)

ปี ค.ศ. 1938 รัฐบาลจีนเข้ามาวุ่นวายกับชีวิตผู้คนในท้องถิ่นมากขึ้น มีการเกณฑ์ชาวเขมาเป็นแรงงานทำถนนจากต้าหลี่ ถึงพม่าในช่วงสงครามญี่ปุ่น ค.ศ. 1949 กองทัพปลดปล่อยประชาชน

เคลื่อน ตัวผู้ยูนนานขับไล่ทหารก็มิดั้ง 15,000 นายผู้พม่า แต่ พ.ศ. 1951 กองกำลังก็มิดั้งได้รวมตัวกันรุกรกลับผู้ยูนนาน นอกจากว่าที่ให้การสนับสนุนก็มิดั้ง ชาวเขาเผ่าอื่นรวมทั้งอำเภอจำนวนหนึ่งได้ตัดสินใจเคลื่อนย้ายมาฝั่งพม่าและไทย ซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับสงคราม ประจวบเหมาะกับการที่ก่อนหน้านี้ คือตั้งแต่ ค.ศ. 1886 อังกฤษได้ผนวกพม่าตอนบนเข้ามาเป็นดินแดนในอาณัติของตน มีการนำเอามาตรการที่ก่อให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยอันเป็นที่ขึ้นชอบอย่างยิ่งของบรรดาชนเผ่ามาใช้ในรัฐฉาน

อย่างไรก็ตาม เมื่ออังกฤษคืนอิสรภาพให้กับพม่าในปี ค.ศ. 1949 ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลพม่ากับรัฐฉานก็เริ่มเกิดขึ้น ค.ศ. 1962 นายพลเนวินก่อรัฐประหาร หลักการหนึ่งของเนวินคือกลุ่มชาติพันธุ์ใดที่ทำลายอำนาจรัฐบาลพม่าจะต้องถูกปราบ นับแต่นั้นลักษณะเด่นเฉพาะตัวของกลุ่ม ชาติพันธุ์ก็ได้กลายมาเป็นชนวนของการพิพาทกับฝ่ายรัฐบาลพม่าอย่างต่อเนื่อง (Goodman, 1996 : 27-28)

เมื่อเข้ามาสู่เทือกเขาในรัฐฉาน บรรดาชาวเขาพบว่าที่นี่ไม่มีที่ดินมากพอต่อการทำไร่หมุนเวียน พวกเขาต้องย้อนมาใช้ที่เก่าก่อนที่ดินจะฟื้นตัว ผลผลิตจึงไม่ดีนัก แต่พวกเขาก็พบว่าฝิ่นเป็นพืชที่อุดมกินธำอาหารน้อยกว่า ทำให้ใช้ที่ดินได้นานขึ้น และการปลูกฝิ่นให้มากพอที่จะนำไปแลกข้าวจากชนพื้นราบนั้นง่ายกว่าการปลูกข้าวเอง

ช่วงนั้นกองกำลังก็มิดั้งซึ่งต้องการปัจจัยในการซื้ออาวุธและการดำเนินชีวิตหันมาเป็นผู้ควบคุมการผลิตฝิ่น พวกฉาน คะฉิ่น จีนฮ่อ และว่าที่ที่ต้องการอาวุธและเสบียงเพื่อต่อกรกับทหารรัฐบาลพม่าก็เลือกใช้วิธีการเดียวกัน ชนเผ่าใดที่ไม่ได้ปลูกฝิ่นก็จะได้รับการแจกเมล็ดพันธุ์และบังคับให้ทำสัญญาที่ปฏิเสธไม่ได้ (เรื่องเดียวกัน : 29) ชาวอำเภอที่อยู่ในพม่าขณะนั้นก็ย่อมได้รับผลกระทบนี้ด้วยเช่นกัน และพวกเขาจำนวนหนึ่งก็ตัดสินใจเคลื่อนย้ายต่อมายังไทย

ช่วงนั้นพื้นที่ชายแดนที่ติดกับพม่ายังเป็นป่าสมบูรณ์ ประชากรยังเบาบาง เศรษฐกิจแบบทุนเจือตัวเองยังเป็นไปได้ ผู้คนจากพื้นราบและอำนาจรัฐยังไม่ได้เข้ามายุ่งย่ามกับชีวิต

ความจริงอำเภอไม่ได้เริ่มเข้ามาประเทศไทย หลังจากเกิดสงครามในรัฐฉาน ความไม่สงบในรัฐฉานเป็นเพียงปัจจัยอีกอันหนึ่งที่เข้ามาผลักดันอำเภอในจำนวนที่มากพอควรให้เข้ามาสู่ฝั่งไทย เลโอ อัลดิง วอน เกอเซสันนิษฐานจากระบบบวงศาวิทยาและประวัติศาสตร์ที่เล่าแบบปากเปล่าของชาวอำเภอแล้วระบุว่าหมู่บ้านอำเภอแห่งแรกในเมืองไทยน่าจะเกิดขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1903 หรือ พ.ศ. 2446 ณ บริเวณชายแดนไทยพม่า ซึ่งก็คือชุมชน “พญาไพรเก่า” (Alting von Geusau , 1983 : 246) ข้อสันนิษฐานนี้สอดคล้องกับรายงานของเดวิส (H.R. Davies) ผู้สังเกตการณ์เกี่ยวกับกลุ่มชนบนที่สูง

แห่งยูนนานในยุคแรก ๆ รายงานฉบับดั้งเดิมเขียนเสร็จในปี ค.ศ. 1909 โดยระบุว่าเมื่อปี ค.ศ. 1909 หรือ พ.ศ. 2452 ได้มีชาวอ่าข่าจำนวนหนึ่งโยกย้ายลงมาอยู่จนถึงสยามตอนเหนือ พักทาง ภูมิศาสตร์ของการแผ่ตัวลงมาได้สุดในตอนนั้นของกลุ่มชนที่พูดภาษาตระกูลทิเบต-พม่า คือ ที่ 20 องศาเหนือ ซึ่งเป็นละติจูดที่ตัดผ่านแม่น้ำกก (Davies, 1970 [1909] : 362 อ้างใน Kammerer, 1986 : 73) ขณะที่จิม กูดแมน (Jim Goodman) สันนิษฐานว่ามีชาวอ่าข่ากลุ่มหนึ่งหนีความวุ่นวายในยูนนาน ข้ามมาถึงฝั่งไทยในปี ค.ศ. 1901 (พ.ศ. 2444) (Goodman, 1996 : 28) แต่ผู้นำอ่าข่าจากชุมชน พญาไพรเก่ากล่าวว่า หมู่บ้านของตนอยู่ที่นั่นมาตั้งแต่ ค.ศ. 1887 หรือ พ.ศ. 2430 (Toyota , 1998 : 202)

ชาวอ่าข่าที่ข้ามมาสู่ไทยในช่วงแรกส่วนใหญ่เป็นอุโละอ่าข่า หลังคริสต์ทศวรรษ 1950 มีโละม้ออ่าข่าจากพม่าอพยพเข้ามามากขึ้น ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ยังมีชาวอ่าข่าจำนวนหนึ่งอพยพจากจีนเข้ามาไทย ซึ่งรวมทั้งอ่าข่าอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเรียกกันทั่วไปว่า ผาม้ออ่าข่า (Alting von Geusau , 2000 : 128)

อุโละอ่าข่า

โละม้ออ่าข่า

ช่วงปี ค.ศ. 1950 จำนวนชาวอ่าข่าในไทยน่าจะทรงตัวอยู่ประมาณ 2,000 – 3,000 คน หลังปี ค.ศ. 1960 ชาวอ่าข่าเริ่มอพยพเข้ามามากขึ้นเรื่อย ๆ เช่นในปี พ.ศ. 1964 มีจำนวน 6,270 คน ปี

ค.ศ. 1972 เพิ่มขึ้น 8,272 คน ปี ค.ศ. 1974 เพิ่มขึ้น 10,695 คน ปี ค.ศ. 1976 เพิ่มขึ้น 13,566 คน ปี ค.ศ. 1979 เพิ่มขึ้น 18,863 คน เหตุการณ์ความรุนแรง การโจรกรรม ฆาตกรรมการทำลายทรัพย์สินที่เกิดขึ้นอย่างเป็นปกติในแถวเทือกเขาของเขิงตุงตะวันตก คือสาเหตุสำคัญที่บีบคั้นให้เข้ามา แต่การเข้ามาอยู่ฝั่งไทยก็มีปัญหา ตั้งแต่กลางคริสต์ทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมา เริ่มเกิดการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างประชากรพื้นราบกับผู้คนบนดอย

ป่าไม้ได้ถูกทำลายไปมากขึ้น การทำการเกษตรแบบเดิมเริ่มเป็นไปไม่ได้ ผลผลิตข้าวไร้ลดลงอย่างต่อเนื่อง และในช่วงเดียวกันนี้รัฐบาลไทยก็เริ่มตระหนักว่าการอพยพเข้ามาของชาวเขา การทะลักเข้ามาของผู้ก่อความไม่สงบหลายฝ่าย รวมทั้งการขยายตัวของการผลิตฝิ่นเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ รัฐบาลจึงหันมาใส่ใจกับเทือกเขาทางภาคเหนือที่ปล่อยปละมานาน มีการสร้างถนนเข้าสู่เขตเทือกเขา เผาทำลายไร่ฝิ่น ตั้งที่ทำการตำรวจตระเวนชายแดนบนดอย ทำแผนที่ที่ตั้งหมู่บ้านและสำรวจสำมะโนประชากร (Alting von Geusau, 1983 : 247-248 ; Goodman, 1996 : 30)

สืบเนื่องจากปัญหาความมั่นคงของชาติ รัฐบาลจึงได้ดำเนินนโยบายผนวกกลืนอย่างจริงจัง โดยจัดส่งครู ตำรวจตระเวนชายแดนขึ้นมาสอนเด็ก ๆ เป็นภาษาไทย มีการกำหนดให้หมู่บ้านต้องตั้งอยู่เป็นที่เพื่อลดการตัดไม้ทำลายป่า พืชทดแทนหลายชนิดถูกนำมาให้ปลูกแทนฝิ่น แต่ความสำเร็จบางครั้งก็นำปัญหามาให้เช่นกัน เมื่อตำรวจตระเวนชายแดนขึ้นมามีการปล้นสะดมก็สร้างชาไป แต่การรักษาพยาบาลแผนใหม่ทำให้อัตราการตายของทารกลดลง ผู้ชราที่มีอายุยืนขึ้นปรากฏการณ์นี้สร้างความกดดันให้กับการผลิตอาหาร เพราะที่ดินอันจำกัดไม่สามารถผลิตพืชพันธุ์ธัญญาหารได้มากกว่าที่เป็นอยู่ ยิ่งหมู่บ้านถูกกำหนดให้อยู่ในที่ การโยกย้ายอยู่บ้านเช่นในอดีตก็ย่อมเป็นไปไม่ได้ แต่ผู้คนซึ่งเป็นสมาชิกของหมู่บ้านกลับทำเช่นนั้นได้และได้ทำเช่นนั้นกันอยู่ (Goodman , 1996 : 30-31)

เมื่อการทำมาหากินไม่อาจได้รับการเติมเต็มได้ในระดับชุมชนเช่นในอดีต หนทางของการอยู่รอดจึงอยู่ที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบใหม่ในสังคมเมือง ซึ่งไม่จำเป็นต้องพึ่งพาทรัพยากรของท้องถิ่นที่มีจำกัด เช่น การเป็นแรงงานรับจ้าง พนักงานร้านอาหารและสถานบริการน้ำมันหรือแม้แต่ขายของเก่าที่ในท่าบั่วซาร์ (ทวิชและคณะ , 2540) แต่ทั้งนี้ ชาวอำเภอก็ต้องใช้ความเป็นอำเภอของตนเองมาเป็นเดิมพันของการทำให้ได้มาซึ่งโอกาสทำมาหากินแบบใหม่ในเมือง

คำว่า “ความเป็นอำเภอ” ในที่นี่มีอยู่สองความหมาย

หนึ่ง คือ ความเป็นมนุษย์ และสองคือความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมแตกต่างจากชนกลุ่มอื่น ซึ่งความเป็นอำเภอตามความหมายที่สองนี้เป็นสิ่งที่จะต้องได้รับ

การบริหารจัดการเสียใหม่ในบริบทที่หลากหลายของสังคมเมือง ขณะเดียวกันความเป็นอำเภอตามความหมายที่หนึ่ง ก็เป็นสิ่งที่ต้องได้รับการปกป้องโดยเฉพาะในยามที่เข้ามาอยู่ในสังคมเมืองที่มากไปด้วยผู้ที่นิยมลดทอนความเป็นมนุษย์ของคนอื่น (ในที่นี้หมายถึงชาวอำเภอและกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงอื่น ๆ ซึ่งถูกชาวเมืองมองว่าเป็น “ผู้ที่เป็นอื่น” ของพื้นที่เมือง) ทั้งนี้ก็เพื่อให้ได้มาซึ่งพื้นที่ทางเศรษฐกิจ (โอกาสที่จะทำมาหากิน) และพื้นที่ทางสังคม (ความชอบธรรมที่จะอยู่อาศัย และทำมาหากินอยู่ในเมืองได้เฉกเช่นเดียวกับชาวเมืองทั่วไป) ที่จะทำให้ชาวอำเภอสามารถดำรงอยู่ในเมืองในฐานะที่เป็นมนุษย์ผู้หนึ่งได้

พากันมาเมืองเชียงใหม่

ชาวอำเภอในหลายพื้นที่เริ่มออกจากหมู่บ้านเพื่อเข้ามาในเมืองในช่วงพุทธศตวรรษ 2510 โดยในระยะแรกมักจะเริ่มจากการแนะนำหรือการได้ติดต่อสัมพันธ์กับคนภายนอกชุมชน เช่น เจ้าหน้าที กรมประชาสงเคราะห์ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ดำรงตระเวนชายแดน ครู ฯลฯ บุคคลเหล่านี้ได้แนะนำให้เด็กชายลงมามีชีวิตเป็นสามเณรชาวเขาที่วัดศรีโสดา และวัดบุญจวบพิตร หลังจากนั้นก็มี การส่งลูกหลานลงมามีชีวิตเรียนมากขึ้น บ้างก็ชักชวนและพาชาวบ้านลงมาเที่ยวในเมือง ในช่วงแรกมีจุดประสงค์เพื่อพามาเที่ยวเท่านั้น ต่อมาเริ่มมีการนำชาวบ้านไปแสดงตามงานต่าง ๆ เช่น งานกาชาดที่กรุงเทพมหานคร ตามร้านอาหารที่มีการแสดงศิลปวัฒนธรรมล้านนาที่มีทั่วไปในเชียงใหม่ ทำให้ชาวบ้านมีประสบการณ์และเรียนรู้วิถีชีวิตในเมืองมากขึ้นเรื่อย ๆ (ปนัดดา และหมื่นชัย , 2547 : 33)

ชาวอำเภอได้เดินทางมายังเมืองเชียงใหม่นานแล้ว ในรูปของพ่อค้าทางไกลจากสิบสองปันนา และในคริสต์ศตวรรษที่ 1960 ชาวอำเภอบางคนก็ได้เดินทางมาค้าขายในเมืองเชียงใหม่ ช้างบางคนยังได้เดินทางไปถึงกรุงเทพมหานคร เพื่อแสดงเด่นรำให้คนไทยดู (Toyota , 1998 : 204 ; สุรพงษ์ , 2506 : 27)

เดิมเชื่อว่า การเข้ามาตั้งรกรากอยู่อาศัยในเมืองเชียงใหม่ของชาวอำเภอเริ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 ซึ่งเป็นช่วงที่ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ได้นำอุโละอำเภอจากบ้านแสนใจ แสนสุข และป่าดู่จำนวนหนึ่งมาไว้ที่ศูนย์ เพื่อให้ทำงานเป็นผู้ขายความบันเทิงให้กับนักท่องเที่ยวผ่านภาพ ลักษณะที่ดูอนารยะ ปราศจากมลทินของอารยธรรมสมัยใหม่ และดูแปลกตาน่าสนใจ ภาพลักษณ์เหล่านี้ถูกสื่อออกมาผ่านการแสดงทางวัฒนธรรมที่ทางศูนย์จัดขึ้นเป็นประจำ (Toyota , 1998 : 204) แต่จาก

งานวิจัยของปนัดดา บุญยสาระนัย พบว่าการเข้ามาอยู่อาศัยในเมืองเชียงใหม่ของชาวอำเภอข่าจะเริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. 2512 ชาวอำเภอข่าผู้นี้ได้รับจดหมายจากตำรวจตระเวนชายแดนผู้ที่เคยพาเธอไปโชว์ตัวที่งานกาชาด กรุงเทพมหานคร ให้ลงมาเชียงใหม่เพื่อช่วยงานในร้านอาหารที่ตลาดทิพย์เนตร ในฐานะพนักงานเสิร์ฟที่สวมชุดประจำเผ่า เธอเปลี่ยนงานมา 3 ครั้งในช่วงเวลาประมาณ 2 ปี จนกระทั่งวันหนึ่งเจ้าของศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ก็ได้มาติดต่อขอให้มาทำงานที่ศูนย์วัฒนธรรม ซึ่งเป็นร้านอาหารแบบขันโตกล้านนา ศูนย์วัฒนธรรมเริ่มสร้างและเปิดให้บริการปี พ.ศ. 2514 เธอเป็นชาวเขาค้นแรกและชาวอำเภอคนแรกที่เข้ามาอยู่ในศูนย์วัฒนธรรม หลังจากนั้นเจ้าของศูนย์วัฒนธรรมก็ให้เธอพาไปหมู่บ้านบนดอย เพื่อไปดูชีวิตความเป็นอยู่ของชนเผ่า กลับลงมาก็สร้างบ้านแบบอำเภอ ประตูปะตูบ้าน ช้างอำเภอข่า ฯลฯ ขึ้นมาในศูนย์วัฒนธรรม พอทุกอย่างเสร็จแล้วก็ให้เธอไปรับน้องสาวและญาติพี่น้องอีกหลายคนมาอยู่ด้วย จากนั้นถึงได้มีเผ่าอื่นค่อย ๆ ตามมาอยู่ในศูนย์จนครบทุกเผ่า เมื่อมากันครบแล้วจึงเริ่มให้มีการแสดงของชนเผ่าและคนเมืองล้านนา (ปนัดดา และหมียิ้ม , 2547 : 66-69)

นับแต่นั้นมาย่านที่อยู่อาศัยของพวกเขาซึ่งอยู่ถัดจากศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่จึงกลายเป็นที่พบปะระหว่างอำเภอเมือง เช่น พวกเขากับอำเภอจากบ้านบนดอยที่ลงมาเยี่ยมหา ช่วงนี้น่าจะมีชาวอำเภออยู่ในเมืองเชียงใหม่ไม่ถึง 50 คน ส่วนใหญ่เป็นหญิงสาวที่มาทำงานเป็นนักแสดงโชว์และผู้รับใช้ตามบ้าน (Toyota , 1998 : 204)

ประมาณปี พ.ศ. 2525 เริ่มมีชาวอำเภอเข้ามารับจ้างทำงานในเมืองเป็นรุ่นแรก ๆ และเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วในปี พ.ศ. 2533 และเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ มาจนถึงปัจจุบัน

ชาวอำเภอที่ลงมาในเมืองในทุกวันนี้แบ่งออกได้เป็นสองกลุ่มคือ นักเรียนนักศึกษากับคนทำงาน ในกลุ่มคนทำงานยังแบ่งออกได้เป็น (1) คนที่มีอาชีพมั่นคงได้แก่บุคคลที่รับราชการ เป็นเจ้าหน้าที่ธนาคาร เป็นหัวหน้าองค์กรต่าง ๆ เป็นเจ้าของกิจการ และ (2) คนทำงานรับจ้างทั่วไป เช่น ตามร้านอาหาร โรงงานหยาบ โรงงานเครื่องประดับ ลูกจ้างบริษัท ฯลฯ หลายคนกระจายตัวไปทำงานตามภาคต่าง ๆ ของไทย บางคนไปรับจ้างไกลถึงได้หวัน สิงคโปร์ มาเลเซีย บางคนแต่งงานกับชาวต่างชาติไปใช้ชีวิตในต่างประเทศ บ้างก็ทำธุรกิจเล็ก ๆ ของตนเอง

ชาวอำเภอส่วนใหญ่เมื่อลงมาทำงานในเมืองแล้วมักจะอยู่ต่อเนื่องหลายปี บางคนตัดสินใจอยู่ในเมืองอย่างถาวร มีเพียงเล็กน้อยที่ลงมาแล้วอยู่ไม่ได้จึงตัดสินใจกลับไปอยู่หมู่บ้านแต่ก็มักจะหวนกลับมาในเมืองอีก

ความสัมพันธ์ระหว่างคนอ่านซ้ำที่เข้ามาทำงานในเมืองกับครอบครัวดำเนินไปแบบปกติ แม้จะทำงานในเมืองนานแค่ไหน ก็มักจะไม่มีสิ่งที่จะกลับไปเยี่ยมครอบครัว ที่สำคัญจะส่งเงินมาให้ทางบ้านใช้สอยในส่วนที่จำเป็นเสมอ บางคนมาทำงานในเมืองนานรู้แหล่งที่ทำงานดี ๆ ก็จะขึ้นมารับญาติพี่น้องหรือชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกันไปทำงานด้วย

การลงมาทำงานในเมืองอาจทำให้ฐานะครอบครัวดีขึ้นบ้าง คือ สามารถดำเนินชีวิตได้คล่องตัวกว่าการทำงานอยู่เฉพาะในหมู่บ้าน เพราะการทำงานในหมู่บ้านส่วนใหญ่ทำไปเพื่อยังชีพ ไม่มีเงินรายได้หมุนเวียนมากเหมือนกับการทำงานในเมือง (ปนัดดาและหมีขี้มู , 2547: 33-38)

รายงานวิจัยนี้ให้ภาพชีวิตชาวอ่านซ้ำที่เข้ามาหากินอยู่ในเมืองได้อย่างแจ่มชัด แต่ยังมีชาวอ่านซ้ำอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งควรถูกจัดจำแนกลงไปในกลุ่มคนทำงานด้วย ชาวอ่านซ้ำกลุ่มนี้คือ “อ่านซ้ำเร่ขาย” ซึ่งหากจะกล่าวไปก็คือ ชาวอ่านซ้ำที่จ้างงานตัวเอง หรือเป็นอ่านซ้ำที่ทำมาหากินอยู่กับเศรษฐกิจนอกระบบ

คำว่าเศรษฐกิจนอกระบบ (informal economy) เป็นคำที่มีปัญหาในตัวเอง โดยทั่วไปเศรษฐกิจนอกระบบจะมีภาพว่าเป็นเศรษฐกิจของคนจน แต่ตามความจริงก็ไม่ได้เป็นเช่นนั้นเสมอไป โดยเนื้อแท้แล้วเศรษฐกิจนอกระบบหมายถึงเศรษฐกิจที่ผู้ประกอบการจ้างงานตนเอง (self-employed) ขณะเดียวกันก็หมายรวมถึงการประกอบอาชีพที่ทำเพื่อผู้อื่น ซึ่งอาจเป็นนายจ้าง เจ้าของกิจการ เพียงแต่การทำงานของแรงงานเหล่านี้ไม่ได้ถูกนับรวมให้อยู่ในบันทึกการจ้างงานของทางการ ทำให้ทางรัฐบาลไม่สามารถประเมินถึงสภาพการจ้างงานและกำลังการผลิตในเชิงเศรษฐกิจได้ (Flanagan , 1993 : 115) ลักษณะสำคัญอันหนึ่งของเศรษฐกิจนอกระบบคือมักจะเป็นกิจการที่ดำเนินการได้ง่าย ใช้ต้นทุนต่ำและสามารถเริ่มกิจการได้ง่าย (Flanagan , 1990 : 146)

แต่ก็ด้วยความง่ายเช่นนี้ ที่ทำให้เศรษฐกิจนอกระบบกลายมาเป็นพื้นที่ของการทำมาหากินที่มากไปด้วยปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้ประกอบการต้องนำเอาความเป็นชาติพันธุ์เข้ามาใส่ไปในการทำมาหากินแบบนี้

เริ่มกิจการได้ง่าย ใช้ต้นทุนต่ำ ดำเนินการได้ง่าย “ความง่าย” เหล่านี้เกิดขึ้นได้เพราะแทบไม่มีใครใส่ใจจับตามองมาที่เศรษฐกิจประเภทนี้ ตัวผู้ประกอบการเองโดยส่วนใหญ่ก็ปรากฏกายออกมาในรูปลักษณะที่ไม่ได้ผุดผ่องไปจากคนทั่วไป แต่สำหรับกับอ่านซ้ำเร่ขาย เหตุการณ์จะดำเนินไปแบบนี้ไม่ได้ รายได้จากการหากินเกี่ยวพันอย่างลึกซึ้งกับ ความแตกต่างที่ถูกสร้างขึ้นมาอย่างจงใจและไม่รู้ตัว ทั้งในรูปของการแต่งกาย ท่าทีในการขาย หรือแม้แต่จริตนิสัยที่ปรากฏให้ผู้อื่นเห็น

อยู่ทั่วไปในพื้นที่เช่นไนท์บาร์ และนี่ก็คือที่มาของปัญหานานัปการ ที่ชาวอำเภอเร่ขายจะต้องเผชิญและต้องอยู่ร่วมกับพวกมันให้ได้ หากต้องการจะเร่ขายสินค้าในเมือง

สำหรับชาวอำเภอเมืองจะเป็นที่ที่มากไปด้วยปัญหา แต่ขณะเดียวกันก็มากไปด้วยโอกาส และความเป็นไปได้ การหลั่งไหลมาสู่เมืองจึงเป็นเรื่องปกติของชาวอำเภอชุนนี้

ปนัดดา บุญยสาระนั้นได้ทำการสำรวจเชิงปริมาณเกี่ยวกับชาวอำเภอที่เข้ามาในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งถึงแม้ข้อมูลที่ได้จะเป็นเพียงข้อมูลส่วนหนึ่งที่ไม่อาจถือเป็นภาพตัวแทนของชาวอำเภอทั้งหมดในเมืองเชียงใหม่ได้ แต่ข้อมูลชุดนี้ก็พอจะช่วยให้เห็นถึงภาพของการมาเมืองเชียงใหม่ของชาวอำเภอได้ชัดเจน

ชาวอำเภอกลุ่มที่มีมากที่สุดในเมืองเชียงใหม่ คือ กลุ่มอายุระหว่าง 11 – 20 ปี รองลงมาคือกลุ่มที่อายุระหว่าง 21-30 ปี กลุ่มที่มีจำนวนน้อยสุดคือกลุ่มที่มีอายุ 51 ปีขึ้นไป ข้อมูลนี้ชี้ว่า ชาวอำเภอในเมืองเชียงใหม่ส่วนใหญ่เป็นผู้อยู่ในวัยแรงงาน และผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน แต่โดยภาพรวมพบว่าชาวอำเภอส่วนใหญ่ยังมีการศึกษาไม่สูง ผู้ศึกษาในระดับ ปวช. ปวส. และปริญญาตรีมีเพียงร้อยละ 2 ขณะที่ในระดับมัธยมศึกษาอยู่ที่ประมาณร้อยละ 35 ส่วนในระดับประถมศึกษามีถึงร้อยละ 48

ชาวอำเภอเข้ามาทำมาหากินในเมืองเชียงใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. 2512 โดยในช่วงปี พ.ศ. 2512-2520 มีจำนวน 11 คน (จาก 879 คนที่สำรวจได้) คิดเป็นร้อยละ 1 ช่วงปี พ.ศ. 2521-2530 มีจำนวน 55 คน คิดเป็นร้อยละ 6 ช่วงปี พ.ศ. 2531-2540 มีจำนวน 245 คน คิดเป็นร้อยละ 28 ส่วนผู้ที่เข้ามาในช่วงปี พ.ศ. 2541-2546 (ปีที่เก็บข้อมูล) มีมากถึง 456 คน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 52 ข้อมูลนี้ชี้ให้เห็นว่าการย้ายเข้ามาอยู่และทำงานในเมืองของชาวอำเภอมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ และยังพบด้วยว่าหญิงอำเภออพยพเข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่มากกว่าชายอำเภอ เช่นในช่วงปี พ.ศ. 2531-2540 มีชายอำเภออพยพเข้ามา 108 คน หญิง อำเภออพยพเข้ามา 137 คน ช่วงปี พ.ศ. 2540-2546 มีชายอำเภออพยพเข้ามา 215 คน ขณะที่หญิงอำเภออพยพเข้ามา 241 คน

ชาวอำเภอที่เข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ส่วนใหญ่มาจากจังหวัดเชียงรายซึ่งมีมากถึงร้อยละ 53 รองลงมาคือจากอำเภอรอบนอกในจังหวัดเชียงใหม่ คิดเป็นร้อยละ 33 นอกนั้นมาจากจังหวัดแพร่ ลำปาง ตาก แต่มีจำนวนไม่มาก และยังมีผู้ที่ไม่ทราบเขตหมู่บ้านต้นทางของตนถึงร้อยละ 11

ชาวอำเภอส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ คิดเป็นร้อยละ 88 ในเขตอำเภอรอบนอกก็มีชาวอำเภามาตั้งถิ่นฐานอยู่ คือ ในอำเภอสันทราย คิดเป็นร้อยละ 8 อำเภอแม่ริมคิดเป็นร้อยละ 3 และมีในอำเภอสันกำแพง คิดเป็นร้อยละ 1

ลักษณะการอยู่อาศัยในเมืองเชียงใหม่ นั้น ชาวอำเภอนิยมอาศัยอยู่ตามบ้านเช่าหรือห้องเช่า และมักจะพักอยู่ร่วมกับเพื่อนชาวอำเภอด้วยกัน ซึ่งการอยู่ร่วมกับเพื่อนชาวอำเภอด้วยกันนี้มีมากถึงร้อยละ 83

สำหรับงานอาชีพนั้นพบว่า ชาวอำเภอทำการค้าขาย งานบริการและงานแม่บ้านมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 45 งานอาชีพที่ทำรองลงมาคือ ลูกจ้างภาคเอกชน คิดเป็นร้อยละ 39 งานลูกจ้างภาคเอกชนนี้เป็นงานประเภทเดียวที่มีชาวอำเภอทำมากกว่าหญิงอำเภอนอกนั้นไม่ว่าจะเป็นผู้ที่เรียนและทำงานไปด้วย ซึ่งมีถึงร้อยละ 15 ผู้ที่ทำงานราชการและลูกจ้างรัฐ ซึ่งมีเพียงร้อยละ 0.2 หรือแม้แต่งานค้าขาย งานแม่บ้านและบริการที่กล่าวไป ล้วนมีสัดส่วนของผู้หญิงมากกว่าทั้งสิ้น (ปนัดดาและหมื่น , 2547: 44-52)

โดยภาพรวมหญิงอำเภอเข้ามาทำงานในเมืองเชียงใหม่มากกว่าชายอำเภอ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 52 ต่อ 48 (คำนวณจากข้อมูลของปนัดดาและหมื่น , 2547: 45) ซึ่งไม่ได้เป็นความแตกต่างที่สูงมากนัก อย่างไรก็ตามความแตกต่างอันนี้ก็นับว่ามีนัยสำคัญ เพราะอย่างน้อยก็สะท้อนให้เห็นว่า ในสังคมอำเภอ ผู้หญิงนับเป็นแรงงานสำคัญมาโดยตลอด ทั้งในฐานะของผู้จัดการงานในบ้านและนอกบ้าน (ทำไร่ หาเงิน พืชผักปลา ฯลฯ) เมื่ออยู่บนดอยและในฐานะของผู้ที่ต้องออกมาหารายได้ เพื่อจุนเจือครอบครัวเมื่อเข้ามาอยู่ในเมือง แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่าผู้ชายอำเภอในทุกวันนี้โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในเมืองจะยังคงเอาแต่เฝ้ารอการเลี้ยงดูจากภรรยาเหมือนที่เคยเป็นมาในหมู่บ้านบนดอย

จากศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่สู่ในท่าบวาร์

หลังจากที่ชาวเขาเข้ามาอยู่ที่ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ ถนนวิบูลย์กันอย่างพร้อมพร้งแล้ว ทางศูนย์วัฒนธรรมก็เริ่มให้มีการแสดงของชนเผ่าและคนเมืองล้านนา

ช่วงกลางวันทางศูนย์วัฒนธรรมจะให้บรรดาชาวเขาแต่งตัวชนเผ่าแล้วนั่งทำงานเย็บปักถักร้อยอยู่ในบริเวณบ้าน เพื่อให้ดูเหมือนของจริง มีการเอาของชนเผ่ามาวางขายหน้าบ้าน คนที่เข้ามาดูต้องซื้อบัตรผ่านประตูราคา 10 บาท ทางศูนย์วัฒนธรรมตั้งชื่อให้หมู่บ้านจำลองเหล่านี้ว่า “หมู่บ้านชาวเขา” ซึ่งเมื่อก่อนมีคนมาดูกันมาก ส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติ พอถึงเวลากลางคืนก็เข้าไปแสดงและขายของไปด้วย

ตอนมาอยู่กันที่ศูนย์วัฒนธรรมใหม่ ๆ ทางศูนย์ฯ ไม่อนุญาตให้ออกไปหางานทำข้างนอก แต่ต่อมาเมื่อมีลูกหลานเกิดมากขึ้น รายได้จากการขายของก็เริ่มไม่พอใช้ ประมาณ 2-3 ปี ต่อมาก็เริ่ม

มีคนออกไปหางานทำ ส่วนใหญ่เป็นงานล้างจาน ที่แรกก็มีปัญหากับทางศูนย์ แต่ระยะหลังทางศูนย์ฯ ก็ไม่ว่าอะไร แต่ต้องระวังไม่ให้มีปัญหากับการแสดง

สามารถกล่าวได้ว่า ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่คือ สถานที่แรกที่จัดให้มีการแสดงของชาวเขา และการค้าขายสินค้าชนเผ่าให้แก่นักท่องเที่ยว

การขายสินค้าหัตถกรรมชนเผ่านี้ เริ่มจากการที่มีชาวอำเภอไปเอาของชนเผ่าจากเชียงรายนมาขาย ส่วนมากจะเป็นของจากบ้านป่าคู้ อ. แม่จัน จ. เชียงราย สินค้าที่นำมาขายในระยะแรก มีกระดิ่ง ห้อยคอควาย กล้องยาสูบ ขອງใส่จดหมาย (ทำด้วยผ้าชนเผ่า) สร้อยคอเม็ดเคี้ยว ถ้วยย่ามเก่า เสื้อเก่าของเก่าอื่น ๆ ของอำเภอ ของเก่าเหล่านี้ขายได้ราคาดี นักท่องเที่ยวต่างชาติชอบซื้อไป ที่ศูนย์วัฒนธรรมจะขายทั้งกลางวันกลางคืน

จากนั้นก็เริ่มมีชาวอำเภอบางคนขยับขยายจากศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ออกมาขายที่ตลาดไนท์บาซาร์ เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2517 หรือ 2518 (ปนัดดาและหมีขั้วม , 2547: 68-79)

โทโยตะ มิกะ (Toyata Mika) รายงานไว้ว่า ช่วงที่ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่มีชาวอำเภอมาพักอาศัยเพื่อให้แสดงชนเผ่าและขายสินค้าหัตถกรรมชนเผ่า นั้น ยังไม่มีอำเภอคนใดกล้ามาเปิดร้านขายของที่ไนท์บาซาร์ จนในปี พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975) ถึงได้มีผู้หญิงผิวดำมาเปิดร้านขายสินค้าหัตถกรรมให้แก่นักท่องเที่ยวที่นี่เป็นครั้งแรก (Toyota, 1998 : 205 – 206) แต่จากการสืบถามเพิ่มเติมจากชาวอำเภอผู้ที่เห็นศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่และไนท์บาซาร์มาตั้งแต่ต้นพบว่า อำเภอที่ออกมาขายสินค้าชนเผ่าที่นั่นคนแรกไม่ใช่สตรีผิวดำมาผู้นั้น แต่เป็นสองสามีภรรยาชาวอำเภอลุ่มอุโละจากบ้านถ้ำ อ. แม่สาย จ. เชียงราย ซึ่งเป็นชาวอำเภอที่เคยแสดงและขายสินค้าชนเผ่าอยู่ที่ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ สองสามีภรรยาที่พากันไปเข้าร้านขายของที่ไนท์บาซาร์ ซึ่งตอนนั้นยังเป็นเพียงลานปูนซีเมนต์โล่ง ๆ อยู่ใกล้กับโรงภาพยนตร์เวียงพิงค์ จากนั้นอำเภอคนอื่นจากศูนย์วัฒนธรรมก็ตาม ๆ กันออกมาขาย ร้านค้าที่วุ่นวายนี้เป็นเพียงการนำเอาไม้ไผ่มาต่อเป็นโครงหลังคา เอาผ้าพลาสติกคลุม วางเรียงของขาย ล้อคหนึ่งกว้างประมาณ 3.5 เมตร ค่าเช่าล้อคดกล้อคละ 300 บาท

กำเนิดของไนท์บาซาร์แห่งจังหวัดเชียงใหม่ค่อนข้างรางเลือน ในอดีตนักท่องเที่ยวที่ยังจังหวัดเชียงใหม่จะนิยมมาเดินถนนท่าแพซึ่งเป็นถนนสายหลักที่มีทั้งวัดเก่าแก่คือวัดมหาวัน วัดเซตวัน วัดบุพพาราม วัดแสนฝางและร้านขายสินค้าพื้นเมืองจำนวนหนึ่งตั้งอยู่ ความเจริญเติบโตของธุรกิจบนถนนสายนี้ส่งผลให้ถนนอีกสายหนึ่งที่บรรจบกันคือ ถนนช้างคลานค่อย ๆ กลายเป็นจุดศูนย์กลางของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะในยามค่ำคืน ถนนช้างคลานเติบโตขึ้นมาเป็นระยะ ๆ จากเดิมที่มีเพียงตึกแถวกับร้านค้าก็เริ่มมีโรงแรมชั้นหนึ่ง มีร้านขายของที่ระลึก ร้านอาหารหลายระดับ มี

พ่อค้าแม่ค้าแผงลอยชาวพื้นราบและโตะจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมชาวเขาของชาวม้งที่ลงมาจากดอย
ปุย ตั้งกระจายอยู่ตามริมฟุตบาทของถนน (บริสุทธิ, 2522 : 24)

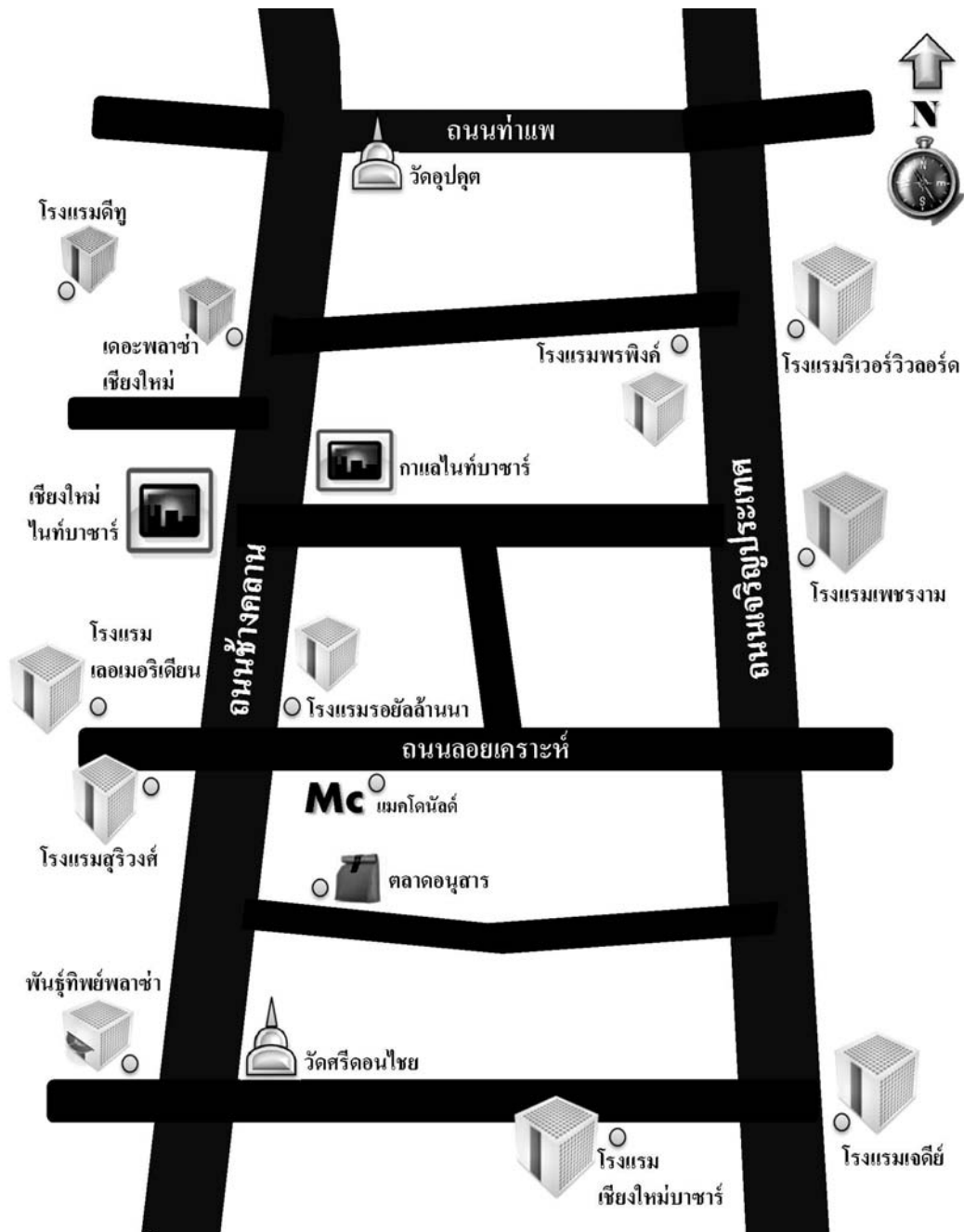
ขณะนั้นพื้นที่ที่เรียกว่าไนท์บาซาร์ยังไม่มีตัวอาคารจำหน่ายสินค้าที่ดูทันสมัยเช่นในทุก
วันนี้ การตั้งโตะจำหน่ายสินค้า และแผงลอยตามริมทางทำให้ภาพแค่เพียงตลาดนัดยามค่ำคืนที่
ธรรมดาสามัญ ในปี พ.ศ. 2516 ตลาดนัดยามค่ำคืนแห่งนี้ก็ได้มีให้เห็นแล้ว

ภรรยาของเจ้าของร้านผักบุ้งลอยฟ้าซึ่งปัจจุบันปิดกิจการไปแล้วเล่าว่า “เดิมแถวนี้ (ช่วงที่
ถนนช้างคลานมาบรรจบกับถนนท่าแพ) เป็นร้านขายอาหารตามสั่งเป็นร้านแบบเพิง ๆ ตั้งต่อกัน
เป็นแถว ๆ ถนนแถวนี้ยังไม่มีระเบียบมาก มีน้ำขัง ฝรั่งเศสไม่ค่อยเดินมาทางช้างคลาน พวกนี้ส่วน
ใหญ่เดินอยู่ทางท่าแพ ตอนนั้นมีพวกแม่ค้าจากสันกำแพงเอาผ้าไหมมาส่งที่ชั้นสาม ตลาดวโรรส
แล้วบางอันที่เค้าไม่ซื้อหรือเหลือ ๆ ก็ต้องแบกกลับ ก็มีคนคิดได้น่าจะลองเอามาปูผ้าวางขายข้าง
ทาง แล้วมันก็ขายได้ ตอนนั้นเค้าขายกันทางท่าแพ ยังไม่มีมาตรงนี้ สมัยก่อนมันเป็นประตูเหล็ก
แบบเก่า พวกเค้าก็จะเอาผ้าไปปูจองหน้าร้านที่ปิด ตอนนั้นท่าแพเล็กแค่นี้ เค้าจะเลือกร้านที่หน้าบ้านมี
ไฟสว่างแล้วก็เอามาวางบางทีก็แขวน ๆ กับประตูเหล็ก พียงไปรับจ้างปูผ้าจองที่ให้เค้า ได้ 10 บาท
ๆ บางคนก็เอาเบตเตอร์รีมาต่อทำไฟง่าย ๆ มันก็ดูคลาสสิก ฝรั่งเศสก็มาเลือกซื้อ แม่ค้านี้มีพวกป้าชาว
ลำพูนด้วย พวกนี้จะขายผ้าทอ แล้วต่อมาพวกนี้ก็ค่อย ๆ ขยับมาทางช้างคลาน ที่ถนนท่าแพตอนนั้น
ยังไม่มีชาวเขาขายนะ ชาวเขานี้มาขายหลังจากนั้น พวกนี้มาเริ่มขายที่ถนนช้างคลานไม่ใช่ท่าแพ”

ตลาดนัดยามค่ำคืนที่เป็นรูปลักษณะแรกของเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ซึ่งมีผู้นับว่าได้เคย
มาเดินเล่นกับคุณพ่อคุณแม่ในปี พ.ศ. 2516 นี้ น่าจะเป็นตลาดเวียงพิงค์ซึ่งปัจจุบันสลายตัวไปแล้ว
เพราะเมื่อปี พ.ศ. 2520 ที่ว่างประมาณ 2 ไร่ ของมูลนิธิช่องฟ้าซินเซิงที่อยู่ด้านขวาของโรงแรมเชียง
อินทร์สมัยนั้น เพิ่งได้รับการปรับปรุงเป็นราดคอนกรีตยกพื้นพร้อมทั้งตีเส้นแบ่งเป็นล๊อค ๆ เพื่อให้
พ่อค้าแม่ค้าเข้าจับจองเปิดเป็นศูนย์สินค้าพื้นเมือง จนถึงปี พ.ศ. 2524 บริษัทนครพิงค์ไนท์บาซาร์
จำกัดก็ได้ทำสัญญาเช่าพื้นที่จากมูลนิธิช่องฟ้าซินเซิง สร้างอาคารที่เรียกว่า “เชียงใหม่ไนท์บาซาร์”
ขึ้นบนราดคอนกรีตอันเดียวกันนี้

คำว่า “เชียงใหม่ไนท์บาซาร์” ที่ใช้ในงานวิจัยนี้หมายถึง อาณาบริเวณที่เรียกว่าไนท์บาซาร์
โดยรวม อันประกอบไปด้วย ตัวอาคารเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ กาแลไนท์บาซาร์ ตลาดอนุสาร ตลาด
เวียงพิงค์หรือเวียงพิงค์พลาซ่าซึ่งต่อมากลายเป็นเดอะฟิวด์ที่ลี้ภัยมาระยะหนึ่งแล้วถูกไฟไหม้ไป
เชียงอินทร์พลาซ่าที่ล้มละลายไปแล้วกลายเป็นเดอะ พลาซ่า เชียงใหม่ในทุกวันนี้ รวมทั้งร้านแผง

ลอยดัดล้อ ร้านตั้งโต๊ะ ร้านเบเกอรี่ที่แผ่ตัวต่อเนื่องกันไปตามถนนช้างคลาน ตั้งแต่สี่แยกวัดอุปคุต ไปจนถึงบริเวณวัดศรีดอนไชยตรงสี่แยกแสงตะวัน

แผนที่ย่านเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ จัดทำโดย นาวัน โสภาภูมิ

เชียงใหม่ในท้บาศรเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะตัวมากมาย⁵ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านโครงสร้างที่มีทั้งความเปิดกว้าง (สำหรับนักท่องเที่ยว) และปิดกั้นกีดกัน (สำหรับผู้ประกอบการ) อยู่ในที ทางด้านองค์ประกอบ (มีความหลากหลายของผู้คน สิ่งของรวมทั้งความหลากหลายของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับของและของกับของ) และทางด้านการปฏิสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนฐานของผลประโยชน์ (ทั้งการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการด้วยกันเอง และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการกับนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการกับเจ้าหน้าที่รัฐ)

ลักษณะเด่นของผู้ประกอบการ ณ ที่นี้ ไม่ว่าจะเป็นผู้ค้าในตัวอาคารศูนย์การค้า ผู้ค้าตามแผงลอยริมทางเท้าที่ทอดตัวยาวสองฝั่งถนน หรือแม้แต่ผู้เร่ขายก็คือการเป็นกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ อาทิเช่น พม่า ไทใหญ่ เนปาล จีน ไทย ม้ง กะเหรี่ยง ละว้า ละลิน ลีซอลาหู่ มิว ฯลฯ แต่ท่ามกลางความสับสนปนเปทางโครงสร้างและตัวผู้ปฏิบัติการซึ่งได้นำไปสู่การปฏิสัมพันธ์ที่เข้มข้นเสียจนกลายมาเป็นความละลานตาพราเลือนที่มีพลวัต กลุ่มชาติพันธุ์ที่โดดเด่นของที่นี่ในเวลานี้ก็คือ “อำเภอ” ในแง่ของการเป็นผู้สร้างสีสันบรรยากาศของความแปลกต่าง (exotic) ให้เกิดขึ้นกับพื้นที่นี้ ชาวอำเภอที่ยามกลางวันแฝงตัวอยู่ในหมู่บ้านจัดสรร บ้านเช่า ชุมชนแออัดที่กระจายตัวอยู่ทั่วมืองเชียงใหม่ พอถึงยามค่ำคืนกลับเป็นผู้ออกมาแต่งแต้มสีสัน (รวมทั้งปัญหา) ให้กับในท้บาศรได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นโดยผ่านการแต่งกาย การเดินเร่ขาย การตั้งวางของขาย หรือโดยผ่านสินค้าชาติพันธุ์นานาชนิดที่ถูกนำมาขายให้กับลูกค้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติ

เราสามารถจำแนกชาวอำเภอที่เข้ามาหากินในเชียงใหม่ในท้บาศรได้ 3 กลุ่มตามเงื่อนไขทางพื้นที่ หรือทำเลในการทำการค้า

กลุ่มที่หนึ่ง เป็นกลุ่มที่ขายสินค้าชาติพันธุ์ในทำเลที่ดีที่สุด คือ บันไดด้านซ้ายขวาทางด้านหน้าของอาคารศูนย์การค้าเชียงใหม่ในท้บาศร บันไดแต่ละด้านจะมีอยู่ 4 ร้าน แต่ละร้านจะวางสินค้าได้ 3 ชั้น บันได ยกเว้นร้านล่างสุดจะได้พื้นล่างเพิ่มไปคล้ายได้ 4 ชั้น สินค้าถูกวางเรียงออกมาจากราบันไดประมาณ 1 เมตร ปกติจะมีชาวอำมานั่งขายตรงนี้ประมาณ 8 คน หรือมากกว่า นอกจากนี้ยังมีชาวอำเภอที่มาเช่าลือคภายในอาคารศูนย์การค้านี้จำหน่ายสินค้าด้วย

กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มที่ขายสินค้าชาติพันธุ์ในทำเลที่เป็นกิ่งชายขอบและชายขอบของในท้บาศร พวกกิ่งชายขอบคือพวกที่มาเช่าพื้นที่ของกาแลในท้บาศร ตลาดอนุสารจัดวางสินค้า

⁵ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในไพโรจน์ คงทวีศักดิ์. (2549) อำเภอในท้บาศร การค้ากับความเป็นชาติพันธุ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

จำหน่าย บ้างก็ขายของอยู่ตามแผงลอยริมทางแต่แผงลอยเหล่านี้จะอยู่ในบริเวณที่มีคนพลุกพล่าน เช่น หน้าอาคารเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ หน้ากาแลไนท์บาซาร์ ใกล้สี่แยกแม่คโค่นัดส์ ส่วนพวกขาย ขอบคือชาวอ่าซ่าที่ไม่ต้องการเสียเงินไปซื้อสิทธิ์ (เช่า) ในร้านค้าที่เป็นของศูนย์การค้าหรือของ นายทุนนักธุรกิจคนอื่น หรือเป็นผู้ที่ไม่ต้องการจะไปเสียเงินเช่าที่วางของขาย ชาวอ่าซ่าเหล่านี้จึง ต้องพากันมาจับจองทางเท้าหน้าอาคารพาณิชย์และริมถนนซึ่งมีตั้งแต่ริมถนนท่าแพช่วงที่ก่อนมา ทางสี่แยกวัดอุปคุตไปจนถึงทางเท้าด้านถนนลอยเคราะห์ นอกจากนี้ยังมีพวกที่จับจองที่ได้มานานแล้ว ตั้งของขายบนแผงลอยแต่ต้องขอมอบอยู่ไกลออกมาจากย่านที่มีคนพลุกพล่าน

อ่าซ่าขายขอบนี้บางคนก็สวมเสื้ออ่าซ่าขายของ แต่ก็มีน้อยมาก ไม่อาจทราบได้แน่ชัดว่าชาวอ่า ซ่ากลุ่มนี้มีกี่คน เพราะหลายคนหากไม่พูดภาษาอ่าซ่าออกมาก็ดูไม่ต่างจากชาวพื้นราบทั่วไป เท่าที่ นับได้มี 48 คน แต่ตามความจริงน่าจะมากกว่า 48 คนขึ้นไป

กลุ่มที่สาม เป็นกลุ่มที่ไม่มีที่ทางจัดวางสินค้าของตนเอง จึงต้องใช้วิธีนำสินค้าใส่กระจาด พลาสติกแล้วสะพายคล้องคอออกมาเดินเร่ขาย แน่แน่นอนว่าอ่าซ่าเร่ขายบางคนมีที่ทางวางของขาย ของตนเองด้วย แต่กรณีเช่นนี้มีน้อยกว่าน้อย ชาวอ่าซ่ากลุ่มนี้จะเดินเร่ขายสินค้าชาติพันธุ์ไปตามทาง เท้าของไนท์บาซาร์ บางคนก็เดินขายมาจนถึงย่านฝับบาร์ถนนลอยเคราะห์ ถนนท่าแพและข้าม ประตู่ท่าแพไปเดินขายบนถนนคชสาร ถนนราชดำเนินก็มี แต่ส่วนใหญ่จะมาระจุกตัวกันขายของ อยู่ไนท์บาซาร์ ชาวอ่าซ่ากลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่นิยมแต่งกายด้วยชุดอ่าซ่าซึ่งช่วยแต่งเติมสีสันให้กับ เชียงใหม่ไนท์บาซาร์ได้เป็นอย่างดี และก็ด้วยเหตุผลนี้ที่ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมาในชีวิตของ การทำการค้าที่นี้ แต่ปัญหาเหล่านี้ก็ช่วยสะท้อนให้เห็นถึงละครทางชาติพันธุ์ที่กำลังดำเนินไปใน ฉากหรือบริบทของเมือง ละครนี้เป็น “ละครเพื่อชีวิต” ที่ชาวอ่าซ่าเร่ขายจำเป็นต้องร่ายรำไปตาม ทำนองของลัทธิบริโภคนิยมและความปรารถนาส่วนตัวที่พวกเขาได้สร้างขึ้นมานี้

เข้าไนท์บาซาร์มาเร่ขาย

ปนัดดา บุญยสาระนัยได้จำแนกอ่าซ่าไนท์บาซาร์ออกเป็นสามกลุ่ม คือ หนึ่งกลุ่มผู้นำที่เข้า มาทำงานในเมืองเชียงใหม่เป็นกลุ่มแรก ๆ และมักมีฐานะดี สองคือ กลุ่มอ่าซ่าชั้นกลางผู้มีทุนใน ระดับปานกลาง และสาม คือกลุ่มอ่าซ่าที่เพิ่งเข้ามาในเมืองเชียงใหม่ มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี

กลุ่มที่สามนี้ จึงไม่มีเงินทุนไปเช่าที่เล็ก ๆ เพื่อวางสินค้าและต้องเดินไปมาตลอดเส้นทาง บนถนนไนท์บาซาร์ บางพวกเข้ามาในเมืองเป็นครั้งคราว คราวละ 1 สัปดาห์ถึง 1 เดือน แล้วแต่ช่วง

ว่างงานและฤดูกาลท่องเที่ยว หญิงอ่าวกลุ่มนี้จะแต่งตัวในชุดประจำเผ่าเพื่อแสดงความเป็นอ่าวอย่างเด่นชัด เฉพาะเวลาที่มาขายของที่ไนท์บาซาร์เท่านั้น แต่ในเวลาและสถานที่อื่นจะไม่แต่งชุดอ่าวเพื่อแสดงตัวตนที่ชัดเจน (ปนัดดา , 2546 : 108-111)

แม้ไม่มีเงินที่จะทำให้เกิดขึ้นที่ว่างของชายกิน แต่ชาวอ่าวผู้เร่ขายก็เชื่อว่าเส้นใริ่ไม่ตอก เพราะอย่างน้อยพวกเขายังพอมีร่างกายให้ใช้เป็นที่ทำกิน สตีฟ ไพล์ (Steve Pile) กล่าวไว้ว่า “ร่างกายของทุกคนมีความสามารถพิเศษเฉพาะตัว” (Pile , 1996 : 12) แล้วสำหรับกับชาวอ่าวเร่ขาย ความสามารถพิเศษเฉพาะตัวที่ว่าเป็นคืออะไร พวกเขาบ่มเพาะความสามารถพิเศษนี้ขึ้นมาได้อย่างไรในพื้นที่เช่นไนท์บาซาร์ที่เต็มไปด้วยอำนาจและอคติทางวัฒนธรรมที่ยากจะแก้ไขให้กลับกลาย

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าชาวอ่าวน่าจะเริ่มเข้ามาหากินในไนท์บาซาร์ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2517 หรือ 2518 แต่ในตอนนั้นเป็นการเข้ามาขายในลักษณะเช่าร้านวางหรือแขวนของขาย ชาวอ่าวที่ออกมาขายของที่ไนท์บาซาร์ช่วงนั้นเป็นชาวอ่าวที่มีประสบการณ์ชีวิตในเมืองกันมาบ้างแล้ว เพราะส่วนใหญ่ทำงานและอยู่อาศัยที่ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 ประกอบกับช่วงนั้นอาณาบริเวณที่เรียกว่าเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ยังมีที่ว่างอยู่มากมาย อย่างน้อยก็ตามริมทางเท้า แต่เมื่อเวลาผ่านไปตัวอาคารต่าง ๆ ก็ถูกสร้างขึ้นมาตาม ๆ กัน ริมทางเท้าก็เริ่มถูกจับจองมากขึ้น ๆ จนถึงทุกวันนี้ไม่มีที่ใดจะนำไปจับจองอีกแล้ว

ในช่วงที่เชียงใหม่ไนท์บาซาร์กำลังเริ่มรุ่งเรืองเฟื่องฟู ผู้คนนานาชาติพันธุ์ต่างมุ่งหน้าเข้ามาจับจองที่ขายของกันอย่างกระวีกระวาด และเมื่อชาวอ่าวหน้าใหม่ ที่เข้ามาในเมืองกันมาตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2531 – 2540 และเพิ่มขึ้นเป็นเกือบเท่าตัวในช่วงปี พ.ศ. 2541-2546 (ปนัดดาและหมื่นยิ้ม , 2547 : 49) เข้ามาในไนท์บาซาร์ พวกเขาก็พบว่าไม่มีความจำเป็นจะต้องไปจับจองที่ใด เพราะทุกที่มีผู้ครอบครองไปหมดแล้ว

เมื่อเป็นเช่นนี้วิธีเดียวที่พอจะทำให้ค้าขายอยู่ที่นี้ได้ก็คือ ใช้ร่างกายของตนเอง การพึ่งพาเพียงร่างกายและแรงกาย ทำให้อ่าวเร่ขายผู้ไม่ค่อยมีทุนรอนเช่นผู้อื่นพอจะมีโอกาสได้ยืนร่วมกับผู้อื่นในพื้นที่ที่มากไปด้วยผลประโยชน์ได้

ชาวอำเภอเร่ขายเดินขายสินค้าท่ามกลางนักท่องเที่ยว

แทบไม่มีใครจำได้อย่างแม่นยำว่า อำเภอเร่ขายแห่งไหนที่บาชาร์เกิดขึ้นมาตั้งแต่เมื่อใด บ้างก็ว่า พ.ศ. 2535 บ้างก็ว่า พ.ศ. 2536 บางคนก็ว่าน่าจะเป็นปี พ.ศ. 2537 หรือไม่ก็ พ.ศ. 2538 แต่จากการสืบถามจากหลายฝ่ายคือ ทั้งฝ่ายชาวอำเภอที่มีร้านวางของขาย ชาวอำเภอที่เร่ขาย พ่อค้าแม่ค้าอื่นที่มีใช้อำเภอ ทำให้พอประมาณได้ว่าอำเภอเร่ขายในเชียงใหม่ในบาชาร์เกิดขึ้นมาเมื่อปี พ.ศ. 2538 รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้จะขอกล่าวถึงในบทต่อไป

ทุกวันนี้มีชาวอำเภอได้เข้ามาเร่ขายในเชียงใหม่ในบาชาร์อยู่ทั้งสิ้น 109 คน ตัวเลขนี้เป็นจำนวนเท่าที่สำรวจพบมาจนถึงวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553 ในจำนวน 109 คนนี้มีชาวอำเภอที่มาขายเป็นประจำประมาณ 38 คน มีชาวอำเภอที่มาเร่ขายแบบขจรประมาณ 71 คน ใน 71 คนนี้มีชายอำเภออยู่ 2 คน อย่างไรก็ตามตัวเลขของอำเภอเร่ขายที่มาขายเป็นประจำกับพวกขจรมีการปรับขึ้นลงอยู่บ้างเป็นระยะ ๆ แต่โดยภาพรวมจะมีสัดส่วนประมาณนี้ กล่าวคือในแต่ละคืนเราจะพบเห็นชาวอำเภอที่มาเร่ขายของในบาชาร์ประมาณ 30 กว่าคน การแบ่งชาวอำเภอเร่ขายออกเป็นสองกลุ่มนี้

เป็นการแบ่งเพื่อประกอบความเข้าใจ เพราะในความเป็นจริงชาวอ่าซ่าเร่ขายทั้งสองกลุ่มก็มีการก้าว
สลับกันไป ๆ มา ๆ ด้วย

จำนวน 109 คนนี้ ความจริงต้องเป็น 110 คน เพราะมีหญิงลืซอ ผู้หนึ่งเข้ามาเดินเร่ขาย
ร่วมกับชาวอ่าซ่า แต่ไม่ได้หมายความว่าจู้ ๆ เธอจะเข้ามาเดินเร่ขาย หญิงลืซอนี้มีสามีเป็นชาวอ่าซ่า
สามีเธอแนะนำเธอให้มาขาย เธอยังมีเพื่อนชาวอ่าซ่าอยู่มากมาย ยามเดินเร่ขายดูเธอแทบไม่แตกต่าง
จากอ่าซ่าผู้อื่นนัก

เป็นความจริงว่า ทุกวันนี้ไม่ได้มีชาวอ่าซ่าเร่ขายอยู่เฉพาะในเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ ที่ใดที่
เป็นที่ท่องเที่ยวที่มีชาวต่างชาติมาก ไม่ว่าจะเป็นถนนข้าวสาร ซอยนานา ย่านพัฒน์พงศ์ พัทยา สมุย
หัวหิน ภูเก็ตก็ล้วนมีชาวอ่าซ่าไปเดินเร่ขายทั้งสิ้น

แต่งานวิจัยนี้ก็เลือกที่จะศึกษาเฉพาะ “อ่าซ่าเร่ขายแห่งเชียงใหม่ไนท์บาซาร์” ซึ่งเหตุผลนั้น
ไม่ใช่เพียงเรื่องของความไม่สะดวกในการเดินทางไปลงเก็บข้อมูลภาคสนามในที่ห่างไกล แต่ยัง
เป็นเรื่องของลักษณะเฉพาะพิเศษของพื้นที่ที่เรียกว่าเชียงใหม่ไนท์บาซาร์และลักษณะเฉพาะพิเศษ
ของชาวอ่าซ่าเร่ขายที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่แห่งนี้อีกด้วย อ่าซ่าเร่ขายแห่งเชียงใหม่ไนท์บาซาร์มีลักษณะ
พิเศษบางอย่างที่อ่าซ่าเร่ขายในที่อื่นไม่มี และลักษณะเฉพาะพิเศษอันนี้ก็มีทั้งคุณและโทษต่อการทำ
มาหากินในที่นี้ของพวกเขาเอง

บทที่ 3

อำเภอเร่ขาย กับ เชียงใหม่ในท้บาซาร์

จากชาวอำเภอมาเป็นผู้เร่ขาย

หากกล่าวว่า อำเภอคือชนชาวเขาเผ่าหนึ่งที่อาศัยอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย อยู่กระจัดกระจายตามจังหวัดต่าง ๆ คือ ดาก แพร่ ลำปาง พะเยา เชียงใหม่ เชียงราย และที่อาศัยอยู่หนาแน่นมากที่สุดคือ อำเภอแม่จันและอำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย (เงาศิลป์, 2537 : 92) คนพวกนี้มีชื่อเรียกหลายชื่อ เขาเรียกตัวเองว่า “อำเภอ” หรือ “อะอำเภอ” (Akha) ไทย ไทใหญ่ และลาวเรียกว่า “อีก่อ” (Ekaw) “ก่อ” (Ko) หรือ “อำเภอ” (Kha Ko) ส่วนชาวจีนใช้คำว่า “โหวนี่” (Woni) (บุญช่วย, 2545 : 359 ; Lebar and others อ้างในขจัดภัย, 2518 : 122) เดิมชาวก่อเหล่านี้อาศัยอยู่ตามเทือกเขาต่าง ๆ ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทย ครั้นถูกรบกวนรุกรานจากเจ้าของถิ่นจึงอพยพมาทางใต้ ปัจจุบันอาศัยอยู่ตามภูเขาชายแดนสี่ประเทศคือซานเตของพม่า หรือที่เรียกกันว่าสหรัฐไทยเดิม อันเป็นที่อยู่ของพวกไทใหญ่ จีน ยูนนานของจีนตอนใต้ อินโดจีนทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือกับประเทศไทยตอนเหนือสุด (บุญช่วย, 2547 : 317) เราก็จะเห็นได้ว่าคำบรรยายถึงชาวอำเภอเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการปรับเปลี่ยนในบางส่วนเพื่อให้สอดคล้องกับชีวิตและความเป็นไปในปัจจุบันของพวกเขา

ทุกวันนี้ชาวอำเภอไม่ได้อาศัยอยู่เฉพาะตามภูเขา ซ้ำยังเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองกันมากมาย ผู้ชายส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ทำงานเล็กน้อยแล้วพักผ่อนเช่นแต่ก่อนเก่า ผู้หญิงนั้นเล่าก็ยังคงเป็นเสาหลักทางด้านเศรษฐกิจ ทั้งยังมีแนวโน้มว่าพวกเขามีภาระที่จะต้องแบกรับมากขึ้นกว่าเก่า เมื่อก้าวเข้ามาสู่สังคมเมือง อันเป็นสังคมที่มากไปด้วยโอกาสของการเข้าถึงงานแบบง่าย ๆ ถ้ารู้จักยอมใช้แรงกายและร่างกายให้เป็นประโยชน์ต่อระบบทุนนิยม การเดินเร่ขายสินค้าหัตถกรรมในเชียงใหม่ในท้บาซาร์รวมทั้งพื้นที่ท่องเที่ยวในเมืองอื่น ๆ คือ ตัวอย่างหนึ่งของงานอาชีพใหม่ภายในสังคมเมือง ที่มีลักษณะดังกล่าว

ในสายตาของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ พวกเธอคือ “แม่ว”⁶ คือ “ชาวเขา” ไม่ใช่อำเภอ อะข่า หรือแม่แต่ชื่อก็แน่นอนว่านักท่องเที่ยวทั่วไปไม่จำเป็นต้องมีความรู้ ในการระบุถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกต้อง ชัดเจนถึงเพียงนั้น แต่นั่นกลับทำให้การทำมาหากินในฐานะผู้เร่ขายของชาวอำเภามีลีลาและพลวัตมากขึ้น

อำเภอราชายคือใคร มีกำเนิดและที่มาอย่างไร เหตุใดจึงต้องเข้ามาเดินเร่ขายสินค้าหัตถกรรม และสินค้าแนวหัตถกรรมซึ่งในที่นี้หมายถึง “สินค้าที่มีรูปลักษณะเป็นสินค้าหัตถกรรมแต่ถูกผลิตขึ้นมาโดยระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรม” ในเมือง

อำเภอราชายคือใคร

อำเภอราชายคือชาวอำเภอที่เข้ามาเดินเร่ขายสินค้าหัตถกรรมและสินค้าแนวหัตถกรรมในพื้นที่ท่องเที่ยวของเมือง อาทิเช่น เชียงใหม่ในห้าสัปดาห์ ลานประตูท่าแพและถนนราชดำเนินของเชียงใหม่ที่ถูกปิดเป็นถนนคนเดินในทุกวันอาทิตย์ ถนนคนเดินวัวลายที่มีในทุกวันเสาร์ ลานเบียร์ฝับ บาร์ย่านถนนลอยเคราะห์ ถนนคนเดินและถนนมูลเมืองซึ่งเชื่อมต่อกันเป็นย่านความบันเทิงยามราตรีที่กระจายตัวเป็นแนวจากเชียงใหม่ในห้าสัปดาห์ไปจนถึงแถบลานประตูท่าแพ ย่านพัฒนาพงษ์ ถนนข้าวสาร ซอยนานาของกรุงเทพมหานคร หาดจอมเทียน ชายหาดพัทยาเหนือ พัทยากลาง ย่านพัทยาคูของจังหวัดชลบุรี ตลาดกลางคืนของหัวหิน เกาะสมุย เกาะภูเก็ต พื้นที่ท่องเที่ยวในเมืองเหล่านี้มีลักษณะเด่นร่วมกันคือ คลาคล่ำไปด้วยนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวต่างชาติ ซึ่งเป็นกลุ่มลูกค้าสำคัญที่ดึงดูดชาวอำเภอให้เข้ามาเดินเร่ขายสินค้า ภายในเมือง

หากกล่าวในเชิงวิชาการ อำเภอราชายก็คือชนชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งซึ่งเข้ามาหากินอยู่ในสังคมเมืองในฐานะผู้เร่ขาย โดยใช้ “ร่างกายที่มีความหมายทางสังคม” ในแง่ความเป็นชาติพันธุ์ ความเป็นเพศ รวมทั้งอายุมาเป็นเครื่องช่วยของการทำมาหากิน

การทำมาหากินในฐานะอำเภอราชายเป็นการทำมาหากินที่อาศัยร่างกายและร่างกายเป็นทุนหลัก กลไกพื้นฐานของการเป็นอำเภอราชายคือ “การแสดงความเป็นชาติพันธุ์” ออกไปในขณะเร่ขาย ทั้งจะโดยจงใจหรือไม่รู้ตัวก็ตามที่ ซึ่งการแสดงความเป็นชาติพันธุ์ออกไปเช่นนี้ย่อมมีผลต่อทั้งตัว

⁶ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในไพโรจน์ คงทวีศักดิ์.(2549) อำเภอในห้าสัปดาห์ การค้ากับความเป็นชาติพันธุ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

อำเภอเรขายผู้นั้น ผู้คนที่ร่วมพื้นที่-เวลา (เช่นอำเภอเรขายคนอื่น อำเภอผู้ค้ารายอื่น ผู้ค้าอื่น ๆ ลิขสงของ ลาหู่ขายผัก คนขับรถตุ๊กตุ๊ก เจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าหน้าที่เทศกิจ นักท่องเที่ยวไทยและเทศ ฯลฯ) รวมทั้งตัวพื้นที่-ห้วงเวลาที่มีอำเภอเรขายไปปรากฏกายอยู่ ความเป็นอำเภอเรขายจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นบนความสัมพันธ์ทั้งกับตัวเอง (ในอดีตและในเวลาทีนอกเหนือไปจากการเดินเรขาย) กับผู้อื่นและกับพื้นที่-เวลาของการทำมาหากิน (เช่น เชียงใหม่ไนท์บาร์ซาร์และพื้นที่ท่องเที่ยวอื่นซึ่งเป็นผลผลิตของการปะทะผสานกันระหว่างทุนทางเศรษฐกิจและความต้องการทางวัฒนธรรมระดับโลกกับความต้องการทางเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรมระดับท้องถิ่น) อาจกล่าวได้ว่าความเป็นอำเภอเรขายคือ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อันร่วมสมัยแบบหนึ่งซึ่งถูกสร้างขึ้นมาท่ามกลางสังคมเมืองที่มีเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากถิ่นฐานเดิมของชาวอำเภอ เพื่อใช้หาเงินและดำรงชีวิตอยู่ให้ได้ในปัจจุบันสมัยซึ่งเต็มไปด้วยกระแส การเคลื่อนที่เดินทางและการให้ค่ากับทุกอย่างเป็นเงินตรา ความเป็นอำเภอเรขายจึงเป็น “ความหมาย” ที่ถูกสร้างขึ้นมาในทางสังคมหรือเกิดขึ้นมาโดยการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และเป็นความหมายที่สัมพันธ์อยู่กับความเฉพาะพิเศษทางพื้นที่และเวลา

หากมองว่าโลกาภิวัตน์หมายถึงชุดของกระบวนการทั้งหลายที่เป็นเรื่องของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ชุมชน องค์กรและสถาบันต่าง ๆ ที่มีลักษณะแผ่ตัวดัดข้ามพรมแดนทางการเมืองและพรมแดนที่ถูกสร้างไว้ในทางวัฒนธรรม (Lewis, 2008 : 288) เราก็จะเห็นได้ว่า “ความเป็นอำเภอเรขาย” ก็คือ ภาคนึงหรือเนื้อหาส่วนหนึ่งของความเป็นโลกาภิวัตน์นั่นเอง โลกาภิวัตน์จัดหาที่ท่องเที่ยวเช่นเชียงใหม่ไนท์บาร์ซาร์ขึ้นมารองรับนักท่องเที่ยวจากทุกถิ่นที่ทั่วโลกมิว่าใกล้หรือไกลไม่เว้นแม้แต่นักท่องเที่ยวชาวไทยจากถิ่นอื่น แล้วโลกาภิวัตน์ก็จัดหาผู้ประกอบการด้านวัฒนธรรม ซึ่งในที่นี้หมายถึงผู้จัดตารางวางแผนกิจกรรม ผู้ออกแบบภูมิทัศน์ ผู้กำกับควบคุมการจัดวางร้านค้า ผู้จัดหาสินค้า ผู้ค้าทั้งที่อยู่ในร้าน ตามล้อเส้นข้างทางรวมไปถึง ผู้เดินเรขายไปมาเช่นชาวอำเภอ มาใส่ไว้ในพื้นที่ท่องเที่ยวแห่งนี้ เพื่อสร้างสีสันบรรยากาศของ “ความแปลกต่าง” ให้เกิดขึ้นกับสายตาและการรับรู้ของนักท่องเที่ยว

คริส โรเจค (Chris Rojek) กล่าวว่า จุดท่องเที่ยวที่ขึ้นชื่อ (tourist sight) คือ อาณาบริเวณที่ได้รับการทำให้ผิดแผกแตกต่างไปจากชีวิตประจำวัน (ของนักท่องเที่ยว : ผู้เขียน) โดยการใช้ความเฉพาะพิเศษพิศดาร (extraordinariness) ทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ หรือวัฒนธรรม มาทำให้เกิดขึ้น (Rojek, 1997 : 52)

ตั้งแต่ก่อนเกิดเชียงใหม่ในท่าบงาร์ ก็ถูกทำให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่ขึ้นชื่อโดยเฉพาะพิเศษผิธรรรคทาทางวัฒนธรรมโดยตลอด แต่ทว่าทุกวันนี้ความเฉพาะพิเศษผิธรรรคทาทางวัฒนธรรมกำลังถูกทำให้ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมบน “ร่างกาย” ของคนกลุ่มหนึ่งซึ่งก็คือ อ่าน่าเร่ขาย ความเฉพาะพิเศษผิธรรรคทาทางวัฒนธรรมเมื่อปรากฏไปบนพื้นที่ก็จะทำให้พื้นที่แห่งนั้นกลายมาเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่ขึ้นชื่อได้ แต่การปรากฏไปบนร่างกายของชาวอ่าน่าผู้เร่ขายผลลัพธ์ที่ได้ก็อาจจะเป็นหรือไม่เป็นเช่นนั้นก็ได้

การท่องเที่ยวทำให้พื้นที่ท่องเที่ยวเช่นเชียงใหม่ในท่าบงาร์กลายมาเป็นพื้นที่ที่มากไปด้วยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ชุมชนหรือแม้แต่ว่าสิ่งของที่มีลักษณะดัดข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรมและในอีกแง่หนึ่งการท่องเที่ยวก็ได้ทำให้ “ร่างกาย” ของอ่าน่าเร่ขาย กลายมาเป็น “พื้นที่” ที่มากไปด้วยการปฏิสัมพันธ์ที่แผ้วถั่วดัดข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรม (อาทิเช่น ความเป็นอ่าน่ากับความไม่ใช่อ่าน่า ความเป็นอ่าน่าแบบเดิมกับความเป็นอ่าน่าแบบใหม่ ความเป็นอ่าน่ากับความเป็นไทยหรือความเป็นอื่น ฯลฯ ที่ปรากฏตัวออกไปในรูปของสินค้าที่นำมาถือสะพายหรือสวมใส่เพื่อจำหน่าย การแต่งกายรวมทั้งกริยาทำทีในขณะมาเดินเร่ขาย) ไปด้วย หากพิจารณาตามที่เลวิสกล่าวไว้ว่าโลกาภิวัตน์ไม่ได้หมายถึงเฉพาะการปฏิสัมพันธ์ที่แผ้วถั่วดัดข้ามพรมแดนทางการเมืองแต่ยังหมายถึงการปฏิสัมพันธ์ที่แผ้วถั่วดัดข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรมด้วย เราก็จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าสภาวะโลกาภิวัตน์เช่นนี้มีให้เห็นได้กระทั้งบนและในร่างกายของชาวอ่าน่าผู้เร่ขาย

ความเป็นอ่าน่าเร่ขาย ที่มากไปด้วยการปฏิสัมพันธ์ที่แผ้วถั่วดัดข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรม อย่างเป็นปกติธรรมคาเพื่อผลประโยชน์ทางการค้า ในความหมายหนึ่งจึงควรหมายถึงความเป็นโลกาภิวัตน์ แต่เป็นความเป็นโลกาภิวัตน์ที่ถูกย่อส่วนใส่ลงไปในร่างกาย (หมายรวมถึงทั้งชุดแต่งกาย สินค้าที่สะพายมาและทำทีในขณะเร่ขาย) ของชาวอ่าน่าที่ได้เข้ามาในพื้นที่และเวลาของการหาเงิน

อ่าน่าเร่ขายคือผลผลิตของการปะทะประสานกันระหว่างพลังทางโครงสร้างระดับโลกและระดับท้องถิ่น (เช่น ความต้องการทางการท่องเที่ยวในระดับโลก ระดับชาติ และระดับท้องถิ่นที่ปรากฏออกมาในรูปของตลาดการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการทางการท่องเที่ยวผู้วิ่งเต้นจัดหาวัตถุทางการท่องเที่ยวมาเสนอขาย) กับพลังระดับปัจเจกบุคคล (ในที่นี้คือชาวอ่าน่าผู้มีความต้องการในเงินตราจึงมาเดินเร่ขาย) การปะทะกันของกระแสพลังทั้งสองระดับนี้ได้ทำให้เกิดการเคลื่อนที่เดินทางที่ดัดข้ามพรมแดนทางการเมืองและพรมแดนทางวัฒนธรรมขึ้นมาอย่าง

ต่อเนื่อง และนี่ก็คือสภาพการณ์ที่เป็นเงื่อนไขสำคัญอันหนึ่งซึ่งได้เข้ามากำหนด “เส้นทางเดิน” ภายในเมืองให้กับบรรดาอำเภอราชาย

ในเชิงวิชาการ สามารถกล่าวได้ว่า “อำเภอราชาย” คือ ชนชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งซึ่งรู้จักใช้ร่างกายที่มีความหมายทางสังคมในแง่ของ (1) การมีความเป็นชาติพันธุ์อันแตกต่างแต่ร่วมสมัย และ (2) การมีความเป็นโลกาภิวัตน์อยู่ในตัว มาเป็นเครื่องมือของการดำรงอยู่ให้ได้ภายในสังคมเมืองหรือภายในโลกยุคปัจจุบันที่มากไปด้วยสังคมเมือง (urban world) (Clark, 1996 : xi)

สำหรับนักท่องเที่ยว อำเภอราชายอาจถูกมองเป็นผู้ค้าที่ดูแปลกตาน่าสนใจหรืออาจถูกมองเป็นผู้ค้าที่น่ารำคาญเพราะชอบเข้ามาเช่าซื้อ รับกวณในขณะที่กำลังเพลิดเพลินอยู่กับการเดินชมสินค้า

สำหรับผู้ค้าผู้ประกอบการรายอื่นในเชียงใหม่ในท่าบารว อำเภอราชายคือตัวเกะกะผู้ชอบเข้ามาบังขวางหน้าร้าน ทำให้การทำมาหากินที่ควรจะราบรื่นของพวกเขาต้องสะดุดชะงักลงไป แต่ก็ใช่ว่าผู้ค้าและผู้ประกอบการทุกคนจะต้องมองอำเภอราชายในแง่ลบเสมอไป

แล้วสำหรับกับอำเภอราชายเองเล่า อำเภอราชายคือใคร ความเป็นอำเภอราชายคือสิ่งที่มีนัยเช่นไรต่อตัวของพวกเขาเอง

จากถนนช้างคลานสู่ในท่าบารวและทางเดินของ อำเภอ

กว่าจะมาเป็นเส้นทางเดินเพื่อการหากินของชาวอำเภอ ถนนช้างคลานโดยเฉพาะย่านที่เป็นเชียงใหม่ในท่าบารวในปัจจุบันก็ได้ผ่านการเปลี่ยนรูปลักษณะมาอย่างต่อเนื่อง จากเดิมที่เป็นเพียงทุ่งหญ้า ป่าละเมาะที่มีบ้านเรือนเพียงน้อยนิด ใครจะคาดคิดบ้างว่าถิ่นฐานย่านนี้จะกลายมาเป็นทางที่เหมาะสมเป็นอย่างยิ่งต่อการทำการค้าและการทำมาหากินของผู้คนที่หลากหลายในอนาคตได้

สภาพของถนนข้างคลานในสมัยนั้น บริเวณที่เป็นไนท์บาร์ใน ปัจจุบันแต่ก่อนจะเป็นที่รกร้างคือ ท่งหญ้าและป่าละเมาะเสียเป็นส่วนใหญ่ มี บ้านเรือนอยู่ห่าง ๆ กระจุกกระจาย ตรงปลายขอบของชุมชนคือที่โรงหนังแสง ตะวันนั้นเป็นกาตหมัวเล็ก ๆ หลุดจากนี้ไปคือทุ่งนาโล่งกว้างแผ่ไปจนเกือบถึง โรงเรียนมฟอर्टประถมซึ่งเป็นชุมชนของชาวมุสลิม ที่ทุ่งนาก็หากผ่านไปก็ จะเห็นหนังวัว หนังควายซึ่งตากแห้งอยู่เต็มไปหมด เป็นสัญลักษณ์ประจำที่ ควบคู่กับเมรุสีขาวของสุสานข้างคลานที่มองเห็นเด่นชัดแต่ไกล เวลานั้นถ้าพูด ถึงสิ่งก่อสร้างที่เป็นแลนด์มาร์คของเมืองน่าจะเป็นมหาเจดีย์ของวัดเจดีย์หลวง ที่ สามารถมองเห็นโคกเด่นได้จากทุกมุมมองของเมือง รองลงมาน่าจะได้แก่ แทงค้ำน้ำของสำนักงานประปาที่วังสิงห์คำ เพราะยังไม่มีมีการก่อสร้างอาคารสูง ใด ๆ มาบดบังทัศนียภาพ ถนนหนทางสายหลักเช่นท่าแพ ข้างม่อหรือเจริญ เมืองยังกว้าง โล่งและเงียบ ส่วนใหญ่ มีแต่สามล้อถีบ นาน ๆ จะได้ยินเสียงรถ แท่นป้ายโฆษณาหนังสือดังดังผ่านมาเสียทีหนึ่ง (ดวงคำ – 13/09/2001)

คำบอกเล่าของบุญเสริม สาดราภัยก็ให้ภาพถนนข้างคลานยุคนั้นในลักษณะเดียวกัน

ย่าน (ข้างคลาน) นี้สมัยก่อนถือว่าเปลี่ยวมาก จากแยกวัดอุปคุตไปตาม ถนนข้างคลานมีบ้านเรือนไม่กี่หลัง ส่วนใหญ่อยู่ตรงข้าม โรงหนัง ศรีเวียง (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นเวียงพิงค์ ปัจจุบันไม่มีแล้ว : ผู้เขียน) ละแวกสุหร่า ริม ถนนมีต้นมะขามเดี่ยว ๆ ปลูกอยู่เป็นแนวเรื่อยไปจนสุดถึงแยกแสงตะวัน สมัยก่อนทันได้เห็นรถม้ารับจ้างมาจอดรอคนโดยสารที่เข้าไปดูภาพยนตร์ที่ โรงหนังศรีเวียง กลิ่นมูลม้าเหม็นคุ้ง คนโดยสารรถม้าได้ต้องมีฐานะดีเท่านั้น (ย่านท่าแพ (10) . 2005)

ความเจริญในละแวกนี้เริ่มขึ้นที่ถนนท่าแพก่อน ปี พ.ศ. 2494 ธวัช ดันตรานนท์ บุตรคนที่ 6 ของเจ้าแก้ววันขุน แซ่ตันได้เปิดห้างสรรพสินค้าตันตราภัณฑ์ขึ้นที่ถนนท่าแพ (เวียงรัฐ, 2552 : 110-118) บริเวณที่ต่อมาทางสี่แยกวัดอุปคุตซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของถนนข้างคลาน เมื่อองค์กรเชื่อม ประสาน (nodal organ) หรือจุดรับและส่งผ่านสิ่งของในนามของห้างสรรพสินค้าได้เกิดขึ้นที่นี่ ผู้คนและกิจกรรมทางการค้าต่าง ๆ ก็เริ่มตามเข้ามาแต่งเติมชีวิตให้กับถนนสายนี้

กลางปี พ.ศ. 2500 สะพานนวรัฐยังเป็นสะพานแคบ ๆ ที่มีโครงเหล็กสีดำสนิทยู่เบื้องบน พุทธสถานเชิงสะพานนวรัฐเพิ่งสร้างเสร็จยังไม่ทันเรียบร้อยดีและได้ถูกใช้เป็นที่พักแรมสำหรับ

นักท่องเที่ยวชาวไทยต่างถิ่นควบคู่กันไป สมัยนั้นถนนท่าแพ เป็นถนนสายเดียวที่เป็นย่านการค้า มีร้านขายสินค้าพื้นเมืองนับได้ไม่เกิน 10 ร้าน ราคาสินค้าพื้นเมืองถูกอย่างน่าใจหาย พ.ศ. 2507 นักท่องเที่ยวชาวไทยเริ่มเดินทางมาเชียงใหม่ในระยะนอกฤดูการท่องเที่ยว 3 เทศกาลหลักอันได้แก่ งานฤดูหนาว เทศกาลสงกรานต์ เทศกาลลอยกระทงกันประปราย โรงแรมขึ้นหนึ่งคือ โรงแรมสุริวงส์ (บนถนนช้างคลาน) ก็ได้เริ่มเปิดให้บริการ (อายุธ, 2518 : 14-16)

ภรรยาเจ้าของร้านผักบุงลอยฟ้าซึ่งปิดกิจการไปแล้ว ผู้เห็นความเปลี่ยนแปลงของย่านท่าแพ และช้างคลานมาตั้งแต่ 10 ขวบเล่าว่า “เดิมแถวนี้ (ช่วงที่ถนนท่าแพมาบรรจบกับถนนช้างคลาน หรือ ธนาคารนครหลวงไทยในปัจจุบัน) เป็นร้านขายอาหารตามสั่ง เป็นร้านแบบเพิง ๆ ตั้งต่อกันเป็นแถว ๆ ถนนแถวนี้ยังไม่มีระเบียบมาก มีน้ำขัง ฝรั่งไม่ค่อยเดินมาทางช้างคลาน พวกนี้ส่วนใหญ่เดินอยู่ทางท่าแพ ตอนนั้นมีพวกแม่ค้าจากสันกำแพงเอาผ้าไหมมาส่งที่ชั้นสาม ตลาดวโรรส แล้วบางอันที่เค้าไม่ซื้อหรือเหลือ ๆ ก็ต้องแบกกลับ ก็มีคนคิดได้น่าจะลองเอามาปูผ้าวางขายข้างทาง แล้วมันก็ขายได้ ตอนนั้นเค้าขายกันทางท่าแพยังไม่มีมาตรงนี้ (ถนนช้างคลาน) สมัยก่อนมันเป็นประตูเหล็กแบบเก่า พวกเค้าก็จะเอาผ้าไปปูจอนหน้าร้านที่ปิด ตอนนั้นท่าแพก็คึกคัก เค้าจะเลือกร้านที่หน้าบ้านมีไฟสว่างแล้วก็เอามาวาง บางทีก็แขวนกับประตูเหล็ก บางคนก็เอาเบตเตอร์มาต่อทำไฟง่าย ๆ มันก็ดูคลาสสิก ฝรั่งก็มาเลือกซื้อ แม่ค้านี้มีพวกป่าซางลำพูนด้วย พวกนี้จะขายผ้าทอแล้วต่อมาพวกนี้ก็ค่อย ๆ ขยับมาทางช้างคลาน ที่ถนนท่าแพตอนนั้นยังไม่มีชาวเขาขายนะ ชาวเขานี้มาขายหลังจากนั้น พวกนี้มาเริ่มขายที่ถนนช้างคลานไม่ใช่ท่าแพ”

บรรดาแม่ค้าผ้าจากสันกำแพง ป่าซางอาจจะเป็นผู้ริเริ่มการขยับขยายการค้าแบบปูผ้าแล้ววางของขายแบบกะดิน จากถนนท่าแพเข้ามาสู่ถนนช้างคลาน

รำไพพรรณบรรยายไว้ในอนุสาร อ.ส.ท. ว่า

สำหรับนักท่องเที่ยวที่มีเวลาเดินซื้อของเฉพาะตอนกลางวัน เมืองเชียงใหม่ก็มีตลาดนัดกลางคืนไว้คอยบริการ ตลาดนัดกลางคืนแห่งนี้ติดตลาดเรียงรายอยู่สองฝั่งของถนนช้างคลานเกือบตลอดทั้งสาย แม่ค้าพ่อค้าของมาวางขายกันบนทางเดินริมถนนและหน้าร้านค้า ตลาดนัดกลางคืนเพิ่งจะมีเมื่อไม่นานมานี้ นับเป็นความพยายามของพ่อค้าแม่ค้าชาวบ่อสร้างและสันกำแพงที่พยายามจะขายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยว เพราะถนนช้างคลานนี้เป็นถนนที่มีบริษัทรถทัวร์นำรถเข้ามาจอดรับส่งนักท่องเที่ยวหลายบริษัท รถจอดเรียงเป็นแถวยาวเหยียดเกือบสุดถนน (รำไพพรรณ, 2518 : 33-34)

แต่ก็ไม่จำเป็นว่าบรรดาแม่ค้าผู้เป็นคนเมืองพื้นราบจะต้องเป็นผู้มาก่อนในการทำการค้า ในลักษณะแบกะดินบนถนนข้างคลาน ช่วงที่รถทัวร์ นักท่องเที่ยวและความเจริญจากถนนท่าแพ เริ่มไหลเข้ามาสู่ถนนข้างคลานนั้นได้มีผู้คนอีก 2 กลุ่มทำการค้าแบกะดินแบบเล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่บนถนนข้างคลานแล้ว หนึ่งในคือ พ่อค้าชาวเนปาล ผู้ขายของกระจุกกระจิกประเภทเครื่องประดับ ลูกปัด กำไล และของแปลกจากแดนไกล อีกหนึ่งคือพ่อค้าชาวม้งผู้นำเครื่องประดับที่ซื้อหาจากถนนวัวลายมาลงวางขายริมทางเท้า⁷ พ่อค้าชาวเนปาลเหล่านี้เข้ามาปูผ้าวางของขายริมทางเท้าในยามค่ำคืน

เจ้าของร้านอาหารเก่าแก่ร้านหนึ่งบนถนนข้างคลานผู้อยู่อาศัยในย่านนี้มาตั้งแต่เด็กเล่าว่า “แรก ๆ จริง ๆ นะเป็นพวกเนปาลมาวางของขาย พวกนี้จะขายลูกปัด อะไรรกระจุกกระจิกสวย ๆ เอาผ้ามาปูกับพื้นวางขาย” เมื่อถามว่ายังไม่มีที่ตั้งโต๊ะขายหรือเกดตอบว่า “ยัง ที่แรกปูผ้า เค้าจะมาบอกว่าขอวางของขายหน่อยนะ แล้วก็ขาย” หันหน้าเข้ามาหาบ้านหรือ “ไม่ใช่เค้าจะนั่งหันหลังมาทางร้านเรา ดิฉันประจักษ์เราทางนี้ ไม่ใช่หันริมถนนแล้วหันหน้ามา พอมีพวกเนปาลมา ต่อมาก็จะเป็นพวกคนเมือง คนอะไรตาม ๆ กันมา แล้วร้านแรกที่ว่าปูผ้าเนี่ยพวกเค้าจะหาร้านที่เค้าเปิดประตูไปแล้ววางของขาย แรก ๆ เป็นปูผ้า แล้วต่อมาถึงเป็น โต๊ะ ไม้ไผ่เป็นแครอะไรพวกนั้น” ช่วงที่มีชาวเนปาลมาวางของขายหน้าบ้าน เจ้าของร้านอาหารอาจไม่ได้สังเกตเห็นว่ายังมีชาวม้งอยู่ 2 คน ที่ได้เข้ามาลงวางของขายริมทางเท้า ณ ที่แห่งหนึ่งบนถนนข้างคลานนี้ด้วยเช่นกัน ซึ่งก็ไม่ใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใด เพราะบุรุษม้ง 2 คน นี้ก็เข้ามาวางขายแบบไป ๆ มา ๆ ไม่ได้วางขายอย่างต่อเนื่อง จดเดิม และอาจมีความเป็นไปได้ว่าบุรุษม้งทั้งสองนี้เกิดความคิดที่จะนำของมาลงวางขายภายหลังจากที่ได้เห็นพ่อค้าชาวเนปาลวางของขายริมทางเท้ากันอยู่บริเวณนั้นแล้ว

นี่คือภาพแรกเริ่มของการค้าริมทางเท้าบนถนนข้างคลาน แล้วก่อนหน้านั้นแล้วถนนข้างคลานมีสภาพอย่างไร

“เมื่อก่อนตรนี้ (ตึกแถวที่อยู่ข้างธนาคารไทยพาณิชย์ สาขาท่าแพ) เป็นวัดปากกล้วยจะเรียกว่าวัดก็ไม่ถูก เพราะมีกุฏิอยู่หลังเดียวเป็นเหมือนสำนักสงฆ์มากกว่า เหมือนสร้างไว้เวลามีพระมาก็ให้มาพัก ตรงเนี่ย ตั้งแต่วัดร้าง (ใต้) นี้ไปจนถึงร้านสุทที่ติดกับธนาคารไทยพาณิชย์

⁷ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์. (2549) อ่าน่าในท้นบารั การค้ากับความเป็นชาติพันธุ์.

ทั้งหมดนี้เ็นวัดปากกล้วย จริง ๆ ไม่ใช่วัดหรือไม่มีโบสถ์ วิหารอะไร เหมือนเป็นศาลาให้พระมาพัก ผมยังเคยเอาอาหารมาถวายเลย ต่อมาก็กลายเป็นวัดร้าง ทางเทศบาลเค้าก็เอาขยะมาทิ้ง เหม็นมากยังจำได้เป็นที่ทิ้งขยะพักนึง แล้วต่อมาก็สร้างเป็นตึกนี้ขึ้นมา ตึกนี้เ็นตึกแรกของตึกนี้เลยนะ 60 ปี แล้วมั้ง เมื่อก่อนบ้านเดิมผมอยู่ตรงสเวนเช่น (ร้านไอศกรีมที่มาเปิดสาขาในเชียงใหม่) นะ ตรงนั้นตั้งแต่โรงหนังเวียงพิงค์ไป (ทางใต้) มันเป็นบ้านไม้ชั้นเดียวต่อกันไปเป็นแถวๆ ฝั่งตรงข้าม (ถนน) โนนก็เ็นห้องแถวไม้ชั้นเดียวเหมือนกัน แต่เนี่ย (ตึกที่นั่งสนทนากัน) เ็นตึกแรกของตึกนี้ แล้วมันถึงไปขึ้นฝั่งโน้น (ตึกแถวที่อยู่ติดครัววัดอุปคุต)” คำบอกเล่าของเจ้าของร้านอาหาร ให้ภาพบางส่วนของถนนช้างคลานในยุคนั้น แยกเล่าต่อไปว่า “ที่หลังตึกที่เป็นธนาคารไทยพาณิชย์เ็นของพม่า (ยายอุบคำ) ตรงหัวมุมสี่แยกที่เป็นธนาคารนครหลวงไทยนั้นเ็นที่ของเจ้าแก้วเขียว (นายเทพ กิตินุตร) อันนั้นก็เ็นห้องแถวไม้ชั้นเดียว แล้วเค้าก็มาทำเ็นร้านกาแฟ พอร้านกาแฟเลิกไปก็รื้อออกแล้วก็กลายเป็นลานโล่ง ๆ อยู่อย่างนั้นหลัง ๆ ก็มีคนเอาดินมาถม ถมกันเองนะทำเ็นลานมีเพิง ๆ ขายอาหารขายของกิน ได้สักพักเค้าก็รื้อแล้วทำเ็นธนาคาร (นครหลวงไทย) ขึ้นมา”

ลานโล่งที่มีเพิงหลังขายอาหารแห่งนี้จะเ็นอันเดียวกับที่ภรรยาเจ้าของร้านผักนึ่งลอยฟ้าเคยเห็นเมื่อตอนอายุได้ประมาณ 10 ขวบ

ที่ตั้งของธนาคารนครหลวงไทย เดิมเ็นห้องแถวไม้ชั้นเดียวอยู่บริเวณมุมถนนด้านหน้าติดทั้งถนนท่าแพและถนนช้างคลาน ห้องแถวแห่งนี้ด้านที่ด้านหน้าติดถนนท่าแพเคยเ็นร้านกาแฟมีชื่อเสียงคือร้านกาแฟ ๘๘ ลูกค้าเ็นระดับเจ้านาย ข้าราชการผู้ใหญ่และนักท่องเทียวที่ลกรรถไฟตอนเช้าแล้วมุงหน้ามากิน ดิคร้านกาแฟ ๘๘ เ็นร้านกาแฟโกฟู่ ร้านตัดเสื้อชื่อเมโทรก็เคยมาเช่าเปิดกิจการที่นี่ ห้องแถวนี้ต่อมาถูกรื้อแล้วให้พ่อค้าแม่ค้าเช่าขายอาหารในตอนกลางคืนอยู่ระยะหนึ่ง ต่อมาจึงเปลี่ยนกรรมสิทธิ์เ็นธนาคารนครหลวงไทย สร้างที่ทำการธนาคารขึ้นมา

ถัดจากห้องแถวไปทางใต้เ็นบ้านของยายอุบคำ บ้านไม้หลังใหญ่ในบริเวณกว้างยายอุบคำให้เช่าบ้านหลังใหญ่ ตัวเองและครอบครัวไปปลูกบ้านหลังเล็กอยู่ด้านหลัง ที่ดินผืนนี้ต่อมาขายเ็นกรรมสิทธิ์ของธนาคารไทยพาณิชย์ สร้างเ็นที่ทำการธนาคาร ถัดจากบ้านยายอุบคำไปเ็นวัดปากกล้วย ถัดจากวัดปากกล้วยไปเ็นโรงพิมพ์อุปดิพงษ์ โรงภาพยนตร์ศรีเวียงซึ่งเ็นโรงภาพยนตร์แห่งแรกของเมืองเชียงใหม่ โรงภาพยนตร์นี้แต่เดิมมาชื่อพัฒนากร ต่อมาได้รับการเปลี่ยนชื่อเ็นศรีเวียงและเวียงพิงค์ตามลำดับ (ย่านท่าแพ (10) .2005)

โรงพยาบาลนครเวียงพิงค์แห่งนี้ก็ถือที่มาหรือจุดกำเนิดของเชียงใหม่ในท่าบาศาร์ แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่สร้างรายได้ให้ใครต่อใครหลายคนในทุกชนชั้น ชาติพันธุ์และเพศภาพมาตั้งแต่ช่วงนั้นจนถึงทุกวันนี้

บริเวณที่อยู่ถัดจากโรงพยาบาลนครเวียงพิงค์ไปทางใต้ในช่วงประมาณ พ.ศ. 2511 ที่ตลาดวรารสและตลาดต้นลำไยถูกไฟไหม้ ยังมีโรงเรียนช่องฟ้าตั้งอยู่ สนามหน้าโรงเรียนที่หันเข้าหาถนนช้างคลานเป็นลานโล่งแต่ก็มีรั้วโรงเรียนปิดล้อมไว้ ถัดจากรั้วโรงเรียนช่องฟ้ามาทางสี่แยกโรงแรมสุริวงค์ก็ยังคงเป็นลานว่าง ระยะต่อมากงมีการสร้างห้องแถวไม้ชั้นเดียวขึ้นมาบนลานโล่งว่างแห่งนี้ และห้องแถวไม้ชั้นเดียวนี้นั้นในช่วงที่ถนนช้างคลานเริ่มเติบโตก็ได้ถูกใช้เป็นที่ประกอบการ ภาพนี้ยังคงมีในความทรงจำของผู้ค้าบางคน

คนขายโคมไฟ ผู้เป็นลูกครึ่งชาวจีนมุสลิมชุนนาน กับปากเอะฉุยจากอำเภอแม่แจ่ม เล่าว่า “ผมมาเริ่มอยู่ที่นี่ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2526 ตอนนั้นผมขายพวกผ้าเช็ดหน้าอยู่ทางหน้า (อาคารกลาง) ในที่นั่นแหละ แต่ขายอยู่ได้ไม่นานนะ สักพักนึงก็ลงไปกรุงเทพ ตอนนั้นมัน 2526 ตัว (อาคารกลาง) ในที่ยังสร้างไม่เสร็จดี แต่เริ่มเปิดใช้แล้วนะ ด้านหน้า ๆ มันเสร็จแล้วชั้นที่ขึ้นบันไดหน้าไปนั่นก็มีร้านค้าเปิดขายแล้ว แต่ข้างหลัง ๆ ข้างบนนะยังไม่เสร็จ มันทำไปขายไป แต่ด้านหน้า ๆ มันขายของแล้ว เพราะในที่ยังสร้างจะเสร็จแล้วไง เค้าถึงมาไล่ไม่ให้ผมขายตรงนั้น เพราะร้านผมตั้งอยู่ข้างหน้านั้นพอดี ตรงตำรวจท่องเที่ยวนะ เดือนกุมภาพันธ์ 2526 ผมเลยตัดสินใจลงไปกรุงเทพฯ ไปอยู่ร้านทำกุญแจแถวสนามเป้า แล้วก็อีกหลายที่จน 10 ปีให้หลังถึงกลับขึ้นมา” คนขายโคมไฟกล่าวต่อไปว่า “เมื่อก่อน ก่อนผมลงไปกรุงเทพฯ เนี่ย ที่ตรงนี้ (ชี้ไปทางโรงแรม เลอ เมอริเดียน) เป็นห้องแถวไม้ชั้นเดียว ขายพวกอาหารอะไรนั่นส่วนใหญ่เป็นขายของกิน แล้วหลังห้องแถวก็จะเป็นป้ายมราช (ต้นไมยราบที่ถูกเรียกเพี้ยนไป) ถนนตรงสี่แยก (สุริวงค์) นี่เข้าไปข้างใน (ทางถนนลอยเคราะห์) นั้นยังมีด ๆ อยู่เลย ห้องแถวนี้ตรงห้องมุมสุดนี้เป็นร้านก๋วยเตี๋ยวเรือ ยังจำได้เลยว่ามีเรือตั้งอยู่ ห้องแถวนี้มันยาวไป (ทางเหนือ) จนถึงตรงตัวไนท์ทะเละ ฝั่งนี้ (ทางร้านเบอร์เกอร์คิง) ก็ยังไม่มีอะไรเป็นตึกแถวธรรมดา ๆ แล้วตรงเนี่ย (ร้านแมคโดนัลด์) เป็นปั้มน้ำมันเล็ก ๆ ปั้มนึง ปั้มตราดาว (กาลเท็กส์)

แม่ค้าขายเสื้อยืดที่เข้ามาอาศัยอยู่ย่านนี้ตั้งแต่ พ.ศ. 2517 เนื่องจาก “ตามพี่สาวที่เค้าได้แฟนเป็นคนในซอยนี้มา” เสริมว่า “ตรงเนี่ย (เลอ เมอริเดียน) เหมอ ไซ้เมื่อก่อนเป็นห้องแถวไม้ชั้นเดียว ขายพวกอาหารตามสั่ง แต่ก็ไม่ได้มีแค่อาหารตามสั่งนะ ยังมีพวกแฮม หมูยอ ลูกทอดทอง เสื้อผ้าก็มี ก๋วยเตี๋ยวก็มีไม่ใช่ว่ามีแต่ร้านอาหารหรอก ตรงแมคโดนัลด์นี่เมื่อก่อนเป็นปั้มน้ำมัน ตอนที่ในที่ยัง

ขายมาทางนี้ กลางคืนก็มีคนเอาของมาวางขายทางหน้าปั๊มแล้วพอปั๊มเค้าเลิกขายน้ำมันไปแล้ว มันก็เป็นลาน ๆ แล้วเค้าก็ให้พ่อค้าเข้าไปขายของ ก็มีพวกก๊วยเตี้ยว ร้านข้าว น้ำเต้าหู้แล้วก็อะไรอีกหลายอย่าง ริมทางทางหน้าปั๊มน้ำมันนั่น ก็จะมีพวกแหนม หมูยอ ลูกท้อคอง กาละแม แคนหมูอะไรนั่นขายยังงี้มานานแล้วถึงกลายเป็นแมคโดนัลด์” (กับไนท์บารุพาวลีเลียน)

สมัยก่อน ทั้งสองฝั่งของถนนข้างกลางที่เริ่มจากจุดตัดกับถนนท่าแพไปมาทางใต้จนถึงสี่แยกโรงแรมสุริวงส์ คือจะเป็นห้องแถวไม้เสียเป็นส่วนใหญ่ แต่ตรงหน้าโรงเรียนช่องฟ้าที่เป็นที่ตั้งของอาคารเชียงใหม่ไนท์บารุของบริษัทนครพิงค์ไนท์บารุในปัจจุบันนั้นไม่มีห้องแถว พื้นที่ด้านข้างโรงเรียนทางทิศเหนือ เมื่อ พ.ศ. 2517 ก็ไม่มีห้องแถวให้เห็น ห้องแถวไม้ในช่วงเวลานั้นจะมีอยู่ก็เฉพาะด้านข้างทางใต้หรือทางโรงแรมสุริวงส์ แต่ห้องแถวไม้ไม่ใช่ห้องแถวที่มีมาแต่เดิม

ฝั่งตรงข้ามก็มีตึกแถวหรืออาคารพาณิชย์แต่ตึกแถวด้านนี้ไม่ได้มีมาจนถึงสี่แยก แม่ค้าทอดึงเจ้าเก่ารายหนึ่งให้ภาพว่า “ฝั่งนี้มันก็เป็นห้องแถวนั่นแหละ แต่ไม่ได้มียาวมาจนถึงตรงนี้ (ร้านเบอร์เกอร์คิง) นะ ห้องแถวมันจะหยุดอยู่ซักกลาง ๆ เข้าไปหน่อย ตรงมุมนี้เมื่อก่อนเป็นป่าหญ้ารก ๆ เนี่ยตรงร้าน (เบอร์เกอร์คิง) เนี่ย แล้วมันจะเป็นที่ที่เค้าเอาป้ายโฆษณาหนังอันใหญ่ ๆ มาตั้งไว้”

แม่ค้าเสื้อยืดเล่าว่า “ตรงลานหน้าโรงเรียนช่องฟ้าซินเจียงน้ำมันจะเป็นสนามหญ้าเหมือนสนามหน้าโรงเรียนนะ กลางวันเด็กก็จะเล่นเตะบอลกัน แล้วเย็น ๆ บางทีจะมีชาวเขาเอาของมาวางขายหน้าโรงเรียน มาปูผ้าปูอะไรวางขาย แต่ก็มีไม่กี่เจ้าหรอก เค้าจะขายกันเป็นจุด ๆ” เมื่อถามว่าชาวเขาเหล่านี้ขายตอนกลางคืนหรือ แม่ค้าเสื้อยืดตอบว่า “ขายกลางวันสิ สมัยนั้น (พ.ศ. 2517) แถวนี้ (ถนนข้างกลาง) ยังไม่เจริญเหมือนทุกวันนี้ กลางคืนยังไม่ค่อยมีใครมาเดินมากนักหรอก เค้าจะไปเดินกันทางถนนท่าแพ ทางท่าแพนั้นเค้าจะขายทั้งกลางวันและกลางคืน ฝรั่งส่วนใหญ่ยังเดินอยู่ทางนั่นกัน” เธอกล่าวต่อว่า “แล้วนาน ๆ ไปที่ตรงหน้าโรงเรียนนั้นก็กลายเป็นลานปูน เอามาแบ่งเป็นล็อก ๆ ทำเป็นหลังคามุงแฝกให้เช่า ขายของกัน”

คนขายโคมไฟก็เคยเล่าว่า “ก่อนหน้า 2526 ผมก็เคยมาไนท์นะ ยังจำได้แต่มาเที่ยว ก็ตอนนั้นบ้านอยู่แม่แจ่ม แล้วคนข้างบ้านเค้ามาขายของก็ตามเค้ามาเที่ยว มาช่วยเค้า ดูเค้าด้วย เมื่อก่อนตรงไนท์นะมันเป็นลานโล่ง ๆ เป็นปูนนะ เมื่อก่อนมีปูนเทนี้ก็หรุแล้ว ไม่ค่อยมีหรอก แต่ไม่ได้กว้างอะไรมากนัก” เท่าตัวไนท์บารุทุกวันนี้ไหม “ไม่ทั้ง ไม่ถึงสิ ก็ด้านหลังมันยังมีโรงเรียนตั้งอยู่เลยโรงเรียนอะไรละ” ช่องฟ้าซินเจียง “ใช่อันนั้นแหละแล้วลานข้างหน้ามันที่โล่ง ๆ นั่นก็ไม่กว้างมากประมาณสนามบาสนะ แล้วก็แบ่งเป็นล็อก ๆ แต่ละล็อกก็จะมุงแฝก แล้วคนก็มาเดินดูของรอบ ๆ

ได้เดินแป๊บเดียวก็รอบแล้วมันเล็ก แต่คนก็มาเดินเยอะนะ คนข้างบ้านผมเค้าไม่ได้วางในล็อกมีหลังคามุงแผ่นนั้นหรอก มันมีที่ว่างระหว่างล็อกเค้าก็วางของตรงนั้นเอา ใครมีเงินก็มาเช่าอันที่เป็นล็อกมีหลังคา” คนขายโคมไฟกล่าวต่อไปว่า “ในทีที่เป็นตัวตึกนั้นมาสร้างหลังโรงเรียนย้ายออกไปข้างนอกแล้ว มันถึงโตกว่าลานนั้นไง จริง ๆ รู้สึกมันเริ่มลงมือสร้างปลายปี 2524 แล้ว 2525 ก็สร้างทั้งปี ปี 2526 นี่เปิดให้ขายได้แล้ว แต่ยังไม่ได้เต็มที่” เมื่อถามว่าลานปูนที่เป็นล็อก ๆ ตอนนั้นขายของตอนกลางวันหรือกลางคืน คนขายโคมไฟตอบว่า “กลางคืนสิ”

ประมาณพ.ศ. 2520 ณรงค์ สักคาธรประธานมูลนิธิช่องฟ้าซินเชิงวานิชบำรุงวิทยา เป็นผู้ริเริ่มนำที่ดินของมูลนิธิมาจัดสรรให้กับผู้ค้าในย่านในท่าบารว โดยได้ปรับปรุงที่ดินว่างเปล่าประมาณ 2 ไร่ของมูลนิธิให้เป็นศูนย์สินค้าพื้นเมืองอย่างง่าย ๆ โดยการทำเป็นราดคอนกรีต ยกพื้นพร้อมกับตีเส้นแบ่งเป็นช่อง ๆ แต่ละช่องมีพื้นที่ประมาณ 6 ตารางเมตร เพื่อให้พ่อค้าแม่ค้าเข้าจับจองจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง (บริสุทธิ์, 2522 : 23 – 24 ; เวียงรัฐ, 2552 : 108, 206)

พ.ศ. 2517 หน้าโรงเรียนช่องฟ้าได้ถูกชาวเขาใช้เป็นที่ยขายของแบบเล็ก ๆ น้อย ๆ ในยามกลางวัน พ.ศ. 2520 ลานหน้าโรงเรียนได้รับการปรับปรุงเป็นราดคอนกรีตแบ่งเป็นล็อก ๆ แล้วก่อนที่จะกลายมาเป็นราดคอนกรีตเล่า มีสภาพเช่นไร

แม่ค้าทอดทอง ผู้ที่เคยขายแหยมห่อใบตอง หมูยอกับกาดะแมของน้ำอยู่ที่หน้าโรงเรียนช่องฟ้าเมื่อปี พ.ศ. 2519 เล่าว่า “เมื่อก่อนตั้งของขายอยู่หน้าโรงเรียนนั้นเลยยังจำได้หน้าโรงเรียนจะเป็นรั้วแล้วก็มีประตูอยู่สองอันเป็นซี่ ๆ ตอนนั้นตั้งขายอยู่ริมทางหน้าโรงเรียนนั้นแหละ” ตอนกลางคืนหรือ “ใช้ตอนกลางคืน” เมื่อถามว่าแล้วตอนนั้นมีใครได้เข้าไปขายของที่ลานหน้าโรงเรียนช่องฟ้าไหม เธอตอบว่า “ไม่มี เค้าไม่ให้เข้าไปขายของในโรงเรียนตอนกลางคืนหรอก กลางคืนโรงเรียนเค้าจะปิดประตู เข้าไปขายไม่ได้ ที่ว่าขายนี่คือตั้งขายกันตามริมทาง แต่มันอยู่หน้าโรงเรียน ยังมีรถขายกล้วยเดี่ยวที่เป็นรถไสอะไรพวกเนี้ย มาขายอยู่ด้วย ของนี่เปลี่ยนมาหลายอย่างแล้ว ตอนหลังก็มาเป็น (ผลไม้ดอง) เนี้ยแหละ ย้ายมาขายตรงนี้เพราะถูกไล่ที่มา (หัวเราะ) ตอน 2524 จำได้แม่นเลย 33 ปีแล้วมั้งที่อยู่ที่นี่”

พ.ศ. 2519 ยังไม่มีชาวเขาหรือชาวพื้นราบคนใดได้เข้ามาตั้งวางของขายตอนกลางคืนบนลานว่างหน้าโรงเรียนช่องฟ้าซินเชิง ที่ปัจจุบันได้กลายมาเป็นตัวอาคารเชิงใหม่ในท่าบารวไป ทางฝั่งกาแลในท่าบารวขณะนั้นก็มีสภาพเป็นตึกแถวไปแล้ว ไม่มีลานโล่งว่างอันใดให้ไปวางของขายได้ แล้วชาวเขากับชาวพื้นราบในยุคก่อนกำหนดในท่าบารวพากันไปวางของขาย ณ ที่ใด

เจ้าของร้านอาหารกล่าวขึ้นว่า “จริง ๆ ในที่บาซาร์มันเกิดขึ้นทางนี้แหละ ทางเหนือ (ถนนช้างคลานด้านที่บรรจบกับถนนท่าแพ โดยเฉพาะริมทางทำหน้าตึกแถวที่อยู่ข้างธนาคารไทยพาณิชย์ลงมา) นี่แหละ เมื่อก่อนมีคนมาวางของขายตามข้างทางหน้าบ้านนี้เต็มไปหมด ทางใต้ (เลยเข้าไปทางตัวอาคารเชียงใหม่ในท่าบาซาร์) นั้นยังไม่ค่อยมีคนไปขายเท่าไร มันขายกันเยอะทางนี้ก่อนแล้วถึงค่อย ๆ เข้าไปทางใน” คำกล่าวนี้ให้ภาพว่ากระแสของพ่อค้า แม่ค้า ที่มีพ่อค้าชาวเนปาลเป็นทัพหน้าได้รินไหล จากถนนท่าแพเข้ามายังถนนช้างคลานจากทางด้านเหนือนี้ก่อน จากนั้นจึงได้ทยอยแผ่ตัวเข้าไปสู่ด้านใน

เมื่อก่อนย่านถนนช้างคลาน ถนนท่าแพ ถนนคชสาร รวมถึงถนนราชวงศ์และถนนเจริญเมือง คือ แหล่งของโรงภาพยนตร์ อันได้แก่ เวียงพิงค์ ศรีวิศาล ศรีนครพิงค์ สุริวงค์ สุริยา สุริยแสงตะวัน ชินทัศน์

โรงภาพยนตร์เวียงพิงค์ คือ โรงภาพยนตร์แห่งแรกของเมืองเชียงใหม่ เดิมชื่อโรงภาพยนตร์พัฒนากร ผู้ดำเนินการคือ ขุนพุมพานิช หลังขุนพุมพานิชเสียชีวิตโรงภาพยนตร์แห่งนี้ถูกทิ้งร้างไว้ระยะหนึ่ง ประมาณ พ.ศ. 2471 คุณนายลัดดา พันธามาเช่าดำเนินการต่อและเปลี่ยนชื่อเป็นโรงภาพยนตร์ “ศรีเวียง” และ “เวียงพิงค์” ตามลำดับ (ย่านท่าแพ (10).2005)

โรงภาพยนตร์เวียงพิงค์ ตั้งอยู่ตรงเคอะฟิคที่ปัจจุบัน (พฤศจิกายน 2553) ถูกปล่อยร้างไว้เนื่องจากประสบอัคคีภัยและมีการนำแผ่นสังกะสีตีปิดล้อมไว้ ก่อนประสบอัคคีภัยเคอะฟิคมีสภาพเป็นลานปูนซีเมนต์ทางด้านหน้ากลางคืนจะมีแม่ค้าพ่อค้านำสินค้าที่เหมาะสมกับการเป็นของฝากของที่ระลึกมาวางจำหน่าย อาทิเช่น โคมไฟ พวงกุญแจ ตุ๊กตาเชือกปอถัก รองเท้าแตะผ้าลายชาวเขา สบู่แกะสลัก กระเป๋าผ้าลายชาวเขา ผ้าพันคอ ฯลฯ ถัดจากลานซีเมนต์เข้าไปด้านในจะเป็นร้านขายสินค้าพื้นเมืองที่แบ่งเป็นล๊อค ๆ ให้เช่า บ้างก็เป็นร้านอาหาร บ้างก็เป็นซุ้มเบียร์ บาร์เบียร์ สัญลักษณ์ของเคอะฟิค คือ หน้าผาเทียมที่สร้างขึ้นมาใหญ่โตเพื่อให้นักท่องเที่ยวที่สนใจขึ้นไปปีนไต่ทดสอบกำลังของตนเอง

ก่อนหน้าที่จะกลายมาเป็นเคอะฟิค ที่แห่งนี้คืออะไร

ผู้ค้าที่ค้าขายที่นี่มานาน นิยมเรียกบริเวณเคอะฟิคนี้ว่า “เวียงพิงค์ฟลาซ่า” หรือไม่กี่ “กาดเวียงพิงค์” (ตลาดเวียงพิงค์) แต่ชื่อที่เป็นทางการของสถานที่นี้แต่เดิมมาคือ “เวียงพิงค์ในท่าบาซาร์” คำว่า “เวียงพิงค์” ที่มีปรากฏในทั้งสามชื่อนามคือ ร่องรอยแห่งอดีตของสถานที่นี้ที่ถูกใช้สืบเนื่องกันมาจนถึงวันที่ถูกเปลี่ยนคำเรียกหาเป็น “เคอะฟิค”

ก่อนที่จะเป็นเดอะฟิค ก่อนที่จะเป็นเวียงฟิงค์ไนท์บาซาร์ ที่แห่งนี้ก็คือโรงภาพยนตร์เวียงฟิงค์

โรงภาพยนตร์เวียงฟิงค์ได้กลายมาเป็น “ลานเพื่อทำการค้า” ที่ใช้นามว่า “เวียงฟิงค์ไนท์บาซาร์” ไปตั้งแต่เมื่อใด

จากข้อมูลเท่าที่รวบรวมมาได้ พอจะประมาณได้ว่าโรงภาพยนตร์เวียงฟิงค์ได้ปิดกิจการไปเมื่อกลาง ๆ ปี พ.ศ. 2516 ส่วนเวียงฟิงค์ไนท์บาซาร์เกิดขึ้นหลังจากนั้นไม่นาน คือ ประมาณต้นฤดูหนาวของปี พ.ศ. 2516 เช่นกัน

มีผู้ยืนยันว่าต้นเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2516 ซึ่งเป็นเวลาที่ต้องลงไปสมัครเรียนที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง “ยังเห็นโรงหนังนี้อยู่ เมื่อก่อนก็เคยไปดูหนังที่โรงหนังนี้ ปี 2515 เป็นปีที่อยู่ ม.ศ. 5 ตอนนั้นก็รอฟังผลสอบอยู่ แล้วเดือนมิถุนา 2516 ก็ลงไปสมัครเรียนที่ราม” เมื่อถามว่าจำได้ไหมว่าโรงภาพยนตร์นี้เลิกกิจการไปเมื่อใด พี่ผู้นี้ตอบว่า “จำไม่ได้ น่าจะเป็นช่วงที่ลงไปอยู่กรุงเทพฯ แล้ว”

“พอโรงหนังถูกรื้อไปมันก็ถูกทิ้งไว้เป็นลานโล่ง ๆ มีหญ้าขึ้นพอกัน แล้วเค้าก็เอามาทำเป็นเวียงฟิงค์ไนท์บาซาร์” เจ้าของร้านอาหารบอกเล่าถึงสภาพในช่วงนั้น

มีความเป็นไปได้ที่ผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินบริเวณโรงภาพยนตร์หรือผู้ที่เกี่ยวข้องเห็นว่าลานว่างของโรงภาพยนตร์น่าจะนำมาใช้เป็นลานการค้าได้ เพราะโรงภาพยนตร์เวียงฟิงค์ตั้งอยู่ก่อนมาทางด้านเหนือของถนนช้างคลาน อยู่แค่สุดปลายตึกแถวกลุ่มแรกที่ตั้งอยู่ข้างธนาคารไทยพาณิชย์ลงมา โดยในช่วงนั้นก็ให้มีผู้นำสินค้ามาวางจำหน่ายตามหน้าห้องแถวกลุ่มนี้แล้ว พ่อค้าแม่ค้าจากถนนท่าแพเริ่มทยอยแผ่กิจการค้าของตนเข้ามาสู่ทางด้านเหนือของถนนช้างคลาน ผู้คนหลายกลุ่มชาติพันธุ์จากนานาสารทิศก็เริ่มหันมามองอาณาบริเวณแห่งนี้ในฐานะ “ที่ที่น่าจะทำได้” ส่งผลให้ด้านเหนือของถนนช้างคลานนี้เริ่มมีชีวิตชีวา

ด้วยทำเลที่ตั้งที่อยู่ไม่ไกลจากสี่แยกวัดอุปกุด (ที่มีถนนท่าแพกับถนนช้างคลานรวมทั้งถนนวิษยานนท์มาบรรจบกัน) เข้าไปทางด้านในมากนัก ทำให้ที่แห่งนี้มีความเหมาะสมที่จะนำมาทำเป็น “ลานการค้า” ที่เรียกว่า “ไนท์บาซาร์” แล้วให้ผู้คนมาเดินชมและซื้อหาสินค้ากัน

ประกอบกับย่านนี้มากไปด้วยโรงภาพยนตร์ไม่ว่าจะเป็นศรีนครพิงค์ ศรีวิศาลและสุริวงศ์ ซึ่งป้าชาวอำเภอที่เคยขายสินค้าหัตถกรรมที่นี้มาแต่ยุคแรกเริ่มเล่าว่า “เวลาหนังเลิกคนเค้าก็จะเดินออกมาจากโรงหนัง แล้วบางคนก็แวะมาดูของเรา” นอกจากโรงภาพยนตร์แล้วในช่วงนั้นได้มีบริษัทรถทัวร์บางแห่ง เช่น สมบัติทัวร์ เศรษฐีทัวร์ เริ่มนำรถทัวร์เข้ามาจอดรับส่งผู้โดยสารบนถนน

ข้างคลานแล้ว เงื่อนขาที่เหวี่ยงตามดั่งกล่าวน่าจะทำให้ลานว่างที่เกิดจากการรื้อโรงภาพยนตร์เวียง
พิงค์ออกไปถูกนำมาทำเป็น “ลานการค้ายามราตรี” ก่อนที่อื่นใดบนถนนข้างคลาน และลานว่างที่
ได้รับการพัฒนามาเป็นลานการค้าแห่งนี้ก็ได้ถูกเรียกว่า “ไนท์บาซาร์”⁸ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516

“เดือนตุลา 2516 พ่อย้ายมาทำงานที่ลำปาง เป็นข้าราชการเค้าก็จะย้ายกันช่วงเนี่ย ตอนนั้น
อยู่ ป. 2 แต่ถ้าถามว่าเป็นเด็กเล็กอยู่แล้วทำไมถึงจำได้ว่าเป็น พ.ศ. 2516 ก็ต้องบอกว่าเพราะปีนั้นมัน
มีการปฏิวัติรัฐประหารอะไรนั่น ในเดือนตุลา ตอนนั้นพี่สาวคนโตเรียนอยู่ธรรมศาสตร์ปี 3 พ่อก็
ต้องย้ายขึ้นมาทำงานทางลำปาง เลยเป็นห่วงมาก ก็เลยจำได้แม่นเลยว่าปีที่พ่อย้ายมานะเป็น พ.ศ.
2516”

“แล้วประมาณหน้าหนาวของปีนั้น คือช่วงใกล้ ๆ ปีใหม่อะไรนั่นก็ขึ้นมาหาพ่อกัน นั่ง
รถไฟจากกรุงเทพฯ ยังเห็นดอกอะไรขาว ๆ ที่มันบานหน้าเนียบานอยู่ตามข้างทางที่รถไฟผ่านแล้ว
ตอนนั้นเป็นหน้าหนาว ใจที่บ้านมีกัน 5 คน ผ่าห่มเลยไม่พอ เลยต้องไปเดินหาซื้อผ้าห่มใจ ถึง จำ
ได้” พนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยผู้นี้กล่าวต่อไปว่า “ตอนนั้นมาพักกันที่โรงแรม
พรพิงค์ มันยังใหม่ ๆ อยู่เลย ไม่โทรมเหมือนโรงแรมอื่นที่พ่อพาไปพัก เปิดหน้าต่างออกไป
มองเห็นอะไร ๆ แล้วชอบมาก แล้วพอพักอยู่พรพิงค์ก็ไปเดินหาซื้อผ้าห่มผ้านวมกันที่เนี่ย เค้าเรียกว่า
ไนท์บาซาร์” ถามย้ำกลับไปว่าเรียกว่าไนท์บาซาร์จริงหรือ เธอตอบว่า “ใช่ เค้าบอกว่าไปเดินไนท์
บาซาร์กัน”

“เท่าที่จำได้ตรงที่ไปเดินนั้นเป็นลานโล่ง ตอนนั้นเป็นเด็กเดินไปแล้วมันก็มีฝุ่นฟุ้งขึ้นมา
แล้วก็มีของวางขายอยู่บนอะไรเดี่ยว ๆ คล้าย ๆ แคร่แต่จำไม่ได้ว่าทำจากไม้ไผ่หรือเหล็ก แล้วด้วย
ความที่เป็นเด็กก็จะสนใจอะไรแปลก ๆ ก็เห็นมีพวกชาวเขาขายของอยู่ แต่งชุดชาวเขาเป็นชุดคำ ๆ
อันนี้จำได้ ของที่ขายก็เป็นอะไรแปลก ๆ ที่เด็กดูแล้วไม่รู้เรื่องนะ แล้วตอนนั้นทางบ้านจะซื้อผ้า
นวมก็เลยจำผ้านวมได้ว่ามีขาย แต่ใครเป็นคนขายนี่จำไม่ได้ ที่เป็นคนจะจำได้ก็แต่ชาวเขาเพราะเค้า
แต่งตัวไม่เหมือนเรา ยิ่งเป็นเด็กยิ่งจำได้ มันแปลกอะ”

กระทั่งในสายตาของพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยผู้หนึ่งซึ่งตอนนั้นยังเป็น
เด็ก ภาพชาวเขาในไนท์บาซาร์ก็ยังติดตาอยู่ แน่นนอนในตอนนั้นเธอยังจำแนกไม่ได้ว่าชาวเขา

⁸ รายละเอียดเกี่ยวกับบริบทหรือสภาพการณ์อันเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดเสียงใหม่ไนท์บาซาร์ สามารถหาอ่านเพิ่มเติมได้จาก
ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์.(2549) อ่านไนท์บาซาร์ การค้ากับความเป็นชาติพันธุ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

เหล่านั้นเป็นเผ่าอะไร แต่อย่างน้อยคำบอกเล่านี้ก็ช่วยยืนยันได้ว่าปีพ.ศ. 2516 ในช่วงปลายปีได้มีชาวเขาเข้ามาขายของที่นี่แล้วและมีไนท์บาซาร์เกิดขึ้นที่ถนนช้างคลานนี้แล้วเช่นกัน

เธอจดจำชื่อที่เป็นทางการของไนท์บาซาร์ไม่ได้ แต่ไนท์บาซาร์แห่งนี้ไม่มีทางที่จะเป็นลานปูนหน้าโรงเรียนช่องฟ้าไปได้ เพราะ ปี พ.ศ. 2516 ที่เธอและครอบครัวพากันมาเดินซื้อหาผ้าห่ม นวม ลานหน้าโรงเรียนช่องฟ้ายังไม่ได้รับการปรับปรุงเป็นลานคอนกรีต ยังไม่ได้อนุญาตให้ผู้ค้าคนใดเข้าไปวางของขายภายในเขตของโรงเรียนในยามค่ำคืน เท่าที่ทราบปี พ.ศ. 2516 ยังไม่มีลานโล่งว่างอื่นใดบนถนนช้างคลานในช่วงตั้งแต่สี่แยกวัดอุปคุตไปจนถึงสี่แยกโรงแรมสุริวงส์ที่ถูกนำมาทำเป็นลานการค้ายามค่ำคืนที่เรียกว่าไนท์บาซาร์ ยกเว้นแต่ “เวียงพิงค์ไนท์บาซาร์”

พี่ชายเสื้อยืดที่เข้ามาอยู่ย่านนี้ตั้งแต่ พ.ศ. 2517 ไม่เคยเห็นโรงภาพยนตร์เวียงพิงค์แต่พอถามว่าเคยเห็นลานขายของตรงนั้นไหม ก็ตอบว่า “ถ้าเป็นลานขายของเคยเห็น แต่โรงหนังไม่เคยเห็น โรงหนังแถวนั้นถ้าจะมีก็เป็นศรีวิศาล” ซึ่งเป็นโรงภาพยนตร์ที่เลิกกิจการไปหลังโรงภาพยนตร์เวียงพิงค์

ป้าอำเภอคนเดิมซึ่งลงมาอยู่เมืองเชียงใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. 2512 เป็นชาวอำเภอคนแรกที่ได้เข้ามาอยู่ที่ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ ถนนวัวลาย เมื่อพ.ศ. 2514 และเคยจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมที่ลานของเวียงพิงค์ไนท์บาซาร์มาตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2517 หรือ 2518 มาจนถึง พ.ศ. 2521 เล่าว่า “ก่อนหน้านี้ตรงนั้นเป็นโรงหนังเวียงพิงค์แล้วพอเค้าทุบทิ้งมันก็เป็นลานโล่ง ๆ เลย ๆ แล้วเค้าก็เอามาทำเป็นล็อก ๆ ให้คนเช่าขายของกัน ตอนนั้นร้านก็จะเป็นร้านง่าย ๆ เอาไม้ไผ่มาทำโครง เอาสังกะสีใส่ผ้าพลาสติกคลุมอะไรยังงี้”

“ช้างคลานไนท์บาซาร์” ในความหมายว่า ลานการค้ายามค่ำคืนบนถนนช้างคลาน น่าจะเกิดขึ้นที่ลานร้างของโรงภาพยนตร์เวียงพิงค์เดิมก่อนเมื่อปลาย ๆ ปี พ.ศ. 2516 จากนั้นการขายของริมทางเท่าทั้งในรูปของร้านแบกะดิน และร้านตั้งปูวางข้างทางก็ได้แผ่ตัวเข้าสู่ด้านในหรือทางใต้ของถนนช้างคลานทีละเล็กละน้อย หลังจากที่มีร้านริมทางไหลมาวางจำหน่ายสินค้าจนถึงหน้าโรงเรียนช่องฟ้าได้ระยะหนึ่งแล้ว ลานสนามหน้าโรงเรียนช่องฟ้าก็ได้ถูกนำมาทำเป็นลานคอนกรีตแบ่งเป็นล็อก ๆ ให้ผู้ค้ามาเช่าวางของขายในปี พ.ศ. 2520 ช่วงเวลานั้นฝั่งตรงข้ามโรงเรียนช่องฟ้าคือโรงแรมศรีโตเกียว ที่แห่งนี้ในขณะนั้นจึงนำมาทำเป็นลานขายของไม่ได้ ภายหลังโรงแรมศรีโตเกียวย้ายออกไปจึงได้มีการนำมาปรับปรุงเป็นศูนย์การค้ากาแล พ.ศ. 2524 บริษัทนครพิงค์ไนท์บาซาร์จำกัดซึ่งมีผู้ถือหุ้นคือ กลุ่มสหยูเนี่ยน สินเอเซีย อรุณานนท์ชัย โอสธานุเคราะห์และตันตรา นนท์ (ธุรกิจการเงิน, 2527 : 68) ได้เริ่มสร้างตัวอาคาร “เชียงใหม่ไนท์บาซาร์” ขึ้นมาบนที่ดินของ

โรงเรียนช่องฟ้าซินเซิง ซึ่งได้ถูกย้ายออกไปยังกิโลเมตรที่ 86 ถนนสุขุมวิทไฮเวย์เชียงใหม่ – ลำปาง ในปี เดียวกัน (CHONGFAH SINSEUNG.AC.TH)

การปรากฏขึ้นของอาคารเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ส่งผลให้การค้าบนถนนช้างคลานมีความคึกคักขึ้นเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงตั้งแต่เวียงพิงค์ไนท์บาซาร์มาจนถึงบริเวณสี่แยกโรงแรมสุริวงศ์โดยมีอาคารเชียงใหม่ไนท์บาซาร์เป็นศูนย์กลาง

อาคารเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ครองความรุ่งเรืองมาได้ยาวนานพอควร จนกระทั่งมีการผลักดันตลาดอนุสารให้เป็นลานการค้าได้สำเร็จ นักท่องเที่ยวจึงถูกดึงให้มาเดินชมสินค้าทางด้านนี้มากขึ้น การผลักดันตลาดอนุสารให้เป็นลานการค้าขายค้าคืนไม่ใช่เรื่องง่าย

“ตลาดอนุสารนี้เมื่อก่อนคือประมาณ 20 กว่าปีขึ้นไปแน่นอน มันเป็นตลาดนะ ตลาดจริง ๆ ขายผัก ขายหมู ขายไก่อะไรยังเงี้ย เป็นตลาดสดนะ ตัวตลาดจะอยู่ตรงหลังบูธแลกเงินธนาคารไทยพาณิชย์เข้าไป แล้วที่ว่ามารถทัวร์มาจอดนะก็มีแต่มันอยู่ทางใน ๆ ด้านโน้น (ทางตึกแถวที่อยู่ก่อนมาทางวัดศรีดอนไชย) เลยนะ รถทัวร์ก็จะหมดแค่สองทุ่ม จากนั้นก็เงียบไม่มีอะไร แถบนี้มันจะคึกคักตอนกลางวัน กลางคืนก็ไม่มีใครมาเดิน เค้ายากให้คนมาเดินก็พยายามไปหาสิมาเล่นจะดึงคนให้มาเดิน ใจ เล่นกันทุกคืน” พี่ชายเสื้อยืดเล่าถึงตลาดอนุสารในอดีตในช่วงที่กำลังจะเปลี่ยนผ่านจากตลาดสดมาเป็นตลาดของฝากขายค้าคืนให้ฟัง “มันก็เป็นตลาดสดนั่นแหละแล้วก็มีลานจอดรถให้คนที่มาซื้อของจอด บางทีก็จะมีชาวบ้านเอาผัก เอาปลามาขาย จำได้ว่าปลานี้เมื่อก่อนไม่ได้ขายเป็นกิโล เป็นปลาตัวเล็ก ๆ นะ เค้ายจะขายเป็นกิโลละ 2 บาท 5 บาท ซื้อมา 5 บาท บางทีก็กินไม่หมด แต่ตอนนั้นรู้สึกเหมือนจะเห็นร้านเหมาะ โอซาก้ากับเอกทิพย์แล้ว เหมาะโอซาก้าอยู่มานานแล้วนะถ้าจำไม่ผิด” เมื่อถามว่าแล้วพวกเหมาะ หมูยอ ลูกทอดอะไรเล่า พี่ชายเสื้อยืดว่า “อันนั้นมาที่หลังตอนนั้นกลางคืนแถวตลาดอนุสารนี้ไม่ค่อยมีใครเดิน พวกเหมาะ หมูยอ แคหมูอะไรนั่นแต่เดิมมันขายกันทางนี้ หน้าปั้มน้ำมัน (ศาลเท็กซ์เก่า ทุกวันนี้เป็นแมคโดนัลด์) นะ พวกแคหมูนี้เมื่อก่อนหายากนะ ไม่เหมือนทุกวันนี้มีเต็มไปหมด มันจะมาจากทางข้างนอก แถวสันกำแพงอะไรนี่แหละ มั้ง พอมาถึงแม่คำก็จะไปแย่งกันซื้อ เหมาะป้า่น หมูยอนี้ก็มีน้อยนะ เค้ายังไม่ทำมาก ไม่ค่อยมีขายหรอก”

คำบอกเล่านี้ให้ภาพว่าถ้าจะทำให้ตลาดอนุสารกลายเป็นตลาดราตรีที่น่าเดินท่องชมและซื้อหาสินค้าเช่นในปัจจุบันได้นั้น เจ้าของที่ดินจะต้องใช้ความพยายามมากหลายอยู่ แต่เมื่อทำได้สำเร็จนักท่องเที่ยวจำนวนไม่น้อยที่แต่เดิมเคยเดินกันอยู่แถวตัวอาคารไนท์บาซาร์อย่างหนาแน่น

ก็ถูกชักจูงให้เดินเข้ามาถึงลานการค้าแห่งนี้มากขึ้น ปรากฏการณ์นี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อ ปริมาณ นักท่องเที่ยวที่จะตัดสินใจเดินขึ้นไปในตัวอาคารเชิงใหม่ในท่าซาร์ทั้งเพื่อท่องเที่ยวและซื้อหา

อย่างไรก็ดี การกล่าวเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่า ตลาดอนุสารคือปัจจัยเดียวที่ทำให้ นักท่องเที่ยวเดินเข้าไปหรือขึ้นไปในอาคารเชิงใหม่ในท่าซาร์น้อยลง คู่แข่งที่สำคัญอีกอันหนึ่งของอาคารเชิงใหม่ในท่าซาร์ก็คือ การค้าแบบแบกะดินหรือการค้าตามริมทางเท้า ที่เริ่มมีให้เห็น กันมากขึ้นเป็นลำดับบนสองฟากข้างของถนนช้างคลาน การค้าตามริมทางเท้านี้แต่เดิมเป็นการใช้ ทางเท้าฟรี แต่ก็มีลักษณะที่เรียกว่าผิดกฎหมาย ผู้ค้าในสมัยก่อนคือ ก่อนปี พ.ศ. 2540 ที่ทาง เทศบาลนครเชียงใหม่ได้ประกาศให้ในท่าซาร์เป็นจุดผ่อนผันของ การตั้งวางสินค้าจำหน่ายตาม ริมทางทำอย่างเป็นทางการ (พลเมืองเหนือ, 2550 : 12) จึงมักจะตกเป็นเป้าหมายของการจับกุมของ เจ้าหน้าที่เทศกิจเสมอมา

คนขายโคมไฟเล่าว่า “เมื่อก่อนริมทางเดินนี้ไม่ค่อยมีคนมาวางของขายมาก พวกเทศกิจจะ ก่อนเอาหนัก เค้าจะมาจับจริง ๆ แต่ก็ไม่ได้ไล่จับทุกคนหรอก จะมีคนเดียวที่ชอบจับซื้อจำพันหรือ อะไรเนี่ย มีคนนี้คนเดียวที่ขยันมาจับ พอเค้ามาไ้คนที่อยู่ร้านต้น ๆ จะตะโกนว่า หมอมา ๆ ก็รู้กัน รีบยกของเข้าไปข้างใน ขยับเข้าไปชิดหน้าห้องแถว แล้วหนีถ้าเป็น โต๊ะพับยังเงี้ย สบายเลยใส่แขน ยกไปข้างใน แต่บางร้านมันหนักรกไม่ไหวก็ต้องรวบผ้าหนีเข้าไป ไ้ร้านแรกทางฝั่งวัดอุปคุตนั้น โคนบ่อย จนบางที่จำนนมันสงสาร จี๋มอเตอร์ไซด์มาจับเองร้านกลาง ๆ เลยก็มี ถ้าเป็นพวกแคร์ไม้ ไฟนี้หนัก รกไม่ไหวตอนนั้นถ้าใครมีรถไ้ไ้หนีไปก่อน แล้วค่อยมาใหม่ แคขยับเข้ามาชิดหน้า ห้องแถวชนิดเดียวก็ไม่ผิดแล้ว เพราะไม่ได้ไปขวางริมทาง โสัย! เมื่อก่อนเทศกิจเอาหนัก คนที่ขาย ที่นี้มานานถึงได้แกร่งกันใจ”

เมื่อถามว่าแล้วบรรดาร้านที่เป็นล้อเงินที่มีให้เห็นเต็มสองฝั่งถนนในทุกวันนี้เล่า คนขาย โคมไฟว่า “อันนั้นยังไม่มี เพิ่งมามีทีหลังนี้” ซึ่งร้านล้อเงินริมทางเหล่านี้เป็นสิ่งที่พ่อค้าแม่ค้าสั่งทำ ขึ้นมาเพื่อให้เกิดความสะดวกในการจัดเก็บและจัดวางสินค้า พอได้เวลาจะมีผู้รับจ้างเงินมาวางจอด และเก็บไป “เมื่อก่อนร้านริมทางนี่จะเป็นร้านแบบง่าย ๆ เอาอะไรมาค่อ ๆ กัน ปลูกผ้าแล้วเอาของวาง ร้านที่เป็นล้อเงินริมทางยังไม่มี ข้างทางนี่ตอนนั้นยังว่าง ๆ อยู่ตอนผมมาใหม่ ๆ นะ จะมีร้านมาตั้ง ขายของไม่เยอะเหมือนทุกวันนี้ แล้วเมื่อก่อนนี้พ่อค้าแม่ค้าจะชวนกันให้เข้ามาขายนะ เดิน ๆ ผ่าน ไปก็ถามว่าทำอะไรอยู่ละ ไม่มาขายของที่นี่หรือ มาสิเนี่ยที (ข้างทาง) มีตั้งเยอะ เนี่ยมาเอาที่ตรงนี้ (ข้างร้านตัวเอง) ก็ได้ จะแบ่งให้ขยับให้ เมื่อก่อน (พ.ศ. 2526) เค้าชวนให้เข้ามาขายกันนะ แต่พอผม กลับจากกรุงเทพฯ เมื่อกุมภาพันธ์ 2536 นี่โ้โฮ ! เต็มไปหมดแล้ว”

คำบอกเล่าของคนขายโคมไฟให้ภาพว่า การค้าแบบริมทางเท้าในอดีตมีกระจายตัวอยู่ตามสองฟากข้างของถนนข้างกลาง แต่ก็ได้หายไปไหนหมดอย่างใด แม้แต่ในช่วงที่อาคารเชียงใหม่ในท์บาซาร์ สร้างเสร็จใหม่ในปี พ.ศ. 2526 ร้านค้าริมทางก็ยังค่อนข้างบางเบา จนทำให้พ่อค้าแม่ค้าถึงกับมีน้ำใจเชิญชวนให้ผู้อื่นเข้ามาขายของด้วยกัน แต่อีก 10 ปีต่อมา ภาพเช่นนี้ก็หายไป มีภาพใหม่คือความหนาแน่นของร้านค้าริมทางซึ่งยากที่ผู้ค้าหน้าใหม่โดยเฉพาะผู้ที่ “ไร้ทุน” จะแทรกตัวเข้าไปครอบครองได้ เข้ามาแทนที่

ร้านค้าริมทางหรือแผงลอยริมทางเหล่านี้ใช้ที่ริมทางข้างถนนเป็นที่ของการหากินโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ แต่หากเป็นผู้มาทีหลังซึ่งไม่มีที่ว่างริมทางให้จับจองอีกแล้วถ้าต้องการค้าขายบริเวณนี้จำเป็นต้องจ่ายค่าเช่า หรือไม่ก็จ่ายเงินซื้อสิทธิ์ (เช่า) การครอบครองจากเจ้าของเดิม แม้คำผู้มีร้านค้าอยู่ริมทางเดินรายหนึ่งเล่าว่า “ที่ข้างถนนที่เป็นลื้อเข็นพวกนั้นนั่นเค้าไม่ต้องเสียค่าที่เพราะที่ริมถนนนั้นเป็นของเทศบาล พวกเค้าจะเสียแต่ค่าขยะ ค่าไฟ ค่าเงินลื้อ แต่อย่างร้านพี่ (ซึ่งวางของอยู่ริมทางเหมือนกัน แต่เป็นริมทางฝั่งหน้าตึกแถวที่เป็นของศูนย์การค้า) คือ ผู้ค้าจะวางสินค้าหน้าหน้าออกสู่ถนน) นี่ต้องจ่ายให้กาแล ถ้าเป็นแถวตลาดอนุสาร ก็ต้องจ่ายให้ตลาดอนุสาร”

ร้านแผงลอยริมทางในเชียงใหม่ในท์บาซาร์จึงมีอยู่ 2 ประเภท หนึ่ง คือ เป็นร้านริมทางหรือลื้อเข็นริมทางที่ผู้ค้านั่งหันหลังให้ถนน ร้านค้าริมทางประเภทนี้ถ้าผู้ค้าจับจองที่นั้นได้ด้วยตัวเองตั้งแต่ต้นจะไม่ต้องเสียค่าที่ สอง คือ เป็นร้านค้าแผงลอยริมทางที่ผู้ค้านั่งหันหน้าหาถนน แผงลอยริมทางประเภทนี้ผู้ค้าจะต้องจ่ายค่าที่ให้ศูนย์การค้า ห้างร้านที่เป็นเจ้าของที่แต่มีไว้จะเป็นร้านแผงลอยริมทางประเภทใดก็ล้วนอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวและซื้อหาให้กับลูกค้าได้เป็นอย่างดี ร้านค้าริมทางที่แน่นขนัดไปทั้งสองฟากข้างของถนนข้างกลางนี้มีสินค้าหัตถกรรมที่ดูซ้ำ ๆ กันให้นักท่องเที่ยวได้ซื้อหากันอย่างมากมาย มากจนถึงขนาดที่แม้ไม่ต้องเลี้ยวซ้ายเลี้ยวขวาเข้าไปดูสินค้าที่วางขายในศูนย์การค้าเช่นเชียงใหม่ในท์บาซาร์ กาแลในท์บาซาร์ สินค้าตามร้านริมทางที่มีวางไว้ให้เลือกซื้อหาก็ก็น่าพอใจ

หากไม่ใช่นักท่องเที่ยวผู้มีความพึงพอใจในการคัดสรรสินค้าเป็นพิเศษ ชาวของที่ถูกวางจำหน่ายตามร้านริมทางเหล่านี้ มีคุณสมบัติพอที่จะใช้เป็นของฝาก ของที่ระลึกได้

การเพิ่มขึ้นของร้านค้าริมทางเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้ศูนย์การค้าเชียงใหม่ในท์บาซาร์ต้องถูกแย่งชิงลูกค้าจำนวนหนึ่งไป อีกทั้งยังมีนักท่องเที่ยวจำนวนไม่น้อยพอที่จะเดินอยู่เพียงตามร้านริมทาง สองฟากข้างของถนนข้างกลาง ยิ่งเมื่อตลาดอนุสารผลักดันลานการค้าของตนจนเป็นผลสำเร็จ จำนวนนักท่องเที่ยวที่แวะเวียนเข้ามาในตัวอาคารเชียงใหม่

ในท่าบารก็ยั้งลดน้อยลง โดยเฉพาะร้านค้าชั้นบนของตัวอาคารที่จำหน่ายสินค้าประเภทของเก่าของโบราณนั้นมีลูกค้าขาจรขึ้นไปท่องเที่ยวชมไม่มาก กระทั่งที่ชั้น 2 ทางด้านหลังก็มีหลายคูหาที่ปิดกิจการไปหรือไม่ก็ติดป้ายให้เช่าขายของ จำนวนนักท่องเที่ยวที่ลดลงส่งผลโดยตรงต่อรายได้ของบริษัทนครพิงค์ในท่าบารจำกัด รวมทั้งผู้ค้าทั้งหลายในตัวอาคารนี้ เพื่อผู้สถานการณ์เช่นนี้ครั้งหนึ่ง “มาตรการเชิงชาติพันธุ์” ได้เคยถูกนำมาใช้ คือมีการยินยอมให้ชาวอำเภอแต่ชุดและนำสินค้าหัตถกรรมมาวางจำหน่ายบนชั้นบนใดทางขึ้นตัวอาคารในท่าบาร โดยหวังจะดึงดูดลูกค้าให้เดินขึ้นมาและเลยเข้าไปชมสินค้าอื่น ๆ ในร้านทางด้านใน สตรีอำเภอผู้หนึ่งเล่าว่า “เมื่อก่อนตอนแรก ๆ เลยร้านพวกนั้นไม่เสียค่าที่ ก็เมื่อก่อนในท่าชั้นสอง โอ้ย! ไม่มีใครเดิน ฝรั่งก็ไม่เดิน เค้า (บริษัท) ก็เลยหาพวกนี้มาวางของขายตรงบันได (เพื่อดึงคนให้เดินขึ้นไป) แต่เดี๋ยวนี้เสียแล้วนะเดือนละพัน” ปัจจุบัน (พ.ศ. 2553) เพิ่มขึ้นเป็น 1,500 บาท

อย่างไรก็ตามมาตรการนี้ไม่ได้ผลมากนัก นักท่องเที่ยวยังคงนิยมเดินชมสินค้าตามร้านแผงลอยและล้อเข็นริมทางมากกว่า แต่ตัวอาคารเชิงใหม่ในท่าบารก็ยังพอประกอบตัวอยู่ได้เพียงแต่ไม่คึกคักเช่นในวันวานที่ตลาดอนุสารยังไม่รุ่งเรืองและร้านรวงริมทางยังมีอยู่น้อยเจ้า

ร้านรวงริมทางเหล่านี้ ทุกวันนี้ได้กลายมาเป็นแหล่งรายได้หลักให้กับผู้ค้าส่วนใหญ่ในเชิงใหม่ในท่าบารไปแล้ว เราสามารถพบเห็นร้านแผงลอย และล้อเข็นริมทางนี้ได้ตั้งแต่สี่แยกวัดอุปคุตไปจนถึงสี่แยกแสงตะวัน ที่ที่เมื่อประมาณ 4-5 ปีก่อนไม่มีล้อเข็นริมทางวางจำหน่ายสินค้าเช่นบริเวณหน้าวัดศรีดอนไชย ทุกวันนี้กลับเต็มไปด้วยร้านล้อเข็นประเภทนี้

ร้านแผงลอยและล้อเข็นริมทางนี้โดยส่วนใหญ่จะตั้งร้านหันเผชิญหน้ากันบนทางเท้าเส้นเดียวกัน ทำให้มีช่องว่างตรงกลางเพียงแคบ ๆ ที่จำเป็นต้องสวมนเอาไว้เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เป็นเส้นทางเดินชมสินค้าที่วางเรียงรายอยู่ทั้งทางซ้ายและขวา เราจะพบเห็นการตั้งแผงลอยและล้อเข็นริมทางแบบหันเผชิญหน้ากันเช่นนี้ได้หลายแห่งในท่าบาร ทางฝั่งซ้าย (ฝั่งวัดอุปคุต) ก็เริ่มตั้งแต่บริเวณหน้าร้านคุ้มยี่สิบ ผ่านหน้ากาแลในท่าบาร เบอร์เกอร์คิง แม็คโดนัลด์ ไล่ผ่านหน้าตลาดอนุสารไปจนถึงซอยข้างวัดศรีดอนไชย ส่วนหน้าวัดศรีดอนไชยจะเป็นร้านล้อเข็นแต่ตั้งหันหลังติดกำแพงวัด ทางฝั่งขวาเริ่มตั้งแต่หน้าและข้างธนาคารนครหลวงไทย หน้าธนาคารไทยพาณิชย์ หน้าตึกแถวข้างธนาคารที่มี 10 คูหา หน้าเดอะฟิคที่ปิดไป จากนั้นก็กระโดดมาที่ฟุตบอลหน้าลานศาลพระภูมิโรงแรมดิทุเรียมมาจนถึงหน้าอาคารเชิงใหม่ในท่าบาร บริเวณอื่นทางฝั่งขวานี้อันได้แก่ศูนย์การค้าเดอะพลาซ่าเชิงใหม่ หน้าโรงแรมเลอ เมอริเดียน โรงแรมมิเลียสุริวงศ์ โรงแรมรอยัลปรีนเซสไล่ไปจนถึงศูนย์การค้าพันธุ์ทิพย์พลาซ่าเชิงใหม่ ส่วนใหญ่จะเป็นร้าน

ล้อเงินริมทางอย่างเดียว ไม่มีแผงลอยริมทางตั้งเผชิญหน้า เนื่องจากริมทางเท้าทางฝั่งขวานี้คับแคบ หากมีแผงลอยมารวมตั้งวางด้วยก็จะเกิดการบังหน้าร้านที่อยู่ในอาคารหรือบังทางเข้าออกโรงแรม

ร้านล้อเงินตั้งเรียงเป็นแถวหน้าศูนย์การค้า

เมื่อริมทางเท้าทั้งสองฟากของถนนช้างคลานในช่วงตั้งแต่สี่แยกวัดอุปกุดไปจนสุดสี่แยกแสงตะวันถูกครอบครองไว้โดยบรรดาร้านแผงลอยและล้อเงินเสียเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้เส้นทางเดินบนทางเท้านี้คับแคบเป็นอย่างมาก หากเดินผ่านไปบริเวณร้านที่ตั้งวางสินค้าแล้วเขตทางเดินเข้ามามาก กระทั่งการเดินในลักษณะแถวเรียงหนึ่งผ่านไปก็นับว่าลำบาก ยิ่งหากเป็นจังหวะที่มีลูกค้าหยุดเลือกชมสินค้าหน้าร้านนั้น ก็ยิ่งเดินผ่านไปแทบไม่ได้ นี่คือลักษณะเด่นอันหนึ่งของร้านค้าแผงลอยและล้อเงินริมทางแห่งเชียงใหม่ในทบาชาร์ ร้านค้าริมทางเหล่านี้มีพื้นที่หน้าร้านเพียงน้อยนิด ทั้งยังต้องขอมุทิสให้เป็น “เส้นทางเดิน” ของลูกค้า เพื่อให้ลูกค้าได้มีพื้นที่และเวลา (ถ้าไม่มีการจัดหาพื้นที่หน้าร้านไว้ให้ลูกค้าก็จะไม่มีเวลาหรือโอกาสที่จะหยุดเพื่อชื่นชมสินค้า) สำหรับการเลือกซื้อสินค้า เส้นทางแคบ ๆ เช่นนี้คือเส้นทางที่ผู้ค้าแผงลอยและล้อเงินริมทางจงใจ สงวนไว้ให้แก่ลูกค้า ผู้ที่จะเดินในเส้นทางนี้จึงสมควรที่จะเป็นลูกค้า แล้วถ้าเปลี่ยนผู้เดินมาเป็น “ผู้ค้ากลุ่มอื่น” เช่น ชาวอำเภอเร่ขายบ้างแล้วจะมีเรื่องราวใดปรากฏให้เห็นกัน เพราะทุกวันนี้ก็ได้มีชาวอำเภอจำนวนหนึ่งเข้ามาเดินเร่ขายสินค้าบนทางแคบ ๆ เส้นทางนี้ออกหน้าออกตา จนถึงกับกล่าวได้ว่าหาก

เชียงใหม่ไนท์บาซาร์เปิดทำการ จะไม่มีคำคืนไหนที่จะไม่พบอ่านซ้ำตามรายการของทางเดินประเภทนี้

ร้านแฟงลอยและล้อเงินริมทางเหล่านี้คือคู่แข่งสำคัญของผู้ค้าสินค้าพื้นเมือง ขนาดใหญ่ที่ตั้งขนาบกันไปบนสองฟากข้างของถนนช้างคลาน คือแหล่งรายได้หลักของพ่อค้าแม่ค้าส่วนใหญ่ในเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ แต่ทุกวันนี้พื้นที่หน้าร้านค้าริมทางเหล่านี้กลับมีชาวอ่านซ้ำเข้ามาร่วมใช้ประโยชน์ แน่นอนว่าชาวอ่านซ้ำไม่ได้เดินเร่ขายสินค้าเฉพาะตามทางเดินเหล่านี้ แต่การเดินทางที่นี้มิว่าจะอย่างไรก็เลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องเดินผ่านหน้าร้านค้าของ “ผู้อื่น” ซึ่งในที่นี้หมายถึงผู้ที่ไม่ใช่ชาวอ่านซ้ำด้วยกัน เพราะตามร้านแฟงลอยและล้อเงินริมทางนี้ก็พอมิมีร้านของชาวอ่านซ้ำที่ไม่ได้เร่ขายปะปนอยู่ด้วย ชาวอ่านซ้ำเหล่านี้ในที่นี้นับรวมเป็นผู้อื่นของชาวอ่านซ้ำแปลก เช่นเดียวกับผู้ค้าที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์อื่น

มิเชล เดอ เซโตกล่าวถึงการเดิน (walking) ว่าคือพื้นที่ของการเปล่งเสียงป่าวประกาศหรือบ่งบอก (a space of enunciation) (de Certeau, 1988 : 98) อะไรบางอย่างให้ผู้อื่นรับรู้ แล้วชาวอ่านซ้ำที่เดินเร่ขายไป ๆ มา ๆ ในเชียงใหม่ไนท์บาซาร์กำลังเปล่งเสียงเพื่อบ่งบอกอะไร ให้แก่ใคร ในท่ามกลางราตรีของเมืองใหญ่แห่งนี้

จากภาพของทุ่งหญ้าป่าละเมาะที่มีบ้านเรือนตั้งกระจายกันอยู่ห่าง ๆ ทุกวันนี้ถนนช้างคลานโดยเฉพาะตั้งแต่สี่แยกวัดอุปกุดไปจนถึงสี่แยกแสงตะวัน ได้ถูกพลังของทุนสร้างสรรค์ให้เป็นเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ แหล่งท่องเที่ยวพร้อมทั้งซื้อหาของฝากที่สำคัญอันหนึ่งของนักท่องเที่ยว และย่านการทำมาหากินที่สำคัญของบรรดานายทุนและผู้ค้ากลุ่มหนึ่งในเมืองเชียงใหม่ นายทุนและผู้ค้าเหล่านี้เฝ้าพิจารณา “ที่ทาง” เพื่อการทำมาหากินของตนในไนท์บาซาร์มาด้วยความยากง่ายในระดับที่ต่างกันไป แต่ก็ไม่มีใครที่จะได้ที่ทางนี้มาอย่างง่าย ๆ ไร้ปัญหา เช่นในยุคเริ่มต้นแม้ที่ทางริมทางเท้ายังว่างเปล่าจนถึงขนาดที่แม่ค้าพ่อค้าชักชวนกันมาจับจองขายของ แต่ช่วงนั้นเจ้าหน้าที่เทศกิจก็ตามมากวดขันจับกุมอยู่เนือง ๆ จนหลังจากทางเทศบาลนครเชียงใหม่ประกาศให้ไนท์บาซาร์เป็นเขตผ่อนผัน เหตุการณ์ดังกล่าวจึงจางหายไป ส่วนในยุคปัจจุบันแม้จะประกาศให้ไนท์บาซาร์เป็นเขตผ่อนผันของการตั้งวางสินค้าจำหน่ายริมทางได้ แต่ก็ไม่มีที่ว่างริมทางตรงไหนที่จะให้ผู้ค้าหน้าใหม่เข้าไปจับจองได้ การจะเข้าถึงที่ทางทำมาหากินในเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ทุกวันนี้มีแต่ต้องใช้ (1) เงินตรา และ (2) เครือข่ายทางสังคมที่สั่งสมมาให้เป็นประโยชน์

พ่อค้าหน้าใหม่ชาวมังผู้หนึ่งซึ่งเข้ามาวางของขายในที่ของพี่ชายตนเองซึ่งได้ลงไปทำงานทางใต้เล่าว่า “ทางผู้จัดการมาบอกว่าซื้อคนที่มาติดต่อขอวางขายกับซื้อผมไม่ตรงกันเดียวจะไม่ให้

ขายแล้ว จริง ๆ แล้วหลาย ๆ ร้านก็ซื้อไม่ตรงกัน แต่ก็ไม่มีปัญหาอะไร แต่พอเห็นเป็นเราก็ดูว่าได้
 อย่างมาบอกว่าใครจะขายก็ให้ไปลงชื่อไว้ แล้วถ้ามีลือความก็จะเรียกให้มาขายตาม (ลำดับ) ชื่อที่ลง
 ไว้แต่อยู่ ๆ ก็เห็นมีใครก็ไม่รู้ที่ไม่ได้ลงชื่อได้มาขาย คนที่ลงชื่อไว้ไม่ได้ขาย เห็นเป็นชาวเขามั่ง”
 ความคิดเห็นนี้แม้จะมีลักษณะเชิงอัตวิสัยไปบ้างแต่ฟังดูก็ใช่ว่าจะไร้เหตุผลเสียทีเดียว ในระดับ
 สามัญสำนึกของคนทั่วไป ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงจะอย่างไรก็ดูเข้ากันไม่ได้กับสังคมเมือง
 คนทั่วไปมีความเข้าใจหรือถูกทำให้เข้าใจมาโดยตลอดว่า “เมืองไม่ใช่ที่ของกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูง
 ไม่ใช่ที่แห่งการทำมาหากินของกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูง” สำหรับชาวบ้านพื้นราบทั่วไปการมีกลุ่ม
 ชาติพันธุ์บนที่สูงมาปรากฏอยู่ในเมืองจะเป็นเรื่องที่ “ผิดปกติพิเศษ” โดยเฉพาะถ้าชนชาติพันธุ์บน
 ที่สูงผู้นั้นเข้ามาในฐานะของผู้ค้าหรือผู้ที่ผู้มีที่คาดว่าจะเข้ามาร่วมแสวงหาทรัพยากรอันมีอยู่อย่าง
 จำกัดของสังคมเมืองไป

มุมมองดังกล่าวข้างต้นจะยังคงเป็นมุมมองที่มีความชอบธรรมได้ ถ้าไม่มีการแผ่ตัวของ
 ถนนหนทาง การสื่อสารมวลชน การโทรคมนาคม การศึกษารวมถึงโครงการพัฒนาต่าง ๆ ขึ้นไปสู่
 ดงคอย สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นตัวนำอำนาจรัฐ อำนาจทุนหรือแม้แต่อุดมการณ์ใหม่ ๆ เข้าไปสู่ใน
 ชีวิตประจำวันของกลุ่มชนบนที่สูง และที่สำคัญสิ่งเหล่านี้คือปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการ
 เคลื่อนที่เดินทางของผู้คนออกสู่นอกชุมชนอย่างเป็นลำเป็นสัน แม้ยังไม่เคียบโตพอที่จะเดินทางลง
 มาสู่เมืองในพื้นราบได้ด้วยตนเอง แต่เยาวชนบนที่สูงจำนวนไม่น้อยก็สามารถรับรู้ถึง “ภาพของ
 ชีวิต” ที่แตกต่างระหว่างเมืองกับคอยได้อย่างง่ายดาย ด้วยการนั่งชมรายการโทรทัศน์ สตรีอ่านผู้
 หนึ่งเล่าถึงหลานตนเองว่า “อยู่บนคอยงานไรก็ไม่มี กลับมาจากโรงเรียนก็เอาแต่เล่น โดดเชือก ดู
 ทีวี” ปรากฏการณ์ทำนองนี้มีให้เห็นอย่างเป็นปกติตามหมู่บ้านบนคอยยุคนี้ เยาวชนบนที่สูงเหล่านี้
 แม้ร่างกายจะยังไม่ได้เคลื่อนที่เดินทางแต่ความคิด ความปรารถนาหรือจินตนาการเกี่ยวกับชีวิตก็
 น่าจะเริ่มถูกโน้มน้าวให้ก้าวเข้ามาสู่โลกของเมืองไปทีละน้อยแล้ว

ทั้งการสื่อสารระหว่างบุคคลเช่นการได้พูดคุยกับผู้ที่เคยลงมาหากินในเมือง และการ
 สื่อสารมวลชนเช่นโทรทัศน์ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่เสกสรรเมืองให้กลายมาเป็น “ส่วนภายนอก
 ร่วม” ในการรับรู้ของชนชาติพันธุ์บนที่สูง

คำว่า “ส่วนภายนอกร่วม”⁹ ในที่นี้หมายถึง (1) การเป็นอาณาบริเวณที่ดีกว่า ในความหมายที่ว่าเป็นที่ยอมรับของทั้งผู้ที่ใช้ชีวิตอยู่ในเมืองและผู้อื่นที่มองมายังเมือง ทั้งในเรื่องของตำแหน่งทางสังคมของเมืองที่เหนือกว่าที่อื่น ๆ ในสังคมและในเรื่องของรูปลักษณะทางกายภาพ และ (2) การเป็นอาณาบริเวณที่ดีมีที่ท่าอะไร ๆ ทั้งในแง่บวก แง่ลบหรือแง่อื่นใด (เช่นการระบุงไปไม่ได้อย่างเต็มปากเต็มคำปรากฏการณ์นั้นเป็นบวกหรือลบกันแน่ ซึ่งอาจมีทั้งความเป็นบวกและลบอยู่ในตัว หรือไม่ได้มีความเป็นบวกหรือลบอะไรเลย : ผู้วิจัย) ที่อาจเกิดขึ้นได้เสมอ (Wakabayashi, 1993 : 58-62 ; Wakabayashi, 1996 : 10-16)

เมืองในฐานะที่เป็นส่วนภายนอกร่วมของบรรดาชนชาติพันธุ์บนที่สูงในที่นี้จึงมีความหมายคล้ายกับการเป็น “พื้นที่แห่งความหวัง” (space of hope) หรือพื้นที่ที่เกิดขึ้นมาจากการรู้จักมองโลกในแง่ดีที่น่าจะนำไปสู่การคิดและการกระทำในเชิงทางเลือกแบบอื่นอันจะนำมาซึ่งอนาคตที่ดีกว่า (Harvey, 2000 : 17) ให้แก่บรรดาชนชาติพันธุ์บนที่สูงที่มุ่งหน้าลงมาหาถิ่นในเมืองกันมากขึ้นทุกขณะ

คำบอกเล่าเช่น “อยู่ที่บ้านบนคอยก็ไม่มีอะไรกิน ไรก็ไม่มีทำ” หรือ “ไรไม่ค่อยมีทำแล้ว (เจ้าหน้าที่) ป่าไม่เข้ามายึด ปลุกดันไม้ (สน) หมดแล้ว อยากอยู่บนคอยบ้างแต่มันก็อยู่ไม่ได้” เหตุผลที่มีนัยสำคัญทางเศรษฐกิจการเมืองเช่นนี้คืออีกเงื่อนไขหนึ่งที่มาช่วยตอกย้ำภาพของความ เป็น “ส่วนภายนอกร่วม” หรือ “พื้นที่แห่งความหวัง” ของเมืองให้ยิ่งแจ่มชัดในความคิดของชาวอำเภอ และผลักดันพวกเขาให้เลืกลงมาหาถิ่นในสังคมเมือง หลายคนดิ้นรนเลี้ยงชีวิตด้วยการเป็นลูกจ้าง แรงงานรับจ้างที่รายได้ไม่สูงนัก บางคนก็ตัดสินใจก้าวเข้าสู่งานบริการในสถานบันเทิง ในขณะที่บางคนก็เลือกทำการค้าและหนึ่งในการค้าขายของชาวอำเภอที่ได้เข้ามาอยู่ในเมืองท่องเที่ยวเช่นเชียงใหม่ (หรือเมืองท่องเที่ยวอื่นใดเช่น กรุงเทพมหานคร พัทยา หัวหิน สมุย ภูเก็ต) ก็คือการขายสินค้าหัตถกรรม

การจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมสัมพันธ์กับ “การเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว” อย่างแยกไม่ออก พื้นที่ท่องเที่ยวภายในเมืองเชียงใหม่ ไม่ว่าจะเป็นเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ ถนนคนเดินวัวลายในวันเสาร์ ถนนคนเดินราชดำเนินในวันอาทิตย์ล้วนเป็นพื้นที่ที่มากไปด้วยชาวอำเภอรวมถึงชนชาติพันธุ์ต่าง ๆ นานา ที่พากันมาจับจองที่เพื่อทำการค้า พื้นที่ท่องเที่ยว 3 แห่งนี้โดยเฉพาะเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ คือ

⁹ คำว่า “ร่วม” ในที่นี้หมายถึง ชุมชนอื่น ๆ ในสังคมที่มีเมืองเป็นศูนย์กลาง ล้วนมีมุมมองร่วมกันว่าสังคมเมืองคืออาณาบริเวณที่เป็นส่วนภายนอกของตนเอง

พื้นที่แห่งความหวังอันสำคัญของผู้ค้าทุกคนจากทุกกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้เข้ามาเกี่ยวข้อง ผู้ค้าทุกคนล้วนต้องใช้เงินตราและเส้นสายเครือข่ายทางสังคมเพื่อให้มีโอกาสเข้าครอบครองพื้นที่ที่จะวางจำหน่ายสินค้า

ความหวังซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการผลิตพื้นที่แห่งความหวัง (ตัวอย่างเช่นภาพของเชียงใหม่ในท่าบารห์ในแง่บวกที่มีในความคิดของผู้ค้าแต่ละคน) จะเป็นจริงขึ้นมาได้น้อยก็ต้องอาศัยเงินตราและเครือข่ายทางสังคมที่สั่งสมมา แล้วถ้าเป็นผู้ที่ไม่ค่อยจะมีเงินตราและเส้นสายเครือข่ายทางสังคมเช่นอ่าน่าเร่ขายเล่า อะไรจะทำให้ “ความหวัง” หรือ โอกาสที่จะได้มีชีวิตที่ดีกว่าในสังคมเมืองเป็นจริงขึ้นมาได้

ในยุคที่ทุกที่ทางในเชียงใหม่ในท่าบารห์แน่นขนัดไปด้วยร้านรวงไม่เว้นแม้แต่ตามริมทางสองฟากข้าง ที่ว่างที่ยังจะพอมีเหลืออยู่ก็คือตามทางเดินระหว่างร้านแผงลอยและร้านล้อเข็นริมทาง รวมถึงมุมถนนบริเวณสี่แยก ปากทางเข้าสู่ศูนย์การค้าต่าง ๆ ในย่านนี้ ซึ่งที่เหล่านี้นิยมไม่มีวันที่จะถูกนำมาใช้ตั้งวางสินค้าได้ เมื่อที่ว่างมีอยู่เพียงแค่นี้ จำยังเป็นพื้นที่ที่ไม่มีผู้ใดจะสามารถครอบครองเพื่อใช้ประโยชน์ได้ วิธีการหนึ่งที่พอจะช่วยให้ใช้ประโยชน์จากที่เหล่านี้นี้ได้ก็คือ การใช้ “ร่างกาย” ของตนมาเป็นพื้นที่ของการจัดแสดงหรือนำเสนอสินค้า และใช้ “การเคลื่อนที่ของร่างกาย” มาเป็นกลวิธีในการผลิต พื้นที่ทางการค้าของตนขึ้นมาท่ามกลางพื้นที่ทางการค้าอื่น ๆ ที่มีผู้อื่นครอบครองอยู่ก่อนแล้ว

สำหรับผู้ที่ไม่ค่อยจะมีเงินตราและเส้นสายเครือข่ายทางสังคมเช่น อ่าน่าเร่ขาย การใช้ “ร่างกาย” มาเป็นพื้นที่ทำกินการใช้ “ร่างกาย” มาเป็นเครื่องมือผลิตพื้นที่ทำมาหากินจะเป็นเพียงวิธีการเดียวที่ทำให้พอจะหากินร่วมกับผู้อื่นในพื้นที่นี้ได้

แม้จะเป็นผู้มาทีหลัง หากไร้เงินตราและเส้นสายเครือข่ายทางสังคมจนถึงกับต้องลงทุนใช้ร่างกายมาเป็นแหล่งระบายสินค้า แต่ชาวอ่าน่าเร่ขายก็มีโลกทัศน์อันหนึ่งที่ไม่ได้ผดแผกแตกต่างไปจากผู้ค้ากลุ่มอื่น ๆ ในเชียงใหม่ในท่าบารห์ นั่นคือการมองว่าเชียงใหม่ในท่าบารห์คือพื้นที่แห่งความหวัง คือพื้นที่ที่น่าจะทำให้ชีวิตได้มีความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ อย่างน้อยก็เป็นพื้นที่ที่พอจะช่วยให้สามารถหาเงินตรามาได้มากกว่าและไวกว่าการทำมาหากินบนดอย

ชาวอ่าน่าเร่ขายได้พากันปลั่งเสียงบ่งบอกให้เราได้รับรู้ถึง “สาร” หรือโลกทัศน์นี้อย่างชัดเจน ไม่ใช่ด้วยคำพูดแต่ด้วย “การเดิน” เร่ขายไป ๆ มา ๆ ในเชียงใหม่ในท่าบารห์ รวมทั้งพื้นที่ท้องเที่ยวแหล่งอื่นทั่วไทยที่มีพวกเขาไปปรากฏกายอยู่

อย่างไรก็ดีพื้นที่แห่งความหวังเช่นเชียงใหม่ในทศวรรษร่วมถึงถนนข้าวสาร ชอยนานา พัทยา หัวหิน สมุย ภูเก็ตก็ไม่ใช่พื้นที่ที่จะเป็นไปตามความคาดหวังของอำเภอรำแพงเสมอไป เพราะในความเป็นพื้นที่แห่งความหวังยังมีความเป็นส่วนภายนอกร่วมปะปนอยู่ด้วย วากาบยาชิ มิกิโอะ (Wakabayashi Mikio) กล่าวว่า “ความเป็นส่วนภายนอก” ยังมีความหมายของ “ความเป็นสังคมของพวกเขาหรือผู้อื่นที่มีค่านิยมในเรื่องของธรรมเนียมปฏิบัติหรือบรรทัดฐานที่พวกเราอยากจะปฏิเสธหรือไม่อยากจะยอมรับ” (Wakabayashi, 1993 : 60-61) แฝงอยู่

“ความเป็นส่วนภายนอกร่วม” ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของสังคมเมืองตามความหมายที่ได้กล่าวไปข้างต้นทั้ง 2 ประการ ทำให้เมืองถูกผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีธรรมเนียมปฏิบัติหรือบรรทัดฐานเฉพาะตัวตีความอย่างแตกต่างกันไป แม้ผู้คนส่วนใหญ่โดยเฉพาะผู้ที่มาจากชุมชนอื่นจะเห็นว่าเมืองเป็นพื้นที่แห่งความหวัง แต่พื้นที่แห่งความหวังก็เป็นเพียง “พื้นที่ในอุดมคติ” หรือพื้นที่ที่หากใช้ถ้อยคำของอังรี เลอว์เฟบวร์ (Henri Lefebvre) เรียกหาก็คือ ภาพแทนพื้นที่หรือพื้นที่ในความคิดจินตนาการ (representations of space) (Lefebvre, 1991) ซึ่งจะถูกจินตนาการขึ้นมาอย่างแตกต่างกันไปตามธรรมเนียมปฏิบัติหรือบรรทัดฐานของผู้แต่ละกลุ่มแต่ละคน เมื่อพื้นที่แห่งความหวังแบบต่าง ๆ ถูกสร้างขึ้นมาซ้อนทับกันไปในพื้นที่ทางกายภาพแห่งหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ที่เรียกว่าในทศวรรษ การปะทะประสาน การซ้อนทับ เบียดขับ ปิดกั้นกีดกันตลอดจนการผลิตซ้ำสร้างใหม่พื้นที่หรือ “การเมืองเรื่องพื้นที่” จึงมีให้เห็นอย่างเป็นปกติในเชียงใหม่ในทศวรรษและผู้คนทุกกลุ่มก็ล้วนได้รับผลกระทบจากกระบวนการทางพื้นที่อันนี้ แต่ที่ “อย่างแตกต่าง” กันไปตามเงื่อนไขของแต่ละคน

เชียงใหม่ในทศวรรษจึงเป็นพื้นที่แห่งความหวังที่มากไปด้วยปัญหา โดยเฉพาะกับผู้มาทีหลังและยังไม่คุ้นชินกับธรรมเนียมปฏิบัติของผู้คนในที่นี้เช่นชาวอำเภอรำแพง แต่ถึงกระนั้นก็ยังคงมีชาวอำเภอรำแพงจำนวนหนึ่งยืนหยัดค้าขายในที่นี้อยู่ต่อไป เพราะพวกเขารู้ดีหรือรู้จักมองโลกในแง่ดีว่ากระทั่งในพื้นที่ที่มากไปด้วยปัญหาเช่นนี้ก็ยังคงพอจะมีโอกาสเหลือไว้ให้ผู้ค้าเช่นพวกเขาอยู่บ้าง

บทที่ 4

ความเป็นมาและชุมชนต้นทาง

ชาวอำเภอผู้มาที่หลัง

อำเภอราชาย คือ ชาวอำเภอที่มาเดินเร่ขายสินค้าหัตถกรรมและสินค้าแนวหัตถกรรมในพื้นที่ท่องเที่ยวของเมืองที่คลาคล่ำไปด้วยนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวต่างชาติ

ชาวอำเภอเหล่านี้พากันมาจากที่ใด ด้วยเหตุผลอะไรและเพื่ออะไร

คำถามที่ว่าชาวอำเภอเหล่านี้พากันเข้ามาเดินเร่ขายสินค้าเพื่ออะไร จะเป็นคำถามที่สามารถตอบได้อย่างตรงไปตรงมามากที่สุด คือ เดินเร่ขายเพื่อ “เงินตรา” ซึ่งแน่นอนว่านอกจากเงินตราแล้วการเดินเร่ขายสินค้ายังสามารถช่วยผลิต “ผลพลอยได้ทางสังคม” อื่น ๆ อาทิเช่น การเป็นผู้สร้างสีสันบรรยากาศของความเป็นเมืองเหนือ ของความเป็นชาติพันธุ์บนที่สูงอันทรงเสน่ห์แห่งเอเชียให้แก่พื้นที่ท่องเที่ยว โอกาสของการได้บ่งบอกตัวตนทางชาติพันธุ์ที่นับวันจะรางเลือนไป หรือแม้แต่การกลายมาเป็นผู้สร้างความน่ารำคาญให้แก่นักท่องเที่ยวและผู้ค้ารายอื่นที่ยื่นขายประจำที่ที่ร้านของตนเอง

อำเภอราชายเข้ามาหากินในเชียงใหม่ในทศวรรษในฐานะผู้มาที่หลัง หรือหลังจากที่ “ที่ทาง” ทางการค้าถูกจับจองไปหมดสิ้นแล้ว ที่ที่มีเหลือไว้ให้แก่พวกเขาก็มีเพียง

1. ที่ว่างตามทางเท้าที่ร้านแผงลอยและล้อเข็นริมทางจงใจสงวนไว้ให้แก่นักท่องเที่ยว
2. บริเวณสี่แยกอันเป็นเส้นทางสัญจรของผู้คนและยานพาหนะและ
3. ร่างกายของพวกเขาเอง

อาเธอบอกว่า “อำเภอพวกที่เดินเร่ขายเพิ่งมีไม่กี่ปี ก่อนหน้านี้ไม่มีหรอก ปี 41 (2541) 42 43 พวกเค้าเข้ามากันเยอะมาก” ดูเหมือนเงื่อนไขทางเวลาจะทำให้อำเภอราชายกลายเป็นผู้มาที่หลัง คำว่า “ผู้มาที่หลัง” ในที่นี้หมายถึงผู้มาที่หลังที่เข้ามาในฐานะ “เจ้าของกิจการ” ไม่ใช่ผู้มาที่หลังตามนัยทางด้านเวลาอย่างแท้จริง เพราะตามความเป็นจริงยังมีผู้อื่นอีกมากมายที่เข้ามาหากินในเชียงใหม่ในทศวรรษหลังชาวอำเภอราชาย แต่คนเหล่านั้นเข้ามาที่นี่ในฐานะ “ลูกจ้าง” ขายของให้กับนายจ้างซึ่งเป็นผู้ประกอบการตัวจริง หรือถึงแม้จะเข้ามาในฐานะผู้ประกอบการแต่คนเหล่านี้ก็ทำได้เพียงเช่าที่ขายไม่ได้เป็นเจ้าของที่อย่างแท้จริง ตัวอย่างบางส่วนของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้คือ ชาวคะฉิ่น ละว้า ไทใหญ่ มิว หรือแม้แต่ชาวพม่ารวมถึงชาวลีซอบางคนที่ข้ามมาจากฝั่งพม่า ชนชาติพันธุ์เหล่านี้จำนวนไม่น้อยเข้ามาที่หลังชาวอำเภอราชาย และมักเข้ามาในลักษณะหน้าเก่าไปหน้าใหม่มา บ้างก็อยู่ได้นานบ้างก็ชั่วครู่ชั่วคราว กล่าวโดยรวมคือ การจะเข้ามาทำมาหากินด้วยการจำหน่ายสินค้าในเชียงใหม่ในทศวรรษในปัจจุบันมีอยู่ด้วยกันสองวิธี คือ (1) ยอมลดตัวลงไปเป็นลูกจ้างของผู้ค้ารายอื่น และ (2) หากพอมีทุนรอนก็เช่าแผงลอยหรือร้านล้อเข็นเพื่อวางสินค้าจำหน่าย

แล้วถ้าไม่ต้องการทำทั้งสองประการนี้เล่า ก็ได้แต่ต้องนำเอา “ร่างกาย” และ “การเดิน” มาเป็นพื้นที่ทำกินเช่นที่ชาวอ่าซ่าเร่ขายได้ทำกันอยู่

ในระดับผิวเผินอาจกล่าวได้ว่าชาวอ่าซ่าเร่ขายไม่ยอมลดตัวลงไปเป็นลูกจ้างของผู้ค้ารายอื่น และไม่มีทุนรอนมากพอที่จะมาขอเช่าที่เพื่อทำการค้า แต่ปรากฏการณ์นี้ในระดับของความเป็นจริงเป็นสิ่งที่ทั้งเรียบง่ายกว่าและซับซ้อนกว่าเหตุผลที่ได้กล่าวไป

เพื่อให้เข้าใจในสาเหตุซึ่งหมายรวมถึงเงื่อนไขของการก้าวเข้ามาเป็นอ่าซ่าเร่ขายได้ดีขึ้น ในที่นี้จะขอลำดับถึงแหล่งที่มาของบรรดาอ่าซ่าเร่ขายก่อน

แหล่งที่มาของอ่าซ่าเร่ขาย

ชาวอ่าซ่าเร่ขายในเชียงใหม่ในทศวรรษที่มีที่มาจากหลายพื้นที่ ชุมชนต้นทางส่วนใหญ่กระจายตัวอยู่ในจังหวัดเชียงราย รองลงมาคือจังหวัดเชียงใหม่ อาทิเช่น บ้านป่าคา บ้านสี่หลาง บ้านป่าซางนาเงินแห่งตำบลแม่ฟ้าหลวง บ้านหินแตก บ้านผาจี บ้านพญาไพรแห่งตำบลเทอดไทย บ้านห้วยล้านใหม่ บ้านห้วยผึ้ง บ้านแม่สลับ บ้านสามแยก บ้านโป่งไฮ บ้านห้วยกระแห่ง บ้านป่าเมี่ยง ตำบลแม่สลองใน บ้านอาแบ บ้านป่าคาสุขใจแห่งตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง บ้านห้วยไคร้ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอสาย บ้านห้วยโจ้-จอบาตา ตำบลแม่จัน อำเภอแม่จัน บ้านคอยช้าง บ้านคอยล้าน บ้านวาวิ บ้านห้วยน้ำอุ่น บ้านผาแดงหลวงแห่งตำบลวาวิ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย สำหรับในจังหวัดเชียงใหม่ก็มีบ้านทุ่งยั่ว ตำบลกื้ดช้าง อำเภอแม่แตง บ้านห้วยศาลา บ้านสุขฤทัยแห่งตำบลท่าตอน อำเภอแม่เอย บ้านใหม่สามัคคี ตำบลปิงโค้ง บ้านผาตาย ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว นอกจากนี้ยังมีบางหมู่บ้านของจังหวัดลำปางอีกด้วย

หมู่บ้านเหล่านี้คือชุมชนต้นทางของชาวอ่าซ่าส่วนใหญ่ที่เดินเร่ขายสินค้าอยู่ในเชียงใหม่ ในทศวรรษร่วมทั้งสถานที่ท่องเที่ยวแห่งอื่นของไทยเช่น พัทยา หัวหิน สมัย ภูเก็ตหรือแม้แต่ตามย่านพัฒนาพงษ์ ถนนข้าวสารและชอยนานาที่อยู่กลางมหานคร

ชุมชนต้นทางเหล่านี้ส่วนใหญ่จะกระจายตัวอยู่ตามเขตเทือกเขา บางหมู่บ้านก็อยู่ใกล้กับแนวชายแดน แต่ด้วยสภาพถนนที่ดีขึ้นทำให้สามารถเดินทางลงมาสู่เมืองในพื้นที่ราบได้ง่ายกว่าในอดีต อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่าพอมิเส้นทางคมนาคมที่ดีทอดตัวขึ้นมาถึงหมู่บ้านแล้วชาวอ่าซ่าทุกคนจะสามารถเดินทางลงมายังเมืองได้อย่างอิสระ ผู้ที่ยังไม่มีสถานภาพบุคคลของรัฐไทยตามกฎหมายแม้จะเห็นเส้นถนนทอดผ่านอยู่ตรงหน้าบางคนก็ไม่กล้าเดินทางลงมาหากินในเมือง สตรีอ่าซ่าจากบ้านวาวินางหนึ่งเล่าว่า “อยู่ไทยมานานมากแล้ว ปีนี้ก็อายุ 45 แล้วแต่ไม่เคยลงมาขายที่ (เชียงใหม่ในทศวรรษ) นี๋หรรอก กรุงเทพฯ ก็ไม่เคยไป นี๋เพิ่งลงมาครั้งแรกนะ ก็ก่อนหน้านี้ไม่มีบัตรจะไปไหนก็ไม่กล้า กลัวถูกจับ บัตรเพิ่งจะได้มาเนี่ยเลยลองลงมาขายดู” ความไม่มี

สถานภาพบุคคลตามกฎหมายเป็นอุปสรรคสำคัญอันหนึ่งที่เข้ามาปิดกั้นการเดินทางของชาวอำเภอ
บางคนผู้ซึ่งไม่กล้าท้าทายกับอำนาจรัฐ

การตัดสินใจขึ้นสู่ศาลคือนำผู้คนจากพื้นราบซึ่งเป็นผู้มีสถานภาพ “คนไทย” จำนวน
มากมายขึ้นมาสู่เขตภูเขา ทั้งในฐานะนักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่องค์กรการพัฒนา พ่อค้าแม่ค้า เจ้าของ
กิจการรีสอร์ท ผู้เผยแพร่ศาสนา แพทย์อาสา ตำรวจ ทหาร ข้าราชการ ฯลฯ ขณะเดียวกันถนนก็ได้
นำผู้คนบนภูเขาจำนวนมากลงไปยังสังคมพื้นราบแต่ในบรรดาคนเหล่านี้มีอัตราส่วนของผู้ที่
มีสถานภาพ “คนไทย” น้อยกว่า หากมองอย่างผิวเผินถนนจะเป็นเส้นทางของการล่าเหยื่อผู้คนที่
มีความเปราะบางและเป็นกลาง เพราะผู้คนจากด้านบนและด้านล่างสามารถเดินทางติดต่อกันได้อย่าง
เสรี แต่หากพิจารณาบนฐานของความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างผู้คนบนดอยกับคนไทยในพื้นที่
ราบที่มีลักษณะ “ศักดินากลับหัว” (Alting von Geusau, 2000 : 141 – 142) เราจะพบว่าถนน
โดยเฉพาะถนนหลวงไม่ได้เป็นแค่เพียงพื้นที่โล่งว่างอันยาวไกล แต่ยังเป็นพื้นที่ที่ถูกกำกับ
ความหมาย ไว้โดยวาทกรรมและมากไปด้วยปฏิบัติการทางอำนาจของผู้คนในพื้นที่ราบ ผู้คนในพื้น
ราบเดินทางตามถนนขึ้นสู่เขตภูเขาด้วยจิต (ใจ) สำนึกว่าพวกเราคือผู้มีฐานะเป็นคนไทย ในขณะที่
ผู้คนบนพื้นที่สูงจำนวนหนึ่งโดยเฉพาะผู้ที่ไม่มีบัตรประชาชนไทยเดินทางตามถนนลงมาสู่เมือง
ด้วยจิต (ที่) ต้อง สำนึกว่าพวกเราไม่ได้มีฐานะคนไทยซึ่งอาจถูกทำให้เป็น “คนอื่น” ได้เสมอทันทีที่
ถูกตรวจพบและเปิดโปรง ถนนจึงเป็นเส้นทางล่าเหยื่อที่แฝงไว้ด้วยอคติทางชาติพันธุ์ ไม่ว่าใครก็
สามารถใช้ถนนสัญจรไปมาได้ แต่ถ้าจะให้มีความปลอดภัยทางสังคม (เช่น ไม่ถูกเปิดโปงเชิง
ประจานว่าไม่ใช่คนไทยแต่ยังพยายามจะเดินทางข้ามจังหวัดไปหาถิ่นอื่น หรือไม่ถูกนิยามว่า
เป็นคนต่างด้าวที่ผิดกฎหมาย) ผู้ใช้ถนนสมควรเป็นผู้มีสัญชาติหรือมีบัตรประชาชนเหมือนกับ
คนพื้นราบทั่วไป นี่คือการไขทางสังคมที่สำคัญอันหนึ่ง ซึ่งชาวอำเภอบางคนที่ไม่มียบัตรประจำตัว
ประชาชนตระหนักรู้เป็นอย่างดี

สำหรับชาวอำเภอที่ไม่มีบัตรเหล่านี้ถนนไม่ใช่หนทางที่นึกว่าจะไปมาเมื่อไรก็ได้ บัตร
ประชาชนก็ไม่ใช่สิ่งที่มิใช่เพื่อบ่งชี้ฐานะของความเป็นคนไทยเพียงอย่างเดียว แต่ยังหมายถึงสิ่งที่
เป็นคล้าย “ใบเบิกทาง” หรือตัวสร้างความชอบธรรมให้กับการเดินทางไปทำมาหากินยังถิ่นอื่นอีก
ด้วย

อำเภอจากบ้านห้วยกระนางหนึ่งซึ่งต้องหาเลี้ยงลูก 3 คน ด้วยตัวนางเพียงลำพังผู้มีสีหน้า
เข้มข้มขึ้นหลังจากได้รับการติดต่อมาจากญาติบนดอยว่าให้กลับขึ้นไปทำบัตรประชาชนได้แล้ว
ถึงคิวแล้ว เอกสารที่จำเป็นต้องใช้ก็ครบถ้วนแล้ว เธอเล่าด้วยน้ำเสียงตื้นตันว่า “อาทิตย์หน้าจะ
กลับไปถ่ายบัตร แล้วซักเดือนหน้าได้บัตรแล้วจะลงไปขายที่กรุงเทพฯ” เมื่อถามว่าไม่เคยไปหรือ
“ไม่เคย กลัวถูกจับ เดียวจะลงไปกับเพื่อน” ช่วงที่ยังไม่มีบัตรประชาชนกลางวันเธอทำงาน
ก่อสร้างซึ่งได้ค่าแรงเพียงวันละ 160 บาท “ไม่พอกิน ลูกตั้ง 3 คน กลางคืนก็ต้องออกเดินขายเนื้อ”
ยังเป็นช่วงขายไม่ดีก็ยังทอดท้อ “จะ 10 โมงแล้ววันนี้ยังขายไม่ได้เลย เดียวก็ต้องกลับแล้วเนี่ย ทำงาน

กลางวันด้วยเหนื่อย 8 โมงเช้าก็เข้านานแล้ว” หลังจากได้บัตรประชาชนมาประมาณเกือบเดือน เธอก็ได้ลงไปขายที่กรุงเทพมหานครสมดังที่ตั้งใจไว้ จากอำเภาร้อยเอ็ดแห่งเชียงใหม่ในท่าบวาร์ ทุกวันนี้เธอก็ได้กลายเป็นอำเภาร้อยเอ็ดในมหานครไปแล้วด้วยความช่วยเหลือของบัตรประชาชนและถนนหนทาง

นอกจากกรุงเทพมหานครแล้วชาวอำเภอยังได้ขยายขอบเขตการทำมาหากินไปยังถิ่นที่มีท้องทะเลและหาดทราย ปัจจุบันไม่นับเป็นเรื่องประหลาดแต่ประการใดที่เราจะพบชาวอำเภอสวมชุดอำเภอต้งแบบเต็มยศและล้าลองแต่ส่วนใหญ่จะเป็นแบบล้าลอง เดินเร่ขายสินค้าอยู่ตามชายหาดของพัทยา สมุยและภูเก็ต ชาวอำเภอยิ่งแต่เดิมมาถูกมองอย่างตายตัวว่าต้องเดินอยู่ตามดงคอย ในยุคหลังสมัยใหม่เช่นในปัจจุบันที่มากไปด้วยการเชิดชูความแตกต่าง ความหลากหลาย ความเป็นส่วนเลี้ยวและความเอาแน่เอานอนไม่ได้ (Harvey, 1990 : 9) ได้พากันมาเดินประดับเส้นขอบฟ้าให้กับหาดทรายชายทะเล

สิ่งที่ทำให้ชาวอำเภอสามารถขยายอาณาเขตของการหากินลงมาได้ไกลถึงเพียงนี้ก็คือการมีบัตรประชาชน และถนนหนทางรวมทั้งความหวังที่จะได้มีชีวิตดีกว่า ซึ่งทุกวันนี้จะถูกวัดด้วยเงินตราไม่ต่างจากชาวพื้นราบ อย่างไรก็ตามในกรณีของบัตรประชาชนก็ไม่ได้หมายความว่า ชาวอำเภอที่เดินทางมาหากินไกลขนาดนี้คือผู้ที่มีบัตรประชาชนเท่านั้น ผู้ไม่มีบัตรประชาชนบางคนก็เลือกที่จะเดินทางมาเร่ขายตามเมืองใหญ่ และชายทะเลด้วย แต่แน่นอนว่าทันทีที่ได้ย่างเท้าเข้ามาเร่ขายในเมืองใหญ่และชายทะเล พวกเขาก็ต้องยอมรับกับความเสี่ยงที่จะมีเป็นทวิคูณหากเทียบกับอำเภอเร่ขายคนอื่นที่มีบัตรประชาชน

สถานที่แห่งเดียวที่ชาวอำเภอจะสามารถก้าวเดินได้อย่างค่อนข้างมั่นใจว่าจะ不会被ซักไซ้
สอบถามถึงความเป็นคนไทยของตนก็คือ หมู่บ้านของตนหรือชุมชนต้นทางบนดอย

ชุมชนต้นทางดังตัวอย่างที่ได้กล่าวไปข้างต้นส่วนใหญ่เป็นหมู่บ้านบนดอยสูง ถิ่นนิยามโดยชาวพื้นราบว่าผู้อยู่อาศัยไม่ใช่คนไทย ตัวหมู่บ้านก็ตั้งอยู่ในเขตป่าของรัฐเช่นเขตป่าสงวนแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า อุทยานแห่งชาติ ฯลฯ ส่งผลให้หมู่บ้านรวมทั้งผู้คนทั้งที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเหล่านี้มี “สถานภาพที่บกพร่อง” ในทางกฎหมาย แต่ทราบได้ที่พวกเขายังไม่ได้ลงไปก้าวไกลกับการทำมาหากินของชาวพื้นราบ สถานภาพที่บกพร่องในทางกฎหมายก็จะไม่ค่อยเป็นที่ใส่ใจ

เพื่อให้เห็นภาพของชุมชนต้นทางได้ชัดเจนขึ้นในที่นี้จะขอลำดับถึงชุมชนต้นทางสองแห่ง คือหมู่บ้านผาตายและหมู่บ้านห้วยกระ เหตุผลที่เลือกหมู่บ้านผาตายขึ้นมากล่าวถึงเพราะเป็นหมู่บ้านแรกที่ทำให้กำเนิดอำเภาร้อยเอ็ด ขณะที่หมู่บ้านห้วยกระเป็นหมู่บ้านที่ปัจจุบันส่งออกอำเภาร้อยเอ็ด มากที่สุด

หมู่บ้านผาตาย

หมู่บ้านผาตายเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ตอนต้นสุดของพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เตาะ-ห้วยอีโก๋ ซึ่งเป็นชุมชนสุดท้ายที่มีพื้นที่ติดต่อกับเขตป่าผืนใหญ่ในเขตอุทยานแห่งชาติ ศรีลานนา คำว่า “ผาตาย” เป็นการเรียกชื่อหมู่บ้านตามชื่อภูเขาหินปูนลูกหนึ่งที่อยู่ใกล้ชุมชน ชื่อบ้านผาตายเป็นชื่อที่เป็นทางการในปัจจุบัน แต่เดิมชาวบ้านเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านห้วยโก๋” ตามชื่อหมู่บ้านห้วยอีโก๋ซึ่งเป็นหมู่บ้านดั้งเดิมมาตั้งแต่ยุคที่ชาวกะเหรี่ยงหรือปกากะญอกลุ่มหนึ่งถูกเจ้าหน้าที่ทางการบอกละทิ้งจากป่าด้านในออกมาอาศัยอยู่บริเวณที่ราบใกล้ห้วยอีโก๋ ตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2500 (โครงการร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, ม.ป.ป. : 2) ผู้นำเยาวชนชาวอำเภอผู้หนึ่งเล่าว่า “เมื่อก่อนตรังนี้ (กลุ่มบ้านของชาวอำเภอ) เป็นพวกลี้ซออยู่ พออำมาอยู่ ลี้ซอกก็ขับเข้าไปทางใน จริง ๆ ก่อนลี้ซอมาอยู่ก็เป็นกะเหรี่ยงอยู่นั้นแหละ แต่พอลี้ซอมา พวกกะเหรี่ยงเค้าไม่ชอบวุ่นวายก็ย้ายหนีไปทางใน พออำมาลี้ซอกก็ขับไปตรงที่กะเหรี่ยงอยู่ กะเหรี่ยงก็เลยต้องขับหนีเข้าไปข้างในอีกจนจะติดคอยอยู่แล้วนะ ขับไปไม่ได้อีกแล้วเพราะมันเป็นเขตป่าไม้”

หมู่บ้านห้วยอีโก๋ผาตาย

หมู่บ้านที่ชาวปกากะญออาศัยอยู่ในทุกวันนี้คือ บ้านผาตาย ซึ่งมีชาวลี้ซออาศัยอยู่ด้วย ขณะเดียวกันหมู่บ้านที่ชาวลี้ซอและชาวอำเภออาศัยอยู่คือหมู่บ้านห้วยอีโก๋ ทั้งบ้านผาตายและบ้านห้วยอีโก๋ตั้งอยู่ที่หมู่ 9 ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ (โครงการจัดการลุ่มน้ำปิง

ตอนบน, ม.ป.ป. : 8) หมู่บ้านทั้งสองนี้ตามความจริงคือหมู่บ้านเดียวกัน ปัจจุบัน (พ.ศ. 2553) มีผู้ใหญ่บ้านเป็นชาวปากแคะญอ คุณเลอที่บ้านที่มีทั้งชาวปากแคะญอ ลีซอและอำมา ด้วยความที่เป็นคล้ายหมู่บ้านแผลบางครั้งชาวบ้านจะเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านห้วยโก๋ผาตาย” แต่เยาวชนรุ่นใหม่ในหมู่บ้านบางคนก็เริ่มเรียกหมู่บ้านนี้ตามชื่อที่เป็นทางการเช่น กล่าวว่า “เดี๋ยวนี้เปลี่ยนชื่อเป็นบ้านผาตายแล้ว” ฉะนั้นยามที่เรียกหมู่บ้านนี้ว่าบ้านผาตายในความรับรู้ของชาวบ้านก็จะมีบ้านห้วยโก๋รวมอยู่ด้วย

ทิศเหนือของบ้านผาตายติดต่อกับคอยผาดอกเอื้องซึ่งชาวบ้านเรียกว่าคอยตะคุโจ้ หรือคอยผาแดงวัว ทิศใต้ติดต่อกับคอยขุนแม่ระนองในเขตอุทยานแห่งชาติศรีลานนา ทิศตะวันออกติดต่อกับคอยเมืองสูง คอยสันแม่ลาดเขตอำเภอพร้าว ส่วนทางทิศตะวันตกหากนับเฉพาะตัวหมู่บ้านผาตายก็กล่าวได้ว่าอยู่ติดต่อกับหมู่บ้านห้วยอีโก๋ แต่หากรวมหมู่บ้านห้วยอีโก๋เข้ามาด้วยทางทิศตะวันตกจะเป็นที่ไร่โล่งไปจนถึงบ้านปางแดงในที่มีชาวปะหล่องหรือดาระอั้งอาศัยอยู่ ถัดออกไปจะเป็นบ้านปางแดงนอกที่มีชาวปะหล่องอาศัยอยู่ร่วมกับชาวล่าหู่

ชาวปากแคะญอคือกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้ โดยได้เข้ามาบุกเบิกพื้นที่ป่าปลูกข้าวไร่ บางคนก็รับจ้างชี้ช้างชักลากไม้ให้กับชาวอังกฤษที่ได้สัมปทานทำไม้มาตั้งแต่ก่อน ปี พ.ศ. 2500 ต่อมาเจ้าหน้าที่ทางการได้เข้ามาบอกชาวกะเหรี่ยงให้ย้ายออกไปอยู่ในเขตป่าด้านนอก โดยให้เหตุผลว่าชาวบ้านอยู่ห่างไกลการปกครองเดินทางไม่สะดวกทั้งยังอยู่บนเขตดินน้ำเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในสมัยนั้นแนะนำให้ครอบครัวของพะตีกี ไทยเจริญย้ายไปอยู่บริเวณที่ราบใกล้ห้วยอีโก๋ ซึ่งเดิมถูกเปิดสัมปทานไม้มาก่อน ชาวบ้านบุกเบิกพื้นที่ทำกิน ปรับปรุงพื้นที่ ขุดลำเหมืองเพื่อทำนาในที่ราบลุ่มในหุบห้วย ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2515 เริ่มมีชาวลีซอเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณใกล้ชุมชนชาวปากแคะญอ ประมาณปี พ.ศ. 2518 ชาวอำมาจากจังหวัดเชียงรายได้เริ่มอพยพเข้ามาตั้งชุมชนรวมกับชาวลีซอบ้านห้วยอีโก๋ ชาวปากแคะญอจึงโยกย้ายชุมชนอีกครั้งหนึ่งลึกเข้าไปในเขตป่าใกล้ดินคอยผาดอกเอื้อง

ในอดีตชาวบ้านมีวิถีการผลิตแบบเพื่อยังชีพ พึ่งพาแหล่งอาหารส่วนใหญ่จากพื้นที่ป่า บุกเบิกและที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ ต่อมาชุมชนเริ่มมีการขยายตัวมากขึ้น พื้นที่ป่าถูกทำลายมากขึ้น แหล่งอาหารจากป่าหาได้น้อยลง เมื่อความต้องการทางเศรษฐกิจบีบบังคับ ชาวบ้านจำนวนหนึ่งจึงเริ่มหันมาทำการผลิตพืชเศรษฐกิจเช่น ข้าวโพด ถั่วและไม้ผลประเภทมะม่วง ลำไย ชาวบ้านที่ผลิตข้าวได้พอกินตลอดปีมีเพียง 10-15 ครอบครัว ส่วนชาวบ้านที่เหลือต้องปลูกข้าวโพดขายแล้วนำเงินมาซื้อข้าวสาร อำมาหนุ่มหัวหน้าครัวเรือนผู้หนึ่งซึ่งมีสมาชิกในบ้านหลายคนเล่าว่า “ข้าวกระสอบหนึ่ง ซื้อมาก็กินได้แค่เดือนเดียว บ้านผมคนเยอะ ต้องซื้อตลอดแหละ ทำเองก็ไม่มีที่ทำ”

ในขณะที่ชุมชนขยายตัว มีความต้องการที่ทำกินมากขึ้น ทางรัฐบาลเริ่มเข้ามาควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่าในเขตอนุรักษ์ โดยการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติทำให้เกิดปัญหาการทับซ้อนพื้นที่ทำกิน ซึ่งเป็นบริเวณไร่เก่าที่ชาวบ้านทิ้งไว้ให้ดินฟื้นตัวแต่หากมองอย่างผิวเผินจะมี

สภาพเป็นที่รกร้างไม่มีใครใช้ประโยชน์หรือเป็นพื้นที่ป่าในสายตาของคนนอก ปราบฏการณ์นี้ได้นำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน ความต้องการที่ทำกินที่เพิ่มขึ้นยังทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้คนในชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ร่วมกันด้วย

โดยเฉลี่ยชาวบ้านผาหลายมีรายได้ประมาณ 20,000 -30,000 บาทต่อปี ซึ่งเป็นรายได้ที่ต่ำแต่ชาวบ้านส่วนใหญ่อยู่ได้เพราะยังพอที่จะพึ่งพาแหล่งอาหารจากป่าได้บ้าง

รายได้จากนักท่องเที่ยวเป็นรายได้ก้อนหนึ่งของชาวบ้านกลุ่มหนึ่งที่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว แต่ชาวบ้านกลุ่มนี้ก็มีจำนวนไม่มากนัก บ้านผาหลายเป็นพื้นที่ที่เป็นทางผ่านของการเดินทัวร์ป่า การจัดบ้านพักให้กับนักท่องเที่ยว ขายเครื่องดื่มให้กับนักท่องเที่ยวจึงเป็นรายได้ อย่างหนึ่งให้กับคนในชุมชนแต่ก็เป็นเพียงส่วนน้อย (โครงการร่วมนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, ม.ป.ป. : 2-4 ; โครงการจัดการกลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน, ม.ป.ป. : 7)

ปัจจุบันบ้านผาหลายมีประชากรประมาณ 1,031 คน แบ่งเป็นชาวปกากะญอ 135 คน ชาวลีซอ 284 คน และชาวอาข่า 612 คน มีจำนวนครัวเรือน 134 ครัวเรือน แบ่งเป็นครัวเรือนของชาวปกากะญอ 31 ครัวเรือน ชาวลีซอ 63 ครัวเรือนและชาวอาข่า 40 ครัวเรือน ชาวอาข่าคนแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่นี่คืออ๊าบอากอง เขหลู

บ้านผาหลายตั้งอยู่ในที่ราบเชิงเขา ทุกวันนี้สภาพดินไม่สู้ดีนัก “ดินกันดารไม่ค่อยมีน้ำปลูกอะไรก็ไม่ค่อยงาม แหล่งน้ำใช้หายาก ผักก็ต้องซื้อกินเป็นส่วนใหญ่ ชาวบ้านที่นี่ใช้น้ำประปาภูเขาที่มีไหลจากดอยมา 2 เส้น” ผู้นำเยาวชนอาข่าเล่าและกล่าวต่อไปว่า “ชาวบ้าน (ชาวอาข่า) ออกไปเดินขายของกันเยอะ พักยา หัวหิน ภูเก็ตก็มี”

หมู่บ้านนี้มีไฟฟ้าใช้แล้วยกเว้นในเขตที่เป็นโฮมสเตย์ในกลุ่มบ้านปกากะญอที่จงใจกำหนดไม่ให้มีการใช้ไฟฟ้า ซึ่งเขตที่เป็นโฮมสเตย์นี้จะมีรั้วไม้ไผ่ล้อมแบ่งแยกจากเขตของชาวบ้านอย่างชัดเจน

บ้านที่นี้หลายหลังโดยเฉพาะในเขตของชาวอาข่าจะปลูกสร้างใหญ่โต หลายหลังเป็นหลังคากระเบื้อง บ้างก็เป็นบ้านปูน บ้างก็เป็นบ้านไม้ แต่ที่เป็นบ้านไม้เล็กๆ แบบง่ายๆ ก็ยังมีอยู่มาก ส่วนใหญ่หลังคาบ้านเป็นสังกะสีผสมหญ้าแฝก ที่เป็นบ้านอาข่าแบบดั้งเดิมคือฝาผนังไม้ไผ่หลังคาแฝก มีหน้าจั่วเป็นไม้ไผ่ 2 ลำไขว้กันคล้ายกาแลเหลืออยู่เพียงหลังเดียว “หญ้าคามันหายากแล้วก็ต้องดูแลเยอะ เลยเปลี่ยนมาเป็นสังกะสีหรือกระเบื้องกันหมด” นี่คือเหตุผลของชาวบ้านผู้อยู่อาศัยและเติบโตมากับหลังคาหญ้าแฝก

ภายในหมู่บ้านห้วยโก๋ผาตาย

หากเดินทางท่องเที่ยวมายังบ้านผาตายจะต้องผ่านบ้านปางแดงนอก และบ้านปางแดงใน ก่อน จากนั้นเมื่อขับรถผ่านถนนดินที่มีความยาวประมาณ 100 เมตรกว่า ๆ ก็จะมาถึงบ้านห้วยโก๋ผาตาย ซึ่งมีถนนคอนกรีตผ่ากลางหมู่บ้าน นักท่องเที่ยวจะได้พบหมู่บ้านชาวอำเภอเป็นอันดับแรก หาก

ขับรถต่อไปจะเป็นหมู่บ้านชาวลิซอ ซึ่งบางบ้านจะตั้งโต๊ะวางสินค้าหัตถกรรมจำหน่ายอยู่หน้าบ้าน ขณะที่บริเวณหมู่บ้านชาวอำเภอจะมีชาวอำเภอบางคนสะพายกระเป๋าสตางค์หรือกระเป๋าสะพายที่ภายในบรรจุไว้ด้วยสินค้าหัตถกรรมเดินมาขายให้กับนักท่องเที่ยวที่ลงมาจากรถตู้หรือรถนำเที่ยว ก่อนเดินสะพายกระเป๋าหรือที่ชาวอำเภอเรียกว่า “ตะกร้า” ออกมาขายของสตรีอำเภอบางคนก็จะหยิบหมวกทำขายขึ้นมาสวมใส่ก่อน หลังจำหน่ายสินค้าเสร็จก็ถอดวางลงไปในตะกร้าสินค้า การสะพายตะกร้า สวมหมวกอำเภอทำขาย เดินไปเสนอขายสินค้าให้นักท่องเที่ยวแต่เดิมมาไม่มีในหมู่บ้านนี้ วัฒนธรรมการสวมหมวกทำขายแล้วสะพายตะกร้าเข้าหานักท่องเที่ยวเป็นวัฒนธรรมนำเข้ามาจากชาวอำเภอที่เดินทางมาในเชิงใหม่ในบาร์ซาร์หรือที่ท่องเที่ยวในเมืองอื่นที่มีชาวอำเภอไปเดินเร่ขาย ทันทีที่เห็นรถนักท่องเที่ยวแล่นเข้ามา สตรีอำเภอที่ค้าขายก็จะหยิบหมวกขึ้นมาและสะพายตะกร้าเตรียมพร้อม ในขณะที่ชาวอำเภอคนอื่นก็จะนั่งทำกิจกรรมของตนเช่นปักผ้า จักสาน จับกลุ่มสนทนากันต่อไป จะมีก็แต่การปราศรัย หันหน้ามามองนักท่องเที่ยวบ้าง แม่เฒ่าชาวอำเภอในชุดอำเภอแบบจำลอง (ที่สวมใส่เพื่อไปทำไร่ไม่ใช่ว่าชุดที่ปักอย่างละเอียด คงมาซึ่งนิยมสวมใส่ในงานพิธี) ที่ใช้หน้าผากกับหัวไหล่สะพายตะกร้าผกกลับจากไร่ ก็เพียงแต่ปราศรัยตามองนักท่องเที่ยวแล้วเดินผ่านไป ชาวอำเภอในบ้านผาเลยไม่ได้แต่งกายเพื่อเอาใจนักท่องเที่ยว บางคนใส่เสื้อยืดกางเกงขาสั้น บางคนใส่เสื้อหม้อฮ่อม บางคนใส่กระโปรงอำเภอกับเสื้อยืด บางคนใส่เสื้ออำเภอแบบเรียบๆ กับกระโปรงแต่บ้างก็ใส่กางเกงขาสั้น

ถนนคอนกรีตทอดตัวผ่านกลางหมู่บ้านไปจนถึงสุดเขตหมู่บ้านชาวลิซอพื้นหมู่บ้านลิซอไปจะเป็นถนนดินเชื่อมต่อกันระหว่างหมู่บ้านลิซอกับหมู่บ้านปากเกาะญอ หมู่บ้านลิซอกับหมู่บ้านปากเกาะญออยู่ห่างกันพอควรจนดูราวกับเป็นคนละหมู่บ้าน ผู้นำเยาวชนอำเภอกล่าวว่า “พวกกะเหรี่ยงเค้าไม่ชอบความวุ่นวายเลยเข้ามาอยู่ซะไกล” ระหว่างทางจะมีศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนบ้านผาเลยตั้งอยู่ มีครูประจำอยู่เพียงคนเดียว รถนักท่องเที่ยวพากันมาจอดที่ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนแห่งนี้เนื่องจากมีลานสนามที่กว้างขวาง พอเข้าเขตหมู่บ้านชาวปากเกาะญอก็จะกลายเป็นถนนคอนกรีตอีกครั้ง

“รถตู้เข้ามาบ่อย พานักท่องเที่ยวมาไม่ใช่วันละคันหรอก หลายคัน” ภรรยาของผู้นำเยาวชนอำเภอกล่าวขึ้นมา เมื่อถามว่านักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวกันนานหรือยัง เธอตอบว่า “โห้ย ! นานแล้ว ตั้งแต่เนี่ย (ชี้มาที่ตัวเอง) ยังเด็กๆ อยู่ก็เห็นมีนักท่องเที่ยวเข้ามาแล้ว” ชาวบ้านที่นี่จึงคุ้นเคยกับนักท่องเที่ยวและการถูกถ่ายรูป

บ้านผาเลยเป็นแหล่งท่องเที่ยวมานานแล้ว นักท่องเที่ยวที่เข้ามาไม่ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ การเป็นพื้นที่ที่เป็นทางผ่านของการเดินทัวร์ป่า และการเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ทำให้บ้านผาเลยเป็นที่ท่องเที่ยวที่มีผู้คนนิยมเข้ามาท่องเที่ยวประจำ ผู้นำเยาวชนอำเภอกล่าวว่า “ถ้านักท่องเที่ยวมาเส้นนี้ก็ได้ดู 5 เผ่าเลยมีลาหู่ (บ้านปางแดงนอก) ปะหล่อง (บ้านปางแดงนอก ปางแดงใน) อำเภอ ลิซอแล้วก็จะกะเหรี่ยง (บ้านผาเลย)”

เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาก็เป็นธรรมดาที่จะมีผู้หาสินค้า ของที่ระลึกมาจำหน่าย ซึ่งการจำหน่ายก็จะได้รับการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับจังหวะของกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น ช่วงที่ไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามา สินค้าก็จะถูกวางไว้ ผู้ค้าก็จะหันไปทำงานอื่นของตนไป พอมีนักท่องเที่ยวเข้ามา ชาวอำเภอที่เป็นผู้ค้าก็จะหยิบสินค้าประเภทกำไลผ้าแถบปักเม็ดเดือย สร้อยเม็ดเดือย กำไลเงินมาขายให้นักท่องเที่ยว หมื่อป่าชาวอำเภอที่เป็นอำเภอเร่ขายคนแรกเล่าว่า “สมัยที่ยังอยู่บนคอยบ้านผาลายก็เย็บกำไลผ้า ร้อยสร้อยเม็ดเดือยขายให้ฝรั่งแล้ว แลวนั้นมันมีถ้า มีที่ท่องเที่ยวฝรั่งเข้ามากัน ถัดจากบ้านอำเภอไป จะเป็นบ้านลือชอแล้วก็บ้านกะเหรี่ยง ไร่ (ของฉัน) จะอยู่ตรงข้ามกับบ้านกะเหรี่ยง ทำไร่อยู่พอมีรถมาจอดตรงบ้านกะเหรี่ยง ก็จะวิ่งมาขายของให้ฝรั่งขายเสร็จก็กลับไปทำไร่ต่อ” การขายสินค้าหัตถกรรมในช่วงนั้นไม่ได้เคร่งครัด จริงจังอะไรมากมาย แต่ก็ทำให้มีรายได้เป็นเงินสดเพิ่มขึ้นมาบ้าง สตรีอำเภอหลายนางในบ้านผาลายก็ทำเช่นเดียวกับป้าผู้นี้

ชีวิตชาวอำเภอในบ้านผาลายยุคนั้นพึ่งพาการทำไร่และการขายสินค้าหัตถกรรมเล็กๆ น้อยๆ ให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามายังหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามชีวิตประจำวันที่ต้องหันมาพึ่งพา “เงินตรา” มากขึ้นก็ได้บีบบังคับชาวอำเภอแห่งบ้านผาลาย ให้กลายมาเป็นผู้เดินเร่ขายสินค้าหัตถกรรมในเมืองไปในที่สุด บุตรสาวของป้าชาวอำเภอผู้นี้ให้ข้อสังเกตว่า “ก็อยู่บนโน้นมันไม่มีรายได้อะไร ถ้าไม่มีงานก็ไม่มีรายได้อะไร แต่ถ้าลงมาในเมืองนี้มันพอจะได้ อย่างอยู่บนโน้นกว่าจะได้ 100-200 นี้น่าจะนะ แต่มาขายของในเมืองนี้บางทีก็จะได้ 100-200 ไม่ก็ 400 หรือถ้าปลู้นานๆที่ได้เป็นพันก็มี อยู่บนโน้นมันไม่มีรายได้อะไร จะหาให้ไฉยยังงี้ ไม่ค่อยได้หรอก”

ข้อจำกัดเรื่องพื้นที่ทำกินและความอุดมสมบูรณ์ของผืนดิน เมื่อมาผนวกเข้ากับความปรารถนาในเงินตราที่แรงกล้าขึ้นตามยุคสมัย ชักนำไปสู่สตรีอำเภอแห่งบ้านห้วยโก๋หรือผาลายพากันเข้ามาเดินเร่ขายสินค้าภายในเมืองกันเป็นกลุ่มแรก อาเจเด็กสาวชาวอำเภอหน้าตาดีจากบ้านผาลายเล่าว่า “หนูขายที่นี้มาได้ประมาณ 10 ปีแล้ว ตอนนั้นหนูยังเรียนหนังสืออยู่ที่เชียงดาว โรงเรียนปิตุโธมก็เข้ามาหาแม่ที่เดินขายยังเงี้ยวอยู่ที่นี่ ตอนนี้อยู่มาได้ 2 ปีแล้ว ยังจำได้ว่าตอนนั้นเลยตลาดอนุสารไปไม่มีร้าน แล้วตรงนี้ (โรงแรมเลอ เมอริเดียน) ยังเป็นรั้วสังกะสีล้อม ๆ ไว้ มีที่ระบายน้ำ แล้วก็ป้อมตำรวจ ตอนเรียนจบ ม. 3 แล้ว หนูถึงมาขายเต็มตัว ตอนที่หนูมาขายใหม่ๆ ยังมีอำเภอมาเดินขายไม่เยอะ น่าจะซัก 10 คนได้ แต่ไม่มีเด็กๆ นะมีแต่คนแก่ เด็กๆ นี่ก็ยังมีแต่หนูนั่นแหละ หนูมาจากเชียงดาว บ้านห้วยโก๋ พวกบ้านห้วยโก๋นี่แหละเป็นพวกที่มาแรก ๆ ตอนนี้อยู่ไม่เหลือใครแล้วเหลือแต่หนูอยู่คนเดียว คนอื่นเค้าเลิกขายกันไปหมดแล้ว”

ชาวอำเภอจากบ้านผาลาย หรือห้วยโก๋ไม่ได้เดินเร่ขายอยู่เฉพาะในเชียงใหม่ในท่าบารห์ หลังจากเร่ขายในเชียงใหม่ในท่าบารห์แล้ว ต่อมาบางคนก็ลงไปเร่ขายที่กรุงเทพมหานคร พัทยา หัวหิน ภูเก็ต กระทั่งอาเจเอง ทุกวันนี้ก็เดินทางลงไปขายที่พัทยาแล้ว แต่บางช่วงเธอก็จะกลับมาหาซื้อสินค้าลงไปจำหน่ายและออกมาเร่ขายบ้าง

ชาวอำเภอจากบ้านห้วยโก๋หลายรายปัจจุบันเลิกการเดินเร่ขายไปแล้ว เพราะได้เงินตราตามจำนวนที่ตั้งความหวังไว้แล้ว บางรายนำรายได้กลับไปปลูกบ้าน ปรับปรุงบ้านของตน บางรายก็เพื่อหน่วยชีวิตการเดินเร่ขายในเมือง กลับไปทำไร่บนดอยตามเดิม เพราะบรรยากาศของการเดินเร่ขายได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม “คนแก่ในหมู่บ้านหนองมาขายกันเยอะ ตอนนั้นนะ แต่เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยมาไม่มาแล้ว มันเดินกันเยอะไปหมดเต็มไปหมดแล้ว เขาก็กลับไปทำไร่ก็มีไร่ข้าวโพดกับถั่วลิสงนะ” ลูกสาวของหมี่เอป้าชาวอำเภอผู้หนึ่งกล่าวขึ้น ทุกวันนี้ชาวอำเภอเราขายจากหลายบางคนที่หันไปทำงานอื่น บางคนก็หันมาวางของขายเป็นร้านริมทางในเชียงใหม่ในท่าบাজার มีบางรายที่ยังคงเดินเร่ขายต่อไปทั้งในพื้นที่ท่องเที่ยวในเมืองอื่นและในเชียงใหม่ ในเชียงใหม่ในท่าบাজারจะมีก็เพียงอาเจคนเดียวที่เป็นผู้สืบสานการเดินเร่ขายของชาวอำเภอบ้านผาลายมาได้อย่างยาวนานแต่เธอก็ไปๆ มาๆ ระหว่างพักอาศัยกับเชียงใหม่ ระยะเวลาห้าปีชาวอำเภอผู้หนึ่งกลับมาเดินเร่ขายแต่ก็เพียงแค่ชั่วคราว

ชาวอำเภอจากหมู่บ้านผาลายคือชาวอำเภอกลุ่มแรกที่ย่อออกมาเดินเร่ขาย อำเภอเราขายคนแรกก็เป็นชาวอำเภอจากหมู่บ้านนี้ ด้วยเหตุที่เคยมีการปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวในหมู่บ้านมาก่อน ทำให้ชาวอำเภอจากหมู่บ้านนี้มีความคุ้นเคยกับการขายสินค้าให้แก่นักท่องเที่ยว อาชีพ “อำเภอเราขาย” เกิดขึ้นมาได้เพราะความต้องการเงินตรา ประกอบกับในชุมชนต้นทางเช่นหมู่บ้านผาลายเองก็มีข้อจำกัดในเรื่องที่ดินทำกิน เหตุผลทั้งสองประการนี้มีน้ำหนักมากพอที่จะทำให้สตรีอำเภอจำนวนหนึ่งพากันหันมาเดินเร่ขายสินค้าหัตถกรรมในเมือง แต่เหตุผลเรื่องที่ทำกินดูจะไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการเกิดขึ้นของ “อำเภอเราขาย” คนแรก

อำเภอเราขายคนแรกเกิดขึ้นมาได้อย่างไร และเมื่อใด

อำเภอเราขายคนแรกแห่งเชียงใหม่ในท่าบাজারปรากฏกายขึ้นมาเมื่อปี พ.ศ. 2538 เธอคือ “หมี่เอ” โละมีอำเภอจากบ้านผาลาย ปัจจุบัน (พ.ศ. 2553) อายุ 51 ปี เลิกการเดินเร่ขายแล้วและหันมาตั้งวางสินค้าจำหน่ายริมทางเท้าในในท่าบাজারแทน

หลังจากนั่งย้อนคิดไปครู่หนึ่ง ลูกสาวคนโตของหมี่เอที่ตอนแรกมีทีท่าลังเลว่าแม่ของตนเข้ามาเดินเร่ขายเมื่อ พ.ศ. 2538 หรือ พ.ศ. 2539 ก็กล่าวขึ้นว่า “จำได้และปี 38 (พ.ศ. 2538) เพราะปีนั้นเป็นปีที่หนูไปเข้าเรียน ก.ศ.น. ที่วัดศรีดอนไชยไง ตอนนั้นหนูทำงานอยู่ที่ร้านก๋วยเตี๋ยวปลารสหนึ่งแล้ว” คำพูดนี้สอดคล้องกับคำบอกเล่าของนายโคมไฟที่ได้เห็นหมี่เอมาขึ้นขายสินค้าหัตถกรรมตั้งแต่ต้น “ผมขายที่นี้มา 15 ปีแล้ว ที่ขายมาตลอดนะ ตั้งแต่ปี 2537 (เก็บข้อมูล พ.ศ. 2552) เมื่อก่อนก็เคยขายที่ในทันที่พักหนึ่ง ปี 2526 ก็ลงไปทำงานกรุงเทพฯ 10 ปี กลับมาขายที่นี้ปี 37” ตอนนั้นเห็นมีชาวอำเภามาเดินขายสินค้ากันแบบนี้หรือยัง “ยังไม่มี มาหลังจากผมมาขายตรงนี้แล้วพักหนึ่งแหละ” เมื่อถามว่าแล้วรู้ไหมว่าอำเภอคนไหนเป็นคนมาเดินเร่ขายคนแรก “รู้สิ เขาก็หัวมๆ นิดนึงนะ กินหมากอยู่ด้วยตอนนั้นนะ ที่ฟันเค้าจะมีรอยหมาก” หมี่เอ เคยกินหมากจริง แต่เลิกกินไปแล้ว เมื่อยื่นรูปถ่ายของหมี่เอให้ดู นายโคมไฟก็กล่าวว่า “ใช่ๆ คนนี้แหละ แค่เห็นหน้าไม่

ต้องเงยขึ้นมาก็จำได้แล้ว ก็เมื่อก่อนเค้ามายื่นขายตรงเนี่ย (ชี้ไปทางที่ว่างริมทางหน้าร้านตน) ผมยังแซวเค้าเล่นบ่อยๆ ชอบพูดเล่นกับเค้าแต่เค้าพูดไทยไม่ค่อยได้นะ มีเค้ามายื่นขายอยู่คนเดียว คนนี้แหละคนแรก” ตามต่อไปว่าตอนนั้นป้าอ่าน่าผู้นี้เดินขายมัย “ไม่ค่อยเดิน เดินไปนิดๆ หน่อยๆ แล้วก็กลับมายื่นตรงเนี่ย หน้าร้านผมเนี่ย ถึงได้พูดเล่นกันบ่อยๆ ใจ”

หมี่เอ็ก้าวเข้ามาเป็นอ่าน่าเร่ขายด้วยความบังเอิญ ตอนนั้นเธอยังมีที่ดินพอให้ทำอะไรกินบนคอกได้ และไม่ได้มีความขัดสนในเงินตราเป็นพิเศษ ชีวิตบนคอกของเธอดำเนินไปแบบเรียบง่าย พอมีพอกิน แต่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวของบ้านผาหลายทำให้เธอได้มีโอกาสสัมผัสและสัมผัสกับนักท่องเที่ยวมาโดยตลอด ชีวิตที่ผูกพันอยู่กับการทำอะไรในหมู่บ้านท่องเที่ยวทำให้เธอสามารถทำทั้งไร่และขายสินค้าหัตถกรรมให้แก่นักท่องเที่ยวไปในเวลาเดียวกันได้ ยามว่างเธอก็จะทำกำไลผ้า (หล่าปะ) เย็บเม็ดเคียว ลูกปัดประดับหรือไม่ก็นำเม็ดเคียวมาร้อยเป็นสร้อยเตรียมไว้ขายให้นักท่องเที่ยว เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านเธอก็จะวิ่งมาขายสินค้าให้ ขายเสร็จก็กลับไปทำอะไรต่อ หากมีโอกาสเข้ามาเมืองเชียงใหม่ก็จะหาซื้อกำไลโลหะแบบต่างๆ กลับขึ้นไปขายบ้าง แต่ส่วนใหญ่สินค้าที่ขายจะเป็นสิ่งที่เธอทำเอง เพราะเมืองเชียงใหม่อยู่ไกลไม่ค่อยมีโอกาสเข้ามา

วันหนึ่งมีข่าวเข้ามาในหมู่บ้านอ่าน่าแห่งบ้านผาหลายว่า มีผู้ต้องการหาคนไปเลี้ยงลูกในเมืองเชียงใหม่ แม่เด็กเป็นสตรีอ่าน่าได้สามีเป็นคนอินเดีย เมื่อให้กำเนิดบุตรมาจึงต้องการหาพี่เลี้ยงมาเลี้ยงเด็ก ด้วยความที่ฝ่ายภรรยาเป็นชาวอ่าน่าจึงถามหาพี่เลี้ยงจากกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ช่วงนั้นลูกสาวคนโตของหมี่เอมีอายุได้ประมาณ 11 ปี โดพอจะทำงานได้แล้ว หมี่เอจึงตัดสินใจพาลูกสาวเข้ามาทำงานที่บ้านนี้ ลูกสาวหมี่เอ เล่าว่า “หนูลงมาในเมืองไว คนนั้นเค้าเป็นอ่าน่าที่ไหนก็ไม่รู้ไม่ได้ อยู่หมู่บ้านเดียวกัน เค้าอยากได้คนเลี้ยงเด็ก ทำงานบ้าน หนูก็ไปทำ” อยู่นานไหม “เกือบๆ ปีแล้ว หนูก็มาอยู่กับบ้านพี่ผู้ชายที่เป็นคนส่งของให้อ่าน่าในไนท์เนี่ย อยู่กับเค้าได้สักพักแล้วถึงย้ายมาเป็นเด็กรับจ้างร้านก๋วยเตี๋ยวปลาที่อยู่หลังไนท์เนี่ย อยู่ร้านนี้เหนื่อยมาก เสรีๆ อยู่พอว่างเจ้าของเค้าก็จะเรียกไปนวดให้เค้า อยู่เฉยๆ ไม่ได้เลยจริงๆ แล้วอยู่ไหนก็เหนื่อย เป็นคนใช้เค้าก็เหนื่อย ต้องทำทุกอย่าง ทุกวันนี้เค้าให้มีพอลูแลตัวเองได้หนูก็พอใจแล้ว”

หลังจากพาลูกสาวเข้ามาทำงานในเมืองแล้ว หมี่เอยังพาน้องสาวสามเข้ามาส่งเพื่อใหทำงานขายของให้กับร้านที่อยู่ชั้นใต้ดินของเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ น้องสามมีผู้นั้นหลังจากได้งานก็หาห้องเช่าพักอยู่ ซึ่งเธอก็เหมือนกับชาวอ่าน่าที่เข้ามาหางานในเมืองทั่วไปที่ชอบหาที่พักที่มีชาวอ่าน่าด้วยกันพักอยู่ ฉะนั้นยามที่หมี่เอเข้ามาหาลูกสาวในเมืองเธอก็จะมาแวะพักที่บ้านเช่าของน้องสาม

ร้านก๋วยเตี๋ยวปลาหลังไนท์บาซาร์เป็นร้านที่มีลูกจ้างเป็นเด็กอ่าน่าหลายคน ลูกสาวหมี่เอเล่าว่า “ตอนนั้นหนูเริ่มรุ่นแล้ว แม่เลยพาหนูมาฝากทำงานร้านก๋วยเตี๋ยวปลาตรงเนี่ย อ่าน่าที่เข้ามาเชียงใหม่ตอนนั้นหนูว่าหลายๆ คนเคยผ่านร้านนี้ ตอนนั้นก็ยังมีเด็กอ่าน่าทำอยู่ แม่เค้าเห็นว่าร้านมันอยู่ใกล้ๆ ไนท์ไนท์เลยเอามาฝาก” หมี่เออาจเริ่มสังเกตเห็นว่าเชียงใหม่ไนท์บาซาร์มีลักษณะคล้ายบ้านผาหลายอย่างหนึ่งคือ เป็นพื้นที่ที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาทั้งยังเข้ามาในปริมาณที่มากกว่าและในไนท์

บาชาร์ก็มีชาวอ่าน่าอยู่มาพอควร ร้านที่พาลูกสาวไปฝากทำงานก็มีเด็กที่เป็น “พวกเดียวกัน” ทำงานอยู่ด้วย พื้นที่ที่มีทั้งนักท่องเที่ยวและชาวอ่าน่าเป็นพื้นที่ที่หมีเอมีความคุ้นเคย แต่ในกรณีของเชียงใหม่ในท์บาชาร์เธอก็ยังนึกหาวิธีที่จะเข้ามาปฏิบัติสัมพันธ์ด้วยไม่ได้ ลูกสาวหมีเอเล่าต่อไปว่า “พอมีหนูทำงานอยู่ที่ร้านก๋วยเตี๋ยว แกก็เข้ามาเที่ยวๆ หาหนูนั่นแหละ คือ แกรู้สึกว่ายางใหม่มันอยู่ไกล ก็คอยเข้ามาดูเรา โอ้ย! เตียวนี้แป๊บเดียวถึง แต่เมื่อก่อนมันไกลไป”

หมีเอลงมาเยี่ยมหาลูกเป็นระยะ ๆ ยามที่ลงมาก็จะซื้อหำก้าไลเงินหรือสินค้ำประเภทนี้กลับไปขายให้กับนักท่องเที่ยวบนบ้านผาลาดด้วย มีวันหนึ่งสามีเก่าที่แยกทางกันไปอยากลงมาหาลูกสาวแต่ก็ไม่ว่างลูกสาวทำงานที่ใด แต่ถึงแม้รู้ก็มาไม่ได้เพราะเกรงว่าลูกจะไม่ยอมให้พบ สามีเก่าจึงตัดสินใจชวนหมีเอลงมาเป็นเพื่อน “ฉันก็เข้ามา ตอนนั้นมาหาลูกเสร็จฉันก็ไปซื้อหำก้าไลจะเอากลับขึ้นไปขายบนคอย พอถึงตอนนั้นที่บ้านน้องแฟนมีอ่าน่ามาไม่ดีคนหนึ่งมาขออาศัยอยู่ อ่าน่าคนนี้ปกติจะออกมาเดินขายพวงมาลัยที่ในท์นี้แหละ ตอนที่พักอยู่บ้านของน้องแฟนอ่าน่ามาไม่ดีคนนี้ก็พูดว่าเนี่ยตามมาดูสิว่าเค้าขายกันยังไป (ในเชียงใหม่ในท์บาชาร์) มาดูตัวเค้าขายแล้วก็เอาของ (หำก้าไล) ที่ซื้อมานะ มาขายตามสิ” หมีเอเล่าถึงจุดเริ่มต้นของการเข้ามาเดินเร่ขายในเชียงใหม่ในท์บาชาร์

วันนั้นหมีเอตัดสินใจนำหำก้าไลที่ซื้อมาเดินตามชาวอ่าน่ามาไม่ดีผู้นั้นเข้ามายังเชียงใหม่ในท์บาชาร์ นอกจากหำก้าไลโลหะที่ซื้อมาแล้วหมีเอยังมีหำก้าไลผ้าปักเม็ดเดียวมาขายด้วย ลูกสาวเธอล่าว่า “จริงๆ แม่แกไม่ได้ตั้งใจมาขายหรอก แกมาเที่ยวเล่น แต่ตอนนั้นที่นั่น บนคอยนะแกก็ทำหำก้าไลผ้าอะไรพวกนั้นขายฝรั่งนักท่องเที่ยวอยู่แล้ว แกก็เลยถือของพวกนั้นติดมาด้วยแล้วก็เอามาขาย” เมื่อถามว่าขายอย่างไรเธอบอกว่า “แกก็ยืนขายนั่นแหละ ตรงสี่แยก (แมคโดนัลด์) ถือ (หำก้าไล) เป็นพวงๆ ยังเจีย สร้อยก็เอาใส่แขน (คล้อง) ขาย ตอนนั้นตะกร้ายังจี่ (พอดีมีอ่าน่าเร่ขายผู้หนึ่งเดินแวมาสันทนาด้วย เธอจึงเข้าไปที่ตะกร้านั้น) ยังไม่มีนะ แล้วตอนนั้นบางทีมันก็มีที่พอวางขาย (ที่ว่างชั่วคราวริมทางจะวางของประจำไม่ได้) แกก็เอาของ (เท่าที่จะหอบหิ้วมาได้) วางขาย ขายๆ ไปบางทีแกเบื่อแกก็จะเดินถอยมันไปขายมั่ง” เธอเล่าต่อไปว่า “ตะกร้านั้นยังไม่มีแล้ววันหนึ่งแกไปเห็นยายมั่งคนหนึ่ง น่าจะอายุซักห้าหกสิบได้ สะพายพวกบุหรืหรือยาหม่อง ยาคุมอะไรเนี่ยแหละ หนูก็จำไม่ได้ขายอยู่ แกก็เลยเอามั่ง ตอนนั้นหนูก็เริ่มรุ่น ๆ แล้วไป 13-14 อะไรประมาณเนี่ย หนูก็อายมันเริ่มโตแล้วนะ ตอนนั้นกลางวันหนูต้องทำงานไปเรียน ก.ศ.น. ด้วยแล้วกลางคืนหนูเนี่ยก็ต้องเป็นคนเดินมารับแกกลับเพราะกลัวแกกลับไม่ถูก (เล่าให้หมีเอฟังภายหลัง เขอยิ้มแล้วกล่าวว่าอันนั้นลูกคงคิดไปเอง) แม่หนูได้ไอเดียเรื่องตะกร้านั้นมาจากยายมั่งคนนั้นแหละ”

ถามเธอต่อไปว่าตอนนั้นมีชาวอ่าน่าคนอื่นมาเดินเร่ขายอย่างนี้ไหม เธอบอกว่า “ไม่มี แม่หนูนี้แหละอ่าน่าคนแรกที่มาเดินขายยังจี่ ตอนนั้นมื่ออ่าน่ามาขายของกันเยอะแล้วแต่ไม่ได้เดินนะ เค้าตั้งขาย จำได้กะถ้ามีหนูต้องเห็น เพราะหนูต้องมารับเค้าทุกคืนที่เค้ามาขาย หนูมารับเค้าอยู่นานถ้ามีคนอื่นหนูต้องเห็นสิ ถ้าจะมีอีกคนก็ยายมั่งคนนั้นแหละ ตอนนั้นหนูว่ามีแม่หนูคนเดียวที่เดินขาย ปี

แรกนั้นนะ หนูยังจำไม่ลืมเลยว่าพูดกับแม่ว่า แม่หนูอายุเค้านะ มีแต่แม่คนเดียวที่มาเดินขายยังงี้ ตอนนั้นเริ่มโตแล้วแต่ก็ยังคิดแบบเด็กๆ อยู่ละนะ”

ลูกสาวหมีเอเล่าต่อไปว่า “ตอนมาปีแรกนั้นแกไม่ได้อยู่ขายตลอดนะ ขายได้ซักอาทิตย์นึง อย่างมาก 2 อาทิตย์ แกก็จะกลับไปคอย ไปทำไร่ไปดูแลไร่ของแก ขายดียังไงแกก็กลับ ทำไร่เสร็จแล้วถึงลงมาใหม่” คำบอกเล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าหมีเอในช่วงนั้นก็มีความต้องการเงินตราไม่แตกต่างจากผู้อื่น แต่ก็ไม่ถึงขนาดที่ว่าจะยอมละทิ้งวิถีชีวิตแบบเดิมบนคอยไปทุกสิ่งแล้ววิ่งลงมาหาเงินในเมืองเพียงอย่างเดียว ทั้งๆ ที่เธอมีโอกาสจะทำเช่นนั้น

เมื่อถามว่าตอนนั้นแม่แต่งชุดอ่าน่าไหม เธอตอบว่า “แต่งค่ะ” น้องสาวอ่าน่าที่เป็นล่ามชัดขึ้นว่า “แต่ไม่เต็มยศมั้ง เป็นชุดง่ายๆ ที่ใส่กันทั่วไป” ลูกสาวหมีเอปฏิเสธทันทีว่า “ฮิ! แต่งเต็มยศเลย แกจะใส่เสื้ออ่าน่า กระโปรงอ่าน่า ถุงเท้า (ผ้าสวมแข้งปักประดับลวดลาย น่าจะสวมเพื่อใช้กันการถูกหนุ้าหรือสิ่งอื่นขีดข่วนเพราะกระโปรงอ่าน่าเป็นกระโปรงสั้นเหนือเข่า) เข็มขัดอ่าน่าแล้วก็หมวก หมวกนี้เป็นหมวกแบบโละมีอ่าน่าจริงๆ นะ” ไม่ใช่หมวกอย่างที่เย็บขายนั้นหรือ “ไม่ใช่เป็นของจริงเลย จริงๆ แกก็แต่งตามปกติของแกนั่นแหละ อยู่คอยแกก็แต่งแบบนั้น แต่หลังๆ แกคงซี้เกียจเอามาเลยใส่หมวกยังงี้ (ชี้ไปที่หมวกทำขายแบบโละมีอ่าน่า แต่เย็บแบบปรางมีด)เดินขาย แต่ชุดอันอื่นใส่ครบหมดนะ มาตอนหลัง (ที่ตั้งวางขายเช่นในปัจจุบัน) นี่แหละที่แกเลิกแต่งไปแล้ว” ความจริงในช่วงแรกหลังจากเดินขายไปได้พักใหญ่ ๆ หมีเอเคยหันมาจับจองที่วางของขายบริเวณชายขอบของเชียงใหม่ในท่าซาร์ คือ ซ้างๆ ธนาคารไทยพาณิชย์ซึ่งในตอนนั้นแทบไม่มีใครสนใจ ตอนนั้นหมีเอยังคงแต่งชุดอ่าน่าตามปกติ แต่ขายไม่ดี แกจึงคิดว่า “จะมัวมัววางขายทำไม ไปเดินขายต่อดีกว่า” แต่ถึงทุกวันนี้ที่ตรงนี้ก็ยังมีผู้อื่นครอบครองไปแล้ว แกยังรู้สึกเสียดายและกล่าวว่า “รู้ๆ เก็บไว้ก็คิดแล้ว” ความที่ไม่มีที่ทางของตนเอง ปัจจุบันเธอจึงต้องเช่าที่ของผู้อื่นเพื่อวางสินค้าจำหน่าย ชุดอ่าน่าที่เคยใส่ก็เลิกใส่ลงเหลือไว้แต่การสะพายย่ามอ่าน่าเพียงอย่างเดียว สำหรับเธอความเป็นอ่าน่าเร่ขายที่จะต้องปรากฏกายไปในชุดอ่าน่าเต็มยศเพราะมีความคุ้นเคยเช่นนั้นเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นตั้งแต่ประมาณ 15 ปีที่แล้ว (นับมาถึง พ.ศ. 2553) ลูกสาวหมีเอกล่าวถึงการแต่งกายมาขายของของแม่ว่า “แต่หลังๆ (พอย้ายเข้ามาอยู่บ้านเช่าในเมืองนานๆ) แกก็เริ่มเปลี่ยนอยู่มานานๆ ก็เปลี่ยนเป็นใส่กางเกงง่ายๆ”

ถามหมีเอว่าตอนที่เข้ามาแรกๆ มีวิธีการขายอย่างไร เธอว่า “คือนั่นก็แต่งตัวตามปกติ (ในชุดอ่าน่าเต็มยศ) ก็เดินๆ มาจากทางตลาดอนุสาร แล้วก็สะพายย่าม ถือกำไลไว้เป็นพวงๆ ก็มีฝรั่งมาขอซื้อ แล้วก็มายืนอยู่ตรงสี่แยก (แมคโดนัลด์ซึ่งขณะนั้นยังไม่มีร้านนี้) นั่นแหละ ตะกร้ายังไม่มี สะพาย เอากำไลที่ซื้อมา ที่เย็บมาใส่ไว้ในย่ามในถุงแล้วก็ถือไว้ที่มีมือด้วย ตอนนั้นแต่งชุดอ่าน่า ใส่หมวก ใส่อะไรครบหมด โอ้ย! มีแต่คนมาขอถ่ายรูป วันแรกนั้นขายได้ 1,400 บาท (น้องสาวอ่าน่าที่เป็นล่ามให้ข้อสังเกตว่า “สมัยนั้น 1,400 นี่เยอะมากนะ บนคอยตอนนั้นค่าจ้างทำอะไรวันนึงๆ นี่ 40-50 บาทเอง”) ตอนนั้นขายดี บางวันได้ 3,000 – 4,000 ก็มี ยังมาคิดว่าโห ! ขายได้เยอะขนาดนี้จะ

กินจะใช้ให้หมด ได้ยัง ใจนี้ ที่แรกตั้งใจว่าพาน้องแฟนมาส่งเสร็จจะกลับคอย แต่วันแรกขายได้ 1,400 ก็มานอนคิดดูว่ากินนี้ขายได้ตั้งแค่นี้ อยู่ขายต่อดีกว่า ส่วนใหญ่ก็มายืนอยู่ตรงสี่แยกนั่นแหละ”

รายได้ที่ดีเช่นนี้ได้ก่อให้เกิดเสียงซุบซิบนินทาขึ้นมาในหมู่บ้านผาตาย “ตอนนั้นคนทางห้วยโก๋ยังมาว่าแม่หนูนะว่าไปทำอะไร (ไม่ดี) มามั่งถึงมีเงินขนาดนี้ แต่หลังๆ ไอ้พวก (ผู้ชาย) ที่ค่าแม่หนูก็ถีบเมียพวกมันลงมาขายทุกคน แต่หลังๆ นี่ในไนท์นี่มันเต็ม (เดินเร่ขายกันมาก) แล้วเค้าเลยไม่ออกมา” ลูกสาวหมีเอเล่าและกล่าวต่อว่า “ไม่รู้เหมือนกันว่าตอนนั้นพวกนั้นมันรู้กันได้อย่างไร สงสัยแม่หนูไปเล่าให้ฟังมั้ง” ข้อสันนิษฐานนี้เป็นความจริง น้องชาวอำเภที่เป็นลุ่มเล่าว่า “พอเริ่มขายได้แกก็กลับไปบ้าน ไปทำอะไรแล้วก็กลับมาขายใหม่ เพราะแกมีไรที่ต้องไปทำไง ตอนกลับไปแกก็ไปคุยให้คนอื่นที่เป็นญาติๆ กันฟัง นานเข้าๆ พวกนั้นก็ตามกันลงมาจากห้วยโก๋ แล้วพวกที่ลงมาขายต่อมาน่าจะเป็นพวกอำเภแม่แดง เพราะแกมีน้องเขยอยู่ที่แม่แดง แล้วบางทีแกก็ไปเที่ยวหา แล้วก็ไปเล่าให้คนทางนั้นฟังด้วย”

ลูกสาวหมีเอกล่าวว่า “ปีแรกนี้มีแม่หนูคนเดียว ปีที่สองนี้เริ่มมีคนอื่นตามลงมาจากห้วยโก๋ แต่ก็ยังไม่มาก ปีที่สามกับปีที่สี่นี้เริ่มมากขึ้นคนแก่ๆ ในหมู่บ้านหนูลงมาขายกันเยอะ”

ช่วงที่ยังมีชาวอำเภามาเร่ขายไม่มาก อาชีพการเดินเร่ขายได้สร้างรายได้ให้กับพวกเขาบางคนอย่างเป็นกอบเป็นกำ แต่เมื่อจำนวนชาวอำเภามาเร่ขายในเชียงใหม่ในทศวรรษมีมากขึ้น รายได้ที่งามราวกับภาพฝันอันนั้นก็ได้กลายมาเป็นเพียงเรื่องเล่าจากอดีต อย่างไรก็ตามฝันอันนี้ก็ยังคงมีอิทธิพลต่อการผลิตสร้าง “พื้นที่แห่งความหวัง” ให้กับชาวอำเภามาเร่ขายผู้มาที่หลังอีกหลายราย สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ถามคนขายโคมไฟว่าตอนนั้นหมีเอมาขายของอย่างไร คนขายโคมไฟตอบว่า “ก็แต่งชุดแค่นั้นแหละ โอ้ย ! ขายดีมาก มีแต่ฝรั่งมาซื้อ ถ้าขายได้ยังงั้นตลอดป่านี้อย่าไปแล้ว แล้วตอนนั้นมันมีคนเดียวแล้วก็เพิ่มมาเป็น 2-3 คน ก็มายืนตรงเนี่ย ตอนนั้นก็รู้จักกันดี พุดเล่นกันบ่อย แต่ตอนหลังนี้มันมากันเยอะขึ้นๆ แล้วคนเค้าก็เริ่มไม่ชอบกันจริงๆ”

ถามต่อไปว่าตอนที่คนแรกมากับคนที่สองที่สามมานี้ห่างกันถึงปีไหม คนขายโคมไฟตอบว่า “ไม่ถึงหรอกน่าจะประมาณซักครึ่งปี ที่แรกนะมันคนเดียวแล้วก็มา 2-3 คนก็ยังไม่เป็นไรเพราะมันก็อยู่กันแค่ตรงนี้ ต่างคนก็ต่างหากินไป แต่ไม่รู้ทำไมตอนหลังมากันเต็มหมด ผมยังล้อเค้าว่าไปบอกคนอื่นเค้าทำไม เค้ามาแย่งขายหมด เห็นมัยถ้าขายอยู่คนเดียวก็ขายดีรวไปแล้ว แกยังชวนัวขึ้นมายังเงี้ย (1 นิ้ว) แล้วก็ว่าแค่คนเดียว แต่บอกแค่คนเดียวมันก็คงไปบอกต่อๆ กันถึงลงมาเต็มหมดไม่รู้รู้กันได้อย่างไร ที่แรกก็มาจากหมู่บ้านเดียวกัน เดียวนี้มันมาจากที่ไหนเป็นที่ไหนไม่รู้ คงมาจากหลายที่แหละ” ซึ่งข้อสันนิษฐานนี้ก็ถูกต้องอีกเช่นกัน ชาวอำเภามาเร่ขายในทุกวันนี้พากันเข้ามาจากหลายหมู่บ้าน แต่หมู่บ้านที่ส่งออกอำเภามาเร่ขายมากที่สุดก็คือหมู่บ้านห้วยกระ

ความจริงช่วงที่หมีเอดินเร่ขายสินค้ำมาได้ประมาณหนึ่งปีก็ได้มีสตรีอ่าน่า 2 คนจากอำเภอแม่แตงเข้ามาร่วมสะพานตะกร้าเดินเร่ขายคือหมีบี และหมีชี สตรีอ่าน่าทั้งสองคนนี้ไม่ใช่ว่าได้ยื่นคำบอกเล่าเกี่ยวกับการเดินเร่ขายในเชียงใหม่ในท่าบารจจากผู้อื่นแล้วถึงลงมา พวกเธอโดยเฉพาะหมีบีได้เข้ามาอยู่แล้วทำงานในเมืองเชียงใหม่เป็นเวลาประมาณ 5-6 ปีแล้วจึงออกมาเดินเร่ขาย หมีบีเป็นอ่าน่าที่มีฝีมือทางการเย็บปัก อ่าน่าเจ้าของร้านลื้อเงินริมทางผู้หนึ่งกล่าวถึงหมีบีว่า “เค้าเย็บอะไรขึ้นมาก็สวย ของที่เค้าเย็บจะดูแปลกกว่าคนอื่นแต่สวย” สมัยอยู่บนคอยเธอเคยเย็บกำไลผ้าและเข็มขัดผ้าปักเม็ดเดียวขายนักท่องเที่ยวฝรั่ง “ขายดีด้วย” เธอเล่า สามียของเธอชอบเมาสุราและทำร้ายเธอ วันหนึ่งเธอกับญาติพี่น้องของสามี จึงได้พากันหนีลงมาจากคอย “ตอนลงมาใหม่ ๆ นั้นยังไม่ได้มาขาย ไปเป็นแม่บ้านประมาณ 2 ปี ไปทำก่อสร้างประมาณ 1 ปี มาล้างจานร้านอาหารได้ประมาณ 6 เดือน แล้วก็มาทำซักรีดได้ประมาณ 2 ปี ตอนนั้นเลิกงานก็เข้ามาเที่ยวที่นี้มั่ง ก็รู้จักยายมั่งคนหนึ่ง เค้าแบก (สะพาน) ตะกร้า (กระจาดพลาสติกสีเหลี่ยม) ยืนขายของอยู่หน้าบันได (ในท่าบารจ) นั้นนะ เค้ายืนเฉยๆ นะ ไม่ได้เดิน สนทนกัน ชอบคุยกัน เค้าก็ชวนให้มาขายยังงี้” เธอจึงได้เริ่มเข้ามาลงสะพานตะกร้าขายสินค้ำหัตถกรรม โดยชวนหมีชีออกมาเป็นเพื่อนขายด้วย

“วัน (แรก) นั้นเดินสะพานตะกร้าออกมาจากทางนี้ไง (ชี้ไปทางโรงแรมเซ็นทาราดวงตะวัน) พอมาถึงตรงนี้ (มุมสี่แยกถนนเปียร์หน้ากาแฟสตาร์บัคส์) ก็เห็นหมีเอยืนอยู่ตรงนั้น (มุมสี่แยกฝั่งแมคโดนัลด์) ก็อ้ายๆ พอหมีเอหันมามอง ก็ทำเป็นมองไม่เห็นเค้า ก็มันอาย เลยจูงแขนหมีชีเดินไปยืนขายทางหน้าตลาดอนุสาร แล้วของก็เอาผ้ามาปิดไว้จะอายไง ฝรั่งเห็นเราแต่งตัวยืนอยู่ก็เข้ามาถามว่าขายอะไร ทำไมต้องปิดผ้าเปิดให้ดูหน่อยมีอะไรมั่ง ตอนนั้นไม่ได้เดินนะยืนเฉยๆ อยู่หน้าตลาดอนุสารนะ ขายไปก็พูดกันว่าไปขายอะไรเค้าจะพรงนี้ไม่อายแล้วนะ แต่พอออกมาขายจริงๆ เห็นเค้าขายอยู่ก็อาย แล้วก็เดินไปขายทางอนุสารอีก หลังๆ มากก็เลิกขายบางทีก็มาขึ้นขายกับเค้าตรงนี้กัน 2-3 คน ไม่ได้เดินไปไหนหรอก หมีเอบางทีก็ไปเดินมั่งแล้วก็กลับมาขึ้น เนี่ยตรงเนี่ย (หน้าร้านคนขายโคมไฟ)” เธอกล่าวต่อว่า “ของในตะกร้าหลังๆ ก็ไม่ปิดผ้าแล้ว ตอนนั้นขายดีได้วันหนึ่งสามสี่พันก็มี แต่หลังๆ อ่าน่ามาเยอะขายไม่ดีแล้ว” ถามว่าช่วงนั้นแต่งชุดอ่าน่าไหม เธอตอบว่า “แต่งสิ” แล้วยายขาวมั่งผู้นั้นเล่าแต่งตัวอย่างไร “เค้าก็แต่งชุดมั่งของเค้ามันแหละ แต่ตอนนั้นเค้าก็แก่มาแล้วนะ 70 กว่าแล้ว ขายพวกยาคุมอะไรพวกนั้น”

เมื่อถามเธอว่าตอนนั้นมีอ่าน่าคนอื่นลงมาเดินเร่ขายหรือยัง หมีบีตอบว่า “ยัง ตอนนั้นมีหมีเอดคนเดียว แล้วก็ยายมั่งคนนั้นแต่นั้นเค้ายืนอยู่ทางโน้น (ชี้ไปทางอาคารเชียงใหม่ในท่าบารจ) ไม่ได้มาตรงนี้ๆ นี่มีฉัน หมีชีแล้วก็หมีเอ ถ้าหมีเอไปเดินขายก็จะยืนกันอยู่ 2 คน แต่เดี่ยวเค้าก็กลับมาขึ้น ก็ขึ้นขายกันตรงนี้ (หน้าร้านคนขายโคมไฟ) นี่แหละ” เธอกล่าวต่อว่า “หมีเอมาเดินขายคนแรก ตอนนั้นเค้าขายได้เยอะ แล้วคนที่สองก็นี้ (ใช้มือตบของตัวเอง) กับหมีชี ตอนนั้นคนขายโคมไฟนี่ยังพูดกันได้อยู่เลย ก็มีอ่าน่าแค่สองสามคน แต่หมีเอกงไปบอกทางห้วยโก๋ หลังๆ เลยมีอ่าน่าจากห้วยโก๋คนอื่นตามลงมา พอมีอ่าน่าลงมาขึ้นเยอะขึ้นฉันก็เลยไปยืนขายตรงพิชซ่า (พิชซ่าฮัทบริเวณ

ศูนย์การค้าเชียงใหม่พลาซ่า ปัจจุบันกลายเป็นเดอะพลาซ่าเชียงใหม่ไปแล้ว) แลวันนี้มีอำมาขายกันเยอะขึ้นไง เมื่อก่อนตรงนั้นฝรั่งเยอะก็ไปยืนขาย แต่บางทีก็เกียจถือก็ (เอาตะกร้า) วางลงไปบนพื้นนั่นแหละ” วิธีการนี้หมีเอก็ใช้แต่ทุกวันนี้ทำไม่ได้อีกแล้ว

เคยถามอาเจซึ่งตามแม่ลงจากบ้านห้วยโก๋มาเดินเร่ขายตั้งแต่อายุ 9 ขวบว่าตอนนั้นได้พบเห็นหมีบีไหม เธอตอบว่า “เห็นสิ เคঁามาแล้ว ตอนนั้นอำามีไม่ถึง 10 คน มากันจาก 2 บ้าน แค่นั้น มีห้วยโก๋กับแม่แดงของพวกหมีบีนะ” ซึ่งหมีบีเองก็เคยเล่าว่า “ฉันนี่แหละเป็นคนไปชวนพวกอำมาทางแม่แดงให้ลงมาขาย”

หมีบียอมรับว่าได้ความคิดการสพายตะกร้าขายของมาจากยายชาวม้งผู้นั้น “ก็สนิทกันไง เคื่ก็ชวนมาขาย บอกมาขายยังจี๊สิ ขายได้ แต่แรกๆ ก็ยังไม่กล้าทำ ตอนยายชวนใหม่ๆ ก็ยังไม่ทำหรอก” และก่อนที่จะตัดสินใจออกมาขายหมีบีก็คงเห็นมีอำมาคือหมีเอขายสินค้าในลักษณะนี้อยู่แล้ว เพราะจุดที่หมีเอยืนขายประจำเป็นมุมหนึ่งของสี่แยกสุริวงค์ซึ่งถือเป็นท่ากลางของเชียงใหม่ในท่าบารวี่ที่ใครที่มาก็จะต้องผ่าน

หลังจากที่หมีเอ หมีบีและหมีชิมายืนขายอยู่ในเชียงใหม่ในท่าบารวี่ได้ “เกือบๆ ปี” จึงมีอำมาจากห้วยโก๋ลงมาและก็ตามด้วยอำมาจากแม่แดง ช่วงนี้ความสัมพันธ์ระหว่างอำมาเร่ขายกับผู้ค้าอื่นๆ ในในท่าบารวี่เริ่มเปลี่ยนไป หมีบีที่ขยับหนีไปขายตรงเชียงใหม่พลาซ่าเล่าว่า “แล้วก็ตั้งแต่มีอำมาลงมา (เดินขาย) กันเยอะขึ้น คน (ขายของอื่นๆ) เคื่เลยไม่ค่อยชอบ ก็ไปยืนเกาะกะแล้วเสียง (คุยกัน) ก็ดัง” ช่วงที่อาเจเล่าว่ามีอำมาเดินเร่ขายไม่ถึง 10 คน นั้นปัญหาก็แทบจะไม่มี การกระทบกระทั่งกันนี้มีมากขึ้นตั้งแต่มีชาวอำมาทั้งจาก 2 ที่นี้และจากหมู่บ้านอื่นๆ ที่หมีบีว่า “ก็มีห้วยศาลา บ่าเซ้ (ชื่อหมู่บ้านในภาษาอำมา) ห้วยกระ เคื่ยวันนี้มาจากที่ไหนมั่งก็ไมรู้” เข้ามามากขึ้น

จำนวนอำมาเร่ขายในเชียงใหม่ในท่าบารวี่เริ่มมีมากขึ้นตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2540 พื้นที่ท่องเที่ยว เช่นเชียงใหม่ในท่าบารวี่ ได้ถูกชาวอำมาจำนวนหนึ่งใช้เป็นที่เดินเร่ขายสินค้าเพื่อหากิน ปัจจุบัน ชาวอำมาจากบ้านห้วยกระ คือชาวอำมาเร่ขายที่มีมากที่สุดในเชียงใหม่ในท่าบารวี่ จากจำนวนชาวอำมาที่ได้เข้ามาเดินเร่ขายในเชียงใหม่ในท่าบารวี่ 152 คน (นับจำนวนตั้งแต่เดือนมีนาคม 2552 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ 2554) เป็นชาวอำมาจากบ้านห้วยกระ 31 คน หรือ คิดเป็นร้อยละ 20.39

หมู่บ้านห้วยกระ

หมู่บ้านห้วยกระตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 26 ตำบลแม่สลองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ปี พ.ศ. 2553 มีจำนวนประชากร 882 คน มีจำนวนครัวเรือน 139 ครัวเรือน

ห้วยกระเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนเทือกเขาสูงติดชายแดนพม่า มีอาณาเขตดังต่อไปนี้

ทิศเหนือติดกับบ้านปางมะหัน

ทิศใต้ติดกับบ้านโป่งไฮ

ทิศตะวันออกติดกับบ้านนาไค่

ทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดกับประเทศพม่า (สัมภาษณ์ข้อมูลจากฝ่ายการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สลองใน, 18 สิงหาคม 2553)

หมู่บ้านห้วยกระ กระจายตัวอยู่ตามสันเขาที่อยู่เหนือไร่โล่งเตียนขึ้นไป

การเดินทางขึ้นมาหมู่บ้านห้วยกระ ต้องผ่านบ้านห้วยผึ้ง บ้านเทอดไทย บ้านนาไค่จากนั้น เลี้ยวซ้ายเข้ามาระยะหนึ่งก็จะเข้าสู่เขตหมู่บ้านห้วยกระ

ในอดีตบ้านห้วยกระ เป็นหมู่บ้านเดี่ยวโดดๆ ประชากรของที่นี่คือชาวอำเภอในกลุ่มอุโละอำเภอที่เดินทางข้ามมาจากฝั่งพม่า ภูมิประเทศบริเวณนี้เป็นเทือกเขาสูงสลับซับซ้อน ปกคลุมไปด้วยป่าไม้ทั้งฝั่งไทย และพม่า แม้ในทางกฎหมายจะถูกแบ่งไว้ด้วยเส้นพรมแดนแต่การรับรู้ตามความรู้สึกที่ธรรมดาสามัญ ทั้งฝั่งนั้นและฝั่งนี้ก็คือ อาณาบริเวณเดียวกัน

ปัจจุบันในทางกฎหมายหมู่บ้านห้วยกระก็ยังคงเป็นหมู่บ้านเดียวกัน แต่ในความเป็นจริง เรื่องทำเลที่ตั้งของหมู่บ้านและในความรับรู้ของชาวบ้าน บ้านห้วยกระในปัจจุบันประกอบไปด้วยหมู่บ้าน 4 หมู่บ้าน หรือหากจะกล่าวให้สอดคล้องกับความหมายที่กฎหมายกำหนดไว้ก็กล่าวได้ว่า “หมู่บ้านห้วยกระประกอบไปด้วยหย่อมบ้าน 4 หย่อม”

หย่อมบ้านทั้งสี่หย่อมนี้ประกอบไปด้วยหย่อมบ้านชาวอำเภอ 3 หย่อมบ้าน และหย่อมบ้านชาวลานู 1 หย่อมบ้าน ซึ่งอพยพเข้ามาทีหลัง หย่อมบ้านที่ 1 กับ หย่อมบ้านที่ 3 มีประชากรเป็นชาวอำเภอที่ยังคงนับถือบรรพบุรุษและมีความเชื่อแบบเดิมเป็นหลัก มีบ้างบางคนที่หันมานับถือคริสต์ศาสนาแต่ไม่มาก หย่อมบ้านที่ 2 มีประชากรเป็นอำเภอแต่เป็นชาวอำเภอที่นับถือคริสต์ศาสนา ภายใน

บริเวณห่อมบ้านนี้จึงมีโบสถ์เล็กๆ ที่สร้างด้วยคอนกรีตปรากฏให้เห็น ขณะที่ห่อมบ้านที่ 4 เป็นห่อมบ้านของชาวลานู ทั้งสี่ห่อมบ้านอยู่ภายใต้การดูแลของผู้ใหญ่บ้านชาวอำเภอ

สาเหตุที่ทำให้มีการแตกตัวออกเป็น 4 หมู่บ้านคือ “ก็คนมากขึ้น หมู่บ้านมันโต ที่อยู่ที่ทำกินเลยไม่พอ ก็ต้องกระจายตัวออกไปหาที่ใหม่ แต่คราวนี้พอมีโครงการพัฒนาเข้ามา มีงบเข้ามา ก็จำเป็นต้องกลับมาอยู่รวมกันเป็น 4 ปีก (ห่อม) แต่หมู่บ้านเดียวกัน ประมาณเกือบ 1 ใน 3 ของที่นี่เป็นลานู นอกนั้นเป็นอำเภอ” อำเภอผู้หนึ่งอธิบายให้ฟังถึงสาเหตุของการแยกตัวและกลับมารวมตัวกันใหม่

บ้านห้วยกระเป็นหมู่บ้านที่มีมานานแล้ว แม่เฒ่าชาวอำเภอผู้หนึ่งซึ่งเป็น “เจ่วม่า¹⁰” หรือผู้นำด้านวัฒนธรรมและการปกครองกล่าวว่า “อยู่ที่นี้มีมานานจะ 50 ปีได้แล้ว” พอดีลูกชายคนโตซึ่งมีอายุได้ 54 ปี เดินทางมา แม่เฒ่าจึงชี้ไปและกล่าวว่า “เนี่ย คนเนี่ยห่างจากยาย 22 ปี ตอนนี้อายุก็ 76 ปีแล้ว เค้าเกิดที่นี่”

บ้านห้วยกระในอดีตเป็นหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์ ลูกชายคนโตของแม่เฒ่าเล่าว่า “สมัยเด็กๆ แถวนี้น้ำท่วมป่าเยอะ จำได้ว่าตอนนั้นพวกผู้ใหญ่เค้าเข้าไปล่าสัตว์ วันนั้นก็ได้อูมาตัวหนึ่ง วันที่ 2 ก็ตัวหนึ่ง วันที่ 3 ก็ตัวหนึ่ง 3 วัน 3 ตัว เดียวนี้ไม่มีแล้วมีแต่ไก่ป่า หมูป่าไม่ไขมันสูญพันธุ์ไปนะ หนีไปอยู่ฝั่งนู้น (พม่า) ทางนี้คนยังมันเยอะ” แล้วทุกวันนี้สภาพความอุดมสมบูรณ์ก็เริ่มเปลี่ยนไป

หากเดินทางเข้าไปในหมู่บ้านก็จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่ามี 4 ห่อมบ้านกระจายตัวแยกกันอยู่โดยมีถนนเล็กๆ เชื่อมต่อกัน ห่อมที่ 4 ซึ่งเป็นห่อมบ้านของชาวลานูจะอยู่แยกออกไปไกลกว่าผู้อื่น เมื่อเดินขึ้นเนินจากห่อมบ้านลานูมาจะพบกับห่อมที่ 3 ซึ่งเป็นห่อมบ้านของชาวอำเภอ ห่อมที่ 3 นี้ตั้งอยู่บนเนินสูงเด่น ถัดจากห่อมบ้านที่ 3 ลงมาจะเห็นแนวเนินเขาที่มีป่ารกเตี้ยๆ ปกคลุมอยู่ ถัดจากแนวเนินนี้ลงมาจะเป็นห่อมบ้านที่ 1 ของชาวอำเภอซึ่งจะมีบ้านเก่าๆ ทอดตัวเป็นแนวไปตามฝั่งถนน การเดินทางเข้ามาในหมู่บ้านห้วยกระมักจะต้องผ่านห่อมบ้านนี้ก่อน เมื่อเดินทางไปตามถนนที่ทอดตัวผ่านกลางห่อมบ้านที่ 1 นี้ ระยะหนึ่ง หากเลี้ยวซ้ายขึ้นเนินไปจะผ่านแนวเนินรกร้างจากนั้นก็จะไปถึงห่อมบ้านที่ 3 แต่จากจุดเดียวกันนั้นหากเลี้ยวขวาขึ้นเนินมาก็จะพบกับห่อมบ้านที่ 2 ซึ่งเป็นของชาวอำเภอที่นับถือคริสต์ศาสนา ในห่อมบ้านที่ 2 นี้จึงมีโบสถ์คอนกรีตเล็กๆ ที่ก่อสร้างเป็นอาคารชั้นเดียวแบบง่ายๆ ตั้งอยู่

¹⁰ ตำแหน่งผู้นำชุมชนตามประเพณีของชาวอำเภอนี้ ปกติผู้รับหน้าที่จะเป็นบุรุษ

เสาชิงช้าแบบอำเภอและ โบสถ์คริสต์ในหมู่บ้านห้วยกระ

การรวมตัวอยู่เป็นหมู่บ้านห้วยกระในปัจจุบันเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป ลูกชายคนโตของแม่เต่าผู้นั้นเล่าว่า “ป๊อก (หย่อม) 3 เนี่ยเป็นป๊อกดั้งเดิม ใหญ่สุด แล้วพวกป๊อก 1 ป๊อก 2 กับ ป๊อก 4 ของลาหู่ก็ค่อย ๆ เข้ามาทีหลัง ป๊อก 3 นี้อยู่มานานแล้ว 56 ปีได้แล้ว (นับถึงพ.ศ. 2553)”

บ้านห้วยกระในทุกวันนี้มีไฟฟ้าเข้าถึง มีระบบน้ำประปาภูเขา มีบ้านที่หลังคามุงกระเบื้อง และมุงสังกะสี แทรกอยู่ประปราย เช่นบ้านของผู้ใหญ่บ้านและบ้านของผู้ที่พอจะมีฐานะ แต่โดยส่วนใหญ่ยังคงเป็นบ้านอำเภอแบบเก่าที่มุงหญ้าคา อำเภอเร่ขายจากห้วยกระผู้หนึ่งเล่าว่า “จริงๆ มีฝรั่งเข้ามานานแล้ว ฝรั่งชอบเข้ามาคุยกับปู่หนู พ่อหนูเกี่ยวกับเรื่องประเพณีอำเภออะไรพวกเนี่ย” ฟังดูเหมือนห้วยกระเป็นหมู่บ้านอำเภอที่ทันสมัย แต่ในความเป็นจริงกลับเต็มไปด้วยบ้านอำเภอที่เก่าๆ และประเพณีอำเภอแบบเก่า เช่นในช่วงที่เกิดโรคระบาดก็ยังคงมีการชิงหนั่งสุนัข (อำชีอ บะไซ่ ทอเออะ) ไว้ตรงทางเข้าหมู่บ้านของหย่อมบ้านที่ 1 เพื่อเป็นการป้องกันการแพร่ระบาดของโรค

บ้านในหมู่บ้านห้วยกระ

ชาวอำเภอแห่งบ้านห้วยกระส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ป้าชาวอำเภอผู้หนึ่งซึ่งเคยลงไปเดินเร่ขายสินค้าในเชียงใหม่ในทศวรรษี่ชวนให้ดูบ้านหลังเล็กๆ ของแกที่ทิ้งเก่าทิ้งทรุดโทรม “เห็นมัยบนนี้ต้องอยู่กันลำบากยังเิงอยู่บ้านหลังนี้มา 30 ปีแล้ว แฟนตายตอนฉันอายุได้ 26 ปี ต้องหาเลี้ยงลูก

มาเองคนเดียว นี่ลูกสะไภ้ลงไปเดินขายของที่พืทยานะ เลยต้องกลับขึ้นมาดูหลาน ไม่มีคนดูแลเค้าก็ต้องไปหากิน”

หญิงอำเภอบ้านห้วยกระหลายต่อหลายคนนิยมลงมาหางานทำในเมือง บ้างก็ทำก่อสร้าง บ้างก็ทำงานแม่บ้านหรือเด็กรับใช้ บ้างก็ไปเป็นลูกจ้างจิปาละตามที่ต่าง ๆ แต่อาชีพยอดนิยมอันดับหนึ่งคือ การเดินเร่ขายสินค้าหัตถกรรมในพื้นที่ท่องเที่ยวของเมือง บางคนก็ยึดอาชีพนี้เป็นอาชีพหลัก บางคนกลางวันทำงานประเภทอื่นตกกลางคืนจึงมาเดินเร่ขายสินค้าในเชียงใหม่ในท่าบazaar แต่หากเป็นสถานที่ท่องเที่ยวอื่นเช่นพืथाที่เงื่อนไขทางพื้นที่และเวลาเอื้ออำนวยหลายคนก็จะออกเดินเร่ขายทั้งกลางวันและกลางคืน

ความยากจนและการถูกดึงเข้ามาสู่วิถีที่ต้องใช้เงินตราเป็นหลัก คือสาเหตุสำคัญที่ผลักดันชาวอำเภอให้ลงมาหากินในเมือง สาเหตุทั้งสองนี้คือ สิ่งที่พบได้ทั่วไปในหลายหมู่บ้านของชาวอำเภอที่เลือกเข้ามาหากินโดยการเดินเร่ขายสินค้าในเมือง “อยู่บนนั้นมันอยู่ยาก อย่างทำข้าวโพดได้มา 3 หมั้น ฟังดูเยอะนะ แต่ค่าปุ๋ยค่ายาค่าเมล็ดพันธุ์อะไรก็ไป 2 หมั้นแล้ว แล้วหมั้นหนึ่งที่เหลือนี่ต้องใช้กินทั้งปีนะ อย่างบางคนนาก็ไม่มีทำ ข้าวก็ไม่ได้จะไปอยู่ไ้ไง เพราะข้าวก็ต้องซื้อ อะไรๆ ก็ต้องซื้อนะ” อำเภอผู้หนึ่งให้ภาพชีวิตการทำมาหากินบนดอยในปัจจุบัน

ยานพาหนะที่ทำให้ต้องมีค่าน้ำมัน

รถมอเตอร์ไซด์นำอาหารขึ้นมาจำหน่าย

ชาวอำเภอบ้านห้วยกระมีที่ทำกิน มีไร่นาน้อยเพราะประชากรมีจำนวนเพิ่มขึ้น แต่การเพิ่มขึ้นของประชากรไม่ใช่สาเหตุหลักที่ทำให้มีที่ทำกินน้อยลง อำเภอกันเดิมกล่าวต่อไปว่า “ที่สำคัญคือถูกเอาที่ (ทำกิน) ไปปลูกป่า พวกป่าไม้จะเข้ามาแล้วก็เอาที่ไป จากครัวเรือนอำเภามีร้อยละ 10 กว่าครัวเรือน มีบ้านที่มีไร่นาของตัวเองแค่ 20 ถึง 30 ครัวเรือน” ลูกชาวอำเภอ 2 คนที่นั่งสนทนากับพี่ชาวอำเภอเจ้าของร้านของชำเล็กๆ ในหมู่บ้านชี้ให้ดูต้นสนต้นเดียวบนเนินเขาที่เลยหมู่บ้านไปนิดเดียว แล้วกล่าวว่า “เนี่ย ป่าไม้รุกลมาปลูกถึงตรงนี้ แต่อันนั้นถูกไฟไหม้เลยเหลืออยู่ต้นเดียว” แก่กล่าวต่อไปว่า “ป่าไม้ทำ (ปลูก) สนมาจนขีด มี 10 ไร่ก็ต้องทำซ้ำๆ ก็ไม่ค่อยได้ ต้องใส่ปุ๋ย ปุ๋ยก็แพง” ลูกอีกคนกล่าวว่า “ป่าไม้พอเห็นที่ที่ชาวบ้านพักไว้ (ไร่ที่รอคืนพื้นตัว) มันรกๆ ก็มายึดไป จะขยับไปทำตรงที่พักไว้ก็ไม่ได้ ทำซ้ำๆ อยู่แต่ที่เดิม ไร่ไม่ดีหรอก”

ชาวบ้านเตรียมตัวไปทำไร่

ป้าเจ้าของร้านของชำกล่าวขึ้นบ้างว่า “อ่าข่าที่นี้ไม่มีที่ทำกิน เลยต้องลงไปหาในเมือง ก็ป้าไม่มีมาปลูกสวนป่ายังงั้น ลงไปขายของในเมืองหาเงินได้ก็มาอยู่บนนี้ เงินหมดก็ลงไปหาใหม่ไปขายใหม่ เป็นยังเงี้ยตลอด”

อ่าข่าเร่ขายจากบ้านห้วยกระษัตรีหนึ่งซึ่งมาเช่าห้องเล็กๆ แคบๆ ที่มีฝาผนังเป็นสังกะสีและแผ่นไม้ฉัดบางๆ อยู่ในชุมชนกำแพงดินกลางเมืองเชียงใหม่ก็ให้ความเห็นในลักษณะที่คล้ายกัน “บนคอยนะ มันอยู่ไม่ได้ อยู่ก็ไม่มีจะกิน ถึงต้องพากันลงมาไง ก็ป้าไม่มีมาปลูกต้นไม้ไถ่ๆ บ้านเลยอะ ห่างไปโล 2 โลเอง มันก็ไม่มีที่จะทำไร” เมื่อถามว่าไม่มีไรแล้วหรอ เธอตอบว่า “มี แต่นิดเดียว ปลูกอะไรก็ไม่พอกินหรอก ปลูกขายก็ไม่ได้ จะกินยังไม่พอเลย เค้ามามีมาปลูกต้นไม้ปลูกนานแล้วนะ ตอนนี้งั้นไม่มีมันโตแล้ว ทางป๊อก 4 บ้านลาคู่นะเห็นไซ้มัย อันนั้นปลูกใหม่ยังไม่โต แต่ทางบ้านเราป๊อก 1 นี่ปลูกมานานแล้ว” เธอกล่าวต่อว่า “เนี่ยยังเงี้ย เลยต้องลงมานี้กันหมด แม่เราตอนนี้ก็ไปเดินขายที่กรุงเทพฯ” ที่ไหน “ไม่รู้สิ ไม่ได้ถาม คงเป็นถนนข้าวสารแหละ” ตอนนี้บ้านบนคอยก็ให้พ่ออยู่ เพราะมันยังมีหมู ไก่อะไรต้องดูไ้” เธอกล่าวถึงเส้นทางทำกินในอนาคตว่า “นี่จริงๆ ก็อยากลงไปขายแบบแม่นะ แต่รอให้ลูกโตหน่อยก่อน จะเอามันกลับไปให้อยู่บนคอยกับพ่อแล้วก็จะลงไป” ถ้าพูดเธอสะท้อนว่า “ที่ทางทำมาหากินในวันข้างหน้าของชาวอ่าข่าอย่างเธอ คงต้องเป็นสังคมเมืองไม่แห่งใดก็แห่งหนึ่ง แต่ไม่ใช่ชุมชนบนคอยหรือไร่นาป่าเขาในอดีตที่เคยเป็นมา”

ถามชาวอ่าข่าให้ข้อสังเกตว่า “จริงๆ ชาวบ้านที่นี้ไม่ค่อยมีที่ทำกิน ถ้าป้าไม่เอาที่ของเค้า เค้าก็จะต้องหาอย่างอื่นทำแทน เพราะชาวบ้านก็ต้องส่งลูกเรียน ที่ทำกินก็ไม่มี

“ไม่มีงานอะไรให้ทำเลย” สภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปบีบคั้นให้ชาวอ่าซ่าบ้านห้วยกระต้องลงมาหาเงินในเมือง แต่การเข้ามาหาเงินในเมืองก็ไม่ใช่เรื่องที่จะราบรื่นสมดังตั้งใจไปทุกกรณี ล่ามกล่าวต่อว่า “คนที่นี่หลายคนไม่มีบัตรประชาชน ไปสมัครงานก็ไม่ค่อยมีใครอยากรับ ถึงจะรับไปก็ถูกกดค่าแรง บางคนลงไปทำงานถูกตำรวจจับเรื่องบัตรวันหนึ่งตั้ง 2 ครั้งนะ แค่ว่าปรับก็ไม่พอจ่ายแล้ว” อ่าซ่าเร่ขายจากห้วยกระผู้หนึ่งที่กลางวันไปทำงานก่อสร้างก็เคยเล่าว่า “วันนี้ไม่มีแรงจะเดินแล้ว ตอนกลางวันเค้าให้แบกเหล็กเส้นขึ้นไปตั้งหลายชั้น แบกอยู่นั่นแหละ” แล้วได้ค่าแรงเท่าไร “160 สิ ผู้หญิงเค้าก็ให้แค่นี้แหละ” แต่หลังจากนั่งสนทนากันสักครู่ เธอก็ลุกไปเดินเร่ขายสินค้า

การไร้ที่ทำกินหรือมีที่ดินแต่ก็ไม่พอทำกินจะเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้หญิงอ่าซ่าจากบ้านห้วยกระต้องโยกย้ายลงมาหาเงินในเมือง ปัญหาเช่นนี้ยังพบได้ในหมู่บ้านอ่าซ่าหลายแห่ง เช่นที่บ้านผาหลายห้วยอีโก้ต้องเผชิญกับสภาพของ “ดินกันดารไม่มีน้ำ... แหล่งน้ำใช้หายาก ผักต้องซื้อกินเป็นส่วนใหญ่” และ “แล้วเดี๋ยวนี้ข้าวก็ต้องซื้อกิน ซื้อข้าวเป็นกระสอบก็มีนะ” ซึ่งทำให้ชาวอ่าซ่าหลายคนต้องออกจากชุมชนมาโลดแล่นอยู่ในเมือง ในฐานะ “ผู้ค้าที่เป็นคนอื่น”

อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่าอ่าซ่าเร่ขายทุกคนจะเป็นผลผลิตของความยากจนและไม่มีที่ดินทำกินเสมอไป แม้อ่าซ่าเร่ขายส่วนใหญ่จะเข้ามาในเส้นทางการหาเงินแบบนี้ด้วย 2 เหตุผลที่กล่าวไป

การเดินเร่ขายแม้เป็นอาชีพที่ต้องใช้ร่างกายและแรงกายมาเดินเร่ขายอยู่ในพื้นที่ของ “คนอื่น” (ชาวเมืองหรือผู้คนพื้นราบทั่วไป) ซึ่งต้องมากไปด้วยปัญหา แต่หากเปรียบเทียบกับการทำงานบนคอก ซึ่งหญิงอ่าซ่าส่วนใหญ่ต้องเข้าไปร่วมอย่างเต็มตัว ย่อมต้องเป็นงานที่เบากว่า

อ่าซ่าเร่ขายจากห้วยศาลาผู้หนึ่งเล่าว่า “ที่ลงมาเพราะอยู่บนคอกก็ต้องไปรับจ้าง” ถามว่าไปรับจ้างทำอะไร “ไปเก็บพริก เก็บข้าวโพด รับจ้างสีซอ อ่าซ่าก็มี แต่เหนื่อยต้องทำทั้งวัน เลยลงมาขายของดีกว่า เหนื่อยน้อยกว่า” ขณะที่อ่าซ่าเร่ขายจากบ้านโป่งไฮผู้หนึ่งที่มีปัญหาเกี่ยวกับมดลูกก็กล่าวว่า “ลงมาเดินขายของเพราะไม่ค่อยมีแรง จะไปทำอะไรอะไรก็ได้เพราะไม่มีแรงไปทำ ไร่นาก็ไม่มีแล้วไปทำไม่ไหว” เธอลงไปเดินเร่ขายที่กรุงเทพมหานครบ้าง กลับมาเดินขายในเชียงใหม่ในท์บาชาร์บ้างสลับกันไป สำหรับเธอผู้มีสุขภาพไม่สู้ดีการเดินเร่ขายสินค้าจะเป็นอาชีพทางเลือกที่เหมาะสมกว่า

การทำไร่หรือแม้แต่รับจ้างทางการเกษตรบนคอกเช่นเก็บชา เก็บพริก เก็บข้าวโพดเป็นงานที่หนักเพราะทั้งร้อนทั้งเหนื่อย แต่ถ้าเป็นหญิงอ่าซ่าที่สุขภาพดีและมีใจสู้งานก็เป็นงานที่พอทำได้ เช่น มีอ่าซ่าจากลำปางผู้หนึ่งเป็นสะใภ้ของอ่าซ่าห้วยกระ เธออายุ 30 ปี มีลูก 4 คน คนโตอายุ 13 ปี คนรอง 12 ปี กับ 8 ปี คนเล็กอายุ 4 เดือน เธอตั้งใจให้มดลูกอยู่ตรงบันไดของเคอะพลาซ่าเชียงใหม่ วางกระจาพลาสดึงสินค้าไว้ที่พื้น พอให้มดลูกเสร็จและกล่อมลูกหลับแล้ว เธอยืนค้อมตัวขึ้นมาพร้อมๆ กับผลักตัวทารกให้เคลื่อนจากออกไปสู่หลังอย่างช้าๆ โยกตัวไปมาเพื่อกล่อมทารกมือข้าง

หนึ่งเอื้อมลงมาคว้าผ้าขาวม้าที่วางกองอยู่กับพื้น คลี่ผ้าออกห่อประคองตัวทารกไว้ ได้ตำแหน่งดี แล้วก็รวบชายผ้าทั้งสองข้างมาผูกไว้กับบอก พอแน่นดีแล้วก็ยึดตัวยืนตรงตามปกติ จากนั้นเธอจึงหันมาคว่ำตะกร้าหรือกระจาดสินค้าขึ้นคล่องคอ เตรียมพร้อมออกเดินเร่ขายต่อ ก่อนไปเดินขายเธอหันมาบอกว่า “มาเดินขาย 4 คืนแล้ว ยังขายไม่ได้เลย พุคภาษาไม่ได้ไม่รู้จะบอกฝรั่งยังไง” เมื่อถามเธอว่าอยู่บนคอยทำอะไร ทำไมถึงลงมาเธอตอบว่า “ก็ทำไรสิ ปลุกข้าว ปลุกข้าว โปด ต้องขุดดินด้วย คายหญ้าด้วย ลูกก็ผูกหลังไว้ยังงี้แหละไม่เป็นไร ขุดดินไป ทำไรไปมันก็หลับได้ นี่ปลุกเสร็จหมดแล้วเลยลองลงมาเดินขายดู” งานไรเป็นงานหนัก ยิ่งถ้าเป็นแม่ลูกอ่อนก็ยิ่งหนักมากขึ้น แต่อ่าน่าที่สุขภาพกายคืออย่างเธอมองว่า “ไม่เป็นไร ทำได้” การมาเดินเร่ขายจึงเป็นคล้ายอาชีพเสริมของเธอ

นอกจากผู้สุขภาพไม่สู้ดี ผู้ที่ไม่อยากตรากตรำทำงานหนักบนคอยแล้ว ความซรากก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้หญิงอ่าน่าสูงวัยหลายคนหันเข้ามาหาอาชีพนี้ โดยเฉพาะหญิงซรากอ่าน่าที่ขาดบุตรหลานเลี้ยงดู

ตัวอย่างเช่น มีแม่เต่าอ่าน่าผู้หนึ่งมีลูก 2 คน คนโตเป็นชายเรียนจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 แล้วแต่ไล่ไส้อกเสบเสียชีวิตไป คนเล็กเป็นเด็กหญิงอายุได้ 3 ขวบก็ตายไป “ตอนนั้นเสียใจมาก อยากฆ่าตัวตาย แต่ทุกวันนี้ทำใจได้แล้ว เพราะมีลูกของเมียหลวง (ของสามี) คนหนึ่งคอยมาดูแลแต่ก็อยู่คนละที่นะ จะมัวแต่คิดถึงคนที่ตายไปแล้วทำไม ต้องคิดถึงคนที่ยังอยู่ ที่เค้าดีกับเราสิ” ทุกวันนี้แม่เต่าเช่าห้องอยู่ในย่านใกล้ๆ เชียงใหม่ไนท์บาซาร์ ผู้ซรากอย่างเธอไม่ค่อยมีเหตุให้ใช้สรวงศ์มากนัก แม่เต่าเล่าว่า “มาขายของอยู่ในเมืองนี้จริงๆ มันก็ต้องยอมรับว่ามันมีอะไรไม่สะดวก ไม่ได้ดังใจนะ มาขายของนี่เหมือนมาหาเช้ากินค่ำ ได้วันละนิดๆ หน่อยๆ แต่ก็พออยู่ไปได้ อยู่บนคอยต้องออกไปทำไร กลางวันแดดก็ร้อนทั้งวัน มาอยู่ย้งจ้อออกมาขายเฉพาะกลางคืน มันก็ไม่ร้อนแล้ว”

อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นแม่เต่าอ่าน่าจากบ้านทุ่งขัว อำเภอมะแมง แม่เต่าผู้นี้อายุรุ่นราวคราวเดียวกันกับคนแรกคือ 60 ปีต้นๆ เมื่อถามว่าไม่กลับไปอยู่บนคอยหรือ เธอตอบว่า “ไม่มีบ้านแล้ว ไรก็ไม่มี ผัวฉันก็ไม่มีแล้ว (เสียชีวิตไป) นี่มาอยู่กับลูกชายคนโตในเมืองแต่เค้าก็ดันมาตายไปเมื่อไม่กี่วันมานี้เอง แล้วลูกชายคนที่ 2 ก็คงไม่ตีมาขับรถชนเค้านี่ยังมีความกันอยู่เลย มีลูกสาวอยู่คนนึงแต่เค้าก็ไปอยู่กับฝรั่ง” ทุกวันนี้แกจึงต้องอยู่คนเดียว ถามแม่เต่าว่าถ้าสมมติว่ายังมีบ้านบนคอยอยู่จะกลับไปมั๊ย แกตอบว่า “ก็อยากกลับ แต่ไปอยู่ไม่ได้หรอกคนเดียวนะ ผัวก็ไม่อยู่แล้ว จะทำอะไรกินไหว คนเดียว”

อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่าหญิงซรากอ่าน่าที่ออกมาเดินเร่ขายจะต้องเป็นคนไร้ลูกหลานเสมอไป บางคนก็มีลูกหลานดูแลอยู่ แต่ที่ออกมาเพราะเห็นเชียงใหม่นาท์บาซาร์เป็นที่ค้าขายที่ช่วยเติมเต็มโอกาสของการสังสรรค์ทางสังคมให้ได้

อ่าน่าเร่ขายจากบ้านห้วยโจ้-จอบาคนึงกล่าวว่า “พรุ่งนี้ต้องกลับไปบนคอย ไปดูบ้านที่สาวจะไม่อยู่บ้าน ต้องไปคอยคววด้วย” เมื่อถามว่าแล้วแม่เธอเล่า “ยังไม่อยากกลับ แกอยู่ที่นี่แกได้

ขายของ ได้เห็นคน ทักคนนั้นทักคนนี้เพื่อนก็มี” นี่คือเหตุผลที่ทำให้หญิงชราอำเภอบางคนที่แม่จะพอมิกันก็ยังอยากออกมาเดินเร่ขาย หญิงชราอำเภอประเภทนี้ไม่ค่อยเคร่งเครียดกับการขาย เพียงขายได้วันละนิดหน่อย นางก็พึงพอใจแล้ว “ฮู้ย! ตัวฉันตายไปนานแล้ว 30 ปีได้แล้ว อยู่บ้านบ่นคอยเฉยๆ ก็ไม่มีอะไรทำ เบื่อๆ นะ ออกมาเดินขายของดีกว่า” แม่เต่าผู้นี้อายุ 73 ปี ไม่มีแรงพอจะไปทำไรแล้ว แต่ยังคงมีแรงพอที่จะมาเดินเร่ขายและสนทนาวิสาสะกับอำเภอคนอื่นๆ ไปในแต่ละคืน

เหตุแห่งการมาของอำเภอเร่ขายจึงมีหลากหลายยิ่ง แตกต่างกันไปตามสภาพสังคม สภาพชีวิต สภาพร่างกายหรือแม้แต่วัยที่ได้สะสมมา แต่สาเหตุหลักก็คงหลีกเลี่ยงไม่พ้นเรื่องของความบีบคั้นทางด้านเศรษฐกิจที่ทำให้ชีวิตของพวกเขาต้องหันมาพึ่งพา “เงินตรา” อย่างจริงจังมากขึ้น เมื่อชีวิตต้องกลายมามีสภาพ “อยู่ที่ไหนก็ต้องใช้เงินและไม่มีวันไหนที่ไม่ต้องใช้เงิน” จึงจำเป็นที่จะต้องหาทางเพิ่มรายได้ด้วยการเข้ามาหากินในเมือง ก็เหมือนที่ถูกสาวหมื่นเอ่ยกล่าวไว้ว่า “ก็อยู่บนโน้นมันไม่มีรายได้อะไร ถ้าไม่มีงานก็ไม่มีรายได้อะไร แต่ถ้าลงมาในเมืองนี้มันพอจะได้ อย่างอยู่บนโน้นกว่าจะได้ 100-200 นี้นะ ยกนะ แต่มายขายของในนี้บางทีก็ยี้ย สองร้อย... อยู่บนโน้นมันไม่มีรายได้ มันหายังงี้ไม่ค่อยได้หรอก”

จากเทือกคอยมาสู่ห้องเช่าในสลัม

เมื่อตัดสินใจลงมาเดินเร่ขายสินค้าหัตถกรรมในเมืองเชียงใหม่แล้ว สิ่งแรกที่อำเภอเร่ขายจำเป็นต้องทำคือ การหาที่พักให้ได้ ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะได้มาโดยการแนะนำของญาติ ของเพื่อนของคนรู้จัก ที่พักของอำเภอเร่ขายกระจายตัวอยู่ในหลายที่ของเมืองเชียงใหม่ เช่นย่านชุมชนสถานีรถไฟ ย่านบ้านเช่าทางถนนเจริญประเทศ ย่านอำเภอสันทราย แต่ย่านที่มีอำเภอเร่ขายมาอยู่รวมกันมากที่สุดก็คือย่าน “กำแพงดิน” ซึ่งมีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่า “ชุมชนกำแพงงาม”

ชุมชนกำแพงงามเป็นชุมชนแออัดที่แผ่ตัวไปตามแนวกำแพงดิน (ซึ่งเป็นกำแพงชั้นนอกของเมืองเชียงใหม่มาตั้งแต่สมัยโบราณ) และคลองแม่ข่าซึ่งทอดตัวขนานกันไป ตัวชุมชนส่วนใหญ่ตั้งขนานอยู่บนสองฝั่งของคลองแม่ข่า ชุมชนนี้เป็นชุมชนที่เกิดขึ้นจากการเข้ามาอยู่อาศัยในที่ดินของรัฐบาลอย่างไม่ถูกกฎหมาย เมื่อประมาณ 30 กว่าปีที่แล้ว แต่ปัจจุบันเทศบาลนครเชียงใหม่ก็ให้การรับรองเป็นชุมชนแออัดแห่งหนึ่งของเมืองเชียงใหม่

เมื่อก่อนชาวบ้านที่เข้ามาจับจองที่ดินได้ปลูกสร้างบ้านล้าลงไปแนวคลองแม่ข่า บางคนก็สร้างที่อยู่อาศัยรุกล้ำขึ้นไปบนแนวกำแพงเมืองเก่าที่กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานไว้ ในปี พ.ศ. 2539 ชาวชุมชนได้เริ่มรวมตัวกันจัดระเบียบที่อยู่อาศัยใหม่ไม่ให้รุกล้ำขึ้นไปบนกำแพงเมืองและล้าเข้าไปในแนวลำน้ำ โดยมีหน่วยงานจากภายนอกเข้ามาให้ความช่วยเหลือและคำปรึกษา นอกจากนี้ยังมีการรวมตัวกันขุดลอก คลองแม่ข่า ปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในชุมชนจนมีสภาพที่พอจะมีระเบียบดังเช่นที่เห็นในปัจจุบัน

ผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนกำแพงงามนี้มีด้วยกันหลายกลุ่ม กลุ่มแรกที่เป็นผู้มาบุกเบิกชุมชนริมคลองแม่ข่านี้ คือคนเมืองหรือชาวไทยพื้นราบ แต่ต่อมาได้เริ่มมีชนชาติพันธุ์บนที่สูงที่เข้ามาหากินอยู่ในเมืองเข้ามาอาศัยอยู่ อาเจเล่าในขณะที่พาเดินชมบ้านเรือนในชุมชนว่า “บ้านหลังนี้เป็นของคนไทย แต่เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยมีคนไทยอยู่ในนี้หรอก ที่อยู่ในนี้ตอนนี้ส่วนใหญ่จะเป็นลืซอกับอำข่า คนจีนที่ลงคอยมาก็มีอยู่”

บ้านเช่าที่ชาวอำเภอเร่ขายพักอาศัย

บ้านที่อยู่ในนี้ส่วนใหญ่จะเป็นบ้านแยกเป็นหลังๆ มีทั้งเล็กทั้งใหญ่ บ้างก็เป็นบ้านชั้นเดียว บ้างก็เป็นบ้าน 2 ชั้น บ้านที่อยู่ชิดทางด้านกำแพงโรงฆ่าสัตว์จะมีลักษณะคล้ายห้องแถว 2 ชั้น บ้างก็สร้างด้วยไม้ บ้างก็สร้างด้วยอิฐบล็อกผสมไม้ มีบ้างบางหลังที่เป็นคอนกรีต ทางด้านนี้มีบ้าน 2 ชั้น หลังกะทัดรัดหลังหนึ่ง ปลุกสร้างใหม่ทาสีสวยงามแต่รูปทรงยังเป็นแบบเดิมเหมือนหลังข้างๆ ลูกสาวหมี่เอซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่อยู่ในนี้เล่าว่า “บ้านหลังนี้เป็นของลืซอ เค้าได้แฟนฝรั่ง แฟนเค้าปลุกให้ มีปัญหามากเลยนะกว่าจะสร้างได้นะ ก็หลังบ้านเค้าเป็นบ้านเก่าๆ หลังนี้ เวลาบ้านนี้จะสร้างก็ไปว่าว่าเค้ากินที่เข้าไปจริงๆ แล้วก็ไม่ได้เลยเข้าไปหรอก แต่ไม่อยากให้เค้าได้บ้านใหม่นะ บ้านลืซอหลัง

นี้เมื่อก่อนก็เก่ามาก แต่ช่วยไม่ได้เนาะเรื่องยังจี๊ดว่ใครดวงมัน” นอกจากหลังนี้แล้วยังมีบ้านคอนกรีตทาสีสวยงามอยู่อีก 2-3 หลัง ตั้งอยู่ด้านกลางๆ ชุมชน บ้านเหล่านี้เพิ่งสร้างเสร็จใหม่ๆ อาจิให้ข้อมูลว่า “บ้านไหนสวยๆ เนี่ยเป็นของลือชอ พวกนี้ได้แฟนฝรั่งแล้วฝรั่งก็มาปลูกให้” เธอกล่าวต่อไป “ตรงแถวนี้มีเจ้าของหมดแล้วละ ตอนนั้นเราน่าจะเอาไว้เอาตอนนี้ก็ไม่มีแล้ว อีกหน่อยก็ต้องกลับไปอยู่บนคอยแหละ” จากที่ริมคลองที่กว้างเปล่าๆ ทุกวันนี้ได้กลายมาเป็นที่ที่มีเจ้าของ มีการถือครองกรรมสิทธิ์ มีการซื้อขายถ่ายโอนกรรมสิทธิ์รวมทั้งนำมาปลูกสร้างที่พักอาศัยและแบ่งให้เช่า

ชาวอำเภอในชุมชนนี้หลายคนก็มีบ้านเป็นของตนเองเช่นเดียวกับชาวลือชอ บ้านอำเภอส่วนใหญ่จะเป็นเรือนขนาดกะทัดรัด มีบางหลังเป็นเรือน 2 ชั้นค่อนข้างใหญ่ เรือนเหล่านี้ดีฝาผนังด้วยไม้ บ้างก็ใช้เสื่อลำแพน บางหลังก็ก่อผนังด้วยอิฐบล็อก บ้านเหล่านี้ส่วนใหญ่ได้มาจากการซื้อกรรมสิทธิ์ต่อจากผู้อื่นทั้งที่เป็นคนไทยและอำเภอด้วยตัวเอง เช่นเรือน 2 ชั้นหลังค่อนข้างใหญ่นั้นเจ้าของคนปัจจุบันที่เป็นอำเภอจากอำเภอแม่เมาะได้ซื้อต่อมาจากพี่ชายคนโตของตัวเอง และตามบ้านของอำเภอเหล่านี้เองที่กลายมาเป็น “ที่พักกลางเมือง” ให้กับชาวอำเภอที่เข้ามาหางานทำในเมือง รวมทั้งบรรดาอำเภอราชายส่วนใหญ่ด้วย นอกจากบ้านอำเภอในลักษณะนี้แล้วยังมีอำเภอบางคนปลูกบ้านขึ้นมาแบบง่ายๆ ด้วยวัสดุราคาถูกเช่นอิฐบล็อก ไม้อัด ไม้ไผ่ เสื่อลำแพน แผ่นสังกะสี กระเบื้องลอนแล้วแบ่งเป็นห้องให้เช่า เช่นที่ที่อาจิพักอยู่ซึ่งเป็นบ้าน 2 ชั้น ลักษณะคล้ายโรงเรียนหลังคากระเบื้องลอน ชั้นล่างก่ออิฐบล็อกเปลือย ตรงลานครัวรวมมีการนำไม้ซี่เก๋าๆ มาเรียงในแนวตั้งทำเป็นผนังโปร่งโดยมีลวดหนามเป็นตัวยึดติดจากลานครัวเข้าไปมีห้องอาบน้ำ 2 ห้อง ห้องส้วม 2 ห้องก่อผนังด้วยอิฐบล็อกเปลือย ประตูห้องน้ำรวมทั้ง 4 ห้องเป็นแผ่นสังกะสีที่ตอกตรึงไว้บนโครงไม้แบบง่ายๆ ด้านล่างเต็มไปด้วยสนิมและความสุกปรก อิฐบล็อกด้านล่างที่ต้องเปียกชื้นเป็นประจำมีสีเขียวปนดำของตะไคร่น้ำเจริญงอกงามอยู่ อาจิเลือกพักอยู่ห้องข้างล่างนี้มีเพียงห้องใหญ่ห้องเดียวโดยต้องยอมจ่ายค่าเช่าแพงกว่าผู้อื่นคือ เดือนละ 1,200 บาท ช่วงใดที่มีอำเภออื่นมาขอพักด้วยก็หารค่าเช่าลงไปตามจำนวน ถึงกลางลานครัวรวมนี้มีบันไดไม้ที่ทำอย่างง่ายๆ ขึ้นไปยังชั้น 2 พื้นของชั้น 2 เป็นไม้อัด บนชั้น 2 นี้มีการนำไม้อัดมาทากันเป็นผนังได้ 6 ห้อง ฝั่งหน้าบ้าน 3 ห้อง ฝั่งหลังบ้าน 3 ห้อง ระหว่างฝั่งหน้าและฝั่งหลังมีทางเดินแคบๆ ประมาณ 80 เซนติเมตรผ่ากลาง เพียงโรงเรียนเล็กๆ แห่งนี้ก็มีชาวอำเภอมาพักอาศัยได้ถึง 7-8 ครัวเรือนแล้ว อาจิเล่าว่า “อันนี้เจ้าของเป็นอำเภอ ปลูกให้เช่า แต่ตอนนี้เค้ากลับไปอยู่บนคอยแล้ว”

ชายอำเภอผู้หนึ่งที่พักอยู่ห้องชั้นบนกล่าวว่า “ห้องข้างบนนี้ห้องละ 600 บาท อยู่ก็คุ้มก็ 600 บาท ถ้าเอามาอยู่ 6 คน ก็คุ้มละร้อย แต่ถ้าทำอย่างนี้ก็ไม่ต้องมีที่นอนกันเลยนะ ห้องมันเล็ก”

ห้องเช่าที่เล็กและแคบ

ห้องเช่าเหล่านี้มีขนาดเล็กมากประมาณ 2 เมตรกว่า คูณ 2 เมตรกว่า ผนังกันก็แค่เป็นเพียงไม้อัดบางๆ ประตูก็เป็นไม้อัดเช่นกัน ห้องเช่าบ้านที่อยู่ติดบ้านอาเจียยังมีขนาดเล็กกว่านี้ หน้ากว้างของห้องน่าจะแค่มีเพียง 2 เมตร นิดๆ ผนังและประตูทำด้วยเสื่อลำแพน ห้องที่ติดกันเป็นผนังแผ่นกระเบื้องฝ้าหลังคา ประตูห้องเป็นสังกะสี ห้องถัดมาทั้งผนังและประตูเป็นไม้อัด พื้นห้องนำเอาไม้เสาะเข้ามาตอกเป็นโครงยกพื้นขึ้นไปประมาณ 1 ฟุตกว่า จากนั้นก็นำไม้อัดมาตีเป็นพื้น ถึงแม้จะมีขนาดย่อมกว่าแต่ค่าเช่าก็ราคา 600 บาทสมาชิกของห้องมักเป็นคู่สามีภรรยาบางห้องก็มีลูกเล็ก

ชายอ่าซ่าจากบ้านห้วยชมพูซึ่งทำงานกะดึกจึงต้องกลับมานอนตอนเช้าเล่าว่า “ที่นี่ถ้าจะนอนก็ต้องรอให้น้องๆ ไปโรงเรียนให้หมดก่อน ไม่งั้นเสียงดังหลับๆ ตื่นๆ มันไม่ใช่ญาติกันนะ แต่ก็เหมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน ก็อยู่ๆ ไป เสียงฆ่าหมูก็ดังมาก”

นอกจากห้องเช่าลักษณะนี้แล้ว อ่าซ่าเร่ขายและหลายคนยังนิยมไปเช่าห้องเล็กๆ ที่อ่าซ่าผู้เป็นเจ้าของบ้านปลูกเพื่ออยู่เอง แต่มีการดัดแปลงพื้นที่บางส่วนภายในบ้านเช่น ลานโล่งบริเวณใต้ถุน ลานข้างบ้านหรือแม้แต่ที่ว่างข้างบันไดให้กลายเป็นห้องพักอย่างง่าย ๆ และให้อ่าซ่าที่ต้องการหาที่อยู่มาเช่าโดยอาจเก็บค่าเช่าในราคา 350 บาท 400 บาท 500 บาท ฯลฯ ต่อเดือน การกันห้องเป็นห้องเช่านี้มักทำกันอย่างง่าย ๆ ก็จะมีเพียงผนังไม่มีหน้าต่าง ในกรณีที่น่าเสื่อลำแพนมาทำเป็นฝาผนังแล้วห้องนั้นดันมาเป็นห้องริมสุด พอถึงฤดูฝนจะต้องมีการนำเอาแผ่นผ้าใบพลาสติกมาจึงคลุมผนังไว้กันฝนสาด ชีวิตของชาวอ่าซ่าเร่ขายในชุมชนกำแพงงามไม่ได้มีความสะดวกสบาย

นัก ไม่ว่าจะเป็นห้องน้ำ เตาหุงหาอาหารก็ต้องใช้ร่วม ห้องพักก็เล็กๆ แคบๆ ชำในบ้านข้างบางแห่ง ห้องอาบน้ำก็ไม่มี ทำให้ต้องใส่กระโจมออกมาอาบน้ำ แปร่งฟันกันอยู่ริมรั้ว

กระนั้นก็ตามชุมชนกำแพงงามก็ยังคงมีความหมายต่อชาวอำเภอเร่ขาย ในแง่ที่ว่า เป็น “ชุมชนแรกรับ” ชาวอำเภอที่เพิ่งลงมาจากคอกยมาหากินในเมือง เป็นเรื่องปกติที่เราจะพบเห็นชาวอำเภอที่อยู่ในชุมชนมีวิถีชีวิตบางแง่มุกล้ายกับชุมชนเดิมบนคอกย แม้จะเป็นอำเภอที่พูดภาษาไทยไม่ได้ หรือไม่ค่อยได้ การสื่อสารระหว่างผู้คนในชุมชนนี้ก็ไม่ได้มีปัญหาอะไร เพราะชาวชุมชนจำนวนไม่น้อยก็เป็นอำเภอด้วยกัน ยามมีเวลาก็ทำงานหัตถกรรมที่ทำเพื่อขายออกมานั่งเข้านไปสนทนา วิสาสะไปกับอำเภอเจ้าของบ้านหรือไม่ก็อำเภอร่วมบ้าน หากมีคนไทยจากภายนอกเข้ามาติดต่อธุระ อำเภอที่พูดไทยได้ก็หันมาใช้ภาษาไทย อำเภอที่พูดไทยไม่ได้ก็ไม่มีปัญหาอะไรเพราะแถวๆ นี้มีเด็กๆ และวัยรุ่นชาวอำเภอที่พูดภาษาไทยได้อย่างคล่องแคล่วทำหน้าที่เป็นล่ามให้โดยอัตโนมัติ หากรู้สึกเบื่อหน่ายก็อาจจะเดินไปพูดคุยกับอำเภอบ้านนั้นบ้านนี้ได้

ลานครัวรวม

ได้ถุ่นบ้านบางแห่งก็ยังคงมีการนำไม้พินมาเรียงเก็บไว้เพื่อใช้หุงต้ม เหนือเตาไฟขึ้นไปก็ยังคงมีเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เก็บของบางอย่างแขวนไว้และได้ถูกควันไฟค่อยๆ รมไปจนดำ ครัวใช้ร่วมของบางบ้านก็มีเตาแก๊สตั้งอยู่ แต่หากมีที่ก่อไฟเช่นเพิงหรือได้ถุ่นโล่งๆ ให้วางเตาถ่านได้ อำเภอเร่ขายก็ยังคงนิยมใช้ไม้พินเพราะไม่ต้องซื้อหา กาดัมน์น้ำเพื่อชงน้ำชาที่ถูกควันพินรมจนดำไม่ต่างจากตอนที่อยู่บนคอกย แต่หากใครมีและใครใช้กระทะไฟฟ้า หม้อหุงข้าวไฟฟ้าก็ใช้ของตนไป ยามใดที่มีข้าวคอกยและอยากกินให้อร่อยก็ต้องใช้หวดหนึ่งข้างหุงหา สำหรับบ้านที่พอจะมีที่ยามมีแขกมา หรือมีสมาชิกครอบครัวหลายคนมานั่งล้อมวงกินข้าว โตกหวายสำหรับตั้งกับข้าวก็จะถูกนำออกมาวาง ใครที่ไม่มีที่ทางมากพอหรือต้องรีบร้อนกินก็อาจแค่ตักใส่จานแล้วถือไปนั่งกินที่มุมบันได หรือตรงไหนก็ได้ที่ว่าง สภาพเช่นนี้ดูไปก็คล้ายกับสภาพชีวิตบนคอกยในปัจจุบันของชาวอำเภอที่ เราจะ

พบว่าก็ดำเนินไปโดยการใช้ทั้งสิ่งเก่าและสิ่งใหม่ผสมผสานกันไป เพียงแต่ในเมืองโอกาสที่จะเข้าถึงสิ่งใหม่ย่อมมีมากกว่า โดยเฉพาะถ้า “มีเงิน”

นั่งเย็บปักสินค้าหัตถกรรม

หากเปรียบอ่าข่าเร่ขายเป็นคล้าย “ปลาต่างน้ำ” ชุมชนกำแพงงามก็คงเป็นคล้าย “เขตน้ำกร่อย” ที่เชื่อมอยู่ระหว่างดงดอยกับสังคมเมือง เป็นเขตที่อ่าข่าเร่ขายใช้เป็นที่อยู่อาศัยในระหว่างการปรับตัวเพื่อการทำมาหากินในเมืองเชียงใหม่ซึ่งไม่ใช่สภาพแวดล้อมที่คุ้นเคย

นอกจากการมีลักษณะคล้ายชุมชนอ่าข่าขนาดเล็กย่านกลางเมืองเชียงใหม่แล้ว ชุมชนกำแพงงามยังมีความได้เปรียบในเรื่องทำเลที่ตั้ง เพราะตั้งอยู่ห่างจากเชียงใหม่ในท่าบารมีมาทางทิศใต้ไม่กี่กิโล อ่าข่าเร่ขายโดยเฉพาะผู้ที่ไม่มียานพาหนะก็สามารถเดินทางมาถึงได้โดยใช้เวลาประมาณ 15 นาที และเมื่อถึงวันอาทิตย์ที่มีการปิดถนนให้คนเดินอ่าข่าเร่ขายจากชุมชนกำแพงงามก็สามารถเดินมาตามถนนคชสารจนถึงลานประตูท่าแพซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของถนนคนเดินได้โดยง่าย ลานประตูท่าแพนี้เป็นที่ทำมาหากินที่สำคัญอันหนึ่งของชาวอ่าข่าเร่ขายในวันอาทิตย์

เตรียมตัวไปเดินเร่ขายสินค้า

สำหรับชาวอ่าข่าเร่ขายหรือแม้แต่ชาวอ่าข่าอื่นใดที่เพิ่งย่างกรายมาสู่สังคมเมือง กำแพงดินหรือกำแพงงมย่อมมีความหมายมากกว่าเพียงแค่ “ชุมชนแออัด” เพราะนอกจากการเป็นแหล่งห้องเช่าที่มีราคาไม่แพงเกินไปและระยะทางที่พอจะเดินไปถึงที่ค้าขายได้โดยไม่ลำบากแล้ว ชุมชนกำแพงงมยังเป็นพื้นที่ที่เอื้อให้เกิด “เวลาและโอกาส” ของการปรับตัว ปรับความคิด ปรับวิถีชีวิตขึ้นมาแก่บรรดาอ่าข่าเร่ขายจำนวนหนึ่งซึ่งต้องเข้ามาหากินในเมืองใหญ่เพราะ “อยู่บนคอยก็ไม่มีอะไรทำ ไร้กี้อยู่คนเดียวจริงๆ ชอบอยู่บนโน้นมากกว่าแต่มันไม่ค่อยมีงานให้ทำ”

บทที่ 5

สินค้า

สินค้า คือ สิ่งที่ทำให้ชาวอาข่าจำนวนหนึ่งสามารถเข้ามาเดินอยู่ในเชียงใหม่ในท่าบารหรือแม้แต่ที่ท่องเที่ยวในเมืองแห่งอื่นในฐานะของ “ผู้ค้าที่เข้ามาเร่ขาย” ได้ สินค้าจึงไม่ได้เป็นเพียงวัตถุสิ่งของธรรมดาแต่เป็นสิ่งที่มีความหมายทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคมหรือศักยภาพทางสังคมอันเฉพาะพิเศษอยู่ในตัว (Appadurai, 1986: 6)

บทนี้จะเป็นการกล่าวถึงสินค้า เพื่อให้เกิดความเข้าใจว่าสินค้าที่ชาวอาข่าเร่ขายนำมาจำหน่ายมีคุณค่าและความหมายเช่นไรต่อตัวอาข่าเร่ขาย ความหมายเช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงแบบใดในเนื้อหาของความเป็นชาติพันธุ์อาข่า สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงแบบใดในมุมมองที่มีต่อความเป็นอาข่าของตัวพวกเขาซึ่งถูกเงื่อนไขทางสังคมหลายอย่างบีบคั้นหรือชักพาให้ต้องเข้ามาหากินในเมืองในฐานะของผู้ค้าขายชอบที่ต้องวิ่งหาสินค้าต่าง ๆ นานามาเสนอขายให้แก่นักท่องเที่ยว

สินค้าของชาวอาข่าเร่ขายมีความน่าสนใจ ในแง่ที่ว่าไม่ได้เป็นสินค้าที่มีเพียงคุณค่าทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม แต่ยังมีคุณค่าทางอารมณ์ผสมผสานอยู่ในตัวด้วย การซื้อขายสินค้านี้ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวอาข่าเร่ขายจึงเป็นการกระทำที่ดำเนินไปโดยอยู่บนหลักการทางเศรษฐกิจ ค่านิยม รสนิยม ตลอดจนอารมณ์ของผู้ซื้อขายที่เกิดขึ้นในสภาวะการณ์เฉพาะหน้าขณะนั้น

สินค้าของชาวอาข่าเร่ขายที่มีรูปลักษณะธรรมดา ทว่ามีความซับซ้อนทางคุณค่า โดยเฉพาะในยามที่มาปรากฏอยู่ในบริบทของการซื้อขายเหล่านี้ มีที่มาจากที่ใดและมีอะไรบ้าง

สินค้าและแหล่งที่มา

ชาวอาข่าเป็นเผ่าชนเดียวกันกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นคือรู้จักประดิษฐ์สิ่งของขึ้นมาใช้ในวิถีประจำวันกันเป็นปกติ สิ่งของที่ประดิษฐ์ขึ้นมาใช้กันนี้มีหลายอย่างที่ไดกลายมาเป็นสินค้าไปในปัจจุบัน เช่น เสื้อปักอาข่า ย่ามอาข่า หมวกอาข่า ฯลฯ การนำเอา “สิ่งของเครื่องใช้” (things) มาขายเป็น “สินค้า” (commodities) หรือแม้แต่การประยุกต์ทำ “สินค้าตัวใหม่” ขึ้นมาเช่นการนำเอาผ้าสามแขนมาเย็บเป็นกระเป๋าใส่ขวดน้ำ การนำหมวกทหารมาเย็บเป็นกระเป๋าสะพายนักท่องเที่ยวปรากฏการณ์เหล่านี้สื่อให้เห็นเป็นอย่างดีว่าสิ่งของเครื่องใช้เป็นสิ่งที่มีชีวิตทางสังคม (social life)

หรือมีชีวิตที่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เป็นเงื่อนไขในสังคมและผู้อื่นในสังคม ยิ่งเมื่อสิ่งของเครื่องใช้ นั้นถูกนำมาทำเป็นสินค้าซึ่งหมายถึงสิ่งใดก็ตามที่จิตใจทำขึ้นมาเพื่อใช้สำหรับการแลกเปลี่ยนกับ อะไรบางอย่างของผู้อื่น สิ่งของชิ้นนั้นก็จะต้องถูกปรุงแต่งให้มีความเป็นสังคมอยู่ในตัว (socialized thing) มากขึ้น เพราะทุกครั้งที่มีการผลิตสินค้ามนุษย์จะต้องผลิตสิ่งที่มีคุณค่าใช้สอยต่อผู้อื่นหรือ สำหรับผู้อื่นในสังคม (use values for others) (เรื่องเดียวกัน: 6-9)

ความเปลี่ยนแปลงในทางความหมาย คุณค่า และหน้าที่ของสิ่งของที่เคยเดิมเป็นของใช้แล้ว ถูกนำมาจำหน่ายในฐานะสินค้า รวมถึงการประยุกต์ทำสินค้าตัวใหม่ขึ้นแล้วนำมาเดินเร่ขายของ ชาวอ่าซ่าจึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึง “ชีวิตทางสังคม” ของสินค้าที่ต้องเป็นไปเพื่อการดำรงอยู่ให้ได้ ของผู้ค้า นอกจากนี้ปรากฏการณ์นี้ยังแสดงให้เห็นถึงร่องรอยของการปะทะประสานทางสังคมและ วัฒนธรรมอันใหม่ที่มีอยู่ในสิ่งของหรือสินค้าชิ้นนั้น

“ไม่ต้องไปซื้อหรอกของพวกเนี่ย มันเป็นของโรงงาน เค้าไม่ได้ทำกันเอง” นักท่องเที่ยว ชาวไทยคนหนึ่งกล่าวกับเพื่อนที่กำลังมองสินค้าในตะกร้าหรือกระจาดพลาสติกทรงสี่เหลี่ยมของ ชาวอ่าซ่าเร่ขายรายหนึ่งอย่างสนใจ คำกล่าวนี้ทำให้เธอชะงักและตัดสินใจก้าวเดินตามเพื่อนไป ทิ้ง ให้ชาวอ่าซ่าที่กำลังจะเสนอขายผู้หนึ่งต้องผิดหวังกับการค้าในคราวนี้

หากพิจารณาสินค้าในตะกร้าของชาวอ่าซ่าเร่ขายให้ถ่วงถี่ เราจะพบว่าสินค้าเหล่านี้ สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ 1.สินค้าที่ชาวอ่าซ่าเร่ขายรับซื้อมาจากผู้อื่น และ 2.สินค้าที่ชาว อ่าซ่าเร่ขายทำขึ้นมาด้วยตัวเอง หมายความว่าความเห็นของนักท่องเที่ยวไทยที่พยายามจะยับยั้งการ ซื้อสินค้าของเพื่อนจากอ่าซ่าเร่ขายไม่ใช่ความเห็นที่ถูกต้องนัก อาจมีชาวอ่าซ่าเร่ขายบางคนที่ขาย เฉพาะสินค้าที่ผลิตมาจากโรงงานอุตสาหกรรม แต่ชาวอ่าซ่าเร่ขายประเภทนี้มีจำนวนไม่มากใน เชียงใหม่ไนท์บาร์ซาร์ (เท่าที่พบมาจนถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ.2554 มีประมาณ 6 คน ในจำนวนนี้มี 1 คนที่ปัจจุบันหันมาเช่าที่วางแผงลอยขายสินค้า อีก 1 คนหันมาขายประจำหน้าตลาดอนุสาร พวก ที่เหลือก็เข้ามาเดินขายเป็นครั้งคราวแล้วหยุดไป ปลายปีพ.ศ.2554 เป็นต้นมามีชาวอ่าซ่าเร่ขายหันมา ขายสินค้าประเภทนี้เพิ่มขึ้นประมาณ 8-9 คน) ซ้ำสินค้าที่ขายก็ไม่ใช่สินค้าหัตถกรรม แต่เป็นของ เล่นที่นำเข้ามาจากประเทศจีน ได้แก่ กังหันไฟ บอลบรรจุน้ำยาเคมีเปล่งแสงได้ถ้าถูกกระทบด้วย ความแรงพอควร ตุ๊กตาที่มีหลอดไฟอยู่ด้านใน กลองปึงแป้งไฟฟ้า คทาตัวการ์ตูนมีไฟด้านใน ฯลฯ ซึ่งส่วนใหญ่เน้นการนำมาจำหน่ายให้เด็กหรือพ่อแม่ที่พาลูกๆมาเที่ยวด้วย

ชาวอำเภอไชยส่วนใหญ่ยังนิยมขายสินค้าหัตถกรรมในความหมายว่าเป็นสินค้าทำมือไปพร้อมกับสินค้าแนวหัตถกรรม หรือสินค้าที่มีรูปลักษณะเป็นสินค้าหัตถกรรมแต่ถูกผลิตออกมาเป็นจำนวนมากด้วยระบบโรงงาน

สินค้าหัตถกรรมที่ชาวอำเภอไชยทำขึ้นมาด้วยตัวเองมีอยู่หลายชนิด แต่โดยทั่วไปจะพบอยู่ 4 ชนิด คือ หมวกอำเภอไชย กระเป๋าสะพายมีลายปักแบบอำเภอ เข็มขัดผ้าลวดลายอำเภอประยุกต์ กำไลผ้าปักลายอำเภอประยุกต์

หมวกอำเภอไชย

หมวกอำเภอไชย คือหมวกที่ทำเลียนแบบรูปทรงของหมวกสตรีโละมีอำเภอ ลักษณะเด่นของหมวกนี้คือจะมีแผ่นกะบังรูปสี่เหลี่ยมด้านไม่เท่าตั้งอยู่ด้านหลังของหมวก ตัวหมวกตัดเย็บขึ้นจากผ้าพื้นสีดำเป็นหลัก จากนั้นจะนำเอาเม็ดเดือย ลูกปัดหลากสี หอยเบี้ย กระดุมโลหะ แผ่นโลหะ แกะสลัก ลูกกระพรวนใหญ่เล็ก พู่ไหมพรม เหริยญโลหะ พู่ขนไก่ย้อมสีแดง ฯลฯ เย็บประดับเป็นลวดลายลงไปตามแต่ทัศนะความงามของผู้เย็บแต่ละคน ดูผิวเผินหมวกอำเภอไชยมีลักษณะคล้ายกันหรือเหมือนกันไปหมด คือจะเป็นหมวกผ้าสีดำมีกะบังสี่เหลี่ยมด้านหลัง มีสีสันลวดลายอันเกิดจากการเย็บปักถักตุติบที่กล่าวไปประดับไว้ แต่หากสังเกตให้ดีจะพบว่าไม่มีสีสันและลวดลายของหมวกใบไหนซ้ำกันอย่างสมบูรณ์หรือเหมือนกันไปหมดในทุกรายละเอียดเลย หมวกอำเภอไชยแต่ละใบล้วนมีลักษณะเฉพาะของตัวเอง คุณลักษณะเช่นนี้ยังพบเห็นได้ในการทำหมวกอำเภอไชยใช้กันเอง หมวกแบบโละมีอำเภอที่ชาวอำเภอกลุ่มโละมีทำใช้กันเองโดยพื้นฐานก็จัดทำขึ้นจากผ้าสีดำ จากนั้นก็นำลูกปัด กระดุมเงิน ซึ่งผู้มีฐานะอาจใช้กระดุมเงินแท้ ผู้มีฐานะไม่สู้ดีอาจใช้กระดุมสีเงินที่ทำจากอลูมิเนียมแต่เป็นอลูมิเนียมแบบหนาอย่างดีเย็บประดับลงไป การเย็บประดับกระดุมเงินนี้จะเย็บแบบเรียงตัวกันเป็นแถวแน่น เป็นระเบียบ แต่ละแถวของด้านหน้าหมวกจะแซมไว้ด้วยลูกปัดที่ร้อยไว้เป็นสาย หากมองโดยไม่สังเกตจะไม่เห็นแผ่นผ้าพื้นสีดำนั้นเลย จนคล้ายกับว่าชาวอำเภอเหล่านี้เอากระดุมเงินที่มีกะบังเงินด้านหลังตั้งขึ้นไปมาใส่เป็นหมวก แต่ถึงแม้หมวกอำเภอไชยที่ใช้งานเองเหล่านี้จะมีลักษณะคล้ายกัน แต่การตกแต่งในรายละเอียด สีสัน ลวดลายของแต่ละใบก็จะแตกต่างกันไปตามเงื่อนไขและสุนทรียะของผู้ทำแต่ละคน

ภาพด้านหลังของหมวกสตรี (อุเซ่ว) แบบโละมีอาข้า

สตรีโละมีอาข้า

การทำงานหัตถกรรมแบบเดียวกันขึ้นมาอย่างแตกต่างกันนี้ถือเป็นธรรมชาติของงานศิลป์ของชาวอำเภอที่ไม่นิยมเอาแต่เลียนแบบผู้อื่นโดยไม่ใส่ทัศนะความงามตามแบบของตนเองลงไปในชิ้นงานนั้นเลย ไม่ว่าจะเป็นงานหัตถกรรมทำใช้กันเองหรืองานหัตถกรรมทำขายผู้อื่นก็ล้วนถูกทำ

ขึ้นบนฐานของการคิดเช่นนี้ สิ่งที่จะแตกต่างกันระหว่างหัตถกรรมทำใช้กันเองกับหัตถกรรมทำขาย
ผู้อื่นคือเรื่องของคุณภาพกับราคาของวัตถุดิบที่ใช้ รวมทั้งปริมาณเวลาที่จะต้องทุ่มเทหรือเจียด
ให้กับการประดิษฐ์หัตถกรรมแต่ละประเภท

จิม กูดแมน (Jim Goodman) ให้ข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับจริตนิสัยในการทำงาน
หัตถกรรมของชาวอ่าน่าโดยยกตัวอย่างผ่านการเย็บปักเสื่ออ่าน่าไว้ว่า

...บางครั้งพวกเธอจะเปลี่ยนมาใช้ด้ายคู่สำหรับการปักในลาย
บางลาย เปลี่ยนสีของด้ายให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ใส่ใจกับ
รายละเอียดอย่างตักตักใจ ลวดลายปักบนด้านหลังของเสื่อตัวหนึ่งอาจ
มีถึง 30 แถว หรือมากกว่า และมีลายปักที่เป็นดอกไม้ใหญ่แทรกอยู่จำนวน
หนึ่ง จะไม่มีเสื่ออ่าน่าที่เหมือนกันทั้งหมดถึง 2 ตัว เพราะอ่าน่าไม่
สามารถจะเย็บปักลวดลายเหล่านั้นซ้ำแบบเดิมได้ทั้งหมดด้วยตัวเอง อัน
ที่จริงคุณสามารถให้วัตถุดิบสำหรับการทำเสื่อ 2 ตัวแก่เธอไปและบอก
กับเธอว่าคุณต้องการเสื่อที่เหมือนกันเพียง 2 ตัว แต่เธอจะตีความว่าคุณ
ต้องการเสื่ออ่าน่าแบบผู้หญิง 2 ตัว หรือเสื่อ 2 ตัวที่มีขนาดเท่ากัน หรือ
เสื่อ 2 ตัวที่ใช้สีเหมือนกัน แต่เธอจะไม่มีวันปักลวดลายซ้ำเดิมไปที่ละ
แถวๆบนเสื่อ 2 ตัวนั้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงคือส่วนผสมตาม
ธรรมชาติในงานศิลป์ของเธอ เป็นไปได้ที่จะมีการใช้สี ใช้ลวดลายที่
เหมือนกันบนเสื่อนั้น แต่สีและลวดลายที่เหมือนกันจะได้รับการจัดวาง
ลงไปในตำแหน่งที่ต่างกัน สำหรับชาวอ่าน่าเสื่อแต่ละตัวจะต้องมีความ
โดดเด่นที่ไม่เหมือนใคร (Goodman, 1996: 74)

ทุกครั้งที่มีการเย็บปักลวดลายจริตนิสัยเช่นนี้ของชาวอ่าน่าจะฉายแววออกมาอยู่เสมอ ไม่
เว้นแม้แต่ในยามที่ทำของขายให้แก่นักท่องเที่ยว

ว่าแต่หมวกอ่าน่าทำขายมีที่มาอย่างไร ถ้าวันขึ้นมาเป็นสินค้าชาติพันธุ์อันหนึ่งบนร่างกายของ
ชาวอ่าน่าร่ายได้อย่างไร

หมวกอ่าน่าเป็นสิ่งที่มิพลวัตอยู่ในตัว พลวัตอันนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางพื้นที่และเวลา

หมวดอำเภออยู่ด้วยกัน 3 แบบ คือ 1.หมวดทำใช้กันเอง 2.หมวดทำขายนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพพอใช้ได้ ใช้วัสดุและฝีมือการตกแต่งแบบปานกลาง 3.หมวดทำขายนักท่องเที่ยวราคาย่อมเยา

หมวดทั้งสามแบบนี้คือพัฒนาการที่เกิดขึ้นภายในเงื่อนไขทางพื้นที่และเวลาที่เปลี่ยนไป หรือคือพัฒนาการของสิ่งของที่เกิดขึ้นภายใต้การเคลื่อนที่โยกย้ายของชาวอำเภอจากหมู่บ้านอำเภอบนคอยมาสู่เมืองแห่งการท่องเที่ยวในยุคโลกาภิวัตน์ที่มากไปด้วยผู้อื่น

สมัยที่อยู่หมู่บ้านบนคอยสตรีอำเภอแต่ละคนจะมีหมวดใบงามประจำตัว ทุกคนจะทุ่มเทให้การประดับประดาหมวดของตนให้สวยงามมีความโดดเด่นเฉพาะตัว โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญประจำปี ใครพอมีฐานะก็จะประดับประดาเครื่องเงินมากเป็นพิเศษ ใครที่ยากจนก็จะประดับประดาไปตามกำลังของตนอาจมากบ้างน้อยบ้างแต่อย่างไรก็ควรต้องประดับประดาด้วยของดีเท่าที่มีอยู่ หมวดแต่ละใบของสตรีอำเภอจึงงามอย่างมีความเฉพาะตัว เพราะ “ในหมู่บ้านใส่ไม่สวยเค้าก็หัวเราะสิ ไม่กล้าใส่หรอก ตอนนั้นที่หนูยังเด็ก(แรกเริ่ม)เวลาถึงงานปีใหม่ต้องเดินเอาของไปให้ตามบ้าน เค้าก็ให้หนูนำแถวนี้ เด็กคนอื่นเค้าใส่หมวดกันสวยๆแต่หนูไม่มี จริงๆก็มีแต่ไม้ครบ ใส่แล้วไม่สวยก็เลยไม่อยากใส่ไป อาศัยเค้า” อำเภอราชายผู้ซึ่งเดิมอาศัยอยู่ทางฝั่งพม่าเล่าให้ฟังถึงการใส่หมวดว่าเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญ อย่างน้อยหมวดที่สวมใส่ต้องมีความงามในระดับที่พอไปวัดไปวาได้ แม้ในขณะนั้นเธอจะยังไม่ได้ก้าวเข้าสู่วัยสาวเต็มตัวแต่สำนึกที่ให้ความสำคัญกับหมวดก็ได้เกิดขึ้นในตัวเธอแล้ว

บริบททางพื้นที่และเวลาในหมู่บ้านบนคอยหล่อหลอมให้สตรีอำเภอต้องจริงจังกับหมวดและการใส่หมวด

หมวดทำใช้เองต้องประดิษฐ์บรรจง ใช้วัสดุดิบและวัสดุเพื่อการตกแต่งที่ดีที่สุดเท่าที่จะหา มาได้ เป็นผลให้หมวดประเภทนี้มีราคาสูงมากหากจะต้องกลายมาเป็นสินค้าให้กับนักท่องเที่ยวต่างชาติ ซึ่งโดยทั่วไปจะไม่ค่อยมีปรากฏการณ์ทำนองนี้เกิดขึ้น ยกเว้นมีนักท่องเที่ยวมาพบแล้วถูกใจมาก ตัวอย่างเช่นอาผิบียายอำเภอราชายจากอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย อายุ 73 ปี (พ.ศ.2553) เล่าว่า “สมัยนั้น(10 กว่าปีที่แล้วที่ยังขายของอยู่เชียงรายในท่าบาร)เคยมีคนมาขอซื้อหมวด 45,000 บาท” แต่แกลไม่ได้ขายให้ชาวตะวันตกผู้นั้นไป ขายผู้นี้เป็นอำเภอกลุ่มอุโละซึ่งจะสวมหมวดรูปกรวยคว่ำปลายกรวยตัดป้าน ทุกวันนี้ยามออกมาเดินเร่ขายที่เชียงใหม่ในท่าบารแกลก็ยังนิยมสวมหมวดที่ทำใช้เองนี้เป็นประจำเพียงแต่เปลี่ยนเป็นอีกใบหนึ่งแทน ลูกสาวยายเล่าให้ฟังในวันต่อมาว่า “หมวดที่แกลใส่นี้เป็นชุดที่ 2 นะ ที่แรกแกลเอาชุด 1 (เรียกเป็นชุดเพราะนอกจากตัวหมวดแล้วยังมี

เครื่องประดับหมวกจิปาละ)ลงมา หนูนี้แหละเอากลับไปเก็บให้ที่บนคอย แล้วเอาชุด 2 นี้ลงมาให้ชุด 1 นั้นเงินเยอะมาก หนูกลัวหาย แกก็กลัวเหมือนกัน”

นักท่องเที่ยวลองสวมหมวกแบบอุโละอำเภอ

อาฟิเอะยาอำเภอราชายจากอำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่อายุ 66 ปี เป็นแม่เฒ่าชาวอำเภออีกผู้หนึ่งที่นิยมแต่งชุดอำเภอแบบเต็มยศออกมาเร่ขายสินค้า ไม่ว่าจะอยู่ที่เชียงใหม่ในท่าซาร์ หรืออยู่ที่หัวหิน อาฟิเอะก็จะแต่งตัวเช่นนี้เหมือนกัน ขายผู้นี้ก็ไปขายอำเภออุโละ ในช่วงที่ลงไปเร่ขายที่หัวหินก็ได้มีชาวตะวันตกมาขอซื้อหมวกใบงามของแกไป แกเล่าว่า “ตอนอยู่หัวหิน(ช่วงหลายปีที่ผ่านมา) ขายหมวกได้ 3 ใบ ใบละ 15,000 บาท ฝรั่งซื้อไป มีคนหนึ่งมาซื้ออีกเป็น 2 ใบ” เมื่อถามว่าหมวกที่ทำใส่กับหมวกที่ขายไปเป็นอันเดียวกันไหม ขายตอบว่า “อันเดียวกัน ก็เอาอันนี้แหละขาย แล้วมาทำเอาใหม่ เคยมีฝรั่งมาขอซื้อ 10,000 แต่ไม่ขาย จะขายก็ต้อง 15,000 อาฟิ(ยาย)อยากได้ราคานี้” น้องชาวอำเภอผู้หนึ่งกล่าวเสริมว่า “ตอนที่แกขายหมวกใบแรกไป 15,000 นั้น แฟนแกงอนเลย เพราะเครื่องเงินอะไรนั้นแฟนแกเป็นคนหาให้ตั้งแต่แกยังสาวๆ แฟนแกรักแกมากเอาใจทุกอย่าง แฟนแกคงรู้สึกไม่ควรทำ” บริบททางการค้าบางครั้งก็ทำให้คุณค่าอะไรบางอย่างที่ถูกสร้างขึ้นมาสักคมเดิมถูกมองข้ามไป แต่ทุกวันนี้อาฟิเอะก็ไม่คิดที่จะขายหมวกอำเภอที่เกบบรรจุเก็บขึ้นมาอีกแล้ว เหตุผลที่ไม่ขายไม่ใช่เรื่องของปัญหาสาวยตา อำเภอราชายจากบ้านหัวกระผู้หนึ่งกล่าว

ว่า “ไม่ใช่ตาไม่ดี เงินทุกวันนี้ไม่เหมือนของเมื่อก่อน ไม่สวยนะ อันนี้ของแกของเก่า สวย” หมวกชุด 1 ของอาผีบิที่ผู้ซื้อกำหนดราคาให้สูงมากก็เพราะ 1.เป็นเงินเก่าที่คุณภาพดี และ 2.เครื่องประดับเงินหลายชิ้นบนหมวกใบนั้นเป็นผลงานของช่างโลหะ(บาจี)ชาวอำเภอผีมือดี ซึ่งก็คือพ่อของนางที่ได้เสียชีวิตไปนานแล้ว ทุกวันนี้เราจะพบเห็นช่างโลหะชาวอำเภอผีได้น้อยลงและส่วนใหญ่เป็นผู้สูงวัย

ราคาหมวกที่แสนแพง แสดงให้เห็นว่าในหมวกหนึ่งใบไม่ได้มีเฉพาะมูลค่าของวัตถุดิบแต่ยังมี “มูลค่าทางสังคม” หรือมูลค่าที่เกิดจากการตีความสิ่งของชิ้นนั้นตามประสบการณ์และเงื่อนไขทางสังคมของผู้ซื้อผู้ขายที่ได้เข้ามาปฏิบัติสัมพันธ์กันในขณะนั้นด้วย

ทางด้านหมวกแบบโลหะมีอำเภอผีที่ได้กลายมาเป็นต้นแบบให้กับหมวกอำเภอผีทำขายในปัจจุบันก็มีราคาสูงไม่แพ้กัน อาจีอำเภอผีราชายจากอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงรายกล่าวขึ้นบ้างหลังจากอาผีบิเล่าถึงประวัติหมวกใบโปรดของตนว่า “หมวกโลหะมีบางทีก็มีฝรั่งที่เค้าขึ้นมาเที่ยวคอยเห็นแล้วก็อยากได้กลับไป มาขอซื้อ แต่แพงนะเพราะของเค้ามันเป็นเงินจริงๆ แต่คนฝรั่งที่อยากได้เค้าก็ซื้อ ทางแม่สลองที่น้องสาวฉันอยู่นะ เคยมีฝรั่งมาขอซื้อไป 28,000 กับ 30,000 แต่ปกติเค้าก็ไม่ขายกันหรอก”

แม้ทุกวันนี้ชาวอำเภอผีบางคนอาจจะแต่งชุดอำเภอผีกันน้อยลง ใส่หมวกอำเภอผีกันน้อยลง ด้วยเหตุผลว่า “มันร้อน หลังๆนี้ไม่ได้แต่งหรอก” ชาวอำเภอผีบ้านห้วยโก๋รายหนึ่งกล่าวขึ้น ในขณะที่ป่าชาวอำเภอผีแห่งบ้านห้วยโก๋รายหนึ่งซึ่งเดินมาสนทนากับเพื่อนบ้านในชุดอำเภอผีแบบธรรมดาที่พร้อมไปไร่ได้ก็ได้อีกกล่าวถึงเหตุผลของการไม่ใส่หมวกของตนหลังจากที่ถูกถามว่ามีหมวกไหมทำไมไม่ใส่หมวกว่า “มันเป็นเงินแท้แต่ไม่ได้ใส่มันร้อน บางทีเหงื่อออก ไม่ไหว”

อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่าหมวกอำเภอผีที่ใช้กันเองหมดความสำคัญลงไปแล้วอย่างน้อยในช่วงงานเทศกาลและพิธีกรรม หมวกอำเภอผีทำใช้ก็ยังมีความสำคัญ สำนึกที่ให้ความสำคัญกับหมวกนี้ยังคงมีอยู่ในสตรีอำเภอผีหลายราย ไม่เว้นแม้แต่ชาวอำเภอผีที่เข้ามาหากินในเมืองเคยมีนักท่องเที่ยวชาวไทยมาสนใจซื้อหมวกอำเภอผีราชาย เธออดถามด้วยความสงสัยไม่ได้ว่า “หมวกจริงๆมีไหม” ซึ่งอำเภอผีราชายจากอำเภอแม่สายรายนั้นตอบว่า “มีสิ เพราะมันต้องใช้ทำพิธี แต่ไม่เอามาใส่ที่นี่หรอก นึก ร้อนด้วย”

พิธีกรรมที่ว่าเป็นพิธีกรรมแบบดั้งเดิมของชาวอำเภอผี เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษ มีกฎจาริตหรืออำเภอผีอย่างเข้มงวดอย่างเข้มข้น ชาวอำเภอผีที่เข้าร่วมพิธีโดยเฉพาะสตรีอำเภอผีสมควรแต่งกายด้วยชุดและหมวกอำเภอผีให้เรียบร้อย แตกต่างจากพิธีกรรมของชาวอำเภอผีที่หันมานับถือคริสต์

ศาสนาซึ่งมีข้อเรียกร้องในการแต่งกายน้อยกว่า ในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับคริสต์ศาสนาบางครั้งเราจะพบสตรีชาวอำเภอโดยเฉพาสตรีที่ยังไม่แต่งงานแต่งชุดอำเภอเข้าร่วมพิธีโดยไม่สวมหมวกอำเภอ เหตุผลของพวกเธอคือ “ก็คนอื่น(ในวัยไล่เลี่ยกัน)เค้าไม่ได้ใส่กัน จะใส่มาคนเดียวก็ยังไม่รู้” ความคิดเช่นนี้แตกต่างจากความคิดของอำเภอชาวที่แต่งชุดสวมหมวกด้วยความเคยชิน

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตกับอาชีพีว่าชาวอำเภอทุกวันนี้ไม่นิยมแต่งชุดและสวมหมวกอำเภอ อาชีพีพยักหน้าแล้วกล่าวว่า “ใช่เค้าว่าใส่แล้วร้อน มีแต่คนแก่นะที่ใส่”

লামชาวอำเภอให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับเรื่องหมวกว่า “จริงๆมันเป็นเรื่องเคยชิน อย่างยายผมแกใส่ตลอดนะ แม่ผมนี้ก็ใส่ มาไม่ค่อยใส่ 4-5 ปีนี้เองจริงๆใส่มันก็ดูเรียบร้อย เพราะมันเก็บผมได้ อำเภอตะกอนนี้ไม่ได้ทำผม แค่วีๆ บางคนก็ผมยุ่งๆ ใส่หมวกก็ดูดี แต่เดี๋ยวนี้อะไรมันเปลี่ยนไป คนก็เริ่มตัดผมทำผมเหมือนคนข้างล่าง ที่เคยถือเคร่งๆก็ไม่เคร่งเหมือนเดิม พอมันเริ่มถอดหมวกบ่อยๆ เข้ามันก็ชินกับหัวโล่งๆแล้วสบายดี ก็เลยไม่อยากใส่กัน”

การสวมหมวกเป็นเรื่องของความเคยชิน ความเคยชินเป็นจิตนิสัยที่ถูกบ่มเพาะขึ้นมาโดยการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นภายในบริบททางพื้นที่และ เวลาที่เฉพาะหนึ่งๆ เมื่อบริบททางพื้นที่และเวลาเปลี่ยนไป ผู้คนที่เป็นคู่ของการปฏิสัมพันธ์เปลี่ยนไป ความเคยชินแบบใหม่ย่อมถูกสร้างขึ้น

ในอดีตสตรีอำเภอที่ใช้ชีวิตอยู่ตามหมู่บ้านบนคอยสวมหมวกอำเภอด้วยความเคยชิน ในพื้นที่และเวลาเช่นนั้น หมวกได้ทำหน้าที่เป็น 1.เครื่องบ่งบอกความเป็นตัวตน และสถานภาพทางสังคม 2 .เครื่องบ่งบอกความเป็นสมาชิกของชุมชนชาติพันธุ์อำเภอ ปัจจุบันเมื่อสตรีชาวอำเภอโยกย้ายเข้ามาหากินในเมือง พวกเธอต้องสร้างความเคยชินอีกแบบหนึ่งขึ้นมานั่นคือการไม่สวมหมวก แต่ชาวอำเภอราชายไม่สามารถจะทำเช่นนั้นได้ พวกเธอมีความจำเป็นจะต้องหยิบหมวกขึ้นมาสวมใส่แล้วออกเดินเร่ขายสินค้า อย่างว่าแต่กระทั่งตัวหมวกเองก็คือสินค้าชนิดหนึ่งของพวกเธอ

หมวกอำเภอทำขายเปิดตัวสู่ตลาดการท่องเที่ยวในเมืองในรูปแบบของหมวกแบบโลเมอำเภอเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งอาจเป็นเพราะเมื่อเทียบกับหมวกแบบอุโลเออำเภอแล้ว หมวกแบบโลเมอำเภอที่ทำขายหยิบจับมาสวมใส่ได้ง่ายกว่า หมวกแบบอุเออำเภอหรือผามิอำเภอที่พอมีวางขายอยู่ แต่ก็มีขนาดใหญ่ทะอะทะกว่าหมวกแบบโลเมอำเภอที่ทำขาย

อูเซว้ทำขาย

แรกเริ่มเดิมทีหมวกแบบโละมีอำเภอที่ขายมีคุณภาพอยู่ในระดับพอใช้ รูปลักษณะก็คล้ายกับหมวกโละมีอำเภอที่ขายกันเอง กระทั่งสี่เหลี่ยมด้านไม่เท่าที่ตั้งตระหง่านอยู่ด้านหลังหมวกและกระดุมโค้งสีเงินที่เย็บประดับหมวกทำจากอลูมิเนียมที่ค่อนข้างหนา

พ่อค้าอำเภอที่ขายสินค้าหัตถกรรมอยู่ตรงบันไดด้านหน้าอาคารเชิงใหม่ในท่าบารักกล่าวให้ความรู้ฟังว่า “เมื่อก่อนประมาณปี 2539 ตอนนั้นผมทำอูเซว้(หมวก) หาแพททอง(ย่าม) แพทห่อง(เสื้อ)มาขาย ของนี้เปลี่ยนมาหลายอย่างจนไม่รู้จะขายอะไรแล้ว หมวกของผมนี้ทำสวยๆเลย ให้เมียผมทำ ขายได้ใบ 3,000-4,000 สูงสุด 7,000 ก็เคยได้” เป็นหมวกแบบอูโละหรือ โละมี “โลหะมี” เป็นหมวกแบบโลหะมีที่ขายกันเองหรือ “ไม่ใช่แค่(กระบังหลัง)ก็เป็นแผ่นเงินๆ(อลูมิเนียม)แยะๆ(ลาย)นะ” บังเอิญในขณะที่สนทนากันมีอำเภอแม่สายจากบ้านคอยช้างที่สวมหมวกทำขายราคายอมเย้าผ่านมาผู้วิจัยจึงถามพ่อค้าผู้นี้ว่าหมวกที่กำลังกล่าวถึงกันอยู่นี้ไม่ใช่หมวกที่นำเอากระดุมเงินกับผ้าดำมาทำแบบนั้นหรือ พ่อค้าตอบว่า “ไม่ใช่ เป็นแผ่นสีเงินๆแยะๆแล้วเซาะ(กระดุมเงิน)ก็ใช้อย่างดี แต่มันไม่ใช่เงินแท้ๆนะ แต่ก็สวย อย่างหนา เมียผมเย็บเป็นหมวกแบบ โละมีเลย ขายอยู่ได้ซักรปีก็เลิกไป” เมื่อถามว่าขายไม่ได้หรือ พ่อค้าชาวอำเภอแม่สายตอบว่า “ไม่ใช่ ก็มันมีพวกนี้(อำเภอแม่สาย) มาเดินขายแล้วฝรั่งเขาแยกไม่ออกใจ ดูเหมือนกัน(ระหว่างหมวกคุณภาพปานกลางกับหมวกที่ราคายอมเย้าซึ่งคุณภาพการเย็บก็จะลดลงตามไปด้วย) เค้าก็ไปซื้ออันนั้นกัน อันนี้ก็เลยขายไม่ค่อยได้ หลงๆเลยเลิกทำ”

พื้นที่การท่องเที่ยวในเมืองที่มากไปด้วยนักท่องเที่ยวที่ต้องการสินค้าอันแปลกตาคือบริบทสำคัญที่ทำให้หมวกอ่าซ่าซึ่งเดิมเป็นสิ่งของทำใช้ต้องกลายมาเป็นสินค้าหรือสิ่งที่มีคุณค่าทางการใช้สอยต่อผู้อื่น(Marx,1971:48อ้างในAppadurai,1986:8)

ความประณีตของการเย็บปัก คุณภาพ ราคาของวัสดุที่ใช้รวมถึงวิธีการใช้จำเป็นต้องได้รับการปรับเปลี่ยนไปเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ส่วนใหญ่อยากได้ของที่ระลึกซึ่งควรมีความสวยแปลกตาตามสมควร แต่ที่สำคัญคือราคาต้องถูกและหยิบใช้ได้ง่าย

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า หมวกอ่าซ่าทำใช้จะใช้วัตถุดิบคุณภาพดีและฝีมือเย็บปักที่ประณีตบรรจง แต่นอกเหนือจากนี้หมวกอ่าซ่าทำใช้โดยเฉพาะหมวกที่สตรีโล๊ะมีอ่าซ่าทำใช้กันเองนั้นใส่ยาก หมวกหนึ่งใบจะประกอบไปด้วยชิ้นส่วนหลักๆประมาณ 10 ชิ้น ชิ้นส่วนเหล่านี้แยกขาดจากกัน ต้องมีลำดับการใส่ที่ถูกต้อง มีเทคนิคการใส่ที่ซับซ้อน ของทำขายนอกจากจะถูกลดต้นทุนการผลิตลงแล้ว ยังต้องถูกดัดแปลงเพื่อให้ง่ายต่อการใช้ของลูกค้าด้วย ภายใต้เงื่อนไขของการท่องเที่ยวเช่นนี้หมวกแบบโล๊ะมีอ่าซ่าคุณภาพปานกลางที่ทำเพื่อขายจึงได้ปรากฏขึ้นมาแต่เดิมความหมายใหม่ให้กับหมวกอ่าซ่า ว่าเป็นหมวกที่มีคุณค่าในทำนอง “ความแปลกตา”ในระดับที่มากพอที่จะใช้เป็นของฝาก ของที่ระลึกได้ แต่การใช้วัตถุดิบและฝีมือการเย็บที่ค่อนข้างดีทำให้หมวกประเภทนี้ยังคงมีราคาค่อนข้างแพงสำหรับนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่ต้องการได้ของที่ระลึกราคาถูก

สภาพเช่นนี้ทำให้เกิดการคิดประดิษฐ์หมวกแบบโล๊ะมีอ่าซ่าราคาย่อมเยาขึ้นมาวางจำหน่ายตามร้านของชาวอ่าซ่าที่วางสินค้าขายอยู่ริมทางหรือตามลานของศูนย์การค้าในเชียงใหม่ในท่าบাজার ยังมีชาวอ่าซ่าเร่ขายซึ่งนิยมเย็บหมวกประเภทนี้และใส่ออกมาเดินเร่ขายในเชียงใหม่ในท่าบাজারก็ยิ่งทำให้หมวกทำขายคุณภาพปานกลางขายออกได้ยากขึ้น เป็นผลให้เราแทบไม่พบเห็นหมวกประเภทนี้ในเชียงใหม่ในท่าบাজারหรือแม้แต่ที่ท่องเที่ยวอื่นใดในปัจจุบัน แต่หมวกประเภทนี้ก็ยังคงพอมืออยู่

ปัจจัยที่ทำให้หมวกแบบโล๊ะมีอ่าซ่าราคาย่อมเยามีให้เห็นอยู่ทั่วไปในเชียงใหม่ในท่าบাজারในทุกวันนี้มันคงไม่ใช่แค่เรื่องของราคาที่ค่อนข้างถูกคือประมาณใบละ 200 – 300 บาท แต่ยังมีเรื่องของคุณค่าเชิงสัญลักษณ์หรือคุณค่าในฐานะของ “สิ่งที่เป็นตัวแทน” สถานที่ท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

หมายความว่าหมวกทำขายนักท่องเที่ยวราคาย่อมเยานี้สามารถตอบสนองความต้องการในด้านการแสวงหา “ของแปลกตา” อันเป็นสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายแทนการได้มาท่องเที่ยวเชียงใหม่หรือการได้มาท่องเที่ยวประเทศไทยให้กับบรรดานักท่องเที่ยวได้ดีไม่แพ้หมวกอีก 2

ประเภทที่ได้กล่าวไปซึ่งต้องใช้เงินในจำนวนที่มากกว่าเพื่อการซื้อหา “จ่ายน้อยกว่าแต่ได้คุณค่าเชิงสัญลักษณ์ใกล้เคียงกัน” ประเด็นนี้น่าจะเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้หมวกอ่าซ่าทำขายประเภทนี้มีคุณค่ามากพอที่จะดำรงอยู่ในที่นี้

ปรากฏการณ์ที่ช่วยยืนยันคุณค่าเชิงสัญลักษณ์เช่นนี้ของหมวกประเภทนี้คือไม่ว่าจะเป็นที่เชียงใหม่ในท่าซาร์หรือที่ลานประตูท่าแพในวันอาทิตย์ที่ถูกปรับเป็นส่วนหนึ่งของโครงการถนนคนเดิน เรามักจะพบนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติหยุดถ่ายรูปชาวอ่าซ่าเร่ขายที่ใส่หมวกทำขายประเภทนี้อยู่เป็นประจำ บางคนก็ถ่ายรูปอย่างเปิดเผย บางคนก็แฝงตัวในฝูงชนแล้วแอบถ่าย บางคนก็เข้ามาขอถ่ายรูปกับอ่าซ่าเร่ขาย บางคนก็หยิบหมวกทำขายในตะกร้าของอ่าซ่าขึ้นมาสวมใส่แล้วหันไปให้เพื่อนของตนถ่ายรูปไปให้ละฯ แม้จะปรากฏกายออกมาเดินเร่ขายในชุดจำลองแบบคนพื้นราบทั่วไป ในชุดอ่าซ่าแบบจำลองหรือในชุดอ่าซ่าแบบเต็มยศ ขอเพียงมีหมวกอ่าซ่าสวมใส่ไม่ว่าหมวกนั้นจะเป็นหมวกอ่าซ่าประเภทใด ชาวอ่าซ่าก็จะดูโดดเด่นอยู่ท่ามกลางฝูงชนคนในเมือง

สำหรับนักท่องเที่ยวผู้มุ่งแสวงหาเพียงความแปลกแตกต่างไปจากชีวิตประจำวันอันคุ้นชินของตนและไม่ใส่ใจกับความเป็นชาติพันธุ์อันใดอย่างจริงจัง หมวกอ่าซ่าทำขายคือสิ่งที่มีความหมายมากพอต่อการสนองตอบต่อความต้องการอันนั้นของพวกเขา

เช่นคำกั้นหนึ่งในขณะที่อาจิและเพื่อนอีก 2 คนกำลังหยุดยืนพูดคุยกันอยู่ข้างลานร้านแมคโดนัลด์ได้มีกลุ่มนักท่องเที่ยวไทยจากจังหวัดนครราชสีมาเข้ามาหยุดพิจารณาหมวกอ่าซ่าทำขายที่พวกเขาสวมใส่ ทั้งหญิงทั้งชายในกลุ่มนั้นต่างก็พากันดิชมหมวกอ่าซ่าไปต่าง ๆ นานา สักพักหนึ่งมีเสียงจากชายผู้หนึ่งในกลุ่มนั้นเอ่ยถามมาว่า “หมวกนี้ 100 นึงได้มั๊ย” อาจิกับเพื่อนอ่าซ่าจากบ้านห้วยกระสายหนึ่งช่วยกันตอบว่า “ไม่ได้หรอกค่ะ” อาจิก็ตกใจถามต่อไปว่า “ได้ 180 แล้ววันเดียวก็ไม่ว่าเสร็จจะลูกนึ่งนะ อันนี้สวยด้วย 100 นึงไม่ได้หรอก” การเจรจาต่อรองดำเนินต่อไปในขณะที่เพื่อนนักท่องเที่ยวคนอื่นพากันเลือกชมหมวกใบอื่นและสินค้าชนิดอื่นไปพลางๆ แต่ท้ายที่สุดชายผู้นี้ก็ตัดสินใจซื้อหมวกอ่าซ่าไป 1 ใบ จ่ายเงินเสร็จชายผู้นี้หยิบหมวกขึ้นมาใส่หันไปควักกระเป๋าเงินออกมาดูเล่นเลียนแบบอ่าซ่าเร่ขายที่ชอบเดินชูดหลังกบไม้ไปในขณะเร่ขาย ยืนหันหน้าออกไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินผ่านไปมา ปากก็ตะโกนเอื้อนเสียงว่า “หมวก 100 เดียวครับ 100 เดียว หมวกใบละ 100 ครับ เอามั๊ยครับ” อาจิและเพื่อนยิ้มให้กับการกระทำของชายคนนั้นที่ร้องตะโกนไปสักพักก็หันมาหยิบหมวกอ่าซ่าอีกใบจากตะกร้าของเพื่อนอาจิแล้วนำไปใส่ให้ลูกสาวของตน “มาพ่อจะถ่ายรูปให้” ลูกสาวยิ้มอย่างขวยเขินแล้วยื่นนึ่งให้พ่อถ่ายรูป

นักท่องเทียวหลายรายโดยเฉพาะนักท่องเทียวต่างชาติดูจะมีความพึงพอใจที่ได้พบเห็น ใต้ถ่ายรูป ได้ซื้อ ได้ใส่หมวกอ่าน่า บางรายจ่ายเงินเสร็จก็สวมหมวกนั้นทันทีและออกเดินชมสินค้าต่อไปด้วยสีหน้าเบิกบาน ยามเดินสวนกับอ่าน่าร่ายตามรายทางบ้างก็ยิ้มแย้มให้ บ้างก็ทำมือเป็นสัญลักษณ์ของคำว่าโอเคแล้วชี้นิ้วไปที่หมวกบนศีรษะของอ่าน่าร่าย

นักท่องเทียวเหล่านี้สวมหมวกอ่าน่าทำขายโดยไม่ได้อั้ใจกับความจริงแท้ของหมวกสำหรับพวกเขาหมวกอ่าน่าทำขายคือสิ่งที่ทำให้พวกเขาสามารถสัมผัสได้ถึงความแตกต่างจากชีวิตประจำวันอันคุ้นชินของพวกเขา แล้วสำหรับชาวอ่าน่าร่ายหมวกทำขายนี้มีความหมายแบบใดต่อพวกเขา

สำหรับชาวอ่าน่าร่ายหมวกทำขายนี้ก็คือสิ่งที่ทำให้พวกเขาสามารถสัมผัสได้ถึงความแตกต่างไปจากชีวิตประจำวันอันคุ้นชินของพวกเขาเช่นเดียวกับนักท่องเทียว เพียงแต่นัยของความแตกต่างนั้นจะต่างกันไป กับนักท่องเทียวความแตกต่างจากการได้สวมใส่หมวกอ่าน่าทำขายคือความรู้สึกผ่อนคลาย สนุกสนาน แต่กับชาวอ่าน่าร่าย การสวมใส่หมวกอ่าน่าทำขายกลับทำให้เกิดความรู้สึกเป็นงานเป็นการ เพราะการหยิบหมวกขึ้นมาสวมใส่ รวมถึงการหยิบตะกร้าสินค้าขึ้นมาสะพายได้ถูกชาวอ่าน่าร่ายใช้เป็น “สัญญาณ” ของการเริ่มทำมาหากินที่จำเป็นต้องจริงจังมากกว่าห้วงเวลาอื่นๆในชีวิตประจำวันภายในเมืองที่สามารถแต่งกายได้ตามสบาย นอกจากนี้การหยิบหมวกอ่าน่าทำขายขึ้นมาสวมใส่สำหรับอ่าน่าร่ายบางราย โดยเฉพาะอ่าน่าหน้าใหม่ที่เพิ่งเข้ามาเดินเร่ขายสินค้าในเมืองยังเป็นสิ่งที่อาจก่อให้เกิดความรู้สึกเขินอายในอัตลักษณ์ ทางชาติพันธุ์อันใหม่ของตนขึ้นมาได้

ค่าวันหนึ่งขณะที่อาลี อ่าน่าร่ายจากบ้านห้วยไคร้ อำเภอมะสาช จังหวัดเชียงราย กำลังยืนสินค้าเสนอขายนักท่องเทียวชาวตะวันตกที่เดินผ่านไปมาหน้ารถขายโรตี สักพักเธอหันมายิ้มแล้วเปลี่ยนเป็นหัวเราะเบาๆให้กับผู้วิจัย ทำสีหน้าเขินอายอะไรบางอย่างพร้อมยกมือขึ้นปิดหน้า เมื่อถามว่าเกิดอะไรขึ้น เธอตอบว่า “มาเดินขายในเมืองยังงี้ แล้วเอาหมวกยังงี้ (ที่ทำขาย) มาใส่ รู้สึกยังงี้ก็ไม้อู้ มันเขินๆ ” เมื่อถามว่าตอนอยู่บนคอกไม่ใส่หมวกหรือ เธอตอบว่า “ใส่สิ แต่นั่นมันเป็นหมวกอ่าน่าไ้ เวลาทำงาน ทำพิธีอะไรก็ใส่ก็ไม้อู้สึกอะไร แล้วมันก็สวยดูดีด้วย แต่นั่นมันไม่ใช่หมวกอ่าน่า เป็นหมวกทำขาย บนคอกไม่มีใครเค้าทำยังงี้ใส่หรอก ” ถามเธอว่าไม่ใช่หมวกอ่าน่าหรือ เธอหัวเราะแล้วตอบว่า “ไม่ใช่ อันนี้หมวกฝรั่ง ” ถามชาวอ่าน่าเข้าแหย่นางว่าถ้าไม่ใช่หมวกอ่าน่าก็ไม่ต้องใส่สิ ซึ่งเธอรีบตอบมาว่า “ไม้อู้ก็ดูไม่เหมือนอ่าน่าสิ ฝรั่งก็ไม้อู้ว่าเป็นอ่าน่า ” ที่เธอเขินอายก็เพราะรู้ดีว่าหมวกทำขายแม้มีรูปลักษณะเป็นหมวกแบบอ่าน่า แต่ก็แทบจะไม้อู้ความประณีตบรรจง

เหมือนหมวกที่เธอคุ้นเคย ยิ่งต้องมาใส่หมวกเช่นนี้เดินอยู่ในพื้นที่เมือง ก็ยิ่งสร้างความกระอักกระอ่วนใจให้กับอำเภอหน้าใหม่อย่างเธอ จะใส่ หมวกเช่นนี้ก็ได้สวยงามในระดับที่น่าใส่ ครั้นจะไม่ใช่ ลูกค้าหรือนักท่องเที่ยวก็จะไม่รู้ว่าเป็นชาวอำเภอ ปฏิบัติทางชาติพันธุ์ที่ปรากฏขึ้นมาในรูปแบบของความกระอักกระอ่วนทางชาติพันธุ์อันนี้คือผลผลิตของการปะทะประสานกันระหว่างความเป็นชาติพันธุ์อำเภอกับการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่เมือง ซึ่งเป็นพื้นที่ของปัญหาและความเป็นไปได้ต่าง ๆ นานาที่กระทั่งชาวอำเภอผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมยังถูกทำให้เกิดความรู้สึกแปลกแยกไปจากผลผลิตทางชาติพันธุ์อันใหม่หรือหมวกอำเภอที่ทำขายนักท่องเที่ยวนี้

อย่างไรก็ดีเมื่อเวลาผ่านไป อาณิกก็ได้กลายมาเป็นอำเภอราชายที่ต้องหยิบหมวกอำเภอทำขายขึ้นมาสวมใส่ก่อนที่จะออกไปเดินราชายเช่นเดียวกับชาวอำเภอราชายรายอื่น จะมีไม่ใส่บ้างก็ต่อเมื่อหมวกที่เตรียมมาขายหมดไป หรือไม่ก็เพราะอากาศของคำคินนั้นร้อนอบอ้าวผิปกัดจันต้องถอดหมวกมาวางใส่ไว้ในตะกร้า

หมวกอำเภอทำขายคือหมวกที่ช่วยเพิ่มความสะดุดตาให้กับชาวอำเภอราชายที่ใช้ร่างกายเป็นพื้นที่หลักของการเสนอขายสินค้า หมวกอำเภอที่กล่าวถึงนี้เป็นหมวกของสตรี มีลวดลายและสีสันสะดุดตา แตกต่างจากหมวกอำเภอสตรีแล้ว ในตะกร้าสินค้าของชาวอำเภอราชายบางรายยังมีหมวกอำเภอสำหรับเด็กหรืออุโกะแขวนขายอยู่บนขอบตะกร้าด้วย

เด็กหญิงชาวโละมีอ่าข่าสวมชุดและอูโกะสำหรับเด็กโต

อูโกะหรือหมวกเด็กแบบอ่าข่าตัดเย็บขึ้นมาจากผ้าพื้นดำที่ปักลายประดับไว้ จากนั้นจะนำเอากระดุมเงิน เหรียญเงิน หอยเบี้ย พู่ไหมพรม ลูกปัด ฯลฯ มาเย็บตกแต่งเพิ่มความงามให้กับหมวก ตัวหมวกแต่เดิมมีลักษณะเป็นทรงกระบอกสั้นๆ จากนั้นจะเย็บรวบปลายผ้าด้านบนเข้ามาหากันเป็นหลังคาหมวก การขึ้นรูปหมวกนี้จะทำแบบง่ายๆ แต่ที่จะต้องประณีตคือการปักลายและการเย็บวัสดุตกแต่งที่มักจะต่างกันไปในแต่ละคน ชาวอ่าข่าผู้แม่จะนิยมเย็บหรือหาหมวกชนิดนี้มาใส่ให้แก่ลูกน้อยของตน ชาวอ่าข่าที่ปักลายไม่เป็นอาจให้วัยรุ่นแม่ พี่น้อง หรือเพื่อนของตนเย็บปักให้ หรืออาจใช้การจ้างวานอ่าข่าคนอื่นให้ทำหมวกให้ ผู้ที่ไม่มีเวลาจริงๆ อาจใช้เพียงผ้าพื้นสีดำมาเย็บเป็นอูโกะตกแต่งเพียงเล็กน้อย เช่นหาผ้าแดงมาเย็บเป็นกากบาทอันเล็กติดประดับที่ด้านหน้าหมวก ร้อยลูกปัดเป็นสายคล้องคางติดไว้ไม่กี่เส้น แต่ส่วนใหญ่อูโกะที่ใส่ให้กับทารกทาริกาอ่าข่ามักมีลวดลายและการตกแต่งที่งดงามน่ารัก

เด็กอ่าข่าสวมอุโกะ

ธรรมเนียมปฏิบัติอันนี้ในทุกวันนี้ก็ยังคงมีอยู่ แม้จะย้ายเข้ามาหากินในเมือง แม่ชาวอ่าข่าก็ยังนิยมเย็บหรือหาอุโกะมาสวมใส่ให้ลูกน้อย แม่ชาวอ่าข่าเร่ขายที่ต้องสะพายทั้งลูกและตะกร้าสินค้าออกมาเร่ขายในเชียงใหม่ในท่าซาร์ก็นิยมใส่อุโกะให้ลูกของตน เป็นผลให้เธอมักถูกนักท่องเที่ยวขอถ่ายรูปเป็นประจำหรือถึงแม้จะไม่ขอถ่ายรูป นักท่องเที่ยวหลายคนก็จะรู้สึกสะดุดตา กับแม่ชาวอ่าข่าเร่ขายที่สะพายลูกสวมอุโกะไปงามเดินผ่านมา

หลังจากถ่ายรูปเด็กอ่าข่าสวมหมวกใบน้อยเรียบร้อยแล้ว นักท่องเที่ยวจำนวนไม่น้อยจะยิ้มพร้อมกล่าวขอบคุณแล้วเดินจากไป แต่นักท่องเที่ยวชาวตะวันตกบางรายอาจหยิบธนบัตรใบละ 20 บาทยื่นให้ บางรายก็ช่วยซื้อสินค้า แต่นี่ไม่ได้หมายความว่าแม่ชาวอ่าข่านำลูกน้อยออกมาเป็นเครื่องมือหากิน การสะพายลูกน้อยที่สวมหมวกอ่าข่าออกมาเดินเร่ขายด้วย ไม่ได้ช่วยทำให้ขายของได้ดีขึ้นอย่างผิดหูผิดตา

อาเอี่ยม อ่าข่าเร่ขายจากบ้านห้วยกระ ตาบลแม่สลองใน อำเภอมะป้าหลวง จังหวัดเชียงราย ยืมให้นักท่องเที่ยวไทยที่เดินเข้ามาชมลูกสาวตัวน้อยที่เธอสะพายอยู่ว่าน่ารักดี เมื่อนักท่องเที่ยวกลุ่มนั้นเดินผ่านไปแล้ว ผู้วิจัยจึงถามขึ้นว่า “พาลูกออกมาอย่างนี้น่าจะขายดี” เธอตอบมาทันทีว่า “มีแต่คนมาขอถ่ายรูป ไม่ซื้อหรอก ที่ถนนคนเดิน (วันอาทิตย์) ก็เหมือนกัน ขอมาถ่ายรูปเนี่ย (ลูกสาว)”

การหยิบอุโกมาสวมใส่ให้ลูกน้อยเป็นการทำให้ความเป็นชาติพันธุ์ปรากฏลงไปบนร่างกาย เฉกเช่นเดียวกับการหยิบชุดและหมวกอ่านซ้ำขึ้นมาสวมใส่ก่อนออกจากบ้านไปเดินเร่ขายสินค้าของชาวอ่านซ้ำเร่ขาย แต่การหยิบเอาเครื่องแต่งกายที่มีนัยทางชาติพันธุ์มาสวมใส่ลงไปบนร่างกายของลูกกับร่างกายของแม่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทที่ต่างกัน เพราะในกรณีของชาวอ่านซ้ำผู้แม่ การหยิบหมวกและชุดหรือแม้แต่การหยิบหมวกทำขายเพียงอย่างเดียวขึ้นมาสวมใส่เป็นความจงใจสื่อสัญลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นในบริบททางเศรษฐกิจหรือการท่องเที่ยวเป็นหลัก ขณะที่การสวมอุโกให้แก่อุปการะเป็นการกระทำในบริบทของชีวิตประจำวันของชาวอ่านซ้ำ ซึ่งอาจมีนัยของความเป็นหนึ่งเดียวกันทางชาติพันธุ์ที่แสดงออกผ่านธรรมเนียมปฏิบัติของการสวมหมวกให้ลูก แต่ไม่ได้มีนัยทางเศรษฐกิจอันใด

จากการสังเกตรวมทั้งสนทนากับชาวอ่านซ้ำเร่ขายที่สะพายลูกสวมหมวกออกมาไม่พบว่าการมีลูกสะพายอยู่ด้านหลังหรือด้านข้างจะช่วยให้ขายสินค้าได้ดีขึ้น ชาวอ่านซ้ำที่พกดิขายสินค้าไม่ค่อยได้ในวันที่สะพายลูกออกมาก็ยังคงขายไม่ค่อยได้เหมือนเดิม ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมีเพียงการถูกล่ามโซ่เพิ่มขึ้นและการมีนักท่องเที่ยวหันมามองเธอกันมากขึ้น

เหตุผลที่ทำให้ชาวอ่านซ้ำเร่ขายผู้แม่ต้องพาลูกออกมาคือที่บ้านในคันทันไม่มีใครดูแลหรือไม่ก็ลูกยังอยู่ในระยะของการกินนมแม่

ชาวอ่านซ้ำเร่ขายจากบ้านห้วยกระสายหนึ่งซึ่งสะพายลูกที่พกดิจะทิ้งไว้ให้สามีดูอยู่ที่บ้านกล่าวถึงเหตุผลของการที่ต้องพาลูกออกมาด้วยว่า “วันนี้พ่อเค้าทำโอ (โอที) งานก่อสร้าง ไม่งั้นก็ไม้อามาหรอก ชน” ขณะที่อาลี อ่านซ้ำเร่ขายอีกรายหนึ่งจากหมู่บ้านห้วยกระเช่นกัน ซึ่งในคันทันกำลังนั่งให้นมลูกสาวอายุ 2 เดือนอยู่บริเวณหน้าเครื่องจ่ายเงินอัตโนมัติริมทางเท้าก็ได้เล่าถึงความจำเป็นที่ต้องพาลูกออกมาด้วยว่า “นี่ยังเล็ก กินนมแล้วก็นอน กินนมแล้วก็นอน ให้อยู่กับพ่อไม่ได้หรอก”

อย่างไรก็ดี เมื่ออุโกหรือหมวกเด็กอ่านซ้ำถูกนำเข้ามาสู่พื้นที่ท่องเที่ยว สิ่งของเครื่องใช้ทางชาติพันธุ์อันนี้ก็ได้รับการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สามารถตอบสนองต่อวิถีชีวิตแบบใหม่ภายในเมืองของชาวอ่านซ้ำเร่ขาย ซึ่งก็คือการเป็นผู้ขายสินค้าที่ดูแปลกตาให้แก่นักท่องเที่ยว

ชาวอ่านซ้ำเมืองในทุกวันนี้ โดยเฉพาะชาวอ่านซ้ำเร่ขายไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์อยู่กับชาวอ่านซ้ำด้วยกันเป็นส่วนใหญ่เช่นในอดีต การมีปฏิสัมพันธ์อยู่กับชาวอ่านซ้ำด้วยกันเป็นส่วนใหญ่คือเงื่อนไขสำคัญที่เข้ามาชี้นำว่าการทำงานฝีมือหากเป็นไปได้สมควรต้องประดิษฐ์บรรจง เหตุผลของเรื่องนี้ก็เป็นดังที่อาลีอ่านซ้ำเร่ขายซึ่งเดิมอาศัยอยู่ฝั่งพม่ากล่าวไว้ว่า “ในหมู่บ้านใส่ไม่สวยไป เค้าก็หัวเราะสิเพราะในหมู่บ้านมีแต่ชาวอ่านซ้ำด้วยกันเอง” ชาวอ่านซ้ำเหล่านี้โดยทั่วไปพอจะมีความเข้าใจ

ในเกณฑ์ความงามของงานหัตถกรรมที่พวกตนคิดประดิษฐ์ขึ้นมา อาจกล่าวได้ว่าความงามนี้เป็น “ความงามร่วม” ที่สังคมของชาวอ่าร่วมกันวางเกณฑ์ขึ้นมา ยามที่ทำงานหัตถกรรมให้ชาวอ่าด้วยกันเองใช้ เกณฑ์ความงามอันนี้จะมากจะน้อยย่อมเข้ามาคอยกำกับการสรรค์สร้างสีสันและลวดลายให้อยู่ในระดับที่พอจะเป็นที่ยอมรับกันได้ในหมู่ชาวอ่า ที่ผ่านมานงานหัตถกรรมอ่าถูกประดิษฐ์ขึ้นมาภายในบริบทเช่นนี้

ความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและหลากหลายเริ่มมีให้เห็นเมื่อสิ่งของที่เคยทำใช้ถูกตีความใหม่ให้มีความหมายเป็นสินค้าหรือสิ่งที่ทำขึ้นมาเพื่อคุณค่าทางการใช้สอยของผู้อื่น (Marx, 1971:48 อ้างใน Appadurai, 1986:8) ซึ่งมีอยู่อย่างดาษดื่นในพื้นที่เมือง โดยเฉพาะในพื้นที่ท่องเที่ยว

คำว่า “ผู้อื่น” นอกจากจะมีความหมายว่าผู้ที่ไม่ใช่ชาวอ่าแล้วยังมีนัยว่าเป็นบรรดาผู้คนผู้มีเกณฑ์ความงามที่หลากหลาย เกณฑ์ความงามของบางคนอาจเหมือนกับเกณฑ์ความงามของชาวอ่า บางคนอาจคล้ายคลึงกับ บางคนอาจแตกต่างกับเกณฑ์ความงามของชาวอ่า หรือบางคนอาจไม่ได้มีเกณฑ์ความงามอันใด ที่ย่างเท้าก้าวเข้ามาในพื้นที่ท่องเที่ยวก็เพียงเพื่อจะได้มีโอกาสสัมผัสกับสิ่งของ ผู้คน ห้วงเวลาและบรรยากาศที่แตกต่างไปจากชีวิตประจำวันอันคุ้นเคย

แต่ผู้อื่นที่มีความหลากหลายเหล่านี้คือผู้ที่มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ในเมืองในฐานะผู้ระบายสินค้าชาติพันธุ์ของชาวอ่า คือผู้อื่นที่มีความสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนเนื้อหาของความเป็นชาติพันธุ์อ่าที่แสดงออกมาโดยผ่านการปรับรูปลักษณะ ลวดลาย รวมทั้งประโยชน์ใช้สอยของงานหัตถกรรมทำขาย การปรับเปลี่ยนเนื้อหาของความเป็นชาติพันธุ์อ่าดังกล่าวนี้ยังสามารถพบเห็นได้ในความเปลี่ยนแปลงในมุมมองของชาวอ่าที่มีต่อสิ่งของเครื่องใช้ทางชาติพันธุ์ที่เสกสรรขึ้นมาเพื่อจำหน่ายให้แก่ผู้อื่นในฐานะสินค้า

อุเชว้ (หมวกสตรี) อุโกะ (หมวกเด็ก) รวมถึงสินค้าที่จะกล่าวถึงในลำดับต่อไปไม่ว่าจะเป็นโจยปะ (เข็มขัดผ้า) แพทอง (ย่ามสะพาย) หล่าปะ (กำไลผ้า) ล้วนเป็นตัวอย่างอันดีที่แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนมุมมองของชาวอ่าที่มีต่อสิ่งของเครื่องใช้ที่ได้ถูกทำขึ้นมาเพื่อจำหน่ายให้กับผู้อื่น

งานหัตถกรรมอ่าก็เป็นเช่นเดียวกับงานหัตถกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ คือเป็นงานหัตถกรรมที่มักจะมีข้อกำหนดของการใช้ให้เหมาะกับเพศและวัย

ตัวอย่างเช่นอุเชว้เป็นหมวกของสตรีอ่า แต่กลับเป็นเครื่องธรรมดาที่บางครั้งเราจะพบนักท่องเที่ยวชายชาวตะวันตกสวมหมวกอุเชว้ที่เพิ่งซื้อมาจากชาวอ่าแล้วเดินท่องเที่ยวชมสินค้าไปตามร้านค้าล่อเงินริมทางอย่างเบิกบาน โดยมีเพื่อนๆ ในกลุ่มเดียวกันหันกลับมาหยอกเย้าเกี่ยวกับรูปหน้าของผู้สวมใส่ที่เปลี่ยนไปจากยามปกติ แม้ร้านล่อเงินชาวลิซอผู้ตาไวรายหนึ่งใช้ข้อсок

กระทั่งเบาๆไปที่ต้นแขนของแม่ค้าล้อเซ็นชาวอ่าซ่าแล้วกล่าวขึ้นว่า “อ่าซ่าคุณนั่น ไปซื้อจากใครมานะ ตัวก็ใหญ่เนาะฝรั่ง แต่ก็มาใส่หมวกอ่าซ่า ดูลิหนวคก็มี เพื่อนๆมันล้อใหญ่เลย” แม่ค้าชาวอ่าซ่าผู้ขายของอยู่ที่เชียงใหม่ในท่าบารมาได้10กว่าปีหันไปมองภาพนั้นแล้วยิ้มๆ พร้อมทั้งกล่าวขึ้นเบาๆว่า “ฝรั่ง”

หากเป็นการกระทำของผู้อื่นโดยเฉพาะเป็นผู้อื่นที่กำลังอยู่ในพื้นที่เวลาของการท่องเที่ยวชาวอ่าซ่าอย่างเธอดูเหมือนไม่มีใจที่จะไปถือสา อย่างไรก็ตามแต่อ่าซ่ายังหรือกฎจาริตของอ่าซ่าที่เข้ามากำกับควบคุมกระทั่งการแต่งกายให้ถูกกับเพศภาวะก็เป็นกฎจาริตที่ถูกสร้างขึ้นมามาเพื่อใช้กับชาวอ่าซ่าเท่านั้น ซึ่งผู้อื่นเช่นนักท่องเที่ยวต่างชาติย่อมสมควรที่จะอยู่นอกเหนือไปจากกฎจาริตนี้

ลำนึกที่ว่าถ้าเป็นนักท่องเที่ยวทำได้ แต่ถ้าเป็นชาวอ่าซ่าทำไม่ได้มิให้เห็นกระทั่งในการสนทนาเรื่องสัพเพเหระในชีวิตประจำวัน

เช่นคำวันหนึ่งขณะที่ผู้วิจัยยืนสนทนากับชาวอ่าซ่าเร่ขายที่เพิ่งกลับขึ้นมาจากการไปเดินเร่ขายสินค้าที่เมืองพัทยา ซึ่งเธอได้เล่าให้ฟังว่าที่นั่นมีผู้ชายอ่าซ่าลงไปเดินเร่ขายสินค้าด้วย ด้วยความสนใจผู้วิจัยจึงถามเธอไปว่า ชายชาวอ่าซ่าเหล่านั้นได้สวมอุเชว้อออกมาเดินเร่ขายสินค้าหรือไม่ เพราะในเชียงใหม่ในท่าบารมาแทบไม่พบเห็นชายชาวอ่าซ่า (เท่าที่พบมีเพียง2ราย และเดินเร่ขายได้ไม่กี่วันก็กลับไป) เข้ามาเดินเร่ขายสินค้าหัดกรรม ซ้ำตอนที่ออกมาเร่ขายชายชาวอ่าซ่าทั้ง2รายก็ไม่มีผู้ใดสวมใส่อ่าซ่าอุเชว้ ทันทีที่ได้ยินผู้วิจัยเอ่ยถามออกไปเช่นนั้น ชายชาวอ่าซ่าผู้เป็นลุ่มกล่าวทักท้วงขึ้นมาทันทีว่า “ผู้ชาย (อ่าซ่า) ที่ไหนใส่อุเชว้” ปฏิกริยาทางชาติพันธุ์นี้เกิดขึ้นทันทีพร้อมๆกับการส่ายหน้าปฏิเสธของสตรีอ่าซ่าเร่ขายรายนั้นที่ตั้งใจจะตอบผู้วิจัยอยู่แล้วว่าไม่มีหรอก จนตัวเธอเองก็อดหัวเราะให้กับความไวในปฏิกริยาทางชาติพันธุ์ของลุ่มผู้นั้นไม่ได้

บุรุษอำเภอแม่สาย

ชายชาวอำเภอแม่สายจะไม่สวมใส่เสื้อขาว หากมีงานพิธีที่ต้องแต่งตัวให้เรียบร้อยเป็นพิเศษหลังจากสวมชุดอำเภอแล้ว ชายชาวอำเภอแม่สายจะหาผ้ามาพันโพกศีรษะไว้เป็นรูปคล้ายโคนหมวกทรงกลมตรงกลาง ผ้าที่ใช้พันปกติดจะเป็นสีดำ สีครามเข้ม แต่หากเป็นหมอสวดพิธีกรรม (พินา) ผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้อาวุโสที่เข้าร่วมงานพิธี บางคนผ้าที่ใช้พันศีรษะจะเป็นผ้าโทนแดง เช่นผ้าแดง ส้ม ชมพู อาจมีหมอสวดพิธีกรรมบางคนใช้ผ้าขาวพัน แต่โดยส่วนใหญ่อุ้งของหรือผ้าพันประดับศีรษะชายมักเป็นสีออกดำ หากต้องการเพิ่มสีสันอาจหาดอกไม้งามๆประดับไป อุ้งของของชายวัยรุ่นอำเภอแม่สายหรือหนุ่มอำเภอแม่สายที่ไปร่วมงานพิธีจะนิยมมัดผ้าพันสีดำให้เป็นรูปคล้ายโคนหมวกหรือรูปห้วงกลมที่มีความหนาพอประมาณ จากนั้นจะเย็บตรึงให้อยู่ตัวเป็นทรงเพื่อสะดวกต่อการสวมใส่ อุ้งของของหนุ่มอำเภอแม่สายนี้ มักนำเอาริ้วผ้าหลากสี กระดุมเงิน พู่ไหมพรมหลากสี ขนประดับของไก่ตัวผู้ที่ข้อมเป็นสีต่างๆ ฯลฯ เย็บประดับลงไปให้ดูงาม และหากจะให้ดูงามยิ่งขึ้นก่อนไปเข้าร่วมงานพิธีอาจมองหาดอกไม้อวดเสียบแซมลงไปด้วย ชายชาวอำเภอแม่สายในอดีตที่คุ้นชินกับการพันผ้าโพกศีรษะก่อนไปทำงานเช่นงานไร่ อาจใช้เพียงผ้าที่หาซื้อได้ตามท้องตลาดทั่วไป เช่นผ้าขาวม้ามาทำเป็นอุ้งของ ปัจจุบันหากไม่มีการประกอบพิธีกรรมหรือไม่มีการแสดงความเป็นตัวตนทางชาติพันธุ์อันใดเช่นการแสดงดนตรีชนเผ่า การจัดงานประชุมกลุ่มชาติพันธุ์ที่มักมีการจัดแสดงการเล่นของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ควบคู่กัน

ไปด้วย หนูๆอำเภอราชาก็จะไม่หยิบอุจ๋องขึ้นมาสวมใส่ ในหมู่บ้านบนดอยนอกจากห้วงเวลาของพิธีกรรมและงานเทศกาลแล้ว อุจ๋องคูจะไม่มีโอกาสปรากฏตัว

ปรากฏการณ์นี้แตกต่างจากในเมืองอย่างเห็นได้ชัด ในพื้นที่ท่องเที่ยวของเมือง อุจ๋องมีโอกาสรุกกายได้มากกว่า แต่เป็นการปรากฏกายในฐานะสินค้าที่ทำขึ้นมาเพื่อลูกค้าที่จะเป็นผู้หญิงก็ได้ผู้ชายก็ได้ แต่ที่น่าแปลกคือลูกค้าที่ซื้ออุจ๋องไปสวมใส่ส่วนใหญ่เป็นสตรี

ชาวอำเภอราชายบางรายที่เดินขายสินค้าในเชียงใหม่ในท้บาชาร์ได้ทดลองทำอุจ๋องออกมาขาย อุจ๋องเหล่านี้เป็นคล้ายสินค้าทางเลือกที่มีไว้เพื่อให้ลูกค้าที่ไม่ชอบสวมกสตรีอำเภอราชามีตัวเลือกอื่นเพิ่มขึ้น เช่นนักท่องเที่ยวชาวอเมริกันผู้หนึ่ง หลังจากทดลองใส่สวมกสตรีอำเภอราชาคูแล้วรู้สึกยังไม่ถูกใจ อาสียาอำเภอราชายจากบ้านดอยช้าง ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ที่ไม่ยอมเสียลูกค้ารายนี้ไปจึงรีบยื่นอุจ๋องที่แขวนอยู่ข้างตะกร้าออกไปเสนอขาย แต่ก็ยังไม่ได้ผล เพราะนักท่องเที่ยวชาวอเมริกันผู้นี้เมื่อทดลองสวมอุจ๋องคูแล้วก็ยังคงไม่รู้สึถูกใจและเดินจากไป

ที่น่าสังเกตคืออาสียทั้งที่รู้อยู่เต็มอกว่าอุจ๋องเป็นเครื่องประดับศีรษะของผู้ชาย กลับไม่รู้สึถูกใจคิดปดแต่อย่างใดในการเสนอขายสิ่งนี้ให้กับนักท่องเที่ยวสตรี ไม่ใช่แค่อาสีย ชาวอำเภอราชายรายอื่นอีก2-3รายที่ทำอุจ๋องออกมาขายก็นิยมเสนอสินค้านี้ให้แก่สตรี แต่หากมีนักท่องเที่ยวชายต้องการซื้อไป พวกเธอก็ยินดีจะขายให้ พื้นที่ท่องเที่ยวในเมืองที่มากไปด้วยผู้อื่นดูเหมือนจะสามารถหล่อหลอมกล่อมเกลาสำนึกทางชาติพันธุ์อันใหม่ให้เกิดขึ้นกับชาวอำเภอราชายได้เสมอ ไม่ว่าจะมองไปที่สิ่งของเครื่องใช้ทางชาติพันธุ์อันใดที่สร้างขึ้นมาจากนักท่องเที่ยว เราก็สามารถจะเห็นถึงการปรับเปลี่ยนมุมมองของชาวอำเภอราชายที่มีต่อสิ่งของที่ทำขึ้นมาเพื่อขาย

สตรีอ่าข่าสวมอุจ๋องในเชียงใหม่ไนท์บาซาร์

มุมมองที่เปลี่ยนไปเช่นความไม่เคร่งครัดในการใช้สอยว่าจะต้องตรงกับเพศภาวะของผู้ใช้ที่เดิมถูกกำหนดไว้โดยอ่าข่ายั้ง ทำให้ชาวอ่าข่ามีโอกาสที่จะขายสินค้าได้มากขึ้น การรู้จักปรับเปลี่ยนวัตถุดิบและขอมลตทอนเวลาที่ต้องทຸ່ມເຕີ້กับการประดิษฐ์สินค้าก็ช่วยให้ชาวอ่าข่าสามารถผลิตสินค้าได้ง่ายขึ้น เช่นอาจมีการใช้ผ้าลายปักมั่งมาเย็บเป็นเส้นที่กว้างประมาณ 1 นิ้ว พุคแล้วนำมาขดเป็นวงกลมขนาดที่พอจะสวมศีรษะได้ จากนั้นก็นำเอาฟຸ່ນໄກ່ (ไหมพรมหลากสีหรือกระดุมเงินอีกเพียงเล็กน้อยมาเย็บประดับลงไปให้พอดูงามทำเป็นอุจ๋องขาย บางรายที่ต้องการให้ตัวอุจ๋องดูมีความหนาและมีรูปทรงอยู่ตัวก็อาจหาซื้อแผ่นฟองน้ำอย่างหนาประมาณ 1 เซนติเมตร มาตัดเป็นเส้นกว้างประมาณฝ่ามือยาวขนาดพอที่จะขดล้อมศีรษะได้ แล้วนำเอาผ้าพื้นสีที่ต้องการมาเย็บบุฟองน้ำนั้นไว้ เสร็จแล้วก็ขดเป็นวงกลม เย็บตกแต่งด้วยวัตถุดิบที่ได้กล่าวไป เพียงเท่านี้ก็จะได้อุจ๋องขึ้นมาขาย แต่ด้วยความที่อุจ๋องมีรูปลักษณ์และลวดลายที่ไม่โดดเด่นเท่าอุเซวหรือหมวกสตรี จึงมีชาวอ่าข่าเร่ขายน้อยรายที่ทำอุจ๋องออกมาขาย

นอกจากการใช้สอยแบบข้ามเพศแล้ว พื้นที่ท่องเที่ยวยังเอื้อให้เกิดการใช้สอยแบบข้ามวัยอีกด้วย

อุโกะหรือหมวกเด็กที่ได้กล่าวไปนั้น มีตั้งแต่หมวกสำหรับเด็กทารกไปจนถึงเด็กที่กำลังเริ่มก้าวเข้าสู่วัยเร่กรຸ່ນ อุโกะสำหรับเด็กวัยเร่กรຸ່ນนี้โดยเฉพาะของเด็กหญิงมักจะมีการประดับ

ประกาศที่ซับซ้อนขึ้น ใช้วัสดุตกแต่งมากขึ้น เช่นหอยเบี้ย กระดุมเงิน พู่ขนไก่ (ยาชะ) พู่ขนชะนี (จีหมี) ซึ่งปัจจุบันนี้หาไม่ได้แล้ว อุโกะสำหรับเด็กหญิงเรกรุ่นนี้บางใบจึงมีความงามอยู่ไม่น้อย ชาวอำเภอแบ่งแยกอุโกะออกจากอุเชว้อย่างชัดเจน ตามกฎจารีตหรือยั้งของอำเภอ ชาวอำเภอที่ผ่านพ้นวัยเด็กไปแล้วไม่สมควรสวมใส่อุโกะ แต่แน่นอนว่ายั้งนี้ไม่ได้มีไว้สำหรับนักท่องเที่ยว

ในเชียงใหม่ในท้บาชาร์ ชาวอำเภอทำอุโกะออกมาจำหน่าย2ชนิด ชนิดแรกคืออุโกะสำหรับเด็กเล็กที่ทำเพื่อขาย ลวดลาย วัสดุที่ใช้ และความประณีตที่ใส่ลงไปจึงเทียบกับอุโกะที่ทำได้กันเองไม่ได้ แต่อุโกะเช่นนี้ก็มียาถูก ชนิดที่สองคืออุโกะสำหรับผู้ใหญ่ซึ่งไม่เคยมีมาในสังคมอำเภอแบบเดิม อุโกะสำหรับผู้ใหญ่คือผลงานทางชาติพันธุ์อันใหม่ที่เกิดขึ้นจากการปะทะประสานระหว่างความเป็นอำเภอกับความเป็นผู้อื่นในพื้นที่ท่องเที่ยวที่มากไปด้วยการสร้างสรรค์งานศิลป์เพื่อนักท่องเที่ยว (tourist arts)

อุโกะทำขาย

อุโกะสำหรับผู้ใหญ่ที่ชาวอำเภอทำขายให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมใช้ผ้าเก่าอำเภอที่ได้จากเสื้อเก่าอำเภอ ยามเก่าอำเภอ ปลอกผ้าสวมแข่งสตรีอำเภอ (ตีบอง) ซึ่งมีลวดลายปักในตัวอยู่แล้วมาเย็บขึ้นรูปใหม่ให้มีรูปทรงเป็นหมวกแบบเด็กแต่มีขนาดใหญ่ขึ้น หากหาผ้าเก่าไม่ได้ก็อาจใช้ผ้าปักลายอำเภออย่างหยาบที่พอซื้อหาได้จากตลาดบางแห่งหรือจากชาวอำเภอที่เป็นผู้จัดหาวัตถุดิบของการทำงานหัตถกรรมมาให้แก่ชาวอำเภอในเมือง หลังจากตัดเย็บผ้าเหล่านี้เป็นหมวกแล้วจะนำเอาเม็ด

เดือย กระดุมเงิน ลูกปัด เหรียญเงิน พูชนไก่ ฯลฯ มาเย็บประดับลงไป นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติบางรายนิยมซื้ออุโกะผู้ใหญ่นี้ สวมใส่ทันทีแล้วออกเดินต่อ บางรายก็ให้ชาวอ่าน่าเร่ขายพับใส่ถุงแล้วหิ้วกลับไปเป็นของฝากของที่ระลึก

การนำเอาปลอกผ้าสวมแข่งสตรีมาเย็บใหม่ให้เป็นอุโกะทำขายนี้ยังมีให้เห็นในการเย็บอุโกะสำหรับเด็กเล็กที่ทำขายด้วย ตามอาณิชาชาวอ่าน่าเร่ขายจากบ้านห้วยกระว่าในหมู่บ้านอ่าน่ามีชาวอ่าน่าคนไหนนำเอาปลอกผ้าสวมแข่งสตรีมาเย็บใหม่ให้เป็นอุโกะแล้วสวมใส่ให้ทารกไหม อาณิตอบมาทันทีว่า “ไม่มี” แต่หลังจากนึกทบทวนดูสักครู่เธอก็กล่าวขึ้นว่า “จริงๆก็มีอยู่แต่น้อย ถ้าจะมีก็เป็นคน (ผู้หญิง) ที่เค้าตาไม่ดีแล้ว อายุมากแล้วปึกเป็นลาย (ละเอียด) สวยๆแบบนี้ (ชี้ไปที่ลายปักอ่าน่าบนผ้าเก่าที่ขายชาวอ่าน่าเร่ขายผู้หนึ่งซึ่งยืนฟังอยู่ตรงนั้น) นำมาเย็บเป็นอุโกะขายให้นักท่องเที่ยว) ไม่ไหวแล้ว แต่เค้ามามีลูกเล็ก (ในยามอายุมากขึ้น) เลยต้องไปหาคิป้อง (ปลอกผ้าสวมแข่ง) ที่ทำไว้ (ในสมัยที่เป็นสาว) เอามาทำเป็นอุโกะให้ลูกเค้าใส่ แต่ถ้าเป็นคนที่ยึดเก่ง ตายังดีอยู่เนี่ย คิป้องก็ต้องคิป้อง อุโกะก็ต้องอุโกะไม่ปนกัน อันนี้ (ชี้ไปที่อุโกะในตะกร้าของยายผู้หนึ่ง) เค้าทำขายฝรั่ง” คำอธิบายของอาณิสะท้อนให้เห็นว่าการปรับประยุกต์ใช้สิ่งของไม่ใช่เรื่องใหม่ในสังคมอ่าน่า หรือชาวอ่าน่าไม่ได้เพิ่งเริ่มมารู้จักการปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยของสิ่งของเครื่องใช้ภายหลังจากที่มีการท่องเที่ยวเข้ามา แต่ก็ความจริงว่าการปรับใช้ลักษณะของการนำของเก่ามาทำเป็นของใหม่ที่มีรูปร่างและหน้าที่ที่เปลี่ยนไปนี้มีความเข้มข้นขึ้นเพราะการท่องเที่ยว

ภายในบริบทของการท่องเที่ยวระดับโลก งานหัตถกรรมหรือหัตถศิลป์ หลายต่อหลายอย่างของชนกลุ่มน้อยทางชาติพันธุ์ในโลกที่สามได้ถูกทำให้กลายเป็นสินค้า ภายใต้กระบวนการนี้ งานหัตถกรรมหลายอย่างต้องปรับทิศทางของตัวเองใหม่จากที่เคยเป็นสิ่งที่ทำขึ้นมาเพื่อคนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อใช้กันเองในท้องถิ่นมาเป็นสิ่งที่ทำขึ้นเพื่อคนนอกท้องถิ่น สภาพการณ์นี้ก่อให้เกิดการมองว่าจะนำไปสู่การเสื่อมสลายของธรรมเนียมประเพณีแห่งอดีตอันจริงแท้ ไม่มีวันแปรเปลี่ยน ซึ่งเป็นการมองงานหัตถกรรมชนเผ่าแบบไร้ประวัติศาสตร์หรือไร้ซึ่งความใส่ใจในความเปลี่ยนแปลงเป็นมา (ahistoric) ของงานหัตถกรรมนั้น เป็นการมองงานหัตถกรรมนั้นแบบจับแยกออกมาแช่แข็งไว้เฉพาะกับอดีต และมองอดีตราวกับว่าเป็นห้วงเวลาที่งานหัตถกรรมเหล่านั้นยังไม่มี การปนเปื้อนกับอิทธิพลจากภายนอกเลย ด้วยความคิดเช่นนี้เมื่อมีงานหัตถกรรมทำขาย นักท่องเที่ยวเกิดขึ้น งานหัตถกรรมเหล่านี้จึงพลอยถูกมองว่าเป็นของไม่จริง (unauthentic) เป็นของที่ไม่มีความหมายใด (meaningless) ต่อผู้คนในท้องถิ่นหรือแม้แต่ต่อตัวผู้ผลิตเอง (Cohen, 2000:3-

งานหัตถกรรมทำขายที่ชาวอำเภอในเชียงใหม่ในทศวรรษที่ห้าสิบมาไม่ว่าจะเป็นหมวกเด็ก หมวกสตรี ยามสะพาย เข็มขัดผ้า กำไลผ้า ฯลฯ แม้อาจถูกมองว่าเป็นของไม่จริงโดยลูกค้าที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในงานหัตถกรรมชนเผ่า แต่งานหัตถกรรมเหล่านี้ก็มีความหมายต่อตัวชาวอำเภอซึ่งเป็น ผู้ผลิต แม้ชาวอำเภอจะไม่สามารถนำหมวกอำเภอมาขายมาสวมใส่ก่อนเข้าไปร่วมงานเทศกาลใน หมู่บ้านอำเภอได้ด้วยเหตุผลดังที่อาเจียเคยกล่าวไว้ว่า “บนคอยไม่มีใครเค้าทำยังงี้ใส่หรอก...อันนี้ หมวกฝรั่ง” แต่งานหัตถกรรมทำขายเช่นนี้ก็มิใช่ประโยชน์หรือมีความหมายทั้งทางเศรษฐกิจและ สังคมต่อชาวอำเภอ ความหมายทางเศรษฐกิจก็ก่อให้เกิดรายได้ ความหมายทางสังคมก็จะเป็นสิ่งที่ ช่วยกำหนดความเป็นผู้ค้าสินค้าชาติพันธุ์อันนำมาซึ่งพื้นที่ทำกินในเมืองให้กับชาวอำเภอ ในทำนอง ว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้าร่วมแต่งแต้มสีสันแห่งท้องถิ่นให้กับการท่องเที่ยวแห่งยุคโลกาภิวัตน์ ของเมือง ทั้งยังเป็นตัวช่วยเพิ่มเติมเนื้อหาของความเป็นชาติพันธุ์อันใหม่ที่สอดคล้องกับบริบททาง สังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปให้กับความเป็นอำเภออีกด้วย

ยิ่งกว่าการถูกมองว่าเป็นตัวทำลายธรรมเนียมประเพณีอันจริงแท้แห่งอดีต การปรากฏตัว ขึ้นของงานหัตถกรรมทำขายที่ถูกลดทอนความประณีตลงไปในพื้นที่ท่องเที่ยวสมควรได้รับการ มองว่าเป็นเพียงห้วงเวลาหนึ่งในประวัติศาสตร์ความเปลี่ยนแปลงที่มีมาอย่างต่อเนื่องของงาน หัตถกรรมทางชาติพันธุ์เหล่านั้น (เรื่องเดียวกัน:4) งานหัตถกรรมทำขายเป็นคล้ายการแตกหน่อใหม่ ของความเป็นอำเภอที่ได้แผ่รากมาจนถึงอาณาบริเวณของสังคมเมือง ไม่มีสิ่งใดถูกทาบทำลายไปอย่าง สิ้นเชิง สิ่งที่เห็นและตระหนักรู้ได้จากสัญลักษณ์ ลวดลาย และประโยชน์ใช้สอยที่เปลี่ยนไปของงาน หัตถกรรมทำขายมีแค่เพียง “ความเป็นอำเภอในสภาวะปัจจุบัน” ที่ไม่เคยมีวันและจะไม่มีวันที่หยุด นิ่งตายตัว

หากมองผ่านสินค้าหัตถกรรมประเภทหมวก ความเป็นอำเภอยังแตกหน่อมาถึงความเป็น ลิขสิทธิ์ด้วย บนตะกร้าสินค้าหรือแม้แต่บนร่างกายของชาวอำเภอราชายนอกจากอุเชษฐ์และอุโกะแล้วเรา ยังสามารถพบเห็นหมวกลิขสิทธิ์อีกด้วย

หมวกลิขสิทธิ์คือหมวกที่ชาวลิขสิทธิ์ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อเป็นสินค้าขายให้แก่นักท่องเที่ยว เป็น หมวกที่เกิดขึ้นใหม่ในวัฒนธรรมลิขสิทธิ์

สตรีลิขสิทธิ์2คนที่เป็นผู้ค้าร้านล้อเงินเล่าว่า “หมวกลิขสิทธิ์ยังงี้จริงๆ ไม่มีหรอก อันนี้เป็นหมวก ทำขายฝรั่ง ที่เห็นเป็น (ยอค) แหลมนๆนี้เค้าเย็บตามหมวกฝรั่ง” เมื่อเห็นผู้วิจัยมีสีหน้าไม่เข้าใจ สตรี ลิขสิทธิ์อีกคนหนึ่งจึงขยายความว่า “ก็มันมีฝรั่งไปเที่ยวบ้านลิขสิทธิ์บนคอย แล้วฝรั่งเค้าก็ใส่ไอ้หมวก อะไรละที่มันมีแหลมนๆนะ พวกนั้นเห็นก็เลยทำตาม จะทำขายฝรั่งนั่นแหละ” ลิขสิทธิ์อีกคนหนึ่งกล่าว

ว่า “ของลือชอนี้ถ้าเป็นหมวกก็จะมีหมวกเล็กๆคล้ายยังี้ (หันไปหยิบหมวกเล็กม้งที่วางขายบนร้าน ล้อเงินของชาวอ่าน่าซึ่งอยู่ติดกัน) แต่อันนี้ (พูโหมพรมประดับยอดหมวกสีแดง) จะเล็กกว่า แล้วลายหมวกนี้ก็จะเย็บเป็นแถวๆคล้ายๆอันนี้ (หมวกลือชอทำขาย) แหละ แต่ลายเค้าจะไม่ (เป็นแนว) นอนๆยังี้แต่จะเป็นตั้งๆ ของผู้ใหญ่นี้ไม่ใช้หมวก แต่จะเป็นผ้าเอามาพันๆแล้วใส่หัว ผู้หญิงก็พันผู้ชายก็พัน ถ้าเป็นผู้ชายนี่จะเป็นผ้าสีชมพูๆ แต่หมวกที่แหลมๆยังี้ไม่มีหรอก”

หมวกลือชอทำขายเป็นงานหัตถกรรมที่ทำตามรูปทรงหมวกฝรั่งที่มีฝรั่งหรือนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกใส่ขึ้นมาเที่ยวบนคอย งานหัตถกรรมชิ้นนี้จึงเป็นงานหัตถกรรมที่ได้รับอิทธิพลทางด้านรูปทรงจากภายนอก แต่ขณะเดียวกันงานหัตถกรรมชิ้นนี้ก็มีความเป็นท้องถิ่นหรือความเป็นลือชอผสมผสานอยู่ในตัว ซึ่งจะเห็นได้จากลักษณะการเย็บตัวหมวกที่นำเอาวิธีผ้าหลากสีมาเย็บคละสีต่อเนื่องเป็นแผ่นไป ซึ่งทำให้ต้องใช้เวลาในการเย็บมากกว่าการนำเอาผ้าพื้นสีเดียวมาเย็บเป็นตัวหมวก ผู้ค้าร้านล้อเงินชาวอ่าน่าซึ่งนิยมเย็บงานหัตถกรรมออกมาจำหน่ายให้ความเห็นว่ “เย็บแบบนี้ดูเหมือนง่าย แต่จริงๆยากนะเพราะต้องเย็บเก็บตะเข็บหมดทุกอัน ไปทีละเส้นๆ” แต่ในวัฒนธรรมการเย็บปักของชาวลือชอมีวิธีการเย็บเช่นนี้อยู่ ชาวลือชอยามเย็บแถบผ้าประดับคอเสื้อ ใหญ่เสื้อกั๊กนิยมเย็บด้วยวิธีนี้มานานแล้ว ช้าการเย็บของที่ทำใช้เองนี่ก็เป็นการเย็บเก็บตะเข็บทีละเยียด ประณีตกว่าซึ่งต้องใช้ทักษะการเย็บที่สูงกว่า เมื่อปรับการเย็บดังกล่าวเข้ามาสู่การทำหมวกขาย ความประณีตและเวลาก็จำเป็นต้องถูกลดทอนลงไป แต่ถึงกระนั้นการเย็บเช่นนี้ก็ยังคงเป็นเรื่องที่ยากและใช้เวลา

ปกติจะมีชาวลือชอจำนวนหนึ่งเย็บหมวกลือชอขึ้นมา เมื่อรวบรวมได้จำนวนที่มากพอแล้วก็นำเข้ามาจำหน่ายในเมืองเชียงใหม่ เช่นบริเวณตลาดวโรรสและเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ หมวกบางส่วนจะถูกส่งไปยังกรุงเทพมหานครและเมืองท่องเที่ยวแห่งอื่น ในเชียงใหม่ไนท์บาซาร์สตรีลือชอที่เป็นผู้เย็บหมวกจะนำหมวกใส่ถุงขนาดใหญ่เดินมาขายส่งให้กับผู้ค้าทุกกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต้องการซึ่งรวมถึงผู้ค้าชาวอ่าน่าด้วย

หมวกลือชอเป็นหมวกที่เย็บขึ้นมาด้วยเทคนิคการเย็บในแบบที่ชาวลือชอนักชำนาญ โดยจงใจให้มีรูปทรงเป็นแบบหมวกฝรั่ง เราสามารถพบเห็นหมวกลือชอทำขายใน2รูปทรง คือ หมวกที่มีปลายแหลมเป็นรูปกรวยคว่ำกับหมวกมีปีกธรรมดาไม่มียอดแหลม

ด้วยเทคนิคการเย็บที่มีลักษณะเฉพาะตัวทำให้ที่ผ่านมามีกลุ่มชาติพันธุ์ใดหันมาใส่ใจเย็บหมวกลือชอขึ้นมาจำหน่าย ปกติยามกล่าวว่า “หมวกลือชอ” จึงหมายถึงหมวกที่ชาวลือชอเย็บขึ้นมาจำหน่าย แต่คำนิยามเช่นนี้อาจถึงเวลาที่ต้องปรับเปลี่ยนใหม่ เพราะในปัจจุบันมีสตรีอ่าน่า2คนหัน

มาเย็บหมวกลิขสิทธิ์ส่งขายผู้ค้าที่เป็นชาวอำเภอด้วยกัน ทั้งสองคนเป็นญาติกัน คนหนึ่งมาจากบ้านสี่หลัง ตำบลแม่ฟ้าหลวง อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย อีกคนหนึ่งมาจากบ้านนาวิ ตำบลนาวิ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ผู้ที่มาจากบ้านนาวิเคยมาเดินเร่ขายสินค้าในเชียงใหม่ในท่าบารมีแล้ว ส่วนผู้ที่มาจากบ้านสี่หลังเพิ่งมาเป็นครั้งแรก ชาวอำเภอเร่ขายจากบ้านนาวิกเล่าว่า “วันนี้มาส่งเค้า นี่ไม่เคยมาเดินขายที่นี่ แต่เคยไปเดินขายกรุงเทพแล้ว” ชาวอำเภอเร่ขายจากบ้านสี่หลังกล่าวขึ้นบ้างว่า “ขายได้วันก็กลับขึ้นมา เอาหมวก (ลิขสิทธิ์) ไปส่งค่ะ ส่งเสร็จแล้วก็เดินขายด้วย” ถามเธอว่าหมวกนี้เย็บเองหรือ เธอตอบว่า “ใช่” ถามย้ำไปว่าเป็นหมวกลิขสิทธิ์ไม่ใช่หรือ เธอพยักหน้ารับจึงถามต่อไปว่าใครสอนเย็บ เธอตอบว่า “ไม่มี หนูไปซื้อมาแล้วเอามาแกะๆดู ต้องยอมเสียมันแหละ มันมี7ชิ้น (ใหญ่) นะ แล้วก็เย็บยากซับซ้อนกว่าหมวกอำเภอที่เค้าทำขายกัน เนี่ยตรงเนี่ย (ช่วงที่สอบแคบเข้ามาของหมวกที่จะกลายเป็นฐานของยอดแหลม) ต้องกะดีๆ วัดก็เช็่นๆ” เธออธิบายอย่างเข้าใจงานแล้วกล่าวต่อไปว่า “เสียไปหลายใบ แรกๆมันไม่สวย แต่เดี๋ยวนี้รู้แล้ว” ชาวอำเภอจากบ้านสี่หลังผู้นี้มีความชำนาญในการเย็บปัก เธอกล่าวว่า “นี่หนูลองเข้ามาเดินขาย แต่หนูขายไม่เก่ง ขี้อาย ผู้คนนี่ไม่ได้ (บ๊วยหน้าไปทางญาติของตนที่ยืนอยู่ด้านข้าง) หนูชอบเย็บของอยู่กับบ้านมากกว่า” ขณะที่ญาติพี่น้องของเธอก็กล่าวขึ้นบ้างว่า “หนูเย็บเป็นอย่างเดียว แต่ก็ยังงั้น ไม่ได้หรอก นี่เค้ามีหัว” ถามเธอว่าเย็บเสร็จแล้วเอาไปจำหน่ายอย่างไร เธอตอบว่า “ส่งเค้าค่ะ ไปกรุงเทพก็มี พัทยาก็มี...คราวนี้ได้300ใบ” เมื่อถามว่าเย็บได้วันละกี่ใบ เธอตอบว่า “10ใบ”

แทบไม่มีชาวอำเภอเร่ขายคนใดสนใจหันมาเย็บหมวกลิขสิทธิ์ ซึ่งอาจเป็นเพราะ หนึ่งชาวอำเภอเร่ขายไม่รู้จักเทคนิควิธีในการเย็บหมวกนี้ สองการเย็บหมวกลิขสิทธิ์จำเป็นต้องใช้จักรเย็บผ้า ชาวอำเภอเร่ขายส่วนใหญ่เข้ามาหากินในเมืองชั่วคราว เช่าห้องที่เล็กและแคบอยู่อาศัย วิถีชีวิตเช่นนี้ไม่อำนวยให้เกิดการหาจักรเย็บผ้ามาเป็นของตัวเอง ตรงกันข้ามกับหมวกลิขสิทธิ์ หมวกอำเภอทำขายสามารถเย็บขึ้นมาได้โดยอาศัยเพียงวัตถุดิบ เจ็ม ด้าย และมือ และสามคือในเชียงใหม่ในท่าบารมีมีชาวลิขสิทธิ์นำเอาหมวกลิขสิทธิ์มาส่งให้เป็นประจำ แม้ไม่ต้องทำเองก็มีให้ขายอย่างไม่ขาดมือ

ทั้งๆที่เงื่อนไขเหล่านี้คือเงื่อนไขที่เอื้อให้ชาวอำเภอไม่ต้องขายขอบเขตของทักษะการเย็บปักมายังพื้นที่ของความเป็นลิขสิทธิ์ แต่ก็ยังมีชาวอำเภอบางคนที่ยพยายามทำเช่นนั้น ด้วยเหตุผลว่า “หนูชอบค่ะ งานเย็บยังงี้” แน่แน่นอนว่าเหตุผลนี้ย่อมมีนัยของความต้องการรายได้แทรกอยู่ด้วย แต่ก็เป็นตัวอย่งที่ช่วยให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าท่ามกลางบริบททางพื้นที่-เวลาเช่นปัจจุบัน ความเป็นอำเภอไม่จำเป็นต้องปรากฏตัวออกมาในรูปลักษณะที่สัมพันธ์กับความเป็นอำเภอก็ได้ หมายความว่า ณ ปัจจุบัน ความเป็นอำเภออาจปรากฏตัวออกมาในรูปของความเป็นอำเภอแบบดั้งเดิม ในรูปของความ

เป็นอำเภอแบบใหม่ที่เปลี่ยนไป หรือแม้แต่ในรูปของความเป็นอะไรอื่นที่ไม่มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นอำเภอเลยก็ได้หากในสถานการณ์ทางสังคมนั้นๆ ความเป็นอำเภอไม่ได้มีคุณค่า ความหมาย หรือแม้แต่ประโยชน์อันใด (เช่นประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ประโยชน์ทางการเมือง ประโยชน์ทางสังคมวัฒนธรรม ประโยชน์ทางพื้นที่-เวลา) ต่อตัวชาวอำเภอ

พลวัตของความเป็นอำเภอเช่นนี้มีปรากฏให้เห็นในสินค้าทุกประเภทที่มีอยู่ในตะกร้าสะพายของชาวอำเภอราชาย และมีปรากฏให้เห็นกระทั่งบนร่างกายของชาวอำเภอราชายซึ่งจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

เข็มขัดผ้า

สินค้าประเภทต่อมาที่มักพบอยู่ในตะกร้าสินค้าของชาวอำเภอราชายคือเข็มขัดผ้า

เข็มขัดผ้าคือเข็มขัดที่นำเอาผ้าพื้นๆ ที่โดยส่วนใหญ่จะเป็นผ้าสีด้ามัดเย็บเป็นสายเข็มขัดให้มีขนาดและรูปร่างตามความต้องการของผู้เย็บ โดยทั่วไปเข็มขัดผ้านี้จะมีความกว้างประมาณ 1 ฝ่ามือ ชายขอบด้านล่างนิยมนัดเย็บผ้าให้เป็นคล้ายรูปตัวอักษรวิขนาดใหญ่ที่มีปลายแหลมห้อยลงมา จำนวนของปลายแหลมนี้ขึ้นอยู่กับความเห็นว่างามของผู้เย็บ แต่โดยเฉลี่ยในเข็มขัดหนึ่งเส้นจะมีประมาณ 3-5 อัน แต่ละอันกระจายตัวอยู่ห่างๆ กัน รูปร่างของเข็มขัดเช่นนี้ไม่เคยมีให้เห็นในวัฒนธรรมการทำเข็มขัดของชาวอำเภอกุ่มต่างๆ ในประเทศไทย

ลายปักบนเข็มขัดทำขาย

ชาวอ่าข่าในไทยกลุ่มที่นิยมทำเข็มขัดใช้กันมากคือกลุ่มโละมีอ่าข่า เข็มขัดอ่าข่าที่ใช้จะตัดเย็บขึ้นมาจากผ้าพื้นซึ่งโดยส่วนใหญ่นิยมใช้ผ้าพื้นสีแดง ผ้าพื้นสีแดงนี้จะถูกตัดเป็นเส้นตรงธรรมดาเหมือนเข็มขัดทั่วไป โดยจะมีด้วยกัน 2 ขนาด ขนาดใหญ่มีความกว้างของแถบผ้าประมาณ 1 ฝ่ามือหรือมากกว่าเล็กน้อย เข็มขัดเส้นใหญ่นี้เป็นเข็มขัดสำหรับสตรีอ่าข่าที่ยังไม่ได้แต่งงาน ขนาดเล็กมีขนาดเท่ากับเข็มขัดทั่วไป เข็มขัดเส้นเล็กนี้เป็นเข็มขัดของสตรีอ่าข่าที่ผ่านการแต่งงานแล้ว การประดับประดานิยมใช้วัสดุประเภทเปลือกหอยเบี้ย กระดุมเงิน (เซะเขาะ) เหรียญเงิน ลูกปัดเม็ดเล็ก เม็ดเดียว ฯลฯ มาเย็บประดับเรียงเป็นแถวๆ ไปจนเต็มเส้น การจัดวางวัสดุเหล่านี้ขึ้นอยู่กับทักษะความงามของผู้เย็บแต่ละคน ผู้มีฐานะหรือผู้ที่พอมีจะกินจะนิยมเย็บหอยเบี้ย กระดุมเงิน เหรียญเงิน ลูกปัดหลากหลายสีลงไปเป็นจำนวนมากจนแทบมองไม่เห็นสีของผ้าพื้น แต่สำหรับสตรีอ่าข่าที่ยากจนจนถึงระดับที่ไม่สามารถซื้อหาหอยเบี้ยมาได้จริงๆ ก็อาจใช้เพียงเม็ดเดียวที่ในอดีตรองงามตามธรรมชาติบนคอยมาเย็บประดับลงไปจนเต็มผืนผ้า (Lewis, 1984:62-63) แต่ในปัจจุบันเราแทบไม่พบเห็นเข็มขัดอ่าข่าที่มีเพียงเม็ดเดียวประดับอยู่เพียงอย่างเดียวเช่นนี้ ซึ่งน่าจะเกิดจาก 1. วัสดุเหล่านี้หาซื้อได้ง่ายขึ้นและมีราคาถูกลง ชาวอ่าข่าในทุกวันนี้สามารถหาซื้อเปลือกหอยเบี้ยซึ่งเป็นวัตถุดิบสำคัญของการผลิตงานหัตถกรรมอ่าข่าได้ง่ายขึ้น ไม่ว่าจะเป็นตามท้องตลาดหรือหาซื้อผ่านพ่อค้าคนกลางชาวอ่าข่าซึ่งเป็นผู้จัดหามาให้ ส่วนกระดุมเงินที่มีราคาแพงเกินไปจนชาวอ่าข่าบางคนที่ยากจนเข้าไม่ถึงนั้นก็ได้รับการแทนที่ด้วยกระดุมโลหะที่ผลิตขึ้นมาโดยโรงงานใน

ประเทศจีน ดังคำบอกเล่าของชายชาวอำเภอราชายหนึ่งซึ่งเป็นผู้จัดหาวัตถุดิบมาให้แก่ชาวอำเภอใน เชียงใหม่ในทศวรรษว่า “ชะเขะ (กระดุมเงิน) พวกนี้ผมเอามาจากพม่า เป็นของจีนนั่นแหละ อย่าง ลูกก็มีย่างดีแต่แพงหน่อยก็มี” 2. ชาวอำเภอในปัจจุบันได้ถูกดึงเข้ามาสู่ระบบเศรษฐกิจที่ใช้เงินตรา เป็นสื่อกลางของการแลกเปลี่ยนกันอย่างถ้วนหน้า แม้จะเป็นเพียงชาวอำเภอยากจนที่ทำงานรับจ้าง แลกค่าแรงเพียงน้อยนิดไปวันๆก็ยังมีโอกาสได้ครอบครองเงินที่จะนำไปใช้ซื้อหาวัตถุดิบราคา ย่อมเยามาตกแต่งเข็มขัดของตนได้บ้างตามอัธยาศัย ไม่ถึงกับต้องพึ่งพาเฉพาะวัตถุดิบตามธรรมชาติ เช่นเม็ดเคียวเหมือนในอดีต

ชาวอำเภอที่เข้ามาค้าขายสินค้าหัตถกรรมในเมืองนิยมทำเข็มขัดผ้าออกมาใน 2 ลักษณะคือ เข็มขัดเส้นใหญ่กับเข็มขัดเส้นเล็ก

เข็มขัดเส้นใหญ่ที่มีความกว้างประมาณฝ่ามือสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ลักษณะ หนึ่งคือ เข็มขัดแบบที่ชายขอบด้านล่างตัดเย็บเป็นปลายแหลมรูปตัวอักษรวีขนาดใหญ่อ้อยลงมาประมาณ 3-5 อันในหนึ่งเส้น สองคือเข็มขัดแบบกว้างที่ตัดเย็บเป็นเส้นสี่เหลี่ยมธรรมดาไม่มีชายแหลมห้อย ประดับลงมา

การตกแต่งมีหลายลักษณะแต่โดยทั่วไปจะพบใน 2 ลักษณะด้วยกันคือ 1. ใช้เม็ดเคียว กระดุมเงิน ลูกปัด แผ่นอลูมิเนียมแกะลาย หอยเบี้ย เหรียญเงิน ฯลฯ เย็บเป็นเส้น เป็นแถว เป็นดอก ประดับลงไปบนผ้าพื้นซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสีดำ และนิยมนำเอาเม็ดเคียวหรือลูกปัดมาร้อยเป็นเส้น ยาวแล้วถักลงไปตามขอบเข็มขัดทั้งเส้น 2. นำเอาผ้าปักม้งที่มีลวดลายหรือผ้าปักลายอำเภออย่าง หยิบมาตัดเป็นแถบเล็กบ้างใหญ่บ้างเย็บประดับไปบนตัวผ้าพื้นสีดำนี้ก่อน จากนั้นจะนำเอากระดุม เงิน เม็ดเคียว ลูกปัด หอยเบี้ย เหรียญเงิน ฯลฯ มาเย็บเป็นดอกเป็นลายทับลงไปบนตัวเข็มขัดใน ตำแหน่งที่เห็นว่างาม

ความจริง ยังมีเข็มขัดเส้นใหญ่อีกประเภทหนึ่งที่ชาวอำเภอในเมืองทำขายนักท่องเที่ยวคือ เข็มขัดผ้าม้งที่มีการนำเอาผ้าปักลวดลายม้งเก่าๆมาตัดเย็บเป็นเส้น แล้วนำเอาหอยเบี้ย เม็ดเคียว ลูกปัด เหรียญเงิน ฯลฯ เย็บตกแต่งลงไป แต่เข็มขัดผ้าม้งนี้ไม่ค่อยมีให้เห็นในตะกร้าสินค้าของชาว อำเภอราชาย ที่มีให้เห็นก็จะเป็นเข็มขัดผ้าม้งที่ได้รับการตกแต่งเพียงเล็กน้อยไปจนถึงไม่ได้ตกแต่ง อันใดเลย เพียงแต่นำเอาผ้าพื้นสีดำมาเย็บด้านหลังเข็มขัดและถักขอบให้เลื่อมเรียบร้อย ลักษณะ เช่นนี้แตกต่างจากชาวอำเภอที่มีร้านแผงลอยวางของขายเป็นของตนเองซึ่งบางรายสามารถนำผ้า เก้าม้งที่เย็บเป็นเส้นเข็มขัดมาเย็บตกแต่งด้วยบรรดาวัสดุที่กล่าวไปได้อย่างสวยงาม ในความหมาย ที่ว่าเป็นที่สะดุดตาและต้องการของนักท่องเที่ยวทั้งไทยและเทศ ปรัชญาการณีนี้อาจสัมพันธ์กับ

เงินทุนที่ต่างกันระหว่างชาวอำเภอที่มีร้านแพลงลอยหรือร้านลื้อเงินริมทางของตนเองกับชาวอำเภอราชาย ซึ่งทำให้เกิดความสามารถในการเข้าถึงวัตถุดิบได้ต่างกัน

ผ้าปักลายมั่งเก่าๆหรือที่ชาวอำเภอในเชียงใหม่ในท้บชาหรณ์นิยมเรียกว่า “ผ้าเศษมั่ง” แม้จะเป็นผ้าเก่าหรือเป็นผ้าเศษที่เลาะออกมาจากเสื้อหรือกระโปรงมั่งที่ไม่ใช่แล้วเป็นสิ่งที่พอมีราคา คือจำเป็นต้องใช้เงินที่ค่อนข้างมากในการซื้อหา ไม่ว่าจะซื้อจากป้าชาวมั่งที่ไปกว้านซื้อรวบรวมมาขายให้ผู้ค้าที่ต้องการถึงในเชียงใหม่ในท้บชาหรณ์หรือไปซื้อจากตลาดผ้ามั่งที่ตั้งอยู่บริเวณตรอกเหลาใจ้วของตลาดวโรรสก็ตาม ชาวอำเภอที่สามารถจะซื้อหาผ้าปักมั่งเหล่านี้มาใช้ได้อย่างสบายมือคือชาวอำเภอที่อาศัยอยู่ในเมืองมานาน มีทุนมากพอที่จะหาร้านแพลงลอยมาเป็นที่วางสินค้าของตนเองไม่ว่าจะด้วยการจับจองร้านแพลงลอยนั้นมาได้ด้วยตนเองตั้งแต่แรกเริ่มหรือเช่าร้านต่อจากผู้อื่นก็ตาม

ตรงกันข้ามชาวอำเภอราชายส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีเงินทุนมากพอที่จะไปซื้อหาผ้าปักมั่งดังกล่าวมาคราวละมากๆ หากจะซื้อชาวอำเภอราชายจะซื้อมาคราวละน้อยและนิยมนำมาดัดแบ่งเป็นผ้าแถบสั้นๆเพื่อนำไปเย็บประดับลงไปบนตัวเข็มขัดที่เป็นผ้าพื้นสีดำ หากเทียบกับตัวเข็มขัดที่ทำขึ้นจากผ้าปักมั่งแล้ว ตัวเข็มขัดที่ดัดเย็บขึ้นมาจากผ้าพื้นสีดำจะมีราคาถูกกว่ามาก ป้าชาวอำเภอราชายรายหนึ่งซึ่งขณะนั้นไม่มีเวลาเย็บตัวเข็มขัดผ้าดำนี้เองเคยเล่าว่า “อันนี้ (ตัวเข็มขัดผ้าพื้นสีดำขนาดเล็ก มีความกว้างประมาณ1นิ้วฟุต) ชื่อที่มีคน (ชาวอำเภอคนอื่น) เย็บไว้5เส้น20บาท แล้วเอามาแต่งหอยเบื้อ เม็ดเดียว” ชาวอำเภอราชายส่วนใหญ่จึงนิยมใช้ผ้าพื้นธรรมดาามาทำเป็นตัวเข็มขัดมากกว่าผ้าปักมั่ง

ความไม่คุ้นเคยกับผ้าปักมั่งหรือการไม่ค่อยได้มีโอกาสเย็บตกแต่งเส้นเข็มขัดที่ทำจากผ้าปักมั่งน่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวอำเภอราชายเย็บตกแต่งเข็มขัดผ้ามั่งได้ไม่สู้สะอาดตาเท่ากับชาวอำเภอตามร้านแพลงลอยและลื้อเงินริมทางซึ่งมีเงินทุนมากกว่า และหลายรายทำการค้าอยู่ในเชียงใหม่ในท้บชาหรณ์ ถนนคนเดินย่านวัวลาย ถนนคนเดินย่านท่าแพ-ราชดำเนินหรือแม้แต่สวนจตุจักรมานั้นนานจนมากด้วยประสบการณ์ที่จะรู้ว่่านักท่องเที่ยวต้องการให้ตกแต่งเข็มขัดผ้ามั่งออกมาในแนวใด

สำหรับเข็มขัดเส้นเล็กจะมีรูปร่างเหมือนเข็มขัดทั่วไป ตัวเข็มขัดดัดเย็บขึ้นมาจากผ้าพื้นสีต่างๆเช่นดำ แดง ม่วง ฟ้า ชมพู ฯลฯ ซึ่งมีความกว้างประมาณ1นิ้วถึง1นิ้วครึ่งหรืออาจมากกว่าเล็กน้อย ก้นขอบเรียบร้อยด้วยผ้าดำ ส่วนใหญ่จะมีเม็ดเดียวที่ร้อยไว้เป็นสายเย็บก้นขอบตกแต่งอยู่อีกชั้นหนึ่ง จากนั้นจะนำเอากระดุมเงิน หอยเบื้อ ลูกปัด เม็ดเดียวมาเย็บเป็นดอกประดับสับหว่างไปตามความชอบของผู้เย็บ การตกแต่งเข็มขัดเส้นเล็กบ่อยครั้งที่ชาวอำเภอราชายจะเลือกใช้เพียง

เม็ดเคียวและหอยเบี้ย ซึ่งก็สามารถทำให้เกิดดอกดวงและลวดลายที่สวยงามได้ไม่แพ้การประดับที่เพิ่มกระดุมเงินและลูกปัดเข้ามา

นอกจากเข็มขัดเส้นเล็กในลักษณะนี้แล้ว นานๆครั้งชาวอ่าซ่าเร่ขายอาจนำเอาแถบผ้าปักลวดลายอ่าซ่าที่ปักเป็นเส้นยาวไว้มาทำเป็นเข็มขัดผ้าจำหน่าย แต่โดยทั่วไปแทบไม่พบเห็นเข็มขัดผ้าประเภทนี้

ชาวอ่าซ่าเร่ขายบางรายยังรู้จักประยุกต์ลายปักดั้งเดิมที่ชาวอ่าซ่าสมัยก่อนนิยมใช้มาปักลงไปบนผ้าพื้นสีดำ สีแดงที่ตัดเย็บเป็นเข็มขัดขนาดใหญ่และขนาดเล็ก จากนั้นจึงนำเอาเม็ดเคียวมาถักขอบเข็มขัดโดยอาจมีการใช้กระดุมเงินร่วมด้วยหรือไม่ก็ได้ หากเทียบกับลายปักแบบเดียวกันที่ชาวอ่าซ่าในสมัยก่อนทำใช้กัน ลายปักผ้าที่ปักเป็นรูปสี่เหลี่ยมสลับสีซึ่งปรากฏอยู่บนเข็มขัดผ้าทำขายเหล่านี้ย่อมมีขนาดใหญ่กว่าและมีความละเอียดในการปักน้อยกว่า แต่สิ่งหนึ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนจากการเกิดขึ้นของเข็มขัดผ้าลายอ่าซ่านี้ก็คือการรู้จักปรับประยุกต์เอาของเก่ามาใส่ลงไปในของใหม่ที่จิตใจทำขึ้นมาขายให้แก่นักท่องเที่ยวลายปักรูปสี่เหลี่ยมสลับสีที่เกิดจากเส้นทแยงมุม 2 เส้นตัดไขว้กันเป็นกากบาทอยู่ภายในเป็นลายปักที่หญิงสาวชาวอ่าซ่ารุ่นใหม่ส่วนใหญ่ไม่นิยมปัก ด้วยเหตุผลดังที่อ่าซ่ารุ่นสาวจากบ้านห้วยกระและอ่าซ่าสาวจากบ้านห้วยผึ้ง ตำบลแม่สลองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงรายกล่าวไว้ว่า “สวย แต่เป็นลายโบราณ” และ “เดี๋ยวนี้ไม่มีคน (อ่าซ่า) ปักกันแล้ว” เนื่องจากมีลายอ่าซ่าแบบอื่นที่ชาวอ่าซ่ารุ่นใหม่นิยมปักใช้กันเกิดขึ้น อ่าซ่าอ่าซ่าเร่ขายซึ่งเป็นผู้ทำเข็มขัดผ้าปักลายนี้ออกมาจำหน่ายก็มีอายุได้ 45 ปีแล้ว เธอเกิดที่ฝั่งพม่า คู่้นเคยกับการปักลายที่ถูกมองว่าโบราณมาตั้งแต่เด็ก เธอจับเข็มขัดที่แขวนอยู่ด้านหน้าของตะกร้าใส่ของขายขึ้นมาให้ดูลวดลายใกล้ๆแล้วกล่าวว่า “ลายนี้สวยนะ อ่าซ่าเมื่อก่อนชอบปักยังจ้ะ เด็กรุ่นใหม่นี้ทำกันไม่ค่อยเป็นแล้ว”

ลายปักบนงานหัตถกรรมทำขาย

ลายปักบนงานหัตถกรรมทำใช้

พื้นที่ท่องเที่ยวภายในเมืองเช่นเชียงใหม่ในท่าบารันนอกจากจะเป็นที่ทำกินแล้วยังเป็นที่สืบต่อลวดลายการปักให้กับชาวอำเภออีกด้วย ลายปักโบราณที่เด็กสาวชาวอำเภอรุ่นใหม่แทบไม่ค่อยใส่ใจกันแล้วกลับมีทิศทางของการปรากฏตัวอยู่ภายในการท่องเที่ยวอันเป็นพื้นที่ทางสังคมที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาโดย “ผู้อื่น” เป็นหลัก การสืบต่อความเป็นอำเภอในทุกวันนี้เช่นในกรณีของลายปักมีความจำเป็นต้องพึ่งพาผู้อื่นด้วย สังคมเมืองซึ่งเป็นพื้นที่ของคนอื่น ชุกชุมไปด้วยผู้อื่นนับเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการแตกคลายของความเป็นอำเภอในความหมายที่ว่าเป็นการปรับเปลี่ยนเนื้อหาของความเป็นอำเภอได้อย่างไร้ขีดจำกัด

การแตกคลายของความเป็นอำเภอยังสามารถพบเห็นได้ในสินค้าประเภทย่าม

ย่ามอำเภอ

ย่ามที่ชาวอำเภอเร่ขายซื้อหามาจำหน่ายหรือทำขึ้นมาจำหน่ายโดยส่วนใหญ่จะพบเห็นได้ใน 4 ลักษณะ หนึ่งคือย่ามอำเภอที่มีลายปักอำเภอแบบดั้งเดิม ย่อมประเภทนี้ปัจจุบันมีน้อย ที่เห็นชาวอำเภอเร่ขายสะพายออกมาจำหน่ายมักได้มาจากการที่มีชาวอำเภอบางรายนำลงจากคอยมาส่งให้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นย่ามเก่าที่มีลวดลายสวยงาม หรือไม่ก็ได้อาจจากร้านขายสินค้าอำเภอที่ตลาดอำเภอแม่จัน

อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ย่านประเพณีหลังนี้เป็นย่านใหม่ มีตลาดสายสวยงามพอควรแต่ความ
ประณีตยังไม่อาจเทียบเท่าย่านเก่า สองคือย่านหรือหากจะกล่าวให้ถูกต้องคือกระเป๋ารูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามี
สายสะพายยาวคล้องไหล่ ย่านประเพณีนี้ตัดเย็บขึ้นด้วยผ้าปักลายอำเภอแบบหยาบซึ่งทำขึ้นมาเพื่อใช้
เย็บเป็นสินค้าขายโดยเฉพาะ เช่นปลอกหมอน หมวกเด็กทำขาย กระเป๋าสตางค์ กระเป๋าสะพาย ฯลฯ
หลังจากตัดเย็บเป็นรูปทรงตามต้องการแล้ว จะนำเอาเม็ดเดือย ลูกปัด หอยเบี้ย กระดุมเงิน แผ่น
โลหะสีเงินแคะลาย ฯลฯ มาเย็บประดับลงไป สามคือย่านหรือกระเป๋าสะพายแบบเดียวกับแบบที่
สอง เพียงแต่เปลี่ยนผ้าตัวกระเป๋ามาจากผ้าปักลายอำเภอแบบหยาบมาเป็นผ้าปักลายม้งเก่าซึ่งเลาะ
ออกมาจากเสื้อเก่าและเครื่องแต่งกายเก่าของม้ง จากนั้นจะเย็บเม็ดเดือย ลูกปัด หอยเบี้ย กระดุมเงิน
ประดับลงไป สี่คือย่านสะพายแบบเดียวกับแบบที่สอง แต่ตัวย่านหรือกระเป๋าคัดเย็บขึ้นจากผ้าพื้น
เช่นผ้าสีแดง สีชมพูจากนั้นก็นำเอาวัสดุตกแต่งที่ชาวอำเภานิยมใช้คือหอยเบี้ย กระดุมเงิน ลูกปัด เม็ด
เดือย ฯลฯ เย็บประดับลงไปเป็นตลาดสายที่คิดว่างาม

ย่านสะพายแบบที่สอง สาม และสี่นี้ไม่เคยมีในวัฒนธรรมของอำเภอ ทั้งผ้าปักลายอำเภอแบบ
หยาบ ผ้าปักลายม้งเก่าและผ้าสีพื้นคืออาณาบริเวณที่ความเป็นอำเภอแผ่ตัวออกไปหาภายใต้เงื่อนไ
ของการท่องเที่ยว ผ้าทั้ง3แบบล้วนเป็นสิ่งใหม่ในวัฒนธรรมการทำย่านของชาวอำเภอ สำหรับ
นักท่องเที่ยวย่านทั้ง3แบบคือเครื่องใช้สำหรับใส่สิ่งของ สำหรับชาวอำเภอราชาย ย่านทั้ง3แบบคือ
เครื่องมือเครื่องใช้สำหรับการหารายได้ประเภทหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นจากการรู้จักปรับความเป็นอำเภอให้
แตกออกไปสู่สิ่งใหม่เพื่อให้มีคุณค่าที่สอดคล้องกับบริบทของการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไป

การจัดหาและทำสินค้าขึ้นมาจำหน่ายของชาวอำเภอราชายไม่มีความจำเป็นอันใดที่จะต้อง
เคร่งครัดกับความเป็นอำเภอ ที่ใดที่ความเป็นอำเภอควรปรากฏก็ทำให้ปรากฏ ที่ใดที่ความเป็นอำเภอ
ไม่จำเป็นต้องปรากฏก็ทำให้ไม่ต้องปรากฏ แน่แน่นอนว่าความเป็นอำเภอที่ว่านี้หมายถึงเฉพาะความ
เป็นอำเภอที่ปรากฏให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมในรูปลักษณะและตลาดสายของตัวสินค้า

พลวัตของความเป็นอำเภอในตัวสินค้าเช่นนี้มิได้เห็นได้ในสินค้าทุกประเภทที่ชาวอำเภอรา
ชนำมาสวม ใส่ ถิ่น สะพายไว้บนร่างกายหรือจัดวางไว้ในตะกร้าคล้องไหล่ที่นิยมใช้ขณะเดินเร
ขายสินค้า

นอกจากหมวก เข็มขัด ย่านแล้ว ถ้าไ้รวมถึงสร้อยก็เป็สินค้าที่แสดงให้เห็นถึงพลวัตของ
ความเป็นอำเภอได้เป็นอย่างดี

กำไล สายสร้อย

กำไลคือสินค้าที่ได้ครอบครองพื้นที่ในตะกร้าของชาวอำเภอราชายมากที่สุด

กำไลในตะกร้าสินค้ามีอยู่หลายประเภท ได้แก่กำไลผ้าปักลายอำเภอ กำไลผ้าแบบลือชอ กำไลโลหะสีเงิน กำไลเส้นหนังเทียม กำไลลูกปัดหินสี กำไลลูกปัดไม้ กำไลเม็ดเดือยถักด้าย กำไลด้ายพัน กำไลลูกปัดถักด้าย กำไลลูกปัดและกระพรวนจิวร้อยด้าย กำไลลูกปัดโลหะถักด้าย กำไลไม้กลิ้งทาสี กำไลยางสังเคราะห์ ฯลฯ

กำไลที่โดดเด่นที่สุดในตะกร้าสินค้าของชาวอำเภอราชายคือกำไลโลหะสีเงิน รองลงมาคือกำไลผ้าปักลายอำเภอ กำไลเม็ดเดือยถักด้าย กำไลผ้าแถบลือชอและกำไลเส้นหนังเทียม กำไลเหล่านี้คือกำไลที่ชาวอำเภอราชายมักขายได้เป็นประจำ

แหล่งที่มาของกำไลเหล่านี้มีอยู่2ประเภท หนึ่งคือเย็บ ปัก ร้อย ถัก พันขึ้นมาด้วยชาวอำเภอเอง สองคือรับซื้อจากผู้อื่น กำไลที่ทำขึ้นมาเองจะมีทั้งทำขึ้นมาด้วยตัวอำเภอผู้เรขายนั่นเองและทำขึ้นมาด้วยชาวอำเภอคนอื่น เช่นอำเภอบางพางกำไลที่มัดยัดไว้ด้านหน้าตะกร้าขึ้นมาให้ชมแล้วกล่าวถึงที่มาว่า “อันนี้แม่หนูเย็บ แกอายุ71ปีแล้วอยู่บนคอย ขายได้ก็หักเงินให้แกไป ได้นิดหน่อยก็ยังดี จะได้พอมีเงินใช้ เพราะพี่สาวหนูที่เห็นเดินขายอยู่นั่นเค้าก็ไม่ได้ให้แม่ใช้เลย แกก็เลยต้องมาเย็บ อันเนี้ย แล้วหนูก็เอามาขายให้” กำไลที่ชาวอำเภอทำเองคือกำไลผ้าปักลายอำเภอที่ทำจากแถบผ้าสีพื้นแล้วนำเอาเม็ดเดือย ลูกปัด หอยเบี้ย กระดุมเงินมาเย็บตกแต่งเป็นดอกเป็นลายให้สวยงาม ในบรรดากำไลทำเองเราจะพบกำไลประเภทนี้มากที่สุด ยังมีกำไลผ้าปักลายอำเภออีกประเภทหนึ่งซึ่งใช้ด้ายหลากสีปักเป็นลายลงไปบนผ้าพื้นที่เป็นตัวกำไลโดยตรง แต่ลายปักนี้เป็นลายปักแบบอำเภอรุ่นเก่าที่สาวอำเภอรุ่นใหม่ไม่นิยมปักแล้ว กำไลผ้าปักลายอำเภอแบบนี้จึงมีให้เห็นน้อยมาก เมื่อกล่าวว่ากำไลผ้าปักลายอำเภอโดยทั่วไปจะหมายถึงกำไลผ้าพื้นที่มีเม็ดเดือย หอยเบี้ย กระดุมเงิน ลูกปัดเย็บประดับไว้

กำไลผ้าปักแบบต่างๆ

นอกจากกำไลผ้าปักลายนี้แล้วชาวอ่าข่าเร่ขายยังทำกำไลเม็ดเดือยถักด้าย กำไลเม็ดเดือยร้อยด้าย กำไลลูกปัดและกระปวนจิวร้อยด้าย กำไลลูกปัดหินและลูกปัดโลหะถักด้าย กำไลด้ายพันออกมาจำหน่าย การเย็บ ปัก ร้อย ถัก พันนี้เป็นเทคนิคพื้นฐานที่ชาวอ่าข่าใช้ในการประดิษฐ์เครื่อง

ตกแต่งหมวก เสื้อ ยามของอำเภอมาเนิ่นนาน ทุกวันนี้ชาวอำเภอราชายเพียงแค่เอาวิถีอำเภอมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับชีวิตประจำวันแบบใหม่ในสังคมเมืองของพวกคนที่ต้องดิ้นรนทำมาหากินอยู่กับผู้อื่นทุกคืนวัน

แหล่งที่มาของกำไลอีกประเภทหนึ่งซึ่งได้แก่กำไลผ้าแบบลือชอ กำไลโลหะสีเงิน กำไลลูกปัดหินสี กำไลลูกปัดไม้ กำไลเส้นหนังเทียม กำไลไม้กลึงทาสี กำไลยางสังเคราะห์ คือหาซื้อมาจากผู้อื่น เช่นชาวลือชอ พ่อค้าแม่ค้าชาวไทย ชาวจีน ชาวพม่า หรือแม้แต่ชาวอำเภอที่ไปรับกำไลเหล่านี้มาจำหน่ายให้ชาวอำเภอราชายอีกต่อหนึ่งในลักษณะขายส่ง

กำไลเหล่านี้คือกำไลที่ชาวอำเภอทำขึ้นมาเองไม่ได้ เช่นกำไลผ้าลือชอซึ่งเกิดจากการนำเอาแถบผ้าเส้นยาวสีสันสดใสที่ชาวลือชอถักทอขึ้นมาตัดแบ่งให้มีความยาวพอที่จะใช้เป็นกำไลได้คือประมาณ 15 เซนติเมตร จากนั้นเย็บด้ายที่จะใช้เป็นสายผูกข้อมือเข้าที่ปลายทั้งสองของตัวกำไล ปกติจะมีชาวลือชอนำกำไลนี้เข้ามาจำหน่ายแบบขายส่งให้แก่ชาวอำเภอราชายเป็นระยะๆ โดยจะขายเป็นมัดๆ ละ 100 เส้น ทั้ง 100 เส้นจะเป็นสีเดียวกัน ฉะนั้นหากอยากได้สีที่หลากหลายชาวอำเภอราชายต้องหาเพื่อนมาซื้อพร้อมกันหลายคน แต่ละคนซื้อมา 1-2 สีแล้วนำมาแบ่งผสมสีกันเอง ความสัมพันธ์ทางสังคมในระหว่างพวกเขากันเองที่เรียบง่ายเช่นนี้ทำให้ชาวอำเภอราชายเข้าถึงสิ่งที่จะนำมาเป็นสินค้าได้หลากหลายมากขึ้น

กำไลโลหะสีเงินเป็นกำไลที่ผลิตขึ้นมาโดยระบบอุตสาหกรรม มีด้วยกันหลายรูปลักษณะ เช่นเป็นแถบโลหะแกะสลักคุณลายเป็นรูปดอกไม้ รูปช้าง บ้างก็เป็นแถบโลหะผิวเรียบ บ้างก็เป็นซี่โลหะหลายอันเรียงซ้อนกันเป็นหนึ่งวง มีทั้งแบบเป็นสีเงินขัดมัน รมดำ ประดับนิลเทียม พลอยเทียม ฯลฯ กำไลโลหะสีเงินนี้เป็นกำไลที่ซื้อหามาจากรายขายส่งสินค้าหัตถกรรมในเมือง เป็นกำไลที่ชาวอำเภอราชายขายกันมานานแล้ว นานพอๆ กับกำไลผ้าปักลายอำเภอที่ชาวอำเภอทำขึ้นมาเอง หมี่เอชาวอำเภอราชายรายแรกในเชียงใหม่ในทศวรรษผู้มาจากบ้านห้วยโก๋มาลาย อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ก็ได้ลองก้าวเข้ามาเรขายสินค้าในเชียงใหม่ในทศวรรษเมื่อปีพ.ศ. 2538 โคนเริ่มจากการถือกำไลผ้าปักลายอำเภอและกำไลโลหะสีเงินเข้ามาเดินเรขาย กำไลผ้าปักลายอำเภอคือกำไลที่หมี่เอเขียนขึ้นเองเพื่อขายให้นักท่องเที่ยวที่ขึ้นไปเที่ยวบ้านห้วยโก๋มาลายในช่วงที่นางยังทำไร่อยู่บนดอย ลูกสาวหมี่เอเล่าว่า “จริงๆ แม่แกไม่ได้ตั้งใจมาขายหรอก แกมาเที่ยวเล่น (เพื่อเยี่ยมลูกสาวที่เข้ามาทำงานในเมือง) แต่ตอนนั้นที่นั่นแกก็ขายอยู่แล้ว แกก็เลยถือของพวกนั้น (กำไลทำเอง) ติดมาด้วยแล้วแกก็เอามาขาย” ส่วนกำไลโลหะสีเงินคือผลพลอยได้ที่หมี่เอจะซื้อติดมือกลับไปขายที่บ้านห้วยโก๋มาลายในยามที่มีโอกาสลงมาเยี่ยมลูกสาวในเมืองเชียงใหม่ แต่เมื่อถูกชักชวนโดยชาวอำเภอราชาย

พิการรายหนึ่งว่าให้นำเอาสิ่งของเท่าที่มีอยู่มาลงเงินขาย หมีเอจึงตัดสินใจถือและสะพายกำไลทั้ง 2 ประเภทเข้ามาสู่เชียงใหม่ในท่าบารมีในชุดโลหะมีอาข่าแบบเต็มยศซึ่งเป็นการแต่งกายตามปกติของนางในขณะนั้น หมีเอเท้าความว่า “ตอนแรกก็ยืนอยู่ตรงแยก (แมคโดนัลด์) นั้นแหละ ตะกร้ายังไม่มีสะพาย เอาหล่าๆ (กำไลโลหะ) หล่าปะ (กำไลผ้าปักเม็ดเดียวลายอาข่า) อะไรพวกนี้มาใส่ยาม ใส่อะไรหิ้วถือมาขาย” ลูกสาวหมีเอขยายความให้ฟังในภายหลังว่า “ถือเป็นพวกๆ ยังเจีย” (กล่าวพร้อมเอื้อมมือไปหยิบกำไลผ้าที่มัดไว้เป็นพวงในร้านของตนขึ้นมาประกอบ)

กำไลนาชนิดในตะกร้า

กำไลโลหะสีเงินที่หมีเอลงมาหาซื้อกลับไปขายที่หมู่บ้านบนดอยในช่วงนั้นซื้อไปจากร้านวิโรจน์เครื่องเงินชาวเขาซึ่งอยู่ตรงข้ามเยื้องๆ กับร้านก๊วยเตี้ยวปลารสหนึ่งที่ลูกสาวของนางทำงานเป็นพนักงานเสิร์ฟอยู่ นอกจากนี้ตลาดต้นลำไยซึ่งอยู่ตรงข้ามกับตลาดวโรรสก็เป็นแหล่งของกำไล

โลหะอีกแห่งหนึ่งที่หมื่นนิยมไปซื้อหา ร้านนี้ตั้งอยู่ที่ชั้น2ของตลาดต้นลำไย เจ้าของร้านเป็นชาวจีนแต่ใจ ค้าขายเครื่องประดับประเภทสร้อย แหวน กำไล ต่างหู ฯลฯ มาเนิ่นนาน ปัจจุบันมีทายาทเข้ามาสืบทอดกิจการต่อ อาโอะชาวอ่านำเร่ขายจากบ้านห้วยกระสายหนึ่งกล่าวถึงเจ้าของร้านเครื่องประดับนี้ว่า “เจ้าของร้านนั้นเก่ง พูดได้ทุกภาษาเลย ภาษาอ่านำ มั่ง ลีซอ ลาหู่อะไรก็พูดได้” ความสามารถทางภาษาของเจ้าของร้านเครื่องประดับนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับลูกค้าที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงมานานปี กระทั่งในทุกวันนี้ร้านเครื่องประดับนี้ก็ยังมีบรรดาลูกค้าชาติพันธุ์บนที่สูงแวะเวียนมาซื้อหาสินค้ากันอยู่อย่างไม่ขาดสาย ชาวอ่านำเร่ขายในปัจจุบันก็ยังคงนิยมมาซื้อหาเครื่องประดับจากร้านทั้งสองนี้ไปจำหน่ายอยู่เป็นประจำ

นอกจากร้านทั้งสองนี้แล้วชาวอ่านำเร่ขายยังนิยมไปซื้อหาสินค้าประเภทกำไลรวมถึงสายสร้อยจากร้านถิ่นไทยงามที่ตั้งอยู่บริเวณนครพิงค์บาชาร์หรือที่รู้จักกันทั่วไปในนามของตลาดนครพิงค์ ตลาดนครพิงค์ตั้งอยู่ใกล้กับตลาดต้นลำไยและตลาดวโรรส การมีทำเลที่ตั้งใกล้ชิดกันทำให้ตลาดทั้งสามแห่งเป็นคล้ายย่านตลาดเดียวกันที่มีตลาดวโรรสหรือกาดหลวงเป็นศูนย์กลาง ทุกครั้งที่ชาวอ่านำจะเข้ามาซื้อสินค้าจากย่านตลาดนี้ไปจำหน่ายชาวอ่านำจะกล่าวว่า “ไปกาดหลวง”

กาดหลวงรวมทั้งร้านวิโรจน์เครื่องเงินชาวเขาที่ตั้งอยู่ที่ถนนเจริญประเทศซึ่งไม่ไกลจากย่านกาดหลวงมากนักคือแหล่งของสินค้าแนวหัตถกรรมอันสำคัญของชาวอ่านำเร่ขาย ที่ทำให้ชาวอ่านำเร่ขายสามารถทำมาหากินในฐานะ “กลุ่มชาติพันธุ์ผู้เร่ขายสินค้าหัตถกรรมในเมือง” ได้อย่างต่อเนื่องเพราะมีแหล่งสินค้าขนาดใหญ่อยู่ใกล้ตัว เป็นความจริงว่าชาวอ่านำเร่ขายไม่ได้ขายเฉพาะสินค้าแนวหัตถกรรมหรือสินค้าที่มีรูปลักษณะเป็นสินค้าหัตถกรรม แต่ถูกผลิตมาจากโรงงานในปริมาณที่มาก แต่สินค้าประมาณครึ่งหนึ่งหรือเกินกว่าครึ่งในตะกร้าของชาวอ่านำเร่ขายก็เป็นสินค้าแนวหัตถกรรมเหล่านี้ ทั้งสินค้าหัตถกรรมที่ชาวอ่านำทำขึ้นมาเองและสินค้าแนวหัตถกรรมที่ชาวอ่านำไปซื้อหามาแล้วมีส่วนช่วยให้ชาวอ่านำสามารถสื่อ “ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อันแปลกต่าง” จากผู้อื่นในพื้นที่เดียวกันไปยังนักท่องเที่ยวได้โดยผ่านร่างกายและการเดิน หรือผ่านการแต่งกาย การสะพายตะกร้า จริตนิสัย กิริยาท่าทางที่จะพบเห็นได้ในการเดินเร่ขาย

นับตั้งแต่ช่วงแรกที่เริ่มมีอ่านำเร่ขายปรากฏกายขึ้นในเชียงใหม่ในทศวรรษหรือตั้งแต่พ.ศ. 2538มาจนถึงปัจจุบัน ชาวอ่านำเร่ขายก็ได้พึ่งพาร้านเครื่องประดับแนวหัตถกรรมทั้ง3แห่งนี้มาโดยตลอด จนกล่าวได้ว่าย่านกาดหลวงและร้านวิโรจน์เครื่องเงินชาวเขาคือแหล่งที่ชาวอ่านำเร่ขายจะสามารถหาซื้อสินค้านานาชนิดที่ต้องการได้โดยไม่ลำบาก นอกจากกำไลโลหะสีเงินแล้วกำไลเส้นหนังเทียม กำไลลูกปัดหินสี กำไลลูกปัดไม้ กำไลหนังเทียมถัก กำไลยางสังเคราะห์ กำไลพลาสติก

สร้อยลูกปัดหินสี สร้อยลูกปัดไม้ สร้อยสายร่มคำพร้อมจี้ประดับในรูปลักษณะต่างๆเช่นดอกไม้ ไม้ กางเขน เขี้ยวเสือเทียม เขี้ยวหมูเทียม รวมทั้งสร้อยในรูปแบบต่างๆอีกมากมายก็มีจำหน่ายที่ร้านทั้ง สามนี้

แต่ร้านคำทั้ง3ร้านนี้ก็เปิดจำหน่ายเฉพาะกลางวัน ซึ่งหากสินค้าบางชนิดในตะกร้าที่เตรียม มาจำหน่ายหมดไปและชาวอ่าน่าเร่ขายผู้นั้นมีความต้องการในสินค้าแบบนั้นในคืนนั้นทันที พวกเขา ก็จะเข้าไปซื้อสินค้าจากร้านค้าเครื่องประดับบางแห่งในเชียงใหม่ในท่าบাজার ร้านค้าเหล่านี้จะ จำหน่ายทั้งแบบปลีกและส่ง อาไอเล่าว่า “กำไลนี้บางอันก็ซื้อที่ไนท์เฌอแหละ บางอันก็ไปเอามาจากที่ กาดหลวง” นอกจากร้านค้าเครื่องประดับขนาดใหญ่แล้ว ยังมีร้านสินค้าหัตถกรรมขนาดเล็กยอมนที่มี ชาวอ่าน่าเป็นเจ้าของ ร้านประเภทนี้มีทั้งลักษณะที่เป็นล๊อคตั้งอยู่ภายในศูนย์การค้าและเป็นร้านล๊อค เงินริมทาง

คำวันหนึ่งอาแก่ชาวอ่าน่าเร่ขายจากบ้านห้วยใจ-จอป่าคา อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงรายเดิน เข้ามาในศูนย์การค้ากาแลไนท์บাজারอย่างรีบร้อน เมื่อถามเธอว่าจะไปไหน เธอตอบว่า “เพิ่งขาย กำไล (โลหะสีเงินลายดอกไม้) ได้ไป แต่แบบที่ฝรั่งซื้อไปเมื่อกี้นูมียู่อันเดียว ต้องเข้าไปซื้อเพิ่ม” ถามต่อไปว่าซื้อจากที่ไหน เธอตอบว่า “ร้านพี่ (ชาวอ่าน่า) ที่เป็นผู้ขายทั่วๆข้างในเฌอ” สักครู่หนึ่ง เธอเดินกลับออกมาพร้อมกับชูกำไลที่ซื้อมาใหม่2วงให้ดูพร้อมกล่าวว่า “เดี๋ยวเผื่อมีฝรั่งอยากได้ แบบนี้อีก จะได้มีให้เค้า”

ชาวอ่าน่าผู้ค้าที่พอมีทุนรอนจะเช่าล๊อคขายสินค้าหรือล๊อคเงินขายสินค้าริมทางไว้วาง จำหน่ายสินค้าของตน ชาวอ่าน่าผู้ค้าเหล่านี้มีทุนมากพอที่จะตั้งสินค้ามาคราวละมากๆได้ หากมีชาว อ่าน่าเร่ขายคนใดที่สินค้าขาดมือแล้วต้องการเป็นการด่วนก็อาจแวะเวียนมาหาซื้อไปจากร้านเหล่านี้ ได้ในราคาที่อาจจะแพงกว่าไปซื้อที่แหล่งสินค้าเช่นย่านกาดหลวงโดยตรง แต่ก็เพียงเล็กน้อย การ ฟังพากันเช่นนี้ยังสามารถพบเห็นได้ในพื้นที่ท่องเที่ยวในเมืองแห่งอื่นด้วย เช่นที่ถนนข้าวสาร พัทยา หัวหิน ที่ถนนข้าวสาร กรุงเทพมหานครมีชาวอ่าน่าผู้ค้าบางรายมีแผงลอยขายสินค้าของ ตนเองและแบ่งสินค้าขายให้แก่ชาวอ่าน่าเร่ขายในราคาที่แพงกว่าราคาส่งบ้าง เช่นเมื่อถามอาดีอ่าน่า เร่ขายรุ่นสาวจากบ้านห้วยกระที่ลง ไปเดินเร่ขายสินค้าที่ถนนข้าวสารมา2ครั้งแล้วว่าเมื่อชาวอ่าน่าลง ไปเดินเร่ขายสินค้าที่กรุงเทพมหานครแล้ว หากวัตถุดิบที่จะใช้ทำงานหัตถกรรมอ่าน่าหมดลง หรือ สินค้าบางชนิดที่เตรียมลงไปขายหมดลงแล้วชาวอ่าน่าเหล่านั้นจะทำอย่างไร เธอตอบว่า “จริงๆแล้ว ที่ข้าวสารก็มี (ชาวอ่าน่าที่ขายวัตถุดิบสำหรับงานหัตถกรรมและสินค้าหัตถกรรมบางชนิด) เค้า ไม่ได้ตั้งร้านริมทางเดินข้าวสารนะ จะเข้าไปข้างหลังหน่อยเป็นชอยเข้าไป แต่ตรงนั้นฝรั่งก็เยอะนะ

เค้ามีขายหลายอย่าง ลูกปัดก็มี เซะเซาะ (กระดุมเงิน) ก็มี หมวกลีซอก็มี กำไลพวกนี้ (สแตนเลสรมคำ) ก็มี แต่จะแพงกว่าซื้อที่นี้...คือเค้าก็กินไปบ้าง ค่าแรงเค้า”

นอกจากร้านค้าสินค้าแนวหัตถกรรมขนาดใหญ่และขนาดย่อมดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ในเชียงใหม่ในท้บาศรยังมีพ่อค้าชาวผามีอ่าอยู่ผู้หนึ่งที่จะนำเอาวัตถุบประเภทลูกปัด กระดุมเงิน เหรียญเงินพม่าและกำไล สายสร้อยนานาชนิดรวมถึงสินค้าอื่นๆที่มีผู้ต้องการมาส่งให้แก่ผู้ค้าชาวอ่า ทั้งที่เป็นชาวอ่าที่มีร้านของตนและชาวอ่าร่าย สินค้าและวัตถุบของชาวอ่าผู้นี้มีราคาไม่แพง ซ้าสินค้าหลายประเภทมีราคาถูกกว่าสินค้าที่ไปซื้อมาจากย่านกาดหลวง การสั่งของ การเจรจาต่อรองราคาสามารถทำได้ด้วยภาษาอ่า ทั้งชาวอ่าผู้นี้ยังเดินมาถามความต้องการของผู้ค้าและนำสินค้าเดินมาส่งให้จนถึงที่ ลักษณะเช่นนี้ทำให้มีชาวอ่าร่ายหลายรายมาสั่งสินค้าจากชาวอ่าที่เป็นผู้จัดหาสินค้านี้ ในเชียงใหม่ในท้บาศรชาวผามีอ่าผู้นี้บเป็นผู้นับสนุนผู้ประกอบการที่ช่วยสานสร้างเครือข่ายทางการค้าให้แก่บรรดาชาวอ่าที่สำคัญผู้หนึ่ง

แหล่งหลักของสินค้า

สินค้าแนวหัตถกรรมที่หาซื้อได้จากย่านกาดหลวง ย่านถนนเจริญประเทศ ร้านค้าปลีก-ส่งขนาดใหญ่ในเชียงใหม่ในท้บาศร ร้านค้าปลีก-ส่งขนาดย่อมในเชียงใหม่ในท้บาศรที่มีชาวอ่าเป็นเจ้าของและจากชาวผามีอ่ามีแหล่งที่มาที่สำคัญอยู่2แหล่ง คืออำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และจากย่านสำเพ็ง เขวราชของกรุงเทพมหานครที่ชาวอ่าร่ายนิยมเรียกแบบเหมารวมว่า เขวราช

นอกจากการซื้อหาสินค้าจากแหล่งสินค้าน้อยใหญ่ในเมืองเชียงใหม่และการซื้อจากผู้สนับสนุนผู้ประกอบการชาวผามีอ่าแล้ว ชาวอ่าร่ายบางรายยังไปซื้อสินค้าแนวหัตถกรรมเหล่านี้จากแหล่งขายส่งใหญ่ทั้ง2แหล่งโดยตรง หรือหากไม่ได้เดินทางไปด้วยตนเองโดยตรงก็จะใช้อุปกรณ์การสื่อสารสมัยใหม่เช่นโทรศัพท์มือถือมาเป็นเครื่องช่วยในการสั่งสินค้า

เช่นอาหมีชาวอ่าร่ายจากตำบลท่าตอน อำเภอแม่เอย จังหวัดเชียงใหม่ ทุกครั้งที่สินค้าหมดเธอจะเดินทางกลับบ้านที่แม่เอยเพื่อไปซื้อสินค้ามาจากแม่สายซึ่งก็อยู่ห่างไกลกันพอควร ลูกสาวอาหมีเล่าว่า “ตอนนี้แม่กลับบ้านไปซื้อของ” เมื่อถามว่าที่ไหน เธอตอบว่า “แม่สาย” เมื่อซักถามว่าบ้านหนูอยู่แม่เอยไม่ใช่หรือ เธอตอบว่า “ใช่ ก็เอรถไปไง พ่อขี่มอเตอร์ไซค์แม่ซ้อนไปซื้อที่แม่สาย” เวลาไปซื้อก็ซื้อครวละหลายๆหรือ “ใช่ละ อย่างกำไลก็400อันนะ” เมื่อถามว่าได้ไป

ซื้อสินค้าที่ย่านกาดหลวงบ้างไหม ลูกสาวอาหมีตอบว่า “ถ้ามันขาดนิดๆก็ไปซื้อ อย่างกำไลอะไรนี้ แต่ถ้ามันหมดเยอะ ๆ ก็ไปเอาทางโน้น” สาเหตุที่ทำให้ชาวอ่าน่าร่ายที่พอมีทุนรอนอยู่บ้างอย่างอาหมีนิยมเดินทางไปซื้อสินค้าที่แม่สายก็คือราคาที่ถูกลงกว่า อาหมีอ่าน่าร่ายผู้เป็นน้องสาวของอาหมีเล่าว่า “อย่างกำไลเนี่ย (กำไลโลหะที่ทำเป็นซี่ ๆ ซ้อนกันหลายวงซึ่งเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวต่างชาติ) ไปซื้อทางแม่สายทำขึ้นที่นั่นถูกลงไปตั้งเยอะ แต่มันก็ต้องเปลืองค่ารถไป ไปที่ก็ซื้อเยอะเอามาก็เยอะๆเลย” การซื้อสินค้าในปริมาณที่มากทำให้สินค้ามีราคาถูกลง แต่ชาวอ่าน่าร่ายส่วนใหญ่ซึ่งเป็นผู้ไม่ค่อยมีเงินทุนจะไม่สามารถทำเช่นอาหมีได้และทำให้ต้องหันมาพึ่งร้านค้าและผู้ค้าเท่าที่พอจะมีอยู่ในเมือง

ในขณะที่อาหมีชาวอ่าน่าร่ายจากบ้านดอยช้าง ตำบลลาวี อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายซึ่งตั้งใจจะลงไปเดินร่ายที่ถูกเก็ตต์เก่าถึงการเตรียมของและการเดินทางลงไปว่า “เช่ารถตู้ไปเลย 1,500 นั่งรถทัวร์ไปก็ได้ไปลงหมอซิดใหม่แล้วไปสายได้ไหม แต่มันมีของยกลำบาก ผู้ขายยังยกยากเลยเช่ารถไปสะดวกกว่า ให้เค้าไปส่งถึงที่เลย” เมื่อถามว่าเอาสินค้าไปมากไหม เธอตอบว่า “เยอะ ไปที่ก็อยู่ไปเลย 6 เดือน เอาให้คุ้ม” สินค้าที่นำลงไป ไปเอาจากที่ไหนมา “โทรสั่ง แล้วเค้า (ชาวอ่าน่าทางนั่น) เอามาให้ สั่งจากแม่สาย พวกนี้ (กำไลโลหะสีเงินลายดอก ลายช้าง) ซื้อจากกาดหลวง ถ้าซื้อจากแม่สายจะถูกกว่า... เค้าก็กินค่าน้ำมันไปนิดๆ”

หากไม่มีเวลาชาวอ่าน่ายังสามารถใช้การสื่อสารผ่านอุปกรณ์โทรคมนาคมและเครือข่ายทางชาติพันธุ์มาเป็นช่องทางในการเข้าถึงสินค้า อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายคือแหล่งสินค้าที่สำคัญ

ย่านลำเพ็งและเขาวราชของกรุงเทพมหานครก็คือแหล่งสินค้าที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งซึ่งชาวอ่าน่าร่ายนิยมไปซื้อหาสินค้ามาจำหน่าย ชาวอ่าน่าร่ายที่เดินทางมาซื้อสินค้าที่ย่านนี้คือชาวอ่าน่าร่ายที่ลงมาเดินร่ายสินค้าที่กรุงเทพมหานคร หรือเป็นชาวอ่าน่าร่ายแห่งเชียงใหม่ในท่าบารบารายซึ่งนิยมเดินทางไปเดินร่ายสินค้าตามสถานที่ท่องเที่ยวในเมืองแห่งอื่นเช่น กรุงเทพมหานคร พัทยา หัวหิน สมุย ภูเก็ตด้วย

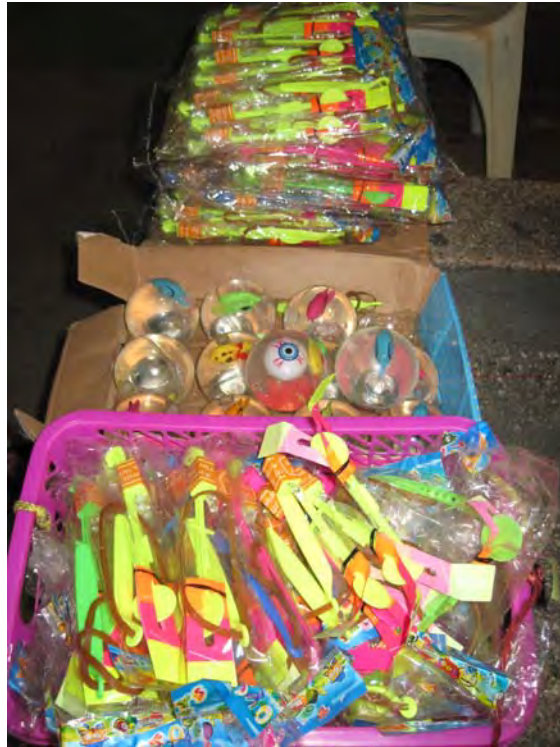
สินค้าใดควรซื้อจากอำเภอแม่สาย สินค้าใดควรซื้อจากย่านเขาวราชขึ้นอยู่กับประเภทของสินค้านั้นๆและความเป็นไปได้ในเชิงพื้นที่และเวลา

ถามอาหมีชาวอ่าน่าร่ายจากบ้านห้วยกระว่าหากอยู่กรุงเทพมหานครแล้วต้องการซื้อสินค้าชาวอ่าน่าจะไปซื้อสินค้าแนวหัตถกรรมเหล่านี้ที่ใด เธอตอบว่า “เขาวราช ถ้าอ่าน่าอยู่กรุงเทพแล้วจะไปซื้อของ ไปเขาวราชละ” สิ่งที่ชาวอ่าน่าไปซื้อหาจากย่านเขาวราชมีทั้งสินค้าแนวหัตถกรรมสำเร็จรูปเช่นกำไลเส้นหนังเทียม จีฬาสติกที่ทำเป็นรูปเขี้ยวเสือ สร้อยลูกปัดไม้กลึง กำไลลูกปัดไม้

กลิ้ง กำไลหนังเทียมसान กำไลยางสังเคราะห์ ฯลฯ และวัตถุดิบบางอย่างสำหรับทำงานหัตถกรรม
จำหน่าย

อาดีเล่าต่อไปว่า “แต่จริงๆแล้วของบางอย่างซื้อกรุงเทพถูกกว่าถ้าเป็นของที่มาจากทางขึ้น
อย่างหอย (เบี้ย) นี่โลละ 80 ที่นี้ (เชียงใหม่) 150 ตั้งเท่านี้แหละ” หมี่บีชาวอำเภอราชายรุ่นแรกจากบ้าน
ทุ่งยั่ว อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่กล่าวเสริมว่า “จ๊มา (ลูกปัด) ถุงแค่นี้ (ทำมือประกอบประมาณ
ถุงขนมหวานที่ตักขายกันทั่วไป) ที่นั่น 40 ที่นี้ตั้ง 70 บาท ของพวกนี้มันทำทางโน้นไง ถูกกว่าซื้อ
ที่นี่” หมี่บีเอามือตบลงไปบนกำไลลูกปัดไม้และสร้อยลูกปัดไม้ในตะกร้าของตนเบาๆแล้วกล่าวว่า
“พวกนี้ซื้อมา...บาท นี่ก็...บาท อันนี้ (ที่หนากว่า) ...บาท” เมื่อถามว่าซื้อมาจากถนนข้าวสารหรือ
หมี่บีส่ายหน้า “ไม่ใช่ อะไรละ ยะวราช” อาดีกล่าวขึ้นบ้างว่า “อย่างอันนี้ (จีฟลาสติกรูปเขี้ยว
เสือ) ซื้อที่นั่น...บาท ที่นี้...บาท กำไลเงินเส้นบางๆนี้...บาท สร้อย (ลูกปัดท่อนกลมสีนิล) อันนี้...
บาท แต่อันนี้ซื้อทางแม่สายถูกกว่านะ เพราะมันมาจากทางนี้ ของอันไหนถ้ามาจากทางโน้นขึ้นมา
มาซื้อนี้ก็แพง” ถามอาดีว่าที่เขยวราชจะหาซื้อวัตถุดิบบางอย่างที่ชาวอำเภอนิยมใช้ในการทำ
หัตถกรรมเช่นเม็ดเดือยได้ไหม เธอตอบว่า “ไม่ได้ ไม่มีอันนี้ มันของคอย”

แม้อำเภอแม่สายและย่านเขยวราชจะเป็นแหล่งซื้อหาสินค้าและวัตถุดิบที่สำคัญ แต่ก็เชื่อว่า
วัตถุดิบทุกอย่างและสินค้าทุกอย่างในตะกร้าสะพายของชาวอำเภอราชายจะต้องมาจากแหล่งสินค้าที่
สำคัญทั้ง 2 แห่งนี้เท่านั้น เพราะตราบไคที่ชาวอำเภอราชายยังคงผลิตงานหัตถกรรมออกมาจำหน่าย
ด้วยตนเองตราบนั้นชาวอำเภอก็ยังมีความจำเป็นต้องพึ่งพาวัตถุดิบจากคองคอยด้วย เว้นเสียแต่ชาว
อำเภอราชายเหล่านั้นไม่มีความสนใจที่จะทำการค้าเชิงพาณิชย์หรือการค้าที่อิงอาศัยอยู่กับความเป็น
ชาติพันธุ์อีกต่อไป วัตถุดิบจากคองคอยและสินค้าที่มีนัยของความเป็นชาติพันธุ์บนที่สูงก็จะหมด
ความสำคัญลงไป เช่นในปัจจุบันจะพบว่ามิชาวอำเภอราชายบางรายเลิกขายสินค้าแนวหัตถกรรมชน
เผ่าแล้วหันมาขายของเล่นประเภทกังหันไฟ (กังหันที่มีไฟสีดวงเล็กๆติดอยู่เมื่อยิ่งขึ้นสู่ท้องฟ้ายาม
ราตรีจะหมุนตกลงมาอย่างช้าๆด้วยสีสันทที่สวยงาม) ลูกบอลน้ำ (ลูกบอลยางใสมีน้ำเคมีและตุ๊กตาตัว
จิ๋วบรรจุอยู่ภายใน เมื่อจับกระแทกกับสิ่งใดด้วยความแรงพอควรจะมีแสงระยิบระยับเปล่งออกมา
ชั่วขณะแล้วดับไป) มีดดาบ คทา ปืนกังหันพลาสติก ฯลฯ ที่ล้วนมีไฟสีอยู่ภายในจึงเหมาะกับการนำ
ออกมาจำหน่ายในยามค่ำคืน

ของเล่นพลาสติกในตะกร้าสินค้า

ชาวอ่าซ่าเร่ขายเหล่านี้ให้เหตุผลของการหันมาจำหน่ายของเล่นที่มีแสงไฟว่า “อ่าซ่าอู๋ม
เหมี่ยว(ของอ่าซ่า)เอามาเดินขายก็ขายไม่ได้ มีคนขายกันเยอะ”

อย่างไรก็ดียังคงมีชาวอ่านำเร่ขายอีกหลายรายที่ยืนหยัดขายสินค้าหัตถกรรมและสินค้าแนวหัตถกรรมอยู่ต่อไป เป็นผลให้ชาวอ่านำเร่ขายเหล่านี้มีความจำเป็นต้องพึ่งพาแหล่งสินค้านานาประเภทที่ได้กล่าวไป และแหล่งสินค้าใหญ่ทั้ง 2 แห่งคืออำเภอแม่สายและย่านเขาวราชก็ยังคงครองตำแหน่งอันสำคัญในฐานะของ “พื้นที่” ที่ช่วยให้ความเป็นอ่านำหรือความเป็นชาวอ่านำที่ทำมาหากินด้วยการเดินเร่ขายสินค้าที่มีภาพลักษณ์เป็นงานหัตถกรรมยังคงดำรงอยู่ได้ต่อไปในพื้นที่ท่องเที่ยวของเมือง

อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายและย่านเขาวราชของกรุงเทพมหานครคือแหล่งจำหน่ายสินค้าแนวหัตถกรรมอันสำคัญที่ชาวอ่านำนิยมไปซื้อหา แต่ทั้งแม่สายและเขาวราชไม่ใช่แหล่งผลิตสินค้าแนวหัตถกรรมเหล่านี้โดยตรง แล้วสินค้าแนวหัตถกรรมเหล่านี้มีที่มาจากที่ใด

ชายผามีอ่านำที่เป็นผู้ส่งวัตถุดิบเพื่อการทำงานหัตถกรรมและสินค้าแนวหัตถกรรมให้แก่บรรดาชาวอ่านำในเชียงใหม่ในทศวรรษเล่าว่า “ของที่ขายที่กรุงเทพฯ(ย่านเขาวราช)นี้ไม่รู้ แต่ของที่มาจากแม่สายนี้มาจากทางพม่า แต่ก็ไม่ใช่ของพม่าจะเป็นของจีนแล้วผ่านพม่าเข้ามา เนี่ยอย่างพวกเนี้ย(กระดุมเงิน กำไลโลหะสีเงินในรูปทรงและลวดลายต่างๆ แผ่นโลหะขนาดเล็กแกะลายสร้อย กำไลลูกปัดหินสี)เป็นของจีนทำที่จีน เหยียญ(ภาษาปม)พม่าพวกนี้ที่ใส่มาเป็นตุ๋งๆ(ใช้เย็บประดับงานหัตถกรรม)นี่ก็ของปลอมทำในจีน”

ประเทศจีน คือ แหล่งผลิตสินค้าแนวหัตถกรรมและวัตถุดิบสำหรับการทำงานหัตถกรรมที่สำคัญสินค้าแนวหัตถกรรมในตะกร้าของชาวอ่านำเร่ขายส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่ผลิตมาจากประเทศจีน แม้สินค้าบางชนิด เช่น กำไลโลหะสีเงินที่มีลวดลายเป็นแบบไทยๆ เช่น ลายช้าง ลายดอก ลายเครือเถาก็เป็นสินค้าที่มาจากประเทศจีน

อามีชาวอ่านำเร่ขายจากอำเภอแม่สายที่เพิ่งกลับขึ้นมาจากกาไปเดินเร่ขายสินค้าที่พัทยาบอกเล่าถึงที่มาของกำไลประเภทต่างๆที่ปรากฏอยู่ในตะกร้าสินค้าของตนว่า “ที่พัทยามีอ่านำ(ผู้หญิง)คนหนึ่งหัวดีมาก ภาษาอังกฤษอะไรก็พูดได้อายุ 30 นิดๆ เค้าไปเอาพวกนี้(กำไลหนังเทียมสาน กำไลยางสังเคราะห์ทำเลียนแบบกำไลยางฝังแถบแม่เหล็กและกำไลอีกหลายประเภท)มาขายเนี้ย เปิดเป็นร้านเลยนะแล้วก็ขายส่ง แต่ไอ้ที่เห็นเป็น(กำไล)ลูกปัดมีเชือก(ในล่อน)ถักนะเค้าถักเองกำไลยางนี้ของจริงมันตรงนี้จะแม่เหล็ก แพงนะสองสามร้อย นี่ก็อปปีมาก็อปปี้หมดแหละ ของก็อปปี้ทั้งนั้น” กล่าวพลางเอามือแตะไปบนพวกกำไลหนังเทียมที่สานสลักสีไว้อย่างสวยงามแล้วกล่าวต่อไปว่า “ลาบือ(ชาวจีน)นี้หัวดีมากเลย เห็นอะไรก็ทำได้หมด เค้ามีพิมพ์ทุกอย่างเลยมั้ง” จากนั้นเลื่อนมือมาลูบไปบนบรรดากำไลโลหะสีเงินที่เบียดตัวกันแน่นอยู่ในตะกร้าสินค้าแล้ว

กล่าวว่า “อันนี้ก็ของจีนลาบือ (ชาวจีน) หมดเลยลาอันเนีย (12นักยัตร) ลายดอกไม้ ลายช้างอะไร
นี้ใช้หมดเลย ก้อปี่มาหมด ลาบือนี่หัวคิงจริงๆ ทำได้ทุกอย่าง”

คำบอกเล่านี้นอกจากจะสะท้อนถึงความชื่นชมในความสามารถของกลุ่มชาติพันธุ์จีนแล้ว
ยังสะท้อนให้เห็นว่าตามความคิดของชาวอำเภอ ประเทศจีนคือแหล่งผลิตใหญ่ของกำไลราคาถูก
เกือบทุกชนิด กระทั่งกำไลโลหะที่มีลวดลายแบบไทยซึ่งชาวอำเภอนำมาเดินเร่ขายส่วนใหญ่ก็ผลิต
ขึ้นในประเทศจีน ของเล่นประเภทกังหันไฟ ลูกบอลน้ำที่ได้กล่าวไปก็ล้วนผลิตขึ้นในประเทศจีน

ความเป็นอำเภอเร่ขายในปัจจุบันไม่ได้พึ่งพาเฉพาะความเป็นอำเภอแต่ยังต้องพึ่งพาความเป็น
จีน ความเป็นไทย(เช่นลวดลายที่ปรากฏบนกำไลโลหะบางแบบ พระเครื่องห้อยคอที่ไม่ได้ผ่านพิธี
พุทธาภิเษก) ความเป็นชาติพันธุ์อะไรต่อมิอะไรอีกหลายอัน(เช่นจีไม่กางเขนห้อยคอ กำไลลูกปิด
พลาสติกที่ปั๊มเป็นรูปพระเยซู พระแม่มาลี กำไลแบนที่ถักพันด้วยด้ายเป็นตัวอักษรอังกฤษสะกด
เป็นชื่อประเทศต่างๆซึ่งชาวอำเภอทำขึ้นมาเอง) แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าหากมองมาเฉพาะตัวสินค้าที่อยู่ใน
ในตะกร้าของชาวอำเภอเร่ขาย สินค้าจากประเทศจีนจะกินพื้นที่ในตะกร้ามากที่สุด

อามิกกล่าวทิ้งท้ายก่อนออกไปเดินเร่ขายรอบใหม่ว่า “อาหยัง(พี่สาว)คนนั้นเค้าก็รับของจีน
มาขายแหละ นี่หนูซื้อ(กำไลหลากหลายชนิด)มาจากทางพญา”

สินค้าหลักที่ชาวอำเภอเร่ขายในปัจจุบันขายอยู่กับสินค้าของชาวอำเภอเร่ขายในยุคบุกเบิกนั้น
ไม่ได้มีความแตกต่างกันในเรื่องของประเภทของสินค้าตัวหลักมากนัก

หมีเอชาวอำเภอเร่ขายคนแรกเล่าถึงสินค้าที่เธอขายในยุคนี้ว่า “ของที่ขายในตอนแรกๆนั้น
เป็นพวกหล่าตุ(กำไลเงิน) หล่าปะ(กำไลผ้าปักเม็ดเดียว) แพททอง(ย่าม) อุเซว(หมวก)” ซึ่งในขณะที่
นั่งสนทนากันอยู่หน้าอาคารเชียงใหม่ไนท์บาซาร์นั้นอาโหวชาวอำเภอเร่ขายจากบ้านห้วยกระเด็นผ่าน
มาผู้วิจัยจึงเข้าไปที่หมวกที่อาโหวสวมอยู่แล้วถามหมีเอว่า เป็นหมวกแบบนั้นหรือ หมีเอส่ายหน้าแล้ว
กล่าวว่า “หมวกยังจีไม่ทำขายหรอก อันนี้ใช้กระดาดแข็ง(มาเย็บผ้าหุ้มเป็นกะบังด้านหลังหมวก)
ลูกกระพรวน(ที่เย็บประดับหมวกทำขายในปัจจุบัน)นี้ก็ของหมาใช้ ตอนนั้นไม่ใช้หรอก แต่อันนี้ทำ
ขายฝรั่งนะ” ถามหมีเอว่าเย็บผ้าปักเม็ดเดียว เปลือกหอยเบี้ยเล่ามีขายหรือยัง หมีเอตอบว่า “ยัง
ไม่มี เม็ดเดียวนะมี แต่เอมาร้อยเป็นเส้นๆยังจี (ยกเม็ดเดียวที่กำลังร้อยเป็นสายยาวเก็บไว้ใช้ทำ
สินค้าขึ้นมาให้ดูประกอบ) เป็นสร้อยอะไรนั่น” อย่างไรก็ตามทุกวันนี้หมีเอซึ่งมาเช่าที่วางสินค้า
จำหน่ายก็ได้หันมาปรับเปลี่ยนสินค้า ปรับเปลี่ยนเทคนิควิธีในการทำสินค้าบางชนิดขึ้นมาจำหน่าย
เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เข้ามาในเชียงใหม่ไนท์บาซาร์เพื่อ
หาความบันเทิงจากการได้ชม ได้สัมผัส ได้ซื้อหาสิ่งและประสบการณ์ที่แปลกแตกต่างไปจาก

ชีวิตประจำวันอันปกติธรรมดา นักท่องเที่ยวเหล่านี้พอจะหาความเบิกบานใจได้จากความไม่จริงแท้ (inauthenticity) ซึ่งพบได้ทั่วไปในการท่องเที่ยว ภายใต้สภาวะการณ์ที่เป็นเงื่อนไขเช่นนี้วัตถุที่มีศักยภาพ (potential objects) เพียงพอต่อการจับจ้องท่องเที่ยวจึงต้องถูกสร้างขึ้นมาอย่างแตกต่างหรือทำให้มีรูปและลักษณะที่ผิดไปจากปกติธรรมดา (Urry, 1990:11)

เมื่อการท่องเที่ยวเข้ามางานหัตถกรรมเดิมๆย่อมได้รับการปรับเปลี่ยนเป็นสินค้า ภายใต้เงื่อนไขใหม่นี้จึงมีการปรับเปลี่ยนวัตถุดิบที่ใช้ สี สัน ลวดลาย มีการสร้างตัวผลิตภัณฑ์ตัวใหม่ขึ้นมา (ตัวอย่างเช่นใช้เสื้ออ่าเป็นเครื่องประดับผนัง นำหมวกอ่าทำขายมาให้นักเดินไสบนเวที:ผู้วิจัย) พลวัตทางคุณลักษณะเหล่านี้มีให้เห็นอย่างเป็นปกติในกระบวนการของการทำงานหัตถกรรมให้เป็นสินค้า แต่พลวัตอันสำคัญที่จะเกิดขึ้นมาพร้อมๆกับการทำงานหัตถกรรมนั้นๆได้กลายมาเป็นสินค้ายอดนิยมที่พบได้ทั่วไปในพื้นที่ท่องเที่ยวก็คือผลิตภัณฑ์ใหม่จะถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องกับรสนิยมของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะในเรื่องของราคาที่ไม่แพง ถือกลับไปได้ง่ายนำไปเป็นของฝากหรือของขวัญได้ (Cohen, 1983:321)

งานหัตถกรรมทำขายประเภทหมวกอ่า เข็มขัดผ้าปักเม็ดเดียว กำไลผ้าปักเม็ดเดียว กำไลเม็ดเดียวลูกปัดร้อย กำไลผ้าลือ หมวกลือ หมวกเด็ก กำไลด้ายถักด้ายพัน ยาม ฯลฯ ล้วนแต่เป็นงานหัตถกรรมที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นมาบนฐานของการปรับประยุกต์ให้ใกล้เคียงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวดังที่กล่าวไปข้างต้น งานหัตถกรรมทำขายนักท่องเที่ยวที่หันมาเลือกใช้วัตถุดิบที่ราคาไม่แพงมีการปรับลวดลายให้ง่ายขึ้นเพื่อลดเวลาและฝีมือที่ต้องหมดไปในการทำ ในแง่หนึ่งถูกมองว่าเป็นการช่วยอนุรักษ์และฟื้นฟูทักษะฝีมือแบบเก่าให้พอมือที่ทางที่จะคงอยู่ต่อไป แต่ในอีกแง่หนึ่ง โดยเฉพาะในเรื่องของความสัตย์ซื่อถื่อมั่นต่อวัฒนธรรมของตน (cultural integrity) อาจถูกมองว่าเป็นงานหัตถกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อเอาใจตลาดโดยปรับเปลี่ยนตัวผลิตภัณฑ์ รูปลักษณะ ลวดลายให้ผิดเพี้ยนไปอย่างไม่เหลือเค้าเดิม เป็นผลให้เกิดการผลิตงานหัตถกรรมที่แยกตัวออกห่างจากองค์รวมทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนบนที่สูงที่เป็นผู้ผลิตงานหัตถกรรมนั้น (the totality of their culture) (เรื่องเดียวกัน:322)

ข้อสังเกตของเอริก โคเฮน (Erik Cohen) สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มความเป็นไปในงานหัตถกรรมของกลุ่มชนบนที่สูงได้อย่างน่าสนใจ เพียงแต่ไม่สอดคล้องกับวิถีแห่งชาติพันธุ์หรือความเป็นชาติพันธุ์ในปัจจุบันของกลุ่มชนบนที่สูงนัก โดยเฉพาะในประเด็นของ “องค์รวมทางวัฒนธรรม” ของกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงซึ่งก็สมควรเป็นเช่นนั้น เพราะโคเฮนเสนอความคิดนี้ขึ้นมา

เป็นเวลาร่วม 30 ปีแล้ว ซึ่งเป็นห้วงเวลาที่กลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงส่วนใหญ่ยังไม่ได้อพยพเคลื่อนย้ายมาอยู่อาศัยและทำมาหากินในเมือง

ยุคโลกาภิวัตน์เช่นปัจจุบันเป็นยุคที่มากไปด้วยประชากรที่ไร้พรมแดน (deterritorialized population) (Appadurai, 1990:302)ปัจเจกบุคคลที่ชอบเคลื่อนที่โยกย้าย (highly mobile individuals) (Hannerz, 1996:129) การสื่อสารระดับโลกรูปแบบใหม่ๆ (new modes of global communication) ที่แทรกซึมเข้าไปถึงกระทั่งพื้นที่ที่ห่างไกล (Smith, 2001:1) ภายใต้อาณัติของโลกาภิวัตน์เช่นนี้คงเป็นเรื่องยากที่จะมีกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงกลุ่มใดที่จะสามารถธำรงรักษาองค์รวมทางวัฒนธรรมของพวกเขาไว้ได้ เว้นแต่จะเฉพาะตามหมู่บ้านของพวกเขาคนเดียวได้ งานวิจัยเกี่ยวกับวิถีชีวิตในชนบทของชาวจีน บัวแดง ปันด้า บุญสาธารณะ หมี่ฮุ่ม เซอหมื่อ และประสิทธิ์ ลิปรีชา (2546:2548) คือตัวอย่างอันหนึ่งซึ่งชี้ให้เห็นว่าสภาพการณ์ทางชาติพันธุ์ของบรรดากลุ่มชนบนที่สูงได้เปลี่ยนไป ในแง่ที่ว่ากลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงจำนวนมากไม่ได้อยู่ในหมู่บ้านได้ใช้เมืองเป็นพื้นที่ของการดำเนินชีวิตประจำวันหรือใช้เมืองเป็นพื้นที่แห่งการผลิตวัฒนธรรมในระดับชีวิตประจำวัน ที่เดินทางไปเพื่อการดำรงอยู่ให้ได้ภายในเมือง ซึ่งการประยุกต์ทำสินค้าหัตถกรรมขึ้นมาขายหรือแม้แต่การไปรับซื้อสินค้าแนวหัตถกรรมมาจำหน่ายก็ย่อมเป็นวิถีปฏิบัติในระดับชีวิตประจำวันอันใหม่ของพวกเขาซึ่งเกิดขึ้นภายใต้การปะทะกันระหว่างความเป็นชาติพันธุ์กับความเป็นเมืองและโลกาภิวัตน์ วิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันอันใหม่นี้สมควรได้รับการมองว่าเป็นส่วนหนึ่งขององค์รวมทางวัฒนธรรมที่มากไปด้วยพลังของพวกเขาที่ได้แผ่แผ่รวมเอาวิถีปฏิบัติแบบเมืองบางอัน (เช่น การรู้จักฉวยใช้พื้นที่บางแห่งและเวลาบางห้วงขณะเป็นแหล่งสร้างรายได้ การรู้จักเลือกที่จะแสดงไม่แสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ให้สอดคล้องกับกาลเทศะ การรู้จักเลือกหยิบเอาบางส่วนของความเป็นชาติพันธุ์มาใช้เป็นสัญลักษณ์สอดใส่ลงไปในสินค้าและการทำการค้า) เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของตน

การประยุกต์ทำงานหัตถกรรมแบบใหม่ขึ้นมาจำหน่ายไม่จำเป็นว่าจะต้องมีความหมายว่าเป็นการผลิตงานที่ถือตัวเองให้หลุดออกมาจากองค์รวมทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงนั้นเสมอไป ตรงกันข้ามการผลิตงานหัตถกรรมเพื่อจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยวเหล่านั้นน่าจะสะท้อนให้เห็นถึงการผลิตเนื้อหาอันใหม่ที่เกิดขึ้นภายในบริบทของการดำเนินชีวิตที่แตกต่างให้กับองค์รวมทางวัฒนธรรมที่ไม่เคยตายตัวของพวกเขา

เนื้อหาอันใหม่เกิดขึ้นมาเป็นระยะๆ อยู่ตลอดในการประดิษฐ์งานหัตถกรรมและการจัดหาสินค้ามาใส่ตะกร้าเงินจำหน่าย

แรกเริ่มเดิมทีชาวอำเภอไชยจะขายสินค้าประเภทกำไลผ้าปักเม็ดเดียว กำไลโลหะ ย่านหมวกอำเภอ สร้อยลูกปัด กำไลลูกปัด กำไลเส้นหนังเทียม ต่อมาก็เริ่มมีกำไลผ้าสีซอ หมวกสีซอ สร้อยลูกปัดไม้ กำไลลูกปัดไม้ กำไลวัสดุสังเคราะห์พิมพ์ลาย กำไลยางสังเคราะห์ ฯลฯ สินค้าในตะกร้าของชาวอำเภอไชยส่วนใหญ่จะวนเวียนอยู่กับกำไล สายสร้อย หมวกและย่าน ตามหมีปี่ชาวอำเภอไชยจากอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้เข้ามาเดินเร่ขายตั้งแต่ยุคแรกเริ่มหลังจากหมีปี่เข้ามาขายได้ไม่นานว่าสินค้าที่นำมาขายในตอนแรกเป็นประเภทใด หมีปี่ตอบว่า “ก็เป็นของเก่าๆอย่างแพททอง(ย่าน)หรือทำมาจากของเก่าอย่างอุโกะ (หมวกเด็ก) ที่เอาแพทอง (เสื้ออำเภอ) เก่า ๆ มาทำ มีกำไลเก่าๆแต่พวกนี้ (กำไลโลหะสีเงินปัดลายที่นำเข้ามาจากประเทศจีน)ยังไม่มี แต่อันนี้(กำไลโลหะสีเงินแบบหนามีลวดลายรดนํ้า) มีของพวกนี้ (กำไล) ตอนนั้นก็มีของเก่ามาขาย ถ้าจะซื้อก็ไปซื้อตรงเนี่ย (ชี้ไปทางถนนเจริญประเทศ ริมแม่น้ำปิงซึ่งก็คือร้านวิโรจน์เครื่องเงินชาวเขา) ร้าน(ก้วยเตี่ยว)รสนึง มันมีร้านขายส่งอยู่”

กบไม้ สินค้าไร้ชาติพันธุ์ที่สำคัญ

หลังจากเดินเร่ขายกำไล สายสร้อย หมวกและย่านมาได้ประมาณ 10 ปี สินค้าอันใหม่ซึ่งในปัจจุบันได้กลายมาเป็นตัวบ่งบอกการมีอยู่ของชาวอำเภอไชยในเชียงใหม่ในท่าซาร์โดยอาศัยเพียง “เสียง” ซึ่งไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นชาติพันธุ์อันใดของชาวอำเภอไชยก็ปรากฏขึ้นมาในตะกร้าของชาวอำเภอไชย สินค้านี้คือกบไม้แกะสลักที่มีแท่งไม้ไผ่ดัดขึ้นหลังกบเบาๆเพื่อให้เกิดเสียงกังวานที่ฟังดูคล้ายกบร้อง

กบไม้ขนาดต่างๆ

กบไม้แกะสลักนี้มีอยู่ด้วยกันหลายขนาด เช่นตัวเล็กขนาดไข่ไก่ ย่อมกว่ากำปั้น เท่ากำปั้น ใหญ่กว่ากำปั้นเล็กน้อย ไปจนถึงใหญ่กว่ากำปั้นมาก แต่ตามปกติชาวอำเภอเร่ขายจะนิยมซื้อกบไม้ขนาดเล็ก ย่อมกว่ากำปั้นและเท่ากำปั้นมาขาย เนื่องจากราคาไม่แพงหยิบจับสะดวก กบไม้เหล่านี้ส่วนใหญ่ผลิตที่อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ชาวอำเภอผู้พอมิทุนจะรับกบเหล่านี้มาเป็นจำนวนมาก แล้วนำมาขายปลีกที่หน้าร้านตนไปพร้อมกับขายในราคาส่งให้กับชาวอำเภอเร่ขาย มีชาวอำเภอบางรายรับกบไม้ที่แกะเสร็จแล้วมาทำสีเอง กบไม้ส่วนใหญ่จะเป็นสีดำ “แต่ฝรั่งบางคนก็ชอบสีไม้ธรรมชาติ” আমিให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับรสนิยมเรื่องสีของลูกค้า

ไม่ทราบแน่ชัดว่ากบไม้กลายมาเป็นสินค้าประเภทหนึ่งในตะกร้าของชาวอำเภอเร่ขายเมื่อใด อาเจ้าชาวอำเภอเร่ขายวัยสาวจากบ้านห้วยโก๋ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งตามแม่ลงมาขาย ตั้งแต่เมื่อ 10 กว่าปีที่แล้ว(ประมาณ พ.ศ. 2541 หรือ พ.ศ.2542)เคยให้ข้อสังเกตว่าในตอนนั้น “กบนี้ (ยื่นกบออกมาแล้วใช้ไม้ขีดหลังกบประกอบ)ก็ยังไม่มียี่เย” เมื่อสอบถามชาวอำเภอเร่ขายจากบ้านห้วยกระสายหนึ่งว่ากบไม้ก็นำมาขายกันนานหรือยัง เธอตอบว่า “2 ปี (สอบถามเมื่อเดือน พฤษภาคม พ.ศ.2552) เมื่อก่อนไม่มีขายหรอกไม่ได้เอามา เอามาขายใหม่ๆหนูยังชุด(ให้เกิดเสียงกบร้อง)ไม่เป็นเลย” ขณะที่ถามเมื่อถูกถามจากพิธีกรโทรทัศน์รายการหนึ่งว่ากบนี้ใช้ของอำเภอไหน เธอตอบว่า “ไม่ใช่ ไม่ใช่ค่ะ มันเพิ่งมีมา 2 ปีนี้เอง(ตอบเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ.2553)”แต่ชาวอำเภอเร่ขายรายหนึ่งจากอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเดินผ่านมาได้ยินคำตอบนี้เข้าก็แย้งว่า “2 ปีอะไร 4-5 ปีแล้ว” คำตอบและคำสนทนาเกี่ยวกับกบไม้ทำให้พอจะประมาณได้ว่ากบไม้ น่าจะถูก

ชาวอำเภอราชายนำขึ้นมาเป็นสินค้าในตะกร้าตั้งแต่ปี พ.ศ.2549 หรืออาจก่อนหรืออาจหลังจากนั้นเล็กน้อย

การปรากฏตัวขึ้นของกบไม้ในฐานะสินค้าประเภทหนึ่งของชาวอำเภอราชายเป็นสิ่งที่ทำให้ชาวอำเภอราชายสามารถบ่งบอกถึงการมีอยู่ของตนเองและการผ่านเข้ามา ณ พื้นที่นั้น ณ ห้วงเวลานั้นของตนเองได้ชัดเจนขึ้น การแต่งกายของชาวอำเภอราชายแม้จะโดดเด่นสะดุดตา ผิดกว่าผู้ค้ารายอื่นๆ ในเชียงใหม่ในทบาศาร์ทั้งด้วยการสวมหมวกอำเภอ ใส่ชุดอำเภอแล้วสะพายตะกร้าออกมาเดินเร่ขาย แต่สตรีอำเภอเหล่านี้ส่วนใหญ่ก็ไม่ได้มีร่างกายที่ใหญ่โต การมาเดินเร่ขายสินค้าไปตามริมทางเท้าของเชียงใหม่ในทบาศาร์ที่มีที่ทางแคบๆ ซ้ำในฤดูท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะชาวต่างชาติผู้มีร่างกายสูงใหญ่เข้ามามากมาย ความโดดเด่นของชาวอำเภอราชายก็จะสูญสลายไปเมื่อมาเดินอยู่ในฝูงชนที่สูงใหญ่ อย่างไรก็ตามแต่ชาวอำเภอราชายบางรายก็ไม่สวมชุดอำเภอออกมาเร่ขายสินค้าในสภาพการณ์เช่นนี้วิธีการหนึ่งที่พอจะช่วยบ่งบอกถึง “การมีอยู่และการมาถึง” ณ ที่นั้นของชาวอำเภอราชายให้กับบรรดานักท่องเที่ยวได้ก็คือการเปล่งเสียงหรือทำให้เกิดเสียง เพราะจะทำให้นักท่องเที่ยวหันมามองหรือตระหนักถึงการมีอยู่ของพวกเขา

ยามยืนอยู่ในที่โล่งเช่นตามสี่แยกในคำคิ่นที่ไม่มีนักท่องเที่ยวพลุกพล่าน ชาวอำเภอราชายจะโดดเด่นสะดุดตา แม้เป็นเพียงชาวอำเภอราชายที่สวมชุดจำลองและหมวกอำเภอทำขายก็มักตกเป็นเป้าของการถ่ายรูปจากนักท่องเที่ยวอยู่เนืองๆ นอกจากชุดและหมวกแล้วในปัจจุบันชาวอำเภอราชายเหล่านี้ยังนิยมถือกบไม้ไว้ในมือและชูหลังกบเพื่อให้เกิดเสียงไปพลางๆ อยู่เกือบตลอดเวลา จะยืนขายอยู่กับที่หรือออกเดินไปเร่ขายชาวอำเภอราชาก็นิยมถือกบไม้และชูไปเป็นระยะๆ เพื่อเรียกลูกค้าให้หันมามองเพราะเมื่อนักท่องเที่ยวหันมามองแล้วชาวอำเภอราชายเหล่านี้ก็มีโอกาสนำเสนอสินค้าในตะกร้าของตน บนสองฟากข้างริมทางเท้าของถนนช้างคลานยามคำคิ่นที่เป็นเชียงใหม่ในทบาศาร์ไม่มีใครในความหมายว่าทั้งผู้ค้ากลุ่มอื่นและนักท่องเที่ยวที่จะจริงจังอยู่กับการชูดกบไม้มากเท่ากับชาวอำเภอราชาย มีผู้ค้าตามร้านล่อเงินริมทางบางรายที่บางครั้งก็หยิบกบไม้ที่เรียงไว้ในร้านตนชูดเล่นบ้างแต่ก็เป็นไปแบบนานๆ ทีและเสียงกบจากร้านประเภทนี้ซึ่งมีอยู่ไม่มากก็กินพื้นที่ที่คงที่ตายตัว เพราะร้านล่อเงินริมทางวางของจำหน่ายอยู่กับที่ ผิดกับเสียงกบไม้ของชาวอำเภอราชายที่เดินชูดไปขายไปซึ่งทำให้เกิดพื้นที่หรืออาณาบริเวณของเสียงที่กว้างไกลกว่า

ในเชียงใหม่ในทบาศาร์เสียงชูดกบไม้จึงได้กลายมาเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของความเป็นอำเภอราชาย นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่จู่ๆ ได้ยินเสียงกบ(ไม้)ร้องแล้วหันไปมองส่วนใหญ่จะได้พบกับภาพ

ของชาวอำเภอรำเข้ขาย(ทั้งในชุดอำเภอรำเข้ขาย ชุดอำเภอลำลอง ชุดลำลองแบบคนพื้นราบทั่วไปซึ่งก็มีทั้งสวมและก็ไม่สวมหมวกอำเภอรำเข้ขายหรือเดินชุกกบไม้อยู่

พิธีกรรายการโทรทัศน์ผู้นั้นถามชาวอำเภอรำเข้ขายจากอำเภอแม่แตงรายนั้นว่าทำไมชาวอำเภอรำเข้ขายต้องมีกบไม้ด้วยเล่า เธอตอบว่า “ก็ถ้าไม่มีกบ ก็ไม่รู้จะเข้าไป(หาลูกค้า)ยังงัย” เพราะตามปกติหากพบใครที่พอจะเป็นลูกค้าได้ ชาวอำเภอรำเข้ขายจะชุกกบไม้ 2-3 ครั้ง แล้วยื่นตัวกบหรือยื่นกำไลซึ่งถืออยู่ในมือด้านที่จับไม้ชุกกบอยู่ออกไปให้ลูกค้าได้ชม คำตอบของชาวอำเภอรำเข้ขายรายนี้ทำให้พิธีกรรายการโทรทัศน์ต้องถามต่อไปว่า “อ้าว! แล้วเมื่อก่อนตอนไม่มีกบล่ะ ทำยังงัย” ซึ่งอาามีที่ยังคงยืนสนทนาคู่ด้วยเป็นผู้ตอบว่า “ก็ฮัลโล่ๆไปเรื่อยๆ” ชาวอำเภอรำเข้ขายบางรายพูดภาษาอังกฤษได้ค่อนข้างดี บางรายพอพูดได้แต่หลายรายก็พูดไม่ได้เลย บางรายกระทั่งภาษาไทยก็พูดไม่ได้ การทำการค้าในเชียงใหม่ในท่าบารัรวมถึงสถานที่ท่องเที่ยวอื่นที่ชาวอำเภอรำเข้ขายไปเดินเร่ขายภาษาอังกฤษนับเป็นภาษาสากลที่สำคัญ ชาวอำเภอรำเข้ขายบางรายโดยเฉพาะอำเภอรำเข้ขายนิยมนักฝึกฝนภาษาอังกฤษเพื่อประโยชน์ต่อชีวิตและการค้าของตน แต่การเรียนรู้ภาษาอังกฤษเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยทักษะและการจดจำซึ่งยากต่อสตรีอำเภอรำเข้ขาย และสตรีอำเภอรำเข้ขายที่เพิ่งลงจากคอกมาเดินเร่ขายในเมือง เปรียบกับภาษาอังกฤษที่เป็นภาษาสากลที่ต้องอาศัยเวลาในการฝึกฝนและจดจำ เสียงร้องของกบไม้ นับเป็นภาษาที่สากลกว่า ทั้งยังไม่ต้องท่องจำ เมื่อได้ยินเสียงนี้ไม่ว่าจะเป็นนักท่องเที่ยวไทยหรือเทศก็ล้วนเข้าใจได้ตรงกันว่านี่คือเสียงกบที่เกิดจากการชุกกบไม้โดยผู้ที่ต้องการขายสินค้า

พิธีกรภาคสนามรายการสารคดีเดียวกันนี้เคยถามอาณีชาวอำเภอรำเข้ขายจากบ้านห้วยกระด้วยคำถามทำนองเดียวกันว่าเหตุใดชาวอำเภอรำเข้ขายต้องมีกบไม้ อาณีตอบว่า “ตอนนี้มีกบใช้มัยยะ ปากมันไม่ค่อยพูดคะ(หมายถึงพูดภาษาอังกฤษกับนักท่องเที่ยวต่างชาติไม่ค่อยได้)ใช้กบเรียกฝรั่ง” คำตอบของอาณีนอกจากจะสะท้อนว่าการชุกกบไม้ให้เกิดเสียงเพื่อเรียกความสนใจจากนักท่องเที่ยวต่างชาติเป็นสิ่งที่ง่ายกว่าการฝึกพูดภาษาอังกฤษแล้ว ยังสะท้อนอยู่กลายๆว่าทุกวันนี้กบไม้ซึ่งไม่ใช่ของที่ชาวอำเภอรำเข้ขายทำขึ้นมากลับถูกนำมาใช้เป็นคล้ายอวัยวะส่วนหนึ่งบนร่างกายของชาวอำเภอรำเข้ขายซึ่งนั่นก็คือปาก กบไม้ถูกชาวอำเภอรำเข้ขายนำมาใช้เป็นสื่อกลางสำหรับการปฏิสัมพันธ์ข้ามวัฒนธรรมเพื่อแปลงเสียงบ่งบอกการมีอยู่ของพวกตนในพื้นที่ท่องเที่ยวแห่งนี้ในฐานะชนชาติพันธุ์ผู้ประกอบการค้างานหัตถกรรมแบบเคลื่อนที่ได้

กบไม้ เสียงของกบไม้โดยทั่วไปไม่ได้มีความหมายเท่ากับความเป็นอำเภอรำเข้ขาย เพราะผู้อื่นก็สามารถชุกกบไม้ให้เกิดเสียงได้ แต่ในเงื่อนไขทางพื้นที่และเวลาเช่นเชียงใหม่ในท่าบารัรเสียงของกบไม้สามารถหมายถึงชาวอำเภอรำเข้ขาย สามารถหมายถึงความเป็นอำเภอรำเข้ขายได้ นี่ก็ความเป็น

ชาติพันธุ์บนการค้าที่ถูกผลิตขึ้นมาอย่างสัมพันธ์กับพื้นที่และเวลาที่เฉพาะพิเศษ ภายใต้สภาวะการณ์ที่เป็นเงื่อนไขเช่นนี้วัตถุที่ไม่ใช่สิ่งของทางชาติพันธุ์ของผู้ค้าก็อาจถูกหยิบยืมมานิยามความเป็นชาติพันธุ์ให้กับตัวผู้ค้าได้

เสียงของกบไม้ที่เคลื่อนไหวไปมาทั่วเชียงใหม่ในท่าบารเพราะการเดินเร่ขายของชาวอ่าน่า สำหรับผู้ค้ากลุ่มอื่นในเชียงใหม่ในท่าบารอาจกลายมาเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการตระหนักว่ามีชาวอ่าน่าเร่ขายได้มาปรากฏอยู่แถวนี้ เช่นคำวันหนึ่งที่ฟ้าจ๋าฝนจนบรรดาผู้ค้ากังวลใจว่าฝนห่าใหญ่จะเทลงมา แล้วพวกตนจะเดือดร้อนเพราะต้องรีบเก็บของ นักท่องเที่ยวก็จะเดินลำบากจนไม่อยากมา ท่ามกลางสีหน้ากังวลของบรรดาผู้ค้าผู้รู้เสียงกบไม้ที่ฟังคล้ายกบจริงมากก็ดังขึ้นด้วยฝีมือการพูดที่ชำนาญของชาวอ่าน่าเร่ขาย 2 คนที่เดินผ่านมา ยังไม่ทันที่จะหันหลังกลับไปมองแม่ค้าชาวไทยรายหนึ่งก็เปรยขึ้นกับเพื่อนแม่ค้าชาวไทยด้วยกันว่า “ฝนก็ยังทำท่าอ่าน่าพวกนี้ยังดันมาชูดกบอีก เคียวได้วิ่ง(เก็บของ)กันไม่ทันพอดี” คำกล่าวของแม่ค้าผู้นี้ไม่ได้มีเจตนาจะต่อว่าชาวอ่าน่าเร่ขายแต่อย่างใด เธอเพียงเปรยขึ้นมาให้เพื่อนแม่ค้าด้วยกันฟังสนุกๆเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศจากความกังวลเรื่องฝน แต่เหตุการณ์นี้ก็ช่วยสะท้อนถึงการมีอยู่ของชาวอ่าน่าเร่ขายในความรู้สึกของผู้ค้ากลุ่มอื่นๆ ผู้ค้าที่นิยมชูดกบไม้ให้ร้องไปตามริมทางเท้าของเชียงใหม่ในท่าบารจะเป็นใครอื่นไปไม่ได้นอกจากชาวอ่าน่าเร่ขายเอง

สำหรับนักท่องเที่ยวไม่ว่าไทยหรือเทศ เสียงของกบไม้ก็เป็นคล้ายสัญญาณเตือนให้ตระหนักถึงการมีอยู่และการ(เดิน)มาถึงของผู้ค้าที่เดินเร่ขายงานหัตถกรรมไปมาทั่วเชียงใหม่ในท่าบาร แต่การตระหนักของบรรดานักท่องเที่ยวนี้จะเป็นการตระหนักที่มีนัยทางชาติพันธุ์คือตระหนักว่าผู้ค้าที่กำลังชูดกบไม้เข้ามาตกขายนั้นเป็นกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงอะไรหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของบรรดานักท่องเที่ยวเหล่านั้นเอง

นักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่คุ้นเคยกับชาวอ่าน่าเช่นสองสามีภรรยาชาวอเมริกันที่ติดตามซื้อหาเครื่องประดับเก่าของชาวอ่าน่ามาเป็นเวลากว่า 10 ปี เมื่อได้ยินเสียงชูดกบไม้และมองไปก็พบบุคคลที่แต่งชุดอ่าน่าหรือไม่ก็สนทนากันด้วยภาษาอ่าน่าย่อมตระหนักว่าผู้ค้ารายนั้นหรือผู้ค้ากลุ่มนั้นเป็นชาวอ่าน่า

นักท่องเที่ยวยุคที่ไม่รู้จักมักคุ้นกับชาวอ่าน่าย่อมไม่ตระหนักว่าผู้ค้าที่ชูดกบไม้นั้นเป็นชาวอ่าน่า แต่สังเกตดูจากชุดและหมวกที่มีลักษณะเฉพาะตัว นักท่องเที่ยวเหล่านี้ย่อมคาดเดาได้ว่าผู้ที่กำลังยืนชูดกบไม้อยู่นี้ต้องเป็นกลุ่มชนที่แตกต่างไปจากผู้ค้าส่วนใหญ่ในพื้นที่นี้ แต่การที่จะ

ตีความบุคคลที่เป็นต้นกำเนิดของเสียงกบไม้ อย่างไรก็ตามแตกต่างกันไปตามประสบการณ์และความสนใจของแต่ละคน

นักท่องเที่ยวหลายคนเดินผ่านชาวอ่าน่าเร่ขายที่พยายามชูดกบไม้เข้ามาทักทายไปอย่างไม่มีแสนใจ แม้ชาวอ่าน่าเร่ขายหลายรายพยายามแต่งทั้งชุด สวมทั้งหมวกและชุดทั้งกบไม้ก็ไม่ได้ทำให้นักท่องเที่ยวเหล่านี้หันมาซื้อสินค้าได้ เหมือนคำพูดติดปากของชาวอ่าน่าเร่ขายในวันที่ขายไม่ดีว่า “*ฝรั่งไม่มองมาเลย*” นักท่องเที่ยวเหล่านี้ไม่มีความสนใจอันใดต่อสินค้าหรือแม้แต่ความเป็นชาติพันธุ์ของชาวอ่าน่าเร่ขาย ต่อให้พยายามชูดกบไม้ อย่างไรก็ตามไม่ใส่ใจที่จะมีปฏิสัมพันธ์ด้วย

นักท่องเที่ยวหลายรายเมื่อได้ยินเสียงกบไม้และหันมาเห็นชาวอ่าน่าเร่ขายยืนอยู่เดี่ยวๆ แยกแมคโดนัลด์หรือหน้าตลาดอนุสารก็จะหยุดถ่ายรูปหรือไม้ก็เข้ามาขอถ่ายรูปพร้อมกับชาวอ่าน่าเร่ขาย บางรายเช่นกลุ่มของหนุ่มนักท่องเที่ยวชาวอิสราเอลก็ตรงเข้ามาหยิบกบไม้ในตะกร้าของชาวอ่าน่าเร่ขาย ขึ้นมาชูดเล่นหยอกเข้ากับชาวอ่าน่าทั้งๆ ที่ไม่ได้รู้จักกันมาก่อน ต่อรองราคากันอย่างสนุกสนานและก็ได้สินค้าติดมือไปในราคาไม่แพง

ขณะที่นักท่องเที่ยวไทยจากภาคใต้ 6 คนผู้มีโอกาสเข้ามาเชียงใหม่ในทั้งบารและสนใจในกบไม้ที่อยู่ในตะกร้าของอาวีชาวอ่าน่าเร่ขายจากบ้านวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงรายก็ได้พากันเข้ามาเลือกชมกบไม้พร้อมต่อราคาด้วยภาษาที่สะท้อนว่า “*ฉันรู้ว่าเธอเป็นชาวเขา*” นักท่องเที่ยวสตรีผู้หนึ่งชี้มาที่กบไม้ในมือของอาวีและเริ่มบทสนทนาว่า “*อันนี้ ทะ หละ*” อาวีบอกราคาว่า “*100 นิ่ง*” เธอต่อราคามาว่า “*ห้าสิ ได้มะ ตัวนึ่ง*” เพื่อนผู้หนึ่งของเธอที่ยืนฟังการต่อราคาอยู่เสริมขึ้นว่า “*เอา 2 ตัวละ เท่าไหร่*” อาวีตอบว่า “*150*” สตรีคนแรกกล่าวล้อเลียนอาวีว่า “*ลื้อ ห้า สิ*” เพื่อนเธออีกคนหนึ่งซึ่งยืนฟังอยู่ด้านข้างแต่ฟังราคาไม่ถนัดหันไปทางสตรีคนแรกแล้วกล่าวว่า “*เค้าว่าก็บาท มึงแปลช*” การต่อรองราคาและการพิจารณาสินค้าอื่นรวมทั้งหมวกอ่าน่าทำขายที่อาวีสวมใส่อยู่ดำเนินต่อไปอีกระยะหนึ่ง พวกเธอจึงตัดสินใจซื้อกบไม้ไปจากอาวี 1 ตัว ในราคา 80 บาท บทสนทนาเกมสัพพอกของนักท่องเที่ยวไทยกลุ่มนี้สื่อให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสำหรับพวกเธอความเป็นอ่าน่าของอาวีไม่ได้มีความหมายอะไรมากไปกว่าความเป็นชาวเขา

กบไม้ สินค้าไร้ความเป็นชาติพันธุ์ไม่ใช่สิ่งที่ยืนยันถึงความเป็นชาวเขาของอาวี นักท่องเที่ยวไทยกลุ่มนี้คาดเดาถึงสถานภาพทางสังคมของอาวีได้จากการแต่งกายและสำเนียงภาษาไทยที่อาวีใช้ แต่กบไม้ก็มีความสำคัญต่อชาวอ่าน่าเร่ขาย ทั้งในฐานะสินค้าประเภทหนึ่ง ในฐานะเครื่องมือบ่งบอกการมีอยู่การดำรงอยู่ของชาวอ่าน่าเร่ขาย และในฐานะเครื่องมือสำหรับการเปิดฉากเจรจาทางการค้ากับว่าที่ลูกค้า กบไม้ไม่ได้มีความเป็นชาติพันธุ์อยู่ในตัว แต่เสียงของกบไม้

ในเชียงใหม่ในท่าบารักก็เป็นตัวชกน่านักท่องเที่ยวจำนวนหนึ่งให้หันมาสนใจใน “การค้า” ของผู้ค้าขายขบกลุ่มหนึ่งซึ่งมีเพียงร่างกายเป็นพื้นที่ทำกิน

ร่างกายนี้คือร่างกายที่มีความเป็นชาติพันธุ์อันเกิดจากการหล่อหลอมของสังคมและวัฒนธรรมที่จำเพาะอยู่ในตัว แต่นัยทางชาติพันธุ์นี้จะปรากฏออกมาเล็กน้อยแค่ไหนหรือจะมีคุณค่าความหมายใดต่อตัวผู้ค้าที่เป็นเจ้าของความเป็นชาติพันธุ์และตัวผู้อื่น(ทั้งนักท่องเที่ยวและผู้ค้ากลุ่มอื่น) ในพื้นที่นี้เป็นเรื่องที่สัมพันธ์อยู่กับประสบการณ์และความสนใจของกลุ่มสัมพันธ์แต่ละคน รวมถึงสถานการณ์ที่เป็นเงื่อนไขเฉพาะหน้าของการปฏิสัมพันธ์ ณ ขณะนั้น

การปรากฏตัวของความเป็นชาติพันธุ์ในเชิงรูปธรรม เช่น ชาวอ่าน่าเร่ขายสวมหมวกอ่าน่าแต่งชุดอ่าน่าออกมาเดินขายสินค้าไม่จำเป็นว่าจะต้องนำมาซึ่งคุณค่าพิเศษอันใดให้แก่ผู้เป็นเจ้าของความเป็นชาติพันธุ์นั้นๆ เสมอไป เช่นนักท่องเที่ยวหลายรายไม่ได้แยแสสนใจชาวอ่าน่าเร่ขายเลย แต่ปรากฏการณ์เช่นนี้ก็ไม่ได้มีความหมายว่าความเป็นชาติพันธุ์ที่ถูกทำให้ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมจะไม่มีคุณค่าความสำคัญอันใดต่อชาวอ่าน่าเร่ขายและการทำการค้าของพวกเขาเลย นักท่องเที่ยวหลายรายยังนิยมเข้ามาหยอกล้อชาวอ่าน่าเร่ขายและยังนิยมเข้ามาถ่ายรูป ขอถ่ายรูปร่วมด้วยซึ่งบางครั้งก็จะไปจบลงด้วยการช่วยซื้อสินค้าให้ บางรายถ่ายรูปเสร็จก็หยิบธนบัตร 20 บาทยื่นให้ แต่หลายรายถ่ายรูปแล้วก็รีบเดินหนีจากไปด้วยสีหน้าไม่รู้ไม่ชี้โดยมิเสี่ยงไล่หลังมาจากชาวอ่าน่าเร่ขายบางรายที่ขายไม่ดีในคืนนั้นว่า “จี้เหนียว” แต่ไม่ว่าจะเป็นนักท่องเที่ยวที่ช่วยซื้อหรือไม่ช่วยซื้อก็ตาม การเข้ามาหยอกเย้า(เช่นนักท่องเที่ยวผิวขาวบางรายเอื้อมมือมาหยิบกำไลในตะกร้าของชาวอ่าน่าเร่ขายแล้วแก้มือจนไ้ข้างหลังทั้งที่ไม่ใช่คนรู้จักกัน บางรายก็หยิบกบไม้มาขูดเล่นแล้ววางกลับไปอ้อมมือให้แล้วเดินจาก)การเข้ามาถ่ายรูปคือสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าความแตกต่างของชาวอ่าน่าเร่ขายคือสิ่งที่มีความหมายมากพอต่อการเก็บบันทึกไว้เป็นที่ระลึก ต่อการก้าวเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ด้วยเพราะช่วยเติมเต็มประสบการณ์ทางการท่องเที่ยวที่หาไม่ค่อยได้ในพื้นที่และเวลาอื่นๆ

ภายในบริบทของการท่องเที่ยว ความเป็นชาติพันธุ์บนร่างกายของชาวอ่าน่าเร่ขายคือความเป็นชาติพันธุ์เชิงการค้าซึ่งถูกปรุงแต่งขึ้นมาใหม่โดยชาวอ่าน่า ความเป็นชาติพันธุ์อันนี้คือความเป็นชาติพันธุ์ที่ขึ้นอยู่กับการตีความตามประสบการณ์และความสนใจส่วนตัวของผู้อื่นด้วย อาจมีนัยสำคัญหรือไม่มีนัยสำคัญต่อการทำการค้าของชาวอ่าน่าเร่ขายก็ได้ เป็นความเป็นชาติพันธุ์ที่ถูกสร้างขึ้นใหม่อย่างหลากหลายภายใต้พื้นที่และเวลาแห่งการท่องเที่ยวของเมือง บ้างก็มีเค้ารางของ

ความเป็นอำมาแบบเดิมอย่างเข้มข้น บ้างก็เจอจางบางเบาและบ้างก็ไร้เค้าร่างทางรูปธรรมที่จะนำไปสู่การคาดคำนวณได้ว่าผู้ค้านั้นคือชาวเขา ชาวอำมา

การเพ่งมองมายังร่างกายของชาวอำมาเรขายนอกจากจะช่วยให้เราเข้าใจถึงพลวัตความเป็นไปของความเป็นอำมาแล้ว ยังช่วยให้เราเข้าใจได้ด้วยว่าในพื้นที่และเวลาแห่งการท่องเที่ยว การค้านับเป็นปัจจัยสำคัญอีกอันหนึ่งที่เข้ามาชี้นำกำหนดความเป็นไปทางชาติพันธุ์ให้กับชาวอำมา ความเป็นชาติพันธุ์เช่นที่กำลังเป็นไปในปัจจุบันของชาวอำมาเรขายหากมองเพียงผิวเผินจะพบว่าเป็นความเป็นชาติพันธุ์ที่เป็นไปเพื่อผู้อื่นซึ่งก็คือบรรดานักท่องเที่ยว แต่โดยเนื้อแท้แล้วเป็นความเป็นชาติพันธุ์ที่เป็นไปเพื่อตัวชาวอำมาเรขายเอง

เมืองท่องเที่ยวแห่งยุคโลกาภิวัตน์คือบริบทหนึ่งของชีวิตประจำวันอันใหม่ที่ชาวอำมาเรขายจำเป็นต้องปรับตัวเข้าหา ภายใต้สภาวะการณ์ที่เป็นเงื่อนไขเช่นนี้ชาวอำมาเรขายๆได้นำร่างกายของตนเข้ามาใช้อย่างไร การใช้ การปรับใช้ร่างกายในลักษณะต่างๆที่พบในการการค้าของชาวอำมาเรขายมีนัยอย่างไรต่อชีวิตและความเป็นชาติพันธุ์ของชาวอำมาผู้กำลังอยู่ในห้วงเวลาของการก้าวกลับไปกลับมาระหว่างความเป็นแบบเก่ากับความเป็นแบบใหม่ที่ไม่มีความสิ้นสุด

บทที่ 6

ร่างกาย

มนุษย์ไม่ได้มีเพียงความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม แต่มนุษย์ยังมีความสามารถในการให้ความหมายกับสภาพแวดล้อมและเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมนั้นด้วย (Lynch, 1960 อ้างใน Pile, 1996: 218) สำหรับมนุษย์สภาพแวดล้อมคือสิ่งที่สามารถปรับเปลี่ยนให้เป็นดังใจหรือเป็นอื่นได้ด้วยการให้ความหมาย การดำรงอยู่ของมนุษย์ในสภาพแวดล้อมใดก็ต้องการพึ่งพาความหมายเป็นสำคัญ โดยเฉพาะความหมายเชิงการมีอยู่การดำรงอยู่ของตนในสภาพแวดล้อมนั้นๆ

ความหมายจึงกลายเป็นสื่อกลาง ที่มีความสำคัญต่อการเชื่อมประสานมนุษย์เข้าสู่สภาพแวดล้อมหรือเชื่อมสภาพแวดล้อมเข้ามาสู่ความคิดของมนุษย์ สภาพแวดล้อมนั้นเหมาะสมที่จะเป็นที่ยู่อาศัยใช้ชีวิตของมนุษย์ผู้นั้นหรือไม่ มนุษย์ผู้นั้นเป็นผู้ที่มีความเหมาะสมต่อการดำรงอยู่ในฐานะสมาชิกผู้หนึ่งของสภาพแวดล้อมนั้นหรือไม่ล้วนขึ้นอยู่กับความหมายหรือ “คุณค่าเชิงการมีอยู่การดำรงอยู่” ของพื้นที่แห่งนั้นและมนุษย์ผู้นั้น ซึ่งเป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคม

สังคมสร้างความหมายให้กับสิ่งต่างๆซึ่งเป็นองค์ประกอบของตนอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ สถานที่ กลุ่มคนและปัจเจกบุคคลล้วนถูกสังคมสร้างและใส่ความหมายให้ องค์ประกอบต่างๆของสังคมประสานรวมเข้ามามีกันเป็นสังคม ดำรงอยู่ในฐานะองค์รวมที่เรียกว่าสังคมได้ก็ด้วยการปฏิสัมพันธ์กันบนฐานของความหมายที่มีนัยของอำนาจแห่งการมีอยู่การดำรงอยู่ ที่แตกต่างกัน ลำดับช่วงชั้นในสังคมไม่ว่าจะเป็นลำดับช่วงชั้นที่ปรากฏขึ้นในรูปของความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ส่วนต่างๆในสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคล ระหว่างปัจเจกบุคคลได้ถูกชี้นำกำกับไว้ด้วยความหมายที่มีนัยของอำนาจที่ต่างกันนี้ แต่ถึงได้กล่าวไปแล้วว่าความหมายนี้เป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคมหรือสิ่งที่ถูกปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคลทุกชนชั้น ชาติพันธุ์และเพศสภาพพยายามจะเข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบสร้างอยู่โดยตลอด ความหมายนี้รวมถึงอำนาจที่แฝงอยู่ในความหมายนี้จึงเป็นสิ่งที่ไม่นิ่ง ไม่ตายตัว

กระทั่งพื้นที่เล็กๆเช่นร่างกาย ความหมายที่สังคมฉาบทับไว้เช่นในรูปของอัตลักษณ์ เพศสภาพ ชาติพันธุ์ก็ไม่นิ่ง ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะร่างกายไม่ได้เป็นเพียงผลผลิตของสังคม แม้จะใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางสังคมในฐานะสัตว์สังคมมาโดยตลอด แต่ร่างกายของมนุษย์ก็ไม่เคยสูญเสียอิทธิพลให้กับสังคมไปอย่างสมบูรณ์

สภาพแวดล้อมที่เรียกว่าสังคมคือพื้นที่ของความหมาย ร่างกายก็คือพื้นที่ของความหมาย ความหมายที่ปรากฏอยู่บนร่างกายโดยนัยหนึ่งย่อมสะท้อนให้เห็นถึงร่องรอยของการขับเคลื่อนระหว่างอำนาจครอบงำของสังคมกับการเจรจาต่อรองของปัจเจกบุคคลผู้เป็นเจ้าของร่างกาย

ร่างกายกับพื้นที่และเวลา

ร่างกายกับพื้นที่เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กัน พื้นที่ที่กล่าวถึงนี้ไม่ใช่พื้นที่ที่เป็นอาณาบริเวณอันว่างเปล่าที่ตั้งดำรงอยู่มาตั้งแต่ต้น ไม่ใช่พื้นที่ที่สัมบูรณ์ (absolute space) ที่ไร้ขอบเขตไร้รูปร่างไร้ทิศทางและเนื้อหาใดๆ แต่เป็นพื้นที่ที่มีการถูกเข้ามายึดครอง ยึดครองไว้โดยร่างกายซึ่งร่างกายที่กล่าวถึงนี้ก็ได้ไม่ได้เป็นเพียงร่างกายธรรมดา ไม่ได้เป็นเพียงเนื้อหนังมังสา แต่เป็นร่างกายที่เฉพาะพิเศษ เป็นร่างกายที่สามารถบ่งชี้ทิศทางด้วยท่าทางได้ สามารถกำหนดการโค้งงอกลับโดยการหันเลี้ยวได้สามารถกำหนดเขตแดนและทิศทางให้กับพื้นที่ได้ พื้นที่ที่มีร่างกายซึ่งมีความสามารถทำนองนี้เข้ามายึดครองเป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์เป็นอย่างยิ่ง (absolutely relative)

มีความสัมพันธ์อย่างแนบชิดระหว่างร่างกายกับพื้นที่ของร่างกาย ระหว่างการจัดการใช้ร่างกายในพื้นที่กับการยึดครองพื้นที่ของร่างกาย ร่างกายแต่ละร่างกายคือพื้นที่และมีพื้นที่ของตัวเอง ร่างกายสร้างหรือผลิตพื้นที่ของตัวเองขึ้นมาในระหว่างการเคลื่อนที่ไปมา (motions) ของพวกมันตามกฎของพื้นที่หรือกฎแห่งการแบ่งจำแนก (discrimination) ในพื้นที่ และกฎของพื้นที่นี้ก็หันมามักับควบคุมร่างกายและการใช้พลังงานของร่างกายเพื่อสร้างพื้นที่ (Lefebvre, 1991:170 - 171) แต่ก็ไม่มีกฎของพื้นที่ที่แน่นอนที่จะเข้ามาควบคุมร่างกายได้อย่างสมบูรณ์ อย่างไรก็ตามร่างกายเองก็ไม่ใช่เครื่องยนต์กลไกที่ต้องเป็นฝ่ายถูกกระทำอย่างเดียว (passive mechanism) แต่ร่างกายยังมีความสามารถที่จะคิดและลงมือกระทำสิ่งต่างๆด้วยตัวเองได้ (Pile, 1996:51)แน่นอนว่าความสามารถเช่นนี้ของร่างกายแต่ละร่างกายย่อมแตกต่างกันตามทุน ประสบการณ์และสภาพการณ์ที่เป็นเงื่อนไขเฉพาะหน้าของปัจเจกบุคคลแต่ละคนผู้เป็นเจ้าของร่างกาย และด้วยความสามารถทางพื้นที่ (spatial abilities) ที่จำกัดต่างกัน (Lowenthal, 1961 อ้างใน Pile; 1996:10) ต้องมาดำรงอยู่ในพื้นที่ที่เป็นผลผลิต (space-qua-product) (Lefebvre, 1991:30;90) ของสังคมร่วมกัน ร่างกายเหล่านี้จึงยึดครองพื้นที่ได้ต่างกัน

ปฏิบัติการทางสังคมต้องอาศัยการใช้ร่างกาย (เรื่องเดียวกัน:40) หมายความว่าถ้าปราศจากการใช้ร่างกายเช่นการรับรู้ การใช้มือ ใช้สายตา การแสดง กิริยา ท่าที สีหน้า การตกแต่งร่างกายหรือแม้แต่การใช้ภาษาทั้ง วจนภาษาและอวจนภาษา ปฏิบัติการทางสังคมหรือการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจหรือเพื่อปรับความสัมพันธ์ทางอำนาจทั้งหลายล้วนเป็นไปไม่ได้

การสร้างพื้นที่ การแสวงหาพื้นที่รวมถึงการช่วงชิงพื้นที่ ทั้งหมดนี้คือปฏิบัติการทางสังคมที่ต้องใช้ร่างกาย ร่างกายซึ่งโดยตัวเองคือพื้นที่ชนิดหนึ่งถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือของการสร้างและแสวงหาพื้นที่ กลไกสำคัญของการสร้างพื้นที่ของคนขึ้นมาในสังคมก็คือการสร้าง ความหมาย และพื้นที่ที่ปัจเจกบุคคลจะสามารถสร้างความหมายใส่ลงไปได้สะดวกที่สุดก็คือร่างกายของปัจเจกบุคคลเอง เป็นความจริงว่าร่างกายของมนุษย์ไม่ได้เป็นเพียงร่างกายอันว่างเปล่าที่มีเฉพาะมิติทางกายภาพ แต่ยังเป็นร่างกายที่มีวัฒนธรรมแทรกซึมเข้ามา (เรื่องเดียวกัน:40) เป็นร่างกายที่ถูกพลัง

ทางสังคมกำกับควบคุมไว้หรือเป็นร่างกายที่สะท้อนสังคม (Douglas, 1966 อ้างใน Pile, 1996:185) แต่ปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะปัจเจกบุคคลในสังคมสมัยใหม่ก็มีอิทธิพลโดยเห็นร่างกายตนเองอยู่ไม่น้อย ในขณะที่สังคมและวัฒนธรรมพยายามเข้ามาชี้นำกำกับความเป็นไปของร่างกาย แต่ก็มีหลายต่อหลายครั้งที่ร่างกายนี้เคลื่อนที่ เคลื่อนไหวหรือสื่อแสดงความหมายที่ตั้งใจจะบ่งบอกต่อสังคมออกมาตามความรู้สึกนึกคิดส่วนตัวและเหตุผลส่วนตัว

ร่างกายเป็นพื้นที่ที่ความเป็นสังคมกับความปัจเจกบุคคลพยายามจะเข้ามาครอบงำแต่ร่างกายหรือพื้นที่ของร่างกายก็ยังเป็นอะไรที่มากกว่าแค่พื้นที่ที่เกิดขึ้นจากการปะทะกันของความเป็นสังคมกับความเป็นปัจเจกบุคคลหรือการปะทะกันของโลกภายนอกกับโลกภายในตัวเรา พื้นที่ที่เรียกว่าร่างกายเกิดขึ้นได้ทั้งจากองค์ประกอบทั้งสองที่กล่าวไปและจากองค์ประกอบใหม่อื่นๆที่มากกว่า ความเป็นพื้นที่ของร่างกายจึงสามารถปรากฏขึ้นได้ในรูปของพื้นที่ที่สาม (third space) (Pile, 1996:187) หรือพื้นที่ที่ไม่ยอมตายตัวอยู่กับความเป็นขั้วตรงข้าม คุณลักษณะอันเฉพาะพิเศษเช่นนี้ทำให้ร่างกาย โดยเฉพาะร่างกายของคนชายขอบที่ถูกอำนาจศูนย์กลางกระทำร้ายเหมาะที่จะถูกนำมาใช้เป็นพื้นที่สำหรับการเปล่งเสียงเจรจาต่อรองเพื่อร้องขอโอกาสในการดำรงอยู่ร่วมกับ “ผู้อื่น” ที่เป็นคนส่วนใหญ่ในสังคมเพราะไม่มีพื้นที่อื่นใดในสังคมที่คนชายขอบจะใช้ได้สะดวกเท่ากับร่างกายของตนเอง

สตีฟ พิลล์ (Steve Pile) กล่าวว่าไว้ว่าดูเหมือนว่าร่างกายจะเปิดกว้างต่อการเขียนความหมาย (writing) ที่หลากหลายและการอ่านตีความหมาย (reading) อย่างหลากหลาย (เรื่องเดียวกัน:185) ประเด็นที่ควรสังเกตคือผู้เขียนหรือจารึกความหมายให้แก่ร่างกายไม่ได้มีตัวเราเพียงผู้เดียว ผู้อ่านตีความความหมายของร่างกายหรือจารึกความหมายของร่างกายก็ได้มีเฉพาะผู้อื่นเพราะในขณะที่ตัวเราเขียนความหมายใส่ลงไปในร่างกายเราเพื่อสื่อสารกับผู้อื่นตัวเราเองก็เป็นผู้อ่านประเมินสารนั้นไปด้วย เช่นเดียวกันในขณะที่ผู้อื่นซึ่งยืนอยู่ในพื้นที่เดียวกันกับเราได้อ่านสารหรือความหมายที่เราสื่อไปให้ ก็ไม่จำเป็นว่าพวกเขาจะต้องเห็นพ้องกับความหมายที่เราต้องการสื่อออกไป ร่างกายสามารถถูกนำมาใช้เป็นพื้นที่เพื่อการสื่อสาร แต่ก็ไม่มีผู้ส่งสารคนใดในโลกที่จะสามารถสื่อสารหรือความหมายได้ตามที่ตั้งใจไว้ตลอดเวลา ในขณะที่ตัวเราปรุงแต่งร่างกายเราไปตามความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ประสบการณ์และบริบทเฉพาะตัวของเรา ผู้อื่นก็จับตามองร่างกายเรา อ่านตีความร่างกายเราไปตามความคิด ความเชื่อค่านิยมที่สั่งสมมาจากประสบการณ์และบริบทเฉพาะตัวของพวกเขา

ร่างกายจึงเป็นผลลัพธ์ของการขับเคลื่อนกันระหว่างความเป็นตัวเรากับความเป็นผู้อื่นหรือความเป็นสังคม ทั้งโลกภายนอกและโลกภายในตัวเราล้วนพยายามกดทับ ขับเคลื่อนและกันอยู่ตลอด และรายงานหรือแสดงผลของการขับเคลื่อนออกมาเป็นระยะๆในลักษณะภาพปรากฏหรือรูปลักษณ์ของร่างกายที่แปรเปลี่ยนไปตามเวลาและพื้นที่

อีกประเด็นที่ควรใส่ใจคือร่างกายไม่ได้มีเพียงมิติของพื้นที่แต่ยังมีมิติของเวลาอยู่ในตัวอีกด้วย มิติของเวลานี้เมื่อมาทำงานร่วมกับมิติของพื้นที่ก็ยิ่งทำให้ร่างกายบางร่างกายรวมดำรงอยู่ในพื้นที่เดียวกันกับผู้อื่นได้อย่างแตกต่าง

ตัวอย่างเช่นชาวอ่าน่าเร่ขายส่วนใหญ่ที่เดินทางจากอำเภอรอบนอกของจังหวัดเชียงใหม่หรือจากจังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงรายเข้ามาหากินในเชียงใหม่ในท่าบารว ตอนกลางวันซึ่งถือว่าอยู่นอกเวลางานพวกเขาก็จะแต่งกายด้วยชุดธรรมดาๆ ไม่ต่างจากชาวพื้นราบทั่วไป แต่พอสาวเท้าก้าวเข้ามาในเชียงใหม่ในท่าบารวในยามกลางคืนซึ่งถือว่าเป็นเวลาของการทำมาหากิน พวกเขาจะตกแต่งร่างกายด้วยเสื้อผ้า เครื่องประดับบางชนิดที่ทำให้นักท่องเที่ยวเห็นแล้วรู้ว่าพวกเขาคือกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างไปจากผู้ค้ากลุ่มอื่นๆ ในพื้นที่การค้านี้ ชาวอ่าน่าเร่ขายบางรายอาจมีเพียงตะกร้าขายของสะพายไว้ที่ป่าแต่แต่งชุดลาลองธรรมดา ชาวอ่าน่าเร่ขายบางรายอาจสวมหมวกอ่าน่าทำขายแล้วสะพายตะกร้า บางรายใส่เสื้ออ่าน่า ใส่หมวกอ่าน่าทำขาย ใส่กางเกงผ้ายัดสีเข้มที่มีขายทั่วไปแล้วสะพายตะกร้า บางรายใส่ชุดอ่าน่าเต็มยศแต่หมวกเป็นหมวกอ่าน่าทำขายแล้วสะพายตะกร้า บางรายใส่เต็มยศทั้งชุดทั้งหมวก โดยหมวกที่สวมใส่เป็นหมวกอ่าน่าทำใช้เอง แต่ไม่ว่าจะแต่งกายอย่างไรร่างกายของชาวอ่าน่าเร่ขายเหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นว่าพวกเขาตระหนักรู้ว่าห้วงเวลานี้คือเวลาแห่งการหากินของพวกเขา ชุดและเครื่องประดับที่พวกเขาจับสวมใส่ลงไปบนร่างกายซึ่งเป็นพื้นที่ชนิดหนึ่งนั้น โดยนัยหนึ่งก็คือสิ่งที่สะท้อนถึง “เวลา” ที่เป็นพลังกดทับลงบนร่างกายของพวกเขา

ร่างกายไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ที่ถูกแต่งแต้มสีสันด้วยอาภรณ์ทางชาติพันธุ์อันแปลกตาแต่อาภรณ์เหล่านี้คือตัวบ่งชี้ว่านี่คือช่วงเวลาของการทำมาหากิน ร่างกายของชาวอ่าน่าเร่ขายเหล่านี้กำลังอยู่ในเวลาของการหากินที่ต้องให้ความใส่ใจกับการแต่งกายอยู่บ้าง

ชาวอ่าน่าเร่ขายสอคือใช้เวลาลงไปบนร่างกายของตนด้วยการปรับเปลี่ยนเครื่องแต่งกายให้เหมาะสมกับกาลเทศะทางการค้า

ชุดและหมวกอ่าน่านอกจากจะบ่งบอกว่าร่างกายนี้กำลังอยู่ในเวลาของการหากินแล้ว ยังบ่งบอกว่าร่างกายของพวกเขาเป็นผลผลิตของเวลาที่เดินช้ากว่าเวลาของผู้อื่นที่พากันก้าวไปสู่ความเป็นสมัยใหม่เรียบร้อยแล้ว

ชาวอ่าน่าเร่ขายบางรายโดยเฉพาะชาวอ่าน่าสูงวัย กระทั่งในห้วงเวลาปกติคือยามกลางวันที่ยังไม่ได้เข้ามาเดินเร่ขายสินค้าก็นิยมแต่งกายด้วยชุดอ่าน่าด้วยความคุ้นเคย อาต๊ะเอชาวอ่าน่าเร่ขายสูงวัยจากอำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่เป็นอ่าน่าเร่ขายที่นิยมแต่งชุดอ่าน่าแม้นิยามปกติของชีวิตประจำวัน บางครั้งหลังจากลงไปเยี่ยมหาลูกหลานที่จังหวัดภูเก็ตเสร็จแล้ว อาต๊ะเอก็นั่งเครื่องบินกลับมาสู่ภาคเหนือของไทยในชุดอ่าน่าเต็มยศ สวมหมวกแบบอุโละอ่าน่าที่ประดับประดาอย่างครบเครื่อง นางคุ้นเคยที่จะแต่งกายเช่นนี้โดยตระหนักรู้เป็นอย่างดีว่าในสังคมสมัยใหม่นี้ไม่ว่าใครต่อใครรวมทั้งเยาวชนอ่าน่าอย่างลูกหลานของอาต๊ะ (ย่า, ยาย) เองก็นิยมหันมาสวมเสื้อยัด กางเกงยีนส์

เล่นเกมออนไลน์ ใช้โทรศัพท์มือถือ เข้าไปซื้อสินค้าในร้านสะดวกซื้อ ฯลฯ แต่นางก็ยังคุ้นเคยที่จะแต่งกายด้วยชุดอ่ามาแล้วเดินอยู่ท่ามกลางเมืองใหญ่ ไม่ว่าจะเข้ามาเดินเร่ขายสินค้าหรือเดินเพื่อกิจธุระอื่นใดนางก็ยังคิดที่จะสวมใส่ชุดอ่ามา ความคุ้นเคยกับชุดอ่ามา ความรู้สึกว่าถึงแม้จะอยู่ท่ามกลางเมืองสมัยใหม่แต่ยามแต่งกายก็ขอเลือกใส่ชุดอ่ามาคือผลผลิตของเวลาที่เดินช้ากว่าผู้อื่น เวลาที่เดินช้ากว่าผู้อื่นนี้ได้จารึกลงสู่ร่างกายเป็นผลให้เกิดการแต่งกายแบบนี้ของอาผิ่นขึ้นมา

นอกจากเครื่องประดับและการแต่งกายแล้ว ภาษาพูดก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงเวลาที่กระทำต่อร่างกาย ข้ามขายสินค้าให้นักท่องเที่ยวต่างชาติ ชาวอ่ามาเร่ขายที่พูดภาษาอังกฤษได้ก็ใช้ภาษาอังกฤษ ชาวอ่ามาเร่ขายที่พูดภาษาอังกฤษไม่ได้ก็ใช้ภาษาอ่ามา ข้ามหยุดพักสนทนากันขณะเดินเร่ขายสินค้า ข้ามหยุดพักผ่อนกันในช่วงการเดินเร่ขายสินค้า ชาวอ่ามาเร่ขายส่วนใหญ่นิยมสนทนากันด้วยภาษาอ่ามาซึ่งผู้อื่นยากที่จะเข้าใจ ในสายตาของนักท่องเที่ยวชาวอ่ามาเร่ขายเหล่านี้พูดภาษาที่ฟังไม่เข้าใจเป็นภาษาเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่สูงกลุ่มหนึ่งที่ไม่มีความเป็นสากลหรือความร่วมมือ อาจดูมีเสน่ห์ในสายตาของนักท่องเที่ยวบางคนแต่ก็อาจดูไม่มีความร่วมมือในสายตาของนักท่องเที่ยวอีกหลายคน ภาษาซึ่งโดยปกติจะเป็นตัวบ่งบอกอาณาบริเวณทางสังคมของกลุ่มคนที่พูดภาษาเดียวกัน แต่ในอีกด้านหนึ่งภาษาแต่ละภาษาที่ถูกนำมาใส่ไว้ในพื้นที่ของสังคมสมัยใหม่จะมีนัยของเวลาเช่นทันสมัย ร่วมสมัย ไม่ร่วมสมัยต่างกัน ภาษาอ่ามาเมื่อถูกนำมาใช้ในพื้นที่ของเมืองสมัยใหม่ย่อมถูกจัดให้เป็นภาษาที่ไม่ร่วมสมัยเพราะใช้สื่อสารได้เพียงภายในกลุ่มชาติพันธุ์ที่สาวเท้าก้าวเข้ามาหาสถานะสมัยใหม่ช้ากว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นในพื้นที่ราบ

ความเปลี่ยนแปลงของภาษาที่ชาวอ่ามาเร่ขายใช้ในพื้นที่การค้าก็คืออีกปรากฏการณ์หนึ่งของเวลาที่สะท้อนผ่านการใช้ร่างกาย อาทิเช่นการแสดงกิริยาท่าที การเปล่งเสียง การทำให้เกิดเสียง

ชาวอ่ามาเร่ขายส่วนใหญ่ที่เข้ามาเดินเร่ขายสินค้าในเชียงใหม่ในทศวรรษแรก ๆ มักพูดภาษาอังกฤษไม่ได้ หลายรายกระทั่งภาษาไทยก็พูดไม่ได้ เช่น ชาวอ่ามาเร่ขายจากจังหวัดลำปางรายหนึ่งซึ่งเพิ่งทำไร่ข้าวโพดเสร็จจึงตัดสินใจสะพายลูกน้อยวัยไม่กี่เดือนเข้ามาลองเดินเร่ขายสินค้านั่นว่า “ขายยังไม่ได้เลยเจอฝรั่งก็พูดภาษาไม่ได้เนี่ย ไม่รู้จะพูดกับเค้ายังไง” หรือชาวอ่ามาเร่ขายจากบ้านคอยช้างอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงรายรายหนึ่งก็เดินเข้ามาบนในลำวันหนึ่งที่ขายไม่ได้ว่า “แยจิง เค้า(ฝรั่ง)พูดอะไรกลับมา ถามอะไรกลับมาที่ฟังไม่รู้เรื่อง ตอบไม่ได้เนาะ” ขณะที่ชาวอ่ามาเร่ขายจากบ้านห้วยกระ อำเภอมะป๋าลหลวง จังหวัดเชียงรายรายหนึ่งมีความเห็นเกี่ยวกับภาษาที่ใช้ในการทำการค้าว่า “ถ้าพูดภาษาฝรั่งได้จะขายได้ดีกว่านี้ นี่พูดไม่ได้” อย่างไรก็ตามเมื่อเวลาผ่านไปชาวอ่ามาเร่ขายจำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะชาวอ่ามาเร่ขายวัยสาวหลายรายก็เริ่มจดจำตัวเลขราคาภาษาอังกฤษและคำศัพท์สำคัญเพื่อการบอกและขอราคาได้มากขึ้น บางรายถึงกับสนทนาเป็นภาษาอังกฤษในระดับที่นักท่องเที่ยวต่างชาติฟังแล้วเข้าใจได้ พิธีรายการสารคดีโทรทัศน์รายการหนึ่งเคยถามามีชาวอ่ามาเร่ขายจากอำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ว่า “พูดภาษาอังกฤษได้มั๊ย แล้วใหม่ๆมาขายยังงัย” อามีเท้าความไปว่า “ตอนมาขายใหม่ๆหรือ อายเค้าจะตาย” พิธีกรรายการ

โทรทัศน์ถามว่า “ทำไมต้องอาย” อามีตอบว่า “ก็พูดภาษาอังกฤษก็ไม่ได้ เป็น ขายก็ไม่ได้ แต่พอผ่านไป 4-5 คีนหน้ามันก็หนาขึ้นเรื่อยๆ พอเป็นเดือนนี้ไม่อายแล้วก็คนอื่นเค้าก็ยังทำกันได้เนาะ ทำไมเราจะทำอย่างเค้าไม่ได้ ก็ค่อยๆ จำภาษาอังกฤษเอา ตอนนี่ก็พอพูดได้แล้ว” ไม่ได้หมายความว่าชาวอ่าซ่าเร่ขายที่มีอายุหรือชราจะเรียนรู้ภาษาอังกฤษไม่ได้ บางรายก็สนทนาภาษาอังกฤษได้เช่นหมี่บิ๊ชาวอ่าซ่าเร่ขายจากอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งพูดภาษาอังกฤษได้ค่อนข้างดีเพราะเคยมีสามีเป็นชาวอเมริกัน หรืออามีบิ๊จากบ้านห้วยโจ้ - จอป่าคา อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงรายที่เคยขายสินค้าหัตถกรรมอยู่ที่เชียงรายในท่าบารัมาตั้งแต่ 20 ปีก่อนก็สามารถพูดภาษาอังกฤษในระดับนำมาใช้ค้าขายได้ทั้งๆ ที่มีอายุได้ 70 กว่าปีแล้ว แต่ชาวอ่าซ่าเร่ขายสูงวัยส่วนใหญ่มักจะพูดภาษาอังกฤษและภาษาไทยไม่ได้

แต่ในการขายสินค้าหัตถกรรมให้นักท่องเที่ยวก็ไม่จำเป็นว่าจะต้องใช้ภาษาอังกฤษเสมอไป ชาวอ่าซ่าเร่ขายบางรายแม้สนทนาภาษาอังกฤษไม่ได้ก็สามารถจะใช้ภาษาอื่นได้ โดยเฉพาะภาษาร่างกายตัวอย่างเช่นชาวอ่าซ่าเร่ขายวัยกลางคนรายหนึ่งจากบ้านโป่งไฮ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงรายที่ลงมาเดินเร่ขายสินค้าเป็นระยะๆ ในช่วงว่างงานจากไร่ข้าวโพด ด้วยความที่นางไม่ใช่อ่าซ่าเร่ขายมืออาชีพที่เข้ามาขายเป็นประจำทำให้นางไม่มีทักษะทางภาษาอังกฤษติดตัว เมื่อถามชาวอ่าซ่าถามว่าพูดภาษาอังกฤษไม่ได้แล้วจะขายได้อย่างไร นางตอบพร้อมชูมือขึ้นนิ้วประกอบเป็นตัวอย่างไปด้วยว่า “กีนี่ในทุอันเครด ทรันเครดแล้วกีนวันอันเครด” ถามถามด้วยความสงสัยว่า แล้วถ้าลูกค้าต่อราคามาแล้ว นางตอบพร้อมทำท่าทางประกอบว่า “กียังจี้ ถ้าจะขอเพิ่มก็ (ปิดมือขึ้นด้านบน) แล้วทำยังจี้ (ปิดมือลงด้านล่าง) ถ้าจะลดให้เค้า” นางตอบมาพร้อมยิ้มอายๆ ในความสามารถทางภาษาของตัวเอง นางไม่มีเครื่องคิดเลข พูดภาษาอังกฤษไม่ได้ แต่ก็แทบไม่มีปัญหาในการค้าเพราะใช้มือใช้ร่างกายในการสื่อสาร ชาวอ่าซ่าเร่ขายอีกรายจากบ้านป่าคาสุขใจ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงรายที่พูดไม่ได้ทั้งภาษาไทยและอังกฤษก็ใช้วิธีคล้ายกันคือ ชูนิ้วทำมือ ถูธนบัตรแบบที่ต้องการขึ้นมาชูให้ลูกค้าดูเป็นตัวอย่าง ด้วยวิธีการเช่นนี้วันนี้ป่าชาวอ่าซ่ารายนี้สามารถขายกำไลเส้นหนังเทียมให้วัยรุ่นชาวตะวันตกกลุ่มหนึ่งที่เดินเข้ามาหาแกอย่างร่าเริงได้ 3 อัน ทั้งๆ ที่เพิ่งบ่นไปเมื่อครู่ว่า “เพิ่งมาลองขายดู เข้ามาขายได้ 2 วันแล้วยังไม่ได้ซักบาท จะกลับคอยพรงนี้แล้ว” จนถามชาวอ่าซ่าเข้าเล่นว่าขายได้แล้วพรงนี้ก็ไม่กลับคอยแล้วละมัง ซึ่งนางก็ยิ้มยิ้มแล้วกล่าวเบาๆ ว่า “กลับอยู่”

การเสนอขายสินค้าชาวอ่าซ่าเร่ขายไม่จำเป็นต้องใช้ภาษาพูดเสมอไป แม้ไม่มีความสามารถทางภาษาอังกฤษ แต่ชาวอ่าซ่าเร่ขายทุกคนเรียนรู้ว่าการยื่นสินค้าหัตถกรรมที่ถือไว้ในมือออกไปให้นักท่องเที่ยวชม การยื่นกำไล ไม้ชุดกบไม้ไปสะกดแขนนักท่องเที่ยวเบาๆ ตลอดจนการชูหลังกบไม้ให้เกิดเสียงกบร้องเพื่อเรียกให้นักท่องเที่ยวหันมามองก็คือการสื่อสารทางการค้าแบบหนึ่ง ซึ่งมีความจำเป็นต่อการทำมาหากินอยู่ในที่นี้ไม่น้อยไปกว่าภาษาอังกฤษ ซึ่งถ้าหากรู้จักสื่อสารการขายด้วยภาษาเหล่านี้เหมาะสมก็จะช่วยให้ได้ลูกค้ามาไม่น้อยไปกว่าการเปิดฉากเจรจาการค้าด้วย

ภาษาอังกฤษ ภาษาที่สื่อผ่านท่าทาง ร่างกายและเสียงของกบไม้เช่นนี้คือภาษาที่ชาวอ่าน่าเร่ขายต้องเรียนรู้ที่จะใช้ให้สอดคล้องกับพื้นที่ เวลา ว่าที่ลูกค้าที่มาปรากฏต่อหน้า ภาษาเพื่อการค้าที่สื่อผ่านท่าทางร่างกายและเสียงของกบไม้ถือเป็นภาษาใหม่ ถือเป็นความเปลี่ยนแปลงทางภาษารั้งใหม่ของผู้ที่ก้าวเข้ามาเป็นชาวอ่าน่าเร่ขายในเมือง

ความเปลี่ยนแปลงทางภาษาของชาวอ่าน่าเร่ขายก็คือเวลาที่สะท้อนตัวออกมาผ่านร่างกายผ่านการใช้ การเคลื่อนไหวของร่างกายในพื้นที่การค้า ภาษาประเภทนี้คือภาษาที่ถูกสร้างขึ้นใหม่เพื่อใช้ในการค้า การเกิดขึ้นของภาษาประเภทนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงหรือห้วง “เวลา” ใหม่ที่ปรากฏขึ้นมาในร่างกายของชาวอ่าน่าเร่ขาย

ร่างกายจึงไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่และมีพื้นที่แต่ร่างกายยังเป็นเวลาและมีเวลาหรือความเปลี่ยนแปลงของตนเอง ยังได้ก้าวเข้ามาอยู่ในพื้นที่ที่มากไปด้วยผู้อื่นเช่นพื้นที่ท่องเที่ยวก็ยิ่งเป็นการเร่งเวลาหรือความเปลี่ยนแปลงใหม่ๆให้เกิดขึ้นกับร่างกาย

“บี๊ว บี๊ว บี๊ว” เสียงแหลมสูงที่ไม่มีผู้ใดคาดว่าจะได้ยินดังออกมาจากปากของอาผิ่ชิวชาวอ่าน่าเร่ขายวัยกว่า 60 ปี ที่ข้ามมาจากฝั่งพม่าตั้งแต่ยังสาว อาผิ่พูดภาษาไทยและภาษาอังกฤษแทบไม่ได้แกละเปรียบเทียบกับอาผิ่บิชาวอ่าน่าเร่ขายจากบ้านห้วยไจ้ – จอป่าคาที่พูดทั้งไทยและอังกฤษคล่องกว่า “ฉันพูดภาษา(อังกฤษ) ไม่ได้เลยขายไม่ได้ นี่พูดได้เลยขายได้” เสียงนี้ไม่ใช่ทั้งภาษาอ่าน่า ภาษาอังกฤษหรือภาษาไทย แกลงใจเปล่งเสียงนี้ออกมาเพื่อเรียกนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกที่กำลังจะเดินผ่านหน้าแกไปให้หันมาเลือกชมสินค้า แต่ก็ไม่ได้เคร่งเครียดจริงจังแต่อย่างใด แต่ก็ได้ผลเพราะเสียงนี้ทำให้นักท่องเที่ยวชาวตะวันตกกลุ่มหนึ่งหันมามอง ส่งยิ้มมาทักทายแกแต่ก็ไม่ได้เข้ามาช่วยซื้อสินค้า ตัวแกก็ดูพอใจที่เปล่งเสียงแปลกๆเรียกนักท่องเที่ยวผิวขาวได้ แกยังหันมามองยังพินเห็นคราบน้ำหมาดๆแล้วกล่าวขึ้นว่า “ฝรั่งหันมามองแล้ว” แม้พูดภาษาอังกฤษไม่ได้แต่สตรีอ่าน่าสูงวัยอย่างอาผิ่ชี้ก็สามารถสร้างภาษาแบบอื่นขึ้นมาสื่อสารกับนักท่องเที่ยวได้

เวลาซึ่งจะเห็นได้หากมองผ่านการเปลี่ยนแปลงของภาษาจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอันหนึ่งของร่างกาย แต่เวลาหรือความเปลี่ยนแปลงที่วุ่นไม่จำเป็นต้องมีลักษณะต่อเนื่องเป็นเส้นตรงเสมอไป เพราะสภาพการณ์ที่เป็นเงื่อนไขเฉพาะหน้าจะเป็นตัวเข้ามากำหนดให้เลือกหยิบภาษาเก่าหรือเลือกสร้างภาษาใหม่ขึ้นมาใช้อย่างแตกต่างหลากหลายเช่นคำวันหนึ่งขณะหยุดพักยืนจับกลุ่มสนทนากันอยู่หน้าทางขึ้นลานเบียร์บริเวณสี่แยกสุริวงค์มีภรรยาชาวตะวันตกคนหนึ่งเข้ามาเลือกชมสินค้าในตะกร้าของอ่าน่าเร่ขายรายหนึ่งซึ่งพูดภาษาอังกฤษไม่ได้ อ่าน่าเร่ขายรายนี้พยายามบอกราคาด้วยการทำไม้ทำมือ ซึ่งก็เป็นธรรมดาที่จะถูกต่อรองและดิชมสินค้าเพื่อลดราคา แต่อ่าน่าเร่ขายรายนี้ฟังไม่ค่อยเข้าใจ หมิ่บิซึ่งยืนอยู่ด้านข้างสามีภรรยาคนนั้นหันมากล่าวกับผู้วิจัยว่า “จริงๆที่ฝรั่งพูดอาผิ่ (ในที่นี้เป็นสรรพนามแทนตัวเองของสตรีก่อนข้างสูงวัย คล้ายคำแทนตัวว่าป้าในภาษาไทย) ฟังรู้เรื่องหมดแหละ แต่ขายของยังงี้เวลามีฝรั่งเข้ามาอาผิ่จะพูดแค่ฮัลโล่คำเดียว แล้ว

นอกนั้นพูดภาษาอ่าวไปพูดฝรั่งหมดไม่ดีหรอก ฝรั่งไม่ชอบ พูดแค่อัลโล่กับบอกราคาก็ขายได้แล้ว”

คำบอกเล่าของหมี่ป็นนอกจากจะสะท้อนให้เห็นว่านางได้ตระหนักรู้ถึงความสำคัญของภาพของความเป็นคนที่ไม่มีความร่วมสมัยคือเป็นชาวอ่าวที่พูดภาษาอังกฤษยังไม่ได้แล้ว ยังสะท้อนให้เห็นด้วยว่าในพื้นที่และเวลาทางการค้าชาวอ่าวเร่ขายอย่างเธอจำเป็นต้องหันมาเลือกหยิบภาษาเก่าคือภาษาอ่าวเข้ามาใช้เพื่อขบเน้นภาพของความเป็นชนชาติพันธุ์บนที่สูงให้ปรากฏขึ้นไปในความรับรู้ของนักท่องเที่ยวชาวตะวันตก ทั้งๆที่ในชีวิตจริงเธอสามารถสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษได้ดี เพราะเคยมีคู่ชีวิตเป็นชาวอเมริกันและคู่ชีวิตในปัจจุบันเป็นชาวนิวซีแลนด์

ความเปลี่ยนแปลงในทักษะการใช้ภาษาคือห้วงเวลาที่จาร์กลงไปในร่างกายของนางแต่ก็ไม่ได้หมายความว่าขณะใช้ภาษานางจะต้องเลือกหยิบใช้ภาษาใหม่ล่าสุดเสมอไป การเลือกใช้ภาษาขึ้นอยู่กับกรณีในสถานการณ์เฉพาะหน้า เช่นเมื่อสนทนากับเพื่อนๆชาวอ่าวก็ใช้ภาษาอ่าวหรือบางครั้งก็ปนภาษาไทยลงไป เมื่อสนทนากับคู่สนทนาชาวต่างชาติก็ใช้ภาษาอังกฤษ เมื่อสนทนากับนักท่องเที่ยวไทยก็ใช้ภาษาไทย แต่เมื่อสนทนาค้าขายกับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติกลับหันมาใช้ภาษาอ่าวเป็นส่วนใหญ่

มิติทางเวลาในร่างกายจึงไม่ได้มีลักษณะแผ่ขยายตัวกว้างไกลไปสู่ความเปลี่ยนแปลงใหม่ๆอย่างต่อเนื่องทางเดียวแต่มีทั้งลักษณะของการแผ่ตัวไปสู่สิ่งใหม่ (เช่น ภาษาใหม่ เครื่องแต่งกายแบบใหม่) และการหดตัวกลับมาหาสิ่งเก่า (เช่น ภาษาเดิมที่เคยใช้จนชิน เครื่องแต่งกายแบบเก่า) หรือการแผ่และหดตัวกลับไปกลับมาตามคำเรียกร้องของสภาพการณ์ที่เป็นเงื่อนไขเฉพาะหน้า (เช่น เปิดการเจรจาการค้าด้วยภาษาอังกฤษแล้วตามด้วยคำอธิบายสินค้าที่เป็นภาษาอ่าวจากนั้นบอกราคาสุดท้ายด้วยภาษาอังกฤษ เครื่องแต่งกายแบบเก่าที่ประยุกต์แบบและลวดลายให้ร่วมสมัย เครื่องแต่งกายที่ใช้วัตถุดิบสมัยใหม่แต่มีแบบและลวดลายเป็นแบบเก่า ฯลฯ)

ไม่ใช่เฉพาะมิติทางเวลา กระทั่งมิติทางพื้นที่ของร่างกายโดยเฉพาะการสร้างพื้นที่ที่ให้แก่ง่ายกายก็มีลักษณะหดขยายได้ตามเงื่อนไขเฉพาะหน้าและการเจรจาต่อรองกับผู้อื่นที่อยู่ร่วมพื้นที่ทางสังคมเดียวกัน

ร่างกายในความหมายว่าเป็นองค์ภาพที่มีมิติทางพื้นที่และเวลาที่สามารถยืดหดขยายได้ตามความจำเป็นของเงื่อนไขเฉพาะหน้าจึงเป็นอาณาบริเวณที่มีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจเทคนิควิธีหรือกลวิธี (tactics) ของการดำรงอยู่ให้ได้ในพื้นที่ที่ที่มากไปด้วยการปะทะขับเคลื่อนกันของอำนาจที่ถูกมองว่าชอบธรรมกว่าของผู้มาอยู่ก่อนหรือมีทุนรอนมากกว่ากับอำนาจของผู้ที่ถูกสังคมมองโดยมายาคติว่าไม่มีความชอบธรรมที่จะมาดำรงอยู่ในพื้นที่นั้น เพราะการปรับเปลี่ยนลดหย่อนพื้นที่และเวลาของร่างกาย อาทิเช่นการที่ชาวอ่าวบางรายตัดสินใจเข้ามาเดินเร่ขายสินค้าในเชียงใหม่ในท่าบารั การที่ชาวอ่าวเร่ขายต้องยอมหยุดการเข้าไปเดินเร่ขายในตลาดอนุสารเพราะถูกกล่าวหาว่าไปแย่งลูกค้า การที่ชาวอ่าวเร่ขายสูงวัยที่ชอบสวมหมวกอ่าวทำให้องค์ต้องหันมาใส่

หมวกอ่านำทำขายหรือไม่ก็หมวกลีซอ ต้องหันมาเรียนรู้ภาษาอังกฤษบางคำที่จำเป็น การที่ชาวอ่านำเร่ขายวัยสาวที่ปกติแม้อยู่บนคอกก็ไม่ค่อยสวมชุดอ่านำต้องหันกลับมาสวมชุดอ่านำเต็มยศขณะที่จะออกมาเดินเร่ขายสินค้า การที่ชาวอ่านำเร่ขายผู้ซึ่งพูดภาษาอังกฤษได้คล่องต้องหันมาพูดอธิบายสินค้าเป็นภาษาอ่านำให้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อตอบคำถามความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อันแตกต่างจากชนพื้นราบของตน การที่ชาวอ่านำเร่ขายหันมาใช้ภาษาไทยกับแม่ค้าคนไทยเพื่อดำเนินนักท่องเที่ยวต่างชาติที่ต่อราคาจนไม่มีกำไร ฯลฯ คือสิ่งที่เป็นไปได้อย่างสัมพันธ์กับมิติทางพื้นที่และเวลาของสังคมที่ร่างกายนั้นได้เข้ามาอาศัยอยู่

กล่าวคือ พลวัตทางพื้นที่และเวลาของร่างกายซึ่งในที่นี้หมายถึงร่างกายของชาวอ่านำเร่ขาย เป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับหรือแปรเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขทางพื้นที่และเวลาของสังคมที่ชาวอ่านำเร่ขายได้เข้ามาปฏิบัติสัมพันธ์ด้วย

ชาวอ่านำเร่ขายตระหนักรู้ว่าเชียงใหม่ในทัศนะคือการหาเงิน มากไปด้วยอำนาจ ความเสี่ยงและโอกาสที่ผู้อื่นนำมาหยิบยื่นให้ การจะทำมาหากินอยู่ในนี้ให้ได้สำหรับพวกเธอมีแต่ต้องใช้ร่างกายเป็นพื้นที่ ทั้งยังต้องรู้จักจัดการกับพื้นที่และเวลาของร่างกายให้อยู่ในจุดที่เหมาะสมหรือพอจะเข้ากันได้กับคู่ปฏิสัมพันธ์ในพื้นที่การค้า ซึ่งก็มีตั้งแต่ผู้ค้าผู้ประกอบการรายอื่น ผู้สนับสนุนผู้ประกอบการ ชาวอ่านำเร่ขายด้วยกันเอง คนขับรถตุ๊กตุ๊ก เจ้าหน้าที่เทศกิจ ตำรวจ ตำรวจจราจร ตำรวจตรวจคนเข้าเมืองที่แวะเวียนมาตรวจตราเป็นระยะๆ นักท่องเที่ยวไทย นักท่องเที่ยวต่างชาติไปจนถึงคนกลุ่มอื่นที่อยู่ นอกเหนือการรับรู้และการคาดเดาของชาวอ่านำเร่ขาย คู่ปฏิสัมพันธ์อันหลากหลายเหล่านี้คือตัวกระตุ้นให้ชาวอ่านำเร่ขายต้องมีความไวในการปรับลดหย่อนพื้นที่และเวลาของร่างกายตน

สังคมเมืองซึ่งเป็นโลกของคนแปลกหน้า (Lofland, 1985) โลกที่เต็มไปด้วยสิ่งกระตุ้นร้าย ประสาท (Simmel, 1964:635) และโลกที่ผู้คนยอมรับโดยปริยายว่าความไม่มั่นคงและความไม่ปลอดภัยในชีวิตคือบรรทัดฐาน (Wirth, 1938:193) คืออาณาบริเวณที่ทำให้ชาวอ่านำเร่ขายต้องมีความฉับไวในการยืดลดหย่อนพื้นที่และเวลาของร่างกายเพื่อให้ได้มาและรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์ที่หวังไว้

เวลาประมาณ 20 นาฬิกาของคืนหนึ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจตรวจคนเข้าเมืองได้เข้ามากวาดจับผู้ค้าและลูกจ้างขายสินค้าตามร้านล่อเงินที่เป็นชาวพม่าโดยไม่บอกกล่าวให้ทราบล่วงหน้า เป้าหมายการจับของเจ้าหน้าที่ตำรวจเหล่านี้คือลูกจ้างชาวพม่า แต่เนื่องจากชาวอ่านำเร่ขายบางรายก็ข้ามมาจากพม่าและหลายรายก็ไม่มีบัตรประจำตัวประชาชนไทย การกวาดจับครั้งนี้ส่งผลให้ชาวอ่านำเร่ขายบางรายที่ไม่มีสัญชาติไทยไม่มีบัตรประจำตัวประชาชนไทยรู้สึกตระหนก ตื่นกลัว อันนี้ชาวอ่านำเร่ขายจากบ้านห้วยกระ อำเภอมะปายหลวง จังหวัดเชียงรายคือชาวอ่านำคนหนึ่งซึ่งเข้ามาขายนี้ เธอยื่นหน้าชิดสนทนากับเพื่อนชาวอ่านำเร่ขายและแม่ค้าร้านล่อเงินที่เป็นชาวอ่านำแต่มีบัตรประจำตัวประชาชนไทยว่าควรต้องทำตัวอย่างไร เพื่อนชาวอ่านำคนหนึ่งแนะนำให้เธอ “อยู่เฉยๆ

นะยังไม่ต้องเดิน” อานี่พยักหน้ารับ และปลดตะกร้าสินค้าจากบ่าลงไปวางซ้อนไว้ใต้รถล้อเงินของเพื่อนชาวอ่าน่าเป็นนัยว่าฉันไม่ได้มาขายของ กลุ่มเจ้าหน้าที่ตำรวจเดินรุกใกล้เข้ามามากขึ้นแม้เธอจะปลดตะกร้าลงวางไว้แล้วแต่สีหน้าก็ดูไม่ดีขึ้น เธอถึงเลประกอบกับเพื่อนชาวอ่าน่าเร่ขายอีก 2 ราย แนะนำเธอให้เลิกเดินขายและกลับเข้าบ้านไปก่อน อานี่เห็นด้วยก้มลงคว้าตะกร้าสินค้าจากใต้รถล้อเงินขึ้นมา รวบสินค้าใส่เก็บในตะกร้าจนเรียบร้อยแล้วออกเดินจะกลับ ด้วยความตื่นเต้นเธอลืมถอดหมวกอ่าน่าทำขายลง เตือครันถึงเพื่อนชาวอ่าน่าที่พากันตะโกนเตือนสติเธอเป็นภาษาอ่าน่าว่าให้ “ถอดหมวกเก็บลงไปในตะกร้าด้วยสิ” เธอหันมามิ้มแหม่งๆทำตามแล้วรีบสาวเท้าจากไปความจริงเจ้าหน้าที่ตำรวจตรวจคนเข้าเมืองไม่ได้ตั้งใจจะมาจับชาวอ่าน่าในคืนนี้ แต่บางทีก็มีชาวอ่าน่าเร่ขายถูกจับติดร่างแหไปด้วย จนชาวอ่าน่าที่ไม่มีบัตรประชาชนบางคนกลัวและกังวล

คืนนี้อานี่ต้องจำใจเดินกลับห้องเช่าราคาถูกในชุมชนกำแพงงามไปทั้งๆที่เพิ่งจะเดินเข้ามาถึงเชียงใหม่ในท่าซาร์ด้วยเวลาเพียง 20 นาทีเศษซึ่งเป็นเวลาเริ่มหากินที่กำลังจะขายได้ พื้นที่หากินของเธอ เวลาหากินของเธอถูกทำให้ลุดหลดตัวกลับไปอย่างรวดเร็วด้วยเหตุการณ์ไม่คาดฝันในขณะที่ยู่ค้ารายอื่น ชาวอ่าน่าเร่ขายรายอื่นยังคงทำการค้าไปตามปกติ แต่พื้นที่และเวลาของอานี่ในคืนนี้กลับไม่มีการแผ่ขยายตัวเหมือนเช่นเคยเป็นการชั่วคราว

อีกรายหนึ่งเป็นการแผ่ขยายพื้นที่ของร่างกายโดยอาศัยการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งของสินค้าจากร่างกายของชาวอ่าน่าไปยังร่างกายของนักท่องเที่ยว

ค่าวันหนึ่งขณะที่ยืนอยู่บริเวณสี่แยกแมกโดนัลด์ อาดีซึ่งเป็นผู้ที่จริงจังกับการขายสินค้ามากสังเกตเห็นว่ามีเด็กหญิงชาวตะวันตกผู้หนึ่งมองมาที่หมวกอ่าน่าทำขายที่นางสวมไว้อย่างสนใจ เธอรีบถอดหมวกที่สวมอยู่ไปใส่ให้แก่เด็กผู้หญิงคนนั้น เด็กยืมเอียงอายแต่ก็ชอบใจก็รีบหยิบหมวกออก อาดีเข้าไปจัดหมวกให้ถูกตำแหน่งจากนั้นหันไปตะโกนเรียกบิดาของเด็กหญิงนี้ที่เดินผ่านไปโดยไม่รู้ว่ากำลังเกิดอะไรขึ้นกับลูกของตน อาดีตะโกนไปว่า “ปาป๊าๆๆ” จนนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกผู้นั้นรู้สึกตัวและหันกลับมามอง อาดีชี้ไปที่ลูกสาวที่กำลังสวมหมวกอ่าน่ายืมมอยู่เป็นทำนองเชิญชวนว่า ลูกสาวคุณใส่หมวกอ่าน่านี้แล้วคุณน่ารักดี ไม่ช่วยซื้อสักใบหรือ บิดาของเด็กเข้าใจความหมายในกิริยาท่าทีของอาดี ยืมชอบใจกับภาพของลูกสาวสวมหมวกอ่าน่าแต่ก็ไม่ได้เข้ามาซื้อให้

อาดีขายหมวกไม่ได้ แต่อย่างน้อยเธอก็สามารถขยายพื้นที่ของร่างกายหรือขยายพื้นที่ของความเป็นอ่าน่าร่วมสมัยบนร่างกายเธอไปถึงร่างกายของเด็กหญิงที่เป็นนักท่องเที่ยวตัวน้อยนั้นได้เป็นการชั่วคราว หากไม่ได้อยู่ในบริบททางการค้าอาดีคงหาโอกาสที่จะแผ่พื้นที่ของร่างกายเช่นนี้ได้ยาก

ในสังคมเมืองที่มากไปด้วยผู้อื่นและเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝัน ขอบเขตพื้นที่และห้วงเวลาของร่างกายสามารถถูกทำให้ยิดหลดขยายได้อย่างฉับพลัน ปรัชญาการณ์เช่นนี้ไม่จำเป็นว่าจะต้องประสบผลสำเร็จในทุกครั้ง ชำบางครายังนำมาซึ่งการเสียประโยชน์เช่นค่าคืนหนึ่งที่ฝนตกหนักจน

นักท่องเที่ยวนักค้าตามร้านล่อเงินบางรายที่เดินกลับร้านตัวเองไม่ทันต้องหลบฝนเข้าไปยืนในใต้ถุนของอาคารพาวิลเลียนในท่าบารวี่ มีชาวอ่าซ่า2คนที่วิ่งจะหลบฝนเข้ามาในใต้ถุนของอาคารเหมือนผู้อื่น แต่ทันทีที่เธอกำลังจะก้าวเข้ามาใต้อาคาร เธอทั้งสองหยุดชะงัก หันหลังกลับและเลือกวิ่งเปียกฝนไปหาที่หลบฝนข้างทางแห่งอื่นเมื่อฝนหยุดถามเธอว่าทำไมเมื่อครู่ไม่เข้าไปหลบฝนใต้อาคาร เธอตอบว่า “ແຕ່ງຕັ້ງ (ขายของ)ຍັງຈິ່ງເຄົາລົບໃຫ້ເຂົ້າໄປ” ในขณะที่ผู้ค้ารายอื่นแต่งชุดธรรมดาสามัญที่ไม่แตกต่างจากนักท่องเที่ยวนักค้าชาวอ่าซ่าเร่ขายกลับเลือกจะสร้างพื้นที่ของร่างกายตนโดยอาศัยชุด หมวกและตะกร้าสินค้าที่มีลักษณะเฉพาะตน สิ่งของและอุปกรณ์ที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์นี้ช่วยเปิดพื้นที่การค้าที่อาศัยความเป็นอ่าซ่าและพื้นที่ของความเป็นชาติพันธุ์อันแปลกตาให้กับพวกเธอภายในเมือง แต่ขณะเดียวกันสิ่งของและอุปกรณ์เหล่านี้ก็เป็นตัวปิดพื้นที่บางพื้นที่ให้กับพวกเธอไปพร้อมๆกันด้วย อย่างไรก็ตามการเปิดพื้นที่และการรักษาไว้ซึ่งพื้นที่และเวลาของร่างกายในพื้นที่ทำกินด้วยการเลือกที่จะแต่งกาย ใส่หมวกและสะพายตะกร้าของชาวอ่าซ่าเร่ขายส่วนใหญ่ให้คุณกับพวกเธอมากกว่าที่จะให้โทษ ด้วยเหตุนี้จึงยังคงมีชาวอ่าซ่าเร่ขายหลายรายเลือกที่จะตกแต่งสิ่งที่มีนัยทางชาติพันธุ์อะไรบางอย่างให้แก่ร่างกายแล้วจึงออกมาเดินเร่ขายสินค้า

การปรากฏกายขึ้นมาในเชิงใหม่ในท่าบารวี่ของชาวอ่าซ่าเร่ขายเป็นการปรากฏของร่างกายที่ถูกเขียนความหมายต่างๆนานลงไป

การแต่งกายของชาวอ่าข่าเร่ขาย

การแต่งกายของชาวอ่าซ่าเร่ขาย

ชาวอ่าซ่าเร่ขายบางรายแต่งชุดอ่าซ่าเต็มยศพร้อมทั้งสวมหมวกอ่าซ่าใบงามออกมาเดินเร่ขายสินค้า บางรายใส่ชุดอ่าซ่าแต่สวมหมวกอ่าซ่าทำขาย บางรายใส่กางเกงขายาว ขาสวมส่วนแบบธรรมดาสวมเสื้อยืดใส่เสื้ออ่าซ่าทับ สวมหมวกอ่าซ่าทำขาย บางรายใส่เสื้อยืด กางเกงยีนส์ สวมหมวกอ่าซ่าทำขายบางรายใส่ชุดปกติธรรมดาสวมหมวกโลหะที่ชาวลีซอประยุกต์เย็บขึ้นมาใหม่ บางรายสวมชุดจำลองธรรมดาไม่สวมหมวกใดๆเพียงสะพายตะกร้าสินค้าไว้พอให้รู้ว่าเป็นผู้ค้าที่เข้ามาเดินเร่ขาย

สินค้าในตะกร้าที่สะพายเดินร่ายก็มีหลากหลาย เริ่มจากสินค้าอ่าน่าเช่นอ่าน่าอ่าน่า หมวกเด็กอ่าน่า ผ้าสวมแข่งสตรีอ่าน่า เสื้ออ่าน่าที่บางที่มีนักท่องเที่ยวกวใจจนขอให้ถอดขายให้ สินค้าที่ชาวอ่าน่าประยุกต์เข้านมาเช่นเข็มขัดผ้าอ่าน่า กำไลผ้าอ่าน่า อ่าน่าสะพายลวดลายและรูปทรงแบบใหม่ สินค้าที่ชาวอ่าน่าไปซื้อหาหรือมีผู้ค้าคนกลางนำเข้ามาขายส่งให้ สินค้าประเภทนี้ไม่มีความเป็นอ่าน่าไม่ได้บ่งบอกนัยอะไรที่แสดงถึงความเป็นอ่าน่า แต่ชาวอ่าน่าร่ายก็ถือ หิ้ว ห้อย สะพาย สินค้าประเภทนี้ไว้กับร่างกายของตน

ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย สินค้าทางานชนิดที่อยู่บนร่างกายของชาวอ่าน่าร่ายหรือแม้แต่ภาษาที่เปล่งผ่านร่างกายของชาวอ่าน่าร่ายทั้งวจนภาษาและอวจนภาษาที่หลากหลายทั้งหมดล้วนเป็นการเขียนความหมายใส่ลงไปไว้บนร่างกายเพื่อรอให้เกิดการอ่านโดยผู้อ่านที่มีประสบการณ์และภูมิหลังต่างกัน เช่นบรรดาผู้ค้ากลุ่มอื่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักท่องเที่ยวกวไทย นักท่องเที่ยวกวต่างชาติ นักท่องเที่ยวกวที่สนใจและไม่สนใจต่อความเป็นชาติพันธุ์บนที่สูงอันใดละ

ผู้อื่นที่เป็นผู้อ่านเหล่านี้ย่อมอ่านเก็บความหมายที่ปรากฏอยู่บนร่างกายของชาวอ่าน่าร่ายได้แตกต่างกัน ตามความคุ้นชิน ประสบการณ์และทัศนะที่ที่มีต่อชาวอ่าน่าร่ายเหล่านี้

ในพื้นที่ที่เฉพาะพิเศษของเมืองเช่นเชียงใหม่ในท้นบาศาร์ ร่างกายของชาวอ่าน่าร่ายอาจมีความหมายอย่างตรงไปตรงมาว่าเป็น “ชาวอ่าน่า” ที่เข้ามาเดินร่ายสินค้าตามลักษณะการแต่งกาย จริตกริยา ภาษาที่ใช้ อาจมีความหมายเป็น “ชนกลุ่มอื่น” ที่อยู่ชายขอบแต่มีเสน่ห์ อาจมีความหมายเพียง “ผู้เดินร่าย” หรืออาจมีความหมายอื่นอีกก็ได้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของผู้อ่าน เช่นผู้ค้ากลุ่มอื่นในเชียงใหม่ในท้นบาศาร์ที่พบเห็นชาวอ่าน่าร่ายอยู่ทุกวัน แม้วันใดที่ชาวอ่าน่าร่ายปรากฏกายขึ้นมาในชุดเสื้อยืดกางเกงยัศธรรมาชาวอ่าน่าร่ายก็ย่อมมีความหมายต่อพวกเขาว่าเป็นชาวอ่าน่าตรงกันข้ามสำหรับนักท่องเที่ยวกวที่ไม่คุ้นเคยกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวอ่าน่า ต่อให้มีชาวอ่าน่าร่ายสูงวัยแต่งกายเต็มยศมาปรากฏอยู่ต่อหน้าก็ย่อมไม่มีความหมายว่าเป็นชาวอ่าน่า เช่นสำหรับนักท่องเที่ยวกวไทยกลุ่มหนึ่งที่เห็นอาศัณิยีนขายสินค้าอยู่หน้าตลาดอนุสารก็สนทนากันว่า “นั่นไถ่ แม้ว ถ่ายรูปไว้สิเก” ซึ่งในสภาวะการเช่นนี้อาศัณิยีนถูกนักท่องเที่ยวกวไทยกลุ่มนี้อ่านเก็บความหมายได้ว่าเป็น แม้ว หรือกลุ่มชนบนดอยในความรับรู้ของคนไทย ในขณะที่ครอบครัวนักท่องเที่ยวกวครอบครัวหนึ่งจากอเมริกาใต้ซึ่งมีความสนใจต่อบรรดาชาวอ่าน่าร่ายซึ่งแต่งกายและสวมหมวกที่แตกต่างจากผู้อื่นทั่วไปในที่นี้ เมื่อเห็นชาวอ่าน่าร่าย 3 คนยืนสนทนากันอยู่หน้าตลาดอนุสารฝ่ายภรรยาที่ยกกล้องขึ้นแล้วชี้มาที่ชาวอ่าน่าร่ายเป็นความหมายว่าขอถ่ายรูปด้วยซึ่งชาวอ่าน่าร่ายทั้ง 3 คนล้วนยินดี เพราะหลังจากถ่ายรูปเสร็จสิ้นแล้ว นักท่องเที่ยวกวครอบครัวนี้ก็ช่วยซื้อสินค้าหัตถกรรมไปจากชาวอ่าน่าร่ายคนละชิ้นนักท่องเที่ยวกวครอบครัวนี้ไม่สนใจไถ่ถามชาวอ่าน่าร่ายว่าเป็นคนจากกลุ่มชาติพันธุ์ใด แต่ยินดีที่จะขอบันทึกภาพไว้เป็นที่ระลึก เมื่อถ่ายรูปเสร็จก็ตรวจเช็คภาพที่ได้ถ่ายไปจนแน่ใจว่าไม่มีความผิดพลาดเกิดขึ้นกับภาพแล้วก็ยิ้มพอใจ โบกมือแล้วเดินจากไปสำหรับพวกเขาชาวอ่าน่าร่ายก็คือชนกลุ่มหนึ่งซึ่งแต่งกายได้น่าสนใจไม่เหมือนคนกลุ่มอื่นใน

พื้นที่นี้ แม้ชาวอำเภอแม่สายจงใจเขียนคำว่าอำเภอลงไปบนร่างกายตนด้วยการแต่งชุดอำเภอทั้งแบบเต็มยศและไม่เต็มยศและยืนสนทนากันเป็นภาษาอำเภอตามความคุ้นเคย แต่ความหมายนี้แทบไม่มีไปปรากฏอยู่ในการรับรู้ของนักท่องเที่ยวจากอเมริกาใต้ครอบครัวนี้ ที่มีปรากฏอยู่ในความรับรู้ของพวกเขาเพียงแค่ชาวอำเภอแม่สายคือ “ผู้เดินเร่ขายที่แต่งกายแปลกตาจนน่าสนใจ” “คีส อีส บิวตี้ฟูล” ก่อนเดินจากไปฝ่ายภรรยาจับจ้องมองมาที่หมวกอำเภอด้วยแวตาสั้นชมพร้อมทั้งกล่าวประโยคนี้ออกมา

ไม่ว่าจะอยู่บนคอกหรือในเมือง ชาวอำเภอมักได้รับการถ่ายภาพ

ภายในเมือง ร่างกายของชาวอำเภอแม่สายไม่อาจมีความหมายเป็นหนึ่งเดียว ร่างกายนี้อาจถูกทำให้มีนัยทางชาติพันธุ์อย่างเต็มตัว อย่างครึ่งๆกลางๆหรือไม่มีนัยทางชาติพันธุ์อันใดเลยก็ได้หากสถานการณ์ที่เป็นเงื่อนไขเฉพาะหน้าเรียกร้อง เช่นประมาณ 21 นาฬิกาของคืนหนึ่งเด็กสาวชาวอำเภอแม่สายผู้หน้าตาดีรายหนึ่งเดินมาหน้าร้านเบอร์เกอร์คิง พร้อมนักศึกษาชายชาวอเมริกันที่ตั้งใจจะมาเป็นเจ้ามือเลี้ยงแฮมเบอร์เกอร์เธอ เธอชวนเพื่อนชาวอำเภอแม่สายมาอีก 2 คนคืออามิและอาลี ก่อนเข้าไปในร้านชาวอำเภอแม่สายทั้ง 3 คนถอดหมวกอำเภอทำขายออกวางในตะกร้าแล้วนำไปวางไว้บนร้านล่อเงินที่เจ้าของไม่ได้มาเปิดขาย ด้วยความที่วันนี้ทั้ง 3 คนสวมชุดล่อเงินเหมือนคนพื้นราบทั่วไปที่ที่ถอดหมวกอำเภอทำขายออกและปลดตะกร้าสะพายวางไว้จึงดูไม่ต่างจากคนไทยทั่วไปเมื่อเตรียมร่างกายพร้อมแล้วทั้ง 4 คนจึงเดินเข้าร้านแฮมเบอร์เกอร์ไป อย่างไรก็ตามในขณะที่ยืนรอและเลือกเมนูอาหารที่มีอยู่หลากหลาย เธอทั้ง 3 คนก็ปรึกษาและเลือกกันเป็นภาษาอำเภอ

ทั้งนักศึกษาชาวอเมริกันและพนักงานรับออเดอร์ในร้านมองมาที่เธอทั้ง 3 แล้วยิ้มๆ และในท้ายที่สุดเด็กสาวชาวอำเภารัษฎาผู้นั้นก็หันมาทางนักศึกษาชาวอเมริกันเพื่อให้สั่งเมนูที่พวกเธอต้องการ

ในเชียงใหม่ในภัตตาคารชาวอำเภารัษฎาทุกคนตระหนักรู้เป็นอย่างดีว่าสถานที่บางแห่งเช่น ตลาดอนุสาร กาแลในภัตตาคาร ตัวอาคารเชียงใหม่ในภัตตาคาร ลานเบียร์ ร้านอาหารทั้ง 2 ฟากข้างของถนนช้างคลานที่เป็นทางการจะห้ามชาวอำเภารัษฎาเข้ามาขายสินค้า ฉะนั้นหากจะก้าวเข้ามาในสถานที่ดังกล่าวชาวอำเภารัษฎาจะต้องส่งภาษาเชิงสัญลักษณ์อย่างชัดเจนว่า ฉันไม่ได้เข้ามาเพื่อขายสินค้าใดๆ ด้วยการปลดตะกร้าวางไว้ข้างนอกสถานที่เหล่านี้และควรต้องถอดหมวกอำเภารัษฎาออกด้วย เพราะทั้งหมวกอำเภารัษฎาและตะกร้าคือสิ่งที่บ่งบอกว่าร่างกายของชาวอำเภารัษฎาคนหนึ่งที่สวมใส่หมวกและสะพายตะกร้าอยู่กำลังอยู่ในช่วงเวลาของการทำมาหากิน หากถอดหมวกออกปลดตะกร้าวางร่างกายนี้ก็ไม่ใช่พื้นที่และเวลาของการทำมาหากินอีกต่อไปจึงสามารถจะก้าวเข้ามาในพื้นที่ต้องห้ามเหล่านั้นได้ การที่เด็กสาวชาวอำเภารัษฎาผู้นี้ อามีและอาลีถอดหมวกออกและปลดตะกร้าวางไว้ ความจริงก็เป็นการทำตามกฎแห่งพื้นที่และเวลาของเชียงใหม่ในภัตตาคาร และการทำเช่นนี้ก็ทำให้พวกเธอถูกลมกลืนกับบรรยากาศของร้านอาหารที่ไม่อนุญาตให้คนอื่นเข้ามาเสนอขายสินค้าที่น่าสังเกตคือแม้ว่าพวกเธอจะจงใจปลดเครื่องหมายของการการค้าที่มีนัยทางชาติพันธุ์แฝงอยู่ออกไปจากร่างกายแล้ว แต่ความหมายของร่างกายที่มีนัยทางชาติพันธุ์ก็ยังคงดำรงอยู่ในตัวเธออย่างน้อยในขณะที่เธอกำลังชี้ชวนกันเลือกเมนูเป็นภาษาอำเภารัษฎา ในสายตาของพนักงานรับออเดอร์ในสายตาของนักศึกษานุ่มชาวอเมริกันพวกเธอก็ยังคงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อะไรบางอย่างที่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในพื้นที่ราบ พนักงานรับออเดอร์ที่เห็นหน้าพวกเธออยู่เกือบทุกวันและนักศึกษานุ่มชาวอเมริกันที่คลุกคลีกับพวกเธอมาระยะหนึ่งย่อมอ่านความหมายบนร่างกายพวกเธอได้อย่างไม่ผิดพลาดว่าเป็นชาวอำเภารัษฎาเป็นผู้คนจากบนดอย แต่หากให้พวกเธอแยกไปยืน ณ จุดอื่นของเชียงใหม่ในภัตตาคารอย่างโดดเดี่ยวไม่ให้มีการสนทนาด้วยภาษาอำเภารัษฎากับชาวอำเภารัษฎาคนอื่นใดก็คงยากที่จะมีนักท่องเที่ยวคนใดล่วงรู้ว่าเธอผู้แต่งกายไม่ต่างจากชาวพื้นราบทั่วไปคือใส่เสื้อยืดกับกางเกงขาสั้นสามส่วนคือชาวอำเภารัษฎาที่ลงมาจากบนดอย ในสภาวะการณ์ที่ร่างกายไม่ได้รับการตกแต่งด้วยเครื่องแต่งกายที่มีนัยทางชาติพันธุ์ ไม่ได้เปล่งวาจาที่เป็นภาษาเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ตนออกมา ในสายตาของนักท่องเที่ยวทั่วไปร่างกายของชาวอำเภารัษฎาผู้นี้คงมีความหมายได้ไม่มากไปกว่าคนพื้นราบ

ความหมายที่อ่านได้จากร่างกายของชาวอำเภารัษฎาเป็นสิ่งที่มิพลัดและความสัมพันธ์เพราะขึ้นอยู่กับความคิด จินตนาการและการกระทำที่แปรเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของตัวชาวอำเภารัษฎาเองและยังขึ้นอยู่กับคติความตามประสบการณ์ของผู้คนที่แตกต่างกันไป ยิ่งเป็นร่างกายที่เข้ามาอยู่ในสังคมเมืองที่มากด้วยผู้อื่นและเงื่อนไขใหม่ๆ ความหมายของร่างกายก็ยังถูกทำให้มีความ

หลากหลาย ทั้งความหมายในแง่เป็นคุณซึ่งชาวอำเภอราชายจะสามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ได้และความหมายในแง่เป็นโทษซึ่งจะต้องเจรจาต่อรองเพื่อรักษาไว้ซึ่งโอกาสของการทำมาหากินในที่นี้

ร่างกายที่มีนัยทางชาติพันธุ์ของชาวอำเภอราชายถูกทำให้มี “ความหมายทางสังคม” (หมายถึงความหมายที่ชาวอำเภอราชายจงใจสร้างผ่านการใช้ร่างกายเพื่อให้ปรากฏในความรับรู้ของผู้อื่น และความหมายที่ผู้คนในสังคมสร้างให้กับชาวอำเภอราชาย) เข้มข้นขึ้นในพื้นที่เมืองสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยการเคลื่อนที่เดินทางและการข้ามพรมแดนของผู้คน สิ่งของ เงินตรา ค่านิยม ข่าวสาร ฯลฯ ความเป็นชาติพันธุ์บนที่สูง ร่างกายที่มีนัยทางชาติพันธุ์และสังคมเมืองสมัยใหม่ สิ่งประกอบสร้างทางสังคมทั้ง 3 สิ่งนี้มีลักษณะสำคัญร่วมกันอยู่ประเด็นหนึ่งคือล้วนเป็นพื้นที่ทางสังคมหรือพื้นที่ที่เป็นผลผลิตของสังคม เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ที่เงื่อนไขในสังคม

เมือง ความเป็นชาติพันธุ์ ร่างกายในฐานะพื้นที่ทางสังคม

ทั้งเมือง ความเป็นชาติพันธุ์และร่างกายควรถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาในฐานะของพื้นที่ทางสังคม เพราะทั้งเมือง ความเป็นชาติพันธุ์และร่างกายที่มีชีวิตล้วนเป็นพื้นที่ที่ดำรงอยู่อย่างมีความหมาย (ทั้งในแง่ของการเป็นที่ยอมรับ ที่ตระหนักรู้ และในแง่ของการไม่เป็นที่ยอมรับ ไม่เป็นที่ตระหนักรู้) ได้ก็ด้วยความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคมซึ่งมีเรื่องของการสร้างภาพการสร้างความหมายเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ

คำว่าพื้นที่ทางสังคม (social space) ในที่นี้จะใช้ในความหมายตามที่อองรี เลอเฟบวร์ (Henri Lefebvre) ได้กล่าวไว้

พื้นที่ทางสังคมหมายถึงพื้นที่ของสังคม พื้นที่ของชีวิตทางสังคม ทุกๆสังคมล้วนสร้างพื้นที่ซึ่งก็คือพื้นที่ของตัวสังคมเอง (Lefebvre, 1991: 31-36) พื้นที่ทางสังคมไม่ใช่สิ่งๆหนึ่งในบรรดาสิ่งต่างๆ ไม่ใช่ผลผลิตหนึ่งในบรรดาผลผลิตทั้งหลายทั้งหมด แต่พื้นที่ทางสังคมคือสิ่งที่รวมเอาสิ่งต่างๆที่ถูกผลิตและความสัมพันธ์ของสิ่งเหล่านั้นที่เกิดขึ้นจากการได้มาดำรงอยู่ในที่เดียวกันในห้วงเวลาเดียวกัน ในความเป็นระเบียบและความไม่เป็นระเบียบเชิงสัมพันธ์ของพวกมัน พื้นที่ทางสังคมคือผลลัพธ์ของการดำเนินการที่ต่อเนื่องเป็นชุด จึงไม่สามารถถูกลดทอนลงไปให้เป็นเพียงแค่วัตถุธรรมดาสามัญ ขณะเดียวกันก็ไม่มีสิ่งใดที่เป็นแค่จินตนาการ การไม่มีจริงหรือการเป็นแค่สิ่งที่มีอยู่เฉพาะในอุดมคติ พื้นที่ทางสังคมคือผลลัพธ์ของการกระทำทั้งหลายในอดีต พื้นที่ทางสังคมคือสิ่งที่ อำนาจโอกาสให้เกิดการกระทำใหม่ๆ ขณะที่พื้นที่ทางสังคมได้ชี้้นำให้เกิดการกระทำหนึ่งๆ มันก็จะไปสกัดขัดขวางไม่ให้เกิดการกระทำอื่นๆ... (เรื่องเดียวกัน: 73)

สำหรับเลอแพวร์พื้นที่ทางสังคมไม่ได้มีความหมายเพียงแค่ “พื้นที่ในความคิดหรือจินตนาการ” แต่ยังหมายรวมถึง “พื้นที่ทางกายภาพ” และ “การกระทำ ปฏิบัติการ การปฏิสัมพันธ์ต่างๆ” ที่เป็นตัวเชื่อมโยงพื้นที่ทางกายภาพกับพื้นที่ในความคิด จินตนาการให้เข้ามาหากัน ผสมผสานกันจนกลายมาเป็นพื้นที่ของการใช้ชีวิตของผู้คน อาจกล่าวได้ว่าพื้นที่ทางสังคมก็คือพื้นที่ของการอยู่อาศัยใช้ชีวิตจริงๆของผู้คนในสังคมซึ่งจะมีทั้ง “มิติทางกายภาพ” และ “มิติทางความคิดจินตนาการ” อยู่ในตัว และด้วยเหตุที่มีองค์ประกอบที่เป็นความคิดจินตนาการอยู่ในตัวด้วย พื้นที่ทางสังคมจึงเป็นพื้นที่ที่มีโอกาสจะเกิดการคิดต่าง และความพยายามจะทำในแบบอื่นซึ่งมักปรากฏขึ้นมาในรูปของการต่อรอง ถกเถียง ทวนถามหรือพูดคุยเจรจาเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งอื่นหรือทางเลือกอื่นอันใหม่ที่บุคคลผู้นั้นหรือกลุ่มนั้นได้ตั้งความหวังไว้

อย่างไรก็ดี การเจรจาต่อรองกับอำนาจครอบงำที่กำกับกระทั้งสามัญสำนึกของคนส่วนใหญ่ เช่น ในรูปของกฎหมาย จารีต ธรรมเนียมปฏิบัติหรือวัฒนธรรมในระดับชีวิตประจำวัน ไม่จำเป็นว่าจะต้องจบลงด้วยความสำเร็จตามที่หวังไว้เสมอไป ในพื้นที่แห่งชีวิตจริงที่เรียกขานกันว่าพื้นที่ทางสังคมจึงอาจมากไปด้วยอุปสรรค ปัญหา แต่ขณะเดียวกันโอกาสและความเป็นไปได้ต่าง ๆ นานาก็มีให้เห็นอย่างเป็นปกติเช่นกัน คุณลักษณะเช่นนี้ของพื้นที่ทางสังคมก็เป็นสิ่งที่สามารถพบเห็นได้ในสังคมเมือง

เมื่อได้ชักนำเอาผู้คน สิ่งของ สินค้า เงินตรา ข่าวดสาร ความเชื่อ ความหวังและสิ่งอื่นอีกมากมายจากหลายที่เข้ามาไว้ในพื้นที่เมือง

ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะที่สำคัญของสังคมเมือง 2 ประการคือหนึ่งการเป็นพื้นที่ที่เปิดกว้าง (openness) และสองการเป็นพื้นที่ของความแตกต่างหลากหลาย (heterogeneity) ความเปิดกว้างและความแตกต่างหลากหลายของเมืองที่ผสมผสานกันอย่างมีพลวัตคือเงื่อนไขสำคัญที่เข้ามากำหนดว่าเมืองจะสามารถทำอะไรกับเรา และเมืองได้หยิบยื่นความท้าทายใดให้กับเรา จุดที่โดดเด่นที่สุดของความเป็นเมืองคือการมีเรื่องราวอันมากมายและหลากหลายอยู่ในตัว ทุกผู้ทุกคนในเมืองมีเรื่องราวของตนเองที่จะบอกกล่าว เมืองจึงบรรจุไว้ด้วยโลกของความ เป็นไปนานัปการ (Massey et al,1999:1-2;Pile,1999:4-12) คือ สิ่งที่สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเมืองคือพื้นที่ทางสังคมประเภทหนึ่ง ซึ่งพร้อมจะถูกใช้ป็นสนามของการดิ้นรนเพื่อดำรงอยู่ของผู้คนทุกชนชั้น ชาติพันธุ์และเพศสภาพ เพียงแต่ผลประโยชน์ที่แต่ละคนจะเก็บเกี่ยวได้และปัญหาน้อยใหญ่ที่แต่ละคนต้องเผชิญย่อมมีความแตกต่างกันไปตามความหวังความฝัน ประสบการณ์เงื่อนไข และยุทธวิธีที่ถูกเลือกขึ้นมาใช้ของแต่ละบุคคล

สำหรับใครต่อใครหลายคนเมืองที่มากด้วยปัญหายังคงเป็นพื้นที่แห่งความหวัง พื้นที่เมืองสมัยใหม่ได้จุดประกายความหวังให้เกิดขึ้นกระทั้งกับกลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบบนที่สูงซึ่งปัจจุบันพากันเข้ามาอยู่ในเมืองอย่างเนืองแน่น ผู้คนจากกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงเหล่านี้สัมผัสรู้ได้เป็นอย่างดีถึง

ความเป็นพื้นที่ทางสังคมของเมืองซึ่งนั่นก็คือ “ความเป็นพื้นที่แห่งความไม่แน่นอน” ชีวิตที่ดำเนินไปในพื้นที่แห่งนี้มีทั้งสถานะที่ถูกกระทำ สถานะที่เป็นฝ่ายกระทำ สถานะที่ถูกชี้นำกำกับโดยกฎเกณฑ์ร่วมและอำนาจศูนย์ กลางสถานะที่ถูกชักนำโดยความหวัง ความตั้งใจ ความบีบคั้นและความเป็นไปได้ของเงื่อนไขเฉพาะตัว รวมถึงโอกาสความบังเอิญเฉพาะหน้าที่ยากจะมีผู้ใดคาดคำนวณได้ การโยกย้ายเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ภายในเมือง สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์คนที่สูงอาจเป็นชีวิตที่มากด้วยปัญหา แต่ขณะเดียวกันชีวิตที่ดำเนินไปในพื้นที่แห่งความไม่แน่นอนนี้ก็นำมาซึ่งโอกาสที่อาจจะหาได้ยากหากใช้ชีวิตอยู่เฉพาะบนคอกต่อไปเพราะมิว่าจะอย่างไรในทุกวันนี้ชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์คนที่สูงก็เสี่ยงไม่ได้ที่จะต้องใช้เงินตรา ซึ่งทำให้จำเป็นต้องออกไปแสวงหา

ดังคำบอกเล่าของลูกสาวหมี่เอที่พยายามจะอธิบายว่าเหตุใดชาวอำเภอจำนวนหนึ่งจึงนิยมลงมาเดินเร่ขายสินค้าหัตถกรรมในเมือง โดยเธอได้อธิบายว่า “ก็อยู่บนโน้นมันไม่มีรายได้อะไร ถ้าไม่มีงานก็มีรายได้อะไร แต่ถ้าลงมาในเมืองนี้มันพอจะได้ อย่างอยู่บนโน้นกว่าจะได้ 100 หรือ 200 นี้ยากนะ แต่มาขายของในนี้บางทีก็ย้งได้ร้อย สองร้อย สี่ร้อยหรือถ้าฟลุคก็เป็นพัน อยู่บนโน้นมันไม่มีรายได้ มันก็ยังงี้ไม่ค่อยได้หรอก เมื่อก่อนคนแก่ๆ ในหมู่บ้านหนองมาขายกันเยอะ” แม่ค้าชาวพามืออาชีพที่อยู่วัดกันอธิบายเสริมว่า “คนแก่ลงมาขายเยอะ ก็พวกนี้ไม่มีแรงทำอะไรแล้ว พวกเค้าได้ 200 ก็เยอะแล้ว โทรศัพท์(มือถือ)ก็ไม่มีรายจ่ายก็น้อย ลูกเล็กๆ ก็โตหมดแล้วไม่ต้องส่งเรียน เช้าห้องอยู่รวมๆ กันหลายคน หุงข้าวหม้อหนึ่งทำกับขึ้นมาก็แบ่งๆ กันกินไป ไม่ค่อยได้ใช้เงินอะไร บางทีใช้แค่ 50 บาทอีก 150 บาทก็เก็บไว้ บางทีส่งไปให้ลูกก็ได้” ลูกสาวหมี่เอสรุปความเห็นส่วนตัวว่า “พวกนี้ลงมาขายก็เพราะอยากได้เงินแหละ ใครจะว่าอะไรเค้าไม่สนใจหรอก ขอให้เค้าได้เงินก็พอหนูว่ายังงี้แหละเค้าถึงลงมาขาย” ซึ่งตัวเธอเองก็เคยไปเดินเร่ขายถึงพญา

ชาวอำเภอจำนวนหนึ่งลงมาเดินเร่ขายสินค้าหัตถกรรมในเมืองโดยอาศัยความเป็นชาติพันธุ์ ซึ่งการใช้ความเป็นชาติพันธุ์ของชาวอำเภอแต่ละคนก็จะมีความเข้มข้นต่างกันไป โดยส่วนใหญ่จะแสดงออกมาในรูปของการแต่งกายให้นิยของความเป็นชาติพันธุ์ในขณะที่เดินเร่ขาย

ความเป็นชาติพันธุ์ (ethnicity) คือพื้นที่ทางสังคมประเภทหนึ่ง ไม่ว่าเราจะนิยามว่าความเป็นชาติพันธุ์หมายถึงความรู้สึกเชิงอัตวิสัย (subjective sense) ของคนกลุ่มหนึ่งที่ได้หยิบเอาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันใดก็ตามของกลุ่มขึ้นมาใช้เพื่อจำแนกตัวเองให้แตกต่างจากคนกลุ่มอื่น (De Vos, 1975:16) หรือหมายถึงรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ ที่ดำเนินไปภายในบริบททางสังคมที่กลุ่มคนผู้มีวัฒนธรรมที่ต่างกันเหล่านั้นได้มาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน (Cohen, 1974:XI) หรือหมายถึงมุมมองในเรื่องของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ที่มองว่าพวกเขามีวัฒนธรรมที่โดดเด่นแตกต่างจากคนกลุ่มอื่น (Eriksen, 1993:12) แต่ในแง่หนึ่งความเป็นชาติพันธุ์ก็ยังคงเป็น “พื้นที่ของการใช้ชีวิต” ของคนในกลุ่มวัฒนธรรมหนึ่งซึ่งมีทั้งมิติทางกายภาพ (อาทิเช่นหมู่บ้านบนคอกแห่งหนึ่ง อาณาบริเวณที่กลุ่มชาติพันธุ์นั้นกระจายตัวไปอาศัยอยู่ ไม่ว่าจะเป็นตามเทือกเขาตมคอกต่างๆ หรือแม้แต่ตามชุมชนแออัดในเมืองใหญ่ซึ่งการกระจายตัวนี้

ไม่จำเป็นต้องทำให้เกิดขอบเขตหรืออาณาบริเวณของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ ที่ชัดเจนตายตัว ฯลฯ) และมิติทางความคิดจินตนาการ (อาทิเช่นการจินตนาการร่วมถึงมาตุภูมิ บรรพบุรุษ สายตระกูล ความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกันที่เกิดจากการใช้ภาษา อาหาร การแต่งกาย เรื่องเล่า พิธีกรรมร่วมกัน การใช้เครื่องมือสื่อสาร โทรคมนาคมสมัยใหม่มาผลิตซ้ำ ดอกย้าหรือสานสร้างเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ตนขึ้นมาใหม่บนโลกออนไลน์ ฯลฯ) ผสมผสานอยู่ในตัว

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่ตั้งอยู่บนฐานของความแตกต่างจากคนกลุ่มอื่นที่เรียกว่าความเป็นชาติพันธุ์นี้มีแง่มุมทางการเมืองคือการทำให้ได้มาและสูญเสียไปซึ่งผลประโยชน์ และแง่มุมทางสัญลักษณ์หรือความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นที่จะเกิดขึ้นภายในการสร้างอัตลักษณ์บางอย่างขึ้นมา (เรื่องเดียวกัน) พื้นที่ทางสังคมที่เรียกว่าความเป็นชาติพันธุ์เป็นพื้นที่ที่ไม่เคยสงบนิ่ง ทุกสิ่งไม่ว่าจะเป็นวัตถุสิ่งของทางชาติพันธุ์ วิถีปฏิบัติแห่งชาติพันธุ์ หรือแม้แต่ร่างกายของผู้อยู่ภายใต้ความเป็นชาติพันธุ์นั้นๆ มักพร้อมที่จะถูกปรับเปลี่ยนไปได้เสมอ หากได้มาพบเจอกับเงื่อนไขที่จะทำให้ได้ประโยชน์หรือเสียประโยชน์จากการแสดงความเป็นชาติพันธุ์นั้นๆ ออกไป ในแง่หนึ่งความเป็นชาติพันธุ์จึงเป็นพื้นที่ของการสร้างภาพ เป็นพื้นที่ของการสร้างความหมายเพื่อรักษาไว้หรือให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ เป็นพื้นที่ที่ความหมายซึ่งถูกสร้างขึ้นมาจากคนในและความหมายที่ได้รับการปะปายให้โดยคนนอกจับเกี่ยวหาพันกันโดยมีผลประโยชน์เป็นเดิมพัน

เป็นที่ทราบกันดีว่าความเป็นชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาบนความสัมพันธ์กับ “คนกลุ่มอื่น” เช่น ความเป็นอ่าน่าปรากฏขึ้นมาอย่างมีความหมายภายในเมืองได้เพราะการมีอยู่ของความไม่เป็นไม่ใช่อ่าน่าของคนกลุ่มอื่นๆ ในพื้นที่เมือง แต่อีกประเด็นที่ควรใส่ใจไม่น้อยไปกว่ากันคือ ความเป็นชาติพันธุ์ยังเป็นสิ่งที่สัมพันธ์อยู่กับความเป็นชาติพันธุ์นั้น ๆ ในอดีตด้วย เช่น ความเป็นอ่าน่าเร่ขายสินค้าหัตถกรรมในพื้นที่ท่องเที่ยวของเมืองถือได้ว่าเป็นเนื้อหาใหม่ส่วนหนึ่งของความเป็นชาติพันธุ์อ่าน่าในปัจจุบัน เนื้อหาของความเป็นอ่าน่าแบบใหม่ที่ร่วมสมัยอันนี้แข่งขันอยู่กับทั้ง 1.ความเป็นคนอื่นและ 2.ความเป็นอ่าน่าแบบเดิมในอดีต

ความเป็นอ่าน่าเร่ขายปฏิเสธหรืออยู่ตรงข้ามกับทั้งความเป็นคนอื่นและความเป็นอ่าน่าในอดีต แต่ขณะเดียวกันความเป็นอ่าน่าเร่ขายก็ได้ผนวกรวมเอาทั้งความเป็นคนอื่นและความเป็นอ่าน่าในอดีตเข้ามาไว้ในตัว

ตัวอย่างเช่นในยามที่ออกมาเดินเร่ขายสินค้าหัตถกรรมชาวอ่าน่าเร่ขายสินค้าส่วนใหญ่ตระหนักว่าจำเป็นต้องทำตัวให้โดดเด่นจากผู้ค้ากลุ่มอื่นด้วยการแต่งกายด้วยชุดอ่าน่า สวมหมวกอ่าน่า แต่หมวกอ่าน่าที่ชาวอ่าน่าเร่ขายส่วนใหญ่สวมใส่มักเป็นหมวกอ่าน่าทำขาย ซึ่งไม่มีชาวอ่าน่าคนใดนำไปสวมใส่ในขณะที่เข้าร่วมพิธีกรรมอ่าน่าที่มีความเป็นทางการ อาทิชาวอ่าน่าเร่ขายจากอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงรายรวมทั้งอาผิ่ซีเคยให้ความเห็นว่า “อันนี้ หมวกฝรั่ง (หมวกทำขายนักท่องเที่ยวต่างชาติ)” หมวกอ่าน่าทำขายนี้ไม่เคยมีในสารบบหมวกของชาวอ่าน่า แต่ทุกวันนี้หมวกนี้ได้กลายมาเป็นหมวกที่ชาวอ่าน่าผู้มีโอกาสปฏิบัติสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะชาวอ่าน่าเร่ขาย

ในเมืองนมาสมาสวไม่กันอย่างเป็นทางการในช่วงเวลาของการทำมหากิน หมวกอำเภอทำขายนี้มีความหมายทั้งการเป็นสินค้าประเภทหนึ่งและการเป็นตัวหมายให้เกิดความแตกต่างทางชาติพันธุ์ขึ้นกับร่างกายของชาวอำเภอราชายผู้สวมใส่

แม้จะเป็นเพียงหมวกอำเภอทำขายก็มีนัยทางสังคมซ่อนอยู่มากมาย หมวกอำเภอที่ได้รับการประยุกต์เย็บขึ้นมาเป็นสินค้าในแง่หนึ่งสามารถเรียกได้ว่าเป็นหมวกอำเภอ เพราะได้รับการออกแบบและเย็บปักถวดยขึ้นมาโดยชาวอำเภอ แต่หมวกนี้ก็มีความแตกต่างไปจากหมวกอำเภอทำใช้ในเรื่องของความประณีต บรรจงและคุณภาพของวัตถุดิบที่ใช้จนทำให้ไม่เป็นที่ยอมรับในพื้นที่ของความเป็นอำเภอที่เป็นทางการเช่นงานพิธีตามประเพณีของชาวอำเภอ ในบริบทเช่นนี้หมวกนี้สามารถถูกตีความได้ว่าไม่ใช่หมวกอำเภอที่แท้จริงหรือเป็นหมวกที่อยู่ตรงข้ามกับหมวกอำเภอที่ถูกเย็บปักขึ้นมาตามจารีตอำเภอแบบเดิม(ซึ่งความจริงก็มีการปรับประยุกต์ถวดยและวัตถุดิบที่ใช้ไปบ้างตามสมัยนิยม แต่ก็ไม่ใช่ปรับประยุกต์ไปในลักษณะของการเลือกใช้วัตถุดิบราคาถูกมาเป็นหลัก ถวดยก็เน้นแต่ลายที่ค่อนข้างหยาบ เย็บปักได้ง่าย ทำเสร็จไว) พิธีกรรายการสารคดีรายการหนึ่งเคยถามามีชาวอำเภอราชายจากอำเภอแม่ฮ่องสอนจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งในคืนนั้นสวมหมวกอำเภอทำขายอยู่ว่า “หมวกจริง ๆ มีมัย” ซึ่งอามีก็ตอบทันทีว่า “มีสิเพราะมันต้องใช้เวลาทำพิธี แต่ไม่เอามาใส่ที่นี้หรอก หน้า ร้อนด้วย”

หมวกอำเภอทำขาย สัญลักษณ์ทางการหากินของชาวอำเภอราชายคือสิ่งหนึ่งที่ทำให้ชาวอำเภอราชายปรากฏกายขึ้นมาในเชียงใหม่ในบทบาทได้อย่างแตกต่างจากผู้ค้าอื่นๆ แต่ในพื้นที่ของความ เป็นอำเภอที่เป็นทางการ หมวกนี้ไม่สามารถถูกนับรวมให้เป็นองค์ประกอบหนึ่งของความเป็นอำเภอได้ อาติที่ตอนเข้ามาเดินเรขายใหม่ารู้สึกเงินอยที่จะต้องใส่หมวกที่ไม่ประณีตนี้ออกมาเดินเรขายได้ให้เหตุผลของความรูสึกไม่ยอมใส่ว่า “นี่มันไม่ใช่หมวกอำเภอ เป็นหมวกทำขาย บนคอยไม่มีใครเค้าทำยังใส่หรอก” ถามนางว่านี่ไม่ใช่หมวกอำเภอหรือ อาติตอบว่า “ไม่ใช่อันนี้หมวกฝรั่ง” ล่ามชาวอำเภอเข้าแหย่นางว่าถ้าไม่ใช่หมวกอำเภอก็ไม่ต้องใส่สิ ซึ่งอาติรีบตอบว่า “ไม่ใช่ก็ดูไม่เหมือน(ไม่เป็น)อำเภอสิ” จะเห็นได้ว่าในระดับหนึ่งชาวอำเภอราชายก็มองว่าหมวกอำเภอทำขายก็คือสิ่งสำคัญอันหนึ่งที่พอจะช่วยบ่งบอกอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ให้กับพวกเขาที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่ท่องเที่ยวของเมืองได้

หมวกอำเภอทำขายที่ชาวอำเภอราชายหยิบมาสวมใส่คือเครื่องหมายที่บ่งบอกว่าพวกเขาไม่ใช่คนอื่นคนใดแต่เป็นชาวอำเภอที่รู้จักปรับเปลี่ยนความเป็นอำเภอในรูปลักษณะของหมวกให้แตกต่างไปจากหมวกอำเภอที่ใช้กันมาแต่เดิม โดยหมวกอำเภอทำขายนี้ได้ผนวกรวมเอาทั้งความต้องการในของที่ระลึกอันแปลกตาแต่ราคาถูกและพออยู่ได้ของบรรดานักท่องเที่ยวในปัจจุบันสมัยและรูปทรงพื้นฐานของหมวกแบบอำเภอแต่เดิมเข้ามาไว้ในตัว

ความเป็นชาติพันธุ์อำเภอที่ปรากฏออกมาในรูปของการเย็บปักหมวกที่เปลี่ยนไปหรือที่ปรากฏออกมาในรูปของการแต่งกายของชาวอำเภอราชายที่มีอยู่อย่างหลากหลาย สื่อให้เห็นถึง

ความไม่ตายตัวทางชาติพันธุ์ของชาวอ่าาที่เกิขึ้นมาท่ามกลางความสัมพันธ์ทางสังคมที่เปลี่ยนไป ยิ่งชาวอ่าาเร่ายโยกย้ายเข้ามาหาถิ่นในเมืองโอกาสที่จะได้พบเจอกันคนอื่นผู้มีค่านิยมและรสนิยมที่แตกต่างกันหลายก็ยังมีมากขึ้น การประยุคต์ทำสินค้า การจัดหาสินค้ามาตอบสนองความต้องการของคนเหล่านี้จึงมีได้อย่างหลากหลาย แต่ทราบใดที่ชาวอ่าาเร่ายยังบอกกับตัวเองว่า ตนคือชาวอ่าาการประยุคต์ทำสินค้าส่วนใหญ่ ย่อมเลียงไม่ได้ที่จะมีเค้าราง รูปร่าง รูปทรงที่พอจะบ่งบอกได้ว่าเป็น “ของอ่าา” หรือของที่ชาวอ่าาเป็นผู้ทำขึ้นมา

ที่กล่าวว่าความเป็นชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่เกิขึ้นบนความสัมพันธ์ จึงมีทั้งความสัมพันธ์กับคนนอกและคนในด้วยกัน ในกรณีของความสัมพันธ์กับคนนอกหรือคนอื่นเรามองได้ว่าเป็น “ความเป็นชาติพันธุ์ที่อยู่บนเงื่อนไขทางพื้นที่” คือ มีพื้นที่ทางวัฒนธรรมต่างกัน ซึ่งในความเป็นจริงพื้นที่ทางวัฒนธรรมเหล่านี้ย่อมมีการปะทะและแทรกซึม เหลื่อมทับกัน ขณะที่ในกรณีของความสัมพันธ์กับคนในด้วยกันเป็น “ความเป็นชาติพันธุ์ที่อยู่บนเงื่อนไขของเวลา” คือ แปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัยแต่ก็เชื่อว่าจะไร้ความต่อเนื่องสัมพันธ์กันเลยเสียทีเดียว ตัวอย่างเช่น ชาวอ่าาเร่ายนิยมสวมหมวกอ่าาทำขายออกมาเดินขายสินค้า หมวกอ่าาทำขายนี้ย่อมแตกต่างไปจากหมวกอ่าาที่เคยทำใช้กันเองในอดีตบนคอก แต่หมวกนี้ก็ยังคงมีรูปลักษณะที่พอจะเรียกได้ว่า หมวกอ่าา การสวมใส่หมวกอ่าาทำขาย การสะพายตะกร้าหรือกระจาดพลาสติกทรงสี่เหลี่ยมที่บรรจุสินค้าไว้เดินเร่ายไป การพูดคุยกันด้วยภาษาอ่าาฯลฯ การกระทำเหล่านี้ที่มีให้เห็นอยู่ทุกคำกั้นทำให้บรรดาผู้ค้ากลุ่มอื่นในเชียงใหม่ในทบาศารตระหนักรู้ว่าในปัจจุบันเป็นเรื่องปกติของพื้นที่ที่จะมี “พวกอ่าามาเดินๆขาย” ความเป็นชาติพันธุ์หรือพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชาวอ่าาเร่าย ทั้งซ้อนทับและสัมพันธ์อยู่กับพื้นที่ทางวัฒนธรรมของผู้ค้าและผู้คนกลุ่มอื่นๆ ในพื้นที่นี้ ความเป็นชาติพันธุ์ของชาวอ่าาเร่ายเป็นความเป็นชาติพันธุ์ที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ภายใต้เงื่อนไขความจำเป็นที่จะต้องดำรงอยู่กับผู้อื่นแบบ “ร่วมพื้นที่และเวลาอย่างแตกต่าง”(ในขณะที่ผู้ค้ากลุ่มอื่นในเชียงใหม่ในทบาศารรวมถึงชาวอ่าาที่มีร้านวางสินค้าของตนเองพยายามดำรงอยู่กับผู้อื่นแบบร่วมพื้นที่และเวลาอย่างไม่แตกต่าง แต่ชาวอ่าาเร่ายกลับทำเช่นนั้นไม่ได้) ขณะเดียวกันความเป็นชาติพันธุ์ของชาวอ่าาเร่ายก็ยังคงสัมพันธ์อยู่กับความเป็นอ่าาที่ผ่านมาในอดีต ไม่ว่าจะเป็นเครื่องแต่งกาย ภาษา สินค้าหัตถกรรมบางชนิดหรือแม้แต่เจตคติกริยา (เช่น ชอบพูดคุยกันเสียงดังจนถูกแม่ค้าขายตุ๊กตาล่าวกระทบทกระเทียบว่า “ก็ตอนอยู่บนคอก มันอยู่คนละฟากคอกไง เลยต้องพูดกันดังๆ ไม่งั้นไม่ได้ยิน”) ก็ยังคงมีเค้ารางที่เรียกได้ว่า “เป็นอ่าา เป็นแบบอ่าา” ทั้งๆที่ได้เข้ามาปรากฏอยู่ในเมืองแล้ว

นอกจากนี้ ความเป็นชาติพันธุ์ยังต้องตั้งดำรงอยู่บน “เครือข่าย” ความหมาย ความสำคัญ หรือคุณค่าในการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นจะสัมพันธ์กับความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในอาณาบริเวณนั้นที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจเสมอ ไม่มีความเป็นชาติพันธุ์ใดที่จะมีความหมายขึ้นมาได้ด้วยตัวเอง คำว่าเครือข่ายที่ใช้ในที่นี้หมายถึงความเกี่ยวเนื่อง

เชื่อมโยงระหว่างตำแหน่งแห่งที่ของพวกเขาและพวกเขาทั้งหลายที่กระจายตัวอยู่ในอาณาบริเวณนั้น ตำแหน่งแห่งที่บนเครือข่ายนี้มีความหมายสำคัญที่ต่างกันไปตามนัยของอำนาจที่แต่ละกลุ่มครอบครอง ส่งผลให้เกิดการได้มาหรือสูญเสียไปของผลประโยชน์อะไรบางอย่างของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ครอบครองตำแหน่งนั้นๆ อย่างไรก็ตามตำแหน่งที่ที่ว่านี้ก็เป็นสิ่งที่พอจะต่อรองเจรจาได้ทั้งในระดับกลุ่มและในระดับของปัจเจกบุคคล หากสถานการณ์ที่เป็นเงื่อนไขอำนาจและผู้กระทำการที่เป็นชนชาติพันธุ์นั้นมียุทธวิธีที่ดีพอที่จะสร้างความหมายทางสังคมใหม่ๆให้กับตัวเอง

ร่างกายของพวกเขาก็ไม่ใช่ร่างกายที่มีความหมายแค่ในเชิงชีววิทยา แต่ยังมีความหมายในเชิงสังคม คือมีความหมายบางอย่างต่อสังคม หรือถูกสังคมกำหนดความหมายบางอย่างใส่ลงไปให้ เช่นชาวอ่าข่าที่แต่งชุดอ่าข่าออกมาเดินเร่ขายสินค้าในเมืองบางครั้งจะถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของการท่องเที่ยว มีเสน่ห์อันแปลกตาที่น่านับถือภาพไว้เป็นที่ระลึก แต่ก็มีบ่อยครั้งที่จะถูกมองว่าเป็นชาวเขาที่เข้ามาหากินผิดที่ผิดทาง ทั้งกะกะน่ารำคาญ ทันทีที่ร่างกายของชาวอ่าข่าเร่ขายปรากฏออกไปในเชิงใหม่ในท่าบารัความหมายในการทำงานที่ได้กล่าวไปจะเกิดขึ้นทันที ความหมายทำงานนี้จะสัมพันธ์กับคู่ปฏิสัมพันธ์ว่าเป็นใครและการปฏิสัมพันธ์นั้นเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์เฉพาะหน้าที่เป็นเงื่อนไขอย่างไร ความหมายของร่างกายของชาวอ่าข่าเร่ขายจึงไม่ตายตัว เช่น กล่าวไม่ได้ว่านักท่องเที่ยวจะให้ความหมายกับการปรากฏตัวเข้ามาของชาวอ่าข่าว่าเป็นสิ่งที่มีเสน่ห์และเป็นสัญลักษณ์ให้กับการท่องเที่ยวของพวกเขาเสมอไป เพราะในบางสถานการณ์ชาวอ่าข่าเร่ขายก็ไม่ได้เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่นชาวอ่าข่าเร่ขายรายหนึ่งพยายามเดินเข้าไปเสนอขายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยวชาวจีนผู้หนึ่งซึ่งเดินพลัดหลงกับกลุ่มญาติของตนจนมีสีหน้าไม่สู้ดี นักท่องเที่ยวรายนี้ปฏิเสธการมีปฏิสัมพันธ์กับชาวอ่าข่าเร่ขายโดยการโบกมือ สายศีรษะและเดินเลี้ยวออกไปอย่างชัดเจน ขณะเดียวกันเรื่อกก็กล่าวไม่ได้อย่างเต็มปากเต็มคำว่าผู้ค้ากลุ่มอื่นเช่นผู้ค้าร้านล้อเข็นและแผงลอยริมทางไม่ชอบชาวอ่าข่าเร่ขาย আমিเล่าถึงประสบการณ์การขายของครั้งหนึ่งว่า “มีฝรั่งคนหนึ่งจะซื้อของหนู แต่บังเอิญไม่มีดังค์คิดตัวเองเดินไปขอเพื่อนอีกคนที่ซื้อนูหรืออยู่ หนูก็เดินตามไปปรับเงิน เจ้าของร้านมันว่ามึงไปอยู่ทางโน้นเลย เคี่ยวกูตบหน้าแตก ทำไมเค้าต้องทำอย่างงั้นด้วยเนาะ...เค้าก็หากินของเค้า เรื่อกี่หาของเรื่อกี่ไม่ได้ไปขอเค้าซักหน่อย” ชาวอ่าข่าเร่ขายวัยเดียวกันกับอามีได้ยินก็กล่าวว่า “เค้าคงอิจฉา แถวในท่นนี้มีประมาณ 4 ร้านที่เกลียดชาวเขา(อย่างจริงจัง)” ผู้ค้าร้านล้อเข็นและแผงลอยหลายร้านไม่ชอบชาวอ่าข่าเร่ขาย แต่บางร้านก็สนิทสนมจนพอจะพึ่งพาและพูดคุยกันได้ ตัวอย่างเช่นแม่ค้าผ้าพันคอตรงสี่แยกแมคโดนัลด์กล่าวบรรยายถึงชาวอ่าข่าเร่ขายว่า “บางทีก็มายืนคุยกันปิดหน้าร้านหมด อยากจับมาขายผ้าพันคอแทนจังเลย อ่าข่าเนี้ยหนา จะไล่มันแต่(อย่างจริงจัง) ก็เอ็นดู(สงสาร)มัน” สามิของเธอก็มีความเห็นว่า “ก็ให้มันหากินของมันมั่งสิ เค้าก็มีสิทธิ์หากิน”

ในเชิงใหม่ในท่าบารั ร่างกายของชาวอ่าข่าเร่ขายคือร่างกายที่ถูกใส่ความหมายลงไปทั้งโดยตัวชาวอ่าข่าเร่ขายเองและโดยผู้อื่นในพื้นที่นี้ การแต่งกาย ภาษา สินค้า จริตกิจิรยาและรูปแบบ

การคำที่เฉพาะทำให้ชาวอำเภอราชายจำเป็นต้องแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เฉพาะอะไรบางอย่างของตนออกไปในขณะที่เดินเร่ขายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นผลให้ต้องทำมาหากินแบบรวมพื้นที่และเวลากับผู้อื่น (ผู้ค้า ผู้ประกอบการกลุ่มอื่น) ณ พื้นที่นี้อย่างแตกต่าง กล่าวอีกแง่หนึ่งคือการใช้ร่างกายและวิธีการขายเช่นนี้ทำให้ชาวอำเภอราชายจำเป็นต้องแสดงตัวออกมาในฐานะ “คนอื่น” ของพื้นที่ท่องเที่ยวภายในเมืองแห่งนี้ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

อันที่จริงแล้วคำว่า “คนๆ นั้นเป็นอำเภอ” ก็เป็นการใส่ความหมายทางสังคมลงไปให้กับร่างกายแล้ว เพราะเป็นการทำให้ร่างกายของชาวอำเภอกลายเป็นพื้นที่ของความไม่เป็นไทย การใช้คำว่าคนอำเภอเป็นการระบุความเป็นชาติพันธุ์อันเฉพาะซึ่งเป็นพื้นที่ทางสังคมประเภทหนึ่งที่มีการแบ่งขอบเขตระหว่างเรากับเขาให้กับร่างกาย ซึ่งในกรณีของชาวอำเภอราชายขอบเขตหรือพรมแดนทางชาติพันธุ์อันนี้ยากที่จะถูกกลืนไปได้ เพราะจำเป็นต้องปรากฏกายออกมาในฐานะอำเภอราชาย ทั้งต่อสายตาของนักท่องเที่ยวและต่อสายตาของผู้ค้ากลุ่มอื่น สำหรับนักท่องเที่ยวชาวอำเภอราชายที่ไม่แต่งกายด้วยชุดอำเภอ ไม่ได้ขายงานหัตถกรรมแบบอำเภอแต่หันไปขายกังหันไฟบอลน้ำเปล่งแสงได้หรือของเล่นอื่นๆ ทั้งยังยืนขายอยู่คนเดียวไม่สนทนากับใครอาจไม่มีความหมายว่าเป็นคนอำเภอ แต่สำหรับกับผู้ค้ากลุ่มอื่นที่พบเห็นเป็นประจำแม้ชาวอำเภอราชายจะปรากฏกายออกไปในลักษณะนี้ ผู้ค้าเหล่านี้ก็ยังคงตระหนักรู้ว่าพวกเขาคือคนอำเภอไม่ใช่คนไทย แม้สำนักเกี่ยวกับพรมแดนทางชาติพันธุ์ของชาวอำเภอราชายบางรายจะเปลี่ยนไปเช่นที่สะท้อนอยู่ในคำพูดของอามีที่มีต่อถ้อยคำก้าวร้าวของเจ้าของร้านบุหรีว่า “ทำไมเค้าต้องทำอย่างนั้นด้วยเนาะ ก็คนไทยด้วยกัน” แต่ก็ไม่จำเป็นว่าสำนักเกี่ยวกับพรมแดนทางชาติพันธุ์ที่ผู้ค้ากลุ่มอื่นในเชียงใหม่ในทาบชาจะมีต่อชาวอำเภอราชายจะต้องเปลี่ยนตามกันไปด้วย ในสายตาของผู้ค้ากลุ่มอื่นไม่ว่าจะอย่างไรชาวอำเภอราชายก็ยังคงเป็น “คนอื่น” เป็นคนอำเภอที่ถือโอกาสเข้ามาฉกฉวยผลประโยชน์ทางการค้าไปจากพื้นที่แห่งนี้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ เพราะเลือกใช้เพียงร่างกายเป็นพื้นที่ทำกิน

ความต่างทางตำแหน่งแห่งที่ในสังคมที่แฝงอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้าซึ่งต้องแสดงตนออกมาในรูปของคนอำเภอกับผู้ค้ากลุ่มอื่นซึ่งไม่ต้องแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อันใดของตนเองออกไป เป็นผลลัพธ์ของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหลายในพื้นที่นี้ที่มีมาอย่างต่อเนื่องระหว่างผู้ค้ากลุ่มอื่นที่มาก่อนและมีทุนรอนมากกว่ากับชาวอำเภอราชายผู้ซึ่งจำเป็นต้องใช้ร่างกายเป็นพื้นที่ทำกิน ร่างกายของชาวอำเภอราชายจึงไม่ได้เป็นเพียงแค่อวัยวะที่นำมาซึ่ง ดวง วัตถุได้ในทางกายภาพ แต่ยังเป็นร่างกายในฐานะพื้นที่ทางสังคมหรือพื้นที่ที่เป็นผลผลิตของสังคม มีตำแหน่งแห่งที่ในสังคม มีความหมายทางสังคมซึ่งถูกสร้างใส่และอ่านเก็บเอาความได้

อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่าร่างกายในฐานะพื้นที่ทางสังคมจะเป็นได้แค่เพียง “ร่างกายที่เป็นฝ่ายถูกกระทำ” (passive bodies) ที่แค่มีพื้นที่และเป็นพื้นที่ แต่ร่างกายเหล่านี้ยังสามารถสร้างพื้นที่ของตัวเองขึ้นมาได้อีกด้วย (Pile, 1996:209) ปรากฏการณ์เช่นนี้มีให้เห็นอย่างเป็นปกติในการเดินเร่ขายของชาวอำเภอ

สังคมกับปัจเจกบุคคลที่เป็นเจ้าของร่างกาย ร่วมกันสร้างความหมายของร่างกายขึ้นมา แต่เพื่อให้เกิดความเข้าใจในร่างกายที่มีนัยทางชาติพันธุ์ได้อย่างมีพลวัตมากขึ้น ในที่นี้จึงขอจำแนกคำว่า “สังคม” ออกเป็น 2 ประเภทคือสังคมของคนอื่นและสังคมของคนอ่าน่าด้วยกัน นัยทางชาติพันธุ์ที่ปรากฏไปบนร่างกายของชาวอ่าน่าเร่ขายมีความสัมพันธ์อยู่กับสังคมทั้งสองประเภทนี้ ทั้งในลักษณะของการคล้อยตามและแย้งยันกับอันใดอันหนึ่ง หรือในบางครั้งก็สลับสับเปลี่ยนไปๆมาๆ ในระหว่างความเป็นคนอื่นและความเป็นอ่าน่าจนบอกไม่ได้ว่าเป็นการคล้อยตามหรือแย้งยันกันแน่

ทั้งเมือง ความเป็นชาติพันธุ์และร่างกายล้วนเป็นพื้นที่ทางสังคม แต่ร่างกายจะเป็นพื้นที่ทางสังคมที่ปัจเจกบุคคลจะลงมือเปลี่ยนแปลงเพื่อการใดๆได้ง่ายที่สุด กระนั้นก็ไม่ได้หมายความว่าปัจเจกบุคคลผู้นั้นจะเลือกทำตามใจของตนเองได้เต็มที่ นัยหนึ่งของพื้นที่ทางสังคมคือดำรงอยู่บนความสัมพันธ์กับความเป็นอื่น คนอื่นหรือผู้อื่น เมื่อเป็นเช่นนี้ “ผู้อื่น” ก็สามารถเข้ามาร่วมชี้นำกำกับความเป็นไปหรือแม้แต่ลงมือผลิตเนื้อหาใหม่ๆให้กับพื้นที่ทางสังคมนั้นๆได้ จึงไม่มีพื้นที่ทางสังคมอันใดที่จะกลายมาเป็นสมบัติที่ผูกขาดไว้ให้เฉพาะกับกลุ่มคนหรือบุคคลหนึ่งๆซึ่งถูกสังคมบ่มเพาะความคิดให้เชื่อว่าพื้นที่ทางสังคมนี้คืออาณาบริเวณของเราเพียงฝ่ายเดียว

พื้นที่ทางสังคมตั้งดำรงอยู่อย่างมีความหมายขึ้นมาได้ก็โดยการแบ่งเขาแบ่งเรา การกำหนดว่าอันนี้ใช่อันนั้นไม่ใช่ แบบนี้ได้แบบนี้ไม่ได้ การแบ่งชัดตรงข้ามที่มีความตายตัวในสามัญสำนึกเช่นนี้ได้ทำให้การรับรู้เกี่ยวกับพื้นที่(ทางสังคม)ในระดับชีวิตประจำวันมีความชัดเจนขึ้น แต่ก็ก่อให้เกิดปัญหาหรือความขัดแย้งในสังคมตามมาด้วยเช่นกันเพราะชีวิตจริงของผู้คนในสังคมเป็นสิ่งที่ไม่เคยตายตัวและไม่จำเป็นต้องตายตัว พื้นที่ทางสังคมเป็นพื้นที่ของชีวิตจริงในสังคม ในขณะที่พื้นที่มักถูกอำนาจครอบงำและวาทกรรมหลักกำหนดความหมายให้อย่างตายตัว แต่ชีวิตจริงของผู้คนกลับเป็นสิ่งที่ไม่อาจตายตัว การจะดำเนินชีวิตอยู่ให้ได้ภายในพื้นที่ทางสังคมเช่นนี้จึงจำเป็นต้องมีการเจรจาต่อรองกับ “ความเป็นพื้นที่ ณ ขณะนั้น” เพื่อพอจะทำให้เกิดความสอดคล้องต้องกันระหว่างกฎของพื้นที่กับความหวัง ความใฝ่ฝัน ความต้องการของตน โดยทั่วไปเราจะพบเห็นการเจรจาต่อรอง (ที่มีนัยของการรู้จักยอมปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติบางอย่างของตนไปด้วยหากสถานการณ์เฉพาะหน้าเรียกร้อง) ทำนองนี้ได้กระทั้งในปฏิบัติการเล็กๆในชีวิตประจำวัน การเจรจาต่อรองไม่จำเป็นต้องเป็นการเปล่งเสียงบ่งบอกออกมาอย่างตั้งใจแต่จะเปล่งเสียงบ้างก็ได้

ตัวอย่างเช่นชาวอ่าน่าเร่ขายกลุ่มหนึ่งซึ่งมาขึ้นพักสนทนากันบริเวณสี่แยกสุริวงษ์หรือที่รู้จักกันทั่วไปในนามของสี่แยกแมคโดนัลด์ มีสีหน้าเรียบเฉยและสนทนากันต่อไปทั้งที่ได้ยินคนขับรถตุ๊กตุ๊กตะโกนบอกอย่างไม่พอใจด้วยเสียงดังว่า “โหย! ปิดทางเดินหมดแล้ว บังฝรั่ง (ลูกค้าหลักของคนขับตุ๊กตุ๊ก)” เป็นเหตุการณ์ปกติที่คนขับรถตุ๊กตุ๊กบางรายจะต้องพยายามแสดงท่าทีหรือนิยามความหมายให้กับพื้นที่ตรงสี่แยกแมคโดนัลด์อยู่ทุกคืนว่านี่คือที่ทำมาหากินของพวกเขา ผู้ค้าในเชิงใหม่ในท่าบารัส่วนใหญ่รวมทั้งชาวอ่าน่าเร่ขายพอจะรับรู้ได้ถึงความหมายในเชิงการเป็นเจ้าของของพื้นที่ริมถนนแห่งนี้ที่ถูกบรรดาคนขับตุ๊กตุ๊กใช้เป็นที่พักผ่อนหรือรถตุ๊กตุ๊ก แต่พื้นที่ริม

ถนนบริเวณสี่แยกนี้ก็เป็นที่ทางสังคม หมายถึงเกิดขึ้นโดยการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบรรดาคนขับรถติดต่อกับคนกลุ่มอื่นๆ ในเชียงใหม่ในท่าบารซึ่งรวมถึงชาวอำเภอเวียงชัยด้วย ผู้คนกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ล้วนมีภาพ(ตัวแทน)ของพื้นที่(representations of space) ที่เรียกว่าเชียงใหม่ในท่าบารในความคิดและจินตนาการ รวมทั้งปฏิบัติการทางพื้นที่(spatial practice) หรือการผลิตสร้างพื้นที่ของตนในเชียงใหม่ในท่าบารที่แตกต่างกันไป กระทั่งคนกลุ่มเดียวกันแต่อยู่ในเงื่อนไขทางพื้นที่ เวลาและอารมณ์ที่ต่างกันก็ยังมีปฏิบัติการทางพื้นที่ ที่ต่างกันไป เช่นชาวอำเภอเวียงชัยหากหยุดยืนพักสนทนาลงหลังจากที่ออกเดินไปแล้วพอขายได้บ้างแล้วมีคนขับรถติดต่อกมาไล่ให้ขับไปยืนทางอื่นก็อาจขับไปให้เล็กน้อยหรือทำเฉยไม่ใส่ใจบ้างบางที่ยังมีการต่อปากต่อคำแบบที่เล่นทีจริงอย่างที่อาจิชาวอำเภอเวียงชัยจากบ้านห้วยกระ อำเภอมะปายหลวง จังหวัดเชียงรายที่กล่าวขึ้นหลังจากถูกบอกว่าเป็นลูกค้าว่า “ให้ขายๆ (เธอตั้งใจจะพูดว่าขับๆ) มาทางนี้อีกแล้วหรือ” แต่หากเป็นช่วงเวลาที่ยังขายไม่ได้แล้วถูกคนขับรถติดต่อกไล่ที่เรื่องราวจะไม่จบลงด้วยการข่มขู่ใดๆ เช่นนี้อาจิชาวอำเภอเวียงชัยจากอำเภอมะปายหลวง จังหวัดเชียงรายที่ถูกเอ่ยปากไล่ให้ขับไปยืนทางอื่นในคืนหนึ่งซึ่งเป็นคืนที่เธอขายไม่ได้ อาจิได้ยื่นคนขับรถติดต่อกไล่ แต่เธอก็ยื่นเฉยพร้อมทั้งกล่าวขึ้นดังๆ ว่า “โห้ย! ขายของก็ไม่ได้ ไม่รู้สึกแล้ว อารมณ์ก็ไม่ได้” จนคนขับรถติดต่อกต้องสงบปากลง หรืออย่างอาอิ ชาวอำเภอเวียงชัยจากบ้านดอยช้าง อำเภอมะปายหลวง จังหวัดเชียงรายซึ่งเล่าประสบการณ์ทำนองนี้ของตนเองว่า “บางทีนี้หนูทะเลาะกับมันตรงๆ เลยนะ เวลาทะเลาะกับมันหนูก็พูดเป็นเหตุเป็นผลยังเงี้ย มันมาบอกว่ามาขึ้นบั้งรถ หนูไม่ได้คนอารมณ์ไม่ดี หนูก็ว่าบางทีก็ขายไม่ได้เป็นอาทิตย์ หนูก็อารมณ์ไม่ดีเหมือนกัน มันก็ค้นหาหินเหมือนกันจะมามาว่าเค้ายังจีได้ยังเงาะ”

คนขายโคมไฟที่เห็นเชียงใหม่ในท่าบารมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2526 และเริ่มเข้ามาค้าขายที่นี้อย่างต่อเนื่องจริงจึงตั้งแต่ปีพ.ศ.2537 ได้ให้ข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับการได้มาและรักษาไว้ซึ่งพื้นที่ทำกินของชาวอำเภอเวียงชัยซึ่งจะเกิดขึ้นมาได้ก็ด้วยการรู้จักการต่อรองกับอำนาจของผู้ค้าผู้ประกอบการกลุ่มอื่นๆ ในพื้นที่นี้ว่า “ไม่มีใครชอบมันหรอก เพราะมันไปบงกหน้าร้านเค้า ไปเกาะทางเดินเค้า แต่ลองสังเกตดูสิว่าพวกมันต้องแข็ง มันจะอ่อนๆ ไม่ได้ ถ้าไม่แข็งขายไม่ได้หรอก อย่างถ้ามันไปยืนอยู่เกาะหน้าร้าน ถ้ามันถูกด่ามันก็ไป แต่ถ้ามันกำลังจะขายได้ ด่าไปเหอะ หนูไม่ไปหรอก หนูก็ต้องกินของหนูนี้หว่า ให้หนูขายเสร็จก่อนสิ ขายเสร็จแล้วหนูก็ไปเอง ตอนขายอยู่ไม่ต้องมาไล่ มันไม่สนใจหรอก เพราะมันก็ต้องหาหินของมัน” ข้อสังเกตนี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าชาวอำเภอเวียงชัยตระหนักรู้เป็นอย่างดีว่า พื้นที่ทำกินในเชียงใหม่ในท่าบารที่พวกเขาต้องการใช้ร่างกายและความเป็นชาติพันธุ์ที่เป็นอันแตกต่างมา ในบางกรณีสมควรต้องได้รับการต่อรอง ปกป้องหรือแม้แต่ยื่นยันหากสภาพการณ์ที่เป็นเงื่อนไขในขณะนั้นเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ที่พึงจะได้

สี่แยกสุริวงส์ พื้นที่ของการต่อรองที่เข้มข้น

ขณะที่คนขับรถตุ๊กตุ๊กพยายามมาโดยตลอดที่จะนิยามว่า “พื้นที่ตรงสี่แยกนี้คือพื้นที่ทำมาหากินของพวกมัน” ชาวอำเภอเร่ขายก็พยายามจะนิยามเพื่อแย้งกันว่า “ไม่ใช่” หรือ “แม้จะใช่แต่ก็หาได้เป็นพื้นที่ของพวกเธอโดยสมบูรณ์” ตัวอย่างของเรื่องนี้เกิดขึ้นในอีกคำกั้นหนนึ่งซึ่งมีชาวอำเภอเร่ขาย 5 คนมาเยือนสนทนากันข้างรถตุ๊กตุ๊กที่จอดรอลูกค้าอยู่ สักพักหนึ่งคนขับรถตุ๊กตุ๊กเดินเข้ามากล่าวว่า “ไปคุยกันทางนั้นไป” (กล่าวพร้อมชี้นิ้วแบบส่งเดชไปที่ไหนก็ได้ที่ไม่ใช่ตรงนี้) แต่ก็ไม่มีชาวอำเภอเร่ขายคนไหนสนใจ ซ้ำยังมีชาวอำเภอเร่ขายรายหนึ่งในนั้นกล่าวขึ้นมาด้วยเสียงที่ผู้คำอื่นแถวนั้นล้วนได้ยินว่า “ไม่ใช่ที่ของใคร ถ้าตำรวจ(จราจร)มาพวกนั้นก็ไม่มีที่จอดขงจ้”

พื้นที่ทางสังคมเป็นพื้นที่ที่มีอำนาจครอบงำและความสัมพันธ์เชิงอำนาจกำกับควบคุมไว้ แต่มนุษย์ที่มีความคิด จินตนาการและความหวังมักพยายามมองหาช่องทางที่จะปรับเปลี่ยนและ ต่อรองเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง

พื้นที่ทางสังคมผสมผสานไปด้วยสิ่งที่ดำรงอยู่จริงในทางกายภาพและสิ่งที่เป็น จินตนาการ ผสมผสานไปด้วยสิ่งต่างๆ(things)และความคิด(thought)ในสัดส่วน ที่พอๆกัน หรืออย่างน้อยที่สุดก็ไม่ยอมให้อันใดมีความสำคัญกว่าอันใด พื้นที่ แห่งการสร้างภาพที่เป็นที่ของการใช้ชีวิตจริง(lived spaces of representation) เหล่านี้จึงเป็นอาณาบริเวณของการผลิต "พื้นที่แย้งยัน"(counterspaces)หรือ พื้นที่แห่งการต่อรองของผู้คนที่ถูกอำนาจครอบงำในสังคมกดทับหรือทำให้ กลายเป็นชายขอบในความหมายหนึ่งพื้นที่ทางสังคมจึงเป็น "พื้นที่ที่สาม" (Thirdspace)หรือพื้นที่ของการทำให้ความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นมาได้อย่างไม่จำกัด แต่ในความเป็นอื่นที่มีได้ไม่จำกัดนี้ย่อมมีทั้งความเสี่ยงและอันตรายมากพอๆ กับความเป็นไปได้(Soja, 1996: 60-70)

เมื่อพื้นที่ทางสังคมที่เรียกว่าเมือง ความเป็นชาติพันธุ์และร่างกายซึ่งไม่เคยมี ความหมายที่หยุดนิ่งได้มาทำปฏิกิริยาทางสังคมต่อกันจนปรากฏเป็น "ชาวอ่าน่าเร่ขาย" ขึ้นมา ร่างกายที่เรียกได้ว่า"อ่าน่าเร่ขาย"จึงเป็นร่างกายที่มีนัยทางสังคมอันซับซ้อนและเลื่อนไหลแต่ก็ไม่ ถึงกับจะไร้ขีดจำกัด เพราะโดยรวมร่างกายนี้ก็ยังคงถูกเรียกได้ว่าเป็นอ่าน่า เป็นชาวอ่าน่า อย่างน้อย ก็ในสายตาของชาวอ่าน่าเร่ขายด้วยกันเอง วิธีหนึ่งที่พอจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในพลวัตทาง ความหมายของร่างกายของชาวอ่าน่าเร่ขายก็คือการมองร่างกายนี้ด้วยมโนทัศน์เรื่องพื้นที่ที่สาม

อ่าน่าเร่ขายในฐานะพื้นที่ที่สาม

อ่าน่าเร่ขายคือชาวอ่าน่าที่มาเดินเร่ขายสินค้าหัตถกรรมและสินค้าแนวหัตถกรรม(สินค้าที่มี รูปลักษณะเป็นสินค้าหัตถกรรมแต่ได้รับการผลิตขึ้นมาโดยระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรม)ใน พื้นที่ท่องเที่ยวของเมือง เช่นเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ ลานประตูท่าแพ ถนนคนเดินของเชียงใหม่ในวัน อาทิตย์ ถนนคนเดินวัวลายในวันเสาร์ ลานเบียร์ ฝับ บาร์ย่านถนนลอยเคราะห์ ถนนคนเดินและ ถนนมูลเมืองซึ่งเชื่อมต่อกันเป็นย่านความบันเทิงยามราตรีที่กระจายตัวเป็นแนวยาวจากเชียงใหม่ ไนท์บาซาร์ไปจนถึงลานของประตูท่าแพ หรือแม้แต่ย่านพัฒน์พงษ์ ถนนข้าวสาร ซอยนานาชาติของ กรุงเทพมหานคร หาดจอมเทียน พัทยาเหนือ พัทยากลาง พัทยาใต้ของเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี ตลาดกลางคืนและย่านความบันเทิงของหัวหิน เกาะสมุย เกาะภูเก็ต พื้นที่ท่องเที่ยวในเมืองเหล่านี้มี

ลักษณะเด่นร่วมกันคือคลาคล่ำไปด้วยนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวต่างชาติซึ่งเป็นลูกค้ากลุ่มสำคัญของชาวอ่านำเร่ขาย

หากกล่าวในเชิงวิชาการ อ่านำเร่ขายคือชนชาติพันธุ์หนึ่งที่สูงกลุ่มหนึ่งซึ่งเข้ามาหากินอยู่ในสังคมเมือง(ที่ถูกนิยามไว้ในระดับสามัญสำนึกกว่าเป็นพื้นที่ที่ไม่ใช่ที่ของชาวอ่านำ)ในฐานะผู้เร่ขายสินค้าหัตถกรรมโดยใช้ “ร่างกายที่มีความหมายทางสังคม”ในแง่ของความเป็นชาติพันธุ์มาเป็นเครื่องมือของการทำมาหากิน

การทำมาหากินในฐานะอ่านำเร่ขายเป็นการทำมาหากินที่อาศัยร่างกายและร่างกายเป็นทุนหลัก กลไกพื้นฐานของการเป็นอ่านำเร่ขายคือ “การแสดงความเป็นชาติพันธุ์”ออกไปในขณะที่เร่ขาย ทั้งโดยความตั้งใจและความไม่รู้ตัว ซึ่งการแสดงความเป็นชาติพันธุ์ออกไปเช่นนี้ย่อมมีผลต่อทั้งตัวชาวอ่านำเร่ขายผู้นั้น ผู้คนที่ร่วมพื้นที่-เวลา(เช่นชาวอ่านำเร่ขายคนอื่น ชาวอ่านำที่เป็นผู้ค้ารายอื่นที่ไม่ได้เร่ขาย ผู้ค้าอื่นตามร้านล่อเงินแฝงลอย ชาวlishoผู้ขายส่งสินค้าหัตถกรรมบางชนิด ชาวลาหู่ขายผัก คนขับรถตุ๊กตุ๊ก เจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าหน้าที่เทศกิจ นักท่องเที่ยวไทยและเทศฯ)รวมทั้งตัวพื้นที่ – ห้วงเวลาที่มีชาวอ่านำเร่ขายไปปรากฏกายอยู่ ความเป็นอ่านำเร่ขายจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาบนความสัมพันธ์ทั้งกับตัวเอง(ในอดีตและในเวลาทีนอกเหนือไปจากการเดินเร่ขาย)กับผู้คนที่ร่วมพื้นที่ – เวลาและกับพื้นที่ – เวลาของการทำมาหากิน

อาจกล่าวได้ว่าความเป็นอ่านำเร่ขายคือความเป็นชาติพันธุ์อันร่วมสมัยแบบหนึ่งซึ่งถูกสร้างขึ้นมาท่ามกลางสังคมเมืองที่มีเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่ต่างไปจากถิ่นฐานเดิมของชาวอ่านำ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือหากินและดำรงชีวิตอยู่ให้ได้ในปัจจุบันสมัยซึ่งเต็มไปด้วยการเคลื่อนที่เดินทางและการให้คุณค่ากับทุกอย่างเป็นเงินตรา ความเป็นอ่านำเร่ขายจึงเป็นพื้นที่ของความหมาย(หรือการผลิตสร้างความหมายที่ทำให้เกิดความเป็นพื้นที่)ที่ถูกสร้างขึ้นมาโดยอยู่บนหลักการของ “การทำให้เกิดความเป็นอื่น”ขึ้นมาในพื้นที่ของความเป็นอ่านำ

เราสามารถวิเคราะห์ “ความเป็นอ่านำเร่ขาย”ในฐานะของพื้นที่ที่สามได้

ไม่ว่าจะเพ่งมองมาที่ “ร่างกาย” หรือเพ่งมองมาที่ “การเดินเร่ขาย” เราก็สามารถพบเห็นความเป็นพื้นที่ที่สามในนั้นได้ แต่ในบทนี้จะหยิบยกเพียงเรื่องของร่างกายขึ้นมาพิจารณา

พื้นที่ที่สาม(Third space)ตามความหมายของเอ็ดเวิร์ด โซจา (Edward Soja)คือ “พื้นที่ของความเป็นอื่นหรือพื้นที่ของการทำให้เกิดความเป็นอื่นขึ้นมา”แต่ก็ไม่ใช่ความเป็นอื่นในความหมายเพียงแค่ว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการนำเอาข้อตรงข้ามทั้งสองอันมาผสมผสานกันอย่างตรงไปตรงมาเสมอไป(เช่นพื้นที่ที่สามหรือพื้นที่ทางสังคมมีความหมายเพียงเท่ากับพื้นที่ที่หนึ่งหรือพื้นที่ทางกายภาพบวกกับพื้นที่ที่ทั้งสองหรือพื้นที่ในจินตนาการ)แต่ยังหมายถึงความหมายใหม่ๆที่อาจเกิดขึ้นได้จากความเสียดสีเยียบไปของสิ่งเก่าที่เป็นข้อตรงข้าม การรื้อทำลายสิ่งเก่าและการลองสร้างสิ่งใหม่ให้เกิดขึ้นในสิ่งที่ถูกจัดให้เป็นข้อตรงข้ามไปได้อย่างไม่รู้จัก พื้นที่ที่สามจึงเป็นพื้นที่ของทางเลือกที่เปิดกว้างให้กับความเป็นอื่น

(otherness) และการทำให้เป็นอื่น (othering) เป็นพื้นที่ที่ไม่ปิดตัวเองให้อยู่กับตรรกะของ”ถ้าไม่ 1 ก็ 2 “แต่เปิดตัวเองโดยอยู่บนตรรกะของ”ทั้ง 1 และ 2 แล้วก็อื่นๆด้วย” (Soja,1996:60-65)

ความเป็นอ่าน่าเร่ขายที่ฉายผ่านร่างกายมีนัยของความเป็นพื้นที่ที่สามดังนี้

ในขณะที่ผู้ค้ากลุ่มอื่นในเชียงใหม่ในท่าบารัพยาามองหาร้านในตัวอาคารหรือไม่กี่ร้านแผงลอยและล้อเงินริมทางเพื่อวางสินค้าจำหน่าย ชาวอ่าน่าเร่ขายกลับเลือกปฏิเสธร้านค้าทั้งสองประเภทแล้วหันมาใช้ร่างกายของตนเป็นพื้นที่จัดวางสินค้า จัดแสดงสินค้าโดยการสวมหมวกอ่าน่าที่ทาเพื่อขายและพร้อมจะถอดขายนักท่องเที่ยวลงไปบนศีรษะก่อนออกมาเดินเร่ขายสินค้า หมวกอ่าน่าทาขายไม่ใช่ทั้งหมวกอ่าน่าอันประณีตที่ทาสีขึ้นมาใช้กันเอง และไม่ใช่หมวกอื่นทั่วไปที่เรียกไม่ได้ว่าเป็นหมวกอ่าน่า หมวกอ่าน่าทาขายเกิดขึ้นมาจากการปฏิเสธทั้ง 2 ขั้วตรงข้าม ชาวอ่าน่าที่เป็นผู้เย็บหมวกนี้ขึ้นมาหรือรับซื้อหมวกนี้จากชาวอ่าน่าคนอื่นมาขายมีสำนึกอย่างชัดเจนว่า “อันนี้ทาขายฝรั่งนะ” และด้วยสำนึกว่าไม่ใช่หมวกอ่าน่าจริงหรือหมวกที่ชาวอ่าน่าตั้งใจทำใช้กันเองการนำวัสดุประเภทดอกกลายแบบม้ง แผ่นอลูมิเนียมแกะลายเป็นรูปช้าง ลูกกระพรวนสีเงิน (ที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไปตามป लोकคอสุนัข) ฯลฯมาเย็บประดับลงไปบนหมวกทาขายจึงมิให้เห็นอย่างเป็นปกติ โดยนัยนี้หมวกอ่าน่าทาขายจึงสามารถมองได้ว่าไม่ใช่หมวกอ่าน่า แต่หมวกอ่าน่าทาขายก็ไม่ใช่หมวกอื่นทั่วไปแต่เป็นหมวกที่พอเรียกได้ว่าเป็นหมวกอ่าน่า เพราะมีรูปลักษณะที่คล้ายคลึงกับหมวกแบบโลละมีอ่าน่า อย่างว่าแต่ตัวผู้เย็บเองก็เป็นชาวอ่าน่า ขณะเย็บก็เย็บขึ้นมาด้วยทักษะพื้นฐานแบบอ่าน่า หากจะเรียกหมวกนี้ว่าหมวกอ่าน่าในความหมายว่าเป็นหมวกที่ชาวอ่าน่าเย็บปักขึ้นมาเองก็น่าจะ ได้ ตามความหมายนี้หมวกอ่าน่าทาขายจึงปฏิเสธหรืออยู่ตรงข้ามกับหมวกอื่นๆที่ไม่ใช่หมวกอ่าน่า หรือหากมองอีกแง่หนึ่งเราสามารถกล่าวได้ว่าหมวกอ่าน่าทาขายคือหมวกที่เกิดจากการรวมเอาทั้งคุณลักษณะของหมวกอ่าน่าแบบเดิมและหมวกแบบอื่นรวมทั้งวัสดุอื่นๆที่ไม่เคยมีใช้ในการทำหมวกของชาวอ่าน่ามาเย็บประยุกต์เข้าไป

การสวมหมวกอ่าน่าทาขายลงไปบนร่างกายของชาวอ่าน่าได้ก่อให้เกิดความหมายว่าร่างกายของชาวอ่าน่าเร่ขายผู้นี้กำลังอยู่ในพื้นที่และ เวลาของการทำมาหากิน พื้นที่ที่เดินทางจากที่พักซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนกำแพงงามกลางเมืองเชียงใหม่มาถึงขอบแดนเชียงใหม่ในท่าบารั ชาวอ่าน่าเร่ขายกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยจะหยุดนั่งพักยืนพักสนทนากันตามข้างทางพอหายเหนื่อย จากนั้นแต่ละคนจะหยิบตะกร้าหรือกระจาดพลาสติกสีเหลืองออกมาจากถุงปุ๋ยที่เย็บแบบต่างๆเป็นถุงใส่ของพับ รวบ ม้วนถุงปุ๋ยนั้นเป็นม้วนกลมเล็กแล้วยัดใส่ไว้ในย่ามสะพายหรือบางรายที่หาที่ที่เหมาะสมได้ เช่นแนวรั้วคันชาสีทอง ชาฮกเกี้ยนข้างลานเบียร์ก็จะยัดเก็บถุงปุ๋ยนี้ซ่อนใส่ไว้ตามพุ่มไม้ ขึ้นตอนท้ายสุดที่ชาวอ่าน่าเร่ขายส่วนใหญ่จะทำคือรวบเก็บผมให้เรียบร้อยด้วยสายรัดหรือผ้าคลุมศีรษะจากนั้นก็หยิบหมวกอ่าน่าทาขายขึ้นมาสวมใส่และพร้อมจะออกไปเดินเร่ขายมีชาวอ่าน่าเร่ขายบางรายข้ามขั้นตอนนี้ไปคือชาวอ่าน่าซึ่งสวมชุดอ่าน่าแบบเต็มยศและใส่หมวกอ่าน่าที่ทาใช้เองมา

จากบ้านเรียบร้อยแล้ว ชาวอ่าน่าที่ขายหมวกอ่าน่าทำขายไปหมดแล้วและยังไม่เย็บขึ้นมาใหม่หรือยังไม่ได้อั้บใหม่มา ชาวอ่าน่าร่ายที่ไม่ใส่ใจกับการแต่งกายมากนักโดยเฉพาะในช่วงฤดูร้อนที่เธอให้เหตุผลของการไม่ใส่หมวกว่า “มันร้อน” กับชาวอ่าน่าร่ายหน้าใหม่ซึ่งให้เหตุผลว่า “อายอะ” จนอ้าที่อ่าน่าร่ายสูงวัยต้องส่งภาษาแนะนำว่า “ต้องเอาหมวกมาใส่ด้วยสิ” แต่โดยทั่วไปชาวอ่าน่าร่ายส่วนใหญ่จะนิยมสวมหมวกอ่าน่าทำขายในขณะที่เดินร่ายสินค้า

แน่นอนว่าความเป็นอ่าน่าร่ายไม่ได้ขึ้นอยู่กับการใส่หมวกเพียงอย่างเดียว ทั้งชุดอ่าน่าตะกร้าสะพายใส่สินค้า ยามอ่าน่า กระเป๋าสะพายที่ประยุกต์เย็บขึ้นมา การคล้องพวงกำไล สายสร้อย สายรัดผมสตรีไว้กับแขนแล้วถือกบไม้เดินชูงูไปตามข้างทาง การใช้ภาษาอ่าน่าสนทนากันเอง ฯลฯ เหล่านี้ล้วนเป็นสัญลักษณ์ที่สร้างความเป็นอ่าน่าร่าย(หรือในกรณีของผู้ที่ไม่ใส่ใจกับความเป็นชาติพันธุ์อันใดก็จะรับรู้ชาวอ่าน่าร่ายในความหมายว่าเป็น”พวกชาวเขา พวกแม้วที่เข้ามาเดินร่าย”สินค้า)ให้เกิดขึ้นกับร่างกายของชาวอ่าน่าที่เข้ามาเดินร่ายสินค้าในเชียงใหม่ในท้บาศาร์ การใช้ร่างกายเป็นที่จัดแสดงสินค้าทำให้ชาวอ่าน่าร่ายไม่ต้องเสียค่าเช่าที่วางจำหน่ายสินค้าและค่าใช้จ่ายจีปาดะ เช่นค่าไฟ ค่าเก็บขยะ ค่าฝากแผงลอยและรถล้อเข็น ค่าจ้างเข็นล้อ(ร้านล้อเข็นริมทางในภาษาแม่ค้า)ไปเก็บตอนปิดร้านและไปออกมาวางเรียงใหม่ในแต่ละคืน ฯลฯ ทั้งยังสามารถโยกย้ายสินค้าบนร่างกายเดินตามลูกค้าไปในระยะหนึ่งได้ และบางครั้งลูกค้าบางรายก็เปลี่ยนใจหันกลับมาซื้อสินค้าให้ ซึ่งร้านแผงลอยและล้อเข็นที่ตั้งที่เดิมเป็นประจำจะไม่สามารถทำเช่นนี้ได้หรือถ้าจะได้ก็แค่เดินไปดึงแขนลูกค้ากลับมา

การจำหน่ายสินค้าในเชียงใหม่ในท้บาศาร์ไม่มีกฎเกณฑ์ยุ่งยากใด ขอเพียงหาทำเลที่เหมาะสมได้ก็สามารถนำสินค้ามาวางเรียงจำหน่ายได้ทันที แต่ประเด็นนี้ก็กลับไม่ใช่เรื่องง่ายสำหรับชาวอ่าน่าร่ายผู้มาที่หลังซ้าส่วนใหญ่ยังไม่มีเงินทุนมากพอที่จะไปเช่าที่ทางวางจำหน่ายสินค้า หมายความว่าโดยทั่วไปหากหาที่วางเรียงสินค้าไม่ได้(ซึ่งอาจจะเกิดจากที่ว่างถูกจับจองหมดไปหรือไม่มีเงินที่จะนำมาเช่าที่ได้) ก็ไม่มีโอกาสที่จะได้เข้ามาทำการค้าที่นี้ หากที่ได้ก็เข้ามาขายได้หาที่ไม่ได้ก็เข้ามาขายไม่ได้ นี่คืกฎเกณฑ์พื้นฐานที่ผู้ค้ารับรู้กันทั่วไป แต่ชาวอ่าน่าร่ายกลับไม่ยอมจ้มนหรือกักขังตนให้อยู่ในตรรกะของคู่ตรงข้ามนี้ แม้ไม่มีเงินมากพอที่จะไปหาเช่าที่ทางวางสินค้าจำหน่าย แต่ชาวอ่าน่าร่ายยังมีร่างกายที่สามารถนำมาใช้เป็นพื้นที่จัดแสดงสินค้าได้ ซ้าพื้นที่ที่เรียกว่าร่างกายนี้ยังสามารถเคลื่อนที่ไปมาได้

สินค้าหัตถกรรมและสินค้าแนวหัตถกรรมนานาชนิดถูกถือ หิ้ว ห้อย สะพาย สวม ใส่ ไว้บนร่างกายของชาวอ่าน่าร่าย นับตั้งแต่หมวกอ่าน่า เสื้ออ่าน่า กระโปรงอ่าน่า เข็มขัดอ่าน่า ผ้าสวมแขนอ่าน่า(คล้ายถุงเท้ายาวที่ไม่มีส่วนหุ้มเท้า)ยามอ่าน่า กระเป๋าสะพาย กำไล สายสร้อย กบไม้ บุหรี่พม่า กังหันไฟ บอลน้ำ ฯลฯ อุปกรณ์สำคัญที่ช่วยให้ชาวอ่าน่าร่ายสามารถหอบหิ้วสินค้าได้สะดวกขึ้นคือ กระดาษพลาสติกทรงสี่เหลี่ยมที่นำมาผูกเข้ากับสายสะพายที่ยาวพอจะคล้องคอคอคล้องไหล่ได้ซึ่งชาวอ่าน่าร่ายเรียกภาษาขณะนี้ว่า “ตะกร้า” ในตะกร้านี้ส่วนใหญ่จะบรรจุไว้ด้วยสินค้าประเภทกำไล

โลหะ กำไลหนังเทียม กำไลยางสังเคราะห์ กำไลลูกปัด กบไม้ สายสร้อยนานาชนิดที่หากถือไว้นานจนเมื่อยมือก็จะวางใส่ลงไป อาจมีกังหันไฟ บอลน้ำในตะกร้าของชาวอำเภอแม่สายบางราย รอบๆ ตะกร้าด้านหน้าที่หันออกหาลูกค้านิยมแขวนกำไลผ้า เข็มขัดผ้า พวงกำไลลูกปัด หมวกลีซอ สายรัดผมสตรีที่เย็บขึ้นมาจากผ้าม้ง พวงกุญแจหลากลวดลาย เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน

ชาวอำเภอแม่สายจะสวมใส่ ถือกี๋ สะพายสินค้านานาชนิดไว้บนร่างกาย

ตะกร้าหรือกระจาดพลาสติกนี้แต่เดิมมาใช้สิ่งของของชาวอำเภอแม่สาย เพราะเป็นกระจาดที่ผลิตจากโรงงาน หมี่เอชาวอำเภอแม่สายคนแรกในเชียงใหม่ในทศวรรษที่ ๖๐ เคยเล่าว่า “ตอนแรกตะกร้ายังไม่มียะพายเอา หล่าดู (กำไลโลหะสีเงินที่ซื้อมา) หล่าปะ (กำไลผ้าปักเม็ดเดียวที่ทำขึ้นมาเอง) อะไรพวกนี้มาใส่ยาม ใส่ถุงหิ้วถือมาขาย” จนวันหนึ่งหมี่เอได้เห็นยายชาวม้งคนหนึ่งยืนสะพายตะกร้าใส่สินค้าขายอยู่ข้างบันไดด้านหน้าของอาคารเชียงใหม่ในทศวรรษที่ ๖๐ เธอจึงคิดขึ้นมาได้ว่าน่าจะทำเช่นนี้บ้าง และจากวันนั้นเป็นต้นมาตะกร้าหรือกระจาดพลาสติกมีสายสะพายนี้ก็ได้กลายมาเป็นอุปกรณ์การหากินที่สำคัญของชาวอำเภอแม่สายไป

ร่างกายของชาวอำเภอแม่สายเป็นร่างกายที่พร้อมจะถูกทำให้เป็นอื่นหรือพร้อมจะเปิดรับให้กับความเป็นอื่น เพราะนี่คือเทคนิคพื้นฐานหรือกลวิธีที่ทำให้พอจะหากินอยู่ได้ในพื้นที่เมืองที่มากไปด้วยอำนาจและความเป็นอื่น

ร่างกายของชาวอำเภอแม่สายไม่ได้บรรทุก บรรจุ แบกรับหรือประดับประดาไว้แก่ด้วย “ของของอำเภอแม่สาย” ของของผู้อื่น(เช่นตะกร้าสะพายใส่สินค้า หมวกลีซอ กำไลผ้าลีซอ กำไลหนังเทียม

กำไลยางสังเคราะห์ กำไลลูกปัด กำไลโลหะแกะลาย บอลน้ำ กังหันไฟจากประเทศจีน กบไม้จากอำเภอแม่ทาจังหวัดลำพูน นูหรือจากประเทศพม่า ฯลฯ) ของที่ไม่สามารถระบุลงไปได้อย่างแน่ชัดว่าเป็นของของผู้อื่นหรือของของอ่าน่าหรือของที่สามารถจะตีความได้ว่าเป็นได้ทั้งของของอ่าน่าและของของผู้อื่นไปพร้อมๆกัน(เช่นหมวกอ่าน่าทำขาย เชื้อขัดอ่าน่าทำขาย กระเป๋าสะพายที่ชาวอ่าน่าเย็บขึ้นมาเอง ฯลฯ) ก็ได้ถูกนำมาสวมใส่หรือถือสะพายไว้บนร่างกายของชาวอ่าน่าเร่ขาย

เพียงแค่มองผ่านสินค้าเราก็จะเห็นได้ว่าร่างกายของชาวอ่าน่าเร่ขายเป็นร่างกายที่มากไปด้วยความเป็นอื่นและการทำให้เป็นอื่น การทำให้เป็นอื่นนี้ปรากฏขึ้นเป็นระยะๆ เช่นคำวันหนึ่งอาฮียิบสินค้าใหม่ที่ผูกไว้หน้าตะกร้าขึ้นมาให้ดูเป็นกำไลผ้าความกว้าง 1 นิ้วฟุต ประยุดต์เย็บขึ้นมาจากผ้าปักของม้ง กำไลนี้ทำคล้ายกำไลผ้าแบบอ่าน่าที่เส้นกำไลจะแคบกว่าแล้วปักเม็ดเคียว หอยเบี้ย กระดุมเงิน ลูกปัดลงไป แต่กำไลผ้าม้งนี้ไม่มีวัสดุตกแต่งเหล่านี้เพราะมีลวดลายในตัวอยู่แล้ว อาฮียิบเพียงนำด้ายมาถักให้แข็งแรงขึ้นในแบบที่ชาวอ่าน่านิยมทำแล้วนำมาเย็บติดหัวท้ายผ้าแถบม้งที่ตัดเย็บให้ได้ขนาดไว้ ชาวอ่าน่าเร่ขายรายอื่นที่ยังไม่มีผู้ใดเคยทำกำไลผ้าม้งนี้เข้ามาจับกลุ่มดิชมผลงานอาฮียิบกล่าวถึงสาเหตุที่ทำกำไลนี้ขึ้นมาว่า “สองทำดู มันมีผ้าอยู่ เพื่อได้ขาย” หากจะกล่าวไปกำไลผ้าม้งนี้ก็เป็นผลงานของการทำให้เป็นอื่นให้เกิดขึ้นกับเข็มขัดผ้าม้งซึ่งชาวอ่าน่าเร่ขายทำขายกันมานานพอควรแล้วเพียงแต่จะตกแต่งลวดลายไม่ประณีตมากเหมือนเข็มขัดผ้าม้งของอาเอชาวอ่าน่าร้านแพงลอยและล้อเงินที่เป็นผู้ทำเข็มขัดผ้าม้งขึ้นมาเป็นคนแรกในเชียงใหม่ในท้บาชาร์ นอกจากนี้กำไลผ้าม้งยังเป็นผลงานของการทำให้เป็นอื่นให้เกิดขึ้นกับ กำไลผ้าปักเม็ดเคียวที่ชาวอ่าน่าเร่ขายนิยมทำขายนักท่องเที่ยวมานานแล้ว กำไลผ้าม้งจึงเป็นพื้นที่ที่รวมเอาทั้งความคิดของการทำเข็มขัดผ้าม้งและความคิดของการทำกำไลผ้าแบบอ่าน่าเข้ามาไว้ในตัว และในขณะเดียวกันกำไลผ้าม้งก็ได้ปฏิเสธหรือทำให้เป็นอื่นให้เกิดขึ้นกับสินค้าทั้ง 2 ประเภทที่กล่าวไว้

การทำให้เป็นอื่นให้เกิดขึ้นกับ 1.ความเป็นผู้อื่น ความเป็นสิ่งอื่นและ 2.ความเป็นตัวเอง แต่เดิมมาคือกลวิธีที่สามารถพบเห็นได้อย่างเป็นปกติในการผลิตและจัดหาสินค้ามาจำหน่ายของชาวอ่าน่าเร่ขาย การที่ต้องทำมาหากินและดำเนินชีวิตอยู่ภายในเมืองให้ได้ด้วยรายได้และทุนรอนอันจำกัดทำให้ชาวอ่าน่าเร่ขายจำเป็นต้องสร้าง “ความเป็นพื้นที่ที่สาม” หรือพื้นที่ของความเป็นอื่นที่ลื่นไหลได้อย่างแทบจะไร้ขีดจำกัดให้เกิดขึ้นกับทั้งสินค้าของตนและร่างกายของตน ด้วยเหตุนี้จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่เราจะพบว่าชาวอ่าน่าเร่ขายอาจนำเอาสินค้า “อะไรก็ได้ที่ขายได้” มาขาย เช่น กังหันไฟ บอลน้ำ(น้ำยาเคมีที่เปล่งแสงระยิบระยับได้เมื่อได้รับแรงกระทบกระแทก) มีดดาบและคทาประดับตุ๊กตาเรืองแสง สายคาดผมที่ทำเป็นรูปเขาวัวเรืองแสงได้ หรือแม้แต่พระเครื่องพร้อมสายสร้อยที่อาฮียิบเคยกล่าวว่า “ฝรั่งบางคนเค้าชอบ”

สตรีอ่าซ่าเร่ขายสวมที่คาดศีรษะรูปเขาวัว

กลไกพื้นฐานของการเป็นอ่าซ่าเร่ขายคือการแสดงความเป็นชาติพันธุ์อ่าซ่าออกไปในขณะเร่ขาย ไม่ว่าจะเป็นในรูปของการแต่งกาย สินค้าที่ทำหรือหามาจำหน่าย แต่ในกรณีของบรรดาสินค้าที่ได้กล่าวไปจะเห็นได้ว่าชาวอ่าซ่าเร่ขายได้ทำให้เกิดความเป็นอื่นขึ้นมากระทั่งกับ “ภาพของความเป็นอ่าซ่า” ที่แสดงผ่านตัวสินค้า ด้วยการไปหาสินค้าอะไรก็ได้ที่ขายได้มาจำหน่าย แน่แน่นอนว่าความเป็นอ่าซ่าที่แสดงผ่านสินค้าและร่างกายของชาวอ่าซ่าเร่ขายในเชียงใหม่ในทัศนะชาวนิคมไม่ใช่ความเป็นอ่าซ่าแบบดั้งเดิม หรือเป็นความเป็นอ่าซ่าที่ถูกทำให้เป็นอื่นหรือปรับเปลี่ยนไปจากความเป็นอ่าซ่าแต่เดิมมาขั้นหนึ่งแล้ว แต่ถึงแม้จะได้รับการปรับเปลี่ยนแล้ว(เช่นการเย็บหมวกอ่าซ่าทำขายขึ้นมา การทำกำไลผ้าแบบอ่าซ่า การทำเข็มขัดอ่าซ่าทำขาย) แต่ความเป็นอ่าซ่าที่เหมาะสมกับการนำมาเดินเร่ขายแล้วนี้ก็ยังจะต้องถูกทำให้เป็นอื่นขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง คือสินค้าที่ชาวอ่าซ่าเร่ขายสรรหามาจำหน่ายต้องถูกทำให้เป็นสินค้าอะไรก็ตามที่ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็น “ของของอ่าซ่า” อยู่ร่ำไปเพื่อให้เกิดการขายได้แล้วเงินรายได้ก็จะมาปรากฏอยู่ในมือของชาวอ่าซ่าเร่ขาย

หมายความว่าเพื่อหาเงินให้ได้ ชาวอ่าซ่าเร่ขายจำเป็นต้องทำความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นกระทั่งกับ “ภาพของความเป็นอ่าซ่า” (แบบจำลอง) ที่พวกตนเองบรรจงสร้างขึ้นมากในบริบทของการท่องเที่ยวและหมายความว่าในบางกรณีเพื่อให้ได้มาซึ่งเงินรายได้ชาวอ่าซ่าเร่ขายถึงกับต้องทำความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นกระทั่งกับ “ความเป็นอ่าซ่าเร่ขาย” ของตนเอง ปรากฏการณ์เช่นนี้โดยส่วนใหญ่

จะมีลักษณะกลับไปกลับมาระหว่างความเป็นอ่าน่าเร่ขาย กับ ความเป็นผู้เร่ขายธรรมดา (หมายถึง ไม่มีนัยทางชาติพันธุ์) เช่นคำวันหนึ่งอาอีชาวอ่าน่าเร่ขายจากบ้านห้วยผึ้ง ตำบลแม่สลองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงรายปรากฏกายขึ้นมาในรูปของผู้หญิงที่มีครรภ์สวมผ้าขาวม้า สวมเสื้อยืดคอกกลมแขนงุด ใส่กางเกงยีนส์ สะพายกระเป๋าพลาสติกสีเหลี่ยมใบเล็กกว่าที่เคยสัก 4 เท่า ในตะกร้าหรือกระจาดนี้มีสินค้าเพียงกัณฑ์ไฟวางเรียงไว้อยู่หลายอัน ถามเธอว่าเหตุใดจึงกลายมาเป็นเช่นนี้ได้อัยที่ปกติจะสวมหมวกอ่าน่า ขายสินค้าชาติพันธุ์ตอบว่า “ขายอันนี้้ง่ายดี ไม่ต้องเตรียมของเยอะ (หมายถึงไม่ต้องเตรียมทำ เตรียมซื้อหาสินค้าไว้หลายชนิด) ไม่นักด้วย แต่มันต้องหาที่ยิง (ให้ลูกค้าชม)ถึงจะดี ของอ่าน่านั้นเก็บไว้ขายวันอาทิตย์ ขายอันเนี้ยได้พอๆกับขายของอ่าน่าแหละ อันนั้นได้กำไรวันละ...อันนี้ก็ได้...พอๆกัน” แต่หลังจากนั้นประมาณเดือนกว่าเธอก็กลับมาสวมหมวกอ่าน่าแล้วขายของอ่าน่าเช่นที่เคย แต่คราวนี้ตะกร้าสินค้าชาติพันธุ์ของเธอกลับมีกัณฑ์ไฟเพิ่มเข้ามาเป็นสินค้าตัวใหม่

มีบ้างที่ชาวอ่าน่าเร่ขายบางรายจะเลิกการเดินทางเร่ขายแล้วเปลี่ยนไปตั้งร้านแผงลอยหากสะสมเงินทุนได้มากพอและพอจะหาที่ได้ แต่ชาวอ่าน่าเร่ขายส่วนใหญ่ที่มีฐานะทางการเงินไม่สู้ดีจะไม่ทำเช่นนี้ บางรายหลังจากขายสินค้าประจำที่ร้านแผงลอยไปได้ 3-4 เดือนก็จะกลับมาเดินสะพายตะกร้าเร่ขายใหม่ หรือบางรายเมื่อขายที่ร้านแผงลอยในเชียงใหม่ในท้บาซาร์ไปได้ระยะหนึ่งพอถึงฤดูกาลที่นักท่องเที่ยวชาวตะวันตกเข้ามามากก็จะเลิกกิจการแผงลอยชั่วคราวแล้วลงไปเดินเร่ขายสินค้าที่กรุงเทพมหานคร แต่ก็ดังที่ได้กล่าวไปชาวอ่าน่าเร่ขายที่ตัดสินใจวางตะกร้าแล้วหันมาเช่าแผงลอยจำหน่ายสินค้าจะมีจำนวนไม่มาก เท่าที่พบในช่วงเวลา 3 ปี (พ.ศ. 2552 ถึงพ.ศ. 2555) ของการลงเก็บข้อมูลภาคสนามมีเพียง 5 ราย 3 รายหันกลับมาเดินเร่ขายในเชียงใหม่ในท้บาซาร์เป็นระยะๆ 1 รายเลือกลงไปเดินเร่ขายที่กรุงเทพมหานครแล้วกลับขึ้นมา อีก 1 รายวางแผงลอยขายที่ศูนย์การค้ากาแลในท้บาซาร์แต่กิจการก็ไม่สู้ดี แต่ไม่ว่าจะเดินเร่ขายหรือวางเรียงจำหน่ายบนแผงลอย สินค้าของชาวอ่าน่าทั้ง 2 ประเภทนี้มีความคล้ายคลึงกัน คือโดยพื้นฐานจะเป็นสินค้าชาติพันธุ์ผสมผสานกับสินค้าใหม่ๆอะไรก็ได้ที่ชาวอ่าน่าผู้ค้าเห็นว่าหากรับมาขายแล้วน่าจะขายได้ ความต่างถ้าจะมีก็อยู่ตรงที่ว่าเดินเร่ขายที่ต้องอาศัยร่างกายมีพื้นที่สำหรับการจัดแสดงสินค้าน้อยกว่าการวางจำหน่ายบนแผงลอยและด้วยความมีพื้นที่ที่น้อยกว่า ชาวอ่าน่าเร่ขายจึงต้องพยายามใช้ร่างกายให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการทำการค้าเช่นต้องรู้จักสร้างความแตกต่างหรือความโดดเด่นให้เกิดกับร่างกายของตนด้วยการสวมหมวกอ่าน่าและแต่งชุดอ่าน่าแม้จะพบว่าชาวอ่าน่าเร่ขายบางรายไม่สวมหมวกอ่าน่าเดินเร่ขายสินค้า ซึ่งนั่นเป็นเพราะ 1.สวมหมวกอื่นหรือเครื่องประดับศีรษะแบบอื่นอยู่แล้ว 2. เป็นชาวอ่าน่าเร่ขายหน้าใหม่ที่ยังรู้สึกอายกับการใส่หมวกอ่าน่าทำขายออกมาเดินเร่ขายสินค้า 3.หมวกอ่าน่าทำขายของตนจำหน่ายจนหมดไปและ 4.อากาศร้อนอบอ้าวมากจนทนไม่ได้ที่จะสวมหมวกต่อไป(แต่ในกรณีนี้จะเกิดขึ้นกับชาวอ่าน่าที่เข้ามาอยู่ในเมืองนานจนคุ้นกับการไม่ใส่หมวกหากเป็นชาวอ่าน่าสูงวัยที่คุ้นเคยและเคร่งครัดกับธรรมเนียมปฏิบัติแม้อากาศร้อนก็ยังคง

ใส่หมวกอำเภออยู่แต่โดยทั่วไปชาวอำเภอราชายส่วนใหญ่จะสวมหมวกอำเภอทำขาย นอกจากนี้สิ่งที่สวมใส่ประดับประดาไว้บนร่างกาย หากนักท่องเที่ยวมีความต้องการจะซื้อหาไป ชาวอำเภอราชายก็พร้อมจะถอดจำหน่ายให้ แต่ก็ไม่ถึงกับทุกชิ้นเช่นหมวกแบบอุโละอำเภอไปโปรดของอาผิเที่ปัจจุบันนางไม่ยอมขายให้ใครแล้ว หรือแผ่นเงินกลมสลักลายประดับอกของอาผิเที่พ่อผู้เป็นช่างเหล็ก(บาจี้)ฝีมือดีได้ทำทิ้งไว้ให้แถมและมีสามีภรรยาชาวอเมริกันคู่หนึ่งพยายามตามมาขอซื้อจากนางเป็นเวลาร่วม 20 ปีแล้วคือตั้งแต่ตอนเปิดร้านขายอยู่ที่เชียงรายได้ในท่าบารห์ แต่นางก็ไม่ยอมขายให้ เหตุผลคือ “พ่อฉันทำเองนะ...เสียค่าย มันไม่ได้มีแต่ราคานะมันยังมีอย่างอื่นด้วย...เก็บไว้ให้ลูกหลานใช้ดีกว่า”

แต่หากเป็น “ของอำเภอ”แบบธรรมดาหาได้ทั่วไปเช่นเสื้ออำเภอที่พร้อมจะใส่ไปทำไร่นา กระโปรงอำเภอที่ทำจากผ้าโรงงาน ผ้าปลอกแขนลวดลายค่อนข้างหายาก ชาวอำเภอราชายที่สวมใส่สิ่งเหล่านี้ก็พร้อมจะถอดขาย การที่ชาวอำเภอราชายบางรายเลือกแต่งชุดอำเภอออกมาเดินเร่ขาย นอกจากจะเป็นเรื่องของความเหมาะสมกับเวลาของการทำงาน (ซึ่งในที่นี้หมายถึงการเดินเร่ขายสินค้า)ของชาวอำเภอราชายผู้นั้นแล้ว ยังเป็นเรื่องของโอกาสที่ชุดอำเภอนั้นอาจมีความหมายเท่ากับ “สินค้า” ประเภทหนึ่งบนร่างกายของชาวอำเภอ

ตัวอย่างเช่นคำคืนที่ขายดีคืนหนึ่ง อาผิเซึ่งปกติจะขายไม่ค่อยได้เดินผ่านมาด้วยสีหน้าสดใส แยกี่ยมจนเห็นฟันที่เปลี่ยนเป็นสีดำเนื่องจากการกินหมาก ผู้วิจัยถามทักทายไปว่าวันนี้ขายไม่ได้เหมือนทุกคืนที่ผ่านมาหรือ อาผิเ(ยาย)ยิ้มสายหน้าแล้วตอบว่า “ได้ขายสิ 2 พัน 3 พัน” ถามอาผิเว่าขายอะไรให้คนไทยหรือ แดตอบว่า “ไม่ใช่ให้ฝรั่ง ขายชุดอำเภอนะ” และด้วยเหตุผลนี้วันนี้อาผิเจึงต้องสวมชุดลาลองแบบคนพื้นราบทั่วไป ซึ่งตามปกติบางวันแกก็จะแต่งชุดลาลองบ้างชุดอำเภอบ้างสลับกันไป แต่วันนี้กระทั่งหมวกอำเภอทำขายก็ไม่มีใส่ ลูกสาวอาผิเซึ่งพักอยู่ที่เดียวกับแกในห้องเช่าใกล้กับเชียงใหม่ในท่าบารห์เล่าว่า “แกวิ่งกลับไปเปลี่ยนชุดที่ห้อง ให้ฝรั่งรออยู่ไง” อาจิชชาวอำเภอราชายจากอำเภอแม่สรวาย จังหวัดเชียงรายขยายความว่า “อาผิเเค้าขายชุดอำเภอไป ขายไปทั้งชุดเลยไง หมวก(อำเภอทำขาย)ได้ 200 แพห่อง(เสื้ออำเภอ) 500 นะแบบที่อาผิเคนนั้นใส่(บุญหน้าไปทางชาวอำเภอราชายผู้นั้นซึ่งสวมเสื้ออำเภอลายต่างๆที่พร้อมใส่ทำงาน)พิดี้(กระโปรง) 500 ก็บ้อง(ผ้าปลอกสวมแขน) 500 โจยปะ(เช็ดขี้ดอำเภอ) แต่โจยปะนี่ก็ไม่ใช้ดีมาก ก็คิดเซเซเขา(กระดุมกลมสีเงินๆ)อย่าง(ที่ติดหมวกอำเภอทำขาย)เนีย 500 แล้วน่าจะมีย้อมกับอะไรอีกอย่างละ 500 สองชิ้น” แต่โอกาสเช่นนี้ก็ไม่ได้มีบ่อย อาผิเตามปกติจะมีรายได้เพียงประมาณวันละ 1 ถึง 200บาท และบางวันก็ได้ไม่ถึง 100บาท

ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่าชาวอำเภอราชายสามารถทำให้สิ่งของทุกอย่างบนร่างกายกลายมาเป็นสินค้าได้หากได้เข้ามาอยู่ในพื้นที่- เวลาเช่นเชียงใหม่ในท่าบารห์ ความหมายว่า “เป็น” สินค้าเป็นความหมายเชิงสัมพัทธ์ เพราะต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางพื้นที่ เวลาและการตีความ ให้คุณค่าของผู้คนที่อยู่ในปฏิสัมพันธ์ทางการค้านั้น

พื้นที่ เวลาและการปฏิสัมพันธ์ที่ก่อเกิดเป็นอาณาบริเวณที่เรียกว่าเชียงใหม่ในทัศนาซาร์คือบริบทที่ทำให้ร่างกายและสิ่งของเกือบทุกอย่างบนร่างกายของชาวอ่าซ่าเร่ขายมีความหมายที่ไม่นิ่งคือพร้อมที่จะเป็นอื่นหรือพร้อมที่จะถูกทำให้เป็นอื่นอยู่ตลอดเวลา แต่คุณลักษณะเช่นนี้ก็คือสิ่งที่ทำให้ชาวอ่าซ่าเร่ขายสามารถทำมาหากินอยู่ในที่นี่ได้ ทั้งที่เป็นเพียงผู้ค้าขายขอบกลุ่มหนึ่ง

นอกจากสินค้านานาชนิดที่ได้กล่าวไปแล้ว ชาวอ่าซ่าเร่ขายยังทำให้การแต่งกายของตนมีลักษณะเป็นพื้นที่ที่สามด้วย

การแต่งกายของชาวอ่าซ่าเร่ขายสะท้อนให้เห็นถึงประเด็นของ “การทำให้เป็นอื่น” ได้อย่างน่าสนใจ ชาวอ่าซ่าเร่ขายบางคนโดยเฉพาะผู้เฒ่าหรือผู้ที่แต่งชุดอ่าซ่าเป็นประจำ ยามที่ออกมาเดินเร่ขายก็จะออกมาในชุดอ่าซ่า การแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ผ่านการแต่งกายทั้งจะโดยความจงใจหรือความคุ้นเคยก็ตามที่เป็นการสื่อความเป็นชาติพันธุ์บนที่สูงออกไปอย่างชัดเจน สังคมเมืองเป็นสังคมของความหลากหลายทางชาติพันธุ์ก็จริง แต่สังคมเมืองก็ไม่ได้เรียกร้องให้มีการแสดงออกทางชาติพันธุ์อย่างพร่ำเพรื่อ ตรงกันข้ามผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ในเมืองส่วนใหญ่พยายามจะกลืนกลายไปกับชาวเมือง อย่างน้อยก็ในเรื่องของการแต่งกาย แต่ชาวอ่าซ่าเร่ขายกลับจำเป็นต้องทำความเข้าใจเป็นอื่นให้เกิดขึ้นในธรรมเนียมปฏิบัติอันนี้ ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ทางการค้า แต่ก็ต้องยอมรับด้วยว่าตนเองอาจจะต้องตกเป็นเป้าของการถูกกระทำและการนิยามความหมายใหม่ให้โดยคนอื่น

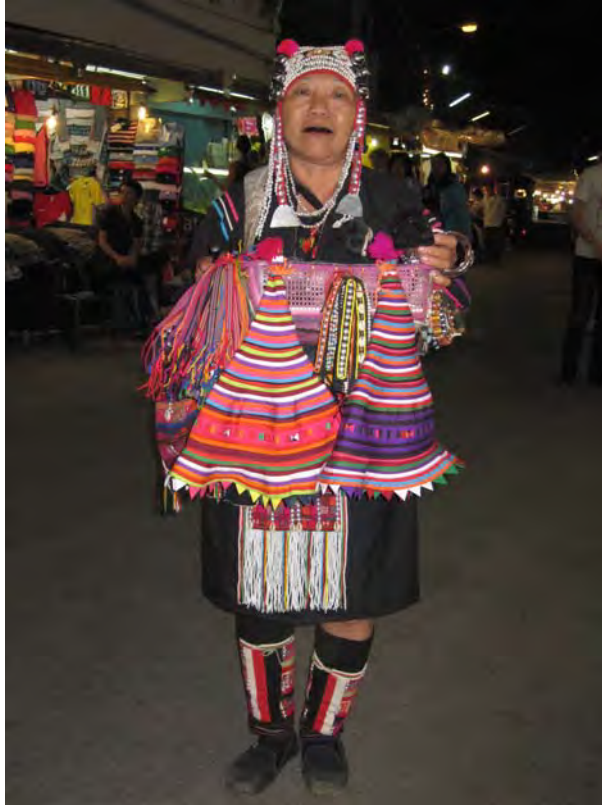
ชาวอ่าซ่าเร่ขายมีการแต่งกายหลายแบบ

แบบที่หนึ่งคือแต่งกายด้วยชุดอ่าซ่าเต็มยศ สวมหมวกอ่าซ่าอันงามประณีตเพราะจงใจทำขึ้นมาใช้เอง แต่กระนั้นในพื้นที่เชียงใหม่ในทัศนาซาร์และในห้วงเวลาของการเดินเร่ขายร่างกายที่แต่งชุดอ่าซ่าเต็มยศนี้ก็มักจะถูกทำให้เป็นอื่นไปจากภาพลักษณ์ของชาวอ่าซ่าที่แต่งชุดเต็มยศแต่เดิมมา เพราะต้องมาสะพายตะกร้าเดินเร่ขายสินค้าอยู่ในเมือง ซึ่งเป็นวิธีการหากินที่ไม่เคยมีมาในความเป็นอ่าซ่าในอดีต

แบบที่สองคือแต่งชุดอ่าซ่าเกือบเต็มยศ ยกเว้นหมวกที่ใส่จะเป็นหมวกอ่าซ่าทำขายกรณีนี้หมวกอ่าซ่าทำขายคือสิ่งที่ถูกทำให้เป็นอื่น แตกต่างไปจากหมวกอ่าซ่าทำใช้เองที่นิยมใช้วัสดุที่ดีแม้จะมีราคาก่อนข้างสูง ปักเย็บประณีต มีน้ำหนักมากและสวมใส่ยากเพราะมีส่วนประกอบหลายชิ้นหมวกอ่าซ่าทำขายแม้จะมีความแตกต่างจากหมวกอ่าซ่าทำใช้ในเรื่องของรายละเอียด แต่รูปลักษณะของหมวกโดยรวมก็ยังคงเป็นหมวกทรงอ่าซ่า สำหรับนักท่องเที่ยวที่ไม่รู้จักกลุ่มชาติพันธุ์อ่าซ่าหมวกนี้ก็มักจะถูกทำให้เป็นอื่นอีกต่อไปในความหมายว่าเป็น “หมวกชาวเขา”

อาหมีชาวอ่าซ่าเร่ขายจากตำบลท่าตอน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นผู้ที่จริงจังกับการเดินเร่ขายและมีวินัยในการแต่งกาย ยามอยู่บ้านเธอจะแต่งตัวตามสบายเช่นเดียวกับคนพื้นราบทั่วไปแต่ยามที่ต้องออกมาเดินเร่ขายซึ่งเธอมองว่าเป็นพื้นที่และเวลาของการทำงาน เธอจะต้องสวมชุดอ่าซ่าออกมาเสมอ อาหมีอธิบายว่า “ถ้าจะขายของก็ต้องแต่งชุดยังเงี้ย อันนี้มันเป็นงาน จะทำงานก็ต้องยังเงี้ยมันเรียบริ่อยกว่า จะให้แต่งตัวอย่างอื่นมา ต่อให้สวยยังไวกก็ไม่เอา” เธอได้ทำความเข้าใจ

อื่นให้เกิดขึ้นกับร่างกายในขณะที่ไม่ทำงาน ไม่เพียงแค่นั้น เธอยังได้ทำความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นในความเป็นอ่าน่าที่ติดตัวของเธอกับอีกด้วย อาหมี่เป็นชาวอ่าน่ากลุ่มอุโลหรืออุโลอ่าน่าซึ่งมีลายปักบนเสื้อและรูปทรงของหมวกสตรีแตกต่างไปจากโละมีอ่าน่าและผามี่อ่าน่า ชาวอ่าน่าทั้ง 3 กลุ่มนี้เป็นชาวอ่าน่ากลุ่มหลักในประเทศไทย ลวดลายปักบนเสื้อของโละมีอ่าน่านับว่าซับซ้อนและสวยงาม ในขณะที่ลายปักบนเสื้อของอุโลอ่าน่าจะเรียบง่ายกว่า เข็มขัดของโละมีอ่าน่าก็มีการประดับประดาที่มากกว่าเข็มขัดของอุโลอ่าน่า กล่าวโดยรวมชุดของโละมีอ่าน่ามีความโดดเด่นกว่าทั้งในด้านสีสันและลวดลาย ด้วยเหตุนี้ยามที่ออกมาเดินร่ายสินค้าอาหมี่จึงเลือกที่จะหยิบชุดแบบโละมีอ่าน่ามาใส่ คาดเข็มขัดแบบโละมีอ่าน่าที่เย็บขึ้นมาจากผ้าพื้นสีแดงกว้างประมาณ 1 ฟาหมี่มีหอยเบี้ยปักประดับเป็นแถวเรียงต่อกันไปอย่างเป็นระเบียบสวยงาม ชาวอ่าน่าร่ายรุ่นสาวรายหนึ่งเล่าว่า “(เข็มขัดเส้นงานนั้น)เค้าไปซื้อมานะ(จากชาวอ่าน่าด้วยกันเอง)ไม่ได้ทำเองหรอก” และแม้จะสวมชุดแบบโละมีอ่าน่าที่สวยงามแต่อาหมี่ก็ยังเลือกที่จะสวมหมวกอ่าน่าทำขาย เพราะหมวกอ่าน่าทำขายเกือบทั้งหมดจะถูกเย็บขึ้นมาในทรงโละมีอ่าน่าซึ่งสามารถจะเข้ากันได้เป็นอย่างดีกับชุดแบบโละมีอ่าน่า ทั้งหมดนี้ยังได้รับการปรับประยุกต์ให้เหมาะต่อการเป็นสินค้าคือหยิบขึ้นมาสวมใส่ได้ง่ายจะถอดจำหน่ายก็สะดวกเพราะเย็บขึ้นมาจากผ้า เมื่อมีนักท่องเที่ยวสนใจจะซื้อไปก็เพียงแค่ถอดออกจากศีรษะแล้วพับใส่ถุงให้ไป ซึ่งถ้าเป็นหมวกแบบโละมีอ่าน่าจริงหรือหมวกแบบอุโลอ่าน่าจริงจะไม่สามารถพับเก็บได้ไวและง่ายขนาดนี้ อาหมี่ซึ่งตามปกตินิยมแต่งชุดลำลองแล้วสวมหมวกอ่าน่าทำขายแต่พออย่างเข้าสู่ฤดูหนาวก็จะหันกลับมาสวมชุดโละมีอ่าน่าแล้วใส่หมวกอ่าน่าทำขายออกมาเดินร่ายสินค้า ภาพปรากฏของอาหมี่ซึ่งในยามขายของช่วงฤดูหนาวจึงเป็นเหมือนภาพปรากฏของอาหมี่คือเป็นชาวอ่าน่าร่ายที่แต่งกายด้วยชุดโละมีอ่าน่าแบบเกือบเต็มยศ ยกเว้นเพียงหมวกที่เป็นหมวกอ่าน่าทำขาย นัยที่ดำรงระหว่างอาหมี่กับอาหมี่ซึ่งคือในขณะที่อาหมี่เป็นอุโลอ่าน่า อาหมี่ซึ่งกลับเป็นโละมีอ่าน่า หากมองเพียงชุดแต่งกายไม่รวมหมวกอาหมี่ซึ่งไม่ได้ทำความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นกับความเป็นโละมีอ่าน่าที่ติดตัวของเธอ(ในช่วงฤดูหนาว) แต่หากมองเลยมายังหมวก อาหมี่ซึ่งก็ได้ทำความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นกับศีรษะของเธอใน 2 นัยด้วยกัน คือหนึ่งเป็นอื่นไปจากการแต่งกายช่วงกลางวันซึ่งไม่ได้สวมหมวกอ่าน่าเพราะนางเข้ามาอยู่ในเมืองเป็นเวลานานจนรู้สึกรว่าการสวมหมวกในชีวิตประจำวันไม่ใช่เรื่องจำเป็นอีกต่อไป ยกเว้นแต่เวลาที่เข้ามาเดินขายสินค้าในยามราตรี และสองเป็นอื่นไปจากการสวมหมวกแบบโละมีอ่าน่าจริง ซึ่งนางยังคงทำอยู่ในยามที่ต้องไปร่วมงานพิธีกรรมที่เป็นทางการ ซึ่งการไปร่วมงานเช่นนี้อาหมี่ซึ่งจะสวมชุดและหมวกแบบโละมีอ่าน่าอย่างเต็มยศ โดยเฉพาะเสื้ออ่าน่าตัวโปรดจะมีลวดลายมากและประณีต หมวกใบโปรดก็เต็มไปด้วยเครื่องประดับเงิน พู่ขนไก่สายยาวสีแดงสดใส

สตรีโละมีอ่าข่าในขณะที่เดินเร่ขายสินค้า

สตรีโละมีอ่าข่าในขณะที่เข้าร่วมงานพิธี

อย่างไรก็ดีการประยุกต์ใช้รูปทรงและลวดลายที่กลายมาเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ประจำกลุ่มหนึ่งๆ ไปนี้ก็ไม่ได้มีให้เห็นเฉพาะในพื้นที่ทางการค้า เพราะโดยทั่วไปเรายังสามารถพบเห็น “การทำให้เป็นอื่น” เกิดขึ้นมาในพื้นที่แห่งชีวิตประจำวันของชาวอำเภอราชาย ตัวอย่างเช่นมีชาวอำเภอราชายรายหนึ่งเป็นอุโละอำเภอราชายจากบ้านห้วยกระ ตาบลแม่สลองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย เธอมีฝีมือทางการเย็บปัก วันหนึ่งขณะที่หยุดยืนพักในระหว่างการเดินเร่ขายเธอกล่าวขึ้นมาว่า “เดี๋ยวพรุ่งนี้หนูจะไปซื้อ(ผ้าแถบเส้นยาวที่ปักลาย)อาหลู่แม่และมาติดเสื้อที่หนูกำลังปักอยู่” ด้วยความที่รู้ว่าเธอเป็นอุโละอำเภอราชายผู้วิจัยจึงถามไปว่าเธอเป็นโละมีอำเภอราชายหรือ เพราะลายอาหลู่แม่และเป็นลายปักที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของโละมีอำเภอราชายซึ่งเธอตอบว่า “ไม่ใช่ มันไม่มีเวลาทำเอง แต่อยากได้” ทุกวันนี้มีชาวอุโละอำเภอราชายหลายคนที่สามารถปักลวดลายแบบโละมีอำเภอราชายได้อย่างสวยงาม อาฟิโละมีอำเภอราชายสาวที่อพยพข้ามมาจากฝั่งพม่าเมื่อหลายปีก่อน ได้ยินคำตอบของน้องอุโละอำเภอราชายผู้นั้น ก็ยิ้มแล้วกล่าวขึ้นมา “เดี๋ยวนี้มันเป็นยังงี้แหละอุโละก็มาทำ (ลวด) ลายแบบโละมี โละมีก็มาทำลวดลายแบบอุโละ เห็นแบบไหนสวยเค้าก็ทำแบบนั้น มันผสมกัน ไปหมดแหละ เป็นยังงี้ 90 เปอร์เซนต์แล้วละ”

แบบที่สามคือใส่ชุดอำเภอราชายแบบครึ่งๆกลางๆ เช่นสวมกระโปรงอำเภอราชาย หมวกอำเภอราชาย ผ้าปลอกแขนอำเภอราชายแต่ใส่เสื้อยืด หรือใส่กางเกงขายาว ขาสวมใส่เสื้อยืดแล้วสวมเสื้ออำเภอราชายทับไว้ ชุดเช่นนี้จะมีให้เห็นอย่างเป็นปกติในหมู่บ้านบนดอยทุกวันนี้ เพียงแต่จะไม่มีกานำหมวกอำเภอราชายมาใส่ในหมู่บ้านบนดอย เว้นแต่จะเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวบางแห่งเช่นห้วยโก๋ - ผาตาย ซึ่งเป็นการใส่เพียงชั่วคราวเพื่อเสนอขายให้กับนักท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวผ่านไปแล้วก็ถอดวางลง ชาวอำเภอราชายทำความเข้าใจให้เกิดขึ้นกับทั้งความเป็นชุดอำเภอราชายแต่เดิมมาและความเป็นชุดธรรมดาแบบคนพื้นราบทั่วไป แต่ชาวอำเภอราชายกลับทำความเข้าใจให้เกิดขึ้นกับชุดแต่งกายของชาวอำเภอราชายบนดอยในปัจจุบันสมัยขึ้นไปอีก ด้วยการนำหมวกอำเภอราชายมาสวมใส่และสะพายตะกร้าหรือกระจาดพลาสติกสีเหลี่ยมเพื่อออกมาเดินเร่ขายสินค้า

แบบที่สี่คือแต่งชุดธรรมดา ใส่เสื้อยืด เสื้อเชิ้ตและกางเกงขายาว ขาสวมใส่แบบคนพื้นราบทั่วไป เพียงแต่สวมหมวกอำเภอราชายทำขายไว้ในตอนเดินเร่ขาย การแต่งกายแบบนี้มีนัยของการทำความเข้าใจให้เกิดขึ้นในการแต่งกายทุกๆแบบที่ได้กล่าวไปรวมถึงการแต่งกายแบบอื่นที่จะกล่าวต่อไป เพียงแต่ยังคงไว้ซึ่งร่อยรอยของความเป็นอำเภอราชายที่ถูกผลิตผ่านการสวมหมวกอำเภอราชายทำขาย “แค่ใส่อันนี้ไว้ (ใช้มือจับไปที่หมวกอำเภอราชายทำขาย) ก็ดูเป็นอำเภอราชายแล้ว” หมิ่บิชาวอำเภอราชายจากอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ผู้มากประสบการณ์กล่าวขึ้น

แบบที่ห้าคือปรากฏมาในรูปของการแต่งกายแบบคนพื้นราบทั่วไป ไม่มีกระทั่งการนำหมวกอำเภอราชายมาสวมใส่ เมื่อถามถึงสาเหตุของการไม่แต่งชุดอำเภอราชาย ไม่สวมหมวกอำเภอราชายทำขาย น้องชาวอำเภอราชายผู้หนึ่งตอบว่า “ร้อนละ หนักก็หนัก แล้วหมวกนั้นถ้าไม่คุ้นใส่นานๆจะคัน” เหตุผลของการไม่สวมใส่ดูเรียบง่ายตรงไปตรงมา แต่ก็ยังแสดงให้เห็นถึงการทำความเข้าใจ

เกิดขึ้นในธรรมเนียมปฏิบัติของสตรีอำเภอในอดีตที่จะขาดการสวมหมวกไม่ได้ เพราะจะทำให้ดูไม่เรียบร้อย แน่่อนว่าการทำความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นโดยการไม่สวมหมวกเช่นนี้เป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมในระดับชีวิตประจำวันที่เปลี่ยนไปด้วย “ก็เมื่อก่อนผมมันไม่ได้ตัดซอยเป็นทรงอย่างทุกวันนี้ ปล่อยไว้ยาวต้นจั้นมันก็ดูยุ่งๆ ใส่หมวกไว้ดูเรียบร้อยกว่า” น้องชาวอำเภออีกผู้หนึ่งให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับความจำเป็นและไม่จำเป็นที่จะต้องใส่หมวก และด้วยความที่มีชาวอำเภอราชายที่ปรากฏกายมาในลักษณะนี้ วันหนึ่งน้องชาวอำเภอราชายผู้หนึ่งซึ่งแต่งกายธรรมดา รวบผมแล้วสะพายตะกร้าจึงถูกนักท่องเที่ยวชาวไทยผู้หนึ่งถามด้วยความสงสัยว่า “น้องใช้ชาวเขาจริงๆ ึเปล่า”

แบบที่หกคืออาจแต่งชุดอำเภอแบบเต็มยศ (สวมหมวกอำเภอทำให้เอง) แบบเกือบเต็มยศ (สวมหมวกอำเภอทำขาย)แบบกึ่งๆกลางๆระหว่างไทยกับอำเภอ แบบชุดธรรมดาของชาวไทยพื้นราบทั่วไปแล้วนำหมวกลีซอ(หรือหมวกที่ชาวลีซอนำเอาหัวผ้าสีสดใสมาเย็บสลักเป็นหมวกรูปทรงกรวยคว่ำหรือไม่มีปีกแบบธรรมดาขายให้แก่นักท่องเที่ยว) มาสวมใส่ หรือหากมีหมวกอำเภอสวมอยู่ที่สวมหมวกลีซอทับลงไป โดยไม่ได้ใส่ไว้ว่าจะดูเป็นอำเภอจากการแต่งกายหรือไม่

บนร่างกายของชาวอำเภอราชายในกรณีนี้อาจมีทั้งความเป็นอำเภอ ความเป็นคนไทยพื้นราบ และความเป็นลีซอผสมผสานอยู่ในสัดส่วนที่แตกต่างกันไป ความเป็นอื่นได้ถูกทำให้เกิดขึ้นพร้อมๆกันทั้งในความเป็นอำเภอ ความเป็นไทยและความเป็นลีซอที่มีมาแต่เดิม

อนึ่งคำว่า “หมวกลีซอ” ในที่นี้มีความหมายเพียงว่าหมวกทรงกรวยคว่ำหรือหมวกมีปีกสีสันสดใสสะดุดตาซึ่งถูกเย็บขึ้นมาขายนักท่องเที่ยวโดยชาวลีซอ ในวัฒนธรรมการทำหมวกแต่เดิมมาของชาวลีซอไม่มีหมวกในรูปแบบนี้ แม่ค้าร้านลื้อเงินริมทางชาวลีซอคนหนึ่งเล่าว่า “หมวกลีซอ(ลีซอ)ยังจริงๆ ไม่มีหรอก อันนี้เป็นหมวกทำขายฝรั่ง ที่เห็นเป็น(ยอค)แหลมๆนี้เค้าเย็บตามหมวกฝรั่ง” ปกติจะมีชาวลีซอจำนวนหนึ่งเย็บหมวกลีซอขึ้นมา เมื่อรวบรวมได้จำนวนที่มากพอแล้วก็นำเข้ามาจำหน่ายในเมืองเชียงใหม่ชาวอำเภอราชายส่วนใหญ่นิยมไปซื้อหมวกลีซอมาจำหน่ายควบคู่ไปกับหมวกอำเภอทำขาย ในวันที่หมวกอำเภอทำขายจำหน่ายหมดไปหรือในวันที่รู้สึกว่าจะมีโอกาสขายหมวกลีซอได้ เช่นขณะเดินเร่ขายเห็นนักท่องเที่ยวต่างชาติสวมหมวกลีซอที่เพิ่งซื้อมาจากผู้อื่นเดินผ่านไป ชาวอำเภอราชายบางรายก็จะหยิบหมวกลีซอที่ตนมีขึ้นมาใส่ หากบนศีรษะมีหมวกอำเภอทำขายใส่อยู่แล้ว บางรายก็จะนำหมวกลีซอนี้มาสวมทับไป กลายเป็นใส่หมวกซ้อน 2 ใบ ถามชาวอำเภอราชายวัยสาวจากบ้านห้วยกระ ตาบลแม่สลองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวงจังหวัดเชียงรายว่าเป็นชาวอำเภอแต่เหตุใดจึงนำเอาหมวกลีซอมาสวมทับเช่นนี้ เธอตอบว่า “ก็บางทีอันนี้(หมวกลีซอ)มันได้ขาย” ในพื้นที่การค้า การขายตัวอยู่กับความเป็นอำเภอโดยเฉพาะในรูปของสินค้าถือเป็นข้อห้ามที่ชาวอำเภอราชายทุกรายตระหนักรู้กันเป็นอย่างดี

แบบที่เจ็ดคือแต่งกายด้วยชุดธรรมดาหรือชุดอำเภอแบบจำลอง ไม่สวมทั้งหมวกอำเภอทำขาย หมวกลีซอแต่้นำเอาที่คาดผมที่มีเขี้ยวพลาสติกอันเล็กๆ ภายในมีหลอดไฟมาสวมใส่ศีรษะแล้วเดินเร่ขายสินค้า ร่างกายของชาวอำเภอราชายในฐานะพื้นที่ที่สามารถถูกทำให้เกิดความเป็น

อื่นแบบใหม่ๆ ได้ตลอดเวลา หากมีเงื่อนไขเฉพาะหน้าเอื้ออำนวย ที่คาดผมรูปเขาวัวนี้บางทีก็ขายได้ แม้จะไม่มีนัยของความเป็นชาติพันธุ์บนที่สูงอันใดเลย วันหนึ่งข้างหน้าชาวอ่าข่าเร่ขายอาจแสวงหาสินค้าใหม่ๆ ที่ดูแล้ว “น่าจะขายได้” มาสวมใส่ประดับประดาไว้บนร่างกายตนเพื่อรอการขายได้ อย่างไม่จบไม่สิ้น トラบเท่าที่ยังมีนักท่องเที่ยวหน้าใหม่ไหลเวียนเข้ามา และトラบเท่าที่ยังคงมีการเดินเร่ขาย

ในกรณีของการเดินเร่ขาย เราก็สามารถจะพบเห็นความเป็นพื้นที่ที่สามได้ แต่ประเด็นนี้จะกล่าวถึงในบทต่อไป

การสร้างพื้นที่ที่สามหรือการทำความเข้าใจอื่นให้เกิดขึ้นมาในสถานะที่ถูกบีบให้เลือกได้แค่ถ้าไม่ 1 ก็ต้อง 2 เป็นกลวิธีของการเปิดพื้นที่ทางเลือกแบบอื่นเพื่อการดำเนินชีวิตอยู่ต่อไปให้ได้ที่ชาวอ่าข่าใช้กันมานานแล้ว ในรูปของอ่าข่าย่อง (Akha yang/Akha zang) หรือจาริตแห่งอ่าข่า¹¹

เนื้อหาของอ่าข่าย่องคือข้อกำหนด แต่ข้อกำหนดนี้เป็นข้อกำหนดที่โดยเนื้อหาแล้วมักจะเปิดกว้างหรือพยายามจะเหลือทางเลือกไว้ให้กับผู้ปฏิบัติ โดยเฉพาะในกรณีของการที่ต้องมาเผชิญกับสิ่งใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อนในสังคมอ่าข่า

อ่าข่าย่องไม่ได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้อธิบายสภาพความจริงในลักษณะที่ว่ามันเป็นเพียงกลุ่มก้อนของบรรดาข้อตรงข้าม แต่ย่องจะอธิบายสภาพความจริงในลักษณะที่ว่าเป็นการเคลื่อนไหวไปมาระหว่าง 2 ข้อที่ตรงข้ามที่มนุษย์อย่างอ่าข่าต้องทำอยู่ตลอดเวลาเพื่อไปให้ถึงพื้นที่ตรงกลางๆ ในมุมมองเกี่ยวกับความเป็นจริง (reality) ของชาวอ่าข่า มิใช่ว่าทุกสิ่งจะต้องถูกสร้างมาในลักษณะข้อตรงข้าม เช่น รวย – จน ด้านบน – ด้านล่าง คอย – ด้านล่าง คอย สิ่งที่มีมองเห็น – สิ่งที่มีมองไม่เห็น ฯลฯ แต่วิธีหนึ่งซึ่งจะช่วยให้ชาวอ่าข่าพอจะดำรงชีวิตอยู่ได้ก็คือการคิดหรือการมองที่พยายามจะเอาชนะความขัดแย้งระหว่างข้อตรงกันข้ามนั้น ซึ่งก็คือการปฏิเสธความสุดขั้วสุดกู่ในเชิงวิภาษวิธี (dialectical movement between extremes) เช่นการที่ชาวอ่าข่ามองว่าศูนย์กลางของอาณาบริเวณแห่งชีวิตของพวกเขาไม่ใช่ทั้งเมืองในพื้นที่ราบและหมู่บ้านบนเขตคอยสูง แต่คือหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างยอดคอยสูงกับที่ราบหรือก็คือที่ลาดเขาระดับกลางๆ การเลือกที่ตั้งชุมชนนี้เป็นความพยายามที่จะเชื่อมอยู่ตรงกลางระหว่างที่ราบซึ่งถึงแม้จะสมบูรณ์กว่าแต่ก็มีกลุ่มชนที่เข้มแข็งกว่าครอบครองกับที่ลาดเขาที่สูงชันกว่าซึ่งเป็นเขตแดนของกลุ่มชนที่

¹¹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 6 ของไพโรจน์ คงทวีศักดิ์.(2554) อ่าข่าไนท์บาซาร์ การค้ากับความเป็นชาติพันธุ์. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อนระยะกว่าพวกตน การเลือกที่ตั้งชุมชนเช่นนี้เป็นการเลือกที่เกิดขึ้นจาก
การปฏิเสธความสับสนทั้ง 2 ด้าน ซึ่งช่วยให้ชาวอ่าขามีทำเลที่พอใช้ได้
ในการดำรงชีวิต (Alting von Geusau, 1983:260-264)

ตรรกะที่สำคัญของอ่าขาคือการรู้จักทำความเข้าใจกับความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นในความเป็นตัวตรงข้าม
อันตายตัว เพื่อให้ชีวิตมีทางเลือกอื่นที่พอจะก้าวเดินได้ต่อไปในกระแสความเปลี่ยนแปลงที่นับวันมี
แต่จะเชี่ยวกรากขึ้น ทางเลือกนี้ไม่ใช่ทางเลือกที่ “เป็นที่สุด” หรือดี – เลวที่สุด (เช่น การทำหมวก
อ่าขาคือไม่ได้ทำด้วยฝีมือที่ประณีตสุด ใช้วัสดุที่ดีที่สุด แต่ก็ไม่ได้ย่ำแย่จนถึงขนาดใช้ไม่ได้
หรือเรียกไม่ได้เลยว่าเป็นหมวกอ่าขา) แต่ก็เป็นทางเลือกแบบกลางๆ ที่ช่วยให้ชาวอ่าขาพอที่จะ
ดำเนินชีวิตอยู่มาได้จนถึงปัจจุบันสมัยในรูปแบบต่างๆ ตามสภาวะการณ์ที่เป็นเงื่อนไขหรือบริบทของ
ชีวิตใหม่ๆ

จะโดยรู้หรือไม่รู้ตัวก็ตาม การสร้างพื้นที่ที่สามคือเทคนิคหรือกลยุทธ์พื้นฐานแห่งการ
ดำรงชีวิตที่ชาวอ่าขาใช้กันมาเนิ่นนานแล้ว

ชาวอ่าขาได้รวบรวมเอาเรื่องราวที่ประสบในการอพยพและความผัน
ผวนในโชคชะตาทางเศรษฐกิจ การเมือง นิเวศวิทยาของพวกเขามาสู่ข้อ
สรุปของการอธิบายแบบแย้งกันคั่งง้าง (contradictions) ที่ส่งผลให้พวกตน
ต้องเลือกที่จะอยู่หรือทำอะไรแบบกลางๆ ในจักรวาลวิทยาหรือความคิดของ
ชาวอ่าขา ความขัดแย้งเหล่านี้มักถูกอธิบายในรูปของวิภาษวิธี ซึ่งนำไปสู่การ
ขึ้นว่าจงยัดทางสายกลางเพื่อที่จะสามารถเคลื่อนต่อไปได้ในประวัติศาสตร์
จงประนีประนอมและยอมทำบางสิ่งให้เป็นที่ยอมรับของผู้คนเพื่อความอยู่รอด
จงรู้จักยืดหยุ่นเพื่อสามารถปรับตัวให้เข้ากับชนกลุ่มใหญ่และความกดดัน
ต่างๆ จากภายนอกได้ (เรื่องเดียวกัน: 276)

อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่ไม่ควรมองข้ามคือการสร้างพื้นที่ที่สามหรือความพยายามจะทำให้
เกิดความเป็นอื่นขึ้นมาเพื่อสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ต่อไปของชาวอ่าขาในทุกวันนี้มีความถี่ซุ่มและ
เข้มข้นขึ้นเนื่องจากชาวอ่าขาได้ก้าวเข้ามาสู่ระบบของความสัมพันธ์ทางสังคมและระบบของ
ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจแบบใหม่ที่กำลังแผ่ตัวข้ามพรมแดนอย่างกว้างไกล (คือไม่ได้จำกัด
ตัวเองให้อยู่เฉพาะในระดับท้องถิ่น) และหลากหลาย(คือข้ามทั้งพรมแดนทางการเมือง พรมแดนทาง
เศรษฐกิจรวมถึงพรมแดนทางวัฒนธรรม)

โครงสร้างของความสัมพันธ์แบบใหม่ที่เกิดขึ้นมาในสังคมเมืองแห่งยุคโลกาภิวัตน์นี้คือสิ่ง
ที่เอื้อให้ชาวอ่าขาโดยเฉพาะชาวอ่าขารายมีพื้นที่และเวลาหรือโอกาสที่จะสร้างความเป็นอื่นให้
เกิดขึ้นมาได้อย่างหลากหลาย ทั้งในรูปของสินค้า การตกแต่งร่างกายหรือแม้แต่การเดินทางที่จะ
ได้กล่าวถึงในบทต่อไป

แน่นอนว่าการสร้างพื้นที่ที่สามหรือการสร้างความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นในชั่วตรงข้ามที่ตายตัวของชาวอ่าซ่าไม่ใช่ปฏิบัติการที่สามารถจะดำเนินไปได้อย่างไร้อุปสรรค เพราะโดยตัวของการสร้างความเป็นอื่นเองก็เกิดขึ้นมาเพราะชาวอ่าซ่าต้องมาเผชิญกับภาวะกดดันหรือการถูกบีบคั้นให้ต้องเลือกในสิ่งที่มีว่าจะอย่างไรก็ไม่สอดคล้องกับชีวิตจริงที่เป็นไปในขณะนั้นๆ แต่กลุ่มชาติพันธุ์เช่นอ่าซ่าก็ยังคงใช้เทคนิคหรือกลยุทธ์นี้เสมอมา ไม่เว้นแม้แต่ในปัจจุบันเพราะนี่ถึงแม้จะไม่ใช่วิธีที่ดีที่สุดแต่ก็เป็นวิธีหนึ่งซึ่งพอจะช่วยให้ชาวอ่าซ่าสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ต่อไปในฐานะ “มนุษย์คนหนึ่งที่ยังต้องกินต้องใช้”

การเดิน กิริยาที่ธรรมดาสามัญนี้ในหลายกรณีคือการกระทำที่มีนัยทางสังคม เพราะทุกขณะของการย่างเท้ามนุษย์ไม่ได้ก้าวเดินไปในพื้นที่ที่มีเพียงมิติทางกายภาพ มนุษย์อาศัยร่างกายเป็นเครื่องมือของการก้าวเดินไป แต่พื้นที่ที่ฝ่าเท้าเราสัมผัสโดยเฉพาะพื้นที่ในสังคมสมัยใหม่กลับเนื่องแน่นไปด้วยความหมายและอำนาจ ทิศทาง วิธีทางที่เท้าของเราจะก้าวเดินไปก็ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเฉพาะกับแรงขับทางกายภาพที่ธรรมชาติสร้างขึ้นมา แต่ยังขึ้นอยู่กับความหวัง ความฝัน ความปรารถนาที่ถูกสร้างขึ้นมาโดยค่านิยมในสังคม วัฒนธรรมรวมถึงประวัติศาสตร์เฉพาะตัวของผู้คนนั้นๆ

เมื่อพื้นที่ในสังคมคืออาณาบริเวณที่ถูกครอบงำกำกับไว้ด้วยอำนาจนาชนิตที่แผ่ตัวเป็นเครือข่ายน้อยใหญ่ การสืบเท้าก้าวเข้าไปในพื้นที่หนึ่งๆจึงเป็นการเดินตัดฝ่าเข้าไปในโครงข่ายแห่งอำนาจของผู้อื่น แต่อำนาจเหล่านั้นจะมีอิทธิพลต่อตัวผู้เดินมากน้อยอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับความหมาย (ของการมีอยู่) ของตัวผู้เดินนั้น

มิเชล เดอ เซร์เตอ (Michel de Certeau) กล่าวว่า การเดินของคนทั่วไปภายในเมืองคือปฏิบัติการทางพื้นที่ในระดับชีวิตประจำวันอย่างหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดความเป็นพื้นที่แบบอื่น (ซึ่งต่างไปจากพื้นที่ที่ถูกบริหารจัดการด้วยหลักการที่เป็นเหตุเป็นผลของทางการ หรือเป็นพื้นที่ที่อยู่นอกเหนือการรับรู้ การควบคุมของทางการ) ขึ้นมา ซึ่งผู้เดินหรือผู้ใช้เมือง (user of a city) จะรู้จักเลือกใช้ความเป็นไปได้ในพื้นที่นั้นและรู้จักปรับเปลี่ยนระเบียบ (อันเป็นทางการ) ของพื้นที่นั้นๆ ให้สอดคล้องกับการใช้จริงของพวกเขา นอกจากนี้การเดินยังเป็นการสร้างพื้นที่ของการเปล่งเสียงบ่งบอก (space of enunciation) การมีอยู่ของผู้เดิน แต่นี้ก็ไม่ได้หมายความว่าปฏิบัติการทางพื้นที่ในรูปของการเดินจะสามารถหลุดพ้นจากระเบียบที่ถูกสร้างขึ้นไว้ได้ (de Certeau, 1983: 92-93; 97-100) การเดินจึงไม่ใช่การสร้างพื้นที่ที่ผู้เดินนึกอยากจะสร้างอย่างไรก็สร้างได้ดังใจ ตราบใดที่เรายังตีความว่าการเดินคือการสร้างพื้นที่แห่งการเปล่งเสียงบ่งบอก เราก็ต้องตระหนักด้วยว่าการเปล่งเสียงนอกจากจะมีนัยของการสื่อสารความหมายบางอย่างออกไปแล้ว เสียงที่เปล่งยังอาจมีนัยของการก่อให้เกิดความรำคาญหรือระคายขึ้นมาในความรู้สึกของฝ่ายผู้รับสาร ซึ่งในที่นี้หมายถึงผู้อื่นที่อยู่ร่วมพื้นที่และเวลาเดียวกับผู้ส่งสารหรือผู้เดินนั้นๆได้ การเปล่งเสียงบ่งบอกคุณค่าและความหมายแห่งการดำรงอยู่ของตนเพื่อให้ได้มาซึ่งจุดยืนหรือพื้นที่ของผู้เดิน จึงเป็นสิ่งที่ต้องกระทำอย่างมีเทคนิควิธีหรือเหลี่ยมกู (tactics) แต่ถึงกระนั้นในกระบวนการสร้างพื้นที่เช่นนี้ปัญหาก็จะ

อำเภอราชาย ฯลฯ) สภาพการณ์ที่เป็นเงื่อนไขเฉพาะหน้า ณ ขณะนั้นและปฏิบัติการที่มีนัยของการ
 ต่อรองของตัวชาวอำเภอราชายผู้นั้นเอง

การเดินของชาวอำเภอราชายในเชียงใหม่ในท่าบารวเป็นการเดินที่แตกต่างจากการเดินของ
 ชาวเมืองที่ธรรมดาสามัญทั่วไป ชาวอำเภอราชาย กลุ่มผู้ค้าที่มีความเป็นชายขอบทั้งในทางสังคมและ
 ในทางชาติพันธุ์นี้ไม่สามารถจะเดินอยู่ในเชียงใหม่ในท่าบารวในฐานะผู้ว่างงานที่เดินทอดน่อง
 ทองชมพูนันนี้ในเมืองไปตามอำเภอใจ หรือในฐานะผู้เดิน (voyeur) ที่เฝ้าดูสิ่งนั้นสิ่งนี้ที่แยกตัวเอง
 ออกจากการปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันอันวุ่นวายของผู้คน ณ ที่นั้น (de Certeau, 1988: 92-93)
 ได้ เพราะชาวอำเภอราชายเข้ามาเดินในที่นี้อย่างมีจุดประสงค์ทางเศรษฐกิจเช่นเดียวกับผู้ค้ากลุ่มอื่น
 คือเข้ามาหาเงิน จึงเป็นไปไม่ได้ที่ชาวอำเภอราชายจะเดินทอดน่องผ่านนักท่องเที่ยว (ซึ่งก็คือ
 กลุ่มเป้าหมายของการขายสินค้าและบริการของผู้ค้ากลุ่มอื่นด้วย) และผู้ค้าผู้ประกอบการกลุ่มอื่นไป
 อย่างไร้การปฏิสัมพันธ์ใดๆ ชาวอำเภอราชายไม่สามารถแยกตัวเองออกมาจากฝูงชนแล้วยืนดูผู้คนทำ
 การค้าและเดินเที่ยวไปมาเหมือนนักท่องเที่ยวได้ นอกจากนี้พวกเขายังต้องแสวงหาประโยชน์จาก
 นักท่องเที่ยวซึ่งเป็นเป้าหมายเดียวกันกับผู้ค้าผู้ประกอบการกลุ่มอื่นที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการได้มา
 ซึ่งที่สำหรับทำการค้า ซ้ำร้านค้าอาทิเช่นร้านล้อเส้นและแผงลอยริมทางเหล่านี้ก็ไม่สามารถจะ
 เคลื่อนที่เข้าหาลูกค้าหรือเดินตามลูกค้าได้ ผิดกับร้านที่ใช้ร่างกายของชาวอำเภอราชาย ความแตกต่าง
 นี้คือสาเหตุหนึ่งซึ่งเป็นที่มาของปัญหาในการเดินเร่ขายของชาวอำเภอ แต่ไม่ว่าจะอย่างไรกระทั่งใน
 ทุกวันนี้ (พ.ศ. 2555) ก็ยังคงมีชาวอำเภอจำนวนหนึ่งมุ่งหน้าเข้ามาเดินเร่ขายอยู่ต่อไป ชาวอำเภอราชาย
 เดินหากินอยู่ในพื้นที่นี้ได้ด้วยวิธีการใด

ความหมายของความเป็นอำเภอในห้วงเวลาของการเดินเร่ขาย

ชาวอำเภอเข้ามาเดินเร่ขายสินค้าหัตถกรรมในเชียงใหม่ในท่าบารวด้วยเหตุผลหลายประการ
 เช่น “อยู่บนดอยก็ทำอะไรไม่ได้แล้ว (เจ้าหน้าที่กรม) ป่าไม้เข้ามาปลูกป่า (ในที่ที่ทำกินที่อยู่ในช่วงพัก
 ตัวมีต้นไม้ขึ้นจนภูมิสภาพไม่เป็นไรนาในสายตาคนนอก)” หรือ “ไปรับจ้างเค้า (เช่น ไปเป็นลูกจ้าง
 ในไร่ของชาวจีน) ก็ได้วันหนึ่งนิดเดียว ไม่พอกิน” แต่เหตุผลสำคัญสุดคือการที่วิถีชีวิตของพวกเขา
 ถูกทำให้กลายเป็นวิถีชีวิตที่ต้องผูกพันกับเงินตราอยู่ตลอดเวลาเช่นเดียวกับชีวิตของชาวพื้นราบ
 ล่ามชาวอำเภอให้ข้อสังเกตไว้เมื่อคราวเดินทางไปบ้านห้วยกระ ตาบลแม่สลองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง
 จังหวัดเชียงรายว่า “จริงๆชาวบ้านที่นี่ไม่ค่อยมีที่ทำกิน ถ้าป่าไม้จะเอาที่ของเค้า เค้าก็ต้องหาอย่าง

อื่นทำแทน เพราะชาวบ้านก็ต้องส่งลูกเรียน ที่ทำกินก็ไม่มี ไม่มีงานอะไรให้ทำเลย” ยิ่งเป็นชาวอำเภอที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองนานและมีลูกให้เลี้ยงดูก็ยิ่งจำเป็นต้องพึ่งพาเงินตรามากขึ้น เช่นอำเภิชาวอำเภอเวียงชัยจากบ้านท่าตอน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเดิมเริ่มงานจากการเป็นลูกจ้างร้านโกสศในตลาดเมืองใหม่แล้วว่า “ชีวิตหนูนี้มีแต่ผ่อนนะ ผ่อนบ้าน ผ่อนค่ากินลูก มอเตอร์ไซค์ทุกคันนี้ก็ผ่อน แหมคนอื่นมีเงินเป็นล้านเค้ายังผ่อนเลยนะ เครื่องกรองน้ำไอ้ที่ชาวๆที่บ้านหนูก็ผ่อนนะ มัน 7,000 บาท ผ่อนเดือนละ 500 แลวในหมู่บ้านหนูที่สันนาเมืองนี้ติดไอ้นี้เกือบทุกบ้าน ทุกคนก็ผ่อนเหมือนกัน ก็แหม อย่างบางทีลูกเราไม่สบายนะ ก็ต้องมีเงินไว้ใช้อย่างอื่นบ้างสิ”

ภาพชีวิตของชาวอำเภอในทุกวันนี้อย่างนี้เปลี่ยนไป กระทั่งความคิดของชาวอำเภอเอง เงินก็ได้กลายมาเป็นสิ่งจำเป็นที่ควรต้องมี ชาวอำเภอจำนวนหนึ่งหันมาทำมาหากินในฐานะอำเภอเวียงชัยก็ด้วยเหตุผลนี้ ลูกสาวหมีเอที่ทุกวันนี้หันมาเช่าร้านรถลื้อเงินวางสินค้าหัตถกรรมจำหน่ายเคยกล่าวให้เห็นถึงเหตุผลของการมาเดินเร่ขายสินค้าหัตถกรรมของชาวอำเภออย่างตรงไปตรงมาว่า “พวกนี้ลงมาขายก็เพราะอยากได้เงินแหละ ใครจะว่าอะไรเค้าไม่สนใจหรอก ขอให้ได้เงินก็พอ”

เหตุผลของการมาเดินเร่ขายในสายตาของชาวอำเภอเช่นลูกสาวหมีเอ ซึ่งในอดีตตัวเธอเองก็เคยเป็นอำเภอเวียงชัยเป็นเหตุผลที่เรียบง่าย ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องอันใดกับความตั้งใจจะปลงเสียงป่าวประกาศความเป็นชาติพันธุ์อำเภอออกไปให้สังคมและโลกรับรู้ แต่นี่ก็ไม่ได้หมายความว่าความเป็นชาติพันธุ์อำเภอหาได้มีอิทธิพลใดๆต่อการเป็นผู้เข้ามาเดินเร่ขายสินค้าหัตถกรรมในที่นี้ จะโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตามความเป็นชาติพันธุ์อำเภอนับเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งซึ่งมีผลต่อการทำการค้าในเชียงใหม่ในทัศนะชาิพธ์ในฐานะชาวอำเภอเวียงชัย การดำรงอยู่ ณ ที่นี้ในห้วงเวลาอันจำกัดของแต่ละคืน (ช่วงพลบค่ำไปจนถึงเวลาประมาณ 11 หรือ 12 นาฬิกา) ในฐานะผู้ค้าที่เข้ามาเดินเร่ขายของชาวอำเภอกลุ่มหนึ่ง ในระดับหนึ่งยังจำเป็นต้องพึ่งพาความเป็นชาติพันธุ์อำเภอหรือความเป็นอำเภอที่ไปปรากฏต่อสายตาหรือการตระหนักรู้ของผู้อื่นทั้งในความหมายว่าเป็นคนนอกและคนในด้วยกัน

ตัวอย่างเช่นคำกั้นหนึ่งมีเจ้าหน้าที่ตำรวจตรวจคนเข้าเมืองเข้ามากวาดจับแรงงานต่างด้าวที่เป็นลูกจ้างขายสินค้าตามร้านลื้อเงินและแผงลอยริมทางให้แก่เจ้าของร้านที่เป็นคนไทย ด้วยความที่ลูกจ้างเหล่านี้พูดไทยไม่ได้จึงมักวิ่งหลบหนีไปได้ ผิดกับชาวอำเภอเวียงชัยที่ไม่ได้ระแวงระวังในเรื่องนี้และบางรายที่ไม่มีบัตรประชาชนก็จะพลอยติดร่างแหถูกจับไปด้วย ในคืนนั้นมีชาวอำเภอเวียงชัย 3 คนถูกจับไปในขณะนั่งพักผ่อนกันอยู่บริเวณบันไดหน้าโรงแรมเลอเมอร์เดียน 1 ใน 3 คนนั้นมีพาสปอร์ตหนังสือเดินทางถูกต้อง แต่ด้วยความตกใจอธิบายไม่ได้เธอจึงถูกจับไปและจองจำอยู่ในเรือนจำประมาณ 1 เดือน เพราะไม่ต้องการเสียค่าปรับ (ซึ่งตามความจริงเธอไม่ได้ทำผิดกฎหมาย

และไม่จำเป็นต้องเสียค่าปรับอะไร เธอเล่าว่าหลังถูกคุมขังไประยะหนึ่ง อัยการท่านหนึ่งพบว่าเธอมีพาสปอร์ตถูกต้องจึงบอกกับเธอว่า “มีอันนี้แล้วให้เค้าจับมาทำไม วันหลังเอานี่ให้เค้าดูแล้วไม่ต้องให้จับนะ”) ชาวอ่าน่าอีก 2 คนที่เหลืยอมจ่ายค่าปรับ ชาวอ่าน่ารายหนึ่งมาขึ้นสนทนากับเพื่อนถึงค่าปรับว่ามีราคา 12,000 บาท จากนั้นเธอก็หันไปแปลให้แม่ค้าชาวกำแพงเพชรที่ขายตุ๊กตาตัววิ่งอยู่บนหน้าตลาดอนุสารเป็นภาษาไทยว่า “เค้าบอกค่าปรับ 12,000” แม่ค้าตุ๊กตาตัววิ่งฟังแล้วอุทานขึ้นมาว่า “โห! ทำไมเค้าปรับแพงยังงั้น ไม่ได้ทำผิดอะไรซักหน่อย พนันก็ว่าแพงแล้ว ขายทั้งปียังไม่ได้เลยมั้ง” จริงๆชาวเขาก็คือคนไทยไม่ใช่เหรอ มาจับคนไทยด้วยกันทำไม พวกมันตั้งเยอะทำไมไม่ไปจับ ก็เห็นเวลาพูดในโทรทัศน์ก็ว่าเป็นชาวไทยภูเขาอะไรไม่ใช่เหรอ” ชาวอ่าน่าเร่ขายคนหนึ่งพยายามอธิบายว่า “เค้าไม่มีบัตรประชาชน” แม่ค้าขายตุ๊กตาตัววิ่งกล่าวขึ้นว่า “ถึงไม่มีก็เหอะพูดไทยไม่ชัดก็คนไทย ทำไมไม่ไปจับพม่าเค้ามันตั้งเยอะ ชาวเขาก็คือคนไทย”

คำอธิบายถึงเหตุผลที่ไม่ควรจับชาวอ่าน่านี้แม้จะใช้คำกลาง ๆ คือชาวไทยภูเขา แต่ก็สื่อให้เห็นอย่างชัดเจนว่าในมุมมองของแม่ค้าตุ๊กตาตัววิ่งนี้ ความเป็นอ่าน่าหมายถึงความเป็นชาวไทยภูเขาที่สมควรได้สิทธิของการทำมาหากินในเชียงใหม่ในท่าชารมากกว่าถูกจ้างขายสินค้าชาวพม่า

บางโอกาสในห้วงเวลาของการทำการค้าความเป็นอ่าน่าหรือในความหมายที่บางเบาว่าคือความเป็นชาวเขาก็อธิประโยชน์ต่อการเจรจาทางการค้า เช่นคำวันหนึ่งมีชายไทยท่าทางละม้ายคล้ายสตรี 2 คนจากกรุงเทพมหานครมาวันซื้อเข็มขัดผ้าแบบอ่าน่าที่ทำขายไปเป็นจำนวนมาก ชายผู้หนึ่งถามแม่ค้าชาวอ่าน่าที่มีร้านแผงลอยเล็กๆของตนว่า “ลดได้เท่าไร” แม่ค้าชาวอ่าน่าตอบว่า “120 แล้วกัน” ชายผู้นั้นต่อรองมาว่า “100 นึงนะ เอาเยอะ 15 เส้น” ชาวอ่าน่าเร่ขายจากอำเภอแม่สายผู้หนึ่งสังเกตเห็นการค้านี้และรู้สึกอยากขอมีส่วนร่วมบ้างจึงยื่นเข็มขัดผ้าของตนเสนอขายไปบ้าง ชายคนเดิมเข้าใจความหมายในท่าทางของชาวอ่าน่าเร่ขายและถามมาว่า “เท่าไร” ชาวอ่าน่าเร่ขายตอบไปว่า “เส้นละ 100” ชายผู้นั้นกล่าวต่อไปว่า “2 เส้นเท่าไร” “120” “100 นึงแล้วกัน” ชาวอ่าน่าเร่ขายผู้นั้นอึ้งลงเลใจ แต่ชายผู้นั้นกลับเป็นผู้สรุปการเจรจาทางการค้าโดยหยิบธนบัตรใบละ 100 บาทขึ้นมาพร้อมบอกว่า “อ๊ะ! เอาเงินไปใช้กัน มาจากคอยไหนล่ะ” ปากกล่าวสายตาชำเลื่องไปที่เสื้ออ่าน่าที่ชาวอ่าน่าเร่ขายผู้นั้นสวมใส่อยู่ ในกรณีนี้แม้จะเรียกราคาได้ไม่ตามที่หวัง แต่ชาวอ่าน่าเร่ขายก็สามารถขายได้อย่างไม่ยากเย็นนัก เพราะชายผู้นั้นหันไปกล่าวกับเพื่อนหลังซื้อเสร็จว่า “ช่วยซื้อเค้าจริงๆได้ครบแล้วหะ”

อีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าความเป็นอ่าน่ามีประโยชน์ต่อการเดินเร่ขายสินค้าคือ ในตอนใดวันหนึ่งขณะที่อาผี (ยาย) เขากำลังจะเดินกลับบ้านผ่านถนนลอยเคราะห์ซึ่งเป็น

ย่านคลับบาร์ยามราตรี ด้วยความที่ขายของเสร็จแล้วกำลังเตรียมตัวจะกลับบ้าน อาฟี่จึงหยิบเอาบุหรีแท่งโตที่มวนขึ้นจากยาสูบและเปลือกข้าวโพดแห้งขึ้นมาสูบ ขณะเดินผ่านหน้าร้านคิมกินร้านหนึ่ง อาฟี่เล่าว่า “มีฝรั่งกลุ่มหนึ่งมองมาที่ชุดอาฟี่ (ซึ่งเป็นชุดอุโละอาข่าแบบเต็มยศที่อาฟี่ชอบใส่เป็นประจำมาตั้งแต่ยังสาว) แล้วก็มองมาที่บุหรีที่กำลังสูบอยู่ แล้วฝรั่งคนนั้นก็ถามว่าทำอะไร แล้วก็ชี้มาที่บุหรี อาฟี่ก็บอกไปเล่นๆว่า 200 ผู้ชายฝรั่งคนนั้นไม่พูดอะไร แต่หยิบแบงค์ 100 ขึ้นมาให้ใบหนึ่งแล้วอาฟี่ก็หยิบบุหรีอันใหม่ให้เค้าไปอันหนึ่ง” ถามอาฟี่ว่าบุหรีนี้ซื้อมาจากไหน อาฟี่ยิ้มแล้วตอบว่า “ไม่ซื้อทำเอง” แน่ใจว่าการแต่งชุดอาข่าไม่จำเป็นที่จะต้องทำให้ขายสินค้าได้ ชาวอาข่าเร่ขายบางรายมีความเห็นว่า “แต่งชุดก็ขายไม่ได้หรอก มีแต่คนจะมาขอถ่ายรูป” แต่อย่างน้อยชุดอาข่าก็ช่วยดึงดูดสายตา ส่วนการเจรจาทางการค้าหลังจากนั้นก็ขึ้นอยู่กับเทคนิคการขายส่วนตัวของชาวอาข่าเร่ขายแต่ละคน

ปรากฏการณ์ที่กล่าวมานี้สะท้อนให้เห็นถึงประโยชน์ของความเป็นอาข่าที่มีต่อการเจรจาทางการค้ากับผู้อื่นที่เป็นคนนอก นอกจากนี้ความเป็นอาข่ายังมีประโยชน์ต่อการเจรจาทางการค้ากับคนในหรือชาวอาข่าด้วยกันเอง ตัวอย่างเช่นกิ่นที่ขายดีกิ่นหนึ่ง อาฟี่เดินผ่านมาทางบันไดด้านหน้าของอาคารเชิงใหม่ในท่าบวชซึ่งมีร้านเบเกอรี่ของบรรดาชาวอาข่าตั้งเรียงรายอยู่เพื่อขอแบ่งซื้อขนมไว้ 3 ตัวในราคาส่ง เพราะกบที่เธอมีอยู่จำหน่ายหมดไปแล้ว ยังไม่ทันจะหันหลังเดินลงบันไดไปเร่ขายต่อ ชาวอาข่าเร่ขายร่างท้วมรายหนึ่งก็ยิ้มแย้มเข้ามาแล้วเจรจาขอแบ่งขนมไว้ 1 ตัว โดยไม่ได้จ่ายเงินให้อาฟี่แต่อย่างใด อาฟี่เห็นสีหน้าสงสัยของผู้วิจัยก็อธิบายให้ฟังว่า “ให้ยิ้ม มาขอ ยิ้มประจำ มายิ้มไปขายก่อน ขายได้ก็เอา (ทุน) มาให้ แล้วเค้าก็เอา (กำไร) ของเค้าไป เมื่อวานก็มา ยิ้มกำไล (หนังเทียม) อันนี้” ชาวอาข่าเร่ขายร่างท้วมยิ้มรับกับสภาพของคนที่ถูกอาฟี่สาธยายให้ผู้วิจัยฟัง แต่ก็ไม่ได้เคร่งเครียดจริงจังอะไร แล้วเธอก็กล่าวขึ้นบ้างว่า “เอาไปขายก่อน” แล้วยิ้มเดินจากไป

ชาวอาข่าเร่ขายไม่ได้มีเงินทุนเท่าเทียมกัน วิธียิ้มไปขายก่อนได้ก็จะหักทุนคืนมาให้ นี่เป็นวิธีหนึ่งซึ่งช่วยให้ชาวอาข่าที่ทุนน้อยบางราย พอละมีช่องทางหารายได้มากขึ้น คงเป็นเรื่องยากที่ชาวอาข่าเร่ขายจะไปใช้วิธีขอยืมไปขายก่อนนี้กับผู้ค้ากลุ่มอื่น และถึงแม้จะเป็นชาวอาข่าด้วยกันก็ไม่ว่าจะทำเช่นนี้ได้กับทุกคน ในกรณีนี้นอกจากความเป็นชาติพันธุ์อาข่าที่มีร่วมกันแล้ว ความสัมพันธ์อันสนิทสนมในระดับปัจเจกบุคคลก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกอันหนึ่งซึ่งเอื้อให้การเดินเร่ขายสินค้าในที่นี้มีความเป็นไปได้มากขึ้น

อีกตัวอย่างหนึ่งคือตอนหัวค่ำของคืนหนึ่ง ป้าชาวอ่าน่าร่ายผู้หนึ่งวิ่งหน้าตาตื่นมามองหาสินค้าบางอย่างในตะกร้าของชาวอ่าน่ารุ่นน้อง2คน เธอละล้าละลักบอกออกมาว่า “มีฝรั่งคนหนึ่งอยากได้กบ (ไม้) 8ตัว มีรีเปล่า ของฉันมีไม้พอ” พูดไม่ทันขาดคำนักท่องเที่ยวชายชาวตะวันตกนั้นก็สาวเท้าตามมา เมื่อรู้ว่าสามารถหาบไม้ได้ตามจำนวนที่ต้องการแล้ว การต่อรองราคาก็เกิดขึ้นท้ายที่สุดป้าชาวอ่าน่าสามารถขายกบไม้ได้ 4 ตัว บวกกับกบไม้ของน้องชาวอ่าน่าร่ายอีก4ตัวเป็น8ตัวครบ ป้าชาวอ่าน่าร่ายที่ลงมาจากบ้านห้วยกระชายนี้กล่าวชี้แจงกับผู้วิจัยว่า “ของฉันต้องได้4ตัว เพราะฉันเป็นคนพาฝรั่งมา แล้วก็แบ่งให้เค้าสองคนได้ขายคนละ 2 ตัว” เป็นที่น่าสังเกตว่าไม่ไกลจากที่ที่ยืนเจรจาซื้อกบไม้สักก็มีย่านร้านล่อเงินที่ขายสินค้าหัตถกรรมหลากหลายชนิดรวมทั้งกบไม้ตั้งอยู่ นักท่องเที่ยวชายชาวตะวันตกผู้นั้นก็เห็นอยู่ว่าบนร้านล่อเงินมีกบไม้อยู่มากมาย แต่ก็ยังยืนยันที่จะซื้อกบไม้จากชาวอ่าน่าร่าย ช้าก่อนเดินจากไป มีชาวอ่าน่าร่ายที่สะพายลูกน้อยสวมหมวกเด็กอ่าน่าเดินผ่านมาเธอยื่นกบเสนอมารเป็นทำนองว่าช่วยซื้อให้ฉันบ้างนักท่องเที่ยวนั้นจึงหยิบธนบัตร 100 บาทออกมายื่นให้ แล้วรับกบไม้ใส่ถุงพลาสติกที่ตนถืออยู่พร้อมทั้งยิ้ม โบกมือเดินหายลับไปกับฝูงชน

ป้าชาวอ่าน่าร่ายผู้นี้สามารถใช้วิธีการเดียวกันนี้กับเจ้าของร้านล่อเงินได้คือวิ่งเข้าไปหาแล้วชักชวนให้มาร่วมกันขายกบไม้ให้นักท่องเที่ยวผู้นั้นคนละครั้ง แต่เธอก็เลือกที่จะวิ่งมาหากบไม้จากชาวอ่าน่าร่ายด้วยกัน นักท่องเที่ยวชายชาวตะวันตกผู้นั้นก็สามารถจะเดินมาหาซื้อกบไม้จากร้านล่อเงินนี้ได้ครบจำนวน8ตัวที่ต้องการทันที แต่นักท่องเที่ยวผู้นี้ก็เลือกที่จะรอและซื้อกบไม้ไปจากตะกร้าของชาวอ่าน่าร่าย

ชาวอ่าน่าร่ายเข้ามาเดินเร่ขายสินค้าเพื่อหาเงิน แต่การหาเงินในพื้นที่และเวลาเช่นนี้ในระดับหนึ่งยังคงต้องพึ่งพาความเป็นชาติพันธุ์หรือความเป็นอ่าน่า แต่ก็ต้องกล่าวย้ำไว้ว่าไม่ถึงกับต้องพึ่งพาไปหมดในทุกกรณีเช่นอาจิ ชาวอ่าน่าร่ายจากอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ในวันที่เย็บหมวกอ่าน่าไม่ทันขายก็จะปรากฏกายมาขายสินค้าในชุดกางเกงขาสั้นเสื้อยืดคอกกลมธรรมดาและรวบผมมัดไว้โดยไม่มีหมวกอ่าน่าทำขายใส่ แต่เธอก็ “พอขายได้” แน่่อนว่าความเป็นชาติพันธุ์อ่าน่าที่กล่าวถึง ณ ที่นี้เป็นความเป็นชาติพันธุ์อ่าน่าที่ถูกทำให้ปรากฏขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในสายตาคนนอกเช่นนักท่องเที่ยว แต่สำหรับกับคนในเช่นชาวอ่าน่าด้วยกันไม่ว่าอาจิจะสวมหมวกอ่าน่า แต่งชุดอ่าน่าหรือไม่ เธอก็จะยังคงมีความหมายว่าเป็นชาวอ่าน่า

การเดินเร่ขายสินค้าหัตถกรรมในเชิงใหม่ในท่าบารัต้องพึ่งพาความเป็นอ่าน่าทั้งสองแบบที่ได้กล่าวไปคือความเป็นอ่าน่าในสายตาคนนอกและความเป็นอ่าน่าในสายตาคนใน แต่ความ

เป็นอ่านซ้ำก็ไม่ได้นำมาเฉพาะประโยชน์ทางการค้า อุปสรรครวมทั้งปัญหาที่มาของการเดิน
 ราชย์ส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับความหมายของความเป็นอ่านซ้ำที่แปรเปลี่ยนไปตามบริบทและ
 มุมมองของกลุ่มผู้สัมพันธ์ในพื้นที่การค้าที่มีว่าใครก็ต้องการได้มาซึ่งผลประโยชน์ แต่ก่อนที่จะ
 กล่าวถึงปัญหาในการเดินราชย์ในที่นี่จะนำเสนอภาพของการเดินราชย์โดยทั่วไปก่อน

การเดินราชย์

เชียงใหม่ในทศวรรษปัจจุบัน (พ.ศ.2555) ดูเหมือนจะขาดชาวอ่านซ้ำราชย์ไม่ได้
 นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเดินท่องเที่ยวชมสินค้าและบรรยากาศในเชียงใหม่ในทศวรรษ นอกจากสินค้า
 ประเภทของฝากของที่ระลึกนานาชนิดแล้ว พวกเขาจะต้องได้พบเห็นชาวอ่านซ้ำราชย์ แม้ในคืนวัน
 อาทิตย์ซึ่งเป็นคืนที่ชาวอ่านซ้ำราชย์ส่วนใหญ่พากันย้ายไปเดินขายที่ถนนคนเดินเชียงใหม่ เราก็ยัง
 สามารถพบเห็นชาวอ่านซ้ำราชย์บางรายในนี้ได้ เช่นอาฟี่ชีชาวอ่านซ้ำราชย์สูงวัยที่เดินทางข้ามมาจาก
 ประเทศพม่าเมื่อหลายสิบปีก่อนกล่าวถึงเหตุผลของการไม่ไปเดินราชย์ที่ถนนคนเดินในบางอาทิตย์
 ว่า “เดินที่นี่ (ในทศวรรษ) ดีกว่า วันนี้อ่านซ้ำไม่เยอะ ไม่ต้องแย่งกันขาย”

นับตั้งแต่หมื่อ ชาวอ่านซ้ำกลุ่มโละมิจากบ้านห้วยโก๋มาลาย อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่
 เข้ามาเดินราชย์สินค้าหัตถกรรมในนี้ตั้งแต่ปีพ.ศ.2538เป็นต้นมา ชาวอ่านซ้ำราชย์ก็ได้กลายมาเป็น
 ผู้ค้ากลุ่มหนึ่งซึ่งมีความโดดเด่นเฉพาะตัวด้วย 1.การสวมชุดอ่านซ้ำและหมวกอ่านซ้ำที่มีรูปทรงและ
 สีสันสดใส 2.การยืนสลับกับการเดินราชย์สินค้าหัตถกรรมไปตามริมทางเท้าทั้ง2ฝั่งของถนน
 ช้างคลานที่ทอดตัวผ่านย่านในทศวรรษของเมืองเชียงใหม่

พ่อค้าขายโคมไฟที่ค้าขายที่เชียงใหม่ในทศวรรษอย่างจริงจังมาตั้งแต่ปีพ.ศ.2537เป็นผู้ที่
 ยืนยันได้ว่าหมื่อคือชาวอ่านซ้ำราชย์คนแรกของที่นี่ “ก็เมื่อก่อนเค้ามายืนขายอยู่ตรงเนี่ย (ชี้ไปทาง
 หน้าร้านของตนเอง) ผมยังแซวเค้าเล่นบ่อยๆ ชอบพูดเล่นกับเค้า ตอนนั้น ไม่มีใคร มีแกมยีนคน
 เดียว คนนี้แหละคนแรก” เมื่อถามว่าตอนนั้นหมื่อเดินราชย์ไหม พ่อค้าโคมไฟตอบว่า “ไม่เดิน ไม่
 ค่อยเดิน เดินไปนิดๆหน่อยๆ แล้วก็กลับมายืนตรงเนี่ย หน้าร้านผมเนี่ย ถึงพูดเล่นกันบ่อยๆ ใจ” ตาม
 ต่อไปว่าช่วงนั้นหมื่อแต่งชุดอ่านซ้ำไหม พ่อค้าโคมไฟตอบว่า “แต่งสิ แต่งชุดเค้ามันแหละ โอ้ย! ขาย
 ดีมาก มีแต่ฝรั่งมาซื้อ ถ้าขายได้ยังงี้ตลอดป่านี้อย่าไปแล้ว แล้วตอนนั้นมันมีคนเดียว แล้วก็เพิ่มมา
 เป็น2-3คนก็มายืนแถวเนี่ยตรงเนี่ย ตอนนั้นก็รู้จักกันดี พูดเล่นกันบ่อย แต่ตอนหลังนี้มันมากันเยอะ

ขึ้นๆ แล้วคน (ผู้ค้ากลุ่มอื่น) เขาก็เริ่มไม่ชอบกันจริงๆ ไม่ใช่อะไรหรอก มันมากันเยอะแล้วมันก็มี ยืนบังร้านเค้า มาคุยกันเสียงดัง”

ในยุคแรกเริ่ม การเป็นอำเภอราชายคืออาชีพที่ทำรายได้ให้เป็นอย่างดีเป็นกอบเป็นกำ หมี่เอเล่าว่า “ตอนนั้นแต่งชุดอำเภอ ใส่หมวกใส่อะไรครบหมด โห้ย! มีแต่คนมาขอถ่ายรูป วันแรกนั้นขายได้ 1,400บาท” ลามชาวอำเภอเก็บความคำบอกเล่าแล้วถามขึ้นมาว่า “ตอนนั้นขายดี บางวันได้3พัน4 พันแกยังว่า โห้ย! ขายได้เยอะขนาดนี้จะกินจะใช้ให้หมดได้ยังไงเนี่ย”

อาสี่ชาวอำเภอราชายจากบ้านห้วยกระ ตาบลงแม่สองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ซึ่งเข้ามาเดินเรขายหลังหมี่เอประมาณ2ปีก็เคยเล่าว่า “ใหม่ๆขายดี ไม่มีการแย่งกันขายให้ฝรั่งอย่าง ทุกวันนี้ ใครจะไปขายตรงไหนก็ไปขาย ข้างใน (ตลาด) อนุสารนี่ก็เข้าไปขายได้ มันเป็นร้านอาหาร แต่ตอนมาใหม่นั้นยืนอยู่แต่ตรงสี่แยก(แมคโดนัลด์) แถวนี่(ตลาดอนุสาร) ยังไม่มีร้านๆ(ล้อเซ็น และแผงลอยริมทาง) แถวนี่จะเจียบๆน่ากลัว ไม่ค่อยกล้ามาแถวนี้” อาสี่กล่าวต่อไปว่า “เมื่อก่อนคน มาซื้อของเยอะ ขายดี ไม่มีแย่งกันขายแบบนี้หรอก กำไล(โลหะ)นี่เอามาขายที่แรกก็บอกขายอันละ 100 คนฝรั่งก็มาซื้อกันเยอะ เราไม่อยากให้เค้าซื้อเยอะ (เพราะต้องไปหาซื้อสินค้ามาเพิ่มใหม่ถี่ เกินไป) เพราะบางทีก็เหมาไปเลย ก็เลยบอกเค้าไปว่าอันละ500ก็ยังซื้อ ขายได้ เมื่อก่อนขายดีกว่านี้ ฝรั่งตอนนั้นรวย เค้าอยากใช้เงิน บางทีก็เอาเงินมาให้ ตอนนั้นใส่ชุดอำมาขาย มีคนชอบมาขอ ถ่ายรูป ถ่ายเสร็จก็ให้ดั่งค์ ตอนนั้นลูกยังเล็ก เปื้อะ (ผูกด้วยผ้าไว้ด้านหลัง) ลูกมาด้วย ยังมีลูกด้วย ฝรั่งเห็นก็อยากให้เงิน”

แต่การซื้อขายขยคล่องเช่นนี้ไม่มีให้เห็นอีกต่อไป เพราะ 1.จำนวนของชาวอำเภอราชายมี เพิ่มขึ้น และ 2.สินค้าแนวหัตถกรรมหรือสินค้าที่ดูเป็นงานหัตถกรรมแต่ผลิตออกมาจาก โรงงานมีปริมาณเพิ่มขึ้น เป็นผลให้มีผู้ค้าไปซื้อหามาจำหน่ายกันมากขึ้น ฉะนั้น นอกจากสินค้า หัตถกรรมที่ชาวอำเภอทำกันเองแล้ว สินค้ากว่าครึ่งหนึ่งที่วางเรียงอยู่ในตะกร้าของชาวอำเภอราชายจึง ไปซ้ำซ้อนกับสินค้าแนวหัตถกรรมที่ผู้ค้าร้านแผงลอยและล้อเซ็นริมทางนำมาวางจำหน่าย เพราะ ส่วนใหญ่ซื้อหามาจากแหล่งเดียวกัน

อาเจ ชาวอำเภอราชายวัยสาวที่เข้ามาเดินเรขายตั้งแต่สมัยยังเป็นนักเรียนหรือประมาณ10ปีที่แล้วได้ยื่นคำบอกเล่าของอาสี่ก็กล่าวเสริมขึ้นว่า “ตอนนั้นบางวันเค้าได้กันเยอะนะ ที่ว่าขายไม่ดีๆ นะก็ได้กันอยู่” ถามเธอว่าทุกวันนี้ไม่มีการขายได้ดีเช่นนี้แล้วละมัง อาเจยิ้มแฉ่งแล้วกล่าวว่า “ได้ ชัก100-200ก็เก่งแล้ว”

ชาวอำเภอราชายเริ่มเพิ่มจำนวนมากขึ้นในเชียงใหม่ในทศวรรษมาตั้งแต่ประมาณปีพ.ศ.2540 พ่อค้าโคมไฟยีนันว่า “คนแรกที่มา(เดินเรขาย)นั้นปี38(พ.ศ.2538) ไม่ใช่37 แต่ที่มาก่อนเยอะๆนี้ ประมาณปี40” ปัญหาการกระทบกระทั่งระหว่างชาวอำเภอราชายกับผู้ค้ากลุ่มอื่นเริ่มเกิดขึ้นมาตั้งแต่ช่วงนี้

โดยปกติชาวอำเภอราชายจะเริ่มเข้ามาเดินเรขายสินค้าหัตถกรรมในเชียงใหม่ในทศวรรษมาตั้งแต่เวลาพลบค่ำ มีบ้างบางรายที่ในบางวันก็อาจเข้ามาไววกว่านั้น แต่การเดินขายก็จะไม่สะดวก เพราะร้านแผงลอยและล้อเข็นริมทางกำลังเปิดร้านเรียงของกันอยู่ บางรายอาจเข้ามาเริ่มเดินเรขายประมาณ20นาฬิกาเช่นอา มี “หนูจะเข้ามาเวลานี้แหละ เพราะเค้าเริ่มเดินกันเยอะช่วงทุ่ม มา8โมงก็ได้ไม่เป็นไรตั้งแต่3ทุ่มถึง4ทุ่มครึ่งนะคนกำลังลง ฝรั่งมันกำลังกินข้าวเสร็จแล้วออกมาเดินกันไง”

หลังกินอาหารเย็นแล้วชาวอำเภอราชายส่วนใหญ่ก็จะไปอาบน้ำ แปร่งฟัน บ้างก็อาบน้ำในห้องน้ำแต่หากเป็นห้องเช่าต่างๆราคาถูกที่มีเพียงห้องส้วมที่ใช้ร่วมกัน ชาวอำเภอราชายที่เช่าห้องแบบนี้ยามอาบน้ำก็ต้องนั่งกระโถมอกด้วยผ้าถุงแล้วมาขึ้นเปิดก๊อกน้ำประปาอาบน้ำและแปร่งฟันกันกลางแจ้ง เมื่อชำระล้างร่างกายเสร็จแล้วก็แต่งตัวตามอัธยาศัย บางคนก็สวมใส่ชุดอำเภอเต็มยศ บางคนก็สวมชุดอำเภอแบบกึ่งๆกลางๆ บางคนก็สวมชุดธรรมดาแบบชาวพื้นราบทั่วไป จากนั้นจะหันไปคว้าผ้าถุงใบโตหรือถุงปุ๋ยที่นำมาเย็บเป็นย่ามสะพายใบโตซึ่งภายในจะบรรจุไว้ด้วยตะกร้าหรือกระเจาพลาสติกทรงสี่เหลี่ยมที่มีสินค้าหัตถกรรมเรียงรายอยู่ในสภาพพร้อมดึงออกมาขาย เมื่อได้ถุงย่ามใบโตนี้มาแล้วบางรายก็จะสะพายเดินออกมาคนเดียว บางรายก็รอเพื่อนแล้วเดินออกมาด้วยกัน บางรายที่พอมีรถมอเตอร์ไซด์ก็ให้สามีให้บุตรชายขับมาส่ง บ้างก็ใช้รถเครื่องที่ดัดแปลงเป็นรถพ่วงแบบชาเล้ง ชาวอำเภอราชายบางรายที่อยู่ไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่เช่นแถบอำเภอสันทรายจะนิยมใช้รถมอเตอร์ไซด์และรถเครื่องชาเล้งเป็นพาหนะเดินทางเข้ามาและกลับไป แต่ชาวอำเภอราชายส่วนใหญ่ที่ยากจนหรือลงจากคอกมาขายในช่วงว่างจากงานเกษตรเป็นระยะๆจะนิยมเช่าห้องพักแคบๆราคาถูกๆอยู่ในชุมชนแออัดที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากย่านเชียงใหม่ในทศวรรษ เช่นชุมชนระแงง ชุมชนกำแพงงาม หรือห้องเช่าแถบถนนเจริญประเทศ ชาวอำเภอราชายที่พักอยู่ตามชุมชนเหล่านี้สามารถเดินเท้าเข้ามาถึงเชียงใหม่ในทศวรรษได้อย่างไม่ลำบาก

เมื่อเดินทางมาถึงชายขอบของเชียงใหม่ในทศวรรษหรืออาณาบริเวณที่อยู่ในเขตเชียงใหม่ในทศวรรษแต่ห่างไกลจากความจอแจทางการค้า ไม่มีหรือแทบไม่ค่อยมีกระทั่งร้านแผงลอยและล้อเข็นริมทาง ชาวอำเภอราชายที่แบกสะพายย่ามใบโตมาก็จะหยุดนั่งพัก ยืนพัก มือก็จะเอื้อมไปหยิบตะกร้าสินค้าออกมาจากย่ามใบโตที่ดัดเย็บขึ้นมาจากผ้าหรือถุงปุ๋ยนั้น ม้วนพับย่ามนี้ให้เป็นม้วน

กลมเล็ก ๆ มัดด้วยเชือกฟางพลาสติกหรือไม่ต้องมัดก็ได้แล้วใส่เก็บไว้ในย่ามอ่าน่าหรือย่ามอื่นใดที่ตนเองใส่สินค้าสำรอง(เช่นกบไม้หรือหมวกอ่าน่าทำขายที่เตรียมไว้เพื่อมีลูกค้าต้องการในจำนวนที่มากกว่าที่มีวางไว้ในตะกร้า)สะพายมา แต่หากบริเวณที่ชาวอ่าน่าร่ายขายไปตั้งหลักเพื่อเริ่มการค้ามีแนวรั้วต้นไม้เช่นรั้วต้นไม้ซอกเกียน ต้นชาสีทองที่ถูกตัดแต่งเป็นพุ่มเป็นแนวปรากฏอยู่ ย่อม่าที่ถูกม้วนเก็บเป็นก้อนกลมนี้ก็จะถูกนำไปวางซุกไว้ตามรั้วพุ่มไม้เหล่านี้ เวลาขายเสร็จจะเดินกลับก็มาหยิบกลับไปใส่ตะกร้าสินค้า จุดที่ชาวอ่าน่าร่ายนิยมไปหยุดพักเตรียมตัวมีอยู่ด้วยกันหลายจุดแล้วแต่ว่าใครเดินทางเข้ามาจากทิศทางใด เหนือหรือใต้ของเชิงใหม่ในท่าบารุ เช่น บริเวณหน้าโรงแรมเซ็นทาราดวงตะวัน หน้าลานเบียร์ด้านข้างโรงแรมรอยัลปรีนเซส ซอยด้านข้างร้านแมคโดนัลด์ที่มีศาลเจ้าหรือมูลนิธิเชิงใหม่สามัคคีการกุศลตั้งอยู่ หน้าธนาคารไทยพาณิชย์สาขาท่าแพที่มีร้านล้อเข็นและแผงลอยตั้งอยู่ ฯลฯ

ขณะที่ตั้งตะกร้าออกมาจัดวางเรียงสินค้าให้สวยงาม ชาวอ่าน่าร่ายจะนิยมพูดคุยกันด้วยเรื่องสัพเพเหระ พอได้เวลาอันควรก็จะแยกย้ายกันออกไปเดินร่าย ขันตอนสุดท้ายที่ชาวอ่าน่าร่ายนิยมกระทำก่อนลุกออกไปเดินร่ายคือการหยิบหมวกอ่าน่าทำขายมาสวมใส่ แต่หากเป็นหมวกอ่าน่าทำใช้กันเองจะนิยมสวมออกมาจากที่พักเพราะมีขั้นตอนการใส่ที่ค่อนข้างยุ่งยาก ต้องมีการจัดทรงจัดตำแหน่งให้เหมาะสม ซ้าในหมวก 1 ใบยังมีส่วนประกอบหลายชิ้นทำให้หยิบขึ้นมาใส่ในทันทีเลยไม่ได้

การหยิบหมวกอ่าน่าทำขายขึ้นมาสวมใส่นอกจากจะเป็นการจัดวางสินค้าชนิดหนึ่งลงไปในร่างกายแล้วยังเป็นการประกาศความเป็นอ่าน่าออกไปให้ผู้อื่นในพื้นที่นี้ได้รับรู้ด้วย ผู้คนที่ชื่นชอบเมื่อเห็นชาวอ่าน่าใส่หมวกนี้ยืนอยู่ก็จะหันมามองและบ้างก็ถ่ายรูป ผู้คนที่ชิงชังเมื่อเห็นชาวอ่าน่าใส่หมวกที่สะดุดตานี้เดินผ่านมาก็จะชักสีหน้าไม่พอใจ บางรายถึงกับแสดงท่าทีเลือกใส่ไล่ส่งตรงๆเช่นคืนหนึ่งมีคนร้องเพลงขอเงินมาเปิดกระเป๋ากีร์ต้าแล้วยืนร้องเพลงอยู่ตรงสี่แยกแมคโดนัลด์ สักพักมีชาวอ่าน่าร่ายมาหยุดคุยสนทนากันประมาณ5คนจนชายผู้นี้เสียสมาธิและเกิดความรำคาญกับเสียงสนทนาจึงตะคอกใส่หมู่ชาวอ่าน่าร่ายด้วยเสียงอันดังว่า “เฮ้ย! ไปคุยที่อื่นไป” จนผู้ค้าแถวนั้นหันมามองแล้วหัวเราะอย่างขบขัน

หากการเดินคือการสร้างพื้นที่ของการเปล่งเสียงบ่งบอกหรือป่าวประกาศก็ไม่จำเป็นว่าเสียงที่ชาวอ่าน่าร่ายป่าวประกาศออกไปถึงการมีอยู่ของพวกตนในที่แห่งนี้จะต้องเป็นเสียงที่เป็นที่ชื่นชอบของผู้อื่นทุกคน เพราะการเดินคือการเอียงอย่างร่างกายที่มีความหมายทางสังคมให้ตัดผ่านเข้าไปในโครงข่ายแห่งอำนาจของผู้คนที่แผ่คลุมพื้นที่นั้นๆอยู่ก่อนแล้ว เสียงที่เปล่งผ่านการเดิน

ออกไปจะเป็นสิ่งที่น่าต้อนรับหรือสมควรถูกขับไล่อะไรก็ขึ้นอยู่กับความหมายหรือคุณค่าแห่งการมีอยู่ของตัวผู้เดินนั้นๆ ซึ่งในกรณีของชาวอำเภอราชาย ความหมายหรือคุณค่าแห่งการมีอยู่ของพวกเขานั้นจะสัมพันธ์อยู่กับความเป็นอำเภอที่ถูกแสดงให้ปรากฏออกมาทั้งในรูปของการแต่งกาย การใช้ภาษา ตัวสินค้า จริต กิริยา ท่าทีหรือนิสัยในขณะขายสินค้า ความเป็นอำเภอที่แสดงผ่านประเด็นเหล่านี้ไม่ใช่สิ่งที่ตายตัว ยิ่งเป็นพื้นที่และเวลาภายในเมืองแห่งการท่องเที่ยวที่มากไปด้วยการสร้างภาพหรือการปรุงแต่งเพื่อเอาใจผู้อื่น(ในที่นี้หมายถึงนักท่องเที่ยว) ความเป็นอำเภอก็ยังลื่นไหล

เมื่อหยิบหมวกอำเภอมาขายขึ้นมาสวมใส่เรียบร้อยแล้วก็ถึงเวลาที่จะออกเดินไปรษณีย์สินค้า ชาวอำเภอราชายจะเดินเร่ขายสินค้าหัตถกรรมไปตามรายทางทั้ง2ฟากข้างของถนนช้างคลาน ช่วงที่ทอดผ่านย่านเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ กล่าวคือตั้งแต่สี่แยกวัดอุปกุดที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของถนนช้างคลานไปจนถึงสี่แยกแสงตะวันหรือบริเวณวัดศรีดอนไชยที่ตั้งอยู่ถัดลงมาทางใต้ของถนนช้างคลาน แต่ส่วนใหญ่ชาวอำเภอราชายจะนิยมเดินเร่ขายไปมาอยู่ในระหว่างตลาดอนุสารไปจนถึงซอยแยกเข้ามัสยิดอิสลามบ้านฮ่อหรือสุเหร่าอิสลามเชียงใหม่ ซึ่งบริเวณปากซอยจะมีโรงแรมเดอะไนท์บาซาร์เพลสหรือที่ในอดีตคือศูนย์การค้าสี่สวนตั้งอยู่ ระหว่างเดินเร่ขายเป็นธรรมดาที่ชาวอำเภอราชายจะหยุดยืนพักบ้าง ซึ่งก็มีทั้งหยุดพักเพื่อสนทนากับเพื่อนๆชาวอำเภอราชายด้วยกันและหยุดยืนเพื่อขายสินค้าชั่วคราว เพราะ “ไม่ต้องเดินก็ได้ขาย วันนี้ไม่ค่อยอยากเดินอะ” อาจกล่าวขึ้นในคืนหนึ่งที่เพิ่งพ้นตัวจากการเป็นหวัด “ถ้าฝรั่งเค้าจะซื้อ ยืนอยู่เฉยๆเค้าก็เข้ามาดูซื้อ” และก็เป็นเช่นนั้นจริง เพราะหลังจากอธิบายให้ผู้วิจัยฟังไปได้ไม่นาน คุณป้านักท่องเที่ยวชาวอังกฤษผู้หนึ่งก็เข้ามาเลือกซื้อกำไลโลหะสีเงินไปจากเธอ1อัน เธอหันมาอ้อมและใช้ธนบัตรที่รับมาจากคุณป้าชาวอังกฤษตกลงไปตามสินค้าในตะกร้าเบาๆเป็นเคล็ดว่าให้ขายได้ดีๆเพราะวันนี้ได้ประเดิมแล้ว

จุดที่ชาวอำเภอราชายนิยมมาแวะพักเพื่อสนทนาไปพร้อมกับคัดรูดูกำมืออยู่ด้วยกันประมาณ 7 จุด คือ ปากซอยแยกเข้ามัสยิดอิสลามบ้านฮ่อ ข้างสวนหย่อมทางเลียวเข้าโรงแรมดิทู บ้านไคซ้ายขวาด้านหน้าอาคารเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ที่มีชาวอำเภอราชายที่วางสินค้าขายอยู่ตามชั้นบันไดหน้าลานเบียร์เลอ บริสโท เบียร์ การ์เดน ข้างโรงแรมรอยัลปรีนเซส บ้านไคสวนหย่อมโรงแรมเลอเมอร์เดียน สี่แยกสุริวงค์ฝั่งแมคโดนัลด์หรือที่เรียกกันทั่วไปว่าสี่แยกแมคโดนัลด์เพราะมีนักท่องเที่ยวเดินผ่านกันมากเป็นประจำ ทำให้พื้นที่นี้กลายมาเป็นศูนย์กลางการค้าของเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ในปัจจุบันที่มีผู้ค้าผู้ประกอบการกลุ่มใดก็ล้วนหมายปอง แต่นอกจากร้านค้าแผงลอยและล้อเข็นริมทางที่ครอบครองที่ตรงนี้มานานแล้ว ไม่มีใครสามารถครอบครองพื้นที่

บริเวณนี้ได้เพราะเป็นถนนสาธารณะ คนขับรถตุ๊กตุ๊กพยายามแสดงความเป็นเจ้าของมาโดยตลอด ด้วยการนำรถตุ๊กตุ๊กของตนมาจอดคัดกรอลูกค้าเป็นขบวนต่อๆกันไปตามคิว แม้ค้ำอาหาร ขายน้ำผลไม้ ขยายลูกค้า พ่อค้าขายขนมจีบและมั่วว่าใครต่อใครรวมทั้งชาวอ่าน่าร่ายก็วนเวียนกันเข้ามาขายสินค้าและพูดคุยสนทนา นักท่องเที่ยวบางรายใช้สี่ยี่สิบเป็นจุดนัดพบแต่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะต้องเดินผ่านจุดนี้ไปในเกือบทุกครั้งของการมาเดินเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ พ่อค้าขายโคมไฟเล่าว่า “เดี๋ยวนี้นี้มันกลายเป็นศูนย์กลางแล้ว ฝรั่งเศสชอบมาเดินตรงนี้ ก็มันมีแมคโดนัลด์ มีเบอร์เกอร์คิง สตาร์บัคส์ ไอติม(ฮาเกนดัส) นั่นก็มี โรงแรมก็เยอะ เซเวนก็อยู่ตรงนี้ เมื่อก่อนศูนย์กลางไนท์มันอยู่ข้างในโน้น ตรงตัวไนท์ ตรงเชียงใหม่(เชียงใหม่พลาซ่าซึ่งทุกวันนี้คือเดอะพลาซ่าเชียงใหม่) นั่น ตรงนั้นมันมีพิชซ่าฮัท มีอะไรฝรั่งเศสอยู่ตรงนั้นกันเยอะ ตรงนี้ยังไม่ค่อยมาเดินกันมาก”

สี่ยี่สิบจึงเป็นสี่ยี่สิบที่เข้มข้นไปด้วยการปฏิสัมพันธ์ ซึ่งแน่นอนว่าย่อมเต็มไปด้วยโอกาสและปัญหานานาประการที่จะเกิดขึ้นตามมาจากการประกอบการค้า ทั้งคนขับรถตุ๊กตุ๊กและชาวอ่าน่าร่ายเข้ามาในพื้นที่ด้วยความหวังว่าจะได้ลูกค้า แต่ทั้ง2ฝ่ายก็ต้องมากระทบกระทั่งกันสาเหตุของการกระทบกระทั่งไม่ได้มีเฉพาะข้อจำกัดทางกายภาพ คือที่ที่คนขับรถตุ๊กตุ๊กจะนำรถของตนเข้ามาจอดรอลูกค้าได้กับที่ที่ชาวอ่าน่าร่ายจะสามารถหยุดยืนพักและคัดกรอลูกค้าได้เป็นที่แคบๆบนไหล่ถนน (พื้นที่ริมถนนที่อยู่ในรัศมีที่หากมีรถเลี้ยวเข้ามาแล้วหน้ารถจะไม่มาชนรถตุ๊กตุ๊กและชาวอ่าน่า) เหมือนกัน แต่ข้อจำกัดทางสังคมวัฒนธรรมซึ่งในที่นี้หมายถึงโลกทัศน์ที่ถูกจำกัดขอบเขตไว้ด้วยอคติทางชาติพันธุ์และอคติทางเพศก็เป็นสาเหตุสำคัญอีกอันหนึ่งที่ทำให้เกิดการกระทบกระทั่งขึ้นมาในระหว่างคน2กลุ่มนี้ ตัวอย่างเช่นคำวันหนึ่งซึ่งมีชาวอ่าน่าร่ายมาขึ้นขายและสนทนากันอยู่ข้างรถตุ๊กตุ๊ก คนขับรถตุ๊กตุ๊กผู้นั้นมีสีหน้าไม่พอใจและหันมาว่าใส่ชาวอ่าน่าร่ายว่า “มายืนบังลูกค้าอยู่ได้” เหตุการณ์ทำนองนี้มีให้เห็นอย่างเป็นปกติ คนขับรถตุ๊กตุ๊กบางราย(ไม่ใช่ทุกราย)นิยมแสดงกิริยาและกล่าววาจาขบใสชาวอ่าน่าร่าย แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าหากเปลี่ยนผู้ยืนบังลูกค้าเป็นคนกลุ่มอื่น คนขับรถตุ๊กตุ๊กเหล่านี้จะไม่แสดงท่าทีเช่นนี้ออกไป ความจริงยังมีคนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งนิยมใช้พื้นที่บริเวณสี่ยี่สิบแมคโดนัลด์นี้เป็นที่ประกอบการ คนกลุ่มนี้คือผู้ยื่นแจกใบปลิวโฆษณาการชกมวยไทยของบางเวทีที่อยู่ใกล้เชียงใหม่ไนท์บาซาร์หน้าที่ของคนกลุ่มนี้คือคอยแจกใบปลิวให้กับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่สนใจการชกมวยไทย บ่อยครั้งที่คนกลุ่มนี้ยืนรวมตัวกันเป็นกลุ่ม3-4คนแจกใบปลิวอยู่ข้างรถตุ๊กตุ๊กในจุดเดียวกับที่ชาวอ่าน่าร่ายเคยยืนอยู่แล้วถูกขับไล่ แต่คนขับรถตุ๊กตุ๊กกลุ่มเดียวกันกลับมองดูอยู่โดยมิได้ทำอะไร ชำบางที่ก็ยัง

กล่าวเข้าเหยกัน ทั้งๆที่กว่าครึ่งหนึ่งของคนกลุ่มนี้เป็นชาวพม่าเป็นชาวไทยใหญ่ ความต่างระหว่างคนกลุ่มนี้กับชาวอำเภอเร่ขายมีอยู่2ประการ หนึ่งคือในขณะที่ชาวอำเภอเร่ขายส่วนใหญ่จะแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ออกไปผ่านการแต่งกาย การใช้ภาษา คนกลุ่มนี้กลับแต่งกายปกติธรรมดา สองคือในขณะที่คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นชาย ชาวอำเภอเร่ขายทั้งหมดหรือส่วนใหญ่เป็นหญิง(เคยมีชาวอำเภอเร่ขายที่เป็นชายเข้ามาเดินขายสินค้าหัตถกรรม2คน แต่ก็เข้ามาในช่วงสั้นๆทีละคนแล้วเลิกไป) หรือในสายตาของคนขับรถตุ๊กตุ๊ก ชาวอำเภอเร่ขายไม่ได้มีความหมายเพียงชาวเขาชาวดอย แต่ยังมี ความหมายที่มีนัยทางเพศสภาพแฝงอยู่ คือเห็นแล้วรับรู้ได้ว่าเป็น “หญิงชาวเขา” ที่พากันเข้ามาหา กินในเมือง ไม่ว่าเราจะนิยามชาวอำเภอเร่ขายด้วยคำว่าความเป็นหญิง ความเป็นชาวเขาหรือความ เป็นผู้ค้านอกกระบบที่ฉวยโอกาสเข้ามาหากินในพื้นที่เมือง ทั้ง3คำก็ล้วนตอกย้ำหรือผลิตซ้ำความ เป็นชายขอบให้แก่ผู้ค้าเช่นชาวอำเภอเร่ขาย

การเสนอขายสินค้าให้แก่นักท่องเที่ยว

ชาวอ่าซ่าเร่ขายเข้ามาเดินเร่ขายสินค้าหากินอยู่ในเชียงใหม่ในท่าบazaar เพราะมีความต้องการในเงินตรา แต่เงินตราที่วันนี้ไม่ใช่สิ่งที่ได้มาจากการขายสินค้าโดยตรงไปตรงมาเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นเงินตราที่ได้มาด้วยการต่อสู้ต่อรองกับความเป็นชายขอบที่ตนเองถูกแปะป้ายให้ หรือด้วยการรู้จักฉวยใช้ภาพหรือความหมายของความเป็นชายขอบเหล่านั้นให้เป็นประโยชน์ต่อการเดินเร่ขาย หากโอกาสอำนวย

ตัวอย่างเช่นอาเจชาวอ่าซ่าเร่ขายวัยสาวรุ่นที่หน้าตาสะสวยและมีเทคนิคการขายที่ดีเดินมาขึ้นพักสนทนากับผู้วิจัยว่าวันนี้เธอขาย “สร้อย(ลูกปัดสีนิล)นี้4เส้น ได้500 แล้วเมื่อกี้อันนี้(กำไลเส้นหนังเทียม)2อันกับสร้อยนี้อีกเส้นนี้500” ขณะที่อาเจกำลังขึ้นสนทนาพร้อมทั้งใช้มือข้างหนึ่งถือและข้างหนึ่งชูคอปไม้ไปด้วย มีชาวตะวันตกที่ได้ภรรยาเป็นคนไทยอุ้มลูกเดินผ่านมา ชาวตะวันตกผู้นี้เข้ามาทักทายเธอพร้อมทั้งยื่นมือข้างหนึ่งมาตบสะโพกเธอเบาๆ อาเจยิ้มเล็กน้อยด้วยสีหน้าที่ตะจิตตะขงใจ เมื่อชาวตะวันตกผู้นี้และภรรยาเดินลับไปอาเจก็อธิบายว่า “เมื่อกี้(ตรงหน้าตลาดอนุสาร)เค้าชื้อกอบหนูตัวนี้100นึ่ง แล้วให้ทิป500” อาเจมีลูกและสามีแล้วแต่ด้วยความช่างพูดและหน้าตาดี บางครั้งจึงมีเหตุการณ์ทำนองนี้เกิดขึ้น “บางทีก็มีฝรั่งมาถามหนูว่าขายได้วันละเท่าไร หนูก็บอกไปว่าห้าหกร้อย เค้าก็บอกว่างั้นเอาตะกร้าไปวางเก็บไว้เลย แล้วไปกินข้าวเย็นกับเค้าจะให้อีก1,000นึ่ง แต่เพื่อน(อ่าซ่าเร่ขายด้วยกัน)หนูบอกว่าถ้าไปมันคงไม่จบแค่กินข้าวมัน หนูเลยไม่ไป”

ชาวอ่าซ่าเร่ขายรุ่นสาวหลายรายมักต้องได้พบกับเหตุการณ์ทำนองนี้ เช่นคำวันหนึ่งที่หน้าตลาดอนุสาร ชาวอ่าซ่าเร่ขายจากบ้านคอยช้าง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นน้องสาวของอาอ้อมองไปที่นักท่องเที่ยวชาวตะวันตกสูงวัยรายหนึ่งที่ทำที่สนใจสินค้าของชาวอ่าซ่าเร่ขายจากบ้านโป่งไฮ ตำบลแม่สลองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ชาวอ่าซ่าเร่ขายผู้นี้หน้าตาดีแม้ตั้งครรถ้อยก็ยังดูงาม นักท่องเที่ยวชาวตะวันตกสูงวัยผู้นั้นปากชวนสนทนาแต่เมื่อเอื้อมมาจับแขนจับใบหน้าเธอ น้องสาวอีกเล่าขึ้นว่า “ดูสินะ ฝรั่งนี่นิสัยไม่ดี เค้าไม่ชื้อหรอก แต่จะแกล้งจับนะ” ชาวอ่าซ่าเร่ขายจากบ้านโป่งไฮก็ดูจะรู้ตัวดีแต่ด้วยความอยากขายจึงไม่ได้ว่ากล่าวอะไรให้เสียบรรยากาศการค้า น้องสาวอีกเล่าต่อไปว่า “หนูก็เคยโดน ฝรั่งมันมาจับหน้าหนูเลย ดินะหนูพูดภาษาฝรั่งไม่เป็น ถ้าเป็นจะค่าให้เลย ไม่ชอบอะยังเจีย”

การเดินเร่ขายสินค้าในที่นี้ชาวอ่าซ่าต้องใช้ร่างกายเป็นพื้นที่จัดวางสินค้าและแสดงความเป็นชาติพันธุ์ออกไปพร้อมๆกัน แต่นอกจากนัยทางชาติพันธุ์แล้วร่างกายนี้ยังมีนัยทางเพศสภาพอยู่ด้วยทำให้ในห้วงพื้นที่และเวลาทางการค้า ร่างกายนี้อาจถูกลวนลามหรือกระทำย่ำยีได้ ชาวอ่าซ่าเร่ขายโดยเฉพาะชาวอ่าซ่าเร่ขายวัยสาวที่มีโอกาสที่จะใช้ร่างกายซึ่งมีนัยทางเพศมาเป็นเสมือน

เครื่องมือหนึ่งที่จะดึงดูดความสนใจจากลูกค้าจึงจำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะใช้นัยนี้ของร่างกายอย่างระมัดระวัง คือนอกจากนัยทางชาติพันธุ์แล้วสำหรับลูกค้าบางรายพวกเขายังจำเป็นต้องใช้ความงามความสาวให้เป็นประโยชน์ต่อการเจรจาซื้อขาย แต่ก็ดังตัวอย่างที่ได้กล่าวไป บางครั้งก็ประสบความสำเร็จ บางครั้งก็ไม่สำเร็จ ที่สำคัญคือไม่ใช่ชาวอ่าน่าเร่ขายวัยสาวทุกคนจะต้องทำเช่นนี้ ทักษะการขายที่อาศัยความเป็นเพศนี้เป็นเทคนิควิเศษเฉพาะบุคคล ผู้ใดใช้เป็นก็นำออกมาใช้ ผู้ใดไม่ชื่นชอบก็ไม่ใช่

ตัวอย่างที่ได้กล่าวไปนี้คือการใช้ความเป็นหญิงมาเป็นประโยชน์ต่อการทำการค้า แต่นอกจากความเป็นหญิงแล้วความเป็นชาติพันธุ์ชั้นที่สูงหรือความเป็นชาวเขาก็มียุทธศาสตร์ต่อการเดินเร่ขายด้วย คำพูดของอามีชาวอ่าน่าเร่ขายจากบ้านท่าดอนที่กล่าวกับพิธีกรรายการสารคดีแนวชาติพันธุ์รายการหนึ่งช่วยสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าชาวอ่าน่าเร่ขายเช่นเธอตระหนักรู้ถึงความสำคัญของภาพของความเป็นอ่าน่าที่มีต่อการเดินเร่ขายสินค้าในเมือง

พิธีกรรายการโทรทัศน์เอ่ยถามอามีว่า “เมื่อก่อนทำงานอะไรคะ” อามีตอบว่า “ทำทุกอย่างแหละ รับจ้าง แม่บ้าน ส่งไก่” “ไก่อะไรคะ” “ก็ไก่สดๆเอาไปส่งตามร้านอาหาร ตามโรงแรม ส่งไก่ได้6ปี รายจ่ายมันก็เยอะเนาะ เพื่อนเผ่าเดียวกันก็เลยแนะนำให้นำมาเดินขายที่นี้ดู” พิธีกรรายการโทรทัศน์เฝ้าว่า “ที่นี้ก็เลยชอบเลยเนาะ ดิฉันใจ” อามียิ้มแล้วตอบว่า “ก็ทำนองนั้น อันนี้มันเป็นอิสระดี สบายๆ ไม่มีใครบังคับ” อามีกล่าวต่อไปด้วยเนื้อหาที่พาดพิงถึงความสำคัญของภาพของความเป็นชาวเขาว่า “แล้วฝรั่งบางคนเค้าก็ซื้อสังสารเนาะ ช่วยซื้อให้” พิธีกรรายการโทรทัศน์ขจัดขึ้นว่า “ทำไมถึงคิดว่าเค้าสังสาร” อามีตอบว่า “ก็เป็นคนดอยจนๆ ฝรั่งเค้าก็อยากซื้อ ช่วยซื้อให้ ถ้าเป็นคนไทยข้างล่างๆนี้มันก็ดูไม่น่าสังสาร แต่นี้เป็นคนดอยใจ เนี่ยหมวกเนี่ย(เอื้อมมือไปจับหมวกอ่าน่าทำขายที่ใส่อยู่) เค้าเห็นแล้วก็น่าสังสาร” พิธีกรรายการโทรทัศน์อึ้งให้กับคำอธิบายแต่ก็อดไม่ได้ที่จะขจัดขึ้นว่า “ไม่ใช่น่าสังสารหรอก มันดูสวย”

ไม่ว่าการสวมหมวกอ่าน่าทำขายจะทำให้ดูสวยหรือดูน่าสังสาร แต่ผลลัพธ์จากการตีความในทั้ง2แนวล้วนเป็นประโยชน์ต่อการเดินเร่ขาย แต่ก็ใช่ว่าการมีหมวกอ่าน่าสวมใส่จะทำให้การเดินเร่ขายประสบความสำเร็จไปหมดสิ้น

ในเชียงใหม่ในทิวเขาพื้นที่ที่ชาวอ่าน่าเร่ขายสามารถเดินขายสินค้าได้มีเพียงทางเท้าทั้ง2ฟากข้างของถนนช้างคลานซึ่งเป็นที่ตั้งประจำของร้านแผงลอยและร้านล้อเงินริมทาง ชาวอ่าน่าเร่ขายไม่สามารถจะเดินเข้าไปเร่ขายสินค้าในศูนย์การค้าและลานการค้าต่างๆที่มีในย่านนี้ได้ เช่น ศูนย์การค้าเดอะพลาซ่าเชียงใหม่ ศูนย์การค้าเชียงใหม่ในทิวเขา ศูนย์การค้ากาแลในทิวเขา

ศูนย์การค้าพาณิชย์ในท่าซาว์ ตลาดอนุสารที่ได้รับการปรับปรุงเป็นลานการค้าให้ผู้ค้ามาเช่าที่ตั้งร้านแผงลอยขายสินค้า ในอดีตชาวอำเภอเวียงสามารถเดินเข้าไปขายสินค้าในตลาดอนุสารได้ เหมือนที่อาลีเคยเล่าถึงภาพของการเข้ามาขายใหม่ๆเมื่อประมาณ15ปีที่แล้วว่า “ข้างในอนุสารนี้ก็เข้าไปขายได้ มันเป็นร้านอาหาร” แต่ทุกวันนี้ชาวอำเภอเวียงไม่สามารถทำเช่นนั้นได้ คืนหนึ่งผู้วิจัยยืนอยู่กับหนุ่มชาวอำเภอเวียงที่มาขึ้นดักลูกค้าอยู่หน้าทางเข้าตลาดอนุสาร อาลีเดินผ่านมาร่วมวงสนทนา สักครู่ผู้วิจัยก็เปรยขึ้นว่า “ในนี้(ตลาดอนุสาร)เค้าห้ามเข้าไปนะ” อาลีกล่าวขึ้นมาทันทีว่า “ก็แหล่งของที่เรา(ชาวอำเภอเวียง) กับของที่เค้า(ผู้ค้าร้านแผงลอยซึ่งมีทั้งคนเมือง ม้ง ลีซอ อ่าซ่า ฯลฯ)ขายเหมือนกันละเลย ให้เราเข้าไปเค้าก็ขายไม่ได้สิ” นี่คือเหตุผลหนึ่งของการไม่อนุญาตให้ชาวอำเภอเวียงเข้ามาขายในลานการค้านี้ แล้วถ้าหากมีเหตุจำเป็นจะต้องเข้าไปทางในเล่า ชาวอำเภอเวียงต้องทำตัวอย่างไร

วิธีที่ง่ายที่สุดคือต้องจัดการกับความหมายบนร่างกายที่ต้องการสื่อออกไปเสียใหม่

ประมาณ21นาฬิกาของคืนหนึ่ง อาลีรู้สึกตื่นเต้นที่ได้ขายกำไล โลหะให้กับนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกครบครันหนึ่ง เมื่อรับเงินเป็นธนบัตรต่างชาติดมา อาลีรู้สึกดีใจเพราะเข้าใจว่าเป็นเงินดอลลาร์หรือเงินสกุลอื่นใดที่แลกได้ราคา รับธนบัตรมาแล้วอาลีก็รีบจำไปแลกเงินที่บูธแลกเงินของธนาคารที่อยู่ใกล้ทางเข้าตลาดอนุสาร แต่อาลีก็ต้องตื่นเต้นเป็นคำรบสองเมื่อเจ้าหน้าที่ธนาคารบอกกับอาลีว่าเงินสกุลนี้ไม่มีในรายการของอัตราแลกเปลี่ยนต่างประเทศ คือเป็นสกุลเงินที่ไม่เป็นที่รู้จักนำมาแลกเปลี่ยนเป็นเงินไทยไม่ได้ อาลีซึ่งตกใจรีบกระหืดกระหอบกลับมาส่งภาษากับบรรดาชาวอำเภอเวียงแถวนั้น เพื่อนๆชาวอำเภอเวียงซึ่งเข้าไปในตลาดอนุสารแล้วบอกกับอาลีว่านักท่องเที่ยวครบครันนั้นหายไปไหนแล้ว ให้อาลีรีบเอาธนบัตรนี้ไปเปลี่ยนเป็นเงินไทยที่เจ้าตัว อาลีเห็นด้วยและพลุนพลันวิ่งเข้าไปด้วยความลืมหึมว่าตนเองกำลังอยู่ในชุด “พร้อมขาย” คือสะพายตะกร้าแล้วสวมหมวกอำเภอเวียงทำขาย ในขณะที่เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยหน้าตลาดซึ่งจับตาอยู่โดยตลอดกับความวุ่นวายนี้กำลังจะอำปอกส่งเสียงเตือน เพื่อนๆชาวอำเภอเวียงกลับไวกว่าพากันตะโกนบอกอาลีให้รู้ตัว อาลีหันมามืออย่างนึกขึ้นได้ ถอดหมวกวางใส่ตะกร้า ปลดตะกร้าที่คล้องคอลงวางไว้ข้างเครื่องจ่ายเงินอัตโนมัติหน้าตลาดแล้ววิ่งเข้าไปตามหาฝรั่ง

หากมีความจำเป็นที่จะขึ้นไปหรือเข้าไปในสถานที่เหล่านี้ชาวอำเภอเวียงก็สามารถทำได้ด้วยการสื่อความหมายใหม่ลงไปบนร่างกายและที่ท่าของคนที่ว่าขณะนี้เธอได้อยู่นอกเวลาของการทำมาหากินแล้ว ที่เข้ามานี้ก็เพื่อจะทำธุระไม่ใช่จะเข้ามาแย่งขายสินค้า

ตามนัยเช่นนี้ ความหมายของพื้นที่(เช่นเป็นพื้นที่ต้องห้าม เป็นพื้นที่ที่สามารถเดินผ่านไป)จึงเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับปฏิบัติการ(practice)หรือการสร้างภาพ(representation)สร้างความหมายใหม่ให้เกิดขึ้นกับร่างกายของผู้ใช้พื้นที่แห่งนั้น

ร่างกายของผู้เดินจึงไม่ใช่ร่างกายที่มีเฉพาะเนื้อหนังมังสา แต่ยังเป็นร่างกายที่มีความหมายทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งโดยการลงมือของเจ้าของร่างกายและโดยการตีความความหมายของร่างกายนั้น โดยผู้อื่น

การเดินก็ไม่ได้มีความหมายเพียงการสวาทเคลื่อนไหวไปตามทางอย่างตรงไปตรงมา แต่การเดินยังมีความหมายของการบ่งบอกยืนยัน(เช่นยืนยันว่าผู้เดินคือผู้ที่มีสิทธิ์ที่จะเคลื่อนไหวไปมาในพื้นที่นี้) การยอมตาม(เช่นความรู้สึกว่าที่ได้สิทธิ์การเดินในพื้นที่นี้เพราะได้ปฏิบัติตามกฎของพื้นที่บางแห่งนี้อยู่) และการต่อรองท้าทายหรือความพยายามจะเปลี่ยนความหมายใหม่ให้กับพื้นที่(เช่นความรู้สึกว่าตัวผู้เดินซึ่งถึงแม้จะไม่สามารถปฏิบัติตามกฎของพื้นที่ที่คนส่วนใหญ่ในที่นี้ปฏิบัติกันอยู่ได้ ก็ควรจะมีสิทธิ์ที่จะใช้หรือเดินผ่านไปมาในพื้นที่แห่งนี้ด้วย)

การเดินจึงไม่ได้เป็นเพียงการกระทำ แต่ยังเป็นปฏิบัติการในความหมายที่ว่าเป็นการกระทำที่มีผลต่อการปรับความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ตัวผู้เดินกำลังเผชิญอยู่ โดยนัยนี้การเดินของคนบางกลุ่มในบางพื้นที่บางเวลาที่โดยสามัญสำนึกของคนส่วนใหญ่ในที่นั้นดูแล้วเข้ากันไม่ได้(เช่นการเดินเร่ขายสินค้าของชาวอำเภอในพื้นที่ยางของเมืองอย่างเชียงใหม่ในท่าบารที่ผู้ค้าทุกคนกำลังอยู่ในห้วงเวลาของการแข่งขันทำมาหากิน ซึ่งพื้นที่และเวลาแห่งการทำกินที่มีค่านี้นี้ผู้ค้ากลุ่มอื่นล้วนต้องจ่ายเงิน อำนาจ และเส้นสายความสัมพันธ์ทางสังคมแลกมา แต่ชาวอำเภอที่โดยสามัญสำนึกสมควรเดินอยู่บนดงคอยกลับเข้ามาร่วมเก็บเกี่ยวประโยชน์ทางการค้าจากนักท่องเที่ยวโดยที่ไม่มีการเสียค่าใช้จ่ายใดๆเพื่อให้ได้มาซึ่งพื้นที่และเวลาของการทำมาหากินนั้นเลย) จึงเป็นปฏิบัติการที่มีนัยของการต่อรองกับกฎหรืออำนาจที่แผ่คลุมพื้นที่และห้วงเวลานั้นๆอยู่ แต่การต่อรองก็ไม่ใช่อุปกรณ์ที่จะกระทำได้อย่างราบรื่นและประสบความสำเร็จเสมอไป ยิ่งผู้ต่อรองถูกมองว่าเป็นคนชายขอบของพื้นที่นั้น เช่นเป็นเพียงชาวเขาชาวอำเภอที่เข้ามาเดินเร่ขายสินค้า เนื้อหาของการต่อรองก็ยังถูกมองว่าไม่มีความสำคัญ แต่ก็ด้วยภาพของความเป็นผู้ค้าชายขอบเช่นนี้ที่ทำให้ชาวอำเภอเหล่านี้สามารถเดินเร่ขายสินค้าอยู่ในเชียงใหม่ในท่าบารได้จนถึงปัจจุบัน ทั้งๆที่การเดินเร่ขายสินค้าเช่นนี้เป็นการทำการค้าที่มากไปด้วยปัญหา แต่ชาวอำเภอเร่ขายกลับทำมาหากินอยู่ท่ามกลางปัญหาเหล่านี้ได้

อะไรคือปัญหาที่ชาวอำเภอเร่ขายต้องเผชิญเมื่อเข้ามาเดินอยู่ในเชียงใหม่ในท่าบาร

ปัญหาในการเดินเร่ขาย

ชาวอำเภอเร่ขายไม่ได้มีปัญหาคะทบกระทั่งกับผู้ค้ากลุ่มอื่นในเชิงใหม่ในท่าบารมา ตั้งแต่ต้น ปีพ.ศ.2538ที่มีเอชาวอำเภอจากบ้านห้วยโก๋ผาตายเข้ามาลองเดินเร่ขายสินค้าหัตถกรรมใน นี่เป็นคนแรก ความสัมพันธ์ระหว่างชาวอำเภอเร่ขายกับผู้ค้ากลุ่มอื่นยังอยู่ในระดับที่ดี เช่นที่พ่อค้า โคมไฟเคยกล่าวว่า “ชอบพูดคุยเล่นกับเค้า ตอนนั้นไม่มีใคร มีเกมายีนคนเดียว” และถึงแม้ชาวอำเภอเร่ขายจะเพิ่มเป็น2-3คน ความสัมพันธ์นั้นก็ยังคงดี เช่นคำกล่าวของพ่อค้าโคมไฟที่ว่า “แล้วก็เพิ่มมาเป็น2-3คน ก็มายีนแฉวเนี้ยตรงเนี้ย(หน้าร้าน) ตอนนั้นก็รู้จักกันดี พูดเล่นกันบ่อย”

การกะทบกระทั่งระหว่างผู้ค้าร้านแผงลอยและล้อเข็นริมทางกับชาวอำเภอเร่ขายเริ่มเกิดขึ้นเมื่อมีชาวอำเภอเข้ามาเดินเร่ขายมากขึ้นโดยเฉพาะในช่วงปีพ.ศ.2540เป็นต้นมา

พ่อค้าโคมไฟเล่าถึงที่มาของปัญหาคะทบกระทั่งว่า “ตอนหลังนี้มันมากันเยอะขึ้นๆ แล้วคนเค้าก็เริ่มไม่ชอบมันจริงๆ ไม่ใช่อะไรหรอก มันมากันเยอะแล้วมันก็มายีนบังร้านเค้า มากุยกันเสียงดัง...ที่แรกๆนะมันคนเดียว แล้วก็มา2-3คนก็ยังไม่เป็นไรเพราะมันก็อยู่กันแค่ตรงนี้ ตอนนั้นมันก็ไม่เป็นไร ต่างคนก็ต่างหากินไป แต่ไม่รู้ทำไมตอนหลังมากันเต็มหมด...จริงๆที่เค้าไม่ชอบพวกนี้ก็ไม่ใช่ว่าอะไรหรอก ก็เวลาเค้ากำลังขายของกันอยู่ อย่างพี่มาซื้อของผมนู่นเนี่ย พวกนี้มันก็มาสะกิด มาดึงแขนเค้า เรากำลังขายของอยู่มันก็เสียสมาธิใจ ก็รอให้เค้าขายเสร็จก่อนสิ ให้เค้าจ่ายตังค์กันก่อนแล้วค่อยขายของตัวเอง แต่นี่อยู่ๆก็เข้ามา นึกจะขายก็ขาย” ผู้วิจัยกล่าวเสริมขึ้นว่าคนเลยรำคาญ พ่อค้าโคมไฟตอบว่า “ใช่คนเลยรำคาญ ผมนี่แหละทำให้พวกเค้า บางทีก็บอกพวกเค้าไปแหละว่ารอให้คนอื่นขายเสร็จก่อน แต่หลังๆก็ดีขึ้นนะ ตอนนั้นผมบอกพวกเค้าประจำ บางทีก็ว่าให้แหละเดี๋ยวนี้ดีขึ้นไม่ค่อยมีขังแล้ว พวกเค้าก็ค่อยๆปรับไปแหละ แต่กลายเป็นว่ามาทะเลาะกันเองในพวกเดียวกันเพราะมากันเยอะ แย่งลูกค้ากัน ตัดราคากัน อย่างคนนึงบอก100 อีกคนบอก90 ผมก็ว่าให้แหละว่าไปทำยังงั้นไม่ดี ก็จะขายเท่าไรก็ขายไป ไม่ต้องตัดราคากัน ยังงี้ก็แยสิ แล้วเวลาจะขายก็ไม่ต้องแย่งกันเข้ามา(หาลูกค้า) รอให้คนแรกเค้าจ่ายตังค์เสร็จก่อนแล้วค่อยเข้ามาขาย บางทีผมก็บอกก็สอนเค้าไปแต่มันก็ยังทำอยู่ มันถึงทะเลาะกันบ่อยๆจริงๆที่คนเค้าไม่ชอบพวกนี้เพราะมันไม่มีมารยาทนะ นึกจะขายก็ขาย เลยเป็นอะไรที่น่ารำคาญ”

การเดินทางสินค้าไปตามทางที่คับแคบ

ปัญหาในการเดินเร่ขายสินค้าของชาวอำเภอเหล่านี้คือมีจิตกริยา ทำทีในการขายหรือมีนิสัยในการขายที่ไม่สู้ดี ไม่เป็นที่ชื่นชอบของผู้ค้ากลุ่มอื่น ชอบพูดคุยกันเสียงดัง ชอบยืนบังร้านหรือเกาะกะหน้าร้าน ชาวอำเภอแม่สายบางรายชอบเข้ามาสะกิดนักท่องเที่ยวที่กำลังยืนเลือกชมสินค้าของร้านแฝงลอยและดื้อจิ้นริมทางจนบางครั้งทำให้ร้านเหล่านี้เสียโอกาสทางการค้าไป เพราะนักท่องเที่ยวบางรายก็เดินเลี้ยวหนีไป นักท่องเที่ยวบางรายก็หันไปซื้อสินค้าของชาวอำเภอแม่สายแทน

ปัญหาในการเดินเร่ขายเหล่านี้ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากความชอบและความเชื่อที่จะทำเช่นนั้นของตัวชาวอำเภอแม่สายบางรายเอง แต่นอกจากนี้ลักษณะเชิงพื้นที่ของเชียงใหม่ในทาบাজারเองก็มีส่วนทำให้ปัญหาเหล่านี้มีความรุนแรงขึ้น

ศูนย์การค้า ลานการค้ากับร้านล้อเข็น

ปีพ.ศ.2524บริษัทนครพิงค์ไนท์บาซาร์จำกัดซึ่งมีผู้ถือหุ้นคือกลุ่มสหยูเนี่ยน สีนเอเซีย อรุณานนท์ชัย โอสธานุเคราะห์และตันตรานนท์ (ธุรกิจการเงิน, 2527:68) ได้เริ่มสร้างตัวอาคาร “เชียงใหม่ไนท์บาซาร์” ขึ้นมาบนที่ดินของโรงเรียนช่องฟ้า ซึ่งได้ถูกย้ายออกไปยังถนนชูปเปอร์ไฮเวย์เชียงใหม่-ลำปาง หลักกิโลเมตรที่86 ในปีเดียวกัน (chongfahsinseung.ac.th)

การปรากฏขึ้นของอาคารเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ส่งผลให้การค้าบนถนนข้างคลานมีความคึกคักขึ้นเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงตั้งแต่เวียงพิงค์ไนท์บาซาร์มาจนถึงบริเวณสี่แยกโรงแรมสุริวงศ์โดยมีอาคารเชียงใหม่ไนท์บาซาร์เป็นศูนย์กลาง

อาคารเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ครองความรุ่งเรืองมาได้ยาวนานพอควร จนกระทั่งมีการผลักดันตลาดอนุสารให้เป็นลานการค้าสินค้าพื้นเมืองได้สำเร็จ นักท่องเที่ยวจึงถูกดึงให้มาเดินชมสินค้าทางด้านนี้มากขึ้น ปรากฏการณ์นี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อปริมาณนักท่องเที่ยวที่จะตัดสินใจเดินขึ้นไปในตัวอาคารเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ทั้งเพื่อท่องเที่ยวชมและซื้อหา

ตั้งแต่ปีพ.ศ.2516มาจนถึงปัจจุบัน ตลาดของฝากของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมืองขนาดใหญ่ที่เรียกว่าเชียงใหม่ไนท์บาซาร์จะประกอบไปด้วยศูนย์การค้าและลานการค้า6แห่งคือ 1.เวียงพิงค์ไนท์บาซาร์ซึ่งต่อมากลายเป็นเดอะฟิคและปัจจุบัน(สิงหาคม 2555)ถูกปรับเป็นลานดินโล่งว่างล้อมรั้วสังกะสีตั้งอยู่ด้านข้างของ 2.เดอะพลาซ่าเชียงใหม่ซึ่งแต่เดิมคือเชียงใหม่อินทร์พลาซ่า 3.ศูนย์การค้าเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ 4.ศูนย์การค้ากาแลไนท์บาซาร์ 5.พาววิลเลียนไนท์บาซาร์และ 6.ตลาดอนุสาร

ทุกวันนี้ศูนย์หรือลานการค้าที่นักท่องเที่ยวนิยมมาเดินกันมากคือตลาดอนุสารและศูนย์การค้ากาแลไนท์บาซาร์ ขณะที่ในอาคารศูนย์การค้าเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ยังคงมีผู้คนเข้ามาเดินชมสินค้าอยู่แต่ก็ไม่ได้มากมายเช่นในอดีต

ผู้เฒ่าชาวจีนวัย82ปี ที่เห็นพัฒนาการของย่านท่าแพและข้างคลานมาตั้งแต่วัยเยาว์เล่าว่า “อันนี้(เชียงใหม่ไนท์บาซาร์)เมื่อก่อนคนเยอะ ใครมาก็มาเดิน หลังๆนี้น้อยลงเพราะมันมีอันนั้น(ตลาดอนุสาร)ขึ้นมา คนเลยเทไปเดินทางนั้นกันหมด ตรงนี้เลยเงียบไป”

อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่าตลาดอนุสารคือปัจจัยเดียวที่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินเข้าไปในอาคารเชียงใหม่ไนท์บาซาร์น้อยลง คู่แข่งที่สำคัญอีกอันหนึ่งของอาคารเชียงใหม่ไนท์บาซาร์รวมถึงศูนย์การค้าและลานการค้าอื่นๆในบริเวณนี้ก็คือ “ร้านแผงลอยและล้อเข็นริมทางเท้า” ที่มีให้เห็นมากขึ้นเป็นลำดับบน2ฝั่งของถนนข้างคลาน แต่เดิมมาการตั้งร้านค้าตามริมทางเท้านี้มีลักษณะ

ที่เรียกว่าผิดกฎหมาย บรรดาผู้ค้าริมทางเท้ามักตกเป็นเป้าของการจับกุมของเจ้าหน้าที่เทศกิจเสมอมา จวบจนปีพ.ศ.2540ที่ทางเทศบาลนครเชียงใหม่ได้ประกาศให้ในท้บาซาร์เป็นจุดผ่อนผันของการตั้งวางสินค้าจำหน่ายริมทางอย่างเป็นทางการ ร้านค้าลักษณะนี้จึงได้เพิ่มทวีขึ้นอย่างเป็นล่ำเป็นสัน

การเพิ่มขึ้นของร้านริมทางเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้ศูนย์การค้าและลานการค้าในเชียงใหม่ในท้บาซาร์ต้องถูกแย่งชิงลูกค้าจำนวนหนึ่งไป เพราะสินค้าที่วางขายอยู่บนร้านแผงลอยและล้อเข็นริมทางกับที่วางขายอยู่ตามศูนย์การค้าและลานการค้าส่วนใหญ่ไม่ได้แตกต่างกัน ถ้าจะมีแตกต่างอยู่บ้างก็มีเพียงสินค้าหัตถกรรมและวัตถุโบราณที่คัดสรรมาเป็นพิเศษ ซึ่งจะวางจำหน่ายอยู่บนอาคารเชียงใหม่ในท้บาซาร์ชั้น2และชั้น3เป็นส่วนใหญ่ สินค้าประเภทนี้มักมีราคาแพงและมีขนาดใหญ่ ยากต่อการถือติดมือกลับไป นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จึงนิยมเดินชมและซื้อหาสินค้าที่มีราคาย่อมเยาและขนาดกะทัดรัดที่มีวางจำหน่ายอยู่ทั่วไปในเชียงใหม่ในท้บาซาร์ โดยเฉพาะตามร้านแผงลอยและล้อเข็นริมทาง

ร้านแผงลอยและล้อเข็นริมทางเหล่านี้คือคู่แข่งอันสำคัญของศูนย์การค้าและลานการค้าในที่นี้ คือแหล่งรายได้หลักของพ่อค้าแม่ค้าส่วนใหญ่ที่มีถึง885ราย(ล้านนาไทยนิวส์,16-31 ธันวาคม 2553:2)ในเชียงใหม่ในท้บาซาร์ จนถึงกับกล่าวได้ว่าเชียงใหม่ในท้บาซาร์ในปัจจุบันคือตลาดของร้านล้อเข็นริมทาง ภาพของร้านค้าล้อเข็นริมทางที่ตั้งวางขนานกันไปบน2ฟากข้างของถนนช้างคลานคือสิ่งที่เห็นกันอย่างชินตาในเชียงใหม่ในท้บาซาร์

หากไม่ใช่นักท่องเที่ยวผู้พิถีพิถันในการเลือกสรรสินค้าเป็นพิเศษ สินค้าที่ถูกวางจำหน่ายตามร้านล้อเข็นริมทางเหล่านี้มีคุณสมบัติเพียงพอต่อการซื้อไปเป็นของฝากของที่ระลึกได้

แม่ค้าชาวลิซอผู้หนึ่งให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการเดินของบรรดานักท่องเที่ยวว่า “พวกนี้(นักท่องเที่ยว)ก็แปลกเนาะชอบเดินซื้อกันแต่ข้างนอก(ตามร้านแผงลอยและล้อเข็นริมทาง)” แม่ค้าร้านล้อเข็นชาวอำเภอที่มาร่วมสนทนาด้วยให้คำยืนยันว่า “ใช่ บนในท้(อาคารเชียงใหม่ในท้บาซาร์)ในเชียงใหม่(เดอะพลาซ่าเชียงใหม่ที่ถูกเรียกด้วยชื่อเก่าตามความเคยชิน) อะไรนี่ไม่ค่อยอยากเดินเข้าไป ไม่รู้ทำไม” แม่ค้าชาวลิซอให้ความเห็นว่า “อันนี้มั้ง เดินข้างนอกนี่มันง่ายกว่า ก็เดินตรงไปๆๆเรื่อยๆ อันนั้นมันต้องเลี้ยวขึ้นไป เลี้ยวเข้าไปยังจ้(ทำมือเลี้ยวไปทางขวาประกอบ)”

คงไม่ใช่นักท่องเที่ยวทุกคนจะเห็นด้วยกับคำอธิบายนี้ แต่โดยเฉลี่ยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ นิยมเดินท่องเที่ยวชมสินค้าแบบเป็นเส้นยาวต่อเนื่องกันไปตามแนวของร้านล้อเข็นริมทางจริง แม่ค้าชาวอำเภออีกรายหนึ่งซึ่งเคยเช่าล้อคขายของอยู่ในกาแลในท้บาซาร์ แต่ในตอนนี้ได้ปิดกิจการร้านด้าน

ในแล้วออกมาเช่าที่ร้านล่อเงินขายสินค้าอยู่ริมทางเท้าก็กล่าวว่า “ข้างนอกนี่คนเดินผ่านเยอะกว่าจะข้างในไม่ค่อยมีคนมาดู(สินค้า)”

ร้านล่อเงินกับอำเภอราชาย

ร้านค้าริมทางเท้าในเชียงใหม่ในท่าบารมีอยู่2ประเภท หนึ่งคือร้านล่อเงินริมทางที่จะตั้งร้านหันหน้าเข้าหาตัวอาคารพาณิชย์ ร้านล่อเงินประเภทนี้ถ้าผู้ค้าจับจองที่นั้นมาได้ด้วยตนเองตั้งแต่ต้นจะไม่ต้องเสียค่าเช่าที่ สองคือร้านแผงลอยริมทางที่จะตั้งร้านชิดมาทางหน้าอาคารพาณิชย์ โดยหันหน้าร้านออกหาถนนเผชิญหน้ากับร้านล่อเงิน ร้านแผงลอยริมทางเหล่านี้จะจ่ายค่าเช่าที่ให้กับศูนย์การค้าหรือลานการค้าที่ตนไปตั้งร้านอยู่ แต่ไม่ว่าจะเป็นร้านค้าริมทางประเภทใดก็ล้วนอำนวยความสะดวกด้านการเดินท่องเที่ยวและซื้อหาให้กับลูกค้าได้เป็นอย่างดี ร้านค้าริมทางที่แน่นขนัดไปทั้ง2ฟากข้างของถนนข้างกลางนี้มีสินค้าหัตถกรรมและสินค้าอุปโภคบริโภคที่ดูซ้ำๆกันให้นักท่องเที่ยวได้ซื้อหากันอย่างมากมาย มากจนถึงขนาดที่แม้ไม่ต้องเลี้ยวซ้ายเลี้ยวขวาเข้าไปดูสินค้าที่วางขายในศูนย์การค้าเช่นเชียงใหม่ในท่าบารมี กาแลในท่าบารมี ตลาดอนุสาร สินค้าตามร้านค้าริมทางเหล่านี้ก็มีวางไว้ให้เลือกมากเกินพอ ด้วยทำเลที่เข้าถึงได้ง่ายคือเพียงแค่เดินผ่านไปตามรายทางก็ซื้อหาได้ ทำให้ร้านล่อเงินและแผงลอยเหล่านี้กลายมาเป็น “ทำเลทอง” ของเชียงใหม่ในท่าบารมีไป กระทั่งร้านค้าตามศูนย์การค้าในนี้ยังไม่มีนักท่องเที่ยวเดินผ่านในแต่ละคืนมากเท่ากับร้านริมทางเหล่านี้

อย่างไรก็ดีผู้ที่เดินผ่านตามหน้าร้านริมทางเหล่านี้ก็ได้มีเพียงนักท่องเที่ยว การเดินของนักท่องเที่ยวมาตามหน้าร้านค้าริมทางมีความหมายต่อผู้ค้าว่าเป็นการเดินของ “ลูกค้า” ที่ผ่านมาเดินชมและซื้อหาสินค้า แล้วถ้าเปลี่ยนจากลูกค้ามาเป็นผู้ผ่านทางกลุ่มอื่นเล่า การเดินของพวกเขาจะมีความหมายเช่นไรต่อบรรดาผู้ค้าตามร้านริมทาง

ร้านแผงลอยและล่อเงินริมทางนี้โดยส่วนใหญ่จะตั้งร้านแบบหันเผชิญหน้ากันบนทางเท้าเส้นเดียวกัน ทำให้มีช่องว่างตรงกลางเพียงแคบๆ ที่จำเป็นต้องสงวนเอาไว้เพื่อให้ “นักท่องเที่ยว” ใช้เป็นเส้นทางเดินชมสินค้าที่วางเรียงรายอยู่ทั้งทางซ้ายและขวา หากเดินผ่านไปบริเวณร้านที่ตั้งวางแผงสินค้าแล้วเขตทางเดินเข้ามามาก การเดินจะยิ่งยากลำบากแม้จะเดินในลักษณะเป็นแถวเรียงหนึ่งก็ตาม ยิ่งหากเป็นจังหวะที่มีลูกค้าหยุดชมดูสินค้าที่หน้าร้านนั้นก็ยิ่งเดินผ่านไปแทบไม่ได้

การหยุดขายสินค้าหน้าร้านล่อเงิน

พลังความต้องการทางเศรษฐกิจของผู้ค้าจะมีอิทธิพลอย่างเข้มข้นต่อการผลิตความหมายให้กับพื้นที่ในลักษณะที่ว่าพื้นที่ตรงไหน ขนาดเท่าใดที่ควรถูกใช้เป็นที่วางสินค้าและพื้นที่ตรงไหน ขนาดเท่าใดที่ควรสงวนไว้เป็นทางเดินให้กับลูกค้า หรือแม้แต่การผลิตความหมายให้กับ “ตัวของผู้ที่จะเข้ามาใช้พื้นที่” แห่งนั้นว่าเป็นผู้ที่สมควรหรือไม่ที่จะเข้ามาใช้พื้นที่ริมทางเท่านั้น

ตัวอย่างเช่นหากผู้เดินคนนั้นเหยียบย่างเข้ามาในตลาดยามราตรีแห่งนี้ด้วยความหมายหรือท่าทีที่ทำให้ผู้ค้าถอดรหัสออกมาได้ว่า “เป็นลูกค้า” คนผู้นั้นก็จะได้รับสิทธิ์ของการเข้ามาในพื้นที่ทางเดินในฐานะลูกค้า แต่หากผู้ค้าประเมินดูแล้วเห็นว่าผู้เดินที่กำลังก้าวผ่านมา “เป็นผู้ค้ากลุ่มอื่น” เช่นชาวอำเภอเร่ขายผู้มีความหมายต่อผู้ค้าว่าเป็น “ชาวเขาที่เข้ามาแย่งลูกค้า ขอบบึง เกะกะหน้าร้าน” ผู้เดินกลุ่มนี้ก็จะได้รับการกำหนดความหมายให้ว่าเป็นผู้ที่ไม่ควรมีสิทธิ์ในการเข้ามาค้าขายที่นี่ เช่นที่เคยมีการกล่าวถึงกันในที่ประชุมของผู้ประกอบการย่านไนท์บาซาร์เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ.2547 ว่า “จะห้ามอำเภอเร่ขายไม่ให้เดิน เพราะว่าพวกนี้ไปเกะกะหน้าร้านเค้า”

แน่นอนว่าความคิดจากที่ประชุมในคราวนั้นยังไม่ได้กลายมาเป็นมติของที่ประชุม แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์แบบขัดแย้งกันระหว่างผู้ค้าร้านแผงลอยและล้อเงินริมทางกับชาวอำเภำเรำขายซึ่งมีกลุ่มลูกค้านักท่องเที่ยว คือ บรรดานักท่องเที่ยว

การฝากตะกร้าสินค้าไว้ใต้ร้านล้อเงิน

ในลักษณะภาพรวม ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้าทั้ง 2 กลุ่ม มีลักษณะไม่สู้ดี แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าผู้ค้าร้านแผงลอยและล้อเงินริมทางทุกร้านจะต้องรังเกียจเคียดจันท์ชาวอำเภำเรำขายบ่อยครั้งที่เราจะเห็นชาวอำเภำเรำขายที่จะหยุดพักไปนั่งกินถ้วยเดียวกับเพื่อน จะไปเข้าห้องน้ำหรือไปธุระอื่นใด ปลดตะกร้าจากบ่า ถอดหมวกวางใส่ลงไปแล้วนำมาฝากไว้ใต้ร้านล้อเงินหรือแผงลอยที่คุ้นเคยกันก่อนไปธุระ ชาวอำเภำเรำขายบางรายที่เดินและยืนขายมานานจนเมื่อยขาอาจมานั่งเก้าอี้พลาสติกของผู้ค้าร้านล้อเงินบางรายที่ว่างอยู่เป็นการชั่วคราว ผู้ค้าร้านแผงลอยบางรายอาจเกิดความสนใจชาวอำเภำเรำขายที่ปกติชอบมาขึ้นบังหน้าร้านตนเอง จนถึงกับลงมือสอนวิธีตอบโต้กับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เรื่องมากให้ เรื่องมีอยู่ว่ามีนักท่องเที่ยวชายวัยกลางคนชาวอิตาลีเดิน 3 คน เดินควงสาวไทย 2 คนเข้ามาเที่ยวและเดินผ่านมาบริเวณสี่แยกแมคโดนัลด์ ชายชาวอิตาลีคนหนึ่งช่างพูด ผู้หนึ่งตรงเข้ามาถามราคากำไลของอามีและต่อราคาเหลืออันละ 5 บาท อามีเสียงดังขึ้นว่า “โน้ๆๆ

“ไฟว์บาท โน” ชายชาวอิตาลีเลียนผู้นี้จึงใจแหย่อำมีเล่นเลกกล่าวกับอำมีด้วยสีหน้ายิ้มแ้มต่อไปว่า “อิน อิตาลี ไฟว์บาท ” “โน” อำมีตอบเสียงแข็ง ชายผู้นั้นยังสนุกที่จะรุกต่อด้วยการกล่าวเป็นทำนองเพลงไปเรื่อยๆว่า “ไฟว์บาท ไฟว์บาท” อำมีที่ไม่รู้จะทำอย่างไรเดินเข้ามาบ่นกับผู้วิจัยว่า “นี่ถ้าพูดภาษาฝรั่งได้จะค่ามัน” ชายชาวอิตาลีเลียนผู้นั้นยังสนุกที่จะแหย่อำมีต่อไปด้วยการร้องเพลงเสียงสูงคล้ายละคร โอเปร่า อำมีหันมาถามผู้วิจัยว่า “จีเหนียว ภาษาฝรั่งว่าอะไร” เมื่อตอบเธอไปว่าสตีนจี (stingy) อำมีก็ว่า “อะไรนะ” ผู้วิจัยตอบซ้ำคำเดิม เมื่อฟังได้ถนัดแล้วอำมีจึงเดินเข้าไปหาชายชาวอิตาลีเลียนผู้นั้นแล้วกล่าวออกไปอย่างชัดถ้อยชัดคำว่า “สตีนจี” จนนักท่องเที่ยวนชาวตะวันตกกลุ่มอื่นที่เดินผ่านมาต้องหันมามองพร้อมอมยิ้ม ชายชาวอิตาลีเลียนผู้นั้นยังคงทำหน้าที่เป็นร้องเพลงโอเปร่าต่อไป เมื่อเห็นอำมีถอยออกมาชาวอ่าน่าเร่ขายรายอื่นที่รอจังหวะขายอยู่จึงรีบเดินเข้าไปเสนอขายสินค้าให้ชายชาวอิตาลีเลียนผู้นั้น เสียงการต่อรองราคาระหว่างชายชาวอิตาลีเลียนกับชาวอ่าน่าเร่ขายเริ่มดังขึ้นอีกรอบ อำมีที่ถกเถียงจนเหนื่อยหันมาบอกกับผู้วิจัยว่า “เมื่อกี้ มันถามจริงจังนะ ถามเสียงเบาๆอันนี้เท่าไร บอกไปว่า3อัน300 อันละร้อย มันก็ว่าอันละ10บาทไม่ได้รีแล้วเมื่อกี้ก็บอก5บาท” การต่อรองราคาระหว่างทั้ง2ฝ่ายยังคงดำเนินต่อไปร่วม10นาที จนแม่ค้าผ้าพันคอที่เห็นเหตุการณ์นี้มาโดยตลอดกล่าวตัดบทขึ้นมาว่า “พอเหอะ อ่าน่าเอ๊ย พูดไปก็เปลือง น้ำลายเปล่าๆมันไม่ซื้อหรอก เก็บน้ำลายไว้ค่าผิวที่บ้านดีกว่า จะดูโทรทัศน์(จากโทรศัพท์มือถือ) ดูละครแล้วนะ เจียบๆได้แล้ว เคียวถ้าไม่เจียบจะค่าทั้งฝรั่งทั้งอ่าน่าเลย บอกมัน ไปเลยว่าบาทไปซื้อบ้านพ่อบ้านแม่มัน บายป๊าเฮ้าส์ มามาเฮ้าส์” แม่ค้าผ้าพันคอพยายามแปลคำคำเป็นภาษาอังกฤษแล้วบอกสอนให้แก่ชาวอ่าน่าเร่ขายที่ไม่ว่าจะพยายามอย่างไรก็ไม่ประสบความสำเร็จกับลูกค้ารายนี้

ผู้ค้าร้านลื้อเงินบางรายก็จะสั่งชาวอ่าน่าเร่ขายให้เย็บหมวกอ่าน่าทำขายมาส่งให้ที่ร้านของตน ผู้ค้าร้านลื้อเงินบางรายก็ยอมทนนั่งฟังชาวอ่าน่าเร่ขายที่มาหยุดยืนสนทนากันหน้าร้านตนด้วยเสียงอันดังเป็นพักใหญ่ ก่อนจะหันไปบอกกับชาวอ่าน่าเร่ขายกลุ่มนั้นว่า “ไปขายของกันได้แล้ว” แม่ค้าผ้าพันคอรายเดิมเคยถามอาจิชชาวอ่าน่าเร่ขายจากอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงรายว่า “ไปขายของ ภาษาอ่าน่าพูดว่าอะไร” อาจิชก็พาซื้อตอบไปว่า “อู่มเหมียว อ่อง อี มา” โดยไม่เข้าใจว่าที่แม่ค้าผ้าพันคอถามมานั้นเป็นประโยคที่จะเก็บเอาไว้ใช้บอกกับพวกชาวอ่าน่าเร่ขายว่าจงเลิกยืนคุยกันแล้วแยกย้ายไปขายของได้แล้วเพราะพวกเธอเริ่มเข้ามาบังหน้าร้านของฉันทันทีมาขึ้นแล้ว แต่เนื่องจากภาษาอ่าน่าค่อนข้างออกเสียงยาก แม่ค้าผ้าพันคอจึงพูดตามที่อาจิชสอนไม่ได้แล้วล้มเลิกความตั้งใจไป แต่ปรากฏการณ์นี้ก็ช่วยสะท้อนว่าบางครั้งผู้ค้าร้านลื้อเงินก็อดที่จะรู้สึกรำคาญชาวอ่าน่าเร่ขายไม่ได้ แต่ก็ไม่ถึงกับรังเกียจ

แต่ผู้ค้าร้านลื้อเงินที่รังเกียจแถมราคาขายชาวอ่าน่าเร่ขายแล้วแสดงกิริยาว่าไม่พอใจใส่ชาวอ่าน่าเร่ขายอย่างชัดแจ้งก็มี เช่นแม่ค้าเสื้อผ้าร้านลื้อเงินรายหนึ่งที่รู้สึกไม่พอใจที่มีชาวอ่าน่าเร่ขายกลุ่มหนึ่งมายืนพูดคุยกันอยู่ข้างร้านของตนจนอาจจะทำให้นักท่องเที่ยวไม่กล้าเดินเข้ามาชมสินค้าถึงกับลุกขึ้นมาเอาไม้กวาดฟาดโครงรถลื้อเงินที่เป็นแผ่นเหล็กอย่างดัง3ทีจนชาวอ่าน่าเร่ขายที่ยืนคุยกันอยู่ตกใจ เมื่อหันไปมองแม่ค้าผู้นั้นก็ตีหน้าไม่พอใจ ซึ่งชาวอ่าน่าเร่ขายก็เข้าใจในความหมายของท่าทีนั้นและแยกย้ายกันไปเดินเร่ขายสินค้าต่อ แต่สักพักหนึ่งให้หลังก็ยังคงมีชาวอ่าน่าเร่ขายกลุ่มใหม่เดินเข้ามาขึ้นรถลูกค้าและสนทนากันไปพลางๆ ณ จุดเดิมนั้นต่อไป ราวกับเมื่อครู่ไม่ได้มีการฟาดไม้กวาดขับไล่อะไรเกิดขึ้น

ความหมายว่าเป็น “กลุ่มผู้ค้าที่นำราคา” ของชาวอ่าน่าเร่ขาย บางครั้งก็เกิดขึ้นจากท่าทีในการขายของตัวชาวอ่าน่าเร่ขายเอง ดังที่ได้กล่าวไปข้างแล้วที่ชาวอ่าน่าเร่ขาย “บางราย” ไม่มีมารยาทในการขาย เช่นพยายามเสนอขายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยวที่กำลังเลือกชมสินค้าของร้านลื้อเงินอยู่ด้วยการเดินเข้ามาใช้กำลังหรือไม้สำหรับชูดอกไม้สะกิดแขนนักท่องเที่ยว จนทำให้บรรยากาศการค้าระหว่างผู้ค้าร้านลื้อเงินกับนักท่องเที่ยวรายนั้นต้องสะดุดชะงักลงไป ก่อให้เกิดการสูญเสียรายได้ที่อาจจะได้มาหากไม่มีชาวอ่าน่าเร่ขายเข้ามาขัดจังหวะ “นะคุณนั่นสิเดี๋ยวเค้า(ผู้ค้าร้านลื้อเงิน)ก็มาด่าให้ห rokok เค้า (นักท่องเที่ยวชาวตะวันตก) กำลังซื้อของอยู่ก็ไปขายให้เค้า” อาจชี้ชวนให้ดูพฤติกรรมของชาวอ่าน่าเร่ขายวัยกลางคนรายหนึ่งซึ่งชอบกระทำเช่นนี้ จนเป็นที่รู้กันทั่วไปทั้งในหมู่ชาวอ่าน่าเร่ขายด้วยกันเองและผู้ค้าอื่นๆ ในย่านนี้ พ่อค้าชาวอ่าน่ารายหนึ่งซึ่งเช่าลื้อเปิดร้านขายสินค้าหัตถกรรมในเชียงใหม่ในท่าบารุ์มานานมากได้เคยกล่าวเปรียบเทียบการกระทำทำนองนี้ว่า “ซื่อออกมาก่อนเดี๋ยว มันก็เหม็นกัน ไปหมดแหละ” สืบเนื่องจากพฤติกรรมทำนองนี้ของชาวอ่าน่าเร่ขายบางราย ชาวอ่าน่าเร่ขายทั้งหมดจึงพลอยถูกเหมารวมไปว่าเป็น “พวกที่ชอบเข้ามาแย่งลูกค้า” โดยเฉพาะลูกค้าของร้านแพลงลอยและลื้อเงินริมทาง

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้าร้านลื้อเงินริมทางกับชาวอ่าน่าเร่ขายในแง่หนึ่งกล่าวได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ที่มีมิติทางชาติพันธุ์ด้วย คือเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไทยที่มักจะได้ครอบครองทำเลทางการค้าที่ดีกว่าซึ่งในที่นี้คือร้านลื้อเงินริมทางกับกลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบของสังคมไทยเช่นชาวอ่าน่าเร่ขาย อย่างไรก็ตามก็มีประเด็นที่ควรใส่ใจคือผู้ค้าที่นั่งขายสินค้าอยู่ตามร้านลื้อเงินริมทางในเชียงใหม่ในท่าบารุ์ทุกวันนี้ ส่วนใหญ่ก็ไม่ใช่คนไทย ไม่ใช่คนเมือง แต่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูง (เช่น ม้ง ลีซอ อ่าข่า ฯลฯ) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์จากประเทศพม่า(เช่นลีซอ ระวัง คะฉิ่น

ไทใหญ่ มิว อ่านำ พม่า ฯลฯ) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้าร้านลื้อเงินริมทางกับชาวอ่านำเร่ขายในปัจจุบันจึงเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ได้มีเพียงความขัดแย้ง

ความขัดแย้งนั้นยังคงดำรงอยู่เพราะที่นี้คือพื้นที่แห่งผลประโยชน์ที่เรียกว่าตลาด แต่เจตสีหรือระดับของความขัดแย้งในที่นี้กลับมีความหลากหลาย ชำบางที่ยังมีการเกื้อกูลพึ่งพากันให้เห็นขึ้นอยู่กั “ความหมาย” ที่ผู้ค้าแต่ละฝ่ายกำหนดให้แกกัน(เช่นการเป็นคนทำมาหากินเหมือนกัน การเป็นชาวคอยที่ไม่ค่อยรู้มารยาทธรรมเนียมทางการค้า การเป็นคู่แข่งทางการค้า การเป็นผู้ที่เกะกะหน้าร้านน่ารำคาญ การเป็นเพื่อนที่พอจะพูดคุยด้วยได้ การเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน การเป็นคนขายชอบเหมือนกัน ฯลฯ) หรือขึ้นอยู่กัสภาวะการณ์เฉพาะหน้าทางการค้าที่กำลังดำเนินอยู่ ขึ้นอยู่กัสภาวะอารมณ์ตลอดจนจิตนิสัยเฉพาะกลุ่มเฉพาะตัวของผู้นั้นๆ

ผู้ประกอบการร้านลื้อเงินเข้าถึงที่ทางทำการค้าด้วยทุนทางสังคม(เช่นการเป็นผู้ค้ารุ่นแรกๆ ที่เข้ามาจับจองที่นั้น ได้ด้วยตัวเองมาตั้งแต่ต้น ทำการค้าตรงบริเวณนั้นมานานจนเป็นที่รู้จักของผู้ค้าละแวกนั้นในฐานะผู้มาก่อนที่มากด้วยประสบการณ์) และทุนทางเศรษฐกิจ(เช่น การเป็นผู้ค้าที่มาเช่าที่ริมทางเท้าที่ผู้อื่นจับจองได้ทำการค้า) แต่ชาวอ่านำเร่ขายผู้มีทุนทางเศรษฐกิจเพียงน้อยนิดต้องใช้ร่างกายและความเป็นชาติพันธุ์ของตนมาเป็นพื้นที่ทำการค้า แต่พื้นที่ทำการค้านี้มีลักษณะเด่นอยู่ประการหนึ่งคือ “เคลื่อนที่ไปมา” ในเชียงใหม่ในท่บาชาร์ได้ตามใจ จะมียกเว้นก็เพียงตามศูนย์การค้าและลานการค้าที่ห้ามชาวอ่านำเข้ามาเดินเร่ขายสินค้า สภาพการณ์เช่นนี้เป็นเงื่อนไขสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้ชาวอ่านำเร่ขายต้องเดินเร่ขายสินค้าอยู่เฉพาะตามทางเท้า2ฟากข้างและพื้นที่ที่ไม่มีใครสามารถจับจองเป็นเจ้าของได้เช่นตามสี่แยกและถนนทางเข้าตลาดอนุสาร การเดินเร่ขายได้เฉพาะตามทางเท้าส่งผลให้ชาวอ่านำเร่ขายต้องกลายมาเป็นคู่ของความสัมพันธ์ทางผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันกับผู้ประกอบการร้านแผงลอยและลื้อเงินริมทางอยู่เสมอ เพราะทั้งคู่มุ่งหน้าทำการค้ากับลูกค้ากลุ่มเดียวกัน ซึ่งอันที่จริงลูกค้ากลุ่มนี้หรือบรรดานักท่องเที่ยวก็ยังเป็นลูกค้าที่สำคัญของศูนย์การค้าและลานการค้าในย่านนี้ด้วยเช่นกัน

ขณะที่ร้านค้าลื้อเงินริมทางทำการค้าโดยอาศัยทุนทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ชาวอ่านำเร่ขายกลับต้องใช้ร่างกายกับความเป็นชาติพันธุ์มาเป็นตัวเสริมทุนทางเศรษฐกิจที่มีอยู่อย่างจำกัดของตน นี่เป็นเทคนิควิธีอันหนึ่งซึ่งพอจะช่วยให้ชาวอ่านำเร่ขายทำมาหากินอยู่ในตลาดแห่งนี้ได้ด้วยทุนเท่าที่มีอยู่

การเดินทางในฐานการหาถิ่นอยู่กับความหมาย

การทำมาหากินอยู่ในเชียงใหม่ในทัศนะของชาวอำเภอราชายเป็นการทำมาหากินที่สัมพันธ์อยู่กับ “ความหมาย¹²” ของความเป็นอำเภอราชายซึ่งได้ถูกสร้างขึ้นมาอย่างหลากหลายทั้งโดยตัวชาวอำเภอราชายเองโดยตัวผู้อื่น(ผู้ค้ากลุ่มอื่น เจ้าหน้าที่บ้านเมือง นักท่องเที่ยว) และโดยสถานการณ์ที่เป็นเงื่อนไขเฉพาะหน้าหรือบรรยากาศทางกายภาพ ณ ขณะนั้น

ตัวอย่างเช่นชาวอำเภอราชายหลายรายแต่งชุดอำเภอหรือหยิบจับสิ่งที่เป็นของอำเภอขึ้นมาสวมใส่ก่อนจะออกมาเดินเร่ขาย แม้บางรายที่ไม่ได้สวมชุดอำเภอก็ยังคงต้องสะพายตะกร้า(กระจาดพลาสติกสีเหลี่ยมที่นำผ้ามาผูกเป็นสายสะพาย) ออกมาเดินเร่ขายและแหวะหยุดพักจับกลุ่มยืนสนทนากันเสียงดังด้วยภาษาอำเภอ จนบางครั้งนักท่องเที่ยวก็จะหันมามอง และด้วยเหตุที่ชาวอำเภอราชานิยมใส่หมวกอำเภอ(ทั้งหมวกทำขายและหมวกทำใช้เอง) ชาวบางรายก็สวมชุดอำเภอที่สะกดตาจนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติหลายรายต้องหยุดบันทึกภาพชาวอำเภอราชายรายนั้นไว้ ชาวอำเภอราชายบางรายที่แต่งชุดอำเภออันโดดเด่นออกมาและชาวอำเภอแม่ลูกอ่อนที่สะพายลูกน้อยซึ่งสวมหมวกเด็กอำเภอไว้ด้านหลังก็มักจะมีนักท่องเที่ยวมาขอถ่ายรูป แม้แต่ชาวอำเภอราชายซึ่งแต่งกายด้วยชุดลำลองแล้วนำหมวกอำเภอมาขายมาสวมใส่ก็ยังมักมีนักท่องเที่ยวมาขอถ่ายรูป แม้จะเป็นแค่หมวกที่ทำขึ้นมาเพื่อขายก็สามารถสร้างความหมายในแง่ของความเป็น “คนอื่น” ให้เกิดขึ้นในสายตาของ “นักท่องเที่ยวผู้มากไปด้วยความต้องการที่จะหลีกเลี่ยงออกจากความจำเจในชีวิตประจำวันแม้เพียงชั่วคราวด้วยการวิ่งเข้าไปหาความเป็นอื่น(otherness)” (Craik,1997:114)ได้ สำหรับนักท่องเที่ยวจำนวนหนึ่งความเป็นอำเภอซึ่งในที่นี้หมายถึง “ความเป็นคนอื่นอันแปลกตา” ดูจะเป็นสิ่งที่มีความหมายมากไปกว่า “การเป็นคนเดินเร่ขายสินค้า” ไปๆมาๆในเชียงใหม่ในทัศนะเช่นสตรีชาวฝรั่งเศสผู้หนึ่งหันมาเห็นป้าชาวอำเภอราชายจากบ้านห้วยกระเจาหนึ่งเดินผ่านมาในชุดอำเภอเกือบเต็มยศคือหมวกที่ใส่เป็นหมวกอำเภอทำขาย เธอรีบหันกล้องถ่ายรูปมาทางป้าชาวอำเภอผู้นั้น สบตากับป้าแล้วทำท่าชี้มาที่กล้องของตัวเองเป็นความหมายว่าขอถ่ายรูป ซึ่งป้าชาวอำเภอราชายผู้นั้นก็เข้าใจ ยิ้มรับและหยุดยืนให้ถ่ายภาพจนพอใจแล้วจึงก้าวอย่างออกไปขายของต่อ

¹² คำว่า “ความหมาย” ในที่นี้หมายถึง “ความหมายหรือความสำคัญของการมีอยู่การดำรงอยู่” ของชาวอำเภอราชายซึ่งเกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ทั้งกับ(ความคิดและการตีความของ)ตนเองและกับผู้อื่นในเชียงใหม่ในทัศนะ เป็นความหมายที่มีนัยของอัตลักษณ์ สัญญะทางสังคมและภาพตัวแทนอยู่ในตัว

นอกจากนักท่องเที่ยวแล้ว “ความเป็นคนอื่นอันแปลกตา” ของชาวอ่าน่าเร่ขายยังมีความหมายต่อตัวพื้นที่ในเวทีการท่องเที่ยวด้วย

แม้ในแง่หนึ่งชาวอ่าน่าเร่ขายจะถูกมองว่าเป็น “ตัวเกะกะ” ทางเดินหน้าร้านของร้านล่อเงินและแผงลอยริมทาง จนถึงกับเคยถูกนำมาเป็นประเด็นในที่ประชุมของผู้ค้าในเชียงใหม่ในท่าบาศาร์ (เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ.2547)ว่าจะไม่ให้ชาวอ่าน่ามาเดินเร่ขายสินค้าในที่อีกต่อไป ซึ่งนี่เป็นความหมายที่ผู้ค้าร้านล่อเงินริมทางผลิตให้กับชาวอ่าน่าเร่ขาย แต่ในอีกแง่หนึ่งความเป็นอ่าน่าเร่ขายยังมีความหมายหรือนัยสำคัญต่อตัวพื้นที่ ประเด็นนี้เห็นได้จากปฏิกิริยาของเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งแตกต่างไปจากปฏิกิริยาของผู้ค้าร้านล่อเงินริมทาง ชาวอ่าน่าเร่ขายรายหนึ่งจากบ้านวารี ตำบลวารี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงรายเล่าว่า “เมื่อก่อนเค้า(เจ้าหน้าที่เทศกิจ)มาบอกให้แต่งชุด(อ่าน่า)มาเดินขาย แต่งยังจู้(ชุดล่อเงิน เสื้อยืด กางเกงขาสั้น) จะไม่ให้ขายนะ” เธอกล่าวต่อไปว่า “แต่เค้าก็มาบอกบ่อยหลายครั้งแล้ว ตั้งแต่ปีก่อน(พ.ศ.2552)นะ แต่ก็ยังไม่ได้แต่งชุดกัน ยังพูดกันว่าสงสัยเดียวพวกเค้าจะมาจับจริงๆเพราะยังไม่แต่งชุดกันเลย” ซึ่งตามความจริงมีชาวอ่าน่าจำนวนหนึ่งนิยมแต่งชุดอ่าน่าออกมาเดินเร่ขายอยู่แล้ว เพียงแต่ไม่ได้แต่งชุดกันทุกคนอย่างพร้อมเพรียง

เทศบาลนครเชียงใหม่มีความพยายามที่จะทำให้เชียงใหม่ในท่าบาศาร์โดดเด่น และวิธีการหนึ่งก็คือให้บรรดาอ่าน่าเร่ขายปรากฏกายขึ้นที่นี้ในชุดประจำกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งน่าจะช่วยเพิ่มสีสันให้กับพื้นที่ท่องเที่ยวแห่งนี้ได้ ทุกวันนี้เราสามารถจะพบเห็นชาวอ่าน่าเร่ขายได้ในหลายพื้นที่ เช่น ถนนข้าวสาร ซอยนานา ย่านพัฒนพงษ์ของกรุงเทพมหานคร ชายหาด ผับบาร์ของเมืองพัทยา หัวหิน สมุย ภูเก็ต แต่ชาวอ่าน่าเร่ขายตามที่เหล่านี้ส่วนใหญ่จะแต่งกายด้วยชุดล่อเงิน สะพายตะกร้าและสวมใส่หมวกอ่าน่าที่ทำขาย หากทำให้ชาวอ่าน่าเร่ขายแห่งเชียงใหม่ในท่าบาศาร์ทุกคนแต่งชุดประจำกลุ่มชาติพันธุ์ของตนออกมาเดินเร่ขายสินค้าได้ ก็จะเป็นการสร้างความแตกต่างให้เกิดขึ้นกับ 1.บรรดาชาวอ่าน่าเร่ขายในเชียงใหม่ในท่าบาศาร์กับบรรดาชาวอ่าน่าเร่ขายในพื้นที่ท่องเที่ยวแห่งอื่นและ 2.ตัวพื้นที่เองคือย่านเชียงใหม่ในท่าบาศาร์กับพื้นที่ท่องเที่ยวแห่งอื่นที่มีชาวอ่าน่าเร่ขายไปปรากฏกายอยู่

สำหรับเจ้าหน้าที่เทศกิจที่เข้ามาตรวจตราเชียงใหม่ในท่าบาศาร์เป็นระยะๆ ชาวอ่าน่าเร่ขายมีความหมายว่าเป็น “สิ่งที่ควรมี” ถ้าชาวอ่าน่าเร่ขายรู้จักตกแต่ง “ร่างกาย” ให้มีความหมายเชิงส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับพื้นที่ ซึ่งความหมายที่อิงอาศัยอยู่กับ “ความเป็นชาติพันธุ์” ของชาวอ่าน่าเร่ขายทำนองนี้ไม่ว่าจะเป็นความหมายที่มีต่อนักท่องเที่ยวหรือมีต่อเจ้าหน้าที่เทศกิจเป็นสิ่งที่ไม่มี

อยู่ในบรรดาผู้ค้าร้านล่อเงินริมทางต่างๆ ที่หลายคนเป็นชนชาติพันธุ์ที่สูง เช่นเป็นชาวม้ง ชาว
ลีซอ ชาวอาข่า

ความหมายของชาวอาข่าเรายังสัมพันธ์อยู่กับสภาพการณ์ทางการค้าที่เป็นเงื่อนไขเฉพาะ
หน้าและอารมณ์ของกลุ่มสัมพันธ์ด้วย

ตัวอย่างเช่น ชาวอาข่าเรายบางรายที่มีนิสัยชอบเข้าไปสะกิดเรียกความสนใจจากลูกค้าซึ่ง
กำลังยืนเลือกสินค้าของร้านล่อเงินริมทางอยู่ ก็จะถูกผู้ค้าร้านล่อเงินมองว่าเป็น “ตัวรบกวน” การค้า
“อย่าเพิ่งขายสิ ฝรั่งเค้ากำลังซื้อ(ของฉัน)อยู่” แม้ผู้ค้าร้านล่อเงินรายหนึ่งกระแทกเสียงอันขุ่นมัว
ออกมาอย่างดกกลั่นต่อไปไม่ได้ จนชาวอาข่าเรายรายนั้นต้องยอมถอยออกมา แต่ในอีกหนึ่งวัน
ต่อมาซึ่งเป็นวันที่แม่ค้าคนเดียวกันนั้นเพิ่งนับเก็บธนบัตรที่รับมาจากนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกที่มา
ซื้อสินค้าของตนเข้ากระเป๋าไปด้วยสีหน้าเบิกบาน เธอกลับหันมามองชาวอาข่าเรายอีกรายหนึ่งที่
เพิ่งเข้ามาเสนอขายสินค้าให้แก่นักท่องเที่ยวคนนั้นด้วยสายตาปกติธรรมดา และเดินกลับไปนั่ง
สนทนากับผู้ค้าร้านข้างๆต่อไป โดยไม่ได้ใส่ใจเลยว่าชาวอาข่าเรายรายนี้กำลังยืนบังหน้าร้านของ
เธอ ณ เวลาที่เพิ่งขายของได้ใหม่นี้ชาวอาข่าเรายอาจมีความหมายแบบชั่วคราวต่อเธอว่าเป็น “คน
ทำมาหากิน” เหมือนกัน

การทำมาหากินอยู่ในเชิงใหม่ในทัศนะของชาวอาข่าเรายเป็น “การทำมาหากินที่
ขึ้นอยู่กับความหมาย” ชาวอาข่าสมควรจะเป็นผู้มาเดินเรขายสินค้าในที่นี้หรือไม่ก็ขึ้นอยู่กั
ความหมายของตัวพวกเขาที่ถูกสร้าง ผลิตซ้ำและผลิตใหม่ขึ้นมาทั้งโดยตัวพวกเขาเองและโดยผู้อื่น
ตามนัยนี้เราจึงกล่าวได้ว่า “ตลาดคือพื้นที่ของความหมาย คือพื้นที่ของการสร้างความหมาย การใช้
ความหมายและการปรับประยุกต์ความหมาย”

ทุกองค์ประกอบของตลาดไม่ว่าจะเป็นตัวผู้คน สินค้า อาคารร้านค้าหรือแม้แต่อาณาบริเวณ
ที่เป็นตัวตลาดเองจะมีคุณค่ามากพอที่จะดำรงอยู่ ณ ที่นี้ ในฐานะผู้ค้า สินค้า ร้านค้าและตลาด
หรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กัความหมาย(เชิงการมีอยู่การดำรงอยู่ของผู้นั้น สิ่งนั้น พื้นที่นั้น) การสร้าง
ความหมาย การถูกสร้างความหมายให้รวมถึงการต่อรองกับความหมายที่ถูกผู้อื่นสร้างใส่ไว้ให้

ร้านลื้อเงิน อำเภอเร่ขายกับทุนใหญ่จากภายนอก

ร้านลื้อเงินริมทาง(ในที่นี้หมายถึงร้านลื้อเงินที่เงินจากที่เก็บออกมาตั้งเรียงรายต่อกันไปตามริมทางทั้ง2ฟากข้างถนน เป็นร้านลื้อเงินที่เปิดทำการค้าแบบอยู่กับที่ หมาเวลาขายสินค้าก็เงินกลับไปเก็บยังที่เดิม ไม่ใช่ร้านลื้อเงินที่เคลื่อนที่ไปขายไป) อย่างที่ผู้ค้าใช้กันอยู่ในทุกวันนี้มีให้เห็นในเชียงใหม่ในทศวรรษมาได้ประมาณ10ปี

แม่ค้าขายเสื้อยืดที่เห็นข้างคลานในทศวรรษมาตั้งแต่ปีพ.ศ.2517เล่าว่า “ที่ขายๆกันริมทางเนี่ยมีมานานแล้ว แต่ก่อนมันจะเป็นร้านที่เอาเหล็กมาต่อกัน วางไม้อัดข้างบนแล้ววางของขายลื้อเงิน(รถเงินที่ตัดแปลงมาเป็นร้านวางสินค้า ด้านล่างทำเป็นตู้เก็บของ ด้านบนเป็นที่วางเรียงและแขวนของขาย) นี่เพ็งมิได้ไม่นาน ช่วงที่ทักษิณเป็นนายกปีแรกนะ(พ.ศ.2544) น่าจะประมาณนั้น ให้ทำเป็นลื้อเงิน”

ก่อนหน้านั้น(ก่อนพ.ศ.2526)ที่วางริมทางเท้าเป็นทำเลที่ไม่ค่อยมีผู้ใดใส่ใจ พ่อค้าขายโคมไฟเคยกล่าวบรรยายถึงภาพการค้าแบบแผงลอยริมทางในอดีตว่า “ข้างทางนี่ตอนนั้นยังว่างๆอยู่เมื่อก่อนนี่พ่อค้าแม่ค้าจะชวนกันให้เข้ามาขายนะ...พอผมกลับจากกรุงเทพฯเมื่อกุมภาพันธ์ 2536นี้ โอ้โฮ! เต็มไปหมดแล้ว”

ดังที่ได้เคยกล่าวไปแล้วว่า การค้าแบบตั้งปูวางริมทาง ณ เวลานั้นเป็นสิ่งผิดกฎหมายจนเมื่อเทศบาลนครเชียงใหม่ได้ผ่อนผันให้สามารถวางของขายบนทางเท้าทั้ง2ฝั่งของถนนข้างคลาน ได้มาตั้งแต่ปีพ.ศ.2540(ล้านนาไทยนิวส์, 16-31ธันวาคม2553:2) ผู้ค้าจึงสามารถจับจองที่ทางวางสินค้าได้โดยไม่ต้องกังวลกับการถูกจับกุม การประกาศผ่อนผันของทางเทศบาลฯ นับเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้จำนวนร้านริมทางมีมากขึ้น ปรากฏการณ์นี้สะท้อนถึง “การเป็นแหล่งผลประโยชน์” ของเชียงใหม่ในทศวรรษได้เป็นอย่างดี

ทุกวันนี้ร้านค้าแบบตั้งปูวางริมทางถูกเปลี่ยนเป็นร้านลื้อเงินริมทางหมดแล้ว ประมาณปีพ.ศ.2544 เทศบาลนครเชียงใหม่เข้ามาขอความร่วมมือให้ร้านตั้งปูวางริมทางจัดทำลื้อเงินของตนเองขึ้นมาใช้เป็นร้านริมทาง เป็นผลให้ร้านริมฟุตบาทส่วนใหญ่เริ่มกลายมาเป็นร้านแบบลื้อเงิน

เดือนธันวาคมพ.ศ.2547 ทางเทศบาลฯได้มีคำสั่ง ให้รถเงินทำหลังคาข้างบนทุกคันแล้วต้องมีตะแกรงโลหะปิดเป็นผนังไว้ด้านบน3ด้าน(เว้นด้านหน้าร้านไว้) เจ้าของร้านลื้อเงินรายหนึ่งเล่าถึงที่มาของลื้อเงินมีหลังคาซึ่งปัจจุบัน(พ.ศ.2554) ถูกมองว่า “เมื่อนำมาวางต่อกันในช่วงกลางคืนเกิดทัศนียภาพเหมือนสลัม”(เรื่องเดียวกัน) จนทำให้ทางเทศบาลนครเชียงใหม่จำเป็นต้อง

เข้ามาจัดระเบียบ ปรับสภาพแวดล้อมใหม่โดยอยู่บนเหตุผลที่ว่า “จากสภาพโครงสร้างที่ทำด้วยเหล็กทั้งตัวแผงลอย มีผนังและหลังคาปิดทึบและตัวแผงลอยมีความสูงเกินสมควร เป็นเหตุให้บังการประกอบการของผู้ประกอบการในอาคาร ตลอดจนเมื่อมองจากผิวทางจราจร ประชาชนและนักท่องเที่ยวจะพบสภาพของแผงลอยล่อเลื่อนที่คับบังปิดทึบ...(จึงให้) เปลี่ยนเป็นแผงลอยที่มีความสูงไม่เกิน2เมตร ไม่มีหลังคาและด้านหลังแผงลอยต้องไม่ปิดทึบ” (สำนักงานเทศบาลนครเชียงใหม่, มกราคม 2554)

ร้านลือเงินริมทางเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของผู้ค้าจำนวนกว่า800รายในเชียงใหม่ในทั้งปักษ์ ตั้งแต่ร้านลือเงินริมทางเฟื่องฟูขึ้นมาธุรกิจประเภทนี้ก็ได้กลายมาเป็นคู่แข่งที่สำคัญของศูนย์การค้าและลานการค้าในย่านนี้มาโดยตลอด

ความสัมพันธ์ทางผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันระหว่างร้านลือเงินริมทางกับศูนย์การค้าและลานการค้าเริ่มทวีความซับซ้อนขึ้นเมื่อมีกลุ่มทุนใหญ่จากภายนอกท้องถิ่น ซึ่งก็คือบริษัทเบียร์แห่งหนึ่งเข้ามาซื้อที่ดินอันเป็นที่ตั้งของโรงแรม ศูนย์การค้าและลานการค้าหลายแห่งในย่านนี้ไป ไม่ว่าจะเป็นโรงแรมเลอเมอร์เดียน โรงแรมสุริวงค์ ศูนย์การค้าเดอะพลาซ่าเชียงใหม่ พันธุ์ทิพย์พลาซ่า การแลไนท์บาซาร์ ตลาดอนุสารล้วนเป็นธุรกิจในเครือของบริษัทเบียร์แห่งนี้ไปหมดแล้ว

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเดินชมสินค้าในเชียงใหม่ในทั้งปักษ์ส่วนใหญ่นิยมเดินชมและซื้อหาสินค้าแบบเป็นแนวยาวต่อเนื่องกันไปตามร้านลือเงินริมทางมากกว่าที่จะเลี้ยวเข้าไปชมสินค้าของร้านค้าตามศูนย์การค้าและลานการค้า ทำให้ศูนย์การค้าและลานการค้าบางแห่งเช่นตัวอาคารเชียงใหม่ในทั้งปักษ์ ศูนย์การค้าเดอะพลาซ่าเชียงใหม่ กาแลไนท์บาซาร์มีนักท่องเที่ยวเข้าไปจับจ่ายไม่มากเท่าที่ควร เมื่อร้านค้าตามศูนย์การค้าและลานการค้าเหล่านี้มีนักท่องเที่ยวเข้าไปซื้อสินค้าน้อย หลายร้านจึงต้องเลิกกิจการไปหรือไม่ก็ย้ายออกมาหาเช่าร้านลือเงินริมทางขายแทน ร้านเหล่านี้ปกติจ่ายค่าเช่าให้เจ้าของศูนย์การค้าหรือลานการค้า เมื่อมีจำนวนผู้ค้าน้อยลง รายได้จากการเก็บค่าเช่าที่ที่ศูนย์การค้าและลานการค้าเคยได้ก็พลอยน้อยลงตามไปด้วย

ยิ่งเมื่อเกิดการเปลี่ยนความเป็นเจ้าของของลานการค้าบางแห่งเช่นกาแลไนท์บาซาร์ ตลาดอนุสารมาเป็นของบริษัทเบียร์ใหญ่(นามสมมติ) ซึ่งเป็นทุนจากภายนอกท้องถิ่นที่เข้ามาลงทุนซื้อกิจการลานการค้าไป แต่กลับต้องมาสูญเสียรายได้ที่ควรจะได้จากการเก็บค่าเช่าที่ เนื่องจากผู้ค้าไม่นิยมเข้ามาเช่าลือในลานการค้า(ยกเว้นตลาดอนุสารที่นักท่องเที่ยวนิยมมาเดินจึงมีผู้ค้ามาเช่าที่ขายของมาก)ของตนเพราะนักท่องเที่ยวที่เป็นลูกค้าไม่ค่อยแวะเวียนเข้ามายังร้านค้าใน ก็ยังทำให้

ความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์การค้าและลานการค้ากับร้านล่อเงินริมทางซึ่งเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวมากกว่า พัฒนามาเป็นแบบ “คู่แข่ง” กันมากขึ้น

ร้านล่อเงินริมทางใช้เงินทุนน้อยกว่าแต่กลับมีลูกค้าแวะเวียนมาเดินชมสินค้ามากมาย ศูนย์การค้าและลานการค้าลงทุนมากกว่าแต่กลับมีลูกค้าเข้ามาเดินซื้อสินค้าน้อย

สภาพการณ์เช่นนี้ทำให้จำเป็นต้องมี “การจัดระเบียบ” ร้านล่อเงินริมทางซึ่งทางเทศบาลนครเชียงใหม่ในฐานะผู้ดูแลพื้นที่ริมทางเท่าได้รับการมอบหมายให้เป็นผู้เข้ามาจัดระเบียบ

เมื่อกลุ่มทุนขนาดใหญ่เข้ามาในพื้นที่ความสัมพันธ์ทางอำนาจในตลาดแห่งนี้ย่อมเปลี่ยนไป ผู้ค้าร้านล่อเงินชาวลิซอกกล่าวขึ้นว่า “เดี๋ยวนี้นะในไนท์มีอยู่ 3 พวก พวกแรกก็พวกเทศกิจ เทศบาล สองก็พวกคนรวยๆอย่างเบียร์ใหญ่ แล้วก็พวกคนขายที่รวยๆในนี้ที่อยู่มานานแล้ว แล้วก็สามพวกคนจนๆอย่างพวกเรานะ” ผู้ค้าชาวอำเภอรายหนึ่งกล่าวขึ้นบ้างว่า “เบียร์ใหญ่ไม่รู้ทำอะไร ไม่นึกถึงคนจนๆที่หากินมั่งเลย....ก็ตอนนั้น(ประมาณ พ.ศ. 2544)พวกเทศบาลเค้ามอบอกเองว่าให้ทำล่อเงิน แล้วทีนี้จะมาเปลี่ยนอีก ไม่เห็นใจคนจนๆที่เค้าหากินเลยนะ นึกจะสั่งอะไรก็สั่งเอาๆ”

แม่ค้าที่อดคงเล่าว่า “เค้า(เทศบาล)มาบอกให้เอาหลังคาออกให้หมด แล้ววันจันทร์ที่ 17 (มกราคม 2554)นี้จะมาตรวจ ใครไม่เอาออกจะไม่ให้ขายต่อ จริงๆแล้วเค้าอยากให้เลิกร้านข้างทาง ยังไงก็เพราะเค้าบอกมันไปแย่งลูกค้าในร้านใหญ่ๆ แล้วจะให้พวกที่ขายตามนี้(ริมทางเท้า)ไปขายตามศูนย์หมูนั่น”

ความคิดนี้สอดคล้องกับความคิดของแม่ค้าขายเสื้อผ้าร้านล่อเงินอีกรายหนึ่งที่เห็นว่า “เค้าจะให้ยกเลิกร้านล่อริมทางนี้ให้หมด เพราะในห้างใหญ่ๆ(เช่นตัวอาคารเชียงใหม่ไนท์บาซาร์ เดอะพลาซ่าเชียงใหม่)นั่น นักท่องเที่ยวเข้าเยอะที่ไหนล่ะ เค้าว่าร้านริมทางแย่งลูกค้าไปหมด เค้าน่าในทันทีก็เพราะจะมาเดินซื้ออย่างเงี้ย ไม่ได้จะมาเดินในร้านใหญ่ๆแบบนั้น เห็นคนไม่เข้าไปซื้อเงี้ยเลยจะไม่ให้มีร้านข้างทางยังงี้”

ผู้ค้าร้านล่อเงินชาวลิซอกให้ความเห็นว่า “ตรงนี้(ที่ตั้งร้านริมทาง) นี่มันยังกับที่นาของเราแล้วนะะ ยังกับหม้อข้าวของเราแล้วนะะ”

แต่ไม่ว่าจะอย่างไร เมื่อทุนใหญ่จากภายนอกท้องถิ่นเข้ามา ที่นาและหม้อข้าวก็อาจถูกทุบทำลายหรือปรับเปลี่ยนให้เป็นอื่นไปได้ ประเด็นนี้คือสิ่งที่บรรดาผู้ค้าร้านล่อเงินริมทางห่วงกลัว

ตั้งแต่ประมาณเดือนธันวาคม พ.ศ.2553 เป็นต้นมา เชียงใหม่ไนท์บาซาร์จะเต็มไปด้วยพลังของทุนใหญ่ที่แผ่ผ่านโครงการจัดระเบียบการค้าในเขตพื้นที่ผ่อนผันบริเวณทางเท้าสาธารณะของถนนช้างคลาน กับการถูกจัดระเบียบและการต่อรองของบรรดาผู้ค้าร้านล่อเงินริมทาง

ร้านลื้อเงินริมทางทุกร้านได้รับคำสั่งให้ตัดหลังคาลื้อเงินออกไปภายในวันที่ 17 มกราคม 2554 เพราะลื้อเงินมีความสูงเกินกว่าที่ทางเทศบาลนครเชียงใหม่กำหนด คนขายโคมไฟตามขึ้นเมื่อเห็นสายตาสงสัยของผู้วิจัยที่มองขึ้นไปทีหลังคาร้านว่า “ร้านมันดูเตี้ยลงใช่ไหม ค่ำบอกห้ามสูงเกิน 2 เมตรไง”

จากนั้นมาก็มีการประชุมของผู้ประกอบการค้าในท่าบวาร์เป็นระยะๆเกี่ยวกับเรื่องการยกเลิกร้านลื้อเงินริมทาง ผู้ค้าร้านลื้อเงินรายหนึ่งกล่าวว่า “ก็เบียร์ใหญ่่นะจะได้ร้านฟุตบอลนี้ออกไปให้หมด ได้ไปหมดในทีละย่นะจะไม่ให้มีเลย บอกให้ไปขายที่อื่น” ผู้ค้าอีกรายเสริมว่า “เค้าว่ามาบังคับศึนภาพพวกตึกๆนี้(ศูนย์การค้าและลานการค้า) ไม่รู้ไปเอาความคิดมาจากไหน มาบอกว่าร้าน(ลื้อเงิน)บังคับ” ผู้ค้าอีกรายร่วมให้ความเห็นว่า “ก็เนี่ยกาแล็กซี่ของเบียร์ใหญ่ ตลาดอนุสารก็ของเบียร์ใหญ่นะ เค้าก็มาสั่งๆไม่ให้ตั้งลื้อเงินในท่า(อาคารเชียงใหม่ในท่าบวาร์)ก็ไม่ชอบรถเงินโรงแรม(ในย่านนี้)ก็ไม่ชอบรถเงิน(ที่มาตั้งบังหน้าอาคาร)”

กล่าวโดยรวมคือไม่มีศูนย์การค้า ลานการค้าแห่งใดที่อยากให้มีร้านลื้อเงินริมทางบนบงหน้าสถานประกอบการของตน

ผู้ค้าร้านลื้อเงินริมทางทำการค้าในลักษณะนี้มาเป็นเวลานานนับสิบปี ผู้ที่มีโอกาสจะมาระรานย่านการหาหินของผู้ค้าร้านลื้อเงินอยู่เป็นประจำทุกคำกั้นมีเพียงชาวอำเภอราชาย ซึ่งผู้ค้าร้านลื้อเงินสามารถจะ “จัดการได้อย่างง่ายดาย” เช่นผู้ค้าลื้อเงินรายหนึ่งรู้ลึกราคาณที่ขายชาวอำเภอราชายรายหนึ่งจากบ้านห้วยกระซึ่งเพิ่งลงลงมาเดินขายเป็นครั้งแรก มายืนบังหน้าร้านลื้อเงินของตน เธอส่งเสียงเรียกด้วยความไม่พอใจว่า “ป้า” ซึ่งยายชาวอำเภอผู้ันที่พูดไทยเกือบไม่ได้เลยฟังแล้วไม่เข้าใจ เธอจึงเปลี่ยนคำเรียกหาใหม่แล้วตะโกนออกไปว่า “อ้าว” ยายชาวอำเภอค่อยๆหันมาตามเสียงเรียก แม้คำผู้ันโบกมือทำท่าจับไล่ซึ่งยายเข้าใจและเดินขยับห่างออกมาจากร้านของเธอ แต่สำหรับกับทุนขนาดใหญ่ไม่ว่าจะเป็นทุนภายในท้องถิ่นหรือภายนอกท้องถิ่น ผู้ค้าร้านลื้อเงินเช่นเธอ เช่นพวกเธอไม่สามารถจะจัดการได้แค่ด้วยการเปล่งเสียงตะโกนไล่แล้วโบกมือไล่ไป

เมื่อเปลี่ยนคู่ของการปฏิสัมพันธ์จาก “ชาวอำเภอราชาย” มาเป็น “ทุนขนาดใหญ่” ขั้วความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างผู้ค้าร้านลื้อเงินริมทางกับฝ่ายตรงข้ามจะถูกพลิกเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง เมื่อเผชิญกับแรงกดดันจากทุนขนาดใหญ่ ผู้ค้าร้านลื้อเงินริมทางดูเหมือนจะต้องยอมรับหรือไม่ก็ยอมปรับเปลี่ยนแม้กระทั่ง “ที่ทำกิน” ของตนเพื่อให้มีความหมายที่เข้ากันได้กับความต้องการของทุนใหญ่

เทศบาลนครเชียงใหม่ออกหนังสือเชิญให้ผู้ประกอบการร้านค้าเงินริมทางเข้าร่วมประชุมในวันที่ 23 พฤษภาคม 2554 เพื่อรับทราบหลักเกณฑ์และวิธีการในการจัดระเบียบการค้าในพื้นที่ดังกล่าวพร้อมทั้งระดมความเห็นว่าจะแก้ไขปัญหานี้กันอย่างไร แต่จนกระทั่งทุกวันนี้(สิงหาคม 2555) ก็ยังคงไม่มีข้อสรุปที่เป็นทางการใดๆออกมา ทำให้บรรดาผู้ค้าร้านค้าเงินต้องดำเนินธุรกิจริมทางของตนไปด้วยความไม่แน่ใจ

ผู้ค้าร้านล้อเงินรายหนึ่งเล่าถึงแนวโน้มความเป็นไปของการค้าริมทางว่า “เทศกาลเฝ้านครประชุม(ผู้ค้า)ว่าจะทำอย่างไรกับอันนี้ดี จะขอทางเบียร์ใหญ่เค้าไปว่าขอใช้ร้านแบบน็อคดาวน(ถอดประกอบได้)ได้มัย ขายเสร็จก็เก็บพรงนี้ก็ตั้งใหม่ จริงๆเมื่อก่อนก็ใช้แบบนั้นแหละแล้วทางเทศบาลบอกว่าไม่สวยให้ทำเป็นล้อยังงี้” เธอกล่าวต่อไปว่า “เทศบาลก็เลยนัดให้ไปคุยกัน แต่พวกเขาจะทำงี้ได้ เค้าไม่ให้ก็คือไม่ให้เนาะ จริงๆแล้วจะให้พวกเราทำอย่างไรก็ได้ แต่ขอให้ได้อยู่ที่เดิม” เธอถอนหายใจให้กับภาพในอนาคตที่ยังไม่ชัดเจนของร้านริมทางที่อุตสาหกรรมสร้างขึ้นมามีด้วยน้ำแรงของตน และกล่าวขึ้นอย่างยอมรับต่ออำนาจที่กระทำลงมาว่า “สัตว์เล็กก็ให้สัตว์ใหญ่กินไป เรามันสัตว์เล็ก”

เมื่อต้องเผชิญกับอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองที่ใหญ่กว่า ผู้ค้าร้านลื้อเงินริมทางก็ไม่มีทางเลือกมากนัก หากอยากทำมาหากินอยู่ในตลาดแห่งนี้ต่อไป หากอยากใช้บริเวณทางเท้าสาธารณะของถนนช้างคลานเป็นนาข้าวเป็นหม้อข้าวของตนต่อไป ก็ต้องรู้จักยอมตามความต้องการของกลุ่มทุนใหญ่และฝ่ายเจ้าหน้าที่บ้านเมืองบ้าง ความสัมพันธ์ทางอำนาจเช่นนี้มีให้เห็นอยู่ทั่วไปในเชียงใหม่ในทศวรรษ ๑๙๖๐-๑๙๗๐ แม้ว่าแต่ผู้ค้าร้านลื้อเงินริมทางจำนวนหนึ่งเองก็นิยมใช้อำนาจเช่นนี้กับชาวอำเภอเราขายอยู่ประจำ

น่าสังเกตว่าในขณะที่ผู้ค้าร้านลือเงินริมทางกำลังตกอยู่ในความกดดันว่าจะสามารถทำมาหากินแบบเดิมในที่เดิมต่อไปได้หรือไม่เพราะ “ประชุม(ผู้ค้า)กันที่ไรก็ยังไม่ได้ข้อสรุป ไปนั่งเถียงกันทะเลาะกัน” ชาวอำเภอเราขายกลับยังคงเดินเรขายสินค้าหัตถกรรมชิ้นเล็กชิ้นน้อยของตนไปตามข้างทางอย่างเป็นปกติ ยังคงไปหยุดยืนบังหน้าร้านลือเงินริมทางบ้างและถูกขับไล่ไปอย่างเป็นปกติ แต่หลังจากนั้นไม่นานก็จะมีชาวอำเภอเราขายคนใหม่หรือกลุ่มใหม่กลับเข้าไปยืนบังหน้าร้านลือเงินริมทางแห่งนั้นอย่างเป็นปกติอีกเช่นกัน

ในสายตาของกลุ่มทุนใหญ่ ผู้ค้าที่มีทุนประกอบการเพียงน้อยนิด เช่นชาวอำเภอเราขายคง
 “ไม่ใช่กลุ่มผู้ค้าที่จะมาแย่งชิงผลกำไรไปจากธุรกิจของพวกเขาคนได้ แต่”ความหมายเชิงการค้าแรงอยู่ที่
 “ต่ำต้อยด้อยความสำคัญ” นี่กลับทำให้ชาวอำเภอเราขายสามารถที่จะทำมาหากินอยู่ท่ามกลาง

ความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้ประกอบการร้านค้าเงินริมทางกับกลุ่มทุนขนาดใหญ่จากภายนอกได้อย่างเป็นปกติ

ความเป็น “กลุ่มคนชายขอบ” ทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวอำเภอราชายคือสิ่งที่ทำให้พวกเขาสามารถหยัดย่นท่ามาหาถิ่นอยู่ในถิ่นที่ของ “ผู้อื่น” กลางเมืองใหญ่ได้ แม้ผู้อื่นจะกำหนดความหมายให้ว่าเป็นผู้ค้าชายขอบ แต่ชาวอำเภอราชายก็สามารถจะสร้างโอกาสของการท่ามาหาถิ่นขึ้นมาภายใต้คำปราชญ์นั้นได้ สำหรับชาวอำเภอราชายแห่งเชียงใหม่ในทศวรรษ การถูกผู้อื่น (ผู้ค้าผู้ประกอบการกลุ่มอื่น เจ้าหน้าที่เทศบาล นักท่องเที่ยว ฯลฯ) นิยามความหมายให้ว่าเป็น “พวกชาวเขา” ในบางกรณีก็เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อการสร้าง “พื้นที่ทำกิน” ให้กับพวกเขาด้วย

การเดินเร่ขายในฐานะของพื้นที่ที่สาม

การเดินเร่ขายสินค้าหัตถกรรมในเชียงใหม่ในทศวรรษของชาวอำเภอราชายเป็นการเดินทางที่ต้องเผชิญกับอำนาจเหนือกว่านานาประเภทที่แผ่คลุมและกำกับความเป็นไปในพื้นที่การค้าแห่งนี้ ทุกวันนี้ไม่มีที่ใดในเชียงใหม่ในทศวรรษที่ปราศจากอำนาจครอบงำ แม้แต่ตามที่ว่างริมทางเท้าตามที่ว่างข้างถนนบริเวณสี่แยกก็มีผู้ประกอบการบางกลุ่ม เช่นผู้ค้าร้านแผงลอยและล้อเงินริมทางคนขับรถตุ๊กตุ๊กอ้างสิทธิ์ถือครองเป็นเสมือนของของตน ทั้งๆที่พื้นที่เหล่านี้เป็นพื้นที่สาธารณะ แต่ก็เหมือนจะเป็นที่รับรู้กันอยู่กลายๆในหมู่มุสลิมในเชียงใหม่ในทศวรรษว่าเป็นของผู้ใด ส่งผลให้ผู้ค้าที่มีความล้าหลังทางเศรษฐกิจ เช่นชาวอำเภอราชายต้องกลายมาเป็นผู้ค้าส่วนเกินที่จำเป็นต้องเดินหาถิ่นไปอย่างระมัดระวัง

ระมัดระวังทั้งในความหมายว่าไม่เข้าไปก่อให้เกิดความวุ่นวายขึ้นในการแสวงหาผลประโยชน์หรือรายได้ของผู้ค้ากลุ่มอื่นมากนัก และไม่ทำให้เกิดข้อจำกัดขึ้นในการแสวงหารายได้ให้กับตนเองจนเกินไป

การเดินเร่ขายสินค้าของชาวอำเภอราชายจึงมีลักษณะที่เรียกว่าเป็นการสร้างพื้นที่ที่สาม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เอื้อให้ชาวอำเภอราชายพอจะมีที่หยัดย่นทรงท่าหาถิ่นอยู่ในถิ่นนี้ได้เฉกเช่นเดียวกับผู้ค้ากลุ่มอื่นที่มาก่อนหรือมีทุนรอนมากกว่า

โดยทั่วไปเชียงใหม่ในทศวรรษจะประกอบไปด้วยพื้นที่ทำกินที่สำคัญ 2 ประเภท หนึ่งคือร้านรวงในศูนย์การค้า ตัวอาคาร ลานการค้าและสองคือ ร้านแผงลอยและล้อเงินริมทางเท้า แต่ไม่ว่าจะเป็นร้านประเภทใดก็ล้วนต้องใช้เงินตราหรือไม่ก็เส้นสายเครือข่ายของคนรู้จักมักคุ้นเข้ามาจับ

จง ซึ่งชาวอำเภอราชคฤห์สนใจไม่เลือกทั้ง 2 ประเภท และหันมาใช้ร่างกายของตนเป็นที่จัดแสดงสินค้า แต่การใช้เพียงพื้นที่ของร่างกายมีว่าจะอย่างไรก็มีข้อจำกัดเพราะจัดแสดงสินค้าได้น้อยชนิดวิธีเดียวที่จะทำให้สินค้าน้อยชนิดเหล่านี้เป็นที่พบเห็นของลูกค้าได้ก็คือ “การเดินเร่ขาย” ไปทั่วเชียงใหม่ในท่าบารั การทำเช่นนี้ย่อมมีผลกระทบต่อพื้นที่ทำกินทั้ง 2 ประเภทที่กล่าวไป ซึ่งบีบให้ชาวอำเภอราชคฤห์ต้องต่อรองหรือทำความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นในพื้นที่ทำกินทั้งสองนั้น โดยต้องรู้จักปรับเปลี่ยนความหมาย(เป็นการชั่วคราว) หรือต่อรองกับความหมายของพื้นที่ที่ถูกกำหนดไว้อย่างตายตัวโดยผู้ประกอบการกลุ่มอื่น

ตัวอย่างเช่น ถ้ากำลังจะขายของได้แม้รู้ตัวว่าต้องถูกค่าเพราะดันไปยืนเกาะทางเดินริมทางของลูกค้า ไปยืนบังหน้าร้านของผู้อื่น ชาวอำเภอราชคฤห์ก็ต้องรู้จักเปลี่ยนความหมายของพื้นที่นั้นชั่วคราวเพื่อประโยชน์ทางการค้าของตัวเองด้วยการรู้จักทำเป็นหูทวนลมบ้าง พ่อค้าโคมไฟผู้คร่ำหวอดอยู่กับการทำการค้าในเชียงใหม่ในท่าบารัมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการทำมาหากินของชาวอำเภอราชคฤห์ไว้อย่างน่าสนใจว่า “ขายของมันต้องแข่งกระด้าง อ่อนๆขายไม่ได้ไม่ได้กินหรอก อย่างพวกอำเภอที่(เดิน)ขายของนี่ก็เหมือนกัน มันต้องถูกค่าตลอดแหละ ไปยืนตรงไหนไปอยู่ตรงไหนมันก็จะถูกค่าตลอดแหละ ไม่มีใครชอบมันหรอกเพราะมันไปบังหน้าร้านเค้า ไปเกาะทางเดินเค้าแต่พวกมันต้องแข่ง ถ้าไม่แข่งขายไม่ได้หรอก อย่างถ้ามันไปยืนอยู่เกาะหน้าร้าน ถ้ามันถูกค่ามันก็ไป แต่ถ้ามันกำลังจะขายได้ ค่าไปหะกูไม่ไปหรอก กูก็ต้องกินของกูนี้หว่า ให้กูขายเสร็จก่อนสิ ขายเสร็จแล้วกูก็ไปเอง ตอนขายอยู่นี้ไม่ต้องมาไล่มันไม่สนใจหรอกเพราะมันก็ต้องหากินของมัน”

ชาวอำเภอราชคฤห์ต้องรู้จักปรับเปลี่ยนความหมาย(เช่นจากที่หน้าร้านของผู้อื่นมาเป็นที่ที่ตนจำเป็นต้องใช้ยืนเสนอขายสินค้าให้แก่ลูกค้าที่เดินผ่านไปมาที่สนใจสินค้าของตน) ของพื้นที่ทำกินที่มีผู้อื่นอ้างสิทธิ์ครอบครองไว้แล้วเป็นการชั่วคราว เพื่อสร้างพื้นที่และเวลาหรือโอกาสของการทำมาหากินให้แก่ตนเองบ้าง มิฉะนั้นก็ไม่อาจจะดำรงอยู่ในที่นี้ได้

คนขายโคมไฟกล่าวต่อไปว่า “ที่อำเภอมันถูกค่าถูกไล่เนี่ย แล้วมันยังไม่ไป มันยังขายต่อก็เพราะจริงๆแล้วพวกมันแข่งกระด้างเพื่อรักษาสิทธิ์ของพวกมัน มันแข่งเพราะมันจะรักษาสิทธิ์ของมัน มันก็มีสิทธิ์ขายเหมือนคนอื่น ๆ ถ้ามันอ่อนมันยอม มันก็เสียสิทธิ์ไม่ได้กิน เสียสิทธิ์ทำมาหากิน”

พื้นที่ที่สาม เป็นพื้นที่ที่ไม่ยอมจำนนอยู่กับความเป็นชั่วคราวข้าม พื้นที่ที่สามไม่ได้ปฏิเสธความเป็นชั่วคราวข้ามโดยสิ้นเชิง แต่เป็นพื้นที่ที่พร้อมจะถูกทำให้เกิดความเป็นอื่นขึ้นมาแม้เพียงชั่ว

ครู ชั่วคราวก็ตามที หากความเป็นอื่นนั้นจะช่วยให้เกิดผลประโยชน์ที่พึงจะได้จากสภาพความเป็นไป ณ ขณะนั้น

ในลักษณะภาพรวมเราสามารถกล่าวได้ว่าเชียงใหม่ในทศวรรษปัจจุบันประกอบไปด้วยพื้นที่ทางการค้า 2 แบบที่ซ้อนทับกัน หนึ่งคือพื้นที่ของศูนย์การค้า ลานการค้าตลอดจนพื้นที่ของร้านล้อเซ็นและแผงลอยริมทางซึ่งเป็นพื้นที่ของผู้ค้าผู้ประกอบการที่ได้สิทธิการครอบครองมาโดยหลักนิติบัญญัติ(มีข้อกฎหมายระบุไว้ชัดเจน)และพฤตินัย (จับจองและครอบครองที่นั่นมานานจนเป็นที่รู้จักกันในหมู่ผู้ค้าย่านนั้นว่าที่ตั้งร้านตรงนั้นเป็นของใคร) กับอีกหนึ่งคือพื้นที่ทำกินของชาวอำเภอเวียงชัยซึ่งหมายถึงที่ตามริมทางเท้าทั้ง 2 ฝากข้างของถนน ที่ว่างริมถนนบริเวณสี่แยก ที่ว่างริมทางเลี้ยวเข้าสู่ศูนย์การค้าและลานการค้าที่โดยกฎหมายแล้วไม่มีผู้ใดสามารถจะอ้างสิทธิครอบครองได้ หากมองอย่างผิวเผินเราจะเห็นว่าการค้าในแต่ละคืนที่ดำเนินไปในที่นี้คือ การค้าที่ดำเนินไปตามกลางการขับเคลื่อนระหว่างผู้ค้าผู้ประกอบการกลุ่มอื่นกับชาวอำเภอเวียงชัยเพื่อให้ได้มาซึ่งความชอบธรรมในการครอบครองพื้นที่ทำกินของแต่ละฝ่าย

แต่หากพิจารณาการเดินขายสินค้าในเชียงใหม่ในทศวรรษของชาวอำเภอเวียงชัยให้ถ่วงถ่วง เราจะพบว่าชาวอำเภอเวียงชัยไม่ได้ต้องการจะครอบครองพื้นที่ทำกินที่แบ่งลงไปได้อย่างตายตัวและชัดเจนว่า “นี่คือพื้นที่ทำมาหากินของพวกเราชาวอำเภอเวียงชัย แล้วนอกเหนือจากนี้ไปเป็นที่ทำมาหากินของผู้อื่นหรือผู้ที่ไม่ใช่ชาวอำเภอเวียงชัย” กล่าวคือเราไม่สามารถจะนำเอาการแบ่งพื้นที่แบบคู่ตรงข้ามอันตายตัวมาอธิบาย การเดินเร่ขายของชาวอำเภอได้ การเดินเร่ขายสินค้าของชาวอำเภอแม้จะมีปัญหาเกี่ยวกับการไม่มีที่ทำกินที่แน่ชัดเป็นของตนเอง แต่ก็เป็นการทำการค้าที่มีข้อดีในแง่อื่นปะปนอยู่ในตัว ชาวอำเภอเวียงชัยล้วนตระหนักถึงข้อดีของการเดินเร่ขาย เช่นอาจิวอำเภอเวียงชัยจากอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย กล่าวปฏิเสธการถูกชักชวนให้ไปเช่าที่ว่างของขายในช่วงงานถนนคนเดินของเชียงใหม่ในทศวรรษที่จะเริ่มจัดขึ้นในวันที่ 31 กรกฎาคม 2553(ปัจจุบันยกเลิกไปแล้ว) ว่า “ไม่เอาอะ มาขายถนนคนเดินต้องมาเสียค่าเช่าที่อีก ได้ขายรีเปล่าก็ไม่รู้ ฉัน ไม่เอาหรอกไม่ชอบสู้มาเดินขายยังดีกว่านะ ไม่ต้องเสียค่าที่”

ชาวอำเภอเวียงชัยไม่ได้ต้องการพื้นที่ทำกินที่ต้องแบ่งลงไปได้อย่างตายตัวว่านี่คือที่ของชาวอำเภอ และนั่นคือที่ของผู้อื่น การครอบครองพื้นที่ลักษณะนี้แม้จะมีความมั่นคงกว่าการเดินเร่ขาย แต่ก็ยังมีข้อจำกัดอื่นๆตามมา เช่นต้องมีค่าใช้จ่ายประจำ ไม่สามารถโยกย้ายสินค้าเดินตามนักท่องเที่ยวที่มีทีท่าว่าจะเปลี่ยนใจไม่ซื้อไปได้ อันที่จริงพื้นที่ทำกินที่ชาวอำเภอเวียงชัยต้องการจะเป็นพื้นที่แบบใดหรือพื้นที่ของใครก็ได้ ขอเพียงเป็นพื้นที่ที่อนุญาตให้ชาวอำเภอเวียงชัยได้ “มีสิทธิใช้

เป็นการชั่วคราว” (เช่นอาจเป็นหน้าร้านล่อเงินริมทางร้านหนึ่งซึ่งชาวอำเภอราชายรายนั้นบังเอิญได้เดินมาพบกับผู้ที่มิที่ท่าจะมาเป็นลูกค้าของตน) เมื่อการเจรจาทางการค้ารายนั้นสิ้นสุดลง ชาวอำเภอราชายก็ไม่ได้มีความจำเป็นอันใดที่จะต้องไปครอบครองพื้นที่แห่งนั้นไว้อีกต่อไป ความรู้สึกว่าจะต้องครอบครองเป็นเจ้าของพื้นที่แห่งนั้นให้ได้ตายตัว(เช่นที่บรรดาผู้ค้าร้านล่อเงินริมทางรู้สึก) จึงไม่ได้มีความหมายอะไรต่อความเป็นอำเภอราชาย

การซุกเก็บถุงสวมตะกร้าสินค้าที่สะพายมาไว้ตามแนวพุ่มไม้

ปฏิบัติการทางพื้นที่ของชาวอำเภอราชายจึงไม่ใช่ปฏิบัติการทางพื้นที่ที่ต้องการให้เกิดพื้นที่แบบชั่วคราวข้าม (เช่นที่ของผู้อื่นกับที่ของชาวอำเภอราชาย)อย่างตายตัว แต่เป็นปฏิบัติการทางพื้นที่ที่ต้องการให้เกิดพื้นที่ทำกินแบบอื่นขึ้นมาเป็นการชั่วคราวภายในพื้นที่การค้าที่ถูกอำนาจนานาประเภทกำกับควบคุมไว้แล้วอย่างเข้มข้น

การต่อรองกับความหมายของพื้นที่แบบเล็กน้อยๆเพื่อให้ได้มาซึ่งโอกาสของการทำมาหากินคือสิ่งเราจะพบเห็นได้อย่างเป็นปกติในการทำการค้าของชาวอำเภอราชาย

ตัวอย่างเช่น แม้ลานการค้าอย่างตลาดอนุสารจะออกข้อกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าห้ามชาวอำเภอเข้ามาเดินเร่ขายสินค้าภายในตลาด ซึ่งชาวอำเภอราชายทั้งหน้าใหม่ หน้าเก่าล้วนรับรู้ถึงกฎข้อนี้กันเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามเราจะพบว่าทุกคืนจะต้องมีชาวอำเภอราชายไปยืนคัดรอนักท่องเที่ยวอยู่ตรงซุ้ม ประตูใหญ่หน้าตลาดซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีว่าจะอย่างไรนักท่องเที่ยวก็ต้องเดินผ่าน โดยกฎของตลาดแห่งนี้ห้ามชาวอำเภอราชายยืนล้ำเลยได้ซุ้มประตูเข้ามาด้านใน แต่จะโดยจงใจหรือไม่รู้ตัวก็ตาม

ชาวอ่าซ่าเร่ขายส่วนใหญ่เมื่อเย็นขายไปสักพักก็มักจะยืนล้าเข้าไป ซึ่งทั้งเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยของตลาดซึ่งเป็นผู้บังคับใช้กฎและผู้ค้าตามร้านย่านนั้นล้วนมองเห็นกันอย่างเต็มตาว่าชาวอ่าซ่าเร่ขายพากันยืนล้าเกินเข้ามาด้านในแต่ส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ใส่ใจ นานๆที่จะมีการส่งเสียงเตือนจากเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยของตลาดมาบ้างว่า “เฮ้อ! เลยเข้ามาแล้วๆ เข้ามากันใหญ่แล้ว” แต่น้ำเสียงก็ไม่ได้ผลักไล่ไล่ส่งอย่างจริงจังนัก ซึ่งชาวอ่าซ่าเร่ขายที่ถูกปรามก็จะยอมขยับออกมายืนหน้าซุ้มประตูให้แต่โดยดี แล้วอีกประมาณครึ่งหนึ่งหรือคืนถัดไปก็จะพากันกลับไปยืนล้าเลยเข้าไปเช่นนั้นใหม่

ชาวอ่าซ่าเร่ขายสามารถทำมาหากินอยู่ในที่นี้ได้ก็เพราะรู้จักทำความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นมาในความตายตัวของพื้นที่(เช่นพื้นที่ของผู้อื่น พื้นที่ที่ไม่อนุญาตให้เข้ามาขาย) และในความตายตัวของวิธีการขาย(เช่นผู้ค้าในที่นี้ต้องมีร้านหรือแผงวางสินค้าที่แน่ชัดเป็นของตนเอง) ผู้ค้าส่วนใหญ่ในเชียงใหม่ในทาบซาร์ทำการค้าไปตามสามัญสำนึกที่ถูกฝึกให้คุ้นเคยกับการยอมรับในกฎเกณฑ์(ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ) ที่กำกับควบคุมพื้นที่นี้อยู่ ขณะที่ชาวอ่าซ่าเร่ขายซึ่งเป็นเพียงผู้ค้าขายขอบกลุ่มหนึ่งของที่นี่กลับนิยมทำหรือจำเป็นต้องทำความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นในกฎเกณฑ์เหล่านี้

การทำความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นในกฎเกณฑ์ที่ผู้ค้ากลุ่มอื่นถือปฏิบัติกันอย่างตายตัวย่อมเป็นการกระทำที่นำมาสู่ความไม่พอใจของผู้อื่น ชาวอ่าซ่าเร่ขายจึงมักตกเป็นเป้าหมายของการดำเนินคดีจนแต่ท่ามกลางเสียงประณามด้วยความไม่พอใจ(จากผู้ค้าร้านล่อเงินส่วนใหญ่) และการรุกเข้ามาของทุนขนาดใหญ่(ที่ต้องการจะจัดระเบียบการใช้พื้นที่เพื่อการค้าของเชียงใหม่ในทาบซาร์ใหม่) ชาวอ่าซ่าเร่ขายกลับยังคงสามารถหากินอยู่ที่นี่ได้ ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ด้วยการรู้จักทำความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นนี้

เช่นในกรณีของการที่ศูนย์การค้าลานการค้าพยายามจะผลักดันให้มีการยกเลิกร้านแผงลอยและล่อเงินริมทางดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น ชาวอ่าซ่าเร่ขายกลับไม่ได้รับผลกระทบแต่อย่างใด เพราะชาวอ่าซ่าเร่ขายสามารถทำความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นมาในวิธีการขายได้ตั้งแต่ต้น ในขณะที่ผู้ค้าร้านแผงลอยและล่อเงินริมทางต้องเผชิญกับความกดดัน(จากนายทุนผู้ประกอบการที่เป็นเจ้าของศูนย์การค้าลานการค้าและจากเจ้าหน้าที่เทศบาลฯ) จนเกรี้ยวว่า “ไม่รู้เค้าจะยอมให้มีล่อเงิน(ที่ใช้เป็นทั้งที่วางแขวนสินค้าและที่เก็บสินค้าหลังเลิกจำหน่ายในแต่ละคืน)อยู่ริเปล่า อีกหน่อยเค้าจะไม่ให้มีแหละ จะทำริมทางนี้ให้เป็นม้านั่งยาวๆ ไปตลอด” ชาวอ่าซ่าเร่ขายกลับยังเดินขายสินค้าเล็กๆน้อยๆของตนต่อไปอย่างไม่อานาทร นี่คือนิสัยการค้าของชาวอ่าซ่าเร่ขายในปัจจุบัน

แต่สำหรับพื้นที่แห่งความไม่แน่นอน เช่นเชียงใหม่ในทศวรรษ 1970s วันหนึ่งข้างหน้าชาวอำเภอแม่สายเองก็อาจมีโอกาที่จะถูกห้ามเข้ามาเดินเร่ขายสินค้าได้ เพราะในอดีต(ประมาณเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2547)ก็ได้เคยมีการหารือกันในที่ประชุมของผู้ค้าในเชียงใหม่ในทศวรรษว่า “จะห้ามอำเภอที่เดินเร่ขายไม่ให้เดิน เพราะว่าพวกนี้ไปกะกะหน้าร้านเค้า” แม้ปัจจุบันเรื่องนี้จะเงียบไปแต่ในอนาคตก็อาจมีผู้รื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ก็ได้

การทำมาหากินอยู่ในเชียงใหม่ในทศวรรษเป็นการทำมาหากินที่ต้องอยู่กับความไม่แน่นอน การมองโลกอย่างยอมรับในความเป็นอนิจจัง¹³ การรู้จักทำความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นในความตายตัวที่กลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไม่เชี่ยวชาญการสู้รบปรบมือกับใคร เช่นชาวอำเภานิยมใช้กันมาโดยตลอดในประวัติศาสตร์ของตน อาจบางที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมอันสำคัญที่ช่วยให้ชาวอำเภอแม่สายสามารถทำมาหากินอยู่ท่ามกลางความไม่แน่นอนนี้ได้

พื้นที่ที่สามคือพื้นที่ของการทำให้เกิดความเป็นอื่น แต่ข้อควรสังเกตคือเมื่อชาวอำเภอแม่สายสามารถทำความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นมาในพื้นที่ของผู้อื่นได้ในนามของความเป็นอำเภอแม่สาย ผู้อื่นก็ย่อมสามารถทำความเป็นอำเภอแม่สายให้กลายเป็นอื่นไปได้เช่นกัน ในเชียงใหม่ในทศวรรษชาวอำเภอแม่สายก็คือชาวอำเภอแม่สาย แต่ในบางบริบทชาวอำเภอแม่สายก็อาจถูกทำให้กลายเป็นอื่นได้

¹³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 6 ของไพโรจน์ คงทวีศักดิ์.(2554) อำเภอในทศวรรษ การค้ากับความเป็นชาติพันธุ์. เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

การหยุดยืนพัก นั่งพักสนทนาที่มีให้เห็นอย่างเป็นปกติในขณะเดินเร่ขาย

ตัวอย่างเช่น คำกั้นหนึ่งหลังจากออกไปเดินเร่ขายกันได้สักหลายรอบ ชาวอำเภอเร่ขายจำนวนหนึ่งมาหยุดยืนพักสนทนากันบริเวณหน้าร้านผ้าพันคอหลายคนจนบังหน้าร้าน แม้ผ้าพันคอซึ่งคุ้นเคยกันเกิดความรำคาญการมาขึ้นบังเงาและกล่าวขึ้นว่า “ขยับกันไปหน่อย บังหน้าร้านหมดแล้ว” จากนั้นก็หันไปตะโกนไปทางนักท่องเที่ยวที่เดินผ่านไปมาว่า “เฮ้! ชื่อผ้าพันคอ 10 ผืน แลกอำเภอเร่ขาย 1 คน” พูดจก็ปรายตามาทางชาวอำเภอกลุ่มนั้นแล้วยิ้ม แนนอนว่านี่เป็นคำหยอกเข้าแต่คำหยอกเข้านี้ก็สะท้อนให้เห็นได้ว่าในพื้นที่ที่มากไปด้วยการทำให้เกิดความเป็นพื้นที่ที่สามเช่น เชียงใหม่ในท่าบารว แม้แต่ความเป็น “บุคคล” ของชาวอำเภอเร่ขาย(ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทำให้เกิดความเป็นพื้นที่ที่สาม) ก็ยังอาจถูกผู้อื่นทำให้เป็นเสมือน “วัตถุ” ได้ ชาวอำเภอเร่ขายจึงสามารถจะเป็นอะไร หรือถูกทำให้เป็นอะไรที่มากกว่าอำเภอเร่ขายได้เสมอ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นย่อมต้องสัมพันธ์อยู่กับบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ สถานการณ์ที่เป็นเงื่อนไขเฉพาะหน้าซึ่งมีผลต่อการได้มาหรือเสียไปซึ่งผลประโยชน์ สถานะอารมณ์หรือแม้แต่มองบังเอิญ

พื้นที่ที่สามกับพื้นที่ของความหวัง

หากมองย้อนกลับไปในอดีตเราจะพบว่าชาวอำเภานิยมใช้การทำความเข้าใจอื่นให้เกิดขึ้นในความเป็นชั่วคราวข้ามที่เป็นตัวแทนของอำนาจอันตายตัวมาเนิ่นนานแล้ว การสร้างความเป็นพื้นที่ที่สามไม่ใช่กลวิธีของการเอาตัวให้รอดที่แปลกใหม่อะไรสำหรับชาวอำเภอ ตระกะแห่งอำเภอข้อง

(Akha Yang) หรือจารีตของอำเภอที่เป็นแก่นสารทางวัฒนธรรมของชาวอำเภอคือหลักฐานที่ช่วยยืนยันได้เป็นอย่างดีถึงเรื่องนี้¹⁴ สิ่งที่เปลี่ยนไปในการสร้างความเป็นพื้นที่ที่สามของชาวอำเภอในทุกวันนี้ คือ พื้นที่ที่สามถูกทำให้มีความละเอียด หลากหลายและร่วมสมัยมากขึ้นเพื่อให้สามารถตอบสนองกับวิถีชีวิตจริงที่เปลี่ยนไปในพื้นที่และเวลาแบบใหม่ได้มากขึ้น

การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมตลอดจนโครงสร้างของการรับรู้ของผู้คนที่เกิดขึ้นมาในนามของโลกาภิวัตน์ การเคลื่อนย้ายจากหมู่บ้านบนดอยลงมาใช้ชีวิตอยู่ในเมืองที่มากไปด้วยความสัมพันธ์แบบข้ามพรมแดน(ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม) เช่นเชียงใหม่นั้นคือบริบทสำคัญที่ทำให้การสร้างความเป็นพื้นที่ที่สามของชาวอำเภอมีความหลากหลายและซับซ้อนขึ้น การเกิดขึ้นของสินค้าอุปโภคบริโภค การเกิดขึ้นของวิถีการขายแบบใหม่ที่เป็นอื่นไปจากการขายแบบเดิมของผู้ค้ากลุ่มอื่น คือตัวอย่างบางส่วนของโครงสร้างความเป็นพื้นที่ที่สามแบบร่วมสมัยเพื่อดำรงชีวิตอยู่ให้ได้ภายในเมืองแห่งยุคโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์และวิถีชีวิตแบบใหม่ที่เปลี่ยนไปของชาวอำเภอคือสิ่งที่ทำให้ชาวอำเภอราชายจำเป็นต้องสร้างความเป็นพื้นที่ที่สามแบบใหม่ๆ(เช่นที่พบในการคิดประดิษฐ์สินค้าการซื้อหาสินค้านานาชนิดมาจำหน่าย ในการแต่งกายออกมาเดินเร่ขายในรูปแบบต่างๆ ในการบอกราคาสินค้าที่ไม่มีความตายตัว ในการสร้างพื้นที่สำหรับการซื้อขายของคนชั่วคราว ฯลฯ) ขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือของการทำมาหากินในเมือง แต่พื้นที่ที่สามจะเจริญงอกงามอยู่ได้หรือผู้สร้างพื้นที่ที่สามจะมีกำลังใจที่จะสร้างพื้นที่ที่สามต่อไปได้ก็ต่อเมื่ออาณาบริเวณของการปฏิบัติการเชิงพื้นที่แห่งนั้นถูกมองว่าเป็นพื้นที่แห่งความหวัง

ชาวอำเภอราชายเข้ามาเดินเร่ขายสินค้าหัตถกรรม(รวมทั้งสินค้าอื่นๆที่ไปซื้อหามาด้วยความหวังว่าจะขายได้)ในเชียงใหม่ในทศวรรษด้วยความหวังว่าจะหาเงินที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตประจำวันในสังคมปัจจุบันไปจากที่นี่ได้

ชีวิตประจำวันบนดอยที่อยู่ไปก็ไม่มีรายได้เพราะไม่มีไร่นาให้ทำ ชีวิตสมัยใหม่แบบคนในเมืองที่ต้องผูกพันอยู่กับการหาเงินมาผ่อนชำระสินค้าอุปโภค ค้าบอกล่าเกี่ยวกับเหตุแห่งการลงมาเดินเร่ขายของชาวอำเภอราชายหลายคนสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของชาวอำเภอเหล่านี้ว่าอย่างน้อยเชียงใหม่ในทศวรรษก็ยังคงเป็นพื้นที่แห่งความหวังให้กับพวกเขาได้

¹⁴ รายละเอียดเกี่ยวกับอำเภอช้าง(Akha Yang) สามารถอ่านเพิ่มเติมได้ในบทที่ 6 ของไพโรจน์ คงทวีศักดิ์.(2554) อำเภอในทศวรรษ การค้ากับความเป็นชาติพันธุ์.เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ตัวอย่างเช่น ชาวอำเภอราชายจากอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่รายหนึ่งซึ่งเดินเร่ขายทั้งใน เชียงใหม่ในท่าซาร์และเมืองพญาท้าวถึงเหตุแห่งการมาเดินเร่ขายของตนว่า “อยู่บนนั้นหากิน ไม่ได้ ไม่มีอะไรให้ลูกกิน เลี้ยงลูกให้โตไม่ได้” เมื่อถามเธอว่าอยู่บนคอยไม่ปลุกข้าวทำไรหรือเธอ สายหน้าแล้วกล่าวว่า “ไม่ปลุก ไม่มีไร ไม่มีนา ป่าไม้ยึดไปแล้ว เคี้ยวปลุกป่า จริงๆก็ยังมีเหลือ3-4ไร่ แต่มันน้อยไม่พอทำกิน” ลูกสาวของหมีเอ ชาวอำเภอที่เคยเดินเร่ขายจากบ้านห้วยโก๋ ผาหลาย อำเภอ เชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ก็เคยกล่าวถึงเหตุแห่งการมาของชาวอำเภอราชายว่า “ก็อยู่บนโน้นมันไม่มี รายได้อะไร ถ้าไม่มีงานก็ไม่มีรายได้อะไร แต่ถ้าลงมาในเมือง (เพื่อเดินเร่ขาย) มันพอจะได้อย่าง อยู่บนโน้นกว่าจะได้ 100-200 นี๊ยากนะ แต่มารขายของในนี้บางทีก็ยังมี ร้อย สองร้อย สี่ร้อย หรือ ถ้าปลุกก็คุ้มกัน อยู่บนโน้นมันไม่มีรายได้ มันหาเงินยังไม่ค่อยได้หรอก”

ขณะที่อำเภอราชายจากอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ก็ได้เคยบอกเล่าถึงเหตุแห่ง การมาเดินเร่ขายสินค้าของเธอว่า “ชีวิตหนูนี้มีแต่ผ่อนนะ ผ่อนบ้าน ผ่อนค่ากินลูก มอเตอร์ไซค์ทุก คันนี้ก็ผ่อน” และในอีกวันหนึ่งเธอก็กล่าวถึงรายจ่ายเพื่อที่อยู่อาศัยในพื้นที่ราบของเธอว่า “ทุกวันนี้ หนูจ่ายค่าบ้านเดือนละ 4,300ผ่อนให้เบงค์แต่เดี๋ยวซักวันมันก็เป็นของเราแหละ” อาม่ไม่ได้ขายดี ทุกวัน บางช่วงเธอก็ขายไม่ได้หลายวันติดต่อกัน หรือบางวันเธอก็อารมณ์ไม่ดีกับการค้าขายแรกใน ค่าคั้นนั้นของเธอที่ต้องมาจบลงด้วยการขายไม่ได้ “ดูสิวันนี้หนูไม่ได้ประเคิมเลย จับลูกค้าไม่ติด เลย นึกแล้วว่าต้องเป็นยังงี้ ถ้าวันไหนมีคนมาถามคนแรกแล้วไม่ซื้อนะ ขายไม่ค่อยได้หรอกวัน นั้นนะ” นี่อาจเป็นเพียงความเชื่อที่ฟังดูไม่มีเหตุผล แต่ชาวอำเภอราชายเกือบทุกคนก็เชื่อกันเช่นนี้ สืบมา

ชาวอำเภอราชายแต่ละคนมีทักษะในการขายสินค้าต่างกันไป บ้างก็ใช้การสวมใส่ชุดอำเภอ เพื่อดึงดูดสายตานักท่องเที่ยว บ้างก็มีเทคนิคในการบอกราคา บ้างก็รู้จักสร้างความคุ้นเคยกับลูกค้า ก่อนเสนอขาย บ้างก็รู้จักจดจำคำศัพท์ต่างประเทศบางคำ บ้างก็รู้จักพูดจาหวานล่อม ฯลฯ ทักษะ เหล่านี้มีความสำคัญต่อการทำให้ขายได้

ตัวอย่างเช่นอาม่ปีชาวอำเภอราชายวัย73ปี(เมื่อพ.ศ.2553)จากบ้านหนองแวนจอบาภา อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ผู้นิยมแต่งชุดอุโละอำเภอแบบเต็มยศออกมาเร่ขายเคยกล่าววิจารณ์ การขายสินค้าของชาวอำเภอราชายจำนวนหนึ่งซึ่งขายได้ไม่ดีว่า “พวกนี้ขายของไม่ค่อยได้ ถ้าเป็น ฉะนั้นไม่ทำยังงี้หรอก ฉันจะเดินไปอื่นของให้ฝรั่งดูแต่ยังไม่บอกราคา พอเห็นฝรั่งสนใจ ฝรั่งจะถาม เองว่าเท่าไร ฉันทก็จะถามกลับไปว่าให้เท่าไร หรือบอกราคาไปแล้วก็ต่อกันไป จะไม่ชอบพูดราคา ไปก่อน”

อาเก้ลูกสาวของอาฝี่บี่ก็มีทักษะในการขายที่น่าสนใจ เธอเล่าว่า “ถ้าหนูออกมาขาย ก็ขายได้ทุกคืนแหละ....ฝรั่งเค้าชอบมาซื้อของหนู หนูจะเหนื่อยๆแล้วก็ไม่วัยคเยียด หนูจะชวนเค้าคุยก่อน ใจ ไม่ใช่อยู่ๆก็ไปขาย เค้าเลยชอบแล้วอยากช่วยซื้อ” เธอกล่าวต่อไปว่า “บอกราคานี้หนูพูดได้หลายภาษานะ” ซึ่งขณะที่สนทนากันอยู่มีนักท่องเที่ยวที่ดูคล้ายชาวอิสราเอลเดินผ่านมา ลูกสาวอาฝี่บี่จึงหันไปเสนอขายไม้ให้ชมดูแล้วกล่าวขึ้นว่า “เมียง คามิซิม” แต่นักท่องเที่ยวรายนั้นไม่ได้สนใจซื้อ เธอจึงหันมาถามผู้วิจัยว่า “รู๊มัยแปลว่าอะไร 150 เมียงแปลว่า 100 คามิซิมแปลว่า 50 ถ้ามาได้ก็ 200 มาได้คามิซิมก็ 250” สักครู่ก็มีนักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศสเดินผ่านมาเธอก็หันไปทักทายลูกค้าและบอกราคาเป็นภาษาฝรั่งเศส ประโยคเหล่านี้เป็นประโยคง่ายๆแต่ก็มีประโยชน์ต่อการค้าเพราะทำให้ลูกค้าหันมาหยุดยืนมอง บางครั้งก็นำไปสู่การเจรจาต่อรองและช่วยซื้อให้ แน่แน่นอนว่าชาวอ่าน่าเร่ขายอย่างอาเก้ไม่สามารถจะคาดเดาถึงประเทศต้นทางของนักท่องเที่ยวได้ถูกต้องเสมอไป แต่นี่ก็ไม่ใช่ปัญหาเพราะหากทักทายไปแล้วไม่ถูกต้องตรงกันกับภาษาที่นักท่องเที่ยวรายนั้นใช้ เธอก็จะปรับเปลี่ยนมากล่าวทักทายว่า “ฮัล โล”แทน

อาฝี่ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีทักษะทางภาษาและเทคนิคการขายดี แม้ตอนเข้ามาเดินเร่ขายใหม่ๆ เธอพูดไม่ได้กระทั่งภาษาอังกฤษ แต่ทุกวันนี้เธอสามารถใช้ภาษาอังกฤษแบบง่ายๆได้ ภาษาฝรั่งเศสบางคำเธอก็จดจำได้และรู้จักใช้อย่างเหมาะสม เช่นเมื่อมีนักท่องเที่ยวชาวฝรั่งเศสมาซื้อสินค้า หลังจากต่อรองราคากันไปแล้วไม่ตกลง เธอก็จะถามไปเป็นภาษาฝรั่งเศสในทำนองว่าจะให้ราคาเท่าไร โดยกล่าวออกไปว่า “กอมเบียง” แล้วยื่นเครื่องคิดเลขให้นักท่องเที่ยวกดบอกราคาที่ต้องการมา

นอกจากนี้ทักษะอีกชนิดหนึ่งที่ชาวอ่าน่าเร่ขายจำเป็นต้องฝึกฝนหากอยากจะขายให้ได้มาก ขึ้นคือความกล้าที่จะเดินเข้าไปหานักท่องเที่ยวเพื่อเสนอขายสินค้า ซึ่งชาวอ่าน่าเร่ขายหลายรายไม่กล้าทำโดยเฉพาะผู้ที่พูดภาษาอังกฤษไม่ได้หรือผู้ที่เพิ่งลงจากดอยมาใหม่ๆ แม้แต่ผู้ที่ขายมานานแล้วบางรายก็ไม่กล้าทำเช่นนี้ อาฝี่ชาวอ่าน่าเร่ขายวัยสาวจากบ้านห้วยกระ ต้าบลแม่สลอง ในอำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงรายซึ่งปกติมักขายสินค้าไม่ค่อยได้ กล้าขึ้นหลังจากเหลือบไปเห็นอาคี่ชาวอ่าน่าเร่ขายจากบ้านห้วยผึ่ง ต้าบลแม่สลองในลักลอบเดินขึ้นไปขายกบไม้ให้แก่ นักท่องเที่ยวบนลานเบียร์ที่ห้ามชาวอ่าน่าขึ้นมาเดินเร่ขายว่า “ขายยังจ๊ี้แบกตะกร้าขายเนี้ยต้องไม่อายนะ ถ้าอายุๆอย่างหนูนี้ไม่ได้ขายหรอก คนที่ขายได้นะต้องไม่อาย”

ชาวอ่าน่าเร่ขายผู้มีทักษะเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นชาวอ่าน่าเร่ขายที่ขายได้ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าหากไม่มีทักษะเหล่านี้แล้วจะต้องขายไม่ได้

มีว่าจะอย่างไรสำหรับชาวอ่าน่าร่ายเชียงใหม่ในท้บซาร์ก็ยังคงเป็นที่ของโอกาส แม้จะเป็นชาวอ่าน่าร่ายที่อยู่ในวัยซราแล้ว เป็นชาวอ่าน่าร่ายที่พูดภาษาอังกฤษหรือแม้แต่ภาษาไทยไม่ได้ เป็นชาวอ่าน่าร่ายที่ไม่มีลูกล่อลูกชน พูดหวานล่อมลูกค้าไม่เป็นหรือเป็นชาวอ่าน่าร่ายที่หยุดยืนพักนั่งพักสนทนากันอยู่(คือไม่อยู่ในช่วงที่ตั้งใจจะขาย) ทุกคนก็มีโอกาสขายได้

นอกจากบรรดาทักษะการขายต่างๆที่ได้กล่าวไป ปัจจัยสำคัญอีกอันหนึ่งที่ทำให้ชาวอ่าน่าร่ายทั้งหลายมีความหวังว่าจะขายได้ก็คือ “โอกาสของการได้รับลาภ” หรือที่ชาวอ่าน่าร่ายนิยมเรียกกันทั่วไปว่า “ดวง” (ในภาษาอ่าน่าใช้คำว่า “ก้อหล่อง” ซึ่งหมายถึงพรจากพระผู้เป็นเจ้าหรือโชคลาภ)

ในสายตาของชาวอ่าน่าร่ายคำว่าดวงหรือโอกาสที่จะได้รับโชคลาภโดยไม่คาดหมายคือสิ่งที่มีความหมายต่อการเดินเร่ขายสินค้าอยู่ในนี้มากไม่แพ้ทักษะทางการขายต่างๆที่ได้กล่าวไป ดวงสามารถทำให้เกิดรายได้ได้ไม่แตกต่างจากทักษะหรือเทคนิคในการขายทั้งหลาย สิ่งที่แตกต่างกันคือทักษะเหล่านั้นมักเกิดขึ้นจากการฝึกฝนท่องจำ แต่ดวงเป็นสิ่งที่ไหลเวียนเข้ามาหาผู้ค้ารายนั้นเอง โดยที่ไม่ต้องออกไปแสวงหาหรือใช้ความพยายามใดๆ

การเดินเร่ขายสินค้าอยู่ท่ามกลางผู้แปลกหน้าที่มีความคิดและโลกทัศน์ต่างกันของชาวอ่าน่าเป็นการทำมาหากินอยู่กับความไม่แน่นอน ยิ่งผู้คนที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์ทางการค้ากับชาวอ่าน่าร่ายมีความหลากหลายขึ้น(เช่นมีทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทย นักท่องเที่ยวต่างประเทศจากภูมิภาคต่างๆทั่วโลกที่แต่ละกลุ่มแต่ละคนก็ล้วนมีความคิด จริตนิสัยที่แตกต่างกันไปตามเงื่อนไขและประสบการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมเฉพาะตัว)ก็ยิ่งทำให้ความไม่แน่นอนนี้กลายมาเป็นสิ่งที่มีนัยสำคัญต่อการทำมาหากินของชาวอ่าน่าร่ายมากขึ้น ยามใดที่ความไม่แน่นอนนี้ก่อให้เกิดโอกาสที่ทำให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ชาวอ่าน่าร่ายจะเรียกสภาวะเช่นนี้ว่าดวง ความคิด มุมมองที่ให้ความสำคัญกับดวงนี้คือสิ่งที่ดึงดูดชาวอ่าน่าทั้งหน้าใหม่ หน้าเก่าทั้งผู้มีทักษะการขายและผู้ไม่มีทักษะการขายให้เข้ามาเดินเร่ขายสินค้าในเชียงใหม่ในท้บซาร์ด้วยความหวัง

ความคิดเรื่องดวงถูกสะท้อนออกมาเป็นระยะๆผ่านความคิดเห็นที่มีต่อการขายสินค้าในแต่ละคำขึ้น

เช่นอาชีชาวอ่าน่าร่ายจากบ้านห้วยกระ ตำบลแม่สลองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงรายเคยกล่าวถึงลักษณะเด่นของสภาพการขายสินค้าในที่นี้ว่า “ถ้าวันไหนจะขายได้ก็ได้นั้นวันไหนจะขายไม่ได้ก็ไม่ได้” นั่นคือมีอะไรบางอย่างที่ได้เข้ามากำหนดการขายได้และขายไม่ได้ในแต่ละ

ละวันให้กับชาวอ่าซ่าเร่ขาย อะไรบางอย่างที่วันนี้มีโอกาสจะเกิดขึ้นกับทุกคน ทั้งยังไม่ใช่สิ่งที่ต้องฝึกฝนแล้วถึงจะได้มา

อาชีชาวอ่าซ่าเร่ขายอีกรายหนึ่งจากบ้านห้วยกระเหินว่า “ขายของนี่อยู่ที่ดวง” การขายได้หรือไม่ได้ในแต่ละคืนขึ้นอยู่กับดวงมากกว่าสิ่งอื่น คำคินที่อาชิกกล่าวประโยคข้างต้นนี้ออกมาเป็นคำคินที่มีปริมาณนักท่องเที่ยวในเชียงใหม่ในท่บาซาร์น้อย ชาวอ่าซ่าหลายรายก็พากันกลับบ้านบนคอยเพื่อเข้าร่วมพิธีกรรมอ่าซ่า ทำให้มีชาวอ่าซ่าเร่ขายในนีน้อยลง ชาวอ่าซ่าผู้เป็นล่ามกล่าวกับอาชีว่า “ก็น่าจะดี เพราะคนที่มาเดินขายน้อยลง จะได้ขายได้” อาชิกกล่าวแย้งว่า “ไม่เกี่ยวกับ คน(เดินเร่ขาย)น้อยลงจะขายดีขึ้นก็ไม่ใช่ มันอยู่ที่ดวง อย่างบางที่ฝรั่งเดินมาดูของเราแล้วก็ไม่ซื้อ แต่พอมีอ่าซ่าคนอื่นเดินมามันก็ไปซื้อของเค้า ของก็แบบเดียวกัน” อาชีชาวอ่าซ่าเร่ขายจากบ้านห้วยฝั้งตำบลแม่สลองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงรายก็เห็นด้วยเธอกล่าวว่า “ขายของนี่อยู่ที่ดวง บางที่เค้า(นักท่องเที่ยว)ดูของคนนี่อยู่ไม่เอา เราเดินเข้าไปก็ซื้อของเรา”

อาชีชาวอ่าซ่าเร่ขายจากอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งมีเทคนิคการขายที่ดียังยอมรับว่า “ขายของมันอยู่ที่ดวงกะ หนูออกมาขายวันละชั่วโมง ชั่วโมงกว่าก็พอแล้ว ถ้าดวงไม่ดีอยู่ทั้งคืนก็ขายไม่ได้หรอก”

อาชีเชื่อเรื่องดวงมาก เธอเชื่อมั่นว่าถ้าดวงจะขายได้ยังไงก็ขายได้ ชาวอ่าซ่าเร่ขายในเชียงใหม่ในท่บาซาร์มีการขายที่โคดเด่นอย่างหนึ่งคือชอบเข้ามารุมล้อมลูกค้าและบางคนก็ชอบตัดราคาผู้อื่นเพื่อให้นักท่องเที่ยวหันมาซื้อสินค้าของตน แต่ท่ามกลางการขายเช่นนี้อากีก็ยังยืนยันว่าดวงเป็นสิ่งสำคัญที่จะเข้ามากำหนดการขายได้และขายไม่ได้ เธอเล่าว่า “บางที่เราขายอยู่ มัน(ชาวอ่าซ่าเร่ขายคนที่ชอบตัดราคาของผู้อื่น)ก็มายืนข้างหลังแล้วทำมือยังเงี้ย(ขู่นิ้วขึ้นมานิ้วเป็นความหมายว่า ขอรราคาเพียง100บาท ตกลงใหม่)อย่างเราบอกไป200มันก็มาทำยังเงี้ย แต่หนูไม่ลดให้หรอกถ้าเจอยังงั้นะ ถ้าฝรั่งมันชอบของเราบอกแพงมันก็ซื้อ คนจะขายของได้ บอกแพงยังงั้นมันก็ขายได้ แล้วบางที่บอกไป100นึ่งมันก็ให้เรา120 บอก200มันก็แถมให้เป็น250ก็มี หนูได้บ่อยๆ” เธอกล่าวต่อไปว่า “บางที่ยืนพักอยู่เฉยๆ คนอื่น(ชาวอ่าซ่าเร่ขายอื่นๆ)ก็มารุมขาย(นักท่องเที่ยวผู้หนึ่ง)เต็มเลย แต่ฝรั่ง(ผู้ที่ถูกรุมล้อม)ก็ชี้มาที่หนูว่าจะซื้อคนเนี้ย ของคนอื่นไม่เอา” อากีมีนิสัยอย่างหนึ่งคือไม่ชอบเดินเร่ขายไปไกล แต่กระนั้นเธอก็ขายได้ เธอเล่าว่า “หนูไม่ค่อยเดินไม่ชอบเดิน ส่วนใหญ่จะยืนอยู่ตรงเนี้ย(ชี้ไปทางสี่แยกแมคโดนัลด์)แล้วก็ตรงเนี้ย(ซอยเล็กข้างแมคโดนัลด์)แล้วก็โน่น(ตลาดอนุสาร)3ที่เนี้ย ยืนอยู่เฉยๆถ้าจะขายได้มันก็ขายได้ ออกมานี่ขายได้ทุกวันแหละ อย่างน้อยก็สองสามร้อย”

อาผ่ปีซึ่งสูงวัยแล้วก็นิยมยืมยีนขายอยู่ปากทางเข้าตลาดอนุสารเป็นหลัก บางครั้งอาผ่ก็จะออกไปเดินเร่ขายบ้างแล้วก็เดินวนกลับมายืมยีนขายที่เดิม อาผ่เล่าถึงดวงทางการค้าของแกในคืนที่ผ่านมามาว่า “เมื่อคืนไปซื้อกบ(กบไม้แกะสลัก)มารรอบแนะะ(ซื้อมาเพิ่มคราวละไม่กี่ตัว) เดินไปเดินมาอยู่ตรงเนี้ย(หน้าตลาดอนุสาร) คนซื้อก็เดินมาชนเอง ไม่ต้องไปเดินไหนหรอก ยืนตรงเนี้ยก็ขายได้”

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าดวงเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน ทั้งยังอยู่นอกเหนือกฎเกณฑ์ทางเศรษฐกิจที่เป็นทางการ อยู่นอกเหนือวาทกรรมทางสังคม วัฒนธรรมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจทั้งหลาย เช่นแม้จะถูกมองว่าเป็นผู้ที่บอกราคาสินค้าแพงกว่าอีกคนหนึ่งทั้งๆที่เป็นสินค้าแบบเดียวกัน แม้จะถูกมองว่าเป็นผู้ค้าที่เป็นชาวเขาไม่ใช่ชาวเมือง แม้จะถูกมองว่าเป็นผู้ค้าที่เกะกะน่ารำคาญ ไม่มีมารยาทในการขาย และแม้จะถูกมองว่าเป็นผู้ค้าขายชอบที่ไม่ควรมีสติหรืออันชอบธรรมในการทำมาหากินที่นี้ แต่ผู้ค้าเช่นชาวอำเภอเร่ขายเหล่านี้ก็มีโอกาสที่จะขายได้

ความไม่แน่นอนในแง่หนึ่งจึงเป็นที่มาของความหวัง และผู้ใดก็ตามที่มีความหวังก็ย่อมมีพลังใจที่จะดำรงอยู่ต่อไป

พื้นที่และเวลาแห่งความไม่แน่นอนเช่นเชียงใหม่ในท้บซาร์แม้นในแง่หนึ่งจะมากด้วยปัญหา แต่ในอีกแง่หนึ่งก็นำมาซึ่งความหวังต่างุานาให้กับผู้ค้าทุกกลุ่มทุกคนไม่เว้นแม้แต่ผู้ค้าที่ไม่เป็นทางการอย่างชาวอำเภอเร่ขาย

คำคีนหนึ่งอาจีชาวอำเภอเร่ขายจากอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงรายกล่าวขึ้นกับผู้วิจัยว่า “เมื่อวาน4ทุ่มแล้ว จะกลับอยู่แล้ว ขายได้ ตอนเดินๆ(ตั้งแต่หัวค่ำ)ขายไม่ได้เลย พอจะกลับมีฝรั่งมาซื้อสร้อย150 หมวกอีกใบ200 เมื่อวานเลยได้350 มันจะขายได้ก็ได้อ จะกลับแล้วยังขายได้” แต่อาจีก็เชื่อว่าขายได้ทุกวัน วันที่ขายไม่ได้แม้แต่บาทเดียวก็มี แต่การมีวันที่ขายได้บ้างก็ช่วยสร้างความหวังให้กับเธอ ภาพของการเป็นพื้นที่แห่งความหวังของเชียงใหม่ในท้บซาร์บางครั้งก็ทำให้อาจีต้องคอยเตือนสติเพื่อนๆชาวอำเภอเร่ขายที่ขายไม่ได้ว่า “อย่าไปกลุ้มใจ เดียวก็ขายได้ วันนี้ไม่ได้พรุ่งนี้ก็ได้”

การหากินในเชียงใหม่ในท้บซาร์อาจเป็นเรื่องไม่ยากสำหรับผู้ที่มีความพร้อมในทางเศรษฐกิจและสังคม(อาทิเช่นมีเงินทุนพร้อม มีสถานภาพทางสังคมที่เป็นที่ยอมรับ มีเครือข่ายเส้นสายทางสังคมที่พึ่งพาได้) แต่เป็นเรื่องค่อนข้างยากหรือยากไปด้วยปัญหาตลอดมาสำหรับผู้ค้าขายชอบเช่นชาวอำเภอเร่ขาย การไม่มีที่ทางชัดเจนเป็นของตัวเอง การถูกมองว่าเป็นผู้ไม่รู้จักรมารยาทอันควรในการทำการค้า การถูกมองว่าเป็นผู้เข้ามาร่วมฉวยประโยชน์ทางการค้าโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆรวมถึงอคติทางชาติพันธุ์ที่มีมา ทำให้ชาวอำเภอเหล่านี้ต้องเดินเร่ขายสินค้าหากินอยู่ใน

ที่นี้ในฐานะของผู้ค้าที่มี “ความเป็นคนอื่น” เจ็บปวดอยู่ในตัวตลอดเวลา อาจกล่าวได้ว่าปัญหาทั้งหลายที่ชาวอำเภอราชายต้องเผชิญในเชียงใหม่ในทศวรรษคือปัญหาที่สืบเนื่องมาจากกรอบการมองในเรื่องของ “ความเป็นคนอื่น” ที่ถูกผลิตขึ้นมาภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้าผู้ประกอบการกลุ่มอื่นกับชาวอำเภอราชายที่มีทุนและอำนาจทางสังคมต่างกัน

แต่ที่ชาวอำเภอราชายยังสามารถหยัดยื่นท่ามาหาถิ่นที่อยู่ในที่นี้ได้ ยังสามารถสร้างพื้นที่ที่สามอันใหม่ขึ้นมาได้อยู่ตลอดหากสภาวะการณ์ที่เป็นเงื่อนไขอันวนเวียนนั้นเป็นเพราะพวกเขารู้จักคิดอะไรในแง่บวกหรือมีความสามารถที่จะคิดอะไรในแง่บวกได้ ชาวอำเภอราชายสามารถคิดทำนองนี้ได้ก็เพราะมีความหวัง

ความหวังของชาวอำเภอราชายไม่ใช่ความหวังที่เลื่อนลอย ไร้ราก ไร้บริบท แต่เป็นความหวังที่ถูกสร้างขึ้นมาจากทางสังคมหรือโดยสังคม(socially constructed)โดยพื้นที่และเวลาที่เฉพาะพิเศษเช่นเชียงใหม่ในทศวรรษ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ท่องเที่ยวภายในเมืองแห่งหนึ่งซึ่งถูกผลิตขึ้นมาโดยการปะทะประสานกันของกระแสพลังในระดับโลก กระแสพลังในระดับท้องถิ่นรวมถึงกระแสพลังในระดับปัจเจกบุคคลที่กลั่นตัวออกมาเป็น “แรงปรารถนา” ที่ชักนำชาวอำเภอราชายให้เข้ามาเดินเร่ขายหาถิ่นอยู่ในนี้อย่างมีความหวัง

คำคืนที่ขายไม่ดีคืนหนึ่ง อานี่ชาวอำเภอราชายจากบ้านห้วยกระดำบลแม่สองใน อำเภอมะป๋าลหลวง จังหวัดเชียงรายหยุดนั่งพักลงบนขั้นบันไดของโรงแรมเลอเมอร์เดียนที่แผ่ตัวมาถึงริมทางเท้า เธอมองไปยังนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกกลุ่มแล้วกลุ่มเล่าที่เดินสนทนากันผ่านไปแล้วกล่าวขึ้นเป็นทำนองพูดเล่นว่า “ฝรั่งก็เยอะแต่ไม่ซื้อ เนี่ยที่เดินๆเนี่ยถ้ามาช่วยซื้อคนละอันๆก็ได้เป็นพันและขายหมดจะกำไรก็กลับบ้านได้โดย” กล่าวจบเธอก็ยิ้มให้กับความคิดของตัวเอง

แม้ความคิดของอานี่จะเป็นเพียงภาพฝันแต่ภาพฝันนี้ก็สะท้อนให้เห็นถึงประกายของความหวังซึ่งเป็นความหวังที่ถูกสร้างขึ้นมาจากกลางการปะทะประสานของกระแสพลังทั้งสามที่ได้กล่าวไป หากความหวังที่จุ่ๆสตรีอำเภอราชายหนึ่งก็จินตนาการขึ้นมาอย่างฟุ้งซ่านไม่มีบริบททางสังคมใดๆ

ภาพฝันนี้แม้จะตรงข้ามกับความเป็นจริงที่ต้องทนเดินเร่ขายจนเหนื่อยหน่าย บางครั้งก็ต้องแย่งกันขาย ต้องอาศัยโชคอาศัยดวงและความอดทน แต่ภาพฝันนี้ก็เป็นตัวจุดประกายความหวังซึ่งเป็นพลังใจที่ทำให้ผู้ค้าตัวน้อยๆเช่นอานี่สามารถเดินเร่ขายสินค้าอยู่ในนี้ต่อไปได้ อานี่ยังคงมองไปที่นักท่องเที่ยวที่เดินผ่านไปๆแต่ก็อดไม่ได้ที่จะกล่าวที่เล่นที่จริงออกมาอีกครั้งว่า “ช่วยๆกันซื้อคนละอัน เดียวก็ขายหมด”

พลังใจในเชิงบวก หรือความสามารถในการคิดแง่บวก (optimism of the will/optimism of the intellect) เป็นสิ่งสำคัญ เพราะช่วยเปิดเส้นทางความคิดใหม่ๆ ให้กับความคิดที่ถูกปิดกั้นให้อยู่กับความท้อถอยมานาน (Harvey, 2000 : 17) ความคิดที่ว่ายังมีทางเลือกอื่นที่ควรลองก้าวเดินไปอย่างน้อยก็ก่อให้เกิดความหวังและพลังใจ ไม่ทำให้เราต้องจำนนทนยอมกับการเป็นฝ่ายถูกระทำอยู่ร่ำไปซึ่งในแง่หนึ่งเกิดขึ้นจากการเอาแต่คิดอะไรในแง่ลบของตัวเองด้วย

พื้นที่และเวลาที่เรียกว่าเชียงใหม่ในทาร์ซาร์อาจมากไปด้วยปัญหา แต่การปฏิสัมพันธ์ของผู้คนที่หลากหลายซึ่งยากจะคาดเดาผลล่วงหน้าได้ บางครั้งก็ทำให้พื้นที่และเวลาเหล่านี้กลายมาเป็นพื้นที่และเวลาแห่งความหวังให้กับใครต่อใครหลายคน โดยเฉพาะผู้ค้าที่ยากจนและเป็น “คนอื่น” ของที่นี่เช่นชาวอำเภอแม่สาย

ชาวอำเภอแม่สายเข้ามาเดินเร่ขายสินค้าที่นี่ด้วยความหวัง หวังจะได้เงินตราซึ่งต้องพึ่งพาทักษะทางการค้าและดวง และในบางจังหวะเวลาเชียงใหม่ในทาร์ซาร์ก็เติมเต็มความหวังให้กับชาวอำเภอแม่สายได้จริง การเป็นพื้นที่และเวลาแห่งความหลากหลายและไม่แน่นอนทำให้ชาวอำเภอแม่สายสามารถทำการค้าอยู่ในที่นี่ได้อย่างมีความหวัง

ตัวอย่างเช่นคำก๊วที่มีฝนตกลงมาเป็นระยะๆ ก็นั่ง อาอี อาจิ อาที อาดี อาดีดี และชาวอำเภอแม่สายอีก 3 ราย ยืนจับกลุ่มสนทนากันอยู่หน้าลานเบียร์ข้างโรงแรมสุริวงส์ด้วยน้ำเสียงที่ตื่นเต้น ผู้วิจัยกล่าวทักทายไปว่าวันนี้ฝนตก นักท่องเที่ยวมาเดินกันไปมาก คงขายไม่ค่อยได้กัน อาจิส่ายหน้าแล้วกล่าวขึ้นว่า “คนไม่มีแต่ก็ขายได้ เนี่ยคนเนี่ย(อาดีจากบ้านห้วยผึ้ง) คนเนี่ย(อาทีจากบ้านห้วยผึ้ง) ได้ 2,000 กัน แล้วตัวฉันได้ 1,000 นึง” กล่าวจบเธอก็บ๊วยหน้าไปทางสตรีชาวไทยสูงวัยผู้หนึ่งซึ่งแต่งกายทะมัดทะแมงแต่ดูดีมีผู้รับใช้เดินติดสอยห้อยตามคอยถือถุงสินค้าให้ 2 คน แล้วกล่าวต่อไปว่า “นะคนนั้นนะ เค้าใจดีมากเลย ช่วยซื้อให้หมดทุกคนเลย” อาทีกล่าวเสริมว่า “หมวกนี่นะบอกไป 500 ก็ให้ 500 ไม่ต่อเลย” อาจิกกล่าวเสริมอาทีต่อไปอีกว่า “แล้วยังซื้อสร้อยซื้อกำไลอะไรเค้าอีกคนนี่เลยได้ 2,000” จากนั้นก็หันมาทางอาดี “แล้วคนนี้ก็ 2,000 แต่คนนี้เค้าขายดีอยู่แล้ว ตัวฉันเมื่อวานได้ 150 แต่วันนี้ขายสร้อยแล้วก็อย่างอื่นอีก(ให้สตรีไทยผู้นั้น) ได้มา 1,000 นึง” อาจิหันไปทางชาวอำเภอแม่สายจากบ้านห้วยกระที่ กำลังตั้งท้องกล่าวว่า “คนนี้ได้ 1,800” จากนั้นหันมามองอาดีดีซึ่งปกติเป็นคนไม่ค่อยกล่าววาจาทำให้ขายสินค้าไม่ค่อยได้แล้วกล่าวว่า “อาดีนี่แถมได้ 400 นะ เค้าช่วยซื้อทุกคน(ชาวอำเภอแม่สายที่อื่นสินค้าเสนอเข้ามา)ของอาดีนี่หมวกก็

ขายได้ กำไรง่ายๆได้ สร้อยก็ขายได้” อาตัมรับคำบรรยายด้วยสีหน้าพึงพอใจ อาตัมเองก็รู้ลึก
ประทับใจไม่หายกล่าวขึ้นบ้างว่า “หมวก (อ่านำทำขาย) ได้ 500 ไม่ต่อเลยอะ”

กล่าวได้ว่าลูกค้าเช่นสตรีไทยสูงวัยรายนี้เป็นลูกค้าในอุดมคติที่ชาวอ่านำเร่ขายหรือแม่แต่
ผู้ค้าอื่นใดก็อยากจะได้พบเจอ

การเป็นพื้นที่แห่งความไม่แน่นอนของเชียงใหม่ในทศวรรษบางครั้งก็นำมาซึ่งความหวัง
ดังเช่นปรากฏการณ์ที่ได้กล่าวไป เรื่องราวที่คาดเดาไม่ได้เป็นสิ่งที่มิให้เห็นเป็นระยะๆ ในเชียงใหม่
ในทศวรรษ เช่นกันหนึ่งอาเจชาวอ่านำเร่ขายวัยสาวจากบ้านห้วยโก๋นผาตาย อำเภอเชียงดาว จังหวัด
เชียงใหม่ เดินเข้ามาบอกเพื่อนๆ ด้วยน้ำเสียงตื่นเต้นว่า “ที่หน้าตลาดอนุสาร มีฝรั่งคนหนึ่งเอาเงินมา
แจกเอาออกมา 500 ให้(ชาวอ่านำเร่ขาย)คนละร้อย ฉันได้มาร้อยหนึ่ง” หรืออย่างเหตุการณ์ที่อาตัม
ขายกำไลผ้าปักเม็ดเดียวแบบอ่านำให้แก่นักท่องเที่ยวชาวตะวันตกไป 1 เส้น โดยได้ราคามาถึง “200
บาท จริงๆ มันเส้นละ 20 ก็ได้ บอกฝรั่งไป 20 หละ แต่ฝรั่งนั้นใจดีให้มา 200 เลย”

ปรากฏการณ์ทำนองนี้แม้ไม่ได้เกิดขึ้นเป็นประจำในทุกคำคืน แต่ทุกครั้งที่เกิดก็จะกลายมา
เป็นเรื่องเล่าขานที่ช่วยแต่งเติมความหวังให้แก่ชาวอ่านำเร่ขาย ช่วยตอกย้ำและยืนยันการเป็นพื้นที่
แห่งความหวังของเชียงใหม่ในทศวรรษให้แก่ชาวอ่านำเร่ขาย

เดวิด ฮาร์วีย์ (David Harvey) ได้กล่าวไว้ว่า “ภาพฝันเชิงอุดมคติในเรื่องใดก็ตามไม่มีวัน
สูญสลายไปโดยสิ้นเชิง ภาพฝันเชิงอุดมคติเหล่านี้จะอยู่กับเราทุกขณะ ในฐานะตัวกำหนดความหวัง
ความปรารถนาให้กับเราอย่างลับๆ”(เรื่องเดียวกัน : 195)

ที่ชาวอ่านำเร่ขายสามารถจะสร้างพื้นที่ที่สามในรูปแบบต่างๆ (เช่นพื้นที่ที่สามในสินค้าที่
คิดทำและหามาจำหน่าย พื้นที่ที่สามในการแต่งกาย พื้นที่ที่สามในความเป็นอ่านำไปจนถึงพื้นที่ที่
สามในขณะที่กำลังเดินเร่ขาย) ขึ้นมาเพื่อใช้เป็น “พื้นที่ทำกิน” เฉพาะตัวที่ไม่ตายตัวในเชียงใหม่
ในทศวรรษได้ก็เพราะได้รับพลังการคิดในแง่บวกจากภาพฝันเชิงอุดมคติที่บางครั้งก็ปรากฏขึ้นมา
ให้เห็นจริงได้ในขณะที่เดินเร่ขาย

การเดินเร่ขายสินค้าของชาวอ่านำเร่ขายแม้จะเป็นการเดินอยู่ในพื้นที่แห่งอำนาจที่เข้มข้น
เสียจนทำให้พวกเขาต้องกลายมาเป็นเพียงผู้ค้าขายขอบที่มักจะถูกกระทำร้าย แต่ชาวอ่านำเร่ขาย
เหล่านี้ก็ยังคงไม่ล้มเลิกความตั้งใจที่จะเข้ามาเดินเร่ขาย นอกจากพวกเขาจะได้ตระหนักรู้จาก

ประสบการณ์ว่าอำนาจบางอย่างในเชิงใหม่ในท่าบารเป็นสิ่งที่สามารถต่อรองได้ด้วยการทำ
ความเป็นอื่นให้เกิดขึ้นในสิ่งเดิมๆ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบเดิมๆแล้ว เหตุผลสำคัญอีก
อันหนึ่งที่ทำให้ชาวอ่าน่าเร่ขายยืนย่น (โดยการเข้ามาปรากฏภายในนี้ทุกคืน) ที่จะเข้ามาหาถิ่นอยู่ ณ
ที่นี้ต่อไป (ตราบเท่าที่ยังไม่มีการห้ามเข้ามา) คือการที่เชิงใหม่ในท่าบารถูกชาวอ่าน่าเร่ขายมองว่า
เป็นพื้นที่ที่สามารถจะช่วยเหลือเติมเต็มความหวังให้แก่พวกเขาได้

น่าสังเกตว่าความหวังที่แฝงฝังอยู่ในร่างกายหรือในความคิดของชาวอ่าน่าเร่ขายนี้เป็น
ความหวังที่ถูกชักทอขึ้นมาจากโดยพลังความต้องการด้านเศรษฐกิจและสังคมของปัจเจกบุคคลผู้เป็น
เจ้าของร่างกาย (ซึ่งก็คือชาวอ่าน่าเร่ขายผู้นั้น) กับพลังทางเศรษฐกิจและการบริโภคนิยมวัฒนธรรม
ระดับโลก ที่ได้ไหลมาปะทะกันในพื้นที่และเวลาที่เฉพาะพิเศษเช่นเชิงใหม่ในท่าบาร ความหวัง
ที่ว่านี้เป็นความหวังที่ถูกสร้างขึ้นมาร่างกายของคนชายขอบที่มีโอกาสได้เข้ามาเผชิญกับกระแส
โลกาภิวัตน์อันเข้มข้นภายในเมือง

ร่างกายนี้อันเป็นร่างกายนี่มีนัยของโลกาภิวัตน์ (เช่นที่ปรากฏในการแต่งกายและวิธีการขาย
ของชาวอ่าน่าเร่ขาย) ความหวังนี้ก็เป็นความหวังที่มีนัยของโลกาภิวัตน์

เดวิด ฮาร์วีย์กล่าวไว้ว่า “ไม่ว่าจะเป็นในเชิงทฤษฎีหรือเชิงประจักษ์ (ทุกวันนี้ : ผู้วิจัย) เรา
จะไม่สามารถทำความเข้าใจร่างกายซึ่งเป็นสิ่งสร้างทางสังคมได้หากเราไม่ทำความเข้าใจพลัง
อำนาจต่างๆที่รายล้อมร่างกายและช่วยสร้างร่างกาย(ในเชิงสังคม)ขึ้นมา และพลังอำนาจที่ว่านี้ก็คือ
โลกาภิวัตน์” (เรื่องเดียวกัน : 16)

ความจริงแล้วมิใช่เพียงร่างกาย กระทั่งความทะยานอยากของใจซึ่งเกิดขึ้นภายในร่างกาย
ของแต่ละคนที่ไม่ว่าจะอยู่ในชนชั้น ชาติพันธุ์ เพศสภาพและพื้นที่(เมืองหรือชนบท)แบบใด ใน
ปัจจุบันก็เป็นสิ่งที่ทำความเข้าใจได้ยากหากเราไม่นำเอาโลกาภิวัตน์ขึ้นมาร่วมพิจารณาในฐานะ
บริบทที่สำคัญอันหนึ่งด้วย

ชาวอ่าน่าเร่ขายไม่ได้เดินเร่ขายสินค้าอยู่แค่ภายในพื้นที่เมือง เพราะการเดินเร่ขายอยู่ภายใน
พื้นที่เมืองเช่นเชิงใหม่ในท่าบารยังมีความหมายว่าเป็นการเดินเร่ขายอยู่ภายในพื้นที่แห่งโลกาภิ
วัตน์และพื้นที่แห่งความหวัง พื้นที่ที่ชาวอ่าน่าเร่ขายก้าวเดินไปจึงเป็นพื้นที่ที่มีทั้งมิติทางกายภาพ
มิติทางสังคมรวมถึงมิติทางอารมณ์ความคิดและจิตใจ

ร่างกายที่เรียกว่าชาวอ่าซ่าเร่ขายคือร่างกายที่มีความหมายสัมพันธ์อยู่กับการเดินหมายความว่า การเดินได้ช่วยสร้างความหมายทางสังคมบางอย่างให้กับร่างกายของชาวอ่าซ่าเร่ขาย ยิ่งการเดินมีมิติที่ซับซ้อนมากเพียงใดร่างกายของชาวอ่าซ่าเร่ขายก็ยิ่งถูกปรุงแต่งความหมายให้มีความซับซ้อนมากขึ้นเพียงนั้น

การพิจารณา “ร่างกาย” ที่มีนัยและพลวัตทางชาติพันธุ์ของชาวอ่าซ่าเร่ขายกับ “การเดินเร่ขาย” ที่มากไปด้วยนัยทางการเมืองของพวกเขาได้ทำให้เราเข้าใจถึงการขัดแย้งกันระหว่างกระแสพลังต่างๆ ในสังคมกับร่างกาย และความพยายามในทางสังคมและวัฒนธรรมของร่างกาย (หมายถึงความพยายามที่จะนำเอาทุนทางสังคมและวัฒนธรรมทั้งที่มีมาแต่เดิมและที่ประยุกต์ต่อยอดขึ้นมาใหม่มาใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการปรับตัวให้แก่ร่างกายที่มั่งมันจะทำมาหากินอยู่ให้ได้ในพื้นที่และเวลาที่ร่างกายนั้นถูกมองว่าเป็นคนอื่น) ที่จะดำรงอยู่ให้ได้ในเมืองสมัยใหม่ในฐานะของผู้ค้าขายชอบที่เลี้ยงไม่ได้ที่จะต้องแสดงความเป็นคนอื่นออกไปในขณะที่เดินเร่ขาย

บทที่ 8

บทสรุป

งานศึกษาวิจัยนี้เป็นงานศึกษาวิจัยที่พยายามจะทำความเข้าใจว่าเหตุใดชาวอ่าจำนวนหนึ่งโดยเฉพาะสตรีชาวอ่าที่เข้ามาหาเงินในเมืองจึงเลือกการเดินเร่ขายสินค้าชาติพันธุ์ และสินค้าหัตถกรรมในพื้นที่ท่องเที่ยวของเมืองเป็นอาชีพหลัก ทั้งๆที่อาชีพนี้เป็นอาชีพที่มักไปด้วยปัญหา

ชาวอ่าเร่ขายก็แตกต่างกับชาวอ่าอื่นทั่วไปในเมืองที่ตระหนักรู้เป็นอย่างดีว่าสังคมเมืองไม่ใช่สังคมที่มีไว้เพื่อการแสดงออกทางชาติพันธุ์ตามอำเภอใจ ในระดับสามัญสำนึกความเป็นอ่าไม่สมควรถูกแสดงออกอย่างพร่ำเพรื่อภายในเมืองโดยไม่ดูกาลเทศะ ซึ่งชาวอ่าในเมืองส่วนใหญ่รับรู้ได้ถึงพลังของสามัญสำนึกอันนี้และทำให้สอดคล้องกับบริบทของเมืองได้อย่างไม่มีปัญหา เช่นหันมาแต่งกายแบบคนพื้นราบทั่วไปและหันมาใช้ภาษาไทยเป็นสื่อกลางในระหว่างทำงาน แต่สำหรับชาวอ่าเร่ขาย พวกเขากลับทำเช่นนี้ไม่ได้หรือถึงแม้จะได้ก็ไม่ได้เต็มที่ เพราะการเดินเร่ขายสินค้าของพวกเขาในระดับหนึ่งจำเป็นต้องพึ่งพาความเป็นอ่า การแสดงออกซึ่งความเป็นชาติพันธุ์อ่าผ่านการแต่งกาย การประดิษฐ์สินค้าหัตถกรรมบางชนิดออกมาจำหน่ายคือสิ่งที่เอื้อประโยชน์ให้กับการทำการค้าของพวกเขา แต่การแสดงออกซึ่งความเป็นชาติพันธุ์อ่าในเมืองเช่นนี้ในอีกแง่หนึ่งก็เป็นการตอกย้ำภาพของความเป็นคนอื่นให้กับพวกเขา ยิ่งเมื่อได้รับการผสมผสานด้วยจิตตีสบายอย่างในขณะที่เดินเร่ขายเช่นการนิยมนันทนาการเป็นภาษาอ่าด้วยเสียงที่ดัง การมาขึ้นบังเกะกะหน้าร้าน การเข้ามาสะกิดเรียกความสนใจจากนักท่องเที่ยวที่กำลังซื้อสินค้าจากผู้ค้าอื่นอยู่ ภาพของความเป็นคนอื่นนี้ก็ยังมีนัยเชิงลบมากขึ้น

แต่ว่าจะอย่างไร เมื่อตัดสินใจเข้ามาหาเงินในเชียงใหม่ในทาร์ชาร์ในฐานะผู้เดินเร่ขายสินค้าแล้ว ชาวอ่าเร่ขายก็เลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องแสดงความเป็นคนอื่นออกไป

อะไรคือเงื่อนไขที่ทำให้ชาวอ่าจำนวนหนึ่งเลือกที่จะเข้ามาหาเงินในเมืองในฐานะของอ่าเร่ขาย

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งในระดับโลก และระดับท้องถิ่นซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความเปลี่ยนแปลงในระดับปัจเจกบุคคลที่สะท้อนตัวออกมาในรูปของความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต ในความคิด ในโลกทัศน์ตลอดจนค่านิยมของชาวอ่าแต่ละคนในปัจจุบัน คือเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดอาชีพนี้ขึ้นมา

ระบบทุนนิยมได้สร้างความหมายใหม่ให้กับเงินตรา ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามีความหมายเป็นสากลเสียยิ่งกว่าผลิตผลทางวัฒนธรรมใดๆที่มนุษย์เคยสร้างขึ้น ความเป็นสากลของเงินตราไม่ได้มีความหมายเพียงว่าเป็นสิ่งที่นานาประเทศยอมรับ แต่ยังมีความหมายว่าเป็นสิ่งที่บุคคลทุกคนชั้นชาติพันธุ์ เพศสภาพซึ่งไม่ว่าจะอยู่อาศัยในพื้นที่เมืองหรือพื้นที่ชนบททั่วโลกส่วนใหญ่ล้วนให้การยอมรับร่วมกันว่าเป็นปัจจัยที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน

การค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันเช่นค่านมลูก ค่าเล่าเรียนลูก ค่าอุปกรณ์การสื่อสารตามยุคสมัย ค่ารถมอเตอร์ไซด์ ค่าอาหารการกินที่ทุกวันนี้ส่วนใหญ่ต้องซื้อหามา ค่ายาค่ารักษาพยาบาล รวมถึงหนี้สินที่ต้องผ่อนชำระ ฯลฯ เหล่านี้คือค่าใช้จ่ายในระดับชีวิตประจำวันที่กระทบกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงเช่นชาวอาข่าก็ยากที่จะหลีกเลี่ยงได้อีกต่อไป

การบริโภคนิยมทำให้ชีวิตในหมู่บ้านบนดอยกลายเป็นชีวิตที่มากไปด้วยรายจ่าย ประกอบกับการที่ต้องอยู่บนดอยไปอย่างไร้ที่ท่ากิน เพราะที่ดินที่เคยใช้เพาะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารจำนวนไม่น้อยได้ถูกยึดคืนไปเพื่อใช้ปลูกป่า ท่ามกลางปัญหาเรื่องที่ทำกินและค่าใช้จ่ายที่รุมเร้ามากขึ้นทุกขณะ ชาวอาข่าจำนวนหนึ่งจึงเลือกที่จะเข้ามาหากินในเมือง

เชียงใหม่ไนท์บาร์ซาร์คือพื้นที่แห่งหนึ่งในเมืองเชียงใหม่ที่มีชาวอาข่าเข้ามาทำการค้ากันอยู่มาก แต่ก็เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงกลุ่มอื่นคือชาวอาข่าที่เป็นผู้ค้าในที่นี้ไม่มีผู้ใดแต่งชุดชาติพันธุ์ออกมาทำการค้า ไม่มีผู้ใดสะพายตะกร้า(กระจาดพลาสติกสีเหลือง)สินค้าแล้วออกมาเดินเร่ขาย หากจะมีก็จะมีเพียงชาวอาข่าเร่ขายกลุ่มเดียวที่เลือกใช้ชุดวิธีเช่นนี้

ท่ามกลางเครือข่ายของพลังอำนาจระดับต่างๆที่เข้มข้นในเชียงใหม่ไนท์บาร์ซาร์ ผู้ค้าผู้มาทีหลังหรือไม่ก็มิทุนน้อยเช่นชาวอาข่าเร่ขายย่อมถูกจัดตำแหน่งแห่งที่ให้อยู่ในชั่วของความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เป็นรอง การเป็นผู้ค้าที่ไม่มีที่ทางทางการค้าที่แน่นอนของตนเองส่งผลให้ชาวอาข่าเร่ขายจำเป็นต้องใช้ “ร่างกาย” มาเป็นพื้นที่จัดแสดงสินค้า และใช้ “การเดิน” มาเป็นตัวบ่งบอกอาณาบริเวณทางการค้าของตน ซึ่งแน่นอนว่าการเดินเร่ขายเช่นนี้ย่อมต้องมีผลกระทบต่อนพื้นที่การค้าและการค้าของผู้ค้ากลุ่มอื่น

ชาวอาข่าเร่ขายได้เรียนรู้ที่จะใช้ความเป็นชาติพันธุ์ ร่างกายและภาพแห่งความเป็นคนอื่นของตนให้เป็นประโยชน์ต่อการทำการค้า อย่างน้อยพวกเขาก็ได้ค้นพบว่าในพื้นที่และเวลาแห่งการท่องเที่ยวที่ระบบทุนนิยมได้สร้างขึ้นมาตามเมืองต่างๆเช่นกรุงเทพมหานคร พัทยา หัวหิน สมุย ภูเก็ตและเชียงใหม่มีที่ทางพอที่จะให้พวกเขาแทรกตัวเข้ามาทำการค้าได้

ที่ทางทางการค้าภายในเมืองเหล่านี้ไม่ใช่ที่ทางที่จะได้มาโดยง่าย การศึกษาการทำมาหากินของชาวอ่าน่าเร่ขายในเชียงใหม่ในทศวรรษได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าพื้นที่ซึ่งในที่นี้หมายถึงพื้นที่ทางการค้าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการ ไม่มีพื้นที่ทางสังคมหรือพื้นที่เพื่อการใช้ชีวิตในสังคม(ซึ่งต้องพึ่งพาและผูกพันอยู่กับทั้งมิติทางกายภาพและมิติทางความคิดจินตนาการไปพร้อมๆกัน)ใดๆที่จะเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้โดยไม่มีการปฏิบัติการเพื่อให้ได้มาและรักษาไว้ซึ่งพื้นที่

การปฏิบัติการเชิงพื้นที่ที่โดดเด่นที่สุดของชาวอ่าน่าเร่ขายคือการสร้างพื้นที่ที่สามขึ้นมา

พื้นที่ที่สามคือพื้นที่ของการทำให้เกิดความเป็นอื่นขึ้นมาในสถานะเดิมๆที่มักถูกกำกับควบคุมไว้โดยมุมมองที่อยู่บนฐานของการคิดแบบชั่วคราวข้าม การรู้จักสร้างพื้นที่ที่สามได้ช่วยให้ชาวอ่าน่าเร่ขายสามารถปลดปล่อยตัวเองออกจากความเป็นอ่าน่าแต่เดิมมาและสามารถที่จะทำการค้าอยู่ร่วมพื้นที่และเวลากับผู้ค้ากลุ่มอื่นอย่างแตกต่างได้

หากจะกล่าวไป การจัดการกับร่างกายที่ปรากฏขึ้นในรูปของการแต่งกาย การสะพายตะกร้าสินค้าแล้วรุกเข้ามาเดินเร่ขาย การจัดการกับความเป็นอ่าน่าโดยการปรับสร้างใหม่ขึ้นมาอย่างหลากหลายทั้งในรูปของเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย สินค้า ภาษาและมารยาทในการขายสินค้า การจัดการกับความเป็นคนอื่นในพื้นที่นี้ของชาวอ่าน่าเร่ขายในลักษณะที่ว่าทั้งที่ทำให้ถูกเบียดขับโดยผู้ค้าผู้ประกอบการกลุ่มอื่นแต่ก็ต้องยืนยันยืนยันความเป็นคนอื่นของตนเองเอาไว้เพราะในระดับหนึ่งก็เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อการเดินเร่ขายสินค้าให้แก่นักท่องเที่ยว เหล่านี้ล้วนเป็นยุทธวิธีที่ดำเนินไปบนตรรกะของการสร้างพื้นที่ที่สามทั้งสิ้น

สำหรับชาวอ่าน่าเร่ขาย เชียงใหม่ในทศวรรษคือพื้นที่แห่งหนึ่งและเวลาห้วงหนึ่งภายในสังคมเมืองที่เอื้อให้ชาวอ่าน่าเร่ขายสามารถจะหยิบยกและประยุกต์เอาความเป็นอ่าน่าขึ้นมาใช้เป็นเครื่องมือของการทำมาหากินได้ แน่นอนว่าความเป็นอ่าน่าในพื้นที่และเวลาทางการค้าในสังคมเมืองเช่นนี้เป็นความเป็นอ่าน่าที่ได้รับการปรับสร้างขึ้นมาเพื่อให้มีคุณค่ามีความหมายที่สอดคล้องกับวิถีชาติพันธุ์และบริบททางสังคมแบบใหม่

ความเป็นอ่าน่าเช่นที่ปรากฏอยู่บนร่างกายและสินค้าของชาวอ่าน่าเร่ขายหรือที่ปรากฏอยู่ในความเป็นอ่าน่าเร่ขายนี้เป็นความเป็นอ่าน่าที่กำลังดำเนินไปตามครรลองของชีวิตสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยการเคลื่อนที่เดินทางและการข้ามพรมแดนทางสังคมและวัฒนธรรมไปมาจนระบุให้แน่ชัดลงไปไม่ได้ว่าอันใดจริงอันใดปลอม อันใดใช่อันใดไม่ใช่ เพราะทั้งสิ่งที่ถูกนิยามว่าใช่และไม่ใช่อ่าน่าล้วนมีคุณค่ามีความหมายต่อการดำเนินชีวิตของชาวอ่าน่าเร่ขายในปัจจุบันมากพอๆกัน

ระบบทุนนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ได้ทำให้เงินตรากลายมาเป็นสิ่งหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการปรับสร้างเนื้อหาบางส่วนของความเป็นชาติพันธุ์อำเภอ

อย่างไรก็ดีความเป็นชาติพันธุ์เช่นที่เป็นไปในกรณีของชาวอำเภอเราขายนี้เป็นความเป็นชาติพันธุ์ที่มีความเฉพาะทางพื้นที่และเวลา หรือเป็นความเป็นอำเภอที่สัมพันธ์อยู่กับเงื่อนไขทางพื้นที่และเวลาที่ถูกระบบทุนนิยมและผู้คนนานาวัฒนธรรมกับนานาอำนาจสร้างขึ้นมา เป็นความเป็นอำเภอที่แตกต่างไปจากทั้งความเป็นอำเภอในอดีตและความเป็นอำเภอในระดับชีวิตประจำวันจริงๆ ในปัจจุบันของพวกเขา เป็นความเป็นอำเภอที่ไม่ได้ยึดมั่นถือมั่นอะไรกับความใช่หรือไม่ใช่อำเภอ แต่เป็นความเป็นอำเภอที่เป็นไปเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ให้ได้ในสังคมปัจจุบัน

ประเด็นสำคัญคือความเป็นอำเภอที่ว่านี้เป็นความเป็นอำเภอที่แสดงให้เห็นว่าความเป็นอำเภอสามารถจะถูกประยุกต์และปรับสร้างขึ้นมาใหม่ในรูปและนามต่างๆ ได้เสมอ ตราบเท่าที่ชาวอำเภอยังคงรู้สึกว่าการปรับสร้างและแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อำเภอในลักษณะนี้ยังคงเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อพวกตน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- ขจักษ์ บุรุษพัฒน์. (2518) **ชาวเขา**. สำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ.
- ขวัญชีวัน บัวแดง. (2549) **กะเหรี่ยง: หลากหลายชีวิตจากขุนเขาสู่เมือง**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ขวัญชีวัน บัวแดง, ปันดดา บุญสาธารณะและประสิทธิ์ ลิปรีชา. (2546) **วิถีชาติพันธุ์ในเมือง**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- โครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน. (ไม่ปรากฏปีพิมพ์) **กรณีศึกษาเครือข่ายการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน**.
- โครงการร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนโดยประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม. (ไม่ปรากฏปีพิมพ์) **กรณีศึกษา ชุมชนเครือข่ายการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน**.
- เงาศิลป์ คงแก้ว, สมนึก เบญจวิทยาธรรม, สุวิชานนท์ รัตนกมล. (2537) **ชีวิตบนเส้นด้ายของ 13 เผ่าไทย**. ไม่ปรากฏเมืองพิมพ์.
- จิตร ภูมิศักดิ์. (2519) **ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาวและขอมและลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ**. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์
- ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง. (2541) **เมืองและการผังเมืองในประเทศไทย กรณีเมืองเชียงใหม่**. เชียงใหม่: เชียงใหม่ : ศูนย์ศึกษาปัญหาเมืองเชียงใหม่และกลุ่มม้งราย.
- ทวิช จตุรพฤกษ์, สมเกียรติ จำลองและทรงวิทย์ เชื้อมสกุล (2540). **จากยอดดอยสู่สลัม : การปรับตัวของชาวเขาในเมืองเชียงใหม่**. สถาบันวิจัยชาวเขา กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม.
- บริสุทธิ์ ประสพทรัพย์. (2522) “ช้างคลานไนท์บาซาร์”. **อนุสารอ.ส.ท.**, ปีที่ 19 ฉบับที่ 12 : 22-27 .
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2545) **ชาวเขาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2547) **30 ชาติในเชียงใหม่**. กรุงเทพมหานคร: สยาม.
- ปันดดา บุญสาธารณะ. (2546) **ชนเผ่าอาข่า: ภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างให้สกปรกแล้วแต่ดึงดูดใจ**. ใน **ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี(บก.), อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ**(หน้า 81-115), กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ปันดดา บุญสาธารณะและหมี่ฮูม เชอหมื่อ. (2547) **อาข่า: หลากหลายชีวิตจากขุนเขาสู่เมือง**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ประสิทธิ์ ลิปรีชา.(2548) ม้ง: หลากหลายชีวิตจากขุนเขาสู่เมือง. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พลเมืองเหนือรายสัปดาห์. ฉบับประจำวัน ที่ 15-21 มกราคม 2550.

ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์. (2549). รายงานการวิจัยเรื่อง อำเภอในท่าบวาร์ การค้ากับความเป็นชาติพันธุ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ราไพพรรณ แก้วสุริยะ. (2518) นานาสันคำพื้นเมืองเชียงใหม่. อนุสาร อ.ส.ท. , ปีที่ 15 ฉบับที่ 10 : 33-47.

เวียงรัฐ เนติโพธิ์ (2552) ทูตเชียงใหม่. กรุงเทพมหานคร : Openbooks.

สรินยา กิจประยูร. (2541) การรับคริสต์ศาสนากับการปรับตัวทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนอำเภอในอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สำนักงานเทศบาลนครเชียงใหม่. เอกสารเรื่อง ขอให้เร่งรัดดำเนินการปรับสภาพแวดล้อมให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้. วันที่ 7 มกราคม 2554.

หนังสือพิมพ์ลานนาไทยนิวส์. ปีที่ 4 ฉบับที่ 85 ประจำวันที่ 16 – 31 ธันวาคม 2553.

อายุธ วิไล. (2518) เชียงใหม่ 2518. อนุสาร อ.ส.ท. , ปีที่ 15 ฉบับที่ 10 : 14-72.

ภาษาอังกฤษ

Alting Von Geusau, Leo. (1983). Dialectics of Akhazang : The Interiorizations of a Perennial Minority Group. In John Mckinnon and Wanat Bhruksasri. (Eds.), **Highlanders of Thailand** (pp.243-277), Kuala Lumpur : Oxford University Press.

Alting Von Geuseau , Leo. (2000). Akha Internal History : Marginalization and the Ethnic AllianceSystem. in Andrew Turton. (Eds.) , **Civility and Savagery : Social Identity in Tai Statess**. Richmond : Curzon Press.

Appadurai, Arjun. (1990). Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy. In Mike Featherstone. (Ed.), **Global Culture : nationalism, Globalization and Modernity : A Theory, Culture & Society Special Issue** (pp.295-310), London : Sage.

Appadurai, Arjun. (2001) Grassroots Globalization and the Research Imagination. In Arjun Appadurai. (Ed.), **Globalization**. Durham : Duke University Press.

Clark, David. (1996) **Urban World, Global City**. London : Routledge.

- Coles, Tim; and Church, Andrew. (2007). Tourism, Politics and the Forgotten entanglements of Power. In Andrew Church and Tim Coles. (Eds.), **Tourism, Power and Space**. London : Routledge.
- Cornell, Stephen; and Hartmann Douglas. (1998). **Ethnicity and Race : Making Identities in a Changing World**. Thousand Oaks : Pine Forge Press.
- de Certeau, Michel. (1988). **The Practice of Everyday Life**. Berkeley : Univesity of California Press.
- Encyclopedia Britannica**. (1967) Vol.23, Chicago: William Benton Publisher.
- Elanagan, William G. (1990) **Urban Sociology: Images and Structure**. Boston: Allyn and Bacon.
- Elanagan, William G. (1993) **Contemporary Urban Sociology**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giddens, Anthony. (1993). **Sociology**. Cambridge : Polity Press.
- Goodman, Jim. (1996) **Meet the Akhas**. Bangkok: White Lotus.
- Graham, Stephen; and Marvin, Simon. (1996) **Telecommunications and the City: Electronic Spaces, Urban Places**. London: Routledge.
- Grunfeld, Frederic V. (1982). **Wayfarers of the Thai Forest the Akha**. Amsterdam : Time-Life Books.
- Hannerz, Ulf. (1996) **Transnational Connections: Culture, People, Places**. London: Routledge.
- Harvey, David. (1990) **The Condition of Postmodernity**. Oxford: Blackwell.
- Harvey, David. (2000) **Space of Hope**. Berkley: University of California Press.
- Harvey, David. (2006). **Spaces of Global Capitalism**. London : Verso.
- Kammerer, Cornelia Ann. (1986). **Gateway to the Akha World : Kinship, Ritual, and Community among Highlanders of Thailand**. Ph.D. Thesis, The University of Chicago.
- Lefebvre, Henri. (1991). **The Production of Space**. Oxford : Blackwell.
- Lefebvre, Henri. (1996). **Writing on Cities**. Oxford : Blackwell.
- Lofland, Lyn H. (1985) **A World of Strangers: Order and Action in Urban Public Space**. Prospect Heights: Waveland Press.
- Massey, Doreen. (2005). **For Space**. London : Sage.

- Massey, Doreen; Allen, John; and Pile, Steve. (1999). **City Worlds**. London : Routledge.
- Miles, Steven; and Miles, Malcolm. (2004) **Consuming Cities**. New York: Palgrave Macmillan.
- Mumford, Lewis. (1937). What is a City? In Richard T. LeGates and Frederic Stout, **The City Reader** (pp.183-188), London : Routledge.
- Pile, Steve. (1996). **The Body and the City : Psychoanalysis, Space and Subjectivity**. London : Routledge.
- Rojek, Chris. (1997) Indexing, Dragging and the Social Construction of Tourist sights. in Chris Rojek and John Urry. (Eds.), **Touring Cultures : Transformations of Travel and Theory**. London : Routledge.
- Simmel, Georg. (1964). The Metropolis and Mental Life. In Paul K. Hatt and Albert J. Reiss, Jr. **Cities and Society : The Revised Reader in Urban Sociology** (5th ed.). (pp.635-646), New York : The Free Press of Glencoe.
- The Encyclopedia Americana**. (1999) Vol.6, Danbury: Grolier.
- Toyota, Mika. (1998). Urban Migration and Cross-Border Networks : A Deconstruction of the Akha Identity in Chiangmai **Southeast Asian Studies**, 35 : 197-223.
- Urry, John. (1990) **The Tourist Gaze : Leisure and Travel in Contemporary Societies**. London : Sage.
- Wirth, Louis. (1938) Urbanism as a Way of Life. In Richard T. Le Gates and Fredric Stout. (Eds.), (1996) **The City Reader**. (pp: 189-198), London: Routledge.

ภาษาญี่ปุ่น

- Wakabayashi Mikio. (1993) **Atsui Toshi Tsumetai Toshi**. Tokyo : Koubundou.
- Wakabayashi Mikio. (1996) Shakaigakuteki Taisho toshite no Toshi. in Inoue Shun et al. (Eds.), **Toshito Toshika no Shakaigaku**. Tokyo : Iwanami Shoten.

สิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์

- ดวงคำ-13/09/2001 19:25. สัญญาณในหมู่บ้าน [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://board.Dserver.org/L/Lanna Board/00000070.html> (13 September 2001)
- ย่านท่าแพ (10). 2005. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.thainews70.com/news-culture-arnu/view.php?topic=48> (6 ตุลาคม 2005)

CHONGFAH SINSEUNG.AC.TH (2007-09-06, 13:29:13) [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา
<http://thaiwebdirectories.Meelink.com/host-detail.php?id=3318>